శ్రీ

నామలిఙ్గానుశాసనము

అను నామాన్తరముగల

అమరకోశము - సటీకము.

పణ్డితసార్వభౌమ శ్రీమదమరసింహవిరచితము

ఇది

పరవస్తు - వేంకటసుబ్బరాయశాస్త్రులచే

పరిష్కరింపఁబడి

వేమూరు - శ్రీనువేంగడశ్రీ స్వామిచే

కోశాన్తర సాహాయ్యమువలన వ్రాయఁబడిన

ఆఙ్గ్లేయ భాషాన్తరపదములతో

మద్రాసు

ఆనందముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము

వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సువారిచే

ప్రకటింపఁబడెను.

1904

ప్రథమప్రకటన ప్రస్తావన.

సుప్రసిద్ధమైన యీగ్రంథము వేలకొలఁది పలుమాఱు ముద్రింపఁ
బడుచుండఁగా నీకూర్పునకు ఆవశ్యకత్వమున్నదాయనుటకు సమా
ధానముం గనుఁడు. భాషలలో నుత్తమమైనది సంస్కృతము. సంస్కృత
భాషాభ్యాసమునకు ప్రథమసాధనమయినది అమరకోశము. అదేలయన
సంస్కృతము అపరిమిత పదసముదాయము గలది. వానిలోఁ గొన్నిటి
నైనను తెలియకయే కావ్యాదులు చదువుటకు వలనుపడదు. మఱియును
ఇతరభాషలవలెఁ గాక సంస్కృత పదములకు లింగములు తఱుచుగా శబ్ద
స్వరూపమునుబట్టియే కాని వస్తునిర్దేశమువలనం గాదు. కాఁబట్టి అట్టి
పదసముదాయముమాత్రము గాక ఒక్కొక్క శబ్దము యొక్క లింగము
నుగూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుట సంస్కృతభాషను ప్రథమమున
దొరఁకొను బాలురకు మిక్కిలి కష్టముగా నుండును. అట్టికష్టమును మాన్పఁ
దలంచి అమరసింహుఁ డను కవీంద్రుఁడు నామలింగానుశాసన మను
గొప్పనిఘంటువును లోకోపకారార్థము లింగనిర్ణయాదులు రూపభేదము
చేతను సాహచర్యముచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను మఱియు
దృష్టాంతముచేతను అనాయాసముగా నెఱుంగునట్లును, గ్రహించినవిష
యమును సులభముగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటకుఁ దగినట్లును, శ్లోక
రూపముగాఁ జేసెను. అట్టి యుద్గ్రంథము పండితపరిష్కృతమై అచ్చు
వేయఁబడుచుండువఱకు మంచిదశలో నుండెను గాని ఇప్పుడు కేవలము
అచ్చుకూర్పువారి శరణుఁజొచ్చినదగుటచే శబ్దస్వరూపమిట్టిదని తెలిసి
కొనఁబడఁజాలనిరీతిని ముద్రింపఁబడుచున్నది. ఇట్టి ప్రతులను బాలురచేతి
కిచ్చుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొండు లేదు. వానిని జదివి బాలురు
అతిసులభముగా గ్రహించునట్టి యబద్ధములను దిద్దుట కష్టతరముకదా.

ఇట్టికష్టము దొలఁగించు నాలోచనతో పండితవరులచే రామాశ్రమీయము మొదలైనప్రామాణిక గ్రంథముల సాహాయ్యముఁగొని గ్రంథము పరిష్కరించి యీనిర్దోషమైనకూర్పు అధికసారములతో ముద్రింపఁబడెను. కాబట్టి శబ్దములనిజస్వరూపములను తమబాలురెఱుంగవలయునని కోరుగురువు లందఱు నీప్రమాణగ్రంథమును దెప్పించుకొని యుపయోగించి ప్రయోజనముఁ బొందఁ బ్రార్థితులు.

ద్వితీయప్రకటన ప్రస్తావన.

నాలుగేండ్లకునుపు ముద్రించిన మొదటికూర్పు వేయిప్రతులయినను వానిని విక్రయించుట కింతకాలమాయెను. తప్పొప్పులు పాటింపఁబడక, పేరుమాత్రముచేత కాగితములసఁబడు పత్రములమీఁద నిష్టమొచ్చినరీతిని ముద్రింపఁబడి, యీగ్రంథము అంగళ్లయందొక సంవత్సరములో వేలకొలది యతిస్వల్పవెలకు విక్రయింపఁబడుచుండఁగా, తారతమ్యజ్ఞానముగలిగి, ఇయ్యది ప్రమాణగ్రంథమనియు పండితపరిష్కృతముకాదేని ప్రయోజనకారి కాదనియుఁ దెలిసి, మాప్రతులు కొనినవారు వేగురుండినందుకై సంతసించెదము. మఱిమఱి మాప్రతులే కోరుచుండుటచే యట్టివారు మఱియు ననేకులున్నారని నిశ్చయమగుచున్నది. వారియభిలాష నెఱవేర్చునిష్టముతో నీక్రొత్తకూర్పు ప్రారంభింపఁబడెను. ఇందు మొందటికన్న విషయము లెక్కున చేర్చినతైన చదువరులకుపయుక్తముగానుండునని తలఁచి యింగ్లీషుపర్యాయపదములఁ జేర్చి ముద్రించియున్నాము. విద్యార్థులకిది యింతఫలకారియని చెప్పుటకు నలవికాదు. ఈవిషయము గ్రంథముచూచిన విశదమగును.

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము ప్రతికాండ సమాప్తియందును "ఇత్యమరసింహ కృతౌ" అని చెప్పియుండుటం జేసి అమరసింహుఁ డను కవివర్యునిచే రచియింపఁబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ ధన్వన్తరి క్షపణకామరసింహ శఙ్కు
వేతాళభట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః ।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య॥

అను చాటుశ్లోకముం జూడ నీకవిచంద్రుఁడు నవరత్నములనం జాలిన కవిరత్నములచే నొప్పిన విక్రమార్క సార్వభౌమునిసభ నలంకరించినవారిలో నొకఁడై యుండనోపును. అనేక చక్రవర్తులు విక్రమార్క నామమునే వహించియుండుటచే నీ విక్రమార్కుఁడు ఏ కాలమువాఁడని నిశ్చయించుటకుఁ దగిన సామగ్రి లేదు. ఇట్టివిషయములను సిద్ధాంతముచేయు కొందఱు ఈవిక్రమార్కుఁడు క్రీస్తుపుట్టుటకు ౫౭ సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యము చేసినవాఁడనియు మఱి కొందఱు క్రైస్తవసంఖ్యచే షష్ఠశతాబ్దమునం (౬౦౦) దుండినవాఁడనియుం జెప్పుదురు. "నవాధిక పఞ్చశత సంఖ్య శాకే వరాహమిహిరాచార్యో దివంగతః" అని యొకజ్యోతిశ్శాస్త్ర గ్రంథమునందుండుటఁ జూడఁగా వరాహమిహిరుఁడు శకకాలములో ౫౦౯ వ అనఁగా ౫౮౭ వ హూణసంవత్సరమందు మృతినొందెనని తెలియుచున్నది. కవిసమకాలికులలో వరాహమిహిరుఁ డొకఁడైనందున అమరసింహుఁడును ఆఱవశతాబ్దమునందున్నవాఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. ఏకాదశశతాబ్దమున నున్న మమ్మటభట్టారకుఁడు స్వకృతంబగు కావ్యప్రకాశికయందు "బ్రహ్మాగ కాం..పతానిపుంసివా" అను నామలింగానుశాసన ప్రతీకమును గ్రహించియుండుటచేత అమరసింహుఁడు తత్పూర్వమునందే యున్నవాఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. అయినను ఇకానొకకవి కోశపరిగణనావసరమునందు

మేది న్యమరమాలా చ త్రికాణ్డో రత్నమాలికా।
రన్తిదేవో భాగురిశ్చ వ్యాడి శ్శబ్దార్ణవ స్తథా॥
ద్విరూపశ్చ కలిఙ్గశ్చ రభసగ పురుషోత్తమః।
దుర్గోఽభిధానమాలాచ సంసారావర్త శాశ్వతౌ॥
విశ్వో వోపాలిత శ్చైవ వాచస్పతి హలాయుధౌ।
హారావలీ సాహసాఙ్కో విక్రమాదిత్య ఏవచ॥
హేమచన్ద్రశ్చ రుద్ర శ్చాప్యమరోఽయం సనాతనః।
ఏతే కోశా స్సమాఖ్యాతాః సఙ్ఖ్యాషడ్వింశతిః స్మృతాః॥

అని వ్రాసియున్నాఁడు. 'అమరోయం సనాతనః' అనుటవలన విశ్వ హేమచంద్రులకంటె ప్రాచీనుఁడని యభిప్రాయముగాని, వ్యాడి భాగురి మొదలైనవారికంటె నని కాదు. అమరసింహుఁడు 'సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి' యని తనగ్రంథమునందె స్పష్టముగా చెప్పినందున తత్పూర్వమె యనేకనిఘంటువు లుండినట్లు తెలియుచున్నది. వ్యాడి పరమప్రాచీనుఁ డని నుడువుటకు పతంజలిమహర్షి ప్రణీత మగు మహాభాష్యమే ప్రమాణము.

ఈతఁడు జైనమతావలంబియై యుండవలయును. ఏలయన "అమరానిర్జరాదేవా స్త్రిదశావిబుధాస్సురాః" అని గ్రంథాదిని దేవసామాన్యనామములంజెప్పి దేవవిశేషనామారంభమునందు "సర్వజ్ఞస్సుగతోబుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః" ఇత్యాదిబుద్ధనామములను లిఖించుటచేతను నానార్థవర్గమునందు "ధర్మరాజౌజినయమౌ" అను శ్లోకమునందు జినశబ్దమునకుఁ బూర్వనిపాతము చేయుటచేతను ఈకవి బౌద్ధుఁడగుట యూహింపఁబడుచున్నది. అట్లు కానియెడల "తాపసపర్వతౌ" మొదలగు చోట్లయందువలె పూజ్యత్వము యమశబ్దమునకు వచ్చునట్లు "ధర్మరాజౌయమజినౌ" అనియే చెప్పియుండును. అమరకోశవ్యాఖ్యాతలగు క్షీరస్వామి మొదలగు ప్రాచీనపండితులు ఈకవివరుని బౌద్ధుఁడనియే తమ వ్యాఖ్యలయందు వ్రాసికొనియున్నారు.

సంకేతములు.

పర్యాయపదంబుల యర్థలింగబోధక వాక్యములకును పదములకును నిరుప్రక్కల	{ }
అధికపాఠములకు నిరుప్రక్కల ...	[ ]
అజంతశబ్దములకు వెనుక ...	అ-ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు ...	చ్-జ్-త్-ష్-స్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	॥ అవ్య ॥
పుంలింగములకు	॥ పు ॥
స్త్రీలింగములకు	॥ స్త్రీ ॥
నపుంసకలింగములకు	॥ న ॥
పుంస్త్రీలింగములకు	॥ స్న ॥
పున్నపుంసకలింగములకు	॥ స్న ॥
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	॥ స్న ॥
త్రిలింగములకు	॥ త్రి ॥
పాఠాంతరములకు	(పా)
పర్యాంతరములకు	(ప)
ఏకవచనములకు	॥ ఏ ॥
ద్వివచనములకు	॥ ద్వి ॥
బహువచనములకు	॥ బ ॥
ఉదాహరణములకు	॥ ఉదా ॥

మొదలైనవి.

శ్రీ ర స్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము

ప్రథమ కాండము.

అమరసింహుఁ డను కవిచంద్రుఁడు తాను జేయ నుపక్రమించిన నామలింగానుశాసన మనునుత్తమ నిఘంటుగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱుటకుగాను విశ్వవిద్వజ్జనీన నిఖిల దేవతానివహస్వరూపుఁడైన పరబ్రహ్మను తనహృదంతరంబున ధ్యానించి గ్రంథరచనాప్రారంభావ్యవహిత పూర్వకాలంబున స్వేష్ట దేవతాధ్యానము చేయుట యత్యంతావశ్యక మనునర్థమును దనశిష్యవర్గపరంపరకుఁ దెలుపుటకు గ్రంథాదిని దేవతా ప్రార్థన చేసెను.

మంగళ శ్లోకము.

యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః ।
సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్స శ్రియై చామృతాయ చ॥ ౧।

ప్రథమార్థము.

టీక. హేధీరాః = నిర్గుణోపాసకులుగాను సగుణోపాసకులుగాను నుండెడు పండితులారా! జ్ఞానదయాసిన్ధోః-జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనపరిరక్షణమందుఁగలయవ్యాజ కరుణకును, సిన్ధోః = జలమునకు సముద్రునివలె ఆధారభూతుఁడున్నైన; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడును నతిగంభీరుఁడున్నైనను; యస్య=నిర్గుణ సగుణస్వరూపుఁడైన యేపరమాత్మయొక్క; గుణాః =సత్యజ్ఞానానందాద్యులును నిఖిలకల్యాణాదిగుణములును; అనఘాః=[సర్వసిద్ధాంతసమ్మతనుః

గుటవలన] అబాధములును [లేక మాయోపాధిరహితములును]
హేయగుణాంశ లేశము లేనందున నిర్మలములును నయిన వ్రా; అక్షయః=
త్యుఁడును నాశరహితుఁడును నయిన; సః=నిర్గుణసగుణస్వరూపుఁడయిన
మాపరమాత్మ; అమృతాయ చ=నిత్యకైవల్యరూపమైన మోక్షముకొఱ
ను; శ్రియై చ=ధర్మార్థకామములను త్రివర్గసంపదకొఱకును; సేవ్యతాం=
ర్వికల్పక సమాధ్యాది క్రియలచే స్వాన్యతిరిక్తుఁడుగా నెల్లప్పుడు భావింపఁ
డుఁగాక. వారివారిమతానుసారముగా శంఖచక్ర శూలాద్యాయుధ
రుఁడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుఁడు నిఖిలజనులకు సకలవిషయములును కరతలా
మలకముగాఁ దెలియునట్లు త్తమనిఘంటువును జేయ నుపక్రమించి యా
ఘంటువునకు నాదియందు నత్యంతమృదుపాకమున సతిరమణీయముగాఁ
నురచియించిన మంగళశ్లోకము ఆస్తికమతానలంబులైన యద్వైత
ద్వైతవిశిష్టాద్వైతులను సంబడు త్రివిధజనులకు సంగీకారార్హం బగునట్లు
ర్గుణసగుణపరములుగా నర్థంబగునట్లు భగవద్గుణవర్ణన చేసి పండితోత్త
ములసంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యంబైన యుత్తమవస్తు విట్టిదని
ర్దేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

అద్వైతమతావలంబులైన పండితులారా! జ్ఞానస్వరూపుఁడు
నిర్వచనీయమహిమగల పరమాత్మ మాయోపాధి రహితుఁడనియు
క్యుఁడనియు మోక్షాపేక్షగలవారిచేత భావింపఁబడఁదగినవాఁడనుట.

సగుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

ఓపండితులారా! నిఖిలభక్తజనపరిరక్షణమునందు నపరిమిత
పాటవుండై యఖిలకళ్యాణగుణరత్నాకరుండైన భగవంతుఁడు త్రివర్గ
పద నపేక్షించుపురుషులచేత సేవింపఁబడఁదగినవాఁడనుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము.

ఇట్లు నిర్గుణసగుణపరముగానర్థవివేచన చేయుటకుమూలమేమ నీశ్లోకమునందు నిర్గుణసగుణబోధకమైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అనుసమ పదమున జ్ఞానసింధోః-దయాసింధోః-అని వేర్వేరనర్థమగునట్లు తెలి యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః - అనఘాః- అ యు, అక్షయః-సః-అనియుఁ గొన్నిశబ్దములను ప్రయోగించియుండు వలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు సగుణోపాసకులకుఁ త్రివ సంపత్ప్రాప్తియుఁ గలుగుచున్నదను స్వాభిప్రాయమును దెలుపుటకుగా అమృతాయ అను మోక్షవాచకమయిన శబ్దమును శ్రియై అను త్రివ సంపద్వాచకమైన శబ్దమును ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగించియుండుటవ నను నీశ్లోకమును నిర్గుణసగుణపరముగా రచియించెనని తోఁచుచున్న ది. శ్రీశబ్దమునకుఁ త్రివర్గసంపత్పరముగా నర్థము వ్యాడినిఘంటువు జెప్పఁబడియున్నది, "లక్ష్మీసరస్వతీధాత్రీత్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాసు ఉపకరణవేషరచనావసుధాసు శ్రీరితి ప్రథితా॥"

ద్వితీయార్థము.

టీక. హేధీరాః=ఓపండితులారా! జ్ఞానదయా-జ్ఞాన=పరమా పరిజ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టిమోక్షలక్ష్మితోడను [ఉపలక్షితస్య కూడుకొన్నవాఁడును]; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడైన, యస్య స్థోః=విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన యేసముద్రుని కి క్క; గుణాః=నిఖిలకల్యాణగుణములు; అనఘాః=నిష్కల్మషములైన వ్య అక్షయః=[కాలత్రయావస్థాయియగుటవలన] నాశరహితుఁడైన; సః= భగవంతుఁడు; శ్రియైచ=త్రివర్గసంపదకొఱకును;అమృతాయచ=మో ముకొఱకును; సేవ్యతామ్=సేవింపంబడుఁగాక.

తాత్పర్యము. గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంతప్రతిపాద్యుఁడగుభ వంతుని విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహసింధువుగాభావించి యట్టి

తాసింధువునకును అస్మద్దృగ్గోచరముగాకుండుసింధువునకునుగలిగియుం డు విశేషతారతమ్యమును శబ్దశ్లేషచేతను అర్థశ్లేషచేతను దెలియఁజేసి యట్టి నిఖిలదేవతాత్మసింధుప్రార్థన చేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను.

శబ్దశ్లేషార్థశ్లేషలచేఁ గలుగు తారతమ్యవివేచనాక్రమము.

అస్మద్దృగ్గోచరుఁ డగుసముద్రుఁడు జ్ఞానము పోఁగొట్టి సంపద నిచ్చులక్ష్మిని కలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రద యగుమోక్షలక్ష్మి కలవాఁడు కాఁడు. మఱియు నిమ్నోన్నత ప్రదేశసైకత ద్వీప పర్వతనికరసమ్మితుఁ డగుటవలన గాధుఁడుగాని యవాఙ్మనసగోచరుఁ డయిన భగవంతునివలె నగాధుఁడు గాఁడు. ఇదియునుంగాక క్షారో దకత్వపూతిగంధత్వాద్యనేక దుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలక ల్యాణగుణగణాకరుండైన భగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గానే రఁడు. మఱియు నీసముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షి హస్తతలచుళికీకృతుఁ డైనందున క్షయవంతుఁడుగాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడుగాఁడు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమథనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని సమ్పా దమును బొందిరిగాని భగవద్భజనవలనఁ బొందశక్యంబైన ధర్మార్థకామ మోక్షములను పొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహాస్వరూ పుఁడైన సింధువును సేవించుటచేత పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచు న్నది. కాన భగవత్సేవ చేయుట సర్వోత్తమమని తాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశ్లోకమునకు విష్ణుపరముగాను బ్రహ్మ పరముగాను శివపరముగాను సముద్రపరముగాను నర్థకల్పన చేసిరి గాని యవియన్నియు జైనమతావలంబి యగునమరసింహుని విష్ణుభక్తి తాత్పర్యముగా నుండనేరవని తోఁచుచున్నది. ఈయర్థము నే యమరగ వపారిజాతప్రణేత యగుమల్లినాథసూరియుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

యస్య-అనుపదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడిన దనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవియర్థమనియు అకారమునకు విష్ణు వనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనఁగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అని యర్థము. తక్కినది సమానము.

బ్రహ్మాపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

అక్షయః-అను పదమునందుఁ గల అకారమునకు విష్ణువు వాచ్యుఁడనియు గృహవాచకమైన క్షయశబ్దమునకు నుత్పత్తికారణభూతుఁడర్థమనియుం జెప్పిరి. కాన విష్ణువే యుత్పత్తికారణభూతుఁడుగాఁ గలవాఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడనుట.

శివపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

"అకారో బ్రహ్మ విష్ణ్వీశ కమఠేష్వఙ్గణేరణే" అను కోశబలమువలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుకాన యస్య అనుపదమునకుఁ బూర్వోక్తప్రకారముగా సర్వైశ్వర్యసమేతుఁడగు శ్రీమహేశ్వరుఁ డర్థమని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

అక్షయః-అను పదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁడనియర్థమ చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థముల నూహింపవచ్చునుగాని యవి యన్నియుఁ గవిహృదయములు కావని నమ్మవలెను.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తనచేతఁ జేయంబడునిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

సమాహృ త్యాన్యత న్త్రాణి సంక్షి ప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః।
సమ్పూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్॥

టీక॥ అన్యతన్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డి మొదలగునవి) ఇతర గ్రంథములను; సమాహృత్య = సంగ్రహించి; సంక్షిప్తైః= సంక్షేపింపఁబడినవియు; ప్రతిసంస్కృతైః=పర్యాయముల చేతను లింగనిర్ణయాదుల చేతను సంస్కరింపఁబడినవియు నైన; వర్గైః=తమలో సంబంధముగల పదసమూహముల చేతను; సమ్పూర్ణమ్=నిండియున్న; నామలిఙ్గానుశాసనమ్=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువు; ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది. అన్యనిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయహీనములుగాను కొన్ని లింగహీనములుగాను కొన్ని వర్గహీనములుగాను నున్నవి. ఈనిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి, కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయమని తాత్పర్యము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పిన, గ్రంథ

విస్తరించునని యొక్కొక లింగముగల పదములకు గుఱుతులను దెలుపు చున్నాఁడు. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్ ।
స్త్రీపున్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ 3॥

టీక॥ స్త్రీపున్నపుంసకమ్ = స్త్రీలింగపుంలింగ నపుంసక లింగ ములు; ప్రాయశః = తఱుచుగా; రూపభేదేన=(నామములయొక్క తుద నున్న దీర్ఘవిసర్గబిందువులు మొదలైన) రూపభేదముల చేతను; కుత్ర చిత్ =ఆరూపభేదము చేత నెఱుంగరానిపట్టున; సాహచర్యాత్ = లింగ ము నెఱుంగఁ దగిన నామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను; క్వచిత్ = ఆ రెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః = ఆలింగము లను నీపదమీలింగమని విశేషముగా విధించుటవలనను; జ్ఞేయమ్ = తెలి యఁదగినది. అదియెట్లన "కామోదకీ గదా ఖడ్గో నన్దకః", "పుష్పమ పుష్కర మమ్బరమ్" ఇట్టి స్థలములయందు రూపభేదముల చేతను; "భానుః కరః", "వియ ద్విష్ణుపదమ్" ఇట్టిచోట్లయందు సాహచర్యము వలనను; "స్త్రియ స్సుమనసః", "భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్," ఇట్టి దిక్కుల విశేషవిధి చేతను లింగములు తెలియవచ్చును.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమా సాదులయందులింగము నెఱుంగరా దనుశంకను బరిహరించుచున్నాఁడు.

భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః ।
కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే॥ 4॥

టీక॥ అత్ర = ఈగ్రంథమునందు; అనుక్తానామ్ = (స్థలాంతరమున నందుఁ) జెప్పఁబడని; భిన్నలిఙ్గానామ్=వేఱువేఱులింగములుగల పదము లకు; భేదాఖ్యానాయ=లింగభేదమును జెప్పుటకొఱకు; ద్వన్ద్వః=ద్వంద్వస మాసము; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు; ఏకశేషః=ఏకశేషము; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు; క్రమాత్ ఋతే=ప్రస్తావమును తప్పి; సఙ్కరః=కల యిక; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు. అనఁగా సభిన్నలింగములుగలు స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పఁబడని భిన్నలింగములకును ద్వంద్వైకశేష ములు గలవనియు ప్రస్తావమువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యముగల దనియుం దాత్పర్యము. అది యెట్లాగనిన అభిన్నలింగములకు "ద్యోదివౌ ద్వే స్త్రియామ్" "స్వర్గనాకత్రిదివత్రిదశాలయాః" ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వ

బును, "నాసత్యావశ్వినౌ", "జీమూతౌ మేఘపర్వతౌ" ఇట్టిదిక్కుల యేక శేషమును జేయంబడినవి. స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పంబడిన భిన్నలింగ ములకు"అప్సరోయక్షరక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః"ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును "శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ" ఇట్టిచోట్ల ఏక శేషమును జేయంబడినది. ప్రస్తావంబువలనసాంకర్యమేలాగనిన,స్వర్గపర్యాయాదులయందుద్యోది వాదిశబ్దంబులును హరిహరాది ప్రస్తావంబులయందు లక్ష్మీ గౌర్యాది నామములును జెప్పఁబడినవి.

అవతరణిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త విశేషముగా లింగమునువిధించు నపుడు వర్ణలాఘవంబుకొఱకు కొన్ని సంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

త్రిలిఙ్గ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।
నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వంతాథాది న పూర్వభాక్॥ ౫॥

టీక॥ త్రిలిఙ్గ్యామ్=మూఁడులింగములయందని చెప్పఁదగినచోట; త్రిష్వితిపదమ్=త్రిషుఅను పదంబును; మిథునే తు=స్త్రీలింగపుంలింగంబు లయందని చెప్పఁదగినచోట ; ద్వయోరితి (పదమ్)=ద్వయోః అను పదం బును; ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది; నిషిద్ధలిఙ్గమ్=నిషేధింపఁబడిన లింగ ముగలపదము ; శేషార్థమ్ = తక్కినలింగము గలది ; త్వంతాథాది=తు శబ్దంబు అంతమునందుఁ గల పదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గల పదంబును; పూర్వభాక్=పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న=కాదు.

అనఁగా "తటం త్రిషు" ఇచట తటశబ్దము మూఁడులింగంబుల యందు వర్తించునని చెప్పక, త్రిషు అని చెప్పఁబడెను."అశనిర్ద్వయోః" ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగ పుంలింగములయందు వర్తించునని చెప్పక "ద్వయోః" అనిచెప్పఁబడెను. "ద్వీపోఽస్త్రియామన్తరీపమ్" ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రియా మని స్త్రీలింగనిషేధంబుచేత పుంలింగ నపుం సకలింగంబులు గలది యగుచున్నది. "అవశ్యాయస్తు నీహారః, పుంసి త్వన్తర్ధిరపవారణమ్, శాపే త్వభిషఙ్గః" ఇట్టిచోట్ల త్వంతంబులైన అవ శ్యాయః, పుంసి, శాపే అను పదంబులును, "అథహిమానీ హిమసం హతిః", "అథ పుంభూమ్ని దారాః", "అథ కేసరే వకుళః" ఇట్టిచోట్ల అథాదులయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని, కేసరే, అను పదంబులును పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

స్వరవ్యయం స్వర్గనాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః । సురలోకో ద్యో దివౌ (ద్వే స్త్రియాం) (క్లీబే) త్రివిష్టపమ్ ॥ ౬ ॥

స్వః॥అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః - త్రిదివః - త్రిదశాలయః - సురలోకః॥పు॥-ద్యౌః॥ఓ,స్త్రీ॥ (ద్యౌః, ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యౌః॥వ,స్త్రీ॥ (ద్యౌః, దివౌ, దివః)-త్రివిష్టపమ్॥న॥౯ - స్వర్గము పేళ్లు. Heaven.

అమరా నిర్జరా దేవా స్త్రిదశా విబుధా స్సురాః॥సుపర్వాణ స్సుమనస స్త్రిదివేశా దివౌకసః ॥ ౭ ॥ ఆదితేయా దివిషదో లేఖా అదితినన్దనాః । ఆదిత్యా ఋభవో౽స్వప్నా అమర్త్యా అమృతాన్ధసః ॥ బర్హిర్ముఖాః క్రతుభుజో గీర్వాణా దానవారయః । బృన్దారకా దైవతాని (పుంసి వా) దేవతాః (స్త్రియామ్)॥౯ ॥

అమరాః -నిర్జరాః - దేవాః -త్రిదశాః-విబుధాః - సురాః - సుపర్వాణః॥న్ ॥ - సుమనసః ॥ స్ ॥ త్రిదివేశాః - దివౌకసః॥స్॥ - ఆదితేయాః - దివిషదః॥ద్॥ - లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః-ఋభవః॥ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్త్యాః - అమృతాన్ధసః॥స్॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః ॥జ్॥ గీర్వాణాః - దానవారయః॥ఇ॥ - బృన్దారకాః॥ పు॥ దైవతాని॥న॥ - దేవతాః॥స్త్రీ॥ _౨౬_ - దేవతల పేళ్లు- ఈ దేవతా వాచక శబ్దములు తఱుచుగా బహువచనముగ౦ దే ప్రయోగింపఁబడుచున్నను గ్రంథకర్త ప్రథమా బహువచనాంతములుగా నిర్దేశించెను గాని యవి నిత్య బహువచనాంతములు గావు. Deities.

ఆదిత్య విశ్వవసవ స్తుషితా౽౽భాస్వరా౽నిలాః। మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణదేవతాః) ॥ ౧౦॥

[ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః। వసవ శ్చాష్టసంఖ్యాతా స్త్రిషట్త్రింశ త్తుషితా మతాః॥ ఆభాస్వరా శ్చతుష్షష్టి ర్వాతాః పఞ్చాశ దూనకాః। మహారాజిక నామ ద్వే శతే వింశతి స్తథా॥ సాధ్యా ద్వాదశ విఖ్యాతా రుద్రా శ్చైకాదశ స్మృతాః॥] ఆదిత్యాః, ౧౨ విశ్వే, ౧౦॥ ఆ॥ వసవః, ౮ ॥ ఉ॥-తుషితాః, ౩౬ - ఆభాస్వరాః, ౬౪ అనిలాః, ౪౯ -మహారాజికాః, ౨౨౦- సాధ్యాః, ౧౨-రుద్రాః, ౧౧॥ పు), బ॥౯ - గణదేవతల పేళ్లు. Sets of divinities.

విద్యాధరోఽప్సరో యక్ష రక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః । పిశాచో గుహ్యక స్సిద్ధో భూతో (ఽమీ దేవయోనయః) ॥౧౧॥

విద్యాధరః॥పు॥ (జీమూతవాహనుఁడు మొదలగువారు)-అప్సరాః॥స్,స్త్రీ॥ (దేవాంగనలు) - యక్షః॥పు॥(కుబేరాదులు)-రక్షః॥స్,న॥ (లంకావాసు లగుమాయావులు)- గన్ధర్వః (తుంబురుప్రభృతులు) - కిన్నరః (అశ్వముఖులు) - పిశాచః (మాంసాశనులు) - గుహ్యకః (నిధిరక్షకు లగుమణిభద్రాదులు)- సిద్ధః (విశ్వావసుప్రభృతులు)-భూతః॥పు॥ (రుద్రానుచరు లగుబాలగ్రహాదులు) ౧౦ - అమీ=వీరు, దేవయోనయః = దేవతలకు జనించినవారు. Demi-Gods and nymphs.

అసురా దైత్య దైతేయ దనుజేన్ద్రారి దానవాః । శుక్రశిష్యా దితిసుతాః పూర్వదేవా స్సురద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః - దైతేయాః-దనుజాః- ఇన్ద్రారయః॥ఇ॥ - దానవాః - శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః - పూర్వదేవాః - సురద్విషః॥ష్, పు, బ॥ ౧౦-అసురుల పేళ్లు. Giants or Titans.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః। సమన్తభద్రో భగవాన్మారజి ల్లోకజిజ్జినః॥ షడభిజ్ఞో దశబలోఽద్వయవాదీ వినాయకః। మునీన్ద్రశ్శ్రీఘనశ్శాస్తా ముని (శ్శాక్యముని స్తు యః) ॥ ౧౪ ॥ స శాక్యసింహ స్సర్వార్థసిద్ధశ్శౌద్ధోదనిశ్చ(సః)। గౌతమశ్చార్కబన్ధుశ్చమాయాదేవీసుతశ్చ (సః)॥

సర్వజ్ఞః - సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః-తథాగతః - సమన్తభద్రః - భగవాన్ ॥త్॥ . మారజిత్ -లోకజిత్ -జినః-షడభిజ్ఞః-దశబలః- అద్వయవాదీ ॥న్॥ - వినాయకః - మునీన్ద్రః- శ్రీఘనః- శాస్తా॥ఋ॥ - మునిః ॥పు॥ ౧౮ - బుద్ధదేవుని పేళ్లు. A Jina or Buddha.

శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః-శౌద్ధోదనిః-గౌతమః-అర్కబన్ధుః-మాయాదేవీసుతః॥పు॥ ౬ - యః= ఎవఁడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నం వాసంయస్మాచ్చ చక్రిరే। తస్మాదిక్ష్వాకువంశ్యాస్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృతాః," అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతరభేదనుఁగల శాక్యముని కలఁడో; సః=ఆబుద్ధదేవుని పేళ్లు.

బ్రహ్మాఽఽత్మభూస్సు

బ్రహ్మా॥న్॥- ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - పరమే

రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీపితామహః । హిరణ్యగర్భో లోకేశః స్వయంభూశ్చతురాననః ॥ ౧౬ ॥ ధాతాఽబ్జయోని ర్ద్రుహిణో విరిఞ్చిః కమలాసనః । స్రష్టా ప్రజాపతి ర్వేధావిధాతా విశ్వసృడ్విధిః॥ [శతానన్ద శ్శతధృతి ర్వరిఞ్చోఽజో విరిఞ్చనః॥] ౧౭॥

ష్ఠీ॥న॥ - పితామహః - హిరణ్యగర్భః - లోకేశః - స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా॥ఋ॥ - అబ్జయోనిః - ద్రుహిణః - విరిఞ్చిః - కమలాసనః - స్రష్టా॥ఋ॥ - ప్రజాపతిః - వేధాః ॥స॥ - విధాతా ॥ఋ॥-విశ్వసృట్ ॥జ॥ - విధిః॥ పు॥ ౨౦ - బ్రహ్మదేవుని పేళ్లు. [శతానన్దః - శతధృతిః - వరిఞ్చః- అజః-విరిఞ్చనః॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వో నిధనః కమలోద్భవః । సదానన్దో రజోమూర్తిః సత్యకో హంసవాహనః॥] Brahma or the creator.

విష్ణు ర్నారాయణః కృష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టరశ్రవాః । దామోదరో హృషీకేశః కేశవో మాధవస్స్వభూః॥౧౮ దైత్యారిః పుణ్డరీకాక్షో గోవిన్దో గరుడధ్వజః। పీతామ్బరోఽచ్యుతశ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జనార్దనః॥ ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రావరజ శ్చక్రపాణి శ్చతుర్భుజః । పద్మనాభో మధురిపు ర్వాసుదేవ స్త్రివిక్రమః ॥ ౨౦॥ దేవకీనన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః పురుషోత్తమః। వనమాలీ బలిధ్వంసీ కంసారాతి రధోక్షజః॥ విశ్వంభ

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః- వైకుణ్ఠః - విష్టరశ్రవాః ॥స॥ - దామోదరః - హృషీకేశః - కేశవః-మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీకాక్షః - గోవిన్దః - గరుడధ్వజః- పీతామ్బరః- అచ్యుతః-శార్ఙ్గీ ॥న॥ - విష్వక్సేనః- జనార్దనః ఉపేన్ద్రః - ఇన్ద్రావరజః-చక్రపాణిః- చతుర్భుజః - పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్రమః-దేవకీనన్దనః-శౌరిః- (పా) సౌరిః- శ్రీపతిః - పురుషోత్తమః - వనమాలీ॥న॥ బలిధ్వంసీ॥న॥ - కంసారాతిః - అధోక్షజః - విశ్వంభరః- కైటభజిత్ -విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః॥పు॥ ౩౯ - విష్ణుదేవుని పేళ్లు. [గదాగ్రజః-ముఞ్జకేశః-దాశార్హః- వరాహరూపభృత్॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తకః జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీ॥ పురాణపురుషః-యజ్ఞపురుషః - నరకాన్తకః-జలశాయీ, విశ్వరూపః-ముకున్దః-మురమ

రః కైటభజిద్విధు శ్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । [గదాగ్రజో ముఞ్జకేశో దాశార్హోదశరూపభృత్ ॥]	మర్దనః॥] Sri Vishnu, the pervader and preserver.
వసుదేవో (ఽస్య జనక స్సఏవా) ఽనకదున్దుభిః॥ ౨౨॥	వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥ పు ॥ ౨ - అస్య జనకః = శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవునిపేళ్లు. Vasudeva, father of Sri Krishna.
బలభద్రః ప్రలమ్బఘ్నో బలదేవో ఽచ్యుతాగ్రజః। రేవతీరమణో రామః కామపాలో హలాయుధః॥ ౨౩॥ నీలామ్బరో రౌహిణేయ స్తాలాఙ్కో ముసలీ హలీ। సంకర్షణ స్సీరపాణిః కాలిన్దీభేదనో బలః॥	బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః - హలాయుధః - నీలామ్బరః - రౌహిణేయః - తాలాఙ్కః - ముసలీ - (పా) ముషలీ - హలీ॥ న్॥ - సంకర్షణః - సీరపాణిః - కాలిన్దీభేదనః - బలః॥ పు॥ ౧౭ - బలముని పేళ్లు. Balarama, brother of Sri Krishna.
మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమ్నో మీనకేతనః। కన్దర్పో దర్పకో ఽనఙ్గః కామః పఞ్చశరః స్మరః॥ ౨౪॥ శమ్బరారి ర్మనసిజః కుసుమేషు రనన్యజః। పుష్పధన్వా రతిపతి ర్మకరధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౫॥	మదనః - మన్మథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః - మీనకేతనః - కన్దర్పః - దర్పకః - అనఙ్గః - కామః - పఞ్చశరః - స్మరః - శమ్బరారిః - (పా) సమ్బరారిః - మనసిజః కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా॥ న్॥ - రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః - బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్యకేతుః॥ పు ॥ ౨౧ - మన్మథుని పేళ్లు, [శృఙ్గారయోనిః శ్రీపుత్త్రః శూర్పకారాతి రిత్యపి॥ టీ॥ శృఙ్గారయోనిః - శ్రీపుత్త్రః - శూర్పకారాతిః॥] అధికపాఠము. Kamadeva or Cupid, Son of Sri Krishna.
బ్రహ్మసూర్విశ్వకేతు (స్సాస్య) దనిరుద్ధ ఉషాపతిః॥ [అరవిన్దమశోకం	అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః॥ పు॥ ౨ - అనిరుద్ధుని పేళ్లు. Aniruddha, Son of Pradyumna.

చ చూతంచ నవమల్లికా । నీలోత్పలంచ పఞ్చైతే పఞ్చబాణస్య సాయకాః॥]

అరవిన్దమ్,అశోకమ్,చూతమ్॥న॥-నవమల్లికా ॥స్త్రీ॥-నీలోత్పలం ॥న॥ ౫- మన్మథుని బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణః స్తంభన స్తథా। సమ్మోహనశ్చ కామస్య పఞ్చబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః పద్మాలయా పద్మా కమలా శ్రీర్హరిప్రియా ॥ [ఇన్దిరా లోకమాతా మా రమా మఙ్గళదేవతా । భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా॥]

లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా - శ్రీః - హరిప్రియా ॥స్త్రీ॥ ౬--లక్ష్మీదేవి పేళ్లు.

[ఇన్దిరా-లోకమాతా- మా-రమా - మఙ్గళదేవతా-భార్గవీ-లోకజననీ- క్షీరసాగరకన్యకా॥ స్త్రీ॥ అధికపాఠము.]

Lakshmi, Goddess of prosperity.

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పాఞ్చజన్య (శ్చక్రం) సుదర్శనమ్। కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో(మణిః)॥ ౨౮ ॥

పాఞ్చజన్యః॥పు॥ఇదివిష్ణుదేవునిశఙ్ఖము,Conch. సుదర్శనమ్॥న॥(ప)సుదర్శనః॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని చక్రము, Discus. కౌమోదకీ॥స్త్రీ॥ఇది విష్ణుదేవుని గద, Mace. నన్దకః ॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, Sword. కౌస్తుభః॥ పు॥ ఇది విష్ణువు ధరించు మణి, Jewel,

[(చాప)శ్శార్ఙ్గం మురారేస్తు శ్రీవత్సో(లాఞ్ఛనం)మతమ్॥ (అశ్వాశ్చ) శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకాః । (సారథి) ర్దారుకో (మన్త్రీ)హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో)గదః॥]

[శార్ఙ్గమ్ ॥న॥ ఇది విష్ణుదేవుని ధనుస్సు పేరు. శ్రీవత్సః ॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని ఉరస్థలమునందలి మచ్చపేరు. శైబ్యః-సుగ్రీవః-మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥ ౪- శ్రీకృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱముల పేళ్లు. దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథిపేరు. ఉద్ధవః॥పు॥ ౧ మంత్రిపేరు. గదః ॥పు॥ ౧ తో(బుట్టువు) పేరు॥ అధిక పాఠము.]

గరుత్మాన్ గరుడస్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః । నాగాన్తకో విష్ణురథస్సుపర్ణః పన్నగాశనః॥ ౨౯ ॥

గరుత్మాన్ ॥పు॥ గరుడః తార్క్ష్యః వైనతేయః ఖగేశ్వరః నాగాన్తకః విష్ణురథః సుపర్ణః పన్నగాశనః॥ పు॥ ౯ విష్ణుదేవుని వాహనమైన గరుడుని పేళ్లు. Vehicle of Vishnu.

శంభు రీశః పశుపతి
శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వ
రః। ఈశ్వరశ్శర్వ ఈశా
న శ్శంకరశ్చన్ద్రశేఖరః॥
౩౦॥ భూతేశః ఖణ్డపరశు
ర్గిరీశో గిరిశో మృడః।
మృత్యుంజయః కృత్తి
వాసాః పినాకీ ప్రమథా
ధిపః॥ ౩౧॥ ఉగ్రః కప
ర్దీ శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపా
లభృత్ । వామదేవో
మహాదేవో విరూపా
క్ష స్త్రిలోచనః ॥౩౨॥
కృశానురేతా స్సర్వ
జ్ఞో ధూర్జటి ర్నీలలోహి
తః । హరః స్మరహరో
భర్గ స్త్ర్యమ్బక స్త్రిపు
రాన్తకః ॥ ౩౩॥ గఙ్గాధ
రోఽన్ధకరిపుః క్రతు
ధ్వంసీ వృషధ్వజః। వ్యో
మకేశో భవో భీమః స్థా
ణూ రుద్ర ఉమాపతిః॥

శంభుః-ఈశః - పశుపతిః-శివః-శూలీ॥న్॥-మహేశ్వరః-ఈశ్వరః-శర్వః-(పా) సర్వః-ఈశానః-శంకరః-చన్ద్రశేఖరః-భూతేశః-ఖణ్డపరశుః-గిరీశః-గిరిశః-మృడః- మృత్యుఞ్జయః - కృత్తివాసాః॥స్॥-పినాకీ॥న్॥- ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః- కపర్దీ॥న్॥-శ్రీకణ్ఠః-శితికణ్ఠః-కపాలభృత్ -వామదేవః-మహాదేవః-విరూపాక్షః - త్రిలోచనః - కృశానురేతాః॥స్॥- సర్వజ్ఞః-ధూర్జటిః - నీలలోహితః-హరః-స్మరహరః-భర్గః-త్ర్యమ్బకః- త్రిపురాన్తకః-గఙ్గాధరః-అన్ధకరిపుః- క్రతుధ్వంసీ ॥న్॥-వృషధ్వజః- వ్యోమకేశః-భవః-భీమః-స్థాణుః-రుద్రః-ఉమాపతిః॥పు॥౪౮-శివునిపేళ్లు. Siva.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః॥ టీక. అష్టమూర్తిః-అహిర్బుధ్న్యః-మహాకాలః-మహానటః॥అధికపాఠము.]

కపర్దో (ఽస్య జటా
జూటః) పినాకో ఽజగ
వం (ధనుః) । ప్రమథా
(స్స్యుః) పారిషదాః (బ్రా
హ్మీత్యాద్యాస్తు) మా
తరః॥ ౩౪॥

కపర్దః॥పు॥౧-అస్యజటాజూటః=ఈశివునిజటాజూటము, Braided hair. పినాకః॥పు॥-అజగవమ్॥న॥౨-ఇతనిధనుస్సు, Bow. ప్రమథాః - పారిషదాః॥పు,బ॥౨- నందిమొదలైనప్రమథగణముల పేళ్లు. Attendants. మాతరః॥ఋ,స్త్రీ,బ॥౧-బ్రాహ్మీమొదలయిన సప్తమాతృకలపేళ్లు. [బ్రాహ్మీమాహేశ్వరీచైవ కౌమారీ వైష్ణవీ తథా। వారాహీ

చైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః॥]

విభూతి ర్భూతి రైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా॥)

విభూతిః-భూతిః॥సీ॥-ఐశ్వర్యమ్॥న॥౩-అష్టధా (వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్ట సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః॥] Superhuman power.

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాలీ హైమవ తీశ్వరీ॥ ౩౬ ॥ శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గలా। అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చణ్డికా ఽమ్బికా ॥ ౩౭ ॥ [ఆర్యా దాక్షాయణీ చైవ గిరిజా మేనకాత్మజా]

ఉమా - కాత్యాయనీ - గౌరీ - కాలీ - హైమవతీ-ఈశ్వరీ - శివా - భవానీ-రుద్రాణీ - శర్వాణీ-సర్వమఙ్గలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా - మృడానీ - చణ్డికా - అమ్బికా ॥ సీ॥ ౧౭ - శివుని భార్యయగు పార్వతీదేవి పేళ్లు. wife of Siva.

[ఆర్యా-దాక్షాయణీ-గిరిజా - మేనకాత్మజా ॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధిపాః। (అప్యే కదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః ॥ ౩౮॥

వినాయకః - విఘ్నరాజః - ద్వైమాతురః - గణాధిపః - ఏకదన్తః- హేరమ్బః - లమ్బోదరః- గజాననః ॥పు॥ ౮-శివునికుమారుడైన వినాయకునిపేళ్లు. Ganesa, obviator of difficulties.

కార్తికేయో మహాసేనశ్శరజన్మా షడాననః। పార్వతీనన్దనస్స్కన్దస్సేనానీ రగ్నిభూర్గుహః॥ ౩౯॥ బాహులేయస్తారకజిద్విశాఖశ్శిఖివాహనః। షాణ్మాతురశ్శక్తిధరః కుమారః క్రౌఞ్చదారణః॥ ౪౦॥

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజన్మా ॥న॥- షడాననః - పార్వతీనన్దనః - స్కన్దః - సేనానీః- అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ - విశాఖః - శిఖివాహనః - షాణ్మాతురః - శక్తిధరః - కుమారః - క్రౌఞ్చదారణః ॥ పు ॥ ౧౭ - శివుని [illegible] పేళ్లు. God of war.

[[illegible] ॥ [illegible] పేళ్లు. [illegible] ॥ [illegible] పేళ్లు.]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మఘవా బిడౌజాః పాకశాసనః। వృద్ధశ్రవాశ్శునాసీరః పురుహూతః పురన్దరః ॥ ౪౧॥ జిష్ణుర్లేఖర్షభశ్శక్రశ్శతమన్యుర్దివస్పతిః। సుత్రామా గోత్రభిద్వజ్రీ వాసవో వృత్రహా వృషా॥ వాస్తోష్పతిస్సురపతిర్బలారాతిశ్శచీపతిః। జమ్భభేదీ హరిహయస్స్వారాణ్ణముచిసూదనః ॥ సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవనస్తురాషాణ్మేఘవాహనః। ఆఖణ్డలస్సహస్రాక్షఋభుక్షాః	ఇన్ద్రః-మరుత్వాన్ ॥త్॥- మఘవా ॥న్ ॥- బిడౌజాః ॥స్॥ - పాకశాసనః-వృద్ధశ్రవాః ॥ స్ ॥- శునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః - జిష్ణుః-లేఖర్షభః-శక్రః - శతమన్యుః-దివస్పతిః-సుత్రామా ॥న్॥-గోత్రభిత్ ॥ ద్॥- వజ్రీ॥ న్ ॥-వాసవః-వృత్రహా ॥ న్ ॥-వృషా ॥ న్ ॥-వాస్తోష్పతిః-సురపతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీ ॥న్॥-హరిహయః-స్వారాట్ ॥జ్॥ - నముచిసూదనః-సంక్రన్దనః-దుశ్చ్యవనః - తురాషాట్ ॥ హ్॥ - మేఘవాహనః - ఆఖణ్డలః - సహస్రాక్షః - ఋభుక్షాః ॥ న్, పు ॥ ౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్లు. [శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హిరహిహా పృతనాషాట్పులోమజిత్ ॥టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిహా॥న్॥-పృతనాషాట్॥ హ్॥- పులోమజిత్ ॥ అధికపాఠము.] Indra, Regent of the sky.
(తస్యతు ప్రియా)॥౪౨ పులోమజా శచీన్ద్రాణీ	పులోమజా-శచీ (పా) సచీ - ఇన్ద్రాణీ॥స్త్రీ॥ ౩-ఇంద్రుని భార్యపేళ్లు. Wife of Indra.
(నగరీ) త్వమరావతీ ।	అమరావతీ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.
(హయ) ఉచ్చైశ్శ్రవా(స్సూతో) మాతలిర్నన్దనం(వనమ్) ॥ ౪౫॥	ఉచ్చైశ్శ్రవాః ॥స్,పు॥ అతని గుఱ్ఱము పేరు. మాతలిః॥పు॥ ౧- అతనిసారథిపేరు, Charioteer. నన్దనమ్॥న॥౧-అతనియుపవనముపేరు, Garden.
(స్యాత్ప్రాసాదో) వైజయన్తో జయన్తః పాకశాసనిః ।	వైజయన్తః॥పు॥౧- అతనిమేడపేరు, Palace. జయన్తః- పాకశాసనిః ॥పు॥ ౨- అతనికుమారుని పేళ్లు.
ఐరావతోఽభ్రమాతఙ్గైరావణాభ్రమువల్లభాః॥ ౪౬॥	ఐరావతః - అభ్రమాతఙ్గః - ఐరావణః-అభ్రమువల్లభః ॥పు॥ ౪-అతని యేనుఁగుపేళ్లు. Indra's elephant.

హ్రాదినీ వజ్ర (మ స్త్రీ స్యా) త్కులిశంభిదు రం పవిః। శతకోటి స్స్వ రు శ్శమ్బో దమ్భోలి రశని(ర్ద్వయోః) ॥౪౭॥

హ్రాదినీ॥సీ॥-వజ్రమ్ ॥స్న॥-కులిశమ్-భిదురమ్ ॥న॥-పవిః - శతకోటిః - స్వరుః (వు) స్వరుః॥స్॥- శమ్బః - దమ్భోలిః ॥పు॥- అశనిః॥స్న॥౧౦-వజ్రా యుధముపేళ్లు. Thunder-bolt.

వ్యోమయానం వి మానో (ఽ స్త్రీ) (నార దాద్యా) స్సురర్షయః। (స్యా) త్సుధర్మా దేవస భా పీయూష మమృ తం సుధా॥ మన్దాకినీ వి యద్గఙ్గా స్వర్ణదీ సురదీ ర్ఘికా। మేరు స్సు మేరు ర్హేమాద్రీ రత్నసాను స్సురాలయః॥ పఞ్చై తే దేవతరవో మన్దారః పారిజాతకః। సన్తానః కల్పవృక్షశ్చ(పుంసివా) హరిచన్దనమ్॥ ౫౦॥

వ్యోమయానమ్॥న॥-విమానః॥స్న॥_౨- దేవ రథముపేళ్లు. The car of Indra. సురర్షయః ॥ఇ, పు,బ॥౧-నారదుండు మొదలుగాఁగల దేవర్షులపేళ్లు. Divine Sages.సుధర్మా(వా)సుశర్మా ॥న్ ॥-దేవసభా॥సీ॥_౨-దేవసభపేళ్లు.The council of the Gods. పీయూషమ్-అమృతమ్॥న॥- సుధా ॥సీ॥ ౩- అమృతముపేళ్లు. Nectar or Ambrosia. మన్దాకినీ-వియద్గఙ్గా-స్వర్ణదీ-సురదీర్ఘికా ॥సీ॥౪- ఆకాశగఙ్గపేళ్లు. మేరుః-సుమేరుః- హేమాద్రిః-రత్నసానుః-సురాలయః ॥పు॥ ౫- మేరుపర్వతము పేళ్లు. The extremity of the world's axis. మన్దారః-పారిజాతకః- సన్తానః- కల్పవృక్షః ॥పు॥ హరిచన్దనమ్ ॥స్న॥ ౫- దేవతలవృక్షములపేళ్లు. Celestial trees.

సనత్కుమారో వై ధాత్రిస్స్వర్వైద్యావ శ్వినీసుతౌ। నాసత్యా వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినే యౌచ(తావుభౌ)॥౫౧॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥పు॥ _౨ - బ్రహ్మ పుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారునిపేళ్లు. స్వర్వైద్యా- అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ - అశ్వినౌ-దస్రౌ-ఆశ్వినే యౌ ॥ పు, ద్వి॥౬ - దేవవైద్యులగుని యశ్వి దేవతలపేళ్లు. Physicians of Heaven.

(స్త్రీ బహుష్వప్స) ప్సరస స్స్వర్వేశ్యా (ఊ ర్వశీముఖాః) ।[ఘృతాచీ మేనకా రమ్భ స్సుప్రలా చీచ తిలోత్తమా॥] హా

అప్సరసః॥స్॥- స్వర్వేశ్యాః॥స్,బ॥ ౨- [ఊర్వ శి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగాఁగల దేవవేశ్యలపేళ్లు. [ఇత్యాదయః] Celestial courtesans. గన్ధర్వాః (వు) గన్ధర్వాః ॥పు,బ॥ ౧- దేవతలోపల హాహా

హాహా హూహూ శ్చైవ మాద్యా గన్ధర్వా (స్త్రిదివౌకసామ్) ॥ ౫౨ ॥

హాహాహూహువులు తుంబురు విశ్వావసు చిత్రరథు లు మొదలయిన దేవగాయకులపేళ్లు. Celestial musicians.

అగ్ని ర్వైశ్వానరో వహ్ని ర్వీతిహోత్రో ధనంజయః । కృపీటయోని ర్జ్వలనో జాతవేదా స్తనూనపాత్ ॥ ౫౩ ॥ బర్హి శ్శుష్మా కృష్ణవర్త్మా శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః । ఆశ్రయాశో బృహద్భాను కృశానుః పావకో ఽనలః ॥ రోహితాశ్వో వాయుసఖ శ్శిఖావా నాశుశుక్షణిః । హిరణ్యరేతా హుతభు గ్దహనో హవ్యవాహనః ॥ ౫౪ ॥ సప్తార్చి ర్దమునా శ్శుక్ర శ్చిత్రభాను ర్విభావసుః । శుచి రప్పిత్త

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః-ధనంజయః-కృపీటయోనిః-జ్వలనః-జాతవేదాః॥స్॥-తనూనపాత్॥ద్॥-బర్హిః॥స్॥-శుష్మా॥న్॥-(ప) బర్హిశ్శుష్మా॥న్॥ - కృష్ణవర్త్మా॥న్॥-శోచిష్కేశః-ఉషర్బుధః-ఆశ్రయాశః-(పా) ఆశ్రయాశః-బృహద్భానుః-కృశానుః-పావకః-అనలః-రోహితాశ్వః (పా) లోహితాశ్వః-వాయుసఖః-శిఖావాన్॥త్॥-ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః॥స్॥-హుతభుక్॥జ్॥-దహనః-హవ్యవాహనః-సప్తార్చిః॥స్॥-దమునాః॥స్॥-శుక్రః-చిత్రభానుః - విభావసుః-శుచిః॥పు॥-అప్పిత్తమ్॥న॥ ౩౪-అగ్నిహోత్రునిపేళ్లు. Fire.

[కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా, అనునవి ఏడు వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు]

మౌర్వస్తు బాడబో బడబానలః ॥ ౫౫ ॥ (వహ్నేర్ద్వయో) ర్జ్వాల కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా (స్త్రియామ్॥(త్రిషు)స్ఫులిఙ్గో ఽగ్నికణస్సంతాప స్సంజ్వర (స్సమౌ)॥ [ఉల్కాస్యా న్నిర్గతజ్వాలా భూతిర్భసితభస్మనీ। క్షా

ఔర్వః- బాడబః- బడబానలః ॥పు॥ ౩ - బడబాగ్నిపేళ్లు. Submarine fire. జ్వాలః-కీలః ॥పు॥-అర్చిః॥స్,న్న॥-హేతిః॥సీ॥-శిఖా॥సీ॥౫- అగ్నిజ్వాలపేళ్లు. Flame. స్ఫులిఙ్గః॥త్రి॥-అగ్నికణః॥పు॥౨- మిణుఁగురులపేళ్లు. Spark. సన్తాపః - సంజ్వరః ॥పు॥_౨- వేఁడిమిపేళ్లు. Heat.

[ఉల్కా॥ ౧- కొఱవిపేరు. A fire-brand.

భూతిః ॥సీ॥-భసితమ్ - భస్మ ॥న్,న॥ - క్షారః ॥పు॥- రక్షా॥సీ॥౫- బూడిదపేళ్లు. Ashes. దావః -

ర్ దక్షా చ దావస్తు దవో వనహుతాశనః]॥

దవః॥పు॥ ౨- కారుచిచ్చుపేళ్లు. A forest - conflagration. అధిక పాఠము.]

ధర్మరాజః పితృపతిస్సమవర్తీ పరేతరాట్। కృతాన్తో యమునా భ్రాతా శమనో యమరాడ్యమః ॥౫౮॥ కాలో దణ్డధర శ్శ్రాద్ధదేవో వైవస్వతో౽న్తకః।

ధర్మరాజః-పితృపతిః-సమవర్తీ ॥న॥ - పరేత రాట్ ॥జ॥ - కృతాన్తః - యమునా భ్రాతా ॥ఋ॥ శమనః-యమరాట్ ॥జ॥ - యమః- కాలః- దణ్డ ధరః-శ్రాద్ధదేవః- వైవస్వతః - అన్తకః॥పు॥౧౪ యముని పేళ్లు. Yama, the Judge of departed souls.

రాక్షసః కౌణపః క్రవ్యాత్క్రవ్యాదో౽స్రప ఆశరః॥౫౯॥ రాత్రిఞ్చరో రాత్రిచరః కర్బురో నికషాత్మజః। యాతుధానః పుణ్యజనో నైరృతో యాతు రక్షసీ॥

రాక్షసః-కౌణపః (పా) కోణపః. క్రవ్యాత్ ॥ద॥ -క్రవ్యాదః-అస్రపః (పా) అస్రపః. ఆశరః (పా) ఆసురః-రాత్రిఞ్చరః-రాత్రిచరః. కర్బురః (పా) కర్బరః-నికషాత్మజః-యాతుధానః-పుణ్య జనః-నైరృతః ॥పు॥-యాతు ॥న॥- రక్షః ॥న॥, ॥ ౧౫ - నిర్మతిపేళ్లు. (రాక్షసునిపేళ్లు) A Giant.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ యాదసాంపతి రప్పతిః।

ప్రచేతాః ॥స॥-వరుణః-పాశీ॥న॥- యాదసాం పతిః-అప్పతిః॥పు॥౫-వరుణుని పేళ్లు. The Regent of water.

శ్వసనస్స్పర్శనో వాయుర్మాతరిశ్వా సదాగతిః॥౬౦॥ పృషదశ్వో గన్ధవాహో గన్ధవాహా నిలాశుగాః। సమీర మారుత మరు జ్జగత్ప్రాణ సమీరణాః॥ నభస్వద్వాత పవన పవమాన ప్రభఞ్జనాః।

శ్వసనః-స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా ॥న॥-సదాగతిః-పృషదశ్వః-గన్ధవహః - గన్ధవాహః- అనిలః - ఆశుగః - సమీరః - మారుతః మరుత్ జగత్ప్రాణః - సమీరణః - నభస్వాన్ ॥స॥-వాతః పవనః పవమానః - ప్రభఞ్జనః ॥పు॥ ౨౦- వాయువు పేళ్లు. Air or Wind.

[ప్రాణో౽పానస్స

[illegible]

• ప్రాణః [illegible]

మాన శ్చోదాన వ్యా
నౌచ వాయవః॥ ౬౩॥
శరీరస్థా ఇమే

౫-ఇమే=ఇవి, శరీరస్థాః=శరీరమునందుండు, వాయవః=(అయిదు)వాయువులపేళ్లు. Air inhaled.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే) ఽపాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః)।ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో)వ్యాన (స్సర్వశరీరగః)॥నాగశ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో ధనంజయః। (వాగ్ద్వారే) నాగ(ఆఖ్యాతః) కూర్మ (ఉన్మీలనే స్మృతః)॥ కృకరా (చ్ఛుతంజ్ఞేయం) దేవత్తా (ద్విజృమ్భణమ్)। (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ) ధనంజయః॥] అధికపాఠము.

రంహ స్తరసీతు రయ
స్స్యదః। జవో౽థ

రంహః-తరః ॥స్,న॥ రయః-స్యదః-జవః॥పు॥ ౫-వేగముతోఁగూడినగమనముపేళ్లు. Speed.

శీఘ్రం త్వరితం లఘు
క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్॥ స
త్వరం చపలం తూర్ణ
మవిలమ్బిత మాశు చ।

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు - క్షిప్రమ్-అరమ్-ద్రుతమ్-సత్వరమ్ - చపలమ్- తూర్ణమ్ - అవిలమ్బితమ్-ఆశు ॥న॥ ౧౧- శీఘ్రముపేళ్లు. Quick or Swiftly.

సతతానారతాశ్రాన్త
సన్తతావిరతానిశమ్ ॥
నిత్యానవరతాజస్రమ

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాన్తమ్- సన్తతమ్. అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్- అనవరతమ్ - అజస్రమ్॥ ౯-ఎడతెగనిక్రియపేళ్లు. Continually.

ప్యథాతిశయో భరః।
అతివేల భృశాత్యర్థా
తిమాత్రోద్గాఢ నిర్భ
రమ్॥౬౬॥తీవ్రైకాన్త
నితాన్తాని గాఢ బాఢ
దృఢానిచ।

అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్- అత్యర్థమ్-అతిమాత్రమ్-ఉద్గాఢమ్-నిర్భరమ్ - తీవ్రమ్-ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్-గాఢమ్-బాఢమ్-దృఢమ్॥ ౧౪-అతిశయముపేళ్లు.
Much or Excessive.

క్లీబే శీఘ్రా ద్యస
త్త్వేస్యాత్త్రి ష్వేషాం
భేద్యగామియత్ ॥౬౭॥

శీఘ్రశబ్దము మొదలు॥ ౨౦-క్రియావిశేషణములైనను గుణవాచకములైనను॥న॥అతిశయశబ్దము మొదలు॥ ౧౪-క్రియావిశేషణములైనపుడు ॥న॥గుణవాచకములైనపుడు॥పు॥ ౩౪-శబ్దములలోనే శబ్దమైనను విశేష్యముతోఁ గూడునపుడు॥ త్రి।

కుబేర స్త్ర్యమ్బకస ఖో యక్షరా డ్గుహ్యకే శ్వరః। మనుష్యధర్మాధన దో రాజరాజో ధనాధి పః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవ ణఃపౌలస్త్యో నరవాహ నః। యక్షైకపిఙ్గైలబిలశ్రీ దపుణ్యజనేశ్వరాః॥

కుబేరః- త్ర్యమ్బకసఖః - యక్షరాట్॥జ్॥- గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా॥న్॥-ధనదః - రాజరాజః-ధనాధిపః - కిన్నరేశః-వైశ్రవణః - పౌలస్త్యః-నరవాహనః- యక్షః- ఏకపిఙ్గః- ఐలబిలః- శ్రీదః-పుణ్యజనేశ్వరః ॥పు॥ ౧౭ - కుబేరుని పేళ్లు. Kubera, the god of riches.

(అస్యోద్యానం) చైత్రరథం(పుత్రస్తు) నలకూబరః। కైలాసః (స్థాన) మలకా(పూర్విమానంతు) పుష్పకమ్॥౭౦॥ స్యాత్కిన్నరః కింపురుష స్తురంగవదనో మయుః।నిధి (ర్నా) శేవధి (ర్భేదాః) పద్మశఙ్ఖాదయో (నిధేః)॥౭౧॥ [మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకరకచ్ఛపౌ । ముకున్ద కున్ద నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధయో నవ॥]

చైత్రరథమ్॥న॥ ౧- కుబేరునితోఁటపేరు. నలకూబరః ॥పు॥ ౧-ఇతనికుమారునిపేరు. కైలాసః ॥పు॥ ౧- ఇతనియునికిపట్టుపేరు. అలకా॥సీ॥ ౧-ఇతనిపట్టణముపేరు. పుష్పకమ్॥న॥౧-ఇతని విమానముపేరు.కిన్నరః-కింపురుషః - తురంగవదనః-మయుః ॥పు॥ ౪-కిన్నరులపేళ్లు. కొండదిశీనాలుగును నాలుగు జాతులందురు. నిధిః- శేవధిః (సా) సేవధిః ॥పు॥ ౨-నిధిపేళ్లు. Treasure. పద్మశఙ్ఖాదయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి, నిధేః=నిధియొక్క,భేదాః=భేదములు. పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదములనుట. Auriferous gems. [మహాపద్మః, పద్మః, శఙ్ఖః, మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః॥పు॥] ఇవి నవనిధిభేదములు.

ఇతిస్వర్గవర్గః.

స్వర్గముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యో దివౌ (ద్వే స్త్రియా) మభ్రం వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్। నభో ఽన్తరిక్షం గగన మనన్తంసురవర్త్మ ఖమ్॥

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః॥వ్,సీ॥- అభ్రమ్ - వ్యోమ॥న్॥- పుష్కరమ్-అమ్బరమ్- నభః॥స్॥- అన్తరిక్షమ్-గగనమ్-అనన్తమ్- సురవర్త్మ॥న్॥-ఖమ్-వియత్ -విష్ణుపదమ్॥న॥- ఆకాశమ్- విహాయః ॥స్,ప్న॥౧౬-ఆకాశముపేళ్లు.The sky or atmosphere.

వియద్విష్ణుపదం(వాతు పుం) స్యాకాశవిహాయసీ। [విహాయసోఽపి నాకోఽపి ద్యు రపి స్యాత్తదవ్యయమ్। తారాపథ శ్శబ్దగుణో మేఘద్వారం మహాబిలమ్॥]	[విహాయసః-నాకః॥పు॥-ద్యుః॥అవ్య॥- తారాపథః-శబ్దగుణః ॥పు॥ - మేఘద్వారమ్- మహాబిలమ్ ॥న॥ అధికపాఠము.]
ఇతి వ్యోమవర్గః.	ఆకాశముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
దిశ స్తుకకుభః కాష్ఠా ఆశాశ్చహరితశ్చ(తాః)॥	దిశః ॥శ్॥-కకుభః॥భ్॥-కాష్ఠాః- ఆశాః॥ఆ॥ హరితః ॥త్,సీ,బ॥ ౫-దిక్సామాన్యనామములు Quarters of the world.
ప్రాచ్య వాచీప్రతీచ్య (స్తాః పూర్వదక్షిణ పశ్చిమాః)।	ప్రాచీ- అవాచీ (పా) అపాచీ-ప్రతీచీ ॥సీ॥ 3 వరుసగాఁబూర్వ,దక్షిణ,పశ్చిమదిక్కులపేళ్లు. East, South, west.
(ఉత్తరాది) గుదీచీ	ఉదీచీ॥సీ॥౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు. North.
(స్యా) ద్దిశ్యంతు (త్రిషు దిగ్భవే) ॥ [(అవాగ్భవ) మవాచీన ముదీచీన (ముదగ్భవమ్)। ప్రత్యగ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీనం (ప్రాగ్భవం త్రిషు)॥]	దిశ్యమ్॥త్రి॥౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువు పేరు. [అవాచీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁ బుట్టినది; Southern. ఉదీచీనమ్=ఉత్తరదిక్కునఁబుట్టినది; Northern. ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁబుట్టినది; Western. ప్రాచీనమ్=తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది; Eastern.]
ఇన్ద్రో వహ్నిః పితృపతి ర్నైరృతో వరుణో మరుత్ ।కుబేర ఈశః (పతయః పూర్వాదీనాం దిశాం క్రమాత్)॥౨౫॥	ఇన్ద్రః-వహ్నిః-పితృపతిః-నైరృతః - వరుణ మరుత్ - కుబేరః- ఈశః ॥పు॥ ౮ - క్రమాత్ = వరుసగా, పూర్వాదీనామ్=తూర్పు మొదలైన, దిశామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః=అధిపతులపేళ్లు. Regents of quarters and points.
ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదోఽఞ్జనః। పుష్పదన్తస్సార్వ	ఐరావతః-పుణ్డరీకః-వామనః - కుముదః- అఞ్జనః-పుష్పదన్తః - సార్వభౌమః- సుప్రతీకః॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః=(వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజములపేళ్లు.

భామ స్సుప్రతీక (శ్చదిగ్గజాః)॥కరి ణ్యోఽభ్రముకపిలా పిఙ్గలాఽనుపమా క్రమాత్ । తామ్రపర్ణీ శుభ్రదన్తీచాఙ్గనా చాఞ్జనావతీ ॥22॥

Elephants belonging to the Eight regents.

అభ్రముః-కపిలా -పిఙ్గలా - అనుపమా-తామ్రపర్ణీ-(పా) తామ్రకర్ణీ-శుభ్రదన్తీ - అఙ్గనా-అఞ్జనావతీ॥ సీ॥ ౮-క్రమాత్=వరుసగా, కరిణ్యః=అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు.

(క్లీబావ్యయ న్త్వ)పదిశం (దిశోర్మధ్యే) విదిక్ (స్త్రియామ్) । అభ్యన్తరం త్వన్తరాళం చక్రవాళం తు మణ్డలమ్॥

అపదిశమ్ ॥న,అవ్య॥- విదిక్ ॥సీ॥ ౨-దిశోర్మధ్యే= రెండుదిక్కులనడుమనుండెడు మూలదిక్కులపేళ్లు. Intermediate point. అభ్యన్తరమ్-అన్తరాళమ్॥ న॥ ౨-మధ్యప్రదేశముపేళ్లు. Included space. చక్రవాళమ్-మణ్డలమ్॥న॥ ౨-మణ్డలాకారమైనవస్తువుపేళ్లు. The sensible horizon or any orb and circumference.

అభ్రం-మేఘో వారివాహః స్తనయిత్నుర్బలాహకః । ధారాధరో జలధర స్తటిత్వా న్వారిదోఽమ్బుభృత్ ॥ ఘనజీమూత ముదిర జలము గ్ధూమయోనయః।

అభ్రమ్॥న॥-మేఘః - వారివాహః - స్తనయిత్నుః-బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః- తటిత్వాన్॥త్॥- వారిదః - అమ్బుభృత్ -ఘనః - జీమూతః-ముదిరః - జలముక్॥చ్॥-ధూమయోనిః॥పు॥ ౧౫ - మేఘముపేళ్లు. A cloud.

కాదమ్బినీ మేఘమాలా త్రిషు మేఘభవేఽభ్రియమ్ ॥ స్తనితం గర్జితం (మేఘనిర్ఘోషో) రసితాదిచ ।శమ్పాశతహ్రదాహ్రాదిన్యై రావత్యః క్షణప్రభా॥ తటిత్సౌదామనీ విద్యు చ్చఞ్చలాచపలాఽపిచ। స్ఫూర్జథుర్వ

కాదమ్బినీ- మేఘమాలా॥సీ॥ ౨- మేఘపంక్తి. A succession of clouds. అభ్రియమ్॥ త్రి॥౧- మేఘభవే=మేఘమునందుఁబుట్టిన జలాదులు. స్తనితమ్-గర్జితమ్-రసితమ్॥న॥౩- మేఘములధ్వని-అనగానుఱుము. The rattling of thunder. ఆదిశబ్దముచేత స్వనితధ్వనితాదులగుపేళ్లునుకలవు. శంపా (పా) సంపా-శతహ్రదా-హ్రాదినీ-ఐరావతీ-క్షణప్రభా-తటిత్ - సౌదామనీ - (పా) సౌదామినీ- విద్యుత్ - చఞ్చలా- చపలా ॥సీ॥ ౧౧- మెఱుము.

ర్జనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి రిరమ్మదః ॥౮-౨॥ ఇన్ద్రాయుధంశక్రధను (స్తదేవ ఋజు)రోహితమ్। వృష్టిర్వర్షం (తద్విఘాతే)వగ్రహావగ్రహౌ (సమౌ॥ ధారాసంపాత ఆసారః శీకరోఽమ్బుకణః (స్మృతః)। వర్షోపల స్తుకరకా (మేఘచ్ఛన్నే ఽహ్ని) దుర్దినమ్॥౮-౮॥

Lightning. స్ఫూర్జథుః-వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రనిష్పేషః॥పు॥-౨-వజ్రఘట్టనమువలనఁగలిగిన మ్రోఁత. A clap of thunder. మేఘజ్యోతిః॥స్,న॥-ఇరమ్మదః॥పు॥-౨-మేఘమునందున్న తేజస్సు. A flash of lightning. ఇన్ద్రాయుధమ్- శక్రధనుః ॥ష్,న॥ -౨-ఇన్ద్రధనుస్సు. Rainbow. రోహితమ్॥న॥ ౧-ఋజు=చక్కఁగానున్న యాధనుస్సు. Indra's bow unbent. వృష్టిః॥స్రీ॥-వర్షమ్ ॥న॥ -౨-వాన. Rain. వగ్రహః-అవగ్రహః ॥పు॥ -౨- తద్విఘాతే=ఆవర్షముయొక్క విఘ్నమునందువర్తించును. అనఁగా ననావృష్టి. Drought. ధారాసంపాతః - ఆసారః ॥పు॥-౨-జడివాన. A hard shower. శీకరః-అమ్బుకణః॥పు॥-౨-తుంపురులు. Thin rain. వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥స్రీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥ -౨- వడగండ్లు. Hail. దుర్దినమ్॥న॥౧- మేఘచ్ఛన్నే=మేఘముచేతఁగప్పఁబడిన, అహ్ని=దినము. A cloudy day.

అన్తర్ధా వ్యవధా (పుంసి)త్వన్తర్ధి రపవారణమ్ అపిధానతిరోధాన పిధానాఽఽచ్ఛాదనానిచ॥

అన్తర్ధా-వ్యవధా॥స్రీ॥-అన్తర్ధిః॥పు॥- అపవారణమ్ - అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్-ఆచ్ఛాదనమ్॥ న॥ ౮ - కప్పుట పేళ్లు. Covering, disappearance or concealment.

హిమాంశు శ్చన్ద్రమా శ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుముదబాన్ధవః । విధు స్సుధాంశు శ్శుభ్రాంశు రోషధీశో నిశాపతిః॥౮-౬॥ అబ్జో జైవాతృక స్సోమో గ్లౌ ర్మృగాఙ్కః కలానిధిః । ద్విజరాజ శ్శశధరో నక్షత్రేశః క్షపా

హిమాంశుః - చన్ద్రమాః॥స్॥- చన్ద్రః-ఇన్దుః-కుముదబాన్ధవః- విధుః -సుధాంశుః-శుభ్రాంశుః-ఓషధీశః- నిశాపతిః- అబ్జః-జైవాతృకః-సోమః-గ్లౌః- మృగాఙ్కః - కలానిధిః- ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః - క్షపాకరః ॥పు॥-౨౦ - చంద్రునిపేళ్లు. The moon.

కరః ॥ ౨౭ ॥

కలాతు (షోడశో భాగో) బిమ్బో (ఽస్త్రీ)మణ్డలం (త్రిషు) ।

కలా॥ సీ॥ ౧- చంద్రునియొక్క పదియాఱవపాలి పేరు. A digit. బిమ్బః॥ పు॥- మణ్డలమ్॥ త్రి॥ ౨- చంద్రసూర్య మండలముల పేళ్లు. The disc of the sun or moon.

భిత్తం శకలఖణ్డే (వా పుంస్య) ర్ధో ఽర్ధం (సమేఽంశకే)॥ చన్ద్రికా కౌముదీ జ్యోత్స్నా ప్రసాదస్తు ప్రసన్నతా । కళఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనం చ చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥ ౨౮॥ [పాళిః కేతు ర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్ । ప్రజ్ఞానం చా ప్యభిజ్ఞానం లలామం చ లలామ చ) ॥

భిత్తమ్॥ న॥- శకలమ్- ఖణ్డమ్॥ న॥- అర్ధః॥ పు॥ ౭- తునుక పేళ్లు. A part. అర్ధశబ్దము సమాంశమును జెప్పునపుడు ॥న॥. Half. చన్ద్రికా- కౌముదీ- జ్యోత్స్నా॥ సీ॥ ౩- వెన్నెల పేళ్లు. Moonlight. ప్రసాదః ॥పు॥ - ప్రసన్నతా ॥సీ॥ ౨- నిర్మలత్వము పేళ్లు. Purity. కళఙ్కః- అఙ్కః ॥పు॥ - లాఞ్ఛనమ్- చిహ్నమ్- లక్ష్మ॥ న॥- లక్షణమ్॥ న॥ ౬- గుఱుతు పేళ్లు. A spot or mark. [పాళిః॥ సీ॥- కేతుః - ధ్వజః - లిఙ్గమ్ - నిమిత్తమ్ - వ్యఞ్జనమ్ - పదమ్ - ప్రజ్ఞానమ్ - అభిజ్ఞానమ్ - లలామమ్ - లలామ ॥న॥ అధికపాఠము.]

సుషమా (పరమా శోభా) శోభా కాన్తిర్ద్యుతి శ్ఛవిః। అవశ్యాయస్తు నీహార స్తుషార స్తుహినం హిమమ్॥ ప్రాలేయం మిహికా చాథ హిమానీ హిమసంహతిః । శీతం (గుణే తద్వదర్థా) స్సుషిమశ్శిశిరో జడః॥ తుషార శ్శీతల శ్శీతో హిమ (స్సప్తాన్యలిఙ్గకాః)॥

సుషమా॥ సీ॥ ౧- పరమా=ఎక్కువైన, శోభా- కాంతి పేరు. Exquisite beauty. శోభా- కాన్తిః- ద్యుతిః- ఛవిః॥ సీ॥ ౪- కాంతి పేళ్లు. Splendour. అవశ్యాయః- నీహారః- తుషారః॥ పు॥- తుహినమ్- హిమమ్- ప్రాలేయమ్॥ న॥- మిహికా (పా॥ మహికా)॥ సీ॥ ౭- మంచు పేళ్లు. Frost. హిమానీ- హిమసంహతిః ॥సీ॥ ౨- మంచుయొక్క సమూహము పేళ్లు. A mass of Snow. శీతమ్- ౧- గుణవాచకమైనపుడు ॥న॥ శైత్యగుణము పేరు. Chillness. సుషిమః (పా) సుశిమః- శిశిరః- జడః- తుషారః- శీతలః- శీతః- హిమః॥ ౭- శైత్యగుణముగల వస్తువు పేళ్లు. Frigid. ఇవి విశేష్యలింగములు.

ధ్రువ ఔత్తానపాది

ధ్రువః- ఔత్తానపాదః ॥పు॥

(స్సాగ)దగస్త్యః కుమ్భ
సమ్భవః॥ మైత్రావరుణి
(రస్యైవ) లోపాముద్రా
(సధర్మిణీ)। నక్షత్ర మృ
క్షం భం తారా తారకా
ప్యుడు(వా స్త్రియామ్)॥
దాక్షాయణ్యో(ఽశ్వినీ
త్యాది తారా) అశ్వయు
గశ్వినీ । రాధావిశాఖా
పుష్యే తు సిధ్యతిష్యౌ శ్ర
విష్ఠయా॥ ౯౮॥ (సమా)
ధనిష్ఠా (స్యుః) ప్రోష్ఠప
దా భాద్రపదాః (స్త్రి
యః)। మృగశీర్షం మృగ
శిర(స్తస్మిన్నేవా)ఽగ్ర
హాయణీ॥ ఇల్వలా(స్త
చ్ఛిరోదేశే తారకా ని
వసన్తి యాః)।

౨- ధ్రువుని పేళ్లు. The polar star. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః- మైత్రావరుణిః ॥పు॥ ౩- అగస్త్యుని పేళ్లు. Star canopus. లోపాముద్రా॥స్త్రీ॥ ౧- అగస్త్యుని భార్య పేరు. నక్షత్రమ్-ఋక్షమ్-భమ్॥న॥- తారా॥స్త్రీ॥- తారకా- ఉడు॥స్త్రీ॥ ౬-నక్షత్రము పేళ్లు. A star. అశ్విన్యాదితారాః= అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయినయిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః॥-ఈ,స్త్రీ,బ॥= దాక్షాయణులనఁబడుచున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్॥జ్॥-అశ్వినీ॥స్త్రీ॥ ౨- అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్లు. The head of Aries. రాధా- విశాఖా ॥స్త్రీ॥౨-విశాఖానక్షత్రము పేళ్లు. పుష్యమ్॥న॥- సిధ్యః-తిష్యః॥పు॥ ౩-పుష్యనక్షత్రము పేళ్లు. Stars in cancer. శ్రవిష్ఠా- ధనిష్ఠా ॥స్త్రీ॥ ౨-ధనిష్ఠ పేళ్లు. The Dolphin. ప్రోష్ఠపదాః ॥స్త్రీ॥ ౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః ॥స్త్రీ॥౧-ఉత్తరాభాద్ర పేరు. The wing of Pagasus. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః॥న్,న॥-ఆగ్రహాయణీ ॥స్త్రీ॥౩-మృగశీర్ష పేళ్లు. Orion. ఇల్వలాః॥ ౧-తచ్ఛిరోదేశే= ఆ మృగశీర్షనక్షత్రము మీఁదను; యాః తారకాః నివసన్తి =ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి. Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిస్సురాచా
ర్యో గీష్పతి ర్ధిషణో గు
రుః ॥ జీవ ఆఙ్గిరసో వా
చస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః।
శుక్రో దైత్యగురుః కా
వ్య ఉశనా భార్గవః క
విః॥ అఙ్గారకః కుజో భౌ
మో లోహితాఙ్గో మ

బృహస్పతిః-సురాచార్యః-గీష్పతిః - ధిషణః- గురుః-జీవః-ఆఙ్గిరసః- వాచస్పతిః- చిత్రశిఖణ్డిజః ॥పు॥౯- బృహస్పతి పేళ్లు. Jupiter. శుక్రః- దైత్యగురుః-కావ్యః-ఉశనా॥స్॥-భార్గవః-కవిః ॥పు॥ ౬- శుక్రుని పేళ్లు. Venus. అఙ్గారకః - కుజః- భౌమః- లోహితాఙ్గః-మహీసుతః ॥పు॥ ౫- అంగారకుని పేళ్లు. Mars. రౌహిణేయః-బుధః-సౌమ్యః ॥పు॥ ౩- బుధుని పేళ్లు. Mercury. సౌరిః - శనైశ్చరః ॥పు॥

హీసుతః। రౌహిణేయో
బుధస్సౌమ్య (స్సమౌ)
సౌరిశనైశ్చరౌ॥[శనిమ
న్దౌ పఙ్గుకాలౌ ఛాయా
పుత్త్రోఽసితోఽర్కజః ॥]
తమస్తు రాహు స్స్వ
ర్భానుస్సైంహికేయో
విధుంతుదః । (స ప్తర్ష
యో మరీచ్యత్రి ము
ఖా) శ్చిత్రశిఖణ్డినః॥(రా
శీనాముదయో) లగ్నం
తేతు మేషవృషాదయః।
సూరసూర్యార్య మా
దిత్యద్వాదశాత్మ దివా
కరాః॥౧౦౦॥భాస్కరా
హస్కర బ్రధ్న ప్రభా
కర విభాకరాః। భాస్వ
ద్వివస్వ త్సప్తాశ్వ హరి
ద శ్వోష్ణరశ్మయః ॥
వికర్తనార్కమార్తణ్డ
మిహిరారుణపూషణః।
ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్ర
శ్చిత్రభానుర్విరోచనః॥
విభావసుర్గ్రహపతి స్త్వి
షాంపతి రహర్పతిః।భా
నుర్హంస స్సహస్రాంశు
స్తపన స్సవితా రవిః ॥
కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు
రంశుమాలీ త్రయీతను

౨౨-శనిపేళ్లు. Saturn. [శనిః-మన్దః-పఙ్గుః-కాలః-ఛాయాపుత్త్రః-అసితః-అర్కజః] అధికపాఠము. తమః ॥స్,న్న॥ - రాహుః-స్వర్భానుః-సైంహికేయః- విధుంతుదః ॥పు॥ ౫- రాహువుపేళ్లు. The ascending node.

మరీచ్యత్రిముఖాః=మరీచి, అత్రి, (అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు ,వసిష్ఠుఁడు) మొదలయిన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్డినః ॥న్,పు,బ॥ =చిత్రశిఖండులనంబడుదురు. Ursa major. లగ్నమ్॥న॥౧- రాశులయుదయముపేరు. Ascension. ఆరాసులు మేషము, Aries. వృషభము, Taurus. మిథునము, Gemini. కర్కటకము, Cancer. సింహము, Leo. కన్య, Virgo. తుల, Libra. వృశ్చికము, Scorpio. ధనుస్సు, Sagittarius. మకరము, Capricorn. కుంభము, Aquarius. మీనము, Pisces. అను పండ్రెండును. Signs of Zodiac.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః - అర్యమా ॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా ॥న్॥- దివాకరః-భాస్కరః-అహస్కరః-బ్రధ్నః - ప్రభాకరః - విభాకరః - భాస్వాన్ ॥త్॥- వివస్వాన్ ॥త్॥- సప్తాశ్వః-హరిదశ్వః-ఉష్ణరశ్మిః - వికర్తనః - అర్కః - మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః - మిహిరః - అరుణః - పూషా ॥న్॥-ద్యుమణిః - తరణిః - మిత్త్రః-చిత్రభానుః - విరోచనః - విభావసుః - గ్రహపతిః - త్విషాంపతిః-అహర్పతిః - భానుః - హంసః-సహస్రాంశుః- తపనః - సవితా ॥ఋ॥- రవిః ॥పు॥౩౭- సూర్యునిపేళ్లు. The Sun. [కర్మసాక్షీ॥న్॥- జగచ్చక్షుః॥ష్॥-అంశుమాలీ ॥న్ ॥ -త్రయీతనుః-ప్ర

నః। ప్రద్యోతనో దిన
మణిః ఖద్యోతో లోక
బాన్ధవః ॥ ఇనో భగో
ధామనిధి శ్చ పద్మినీవల్ల
భో హరిః॥]

మాఠరః పిఙ్గళో దణ్డ
(శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వ
కాః)। సూరసూతో ఽ
రుణో ఽనూరుః కాశ్యపి
ర్గరుడాగ్రజః ॥ ౧౦౪ ॥
పరివేషస్తు పరిధి రుప
సూర్యక మణ్డలే। కిరణో
స్రమయూఖాంశు గభ
స్తి ఘృణిధృష్ణయః ॥
భానుః కరో మరీచిః
(స్త్రీపుంసయో) ర్దీధితిః
(స్త్రియామ్) । (స్యుః)
ప్రభారు గ్రుచి స్త్విట్
డ్భా భా శ్ఛవిద్యుతి దీ
ప్తయః ॥ ౧౦౫॥ రోచి
శ్శోచి (రుభే క్లీబే; ప్ర
కాశో ద్యోత ఆతపః ।
కోష్ణం కవోష్ణం మన్దో
ష్ణం కదుష్ణం(త్రిషుతద్వ
తి)॥ ౧౦౬॥ తిగ్మంతీక్ష్ణం
ఖరం (తద్వ)న్మృగతృ
ష్ణా మరీచికా।

ఇతి దిగ్వర్గః.

ద్యోతనః- దినమణిః- ఖద్యోతః-లోకబాన్ధవః-ఇ
నః- భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హరిః] అధిక
పాఠము.

బొంబాయిప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[పద్మాక్షస్తేజసాం రాశి శ్ఛాయానాథస్తమిస్రహా]

మాఠరః-పిఙ్గళః-దణ్డః॥పు॥౩- చణ్డాంశోః=సూ
ర్యునియొక్క,పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వమునందుం
డు నంగదేవతలపేళ్లు. Attendants of the Sun.
సూరసూతః- అరుణః- అనూరుః- కాశ్యపిః-గరు
డాగ్రజః॥పు॥౫-సూర్యసారథిపేళ్లు. The dawn,
the charioteer of the Sun. పరివేషః-(పా) పరివే
శః-పరిధిః॥పు॥- ఉపసూర్యకమ్-మణ్డలమ్॥న॥౪-
కదాచిత్తుగా సూర్యుని చుట్టుచూడఁబడుచుండలా
కారమైన తేజోవిశేషముపేళ్లు. Halo. కిరణః-ఉ
స్రః- మయూఖః- అంశుః- గభస్తిః- ఘృణిః-ధృ
ష్ణిః-(వ)వృష్ణిః-భానుః-కరః॥పు॥ - మరీచిః॥ప్స॥-దీధి
తిః॥స్త్రీ॥౧౧-సూర్యకిరణములపేళ్లు. A ray. ప్రభా-
రుక్॥చ్॥-రుచిః-త్విట్॥ష్॥- భా-భాః॥స్॥-ఛవిః-
ద్యుతిః-దీప్తిః॥స్త్రీ॥-రోచిః॥స్॥ -శోచిః॥స్,న॥ ౧౧.
సూర్యకాంతిపేళ్లు. Light. ప్రకాశః- ద్యోతః-
ఆతపః॥పు॥ ౩-ఎండపేళ్లు. Sunshine. కోష్ణమ్-
కవోష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్॥న॥౪- ఇంచుక
వేఁడిమిపేళ్లు. Warmth. ఇంచుక వేఁడిమిగలవస్తు
వును జెప్పునపుడు॥త్రి॥. తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్॥న॥
౩-వేఁడిమిపేళ్లు. Heat. ఆకోష్ణాదిశబ్దములవలె వేఁ
డిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు॥త్రి॥. మృగతృష్ణా-
మరీచికా॥స్త్రీ॥౨- ఎండమావులపేళ్లు. Mirage.
దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలో దిష్టో౽ ప్యనే
హా౽పి సమయో౽ ప్య
థ పక్షతిః॥ ౧౦౮॥ ప్ర
ప (ద్వే ఇమే స్త్రీ త్వేత
దాద్యా) స్తిథయో (ద్వ
యోః)। ఘస్రో దినాహ
ని (వాతు క్లీబే) దివస
వాసరౌ॥ ౧౦౯॥ ప్ర
త్యూషో౽హర్ముఖం క
ల్య ముషః ప్రత్యూషసీ
అపి। ప్రభాతంచ దినా
న్తేతు సాయస్సన్ధ్యా పి
తృప్రసూః॥ ౧౧౦॥
(ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యా
హ్నాః) స్త్రిసన్ధ్యం

(మథ) శర్వరీ। నిశా నిశీ
థినీ రాత్రి స్త్రియామా
క్షణదా క్షపా॥ ౧౧౧॥
విభావరీ తమస్విన్యౌ ర
జనీ యామినీ తమీ।త
మిస్రా (తామసీ రాత్రి)
ర్జ్యోత్స్నీ (చన్ద్రిక
యా౽న్వితా)॥౧౧౨॥
(ఆగామివర్తమానాహ
ర్యుక్తాయాంనిశి) పక్షి
ణీ।

గణరాత్రం (నిశా బ
హ్వ్యః) ప్రదోషో రజ

కాలః-దిష్టః-అనేహా॥స్॥-సమయః॥పు॥౪-కాలము పేళ్లు. Time. పక్షతిః-ప్రతిపత్॥ద్,స్త్రీ॥ ౨-పాడ్యమి పేళ్లు. First lunar day. తిథయః॥ప్స,ఇ,బ॥౧-పాడ్యమి మొదలయిన తిథుల పేరు. A lunar day. ఘస్రః॥పు॥-దినమ్-అహః॥స్,న॥-దివసః-వాసరః॥ప్న॥ ౫- దివసముల పేళ్లు. A day. ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖమ్-కల్యమ్-ఉషః-ప్రత్యూషః॥స్॥- ప్రభాతమ్ ॥న॥ ౬-- ప్రాతఃకాలము పేళ్లు. Morning. దినాన్తః-సాయః॥పు॥(సా)సాయమ్॥అవ్య॥ ౨ - సాయంకాలము పేళ్లు. Evening. సంధ్యా-పితృప్రసూః॥ఊ,స్త్రీ॥ ౨- సంధ్యాకాలము పేళ్లు. Twilight. [వ్యుష్టం విభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గోసర్గ ఇష్యతే॥] అధిక పాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్॥న॥౧- ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యాహ్నములను దినాద్యన్తమధ్యభాగసమూహము పేరు. Forenoon, afternoon and mid-day.

శర్వరీ-నిశా-నిశీథినీ - రాత్రిః-త్రియామా-క్షణదా-క్షపా-విభావరీ-తమస్వినీ - రజనీ-యామినీ-తమీ (సా) తమా॥స్త్రీ॥౧౨॥రాత్రి పేళ్లు. Night.

తమిస్రా॥స్త్రీ॥౧ - తామసీరాత్రిః = గాఢాంధకారపురాత్రిపేరు. A dark night.

జ్యోత్స్నీ॥స్త్రీ॥౧-చన్ద్రికయా=వెన్నెలతోడ,అన్వితా=కూడిన రాత్రి పేరు. A moonlight night.

పక్షిణీ॥స్త్రీ॥౧ - ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాంనిశి = వచ్చునట్టిపగటితోను నడిచెడుపగటితోనుంగూడిన రాత్రి పేరు. A night and two days.

గణరాత్రమ్॥న॥౧ - నిశాఃబహ్వ్యః = పెక్కు రాత్రుల పేరు. A multitude of nights. ప్రదోషః

నీముఖమ్॥ ౧౧౩॥

॥పు॥-రజనీముఖమ్॥న॥ ౧- ప్రదోషకాలము పేళ్లు. The beginning of night.

అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ)

అర్ధరాత్రః-నిశీథః॥పు॥ ౨-అర్ధరాత్రము పేళ్లు. midnight. [8th part of the day.

(ద్వౌ) యామప్రహరౌ

యామః-ప్రహరః॥పు॥ ౨-జాము పేళ్లు. The

(సమౌ)। (స) పర్వసన్ధిః (ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యోర్య దన్తరమ్)॥ ౧౧౪॥

పర్వసన్ధిః॥పు॥ (ప) పర్వ॥న్, న॥సన్ధిః॥ పు॥ ౧- పాడ్యమిపున్నమలకును పాడ్యమి యమావాస్యలకును మధ్యనున్న కాలము పేరు. The full and change of the moon.

పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ (ద్వే)

పక్షాన్తౌ ॥పు॥ - పఞ్చదశ్యౌ॥ ఈ, సీ, ద్వి॥ ౨-పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా। (కలాహీనేసా) ఽనుమతిః(పూర్ణే) రాకా (నిశాకరే)॥ ౧౧౫॥

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా॥సీ॥ ౨-పున్నమ పేళ్లు. Day of full moon. నిశాకరే=చంద్రుఁడు, కళాహీనే(సతి)=ఒకకళచేఁ దక్కువైన వాఁడుగానున్నప్పుడు,సా=ఆపున్నమ, అనుమతిః॥సీ॥౧-అనుమతి యనంబడుచున్నది. Moon one digit less than full. పూర్ణే (సతి) = పదాఱుకళలతోఁగూడియున్నప్పుడు, రాకా॥సీ॥౧-రాక యనఁబడుచున్నది. Moon quite full.

అమావాస్యా త్వమావస్యా దర్శః సూర్యేన్దుసఙ్గమః। (సా దృష్టేన్దు) స్సినీవాలీ (సా నష్టేన్దుకలా) కుహూః॥

అమావాస్యా-అమావస్యా॥సీ॥-దర్శః - సూర్యేన్దుసఙ్గమః॥పు॥౪- అమావాస్య పేళ్లు. Day of new moon. సినీవాలీ॥సీ॥౧-దృష్టేన్దుఃసా=చంద్రకళ కనఁబడినయమావాస్య పేరు. కుహూః॥సీ॥౧- నష్టేన్దుకలాసా = చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్య పేరు.

ఉపరాగో గ్రహో

[An eclipse.

ఉపరాగః- గ్రహః॥పు॥ ౨- గ్రహణము పేళ్లు.

(రాహుగ్రస్తే త్విన్దౌ చ పూష్ణిచ)। సోపప్లవోపరక్తౌ(ద్వౌ)

సోపప్లవః-ఉపరక్తః॥పు॥ ౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ=చంద్రునికిని,పూష్ణిచ=సూర్యునికిని పేళ్లు. Eclipsed Sun or moon

వగ్న్యుత్పాత ఉపా

అగ్న్యుత్పాతః-ఉపాహితః॥ పు॥ ౨-ధూమ

హితః॥ ౧౧౭॥
(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవ
న్తౌ(దివాకరనిశాకరౌ)।
(అష్టాదశనిమేషాస్తు)
కాష్ఠా
(త్రింశత్తుతాః) క
లా॥ ౧౧౮॥
తాస్తు (త్రింశ) త్క్షణ
(స్తేతు) ముహూర్తో
(ద్వాదశాస్త్రియామ్)।
(తేతు త్రింశ) ద
హోరాత్రః
పక్షః (స్తే దశ పఞ్చ
చ॥ ౧౧౯॥
(పక్షౌ పూర్వాపరౌ)
శుక్లకృష్ణౌ
మాసస్తు (తౌప్రుభౌ)।
(ద్వౌద్వౌ మాఘాది
మాసౌస్యా) దృతు
(స్తై)రయనం(త్రిభిః)॥
౧౨౦॥
(అయనే ద్వేగతిరుద
గ్దక్షిణార్కస్య)వత్స
రః।

కేతువుపేళ్లు. A meteor or a comet.

పుష్పవన్తౌ॥త్॥(ప) పుష్పదన్తౌ॥అ, పు, ద్వి॥ ౧ - ఏకయోక్త్యా = ఒకమాటచేత; దివాకర నిశాకరౌ=సూర్యచంద్రుల పేరు. Sun & moon.

కాష్ఠా॥స్త్రీ॥౧ - అష్టాదశనిమేషాః = పదునెనిమిది రెప్పపాట్ల కాలము పేరు. Time measured by 18 twinklings.

కలా॥స్త్రీ॥౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కాష్ఠలు ముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. Eight seconds.

క్షణః॥పు॥౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కళలు ముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. Four minutes.

ముహూర్తః॥పు॥౧- తే ద్వాదశ=అట్టిక్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలము పేరు. 48 minutes.

అహోరాత్రః॥పు॥౧- తే త్రింశత్ =అట్టిముహూర్తములుముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. A day.

పక్షః॥పు॥ ౧- తే పశ పఞ్చ చ=అట్టియహోరాత్రములు పదునేనుగూడిన కాలము పేరు. A fortnight.

శుక్లః॥ పు ॥ ౧. కృష్ణః॥పు ॥ ౧ . పరుసగా పూర్వపక్షము (light fortnight.) పరుసను, అపర పక్షము (dark fortnight.) పరుసను పేళ్లు.

మాసః॥పు॥౧ - తౌపుభౌ = ఆశుక్లకృష్ణపక్షములు రెండుగూడిన కాలము పేరు. A month.

ఋతుః॥ పు॥ ౧- మాఘమాసము మొదలుగా రెండేసి నెలలుగూడిన కాలము పేరు. Season.

అయనమ్ ॥న॥ ౧. తైః త్రిభిః అట్టిఋతువులు మూండుగూడిన కాలము పేరు. A half-year.

వత్సరః ॥పు॥౧-సూర్యునియొక్క ఉత్తరపుదిక్కు న సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కు న సంచారముగాను ఉండు దక్షిణోత్తరాయణములు రెండును గలది

త్సరమనఁబడును. ఇదియె యొక యేఁడు. A year. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తర గతి, యుత్తరాయణము. Sun's progress to the north of the equator. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము. sun's progress to the south of the equator. అట్టిఅయనములు రెంటిఁగూడినకాలము సంవత్సరమనుట. A year.

(సమరాత్రిం దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧

విషువత్ - విషువమ్॥న॥ ౨-సమమైనరాత్రిం బగళ్లుగలకాలము - అనఁగా రాత్రి పగలుసమమైన కాలము పేళ్లు. Equinox.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ) పౌషీ

పౌషీ ॥స్త్రీ॥ ౧ -పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁగూడిన, పౌర్ణమాసీ=పున్నమపేరు.

(మాసేతుయత్ర సా। నామ్నాస) పౌషో(మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాపరే)॥ ౧౨౨॥

పౌషః॥పు॥౧-ఏమాసమున నాపున్నమవచ్చునో, ఆమాసము పౌషమనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము మొదలగు పదునొకొండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షే సహామార్గ ఆగ్రహాయణిక (శ్చసః)

మార్గశీర్షః-సహాః ॥స్త్రీ॥-మార్గః-ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪- మార్గశీర్షము పేళ్లు. December - January.

పౌషే తైషసహస్యౌ (ద్వౌ)

పౌషః-తైషః-సహస్యః ॥ పు ॥ 3- పుష్యమాసము పేళ్లు. January - February.

తపా మాఘేఽ

తపాః॥స్త్రీ॥-మాఘః॥పు॥ ౨- మాఘమాసము పేళ్లు. February - March.

థ ఫాల్గునే॥(స్యా)త్తపస్యః ఫాల్గునిక

ఫాల్గునః-తపస్యః-ఫాల్గునికః ॥పు॥3 - ఫాల్గున మాసము పేళ్లు. March - April.

(స్స్యాత్) చైత్రేచైత్రికో మధుః।

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః ॥ పు॥ 3-చైత్ర మాసము పేళ్లు. April - May.

వైశాఖే మాధవో రాధో

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥ పు ॥ 3-వైశాఖ మాసము పేళ్లు. May - June.

జ్యేష్ఠే. శుక్ర
శ్శుచి (స్త్వయమ్)॥
౧౨౪॥ ఆషాఢే
శ్రావణే (తు స్యా)న్న
భా శ్శ్రావణికశ్చ సః॥
(స్యు) ర్నభస్యః ప్రో
ష్ఠపద భాద్ర భాద్రప
దా స్సమాః॥ ౧౨౫॥
(స్యా) దాశ్వినఇషో౽
ప్యాశ్వయుజో౽పి
(స్యా)త్తు కార్తికే। బా
హులోర్జౌ కార్తికికో
హేమన్త
శ్శిశిరో౽ (స్త్రియామ్)॥
వసన్తే పుష్పసమయ
స్సురభి
గ్రీష్మ ఊష్మకః। నిదా
ఘ ఉష్ణోపగమ ఉష్ణఊ
ష్మాగమ స్తపః॥ ౧౨౬॥
(స్త్రియాం) ప్రావృట్
(స్త్రియాంభూమ్ని) వర్షా
(అథ) శరత్ స్త్రియామ్।
(షడమీ) ఋతవః
పుంసి మార్గాదీనాం
యుగైః క్రమాత్॥
౧౨౭॥
సంవత్సరో వత్సరో౽
బ్దో హాయనో౽ (స్త్రీ)

జ్యేష్ఠః-శుక్రః॥పు॥ ౨-జ్యేష్ఠమాసము పేళ్లు. June - July.

శుచిః-ఆషాఢః (షా) ఆశాఢః॥పు॥-౨-ఆషాఢమాసము పేళ్లు. July - August.

శ్రావణః- నభాః ॥స్॥- శ్రావణికః ॥పు॥ ౩- శ్రావణమాసముపేళ్లు. August - September.

నభస్యః - ప్రోష్ఠపదః - భాద్రః - భాద్రపదః॥ పు॥ ౪- భాద్రపదమాసముపేళ్లు. Sixth lunar month. September - October.

ఆశ్వినః-ఇషః-ఆశ్వయుజః ॥పు॥ ౩-ఆశ్వయుజమాసముపేళ్లు. October - November.

కార్తికః-బాహులః-ఊర్జః - కార్తికికః॥ పు॥ ౪ కార్తికమాసముపేళ్లు. November-December.

హేమన్తః॥పు॥౧- హేమంతఋతువుపేరు. Winter.

శిశిరః॥ప్న॥౧- శిశిరఋతువు. Cold Season.

వసన్తః-పుష్పసమయః - సురభిః ॥ పు ॥ ౩- వసంతఋతువుపేళ్లు. Spring.

గ్రీష్మః-ఊష్మకః - నిదాఘః - ఉష్ణోపగమః- ఉష్ణః - ఊష్మాగమః - తపః ॥పు॥ ౭ గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు. Hot Season.

ప్రావృట్॥ ష్, సీ॥ - వర్షాః॥ఆ, సీ, బ॥ ౨- వర్షఋతువుపేళ్లు. Rainy Season.

శరత్॥ద్॥(ప)శరదా॥సీ॥౧-శరదృతువుపేరు. Autumn or Sultry season.

ఋతుః॥పు॥ ౧- షడమీ=ఈయారుఋతువులు,మార్గాదీనాంయుగైః క్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైనపండ్రెండు నెలలలో రెండేసినెలలచేత నేర్పడుచున్నవి.

సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః॥పు॥-హాయనః॥ప్న॥- శరత్॥ద్॥- సమాః ॥ఆ, బ॥ (ప) సమా॥సీ॥ ౬...

శరత్సమాః। సంవత్సరము పేళ్లు. A year.

(మాసేన స్యా దహోరాత్రః పైత్రో వర్షేణ దైవతః)॥౧౨॥ మనుష్యుల యొక మాసము చేత పితృదేవతలకు నొకయహోరాత్రము-A patriarchal day. అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొక సంవత్సరము దేవతలకు నొకయహోరాత్రము. అందు నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి. అట్టిమున్నూటఱువదియహోరాత్రములు దేవతల కొకసంవత్సరము.

[దివ్యైర్వర్ష సహస్రై ర్ద్వాదశభి ర్దైవతం యుగమ్॥] అట్టిపంద్రెండువేల సంవత్సరములు దేవతలకు నొకయుగము.

దైవే యుగసహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః కల్పౌతు (తౌనృణామ్)। దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు బ్రహ్మకు నొకయహోరాత్రము. తౌ=ఆయహోరాత్రములు, నృణామ్=మనుష్యులకు, కల్పౌ=రెండుకల్పములు. అందుఁబగలుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వన్తరం తు (దివ్యానాం యుగానామేకసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥ మన్వన్తరమ్॥న॥౧-దివ్యానాంయుగానామ్=దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః=డెబ్బదియొకటిగూడిన కాలము పేరు.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త ఇత్యపి।(అస్త్రీ) సంవర్తః - ప్రలయః - కల్పః-క్షయః-కల్పాన్తః॥పు॥౫- ప్రళయకాలము పేళ్లు. Destruction of the world.

పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మా పాప కిల్బిష కల్మషమ్॥౧౩౧॥ కలుషం వృజినైనోఽఘ మంహో దురిత దుష్కృతమ్। పఙ్కమ్॥ష్మ॥-పాప్మా॥న్, పు॥- పాపమ్-కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్ - వృజినమ్- ఏనః॥స్॥-అఘమ్-అంహః॥స్॥- దురితమ్-దుష్కృతమ్॥న॥౧౨-పాపము పేళ్లు. Sin.

స్యాద్ధర్మ మస్త్రియాం పుణ్యశ్రేయసీ సుకృతం వృషః॥ ధర్మః॥ష్మ॥-పుణ్యమ్-శ్రేయః॥స్॥-సుకృతమ్॥న॥- వృషః॥పు॥ ౫- పుణ్యము పేళ్లు. Virtue or moral merit.

ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః ప్రమోదామో ముత్॥ద్॥ - ప్రీతిః॥సీ॥ - ప్రమదః - హర్షః-ప్రమోదః-ఆమోదః-సమ్మదః-ఆనన్దథుః-ఆనన్దః॥

ద సమ్మదాః । (స్యా) దానన్దథు రానన్దశ్శర్మ శాత సుఖానిచ ॥౧౩౩॥

పు॥-శర్మ॥న్॥-శాతమ్ (పా) సాతమ్-సుఖమ్॥న॥ ౧౨-సంతోషము పేళ్లు. Joy, or pleasure.

శ్వశ్శ్రేయసం శివం భద్రం కల్యాణం మఙ్గళం శుభమ్। భావుకం భవికం భవ్యం కుశలం క్షేమ (మస్త్రియామ్) ॥౧౩౪॥ శస్తం చా

శ్వశ్శ్రేయసమ్-శివమ్-భద్రమ్-కల్యాణమ్-మఙ్గళమ్-శుభమ్-భావుకమ్-భవికమ్-భవ్యమ్-కుశలమ్॥న॥-క్షేమమ్॥స్న॥-శస్తమ్॥న॥ ౧౨-శుభము పేళ్లు. Happy, well or right.

(థ త్రిషు ద్రవ్యే పాప పుణ్య సుఖాదిచ) ।

ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలుగాగల ముందు శబ్దములు ను ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూడు లింగముల యందు వర్తించును.

మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాణ్డముద్ఘ తల్లజౌ॥ (ప్రశస్త వాచకాన్య మూ) న్యయ (శ్శుభావహోవిధిః) । దైవం దిష్టం భాగధేయం భాగ్యం స్త్రీనియతి ర్విధిః॥

మతల్లికా - మచర్చికా॥సీ॥-ప్రకాణ్డమ్॥న॥-ఉద్ఘః - తల్లజః ॥పు॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు. Excellence. అయః॥పు॥౧- శుభమును జేయు సత్కర్మము పేరు. Good fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్-భాగ్యమ్॥న॥-నియతిః॥సీ॥-విధిః॥పు॥౬-పూర్వజన్మకృతమైనశుభాశుభకర్మము పేళ్లు. Destiny, or luck.

హేతుః(ర్నా)కారణం బీజం నిదానం త్వాది కారణమ్। క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః ప్రధానం ప్రకృతిః (స్త్రియామ్)॥

హేతుః॥పు॥-కారణమ్-బీజమ్॥న॥ ౩-కారణము పేళ్లు. A cause. నిదానమ్-ఆదికారణమ్॥న॥ ౨- మొదటికారణము పేళ్లు. A primary cause. క్షేత్రజ్ఞః-ఆత్మా॥న్॥-పురుషః॥పు॥౩. జీవుని పేళ్లు. The Soul. ప్రధానమ్॥న॥-ప్రకృతిః॥సీ॥ ౨. ప్రకృతి పేళ్లు. The cause of the material world.

(విశేషః కాలికో)ఽవస్థా(గుణా) స్సత్త్వంరజ స్తమః।జను ర్జనన జన్మా నిజని రుత్పత్తి రుద్భవః॥ ౧౩౫॥ప్రాణీ తు చేతనో

అవస్థా॥సీ॥౧-కాలముచేతఁ జేయంబడిన యౌవనాదిరూపమైన విశేషము పేరు. State or condition. సత్త్వమ్-రజః-తమః॥స్,న॥౩. ప్రకృతిగుణములు. Qualities of nature. జనుః॥స్॥-జననమ్-జన్మ॥న్,న॥-జనిః॥సీ॥(ఇ)॥పు॥-ఉత్పత్తిః॥సీ॥-ఉ

జన్మీ జన్తు ర్జన్యు శరీరిణః। జాతి ర్జాతంచ సామాన్యం వ్యక్తి స్తు పృథగాత్మికా॥౧౩౯॥ చిత్తం తు చేతో హృదయం స్వాన్తం హృన్మానసం మనః।

ద్భవః॥పు॥౬-పుట్టుకపేళ్లు. birth or production. ప్రాణీ॥న్॥- చేతనః-జన్మీ॥న్॥- జన్తుః-జన్యుః-శరీరీ॥న్,పు॥౬- మనుష్యులు మొదలుగాఁగల ప్రాణుల పేళ్లు. An animal or Sentient being. జాతిః॥స్త్రీ॥-జాతమ్-సామాన్యమ్॥న॥౩-ఘటత్వాదిజాతిపేళ్లు. Kind or sort. వ్యక్తిః॥స్త్రీ॥౧-పృథగాత్మికా=జాతికి నాశ్రయమైనఘటాదివ్యక్తిపేరు. Individuality. చిత్తమ్-చేతః॥న్॥- హృదయమ్-స్వాన్తమ్-హృత్॥ద్॥- మానసమ్-మనః॥న్,న॥ ౭-మనస్సుపేళ్లు. The mind or faculty of reason.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధిర్మనీషా ధిషణా ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మతిః॥ ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చిత్సంవిత్ప్రతిపజ్జ్ఞప్తి చేతనాః। ధీ (ర్ధారణావతీ) మేధా సంకల్పః (కర్మ మానసమ్)॥ ౧౪౧॥

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా-ధీః-ప్రజ్ఞా-శేముషీ-మతిః-ప్రేక్షా-ఉపలబ్ధిః-చిత్-సంవిత్-ప్రతిపత్॥ద్॥- జ్ఞప్తిః-చేతనా॥స్త్రీ॥ ౧౪-బుద్ధిపేళ్లు. understanding or intellect. మేధా॥స్త్రీ॥౧- ధారణావతీ=ధారణాశక్తిగల, ధీః=బుద్ధి. Retentive intellect. సంకల్పః॥పు॥ ౧- మానసంకర్మ = మనోవ్యాపారము. A resolve. [అవధానం సమాధానం ప్రణిధానం తథైవచ] సమాధానముపేళ్లు.

(చిత్తాభోగో) మనస్కార శ్చర్చా సంఖ్యా విచారణా। అధ్యాహార స్తర్క ఊహో విచికిత్సా తు సంశయః॥ ౧౪౨॥ సన్దేహ ద్వాపరౌ చాథ

మనస్కారః॥పు॥-చిత్తాభోగః॥-౨-మనస్సునిండుకొనియుండుట పేళ్లు. consciousness of pleasure or pain. చర్చా-సంఖ్యా-విచారణా॥స్త్రీ॥ ౩-ప్రమాణముచేత నర్థమును పరీక్షించుట పేళ్లు. consideration; exercise of judgement. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహః॥పు॥౩- తక్కువను పూరించుటకును నెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకును పేళ్లు. అపూర్వముగా నుత్ప్రేక్షించుటకు పేళ్లని కొందఱందురు. Reasoning. విచికిత్సా॥స్త్రీ॥- సంశయః-

సందేహః- ద్వాపరః ॥పు॥ ౨-సందేహము పేళ్లు. Doubt or uncertainty.

[విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

(సమౌ) నిర్ణయనిశ్చయౌ । మిథ్యాదృష్టి ర్నాస్తికతా

నిర్ణయః- నిశ్చయః॥పు॥౨- నిశ్చయము పేళ్లు. certainty, or ascertainment. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥స్త్రీ॥ ౨- పరలోకము లేదను బుద్ధి పేళ్లు. Heresy, or Heterodox.

వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్॥౧౪౩॥

వ్యాపాదః॥పు॥-ద్రోహచిన్తనమ్॥న॥౨- ద్రోహము తలంచుట పేళ్లు. An injurious design.

(సమౌ) సిద్ధాన్తరాద్ధాన్తౌ

సిద్ధాన్తః - రాద్ధాన్తః॥ పు॥ ౨ - సిద్ధాంతము పేళ్లు. A demonstrated truth.

భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతి ర్భ్రమః।

భ్రాన్తిః- మిథ్యామతిః॥స్త్రీ॥-భ్రమః ॥పు॥ ౩- భ్రాంతి పేళ్లు. Error or mistake.

సంవి దాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియ మాశ్రవ సంశ్రవాః॥౧౪౪॥ అఙ్గీకా రాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః।

సంవిత్॥ద॥-ఆగూః॥(ఊ)(స)ఆగూః॥ర,స్త్రీ॥-ప్రతిజ్ఞానమ్॥న॥- నియమః- ఆశ్రవః-సంశ్రవః -అఙ్గీకారః- అభ్యుపగమః-ప్రతిశ్రవః - సమాధిః ॥పు॥ ౧౦- అంగీకారము పేళ్లు. An agreement.

(మోక్షే ధీ) ర్జ్ఞాన

జ్ఞానమ్॥న॥౧-మోక్షమునందలి బుద్ధి పేరు. Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge.

(మన్యత్ర) విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః॥౧౪౫॥

విజ్ఞానమ్॥న॥౧- మోక్షమునకంటె వేఱైన శాస్త్రము నందును శిల్పము నందునున్న బుద్ధి పేరు. Knowledge of arts.

ముక్తిః కైవల్య నిర్వాణ శ్రేయో నిశ్శ్రేయ సామృతమ్। మోక్షో ఽపవర్గో ఽ

ముక్తిః॥స్త్రీ॥-కైవల్యమ్-నిర్వాణమ్-శ్రేయః॥స॥-నిశ్శ్రేయసమ్-అమృతమ్॥న॥-మోక్షః- అపవర్గః॥పు॥౮-మోక్షము పేళ్లు. Beatitude.

థాజ్ఞాన మవి ద్యాహంమతిః స్త్రియామ్॥

అజ్ఞానమ్॥న॥-అవిద్యా-అహంమతిః ॥స్త్రీ॥ ౩- అజ్ఞానము పేళ్లు. Spiritual ignorance.

రూపం శబ్దో గన్ధ రస

విషయాః-గోచరాః-ఇన్ద్రియార్థాః॥పు,బ॥ ౩-

స్పర్శాశ్చ విషయా (అమీ) । గోచరా ఇన్ద్రియార్థాశ్చ హృషీకం విషయీన్ద్రియమ్ ॥ కర్మేన్ద్రియం తు పాయ్వాది (మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రియమ్।

రూపము శబ్దము గంధము రసము స్పర్శము నను నీయయిదు విషయముల పేళ్లు. Five objects of sense. హృషీకమ్-విషయి॥న॥-ఇన్ద్రియమ్ ॥న॥౩-ఇంద్రియము పేళ్లు. An organ of sense. కర్మేన్ద్రియమ్॥న॥౧-పాయ్వాది=పాయూపస్థవాక్పాణిపాదముల పేళ్లు. An organ of action. ధీన్ద్రియమ్॥౧- మనోనేత్రాది= మనోనేత్రజిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు. An intellectual organ.

తువరస్తు కషాయో (౽ స్త్రీ) మధురో లవణః కటుః॥ ౧౪౭॥ తిక్తో ౽మ్లశ్చ (రసాః పుంసి తద్వత్సు షడమీ త్రిషు)।

తువరః (పా)తూవరః-కషాయః॥పు॥౨-ఒగరు పేళ్లు. Astringent. మధురః॥౧-తియ్యదనము పేరు. Sweet. లవణః॥పు॥౧-ఉప్పు పేరు. Salt. కటుః॥పు॥౧-కారము పేరు. Pungent. తిక్తః॥పు॥౧-చేదు పేరు. Bitter. అమ్లః(ప)అంబ్లః॥పు॥౧-పుల్లన పేరు. Sour. ఈయాఱుశబ్దములును రసవాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆరసములతోఁగూడిన వస్తువాచకములైనపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే) ॥ ౧౪౮॥ ఆమోద (స్సో౽తినిర్హారీ)

పరిమలః ॥పు॥౧-నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకుమనోహరమైనగన్ధము పేరు. A pleasing scent. ఆమోదః॥పు॥ ౧-మిక్కిలిదూరముగా వ్యాపించునట్టి యాపరిమళము పేరు. A delightful and strong smell.

(వాచ్యలిఙ్గత్వ మాగుణాత్)।

ఇది మొదలు శుక్లశుభ్రాదిశబ్దములవఱకుఁ గలశబ్దములు విశేష్యలింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీ ముఖవాసనః॥పూతిగన్ధిస్తుదుర్గన్ధో విస్రం స్యా దామగన్ధి

సమాకర్షీ॥న॥-నిర్హారీ॥న॥-౨-దూరముగా వ్యాపించు గంధముగలవస్తువు పేరు. A scent spreading far. సురభిః-ఘ్రాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః- సుగన్ధిః॥ ౪- మంచిగంధముగలవస్తువుపేళ్లు. A fragrant substance. ఆమోదీ॥న॥- ముఖవాసనః॥ ౨-కర్పూరము మొదలయినముఖవాసనద్రవ్య

(యత్)॥ ౧౫౧॥

ముపేరు. A perfume for the mouth. పూతిగన్ధిః- దుర్గన్ధః॥ ౨ - దుర్గంధముగల వస్తువుపేళ్లు. An ill - smelling substance. విస్రమ్-ఆమగన్ధి॥న్॥ ౨-అపక్వమైన మాంసాదులవంటిగంధము గలవస్తువుపేళ్లు. Smell of raw meat.

శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వేత విశద శ్వేతపాణ్డరాః। అవదాత స్సితో గౌరో వలక్షో ధవలో౽ర్జునః॥

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః- శ్వేతః-విశదః- శ్వేతః-పాణ్డరః-అవదాతః-సితః-గౌరః-వలక్షః (పా) అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥౧౩- తెలుపువర్ణము పేళ్లు. white.

హరిణః పాణ్డరః పాణ్డు

హరిణః-పాణ్డురః-పాణ్డుః॥ ౩॥ తెలుపుపచ్చ కలిసిన వర్ణము పేళ్లు. Yellowish white.

(రీషత్పాణ్డుస్తు) ధూసరః।

ధూసరః॥౧-ఈషత్పాణ్డుః = ఇంచుక తెలుపు వన్నె పేరు. Grey.

కృష్ణే నీలాసిత శ్యామ కాల శ్యామల మేచకాః॥ ౧౫౩॥

కృష్ణః-నీలః-అసితః-శ్యామః-కాలః- శ్యామలః- మేచకః॥౭- నలుపువర్ణముపేళ్లు Black, or dark blue.

పీతో గౌరో హరిద్రాభః పాలాశో హరితో హరిత్।

పీతః-గౌరః-హరిద్రాభః॥౩-పసుపువన్నె పేళ్లు. yellow. పాలాశః (పా) పలాశః-హరితః-హరిత్॥ ౩-ఆకుపచ్చవర్ణముపేళ్లు. Green.

లోహితో రోహితో రక్త శ్శోణః (కోకనదచ్ఛవిః) ॥ ౧౫౪॥

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ ౩-ఎఱుపువన్నె పేళ్లు. Red. శోణః॥౧-కోకనదచ్ఛవిః = ఎఱ్ఱకలువవంటికాంతిగలయెఱుపువర్ణము పేరు. Crimson.

(అవ్యక్తరాగస్త్వ) రుణ

అరుణః॥౧అవ్యక్తముగానియెఱుపు పేరు. Dark red.

(శ్వేతరక్తస్తు) పాటలః। [తామ్రో విపీతరక్తస్తు పిఞ్జరః పరికీర్తితః॥] శ్యావ(స్స్యా) త్కపిశో

పాటలః ॥ ౧- తెలుపు నెఱుపుఁగూడిన వర్ణముపేరు. Pale red. [తామ్రః-విపీతరక్తః-పిఞ్జరః॥౩- పసుపు నెఱుపుకలిసినవర్ణముపేళ్లు.] శ్యావః- కపిశః॥ ౨-మఙ్గటవర్ణమువంటివర్ణముపేళ్లు. Brown.

ధూమ్ర ధూమలౌ కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥

ధూమ్రః-ధూమలః-కృష్ణలోహితః ॥౩-నలుపును నెఱుపును గలిసిన వర్ణముపేళ్లు. Purple.

కడారః కపిలః పిఙ్గ పిశఙ్గౌ కద్రుపిఙ్గలౌ।

కడారః-కపిలః-పిఙ్గః-పిశఙ్గః-కద్రుః-పిఙ్గలః॥౬-గోరోచనవర్ణమువంటివర్ణము పేళ్లు. Tawny.

చిత్రం కిర్మీర కల్మాష శబలైతాశ్చ కర్బురే॥

చిత్రః-కిర్మీరః-కల్మాషః-శబలః -ఏతః-కర్బురః॥౬-నానావర్ణముల పేళ్లు. Variegated.

(గుణే శుక్లాదయః పుంసి) గుణిలిఙ్గాస్తు తద్వతి।

శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకుఁ గల-౨౮-శబ్దములును వర్ణవాచకములైనప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగలశబ్దమును జెప్పునపుడు విశేష్యలింగముగలవి.

❀ఇతి ధీవర్గః❀

బుద్ధితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బ్రాహ్మీ తు భారతీ భాషా గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీ ॥ ౧౫౭ ॥ వ్యాహార ఉక్తిర్లపితం భాషితం వచనం వచః।

బ్రాహ్మీ-భారతీ-భాషా-గీః ॥ర్॥- వాక్॥చ్॥-వాణీ-సరస్వతీ॥సీ॥-వ్యాహారః॥పు॥-ఉక్తిః॥సీ॥-లపితమ్-భాషితమ్- వచనమ్-వచః॥స్, న॥౧౩-వాక్కు పేళ్లు. ఇందులో మొదటనేడు సరస్వతీ దేవికిని పేళ్లు. Speech; Goddess of speech.

అపభ్రంశోఽపశబ్దః

అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥-౨-అపశబ్దము పేళ్లు. ungrammatical language.

(స్యాచ్ఛాస్త్రే) శబ్దస్తు (వాచకః) ॥ ౧౫౮ ॥

శబ్దః॥పు॥౧-శాస్త్రమునందు నర్థమును జెప్పును శబ్దము పేరు. A word.

(తిఙ్సుబన్తచయో) వాక్యం (క్రియా వా కారకాన్వితా)

వాక్యమ్॥న॥౧-తిజన్తమనఁగాఁ గ్రియ. సుబన్తమనఁగా శబ్దముగాన నివిసంబంధించిన యర్థముగల పదసమూహము వాక్యమనంబడును. Sentence. ద్వితీయాది కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను వాక్యమనంబడును॥ఉదా॥ఘటమానయ.

శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆమ్నాయస్త్రయీ ధర్మస్తు (తద్విధిః) ॥ ౧౫౯ ॥

శ్రుతిః॥సీ॥-వేదః-ఆమ్నాయః ॥పు॥౩-వేదము పేళ్లు. Holy writ. త్రయీధర్మః॥పు॥౧-తద్విధిః= ఆవేదమునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధుల పేరు. Duty enjoined by *vedas*.

స్త్రియామృక్సామ యజుషీ (ఇతి వేదా

ఋక్॥చ్,సీ॥-సామ॥న్॥-యజుః॥స్, న॥౩-వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదముల పేళ్లు.

త్రయ) స్త్రయీ। (శిక్షేత్యాది శ్రుతేరఙ్గ	త్రయీ॥సీ॥ ౧-మూఁడు వేదముల సమూహము. [శిక్షావ్యాకరణంఛన్దోనిరుక్తంజ్యోతిషంతథా। కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్యాహు ర్మనీషిణః॥] శిక్షా, pronunciation. వ్యాకరణమ్, Grammar. ఛన్దః॥స్,న॥, prosody. నిరుక్తమ్, Explanation of obscure terms. జ్యోతిషమ్, astronomy. కల్పః, Religious rites. ఈయాఱును వేదాంగములు.
మోఙ్కార ప్రణవౌ (సమౌ)॥ ౧౬౦॥	ఓంకారః-ప్రణవః॥పు॥-౨- ప్రణవము పేళ్లు.
ఇతిహాసః పురావృత్త	ఇతిహాసః॥పు॥-పురావృత్తమ్॥న॥-౨- భారతము మొదలయిన యితిహాసముల పేళ్లు. heroic history.
(ముదాత్తాద్యా స్త్రయ) స్స్వరాః।	స్వరాః ॥ పు, బ॥౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదాత్త అనుదాత్తస్వరితముల పేరు. Acute, grave or circumflex accents.
ఆన్వీక్షికీదణ్డనీతి(స్తర్క విద్యార్థశాస్త్రయోః)॥	ఆన్వీక్షికీ॥సీ॥ ౧- గౌతమాది ప్రణీతమైనతర్క శాస్త్రమునకును, దణ్డనీతిః ॥సీ॥ ౧- చాణక్యాది ప్రణీతమైన నీతిశాస్త్రమునకును పేరు. Logic and ethics.
ఆఖ్యాయి కోపలబ్ధార్థా	ఆఖ్యాయికా-ఉపలబ్ధార్థా॥సీ॥-౨- సత్యమైన యర్థముగలిగినహర్షచరితము మొదలైనకృతి పేళ్లు. A true or a probable story.
పురాణం పఞ్చలక్షణమ్॥[సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశో మన్వన్తరాణిచ। వంశానుచరితం చేతి లక్షణానాంతు పఞ్చకమ్]	పురాణమ్- పఞ్చలక్షణమ్ ॥న॥ -౨- సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశానుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ గూడిన మాత్స్యాదిపురాణముల పేళ్లు. Theogony under five heads: the creation; the destruction and renovation of worlds; genealogy of gods and heroes; the reigns of *Manus*; and the transactions of their descendants.
ప్రబన్ధకల్పనాకథా	ప్రబన్ధకల్పనా - కథా॥సీ॥ -౨- ఇంచుకసత్యమైనయర్థముగల కాదంబర్యాదిరచనల పేళ్లు. A feigned story.
ప్రవహ్లికా ప్రహే	ప్రవహ్లికా - ప్రహేళికా॥సీ॥ -౨- గూఢార్థ

లికా॥ ౧౬౪॥	ముగల ప్రబన్ధముల పేళ్లు. A riddle.
స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా	స్మృతిః-ధర్మసంహితా॥స్త్రీ॥ ౨-మానవాదిధర్మశాస్త్రముల పేళ్లు. A code of laws.
సమాహృతిస్తు సంగ్రహః ।	సమాహృతిః॥స్త్రీ॥-సంగ్రహః॥పు॥ ౨ - అనేకస్థలములయందుండునర్థముల నొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథము. A compilation and abridgment.
సమస్యా తు సమాసార్థా	సమస్యా-సమాసార్థా॥స్త్రీ॥ ౨- కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యంబడుపద్యాంశము పేళ్లు. A part of a stanza.
కింవదన్తీ జనశ్రుతిః ॥	కింవదన్తీ-జనశ్రుతిః॥స్త్రీ॥ ౨-లోకప్రవాదము పేళ్లు. A rumour.
వార్తా ప్రవృత్తి ర్వృత్తాన్త ఉదన్త స్స్యాద	వార్తా - ప్రవృత్తిః॥స్త్రీ॥-వృత్తాన్తః- ఉదన్తః॥పు॥ ౪-వృత్తాంతము పేళ్లు. Tidings.
థాహ్వయః । ఆఖ్యాహ్వే అభిధానంచ నామధేయంచ నామచ ॥	ఆహ్వయః॥పు॥- ఆఖ్యా- ఆహ్వా॥స్త్రీ॥- అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ॥న్, న॥ ౬--నామధేయము పేళ్లు. A name or appellation.
హూతి రాకారణాహ్వానం	హూతిః-ఆకారణా॥స్త్రీ॥-ఆహ్వానమ్॥న॥ 3 - పిలుచుట పేళ్లు. A call or summons.
సంహూతి (ర్బహుభిః కృతా) । Clamour.	సంహూతిః॥స్త్రీ ౧-బహుభిఃకృతా=బహులుమంది చేరిపిలుచుట పేరు. Clamour; or Citation by many at once.
వివాదోవ్యవహారస్స్యా	వివాదః-వ్యవహారః॥పు॥ ౨ - తగవు పేళ్లు. A contest or law suit.
దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్॥ ౧౬౫॥	ఉపన్యాసః॥పు॥- వాఙ్ముఖమ్॥న॥ ౨ - వాక్యారంభము పేళ్లు. The exordium.
ఉపోద్ఘాత ఉదాహారః	ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహారః॥పు॥ (ప) ఉదాహరణం॥ ౨- ఉదాహరించుట పేళ్లు. An example or apposite argument. [An oath.
శపనం శపథః పుమాన్ ।	శపనమ్॥న॥-శపథః॥పు॥ ౨-ఒట్టు పెట్టుకొనుట.
ప్రశ్నోఽనుయోగః	ప్రశ్నః- అనుయోగః॥పు॥-పృచ్ఛా॥స్త్రీ॥ ౩ - అ

పృచ్ఛా చ — అడుగుట పేళ్లు. A question.

ప్రతివాక్యోత్తరే (సమే) ॥ ౧౬౬॥ — ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్॥న॥ ౨ - ఉత్తరమిచ్చుట పేళ్లు. An answer.

మిథ్యాభియోగో౽భ్యాఖ్యాన — మిథ్యాభియోగః॥పు॥-అభ్యాఖ్యానమ్॥న॥-౨- లేనిదాని నాక్షేపించుట పేళ్లు. A groundless demand.

(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్। అభిశాపః — మిథ్యాభిశంసనమ్॥న॥-అభిశాపః॥పు॥-౨-లేని దోషమును పైఁబెట్టుట పేళ్లు. A false accusation.

ప్రణాదస్తు (శబ్దస్స్యాదనురాగజః) ॥ ౧౬౭॥ — ప్రణాదః॥పు॥ ౧ - అనురాగజః = అనురాగమువలనఁబుట్టిన, శబ్దః=శబ్దము పేరు. A sound indicating affection.

యశః కీర్తిస్సమజ్ఞా చ — యశః॥స్,న॥-కీర్తిః- సమజ్ఞా (పా)సమాఖ్యా ॥స్త్రీ॥౩- కీర్తిపేళ్లు. Fame, reputation.

స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః। — స్తవః॥పు॥- స్తోత్రమ్॥న॥- స్తుతిః-నుతిః ॥స్త్రీ॥౪- స్తోత్రముపేళ్లు. Praise.

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రిరుక్తం) — ఆమ్రేడితమ్॥న॥౧ - ద్విః త్రిః ఉక్తమ్(వాక్యాదులచేత) రెండుమూఁడుమాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు. Repetition.

ముచ్చైర్ఘుష్టం తు ఘోషణా॥ ౧౬౮॥ — ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్॥న॥-ఘోషణా॥స్త్రీ॥-౨- గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు. Making a loud noise.

కాకుః స్త్రియాం వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభిర్ధ్వనేః। — కాకుః॥స్త్రీ॥౧ శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః= శోకభయాదులచేత నయినధ్వనియొక్క వికారము పేరు. change of voice in grief, fear, &c.

అవర్ణాక్షేప నిర్వాద పరీవాదాపవాద (వత్)॥౧౬౯॥ ఉపక్రోశో జుగుప్సా చ కుత్సా నిన్దా చ గర్హణే। — అవర్ణః- ఆక్షేపః- నిర్వాదః- పరీవాదః- (పా) పరివాదః-అపవాదః-ఉపక్రోశః॥పు॥- జుగుప్సా-కుత్సా-నిన్దా॥స్త్రీ॥-గర్హణమ్॥న॥ ౧౦-నింద పేళ్లు. censure, blame, or contempt.

పారుష్యమతివాదస్స్యాత్ — పారుష్యమ్ ॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ ౨-అప్రియముగాఁబలుకుట పేళ్లు. Opprobrious speech.

ద్భ ర్త్సనం (త్వపకా రగీః) ॥ ౧౭౦॥	భ ర్త్సనమ్॥న॥౧-అపకారగీః=పరునికి భయముఁబుట్టించునపకారవాక్యము పేరు. Menace.
య స్సనిన్ద ఉపాల మ్భ స్తత్ర స్యా త్పరి భాషణమ్।	పరిభాషణమ్॥న॥౧-యఃసనిన్దః ఉపాలమ్భః తత్రస్యాత్ = నిందతోఁగూడినదగు క్రోధపూర్వకదోషప్రతిపాదనము పేరు. Reproof attended with insult or disparagement.
(తత్ర) త్వా క్షారణా (య స్స్యా దాక్రోశో మైథునం ప్రతి)॥ ౧౭౧॥	ఆక్షారణా॥స్త్రీ॥ (ప) ఆక్షారణమ్॥న॥౧-మైథునం ప్రతి యః ఆక్రోశః తత్రస్యాత్=పరస్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలన గలుగునింద పేరు. A calumnious accusation of adultery.
స్యా దాభాషణ మా లాపః	ఆభాషణమ్॥న॥-ఆలాపః॥పు॥౨ - గమనాగమనాదిసమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు. Speaking to ; addressing.
ప్రలాపో౽నర్థకంవచః।	ప్రలాపః॥పు॥౧-అనర్థకంవచః=అప్రయోజకపుమాటపేరు. Incoherent speech.
అనులాపో (ముహు ర్భాషా)	అనులాపః ॥పు॥౧-ముహుర్భాషా=పలుమారు పలుకుటపేరు. Repetition, tautology.
విలాపః పరిదేవనమ్॥ ౧౭౨॥	విలాపః ॥పు॥-పరిదేవనమ్॥న॥ ౨-దుఃఖముతోడిమాటపేళ్లు. Lamentation.
విప్రలాపో(విరోధోక్తిః)	విప్రలాపః॥పు॥౧-విరోధముగఁబలుకుట పేరు. quarrel, or mutual contradiction.
స్సంలాపో (భాషణం మిథః) ।	సంలాపః(పా) సల్లాపః॥పు॥౧- ప్రీతిచేతఁబరస్పరముసంభాషించుట పేరు. Conversation.
సుప్రలాప స్సువచన	సుప్రలాపః॥పు॥-సువచనమ్ ॥న॥ ౨-పరిశుద్ధమైనమాట పేళ్లు. Elegant discourse.
మపలాప స్తు నిహ్నవః॥	అపలాపః-నిహ్నవః॥పు॥ ౨- మోసపుచ్చుమాట. Denial, or concealment of knowledge.
సందేశవా గ్వాచికం స్యా	సందేశవాక్॥చ్,స్త్రీ॥-వాచికమ్॥న॥ ౨- చెప్పిపంపుమాట పేళ్లు. A verbal message.
(ద్వాగ్భేదా స్తు త్రిషూ త్తరే)।	రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్శబ్దము వఱకు వాగ్విశేషములు॥ త్రి॥

రుశతీ (వాగ కల్యాణీ
స్యా) త్కల్యా తు (శు
భాత్మికా)॥ ౧౭౪॥ (అ
త్యర్థమధురం)సాన్త్వం
సంగతం హృదయంగ
మమ్।నిష్ఠురం పరుషం
గ్రామ్య మశ్లీలం సూ
నృతం (ప్రియే॥ ౧౭౫॥
సత్యే) ఽథ సఙ్కులక్లి
ష్టే (పరస్పర పరాహ
తే)।(లుప్తవర్ణ పదం)గ్ర
స్తం నిరస్తం(త్వరితో
దితమ్)॥ ౧౭౬॥

రుశతీ-(స్త్రీ) ఉశతీ॥ సీ॥ ౧- అకల్యాణీ=అశుభ
మైన వాక్కు, unauspicious discourse. కల్యా॥
౧ - శుభాత్మికా = శుభమైన వాక్కు, auspicious
discourse. సాన్త్వమ్॥ ౧ - అత్యర్థమధురమ్=మి
క్కిలి ప్రియమైన వాక్యము, sweet & conciliating.
సంగతమ్-హృదయంగమమ్॥ న॥ ౨-మనస్సునకు
సరిపోయిన వాక్యము, Apposite & proper. నిష్ఠు
రమ్-పరుషమ్॥ న॥ ౨-కఠినమైన మాట, Harsh.
గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్ ॥ ౨ - పామరజనవాక్యము,
Rustic. సూనృతమ్॥౧- ప్రియే సత్యే=ప్రియము
ను సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing & true.
సఙ్కులమ్-క్లిష్టమ్॥ ౨-పరస్పర పరాహతే=పూ
ర్వోత్తర విరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent.
గ్రస్తమ్॥ ౧ - లుప్తవర్ణపదమ్ =అశక్త్యాదులచే
త వర్ణముగాని పదముగాని లోపించిన వాక్యము,
Imperfectly pronounced. నిరస్తమ్॥౧-త్వరితో
దితమ్=త్వరచేతఁ బుట్టిన వాక్కు, spoken fast.

అమ్బూకృతం (సని
ష్ఠీవ) మబద్ధం స్యాదన
ర్థకమ్। అనక్షర మవా
చ్యం స్యా దాహతం తు
మృషార్థకమ్॥ ౧౭౭॥
(అథ) మ్లిష్ట మవిస్పష్టం
వితథం(త్వనృతం వచః)।
[సోల్లుణ్ఠనం తు సోత్ప్రా
సం మణితం రతికూజి
తమ్।] సత్యం తథ్య మృ
తం సమ్య (గమూని
త్రిషు తద్వతి) ॥౧౭౮॥

అమ్బూకృతమ్॥౧-సనిష్ఠీవమ్=ఉమ్మిపుల్లలతోఁ
గూడిన వాక్యము, spluttered. అబద్ధమ్ - అనర్థక
మ్॥ ౨-పొసగనిమాట, unmeaning discourse.
అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥ ౨ - ఉచ్చరింపరానిది
ట్టు, Blamable discourse. ఆహతమ్ - మృషార్థక
మ్॥ ౨ మిక్కిలియు సంభావితమైన యర్థముగల
మాట, an assertion of impossibility. మ్లిష్టమ్-
అవిస్పష్టమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An
indistinct speech. వితథమ్॥ ౧-అనృతమ్ వచః=
అసత్యవాక్కు, falsehood. సత్యమ్ - తథ్యమ్-
ఋతమ్-సమ్యక్ ॥ చ ॥ ౪-సత్యవాక్కు, truth.
ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కు

గల వస్తువును జెప్పునవుడు॥ త్రి॥

❋ఇతి వాగ్వర్గః.❋

వాక్కుతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

శబ్దే నినాద నినద ధ్వని ధ్వానరవస్వనాః స్వాన నిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాదని స్వాననిస్వనాః॥ఆరవా రావ సంరావ విరావా (అథ) మర్మరః(స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం)(భూషణానాంతు) శిఞ్జితమ్॥

శబ్దః-నినాదః- నినదః - ధ్వనిః-ధ్వానః-రవః-స్వనః-స్వానః - నిర్ఘోషః - నిర్హ్రాదః - నాదః నిస్వానః-నిస్వనః-ఆరవః - ఆరావః-సంరావః - విరావః॥ పు॥ ౧౭-మ్రోఁత పేళ్లు. Sound.

మర్మరః ॥ పు ॥ ౧ - వస్త్రపర్ణానామ్ స్వనితేః= కోకలు, ఆకులు, వీని మ్రోఁత, Rustling. శిఞ్జితమ్ ॥న॥ (పా) శింజా ॥సీ॥ ౧-భూషణములధ్వని, The tinkling of ornaments.

నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః క్వణః క్వణన (మిత్యపి)।

నిక్వాణః-నిక్వణః - క్వాణః - క్వణః॥ పు॥-క్వణనమ్॥ న॥ ౫-వీణాదిసకలవాద్య ధ్వనుల పేళ్లు. A tone, or musical sound.

వీణాయాః క్వణితేః ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః॥ ౧౮౧॥

The sound of a lute.

ప్రాదేః క్వణితేః (నిష్పన్నాః) = ప్రఅనునది మొదలయిన యుపసర్గలకుం బరమైన క్వణధాతువుమీఁదఁబుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః = ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః కలకల

కోలాహలః - కలకలః ॥పు॥ ౨ - గుంపులోఁ బుట్టిన గొప్పరొద పేళ్లు. A confused sound.

(స్తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్।

వాశితమ్-రుతమ్॥న॥ ౨-తిరశ్చామ్=మృగపక్ష్యాదులయొక్క-ధ్వని పేళ్లు. The cry of birds &c.

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే

ప్రతిశ్రుత్ ॥ సీ ॥- ప్రతిధ్వానః ॥ పు ॥ ౨ - ప్రతిధ్వని పేళ్లు. An echo.

గీతం గాన (మిమేసమే)॥ ౧౮౨॥

గీతమ్-గానమ్॥న॥ ౨-పాట పేళ్లు. Singing

ఇమే=ఈ రెండును, సమే=సమానార్థకములు.

✤ఇతిశబ్దాదివర్గః.✤

మ్రోఁత మొదలైన పదసమూహము ముగిసెను.

250 ౮౦.

నిషా దర్షభ గాన్ధార
షడ్జమధ్యమ ధైవతాః।
పఞ్చమ శ్చే త్యమీ
సప్త తన్త్రీకణ్ఠోత్థితా
స్స్వరాః॥ ౧౮౩॥

The seven musical notes.

నిషాదః - ఋషభః - గాన్ధారః - షడ్జః - మధ్యమః - ధైవతః - పఞ్చమః ॥పు॥ ౭-అమీ=ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః= వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః=స్వరముల పేళ్లు.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్వృషభ భాషిణః। అజావికంతు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః క్వణతి మధ్యమమ్॥ పుష్ప సాధారణే కాలే పికః కుహూరి పఞ్చమమ్। ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయ ఏతే హి ... స్వ... గాయన్తి పఞ్చమమ్।] అధిక పాఠము.

కాకలీ(తు కలే సూక్ష్మే)

కాకలి॥ స్త్రీ॥ ౧ - సూక్ష్మే కలే=సూక్ష్మమైన కల ధ్వనిపేరు. minute tone.

(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే)। కలో మన్ద్రస్తు(గమ్భీరే)తారో౽ (త్యుచ్చై) స్త్రయ స్త్రిషు॥ ౧౮౪॥

కలః॥ ౧-మధురాస్ఫుటేధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖమును అస్పష్టమ్మునైనధ్వనిపేరు, an inarticulate but sweet tone. మన్ద్రః॥౧-గమ్భీరే=గంభీర ధ్వనిపేరు, A low tone. తారః॥౧-అత్యుచ్చైః= మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వనిపేరు, A high tone. ఈమూడుశబ్దములును త్రిలింగకములు.

[నృణాముర సిమధ్యస్థో ద్వావింశతివిధోధ్వనిః। సమన్ద్రఃకణ్ఠమధ్యస్థ స్తారశ్శిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయ స్త్వేక తాలః

సమన్వితలయః - ఏకతాలః ॥పు॥ ౨ - నృత్తగీత వాద్యములను సరిగా నడిపించుట పేళ్లు. Harmony.

వీణా తువల్లకీ।విపఞ్చీ (సాతు తన్త్రీభిస్సప్తభిః) పరివాదినీ॥౧౮౫॥

వీణా - వల్లకీ - విపఞ్చీ॥స్త్రీ॥ ౩-వీణపేళ్లు. A lute. పరివాదినీ॥స్త్రీ॥ ౧. సప్తభిఃతన్త్రీభిఃయుక్తాసా= ఏడు తంత్రులతోఁ గూడినయట్టి వీణ పేరు. A lute with seven strings.

తతం (వీణాదికం వాద్య) మానద్ధం (మురజాదికమ్)।(వంశాదికంతు)

తతమ్॥న॥ ౧ - వీణమొదలైన తంత్రీవాద్యము, Any stringed instrument. ఆనద్ధమ్॥న॥ ౧- మద్దెల మొదలుగాగల చర్మవాద్యము, A drum or

సుషిరం కాంస్య తా
లాదికం ఘనమ్॥ ౧౮౬
చతుర్విధ మిదం) వా
ద్యం వాదిత్రాతోద్య
నామకమ్ ।

స్యా
న్మృదఙ్గా మురజా

రావ
(ఙ్కా) స్త్వఙ్క్యాలిఙ్గ్యోర్ధ్వ
కా (స్త్రయః) ॥

స్యా ద్యశః పటహో
ఢక్కా భేరీ (స్త్రీ) దున్దు
భిః (పుమాన్) । ఆనకః
పటహోఽస్త్రీ (స్యా
త్కోణో (వీణాదివా
దనమ్) ॥ ౧౮౮॥
(వీణాదణ్డః) ప్రవాల
స్స్యా
త్కకుభస్తు ప్రసేవకః ।

కోలమ్బక (స్తుకా
యోఽస్యా) ఉపనా
హో నిబన్ధనమ్॥
౧౮౯॥
(వాద్యప్రభేదా) డమ
రుమడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ఝ
రాః । మర్దలః పణవో
(న్యే చ)

tympan. సుషిరమ్॥ న ॥ ౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument. ఘనమ్॥ న॥ ౧-తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు. A cymbal, bell &c. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-ఆతోద్యమ్॥ న ॥ 3 - పూర్వోక్త చతుర్విధ వాద్యముల పేళ్లు. A musical instrument.

మృదఙ్గాః-మురజాః॥ పు॥ ౨ - మద్దెల పేళ్లు. Drums and tabours.

అఙ్క్యః-ఆలిఙ్గ్యః - ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః ॥పు॥ 3-మద్దెలయొక్క భేదములు. Three sorts of drums.

యశః-పటహః ॥పు॥-ఢక్కా॥ సీ॥ 3 - డవిణ పేళ్లు, A double drum. భేరీ॥సీ॥-దున్దుభిః॥పు॥ ౨- భేరి పేళ్లు, A kettle drum. ఆనకః-పటహః॥ పు॥ ౨-తమ్మట పేళ్లు, A large kettle drum.

కోణః॥పు॥ ౧-వీణాదివాదనమ్ = వీణ మొదలయిన వాటిని వాయించు కొడపు పేరు, Bow.

ప్రవాలః॥పు॥ ౧ - వీణయొక్క యొళవు పేరు. The neck of a lute.

కకుభః-ప్రసేవకః॥పు॥ ౨ వీణయొక్క కరివె పేళ్లు. The belly below the neck of a lute.

కోలమ్బకః॥పు॥ ౧-వీణతంత్రి ఒళగు మొదలయిన శరీరము పేరు, The body of the lute. ఉపనాహః॥పు॥-నిబన్ధనమ్॥న॥ ౨-వీణతంత్రి కట్టుచోటికిని బిరడలకును పేళ్లు, The tie.

డమరుః-మడ్డుః-డిణ్డిమః-ఝర్ఝరః - మర్దలః-పణవః ॥పు॥ ౬-వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట-రాయగిడిగిళ్లు - కైమళ్లు - మద్దెల - ఉడుక అను వాద్యభేదముల పేళ్లు. అన్యే చ - అనుటచే గోముఖాది వాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ లాసికే(సమే)॥ ౧౯౦॥ | నర్తకీ-లాసికా॥స్త్రీ॥-౨ - ఆడునట్టి స్త్రీలపేళ్లు. A female dancer.

(విలమ్బితం ద్రుతం మధ్యం) తత్త్వమోఘో ఘనం (క్రమాత్) । | తత్త్వం॥న॥-ఓఘః॥పు॥-ఘనమ్॥న॥ ఈవను వరుసగా నృత్త గీత వాద్యములయొక్క- విలంబ ద్రుతమధ్యమానముల పేళ్లు. slow, quick and mean time.

తాలః (కాలక్రియా మానమ్) | తాలః ॥ పు ॥ ౧ - కాలమునకును హస్తరచన ప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణముపే. Beating time.

లయ (స్సామ్య) (మథాస్త్రియామ్) ॥ ౧౯౧॥ | లయః ॥ పు ॥ ౧ - సామ్యమ్=నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుటపేరు. Equal time in music and dance.

తాణ్డవం నటనం నాట్యం లాస్యం నృత్యం చ నర్తనమ్ । | తాణ్డవమ్ ॥ న ॥ - నటనమ్ - నాట్యమ్-లాస్యమ్-నృత్యమ్ (పా) నృత్తమ్-నర్తనమ్॥ న॥ ౬.- ఆటపేళ్లు. Dancing.

తౌర్యత్రికం (నృత్యగీతవాద్యం) నాట్య (మిదం త్రయమ్) ॥ ౧౯౨॥ | తౌర్యత్రికమ్-నాట్యమ్॥న॥ ౨-నృత్యగీతవాద్యములు మూడును కూడుటపేళ్లు. Symphony or union of song, dance and instrumental music.

భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంసశ్చ భ్రూకుంసశ్చేతి(నర్తకః । స్త్రీవేషధారీ పురుషో) | భ్రకుంసః - భ్రుకుంసః - భ్రూకుంసః ॥ పు॥ ౩- స్త్రీవేషధారీ=స్త్రీవేషధారియై,నర్తకః=నృత్యముచేయు, పురుషః=పురుషుని పేళ్లు. A male dancer in woman's apparel.

(నాట్యోక్తౌ) Threatrical language | నాట్యోక్తౌ=నాట్యపరిభాషయందని యర్థము. ఈపదముఇదిమొదలు "అజ్జికసాత్త్వికే" అనువఱకు ననువర్తించును, కావున ముందు చెప్పంబడు పేళ్లు నాట్యపరిభాషయందని తెలియవలయును.

గణికాజ్జుకా॥ ౧౯౩॥ | అజ్జుకా(పా)అజ్జుకా॥స్త్రీ॥౧-వేశ్య, A courtesan.

భగినీపతి) రావుత్తో భావో విద్వాన) థావుకః । (జనకో యువరా | ఆవుత్తః॥పు॥౧-తోడఁబుట్టినదానిమగఁడు,Sister's husband. భావః॥పు॥౧ - విద్వాంసునిపేరు. ఆవుకః॥పు॥౧-తండ్రిపేరు. కుమారః-భర్తృదారకః॥

జస్తు) కుమారోభర్తృ
దారకః॥౧౯౮(రాజా)
భట్టారకోదేవ (స్తత్సు
తా) భర్తృదారికా। దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితరాసుతు) భట్టినీ॥
౧౯౯॥ అబ్రహ్మణ్య (మ
వధ్యోక్తౌ రాజ్ఞస్స్యా
ల్స్తు) రాష్ట్రియః। అ
మ్బా (మాతాఽథబా
లాస్యా) ద్వాసూ (రా
ర్యస్తు)మారిషః॥౧౯౯
అత్తికా (భగినీజ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే)।
హణ్డే హఞ్జే హలాఽ
(హ్వానే నీచాం చేటీం
సఖీంప్రతి) ॥ అఙ్గహా
రోఽఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకా
భినయౌ(సమౌ)।నిర్వృ
త్తేత్వఙ్గ సత్త్వాభ్యాం
ద్వేత్రిష్వాఙ్గికసాత్త్వికే।

పు॥ ౨-యువరాజుపేళ్లు. భట్టారకః-దేవః॥పు॥
౨-రాజుపేళ్లు - భర్తృదారికా॥స్త్రీ॥౧-ఆరాజు
కూఁతుపేరు. దేవీ॥స్త్రీ॥౧-పట్టాభిషిక్తురాలైనరాణి
పేరు, queen. భట్టినీ॥స్త్రీ॥౧ - తక్కినరాజుభార్యల
పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్॥న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను
మాటపేరు. రాష్ట్రియః॥పు॥౧-రాజుయొక్క బావ
మఱఁదిపేరు. అమ్బా॥స్త్రీ॥౧-తల్లిపేరు. వాసూః॥స్త్రీ॥
౧-చిన్నపడుచుపేరు. మారిషః॥పు॥౧-పూజ్యునిపే
రు. అత్తికా(పా)అన్తికా॥స్త్రీ॥౧-అక్క పేరు. నిష్ఠా॥
స్త్రీ॥-నిర్వహణమ్॥న॥ ౨-నాటకకథనుముగించుట
పేళ్లు, Conclusion. హణ్డే-హఞ్జే-హలా॥అవ్య॥-ఈ
౩నువరుసగానీచురాలినిదాసినిచెలికత్తెనుగూర్చి
పిలుచుటపేళ్లు. అఙ్గహారః-అఙ్గవిక్షేపః॥పు॥ ౨-ఆ
డునప్పుడుశరీరమునుకదలించుట, Gesture. వ్యఞ్జ
కః-అభినయః॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదులచేతభా
వార్థమును తెలుపుటపేళ్లు, Indication of a passion. ఆఙ్గికమ్-సాత్త్వికమ్॥త్రి॥-ఈ ౨నుకనుబొమ
లు మొదలయిన యంగములచేతను (an assumed
bodily posture) మనోవృత్తిరూపమయినసత్త్వ
ముచేతను (A sincere emotion) పుట్టింపఁబడిన
క్రియలకును స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్లు.

శృఙ్గారవీరకరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః।
బీభత్సరౌద్రే (చ రసాః)

శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః - భ
యానకః॥పు॥-బీభత్సమ్-రౌద్రమ్॥న॥౮-రసము
లు. Tastes or sentiments. బీభత్స - రౌద్రశబ్ద
ములుపుల్లింగములందురు.

శృఙ్గారశ్శుచిరుజ్జ్వలః॥

శృఙ్గారః - శుచిః - ఉజ్జ్వలః ॥ పు ॥ ౩ - శృం
గార రసముపేళ్లు. Love.

ఉత్సాహవర్ధనోవీరః

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥౨-వీరరసముపేళ్లు.
Heroism.

కారుణ్యం కరుణా ఘృణా । కృపా దయానుకమ్పా స్యా దనుక్రోశో	కారుణ్యమ్ ॥న॥- కరుణా-ఘృణా-కృపా - దయా-అనుకమ్పా ॥స్త్రీ॥-అనుక్రోశః॥ పు॥ ౭-కరుణారసము పేళ్లు. Tenderness.
(ఽప్యథో)హాసః॥ హాసో హాస్యం చ	హాసః-హాసః ॥ పు ॥-హాస్యమ్॥న॥ ౩ - హాస్యరసము పేళ్లు. Laughter.
బీభత్సం వికృతం	బీభత్సమ్-వికృతమ్॥. ౨ - బీభత్సరసము పేళ్లు Disgust.
(త్రిష్విదం ద్వయమ్)।	ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరస హేతువులయిన పదార్థములను జెప్పునప్పుడు॥ త్రి॥
విస్మయో ఽద్భుతమాశ్చర్యం చిత్ర మప్యథ భైరవమ్॥ ౨౦౧॥ దారుణం భీషణంభీష్మం ఘోరంభీమం భయానకమ్। భయంకరం ప్రతి భయం రౌద్రంతూగ్ర(మమీ త్రిషు ॥ చతుర్దశ)	విస్మయః॥పు॥ అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్॥ ౪-అద్భుతరసముపేళ్లు, Surprise. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్ - ఘోరమ్- భీమమ్-భయానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్ ॥ ౯ - భయానకరసము పేళ్లు, Horror. రౌద్రమ్-ఉగ్రమ్। ౨ - రౌద్రరసము పేళ్లు, Anger. అద్భుతశబ్దము మొదలుకొని యిరువది శబ్దములును రసహేతు వస్తువాచకములైనప్పుడు॥ త్రి॥
దరస్త్రాసో భీతిర్భీః స్సాధ్వసం భయమ్।	దరః-త్రాసః॥పు॥-భీతిః-భీః॥స్త్రీ॥-సాధ్వసమ్-భయమ్॥ న॥ (పా) భియా॥ ౬-భయమును పేళ్లు. Fear or terror.
(వికారో మానసో) భావో ఽ	భావః॥పు॥ ౧ - రసములఁబుట్టించెడు స్థాయిభావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావములను మానసవికారము పేళ్లు. Sentiment or passion.
నుభావో(భావబోధకః)॥ ౨౦౨॥	అనుభావః॥పు॥ ౧-భావబోధకః = ఆ భావమును దెలిసికొనఁ జెడి ముఖవికారాదుల పేరు. Indication of sentiment.
గర్వో ఽభిమానో ఽహంకారో	గర్వః-అభిమానః-అహంకారః॥పు॥ ౩. అహంకారము పేళ్లు, Pride. [దర్పో ఽవలేపో ఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయో మదః।]
మానశ్చిత్తసమున్న	మానః॥ పు॥ ౧ - చిత్తసమున్నతిః=నేనుత్కృ

తిః)।
అనాదరః పరిభవః పరీభావస్తిరస్క్రియా ॥ ౨౨౪॥ రీఢాఽవమాననాఽవజ్ఞాఽవహేలనమసూర్క్షణమ్। [నికారశ్చాప్యభీభావో న్యక్కారశ్చ పరాభావః।]

ష్టుండనను చిత్తోన్నత్యము పేరు, Arrogance.
అనాదరః- పరిభవః-పరీభావః॥పు॥-తిరస్క్రియా-రీఢా- అవమాననా- అవజ్ఞా॥స్త్రీ॥-అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్- అసూర్క్షణమ్ (పా) అసుర్క్షణమ్, అసూక్షణమ్, అసుక్షణమ్॥న॥౯ - తిరస్కారము పేళ్లు, Disrespect.
[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరాభవః॥పు॥] అధిక పాఠము.

మన్దాక్షం హ్రీ స్త్రపా వ్రీడా లజ్జా (సా)ఽపత్రపాఽ(న్యతః)॥ ౨౨౫॥

మన్దాక్షమ్॥న॥ -హ్రీః-త్రపా - వ్రీడా-లజ్జా॥స్త్రీ॥౫-సిగ్గు పేళ్లు. వ్రీడాశబ్దము పుల్లింగమును గలదు. Modesty or shame.
అపత్రపా॥స్త్రీ॥౧- అన్యతః=పరులవలన వచ్చిన, సా=ఆసిగ్గు పేరు. Bashfulness.

క్షాన్తిస్తితిక్షాఽ
క్షాన్తిః-తితిక్షా॥స్త్రీ॥౨-ఓర్పు పేళ్లు, Forbearance.

భిధ్యాతు (పరస్యవిషయే స్పృహా)
అభిధ్యా॥స్త్రీ॥౧- (పరధనాపహరణవిషయమైన) యభిలాష పేరు. Coveting another's property.

అక్షాన్తిరీర్ష్యాఽ
అక్షాన్తిః- ఈర్ష్యా॥స్త్రీ॥౨- పరునియొక్కయుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు, Envy.

సూయాతు (దోషారోపో గుణేష్వపి) ॥
అసూయా॥స్త్రీ॥౧-మంచిగుణములు గలిగియున్నను దోషమునారోపించుట పేరు, Detraction.

వైరం విరోధో విద్వేషో
వైరమ్॥న॥- విరోధః - విద్వేషః॥పు॥ ౩-వైరము పేళ్లు, Enmity.

మన్యుశోకౌతు శుక్ (స్త్రియామ్)।
మన్యుః - శోకః॥పు।-శుక్॥చ్, స్త్రీ॥౩ - శోకము పేళ్లు. Grief or sorrow.

పశ్చాత్తాపోఽనుతాపశ్చవిప్రతీసార (ఇత్యపి)॥
పశ్చాత్తాపః- అనుతాపః-విప్రతీసారః॥పు॥౩-పశ్చాత్తాపము పేళ్లు, Repentance.

కోప క్రోధామర్ష రోష ప్రతిఘారుట్క్రుధౌ (స్త్రియౌ)।
కోపః-క్రోధః అమర్షః- రోషః-ప్రతిఘః॥పు॥-రుట్॥ష్,స్త్రీ॥-క్రుత్॥ధ్,స్త్రీ॥౭-కోపము పేళ్లు, Rage,

(శుచౌతు చరితే)శీల	శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good conduct.
మున్మాద శ్చిత్తవిభ్ర మః॥ ౨౦౮॥	ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥పు॥౨-భూతావేశాదులచేతఁగలిగినచిత్తచాంచల్యము పేళ్లు, Madness.
ప్రేమా (నా) ప్రియ తా హార్దం ప్రేమ స్నే హో౽థ	ప్రేమా॥న్,పు॥-ప్రియతా॥స్త్రీ॥-హార్దమ్-ప్రేమ॥న్, న॥-స్నేహః॥పు॥౫-స్నేహముపేళ్లు. Affection or kindness.
దోహదమ్। ఇచ్ఛాకా ఙ్క్షాస్పృహేహా తృడ్వా ఞ్ఛా లిప్సా మనోరథః॥ ౨౦౯॥ కామో౽భిలా ష స్తర్షశ్చ	దోహదమ్॥న॥-ఇచ్ఛా-కాఙ్క్షా-స్పృహా-ఈహా-తృట్॥ష్॥-వాఞ్ఛా-లిప్సా॥స్త్రీ॥-మనోరథః-కామః-అభిలాషః-తర్షః॥పు॥౧౨-కోరికపేళ్లు, Desire or longing.
	[Ardent desire.
(సమహాన్) లాలసా (ద్వయోః)।	లాలసా॥స్త్రీ॥౧-అధికమైన కోరికపేరు,
ఉపాధి (ర్నా) ధర్మచిన్తా	ఉపాధిః॥పు॥-ధర్మచిన్తా॥స్త్రీ॥౨-ధర్మచింతపేళ్లు, Virtuous reflection.
(పుంస్యా) ధి (ర్మానసీ వ్యథా)॥ ౨౧౦॥	ఆధిః॥పు॥౧-మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధముయినవ్యథపేరు, Mental pain; affliction.
(స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి రాధ్యాన	చిన్తా-స్మృతిః॥స్త్రీ॥-ఆధ్యానమ్॥న॥౩-చింతించుటపేళ్లు, Recollection.
ముత్కణ్ఠో త్కలికే (సమే)।	ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా॥స్త్రీ॥౨-ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందలి కాలవిళంబమునోర్వఁజాలక తహతహపడుటపేళ్లు, Anxiety; uneasiness.
ఉత్సాహో౽ వ్యవ సాయ (స్స్వ)	ఉత్సాహః-వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః॥పు॥౨-మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగముపేళ్లు, Perseverance; ardour.
(త్స) వీర్య (మతిశక్తి భాక్)॥ ౨౧౧॥	వీర్యమ్॥న॥౧-అతిశక్తిభాక్=మిక్కిలిదృఢమయిన; సః=ఆయుత్సాహముపేరు. Fortitude.
కపటో౽(స్త్రీ)వ్యాజ దమ్భోపధయ శ్ఛద్మ కైతవే।	కపటః॥ప్న॥-వ్యాజః-దమ్భః-ఉపధిః॥పు॥-ఛద్మ॥న్॥-కైతవమ్॥న॥-కుసృతిః-నికృతిః॥స్త్రీ॥-శాఠ్యమ్॥న॥౯-కపటముపేళ్లు. కపటమనఁబరద్రో

కుసృతిర్నికృతి శ్శాఠ్యం	హార్థ మొకటిను ద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటి సేయుట, Deceit, or fraud.
ప్రమాదో ఽనవధానతా॥ ౨౧౨॥	ప్రమాదః॥పు॥-అనవధానతా॥సీ॥౨-ఎచ్చరిక తప్పుటపేళ్లు, Inadvertency, carelessness.
కౌతూహలం కౌతుకంచకుతుకంచ కుతూహలమ్।	కౌతూహలమ్-కౌతుకమ్-కుతుకమ్-కుతూహలమ్ ॥న॥౪-అపూర్వవస్తువునుగోరుటపేళ్లు, Eagerness.
స్త్రీణాం విలాస బిబ్బోక విభ్రమా లలితంతథా ॥౨౧౩॥ హేలాలీలేత్యమీ హావాః క్రియాః శృఙ్గార భావజాః।	విలాసః-బిబ్బోకః - విభ్రమః॥పు॥ - లలితమ్॥న॥-హేలా-లీలా॥సీ॥ఇతి=ఇవిమొదలైన, అమీ=ఈ, హావాః=భావములు, స్త్రీణామ్=స్త్రీలయొక్క, శృఙ్గారభావజాః=శృంగారభావమువలనఁబుట్టిన, క్రియాః=చేష్టలు. ఇతిఅన్నందునవిచ్ఛిత్తికిలికించితాదులుంగలవు, Dalliance or blandishment.
ద్రవ కేళీ పరీహాసాః క్రీడా లీలాచ నర్మ చ॥ ౨౧౪॥	ద్రవః-కేళిః-పరీహాసః॥పు॥-క్రీడా-లీలా॥సీ॥-నర్మ॥ న్, న ॥ ౭-స్త్రీపురుషులపరిహాసముపేళ్లు, Sport or amusement.
వ్యాజో ఽపదేశో లక్ష్యంచ	వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్(పా)లక్షమ్॥న॥ ౩-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా స్వార్థ మొకటియుద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటిసేయుట, Pretext.
క్రీడాఖేలాచ కుర్దనమ్।	క్రీడా-ఖేలా॥సీ॥ - కుర్దనమ్(పా) కూర్దనమ్॥న॥ ౩-కందుకాదిక్రీడ, A play or game.
ఘర్మోనిదాఘ స్స్వేద	ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః॥ పు॥ ౩-చెమటపేళ్లు, Perspiration, sweat.
(స్స్యా)త్ప్రళయో (నష్టచేష్టతా) ॥ ౨౧౫ ॥	ప్రళయః ॥పు॥ ౧ - హర్షాదులచేత దేహచేష్టలు మానియుండుటపేరు.ఇదేసొమ్మసిలుట, Fainting.
అవహిత్థాఽఽ(కారగుప్తి)	అవహిత్థా॥సీ॥ (ప) అవహిత్థమ్॥న॥౧-అనురాగాదులచేతఁబుట్టు రోమాంచాది శరీరవికారములను లజ్జాదులచేతఁగప్పుటపేరు. Dissimulation.
(స్సమౌ) సంవేగ సంభ్రమా।	సంవేగః - సంభ్రమః॥పు॥ ౨-హర్షాదులచేత కర్మలయందుత్వర, Hurry, haste.
(స్యా)దాచ్ఛురితకం	ఆచ్ఛురితకమ్॥ న ॥ ౧ - సోత్ప్రాసః హాసః

(హాసస్సోత్ప్రాసః)	స్యాత్ = ఎత్తిపొడుచుటతోఁగూడిన నవ్వుపేరు. A horse-laugh.
(స్మమనాక్) స్మితమ్॥	స్మితమ్॥న॥౧-ఇంచుకంతనవ్వుపేరు.A smile.
(మధ్యమ స్స్యా) ద్విహసితం	విహసితమ్॥న॥౧-ఇంచుకంత నవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వుపేరు. A laugh.
రోమాఞ్చో రోమహర్షణమ్।	రోమాఞ్చః॥పు॥-రోమహర్షణమ్॥న॥౨-రోమములుగగురుపొడుచుట పేళ్లు. Horripilation.
క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం	క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥న॥౩-రోదనము పేళ్లు. weeping.
జృమ్భస్తు (త్రిషు) జృమ్భణమ్॥ ౨౧౭॥	జృమ్భః॥త్రి॥- జృమ్భణమ్ ॥న॥ ౨ - ఆవలించుట పేళ్లు. Gaping, yawning.
విప్రలమ్భో విసంవాదో	విప్రలమ్భః-విసంవాదః॥పు॥ ౨-విపరీతముగాఁబలుకుట పేళ్లు.Deceiving by a false affirmation.
రిఙ్గణం స్ఖలనం సమే।	రిఙ్గణమ్ (పా) రిఙ్ఖణమ్-స్ఖలనమ్॥న॥ ౨-జారుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు. Tumbling ; deviating from duty.
(స్యా)న్నిద్రా శయనం స్వాపస్స్వప్నస్సంవేశ (ఇత్యపి) ॥ ౨౧౮॥	నిద్రా॥స్త్రీ॥ - శయనమ్॥న॥ -స్వాపః-స్వప్నః-సంవేశః॥ పు॥ ౫ - నిద్ర పేళ్లు. Sleep.
తన్ద్రీ ప్రమీలా	[పేళ్లు, Lassitude. తన్ద్రీ(పా)తన్ద్రా - ప్రమీలా॥స్త్రీ॥ ౨-కునికిపాటు
భ్రుకుటి ర్భ్రుకుటి ర్భ్రూకుటిః స్త్రియామ్।	భ్రుకుటిః - భ్రుకుటిః - భ్రూకుటిః॥స్త్రీ॥౩ - బొమముడి పేళ్లు, A frown.
అదృష్టి (స్స్యా దసౌమ్యే౽క్ష్ణి)	అదృష్టిః॥స్త్రీ॥౧-అసౌమ్యే=(రోషము చేత) సౌమ్యముగాని,అక్ష్ణి=దృష్టి పేరు.A look of displeasure.
సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే) ॥౨౧౯॥ స్వరూపంచ స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ	సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ స్త్రీ ॥ - స్వరూపమ్ ॥ న ॥ - స్వభావః - నిసర్గః ॥ పు ॥ ౫ - స్వభావము పేళ్లు. The natural state; disposition.
(అ)థ వేపథుః। కమ్పో౽థ	వేపథుః-కమ్పః॥పు॥ ౨-వడఁకు పేళ్లు.A tremour.
థ క్షణ ఉద్ధర్షో మహ	క్షణః-ఉద్ధర్షః-మహః - ఉద్ధవః-ఉత్సవః ॥పు॥

ఉద్ధవఉత్సవః॥ ౨౨౦॥

౫-ఉత్సవముపేళ్లు, A festival; celebration.

ఇతినాట్యవర్గః

నాట్యముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువన పాతాల బలిసద్మ రసాతలమ్।నాగలోకో౽

అధోభువనమ్-పాతాలమ్-బలిసద్మ॥న్॥-రసాతలమ్॥న॥-నాగలోకః॥పు॥౫ - పాతాలముపేళ్లు. The infernal region; the nether world.

థ కుహరం సుషిరంవివరం బిలమ్॥ ఛిద్రంనిర్వ్యథనంరోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః।

కుహరమ్-సుషిరమ్-వివరమ్-బిలమ్-ఛిద్రమ్-నిర్వ్యథనమ్ - రోకమ్ - రన్ధ్రమ్ - శ్వభ్రమ్॥న॥-వపా-సుషిః॥ సీ॥ ౧౧-రంధ్రము పేళ్లు. A hole, or vacuity; a ravine.

గర్తావటౌ (భువి శ్వభ్రే)

గర్తః (ప) గర్తా ॥ సీ॥ - అవటః ॥ పు ॥ ౨ - భువి = భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్క-పేళ్లు. A hole in the ground.

(సరన్ధ్రే) సుషిరం (త్రిషు)॥ ౨౨౨॥

సుషిరమ్॥ ౧ - రంధ్రముతోఁగూడిన వస్తువాచకమయినపుడు త్రిలింగము. Full of holes.

అన్ధకారో (౽స్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమిస్రం తిమిరం తమః।

అన్ధకారః॥ పు ॥ - ధ్వాన్తమ్-తమిస్రమ్-తిమిరమ్-తమః॥ న్, న ॥ ౫ -చీఁకటిపేళ్లు. Darkness; gloom.

(ధ్వాన్తే గాఢే) ౽న్ధతమసం

అన్ధతమసమ్॥ న॥ ౧ - గాఢేధ్వాన్తే=గాఢాంధకారము పేరు. Intense darkness.

(క్షీణే)౽వతమసం

అవతమసమ్॥న॥ ౧ - (క్షీణేధ్వాన్తే) = క్షీణమయిన చీఁకటిపేరు. Imperfect darkness.

(తమః॥౨౨౩॥విష్వ)క్సన్తమసమ్

సంతమసమ్॥ న॥ ౧-విష్వక్ ధ్వాన్తే=అంతటవ్యాపించిన,తమః=చీఁకటిపేరు. Universal darkness.

ఇతిపాతాలవర్గః.

పాతాలముతోఁ జేరినపదసమూహముముగిసెను.

నాగాః కాద్రవేయాః

నాగాః-కాద్రవేయాః॥ పు, బ॥ ౨ - పడగలుతోఁకలునుగలిగి మనుష్యాకారములైన కద్రూపుత్రులయిన నాగుఁబాములపేళ్లు.

(స్తదీశ్వరః)। శేషో౽

శేషః- అనన్తః॥ పు॥ ౨-తదీశ్వరః=ఆనాగుఁ

నన్తో

బాములకురాజయిన యాదిశేషునిపేళ్లు.

వాసుకిస్తుసర్పరాజోఽథగోనసః॥తిలిత్సః(స్స్యా

వాసుకిః - సర్పరాజః॥పు॥ ౨ - వాసుకిపేళ్లు.

గోనసః-తిలిత్సః॥ పు॥ ౨-కొండచిలువ పేళ్లు.

దజగరే శయు ర్వాహస ఇత్యుభౌ।

అజగరః-శయుః - వాహసః ॥పు॥ ౩ - పెనుఁబాముపేళ్లు. Boa Constrictor.

అలగర్దో జలవ్యాల

అలగర్దః (పా)అళిగర్దః, అజగర్దః-జలవ్యాలః॥ పు॥౨-నీరుకట్టుపాము పేళ్లు. A water-snake.

స్సమౌరాజిలడుణ్డుభౌ॥ ౨౨౫॥

రాజిలః-డుణ్డుభః॥పు॥౨-ఇరుదలశిఖండిపేళ్లు. Amphisbæna.

మాలుధానో మాతులాహి

మాలుధానః-మాతులాహిః॥పు॥ ౨-ఉమ్మెత్తలలోనిముట్టుఁబాముపేళ్లు. అదిఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహాలాంగూలమై చతుష్పాత్తునైయుండును.

ర్నిర్ముక్తోముక్తకఞ్చుకః।

నిర్ముక్తః-ముక్తకఞ్చుకః॥పు॥ ౨-కుబుసమువిడిచినపాముపేళ్లు. A snake that has cast his slough.

సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గోఽహి ర్భుజఙ్గమః ॥ ఆశీవిషో విషధరశ్చక్రీ వ్యాలస్సరీసృపః। కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షుశ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణీ॥ దర్వీకరో దీర్ఘపృష్ఠో దన్దశూకో బిలేశయః। ఉరగః పన్నగో భోగీ జిహ్మగః పవనాశనః॥[లేలిహానో ద్విరసనో వ్యాళః కుమ్భీనసో హరిః॥]

సర్పః - పృదాకుః - భుజగః -భుజఙ్గః-అహిః-భుజఙ్గమః-ఆశీవిషః-విషధరః-చక్రీ॥న్॥-వ్యాలః-సరీసృపః-కుణ్డలీ॥న్॥-గూఢపాత్॥ద్॥ - చక్షుశ్శ్రవాః॥స్॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥-దర్వీకరః - దీర్ఘపృష్ఠః - దన్దశూకః - బిలేశయః - ఉరగః -పన్నగః-భోగీ॥న్॥-జిహ్మగః-పవనాశనః॥ పు॥ ౨౫-సామాన్యముగా పాములపేళ్లు. A snake or serpent.

[లేలిహానః-ద్విరసనః-వ్యాళః - కుమ్భీనసః-హరిః॥పు॥] అధికపాఠము.

(త్రిష్వా) హేయం (విషాస్థ్యాది)

ఆహేయమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - పాముయొక్క విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు. Belonging to a snake.

స్ఫటాయాంతు ఫణా

స్ఫటా ॥ స్త్రీ ॥ - ఫణా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - పడగపేళ్లు.

(ద్వయోః)।

The expanded hood of a serpent.

(సమౌ) కఞ్చుక నిర్మోకౌ

[Slough. కఞ్చుకః- నిర్మోకః ॥ పు ॥ _౨-కుబుసము పేళ్లు.

క్ష్వేళస్తు గరళం విషమ్।_౨_౫౬॥ (పుంసిక్లీ బే చ)

క్ష్వేళః॥ పు॥ - గరళమ్॥న॥- విషమ్॥ ప్న॥ ౩-సామాన్యముగావిషము పేళ్లు. Venom.

కాకోల కాలకూట హాలాహలాః। సౌరాష్ట్రికశ్శౌక్లి కేయో బ్రహ్మపుత్రః ప్రదీపనః॥ దారదో వత్సనాభ (శ్చవిషభేదా అమీ నవ)।

కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః (ప) హాలాహలః, హాలహాలః,హాలహాలః-సౌరాష్ట్రికః-శౌక్లి కేయః- బ్రహ్మపుత్రః- ప్రదీపనః- దారదః-వత్సనాభః॥ పు॥ అమీనవ=ఈతొమ్మిది,విషభేదాః-విషభేదములపేళ్లు. Nine sorts of fixed poison.

విషవైద్యో జాఙ్గులికో

విషవైద్యః-జాఙ్గులికః ॥ పు ॥ _౨ - విషమును దించువైద్యుని పేళ్లు. Conjurer using charms against poison.

వ్యాళగ్రాహ్యాహితుణ్డికః॥ _౨౩౦॥

వ్యాళగ్రాహిన్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః - అహితుణ్డికః॥పు॥_౨-పాములవాడు, A snake-catcher.

→ఇతిభోగివర్గః.←

సర్పముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా) న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్)।

నారకః - నరకః - నిరయః ॥ పు ॥ - దుర్గతిః॥ స్త్రీ ॥ ౪ - సామాన్యముగానరకము పేళ్లు. Hell; the infernal regions.

(తద్భేదా) స్తపనావీచి మహారౌరవరౌరవాః॥ సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం చే (త్యాద్యా)

తపనః-అవీచిః-మహారౌరవః- రౌరవః - సంఘాతః (పా) సంహారః॥పు॥కాలసూత్రమ్॥న॥౬-ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః=ఆనరకభేదములపేళ్లు. Various hells.

(స్సత్త్వాస్తు)నారకాః। ప్రేతా

నారకాః - ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥ పు, బ ॥ _౨ - సత్త్వాః=నరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు. Departed souls in hell.

వైతరణీ (సిన్ధుః)

వైతరణీ॥స్త్రీ॥ ౧-సిన్ధు=నరకమునందలినదిపేరు. The river of hell.

స్యాదలక్ష్మీస్తునిరృతిః॥

అలక్ష్మీః - నిరృతిః॥స్త్రీ॥ ౨-అభాగ్యముపేరు. Misfortune or misery.

విష్టి రాజూః

విష్టిః-ఆజూః॥ సీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకమునందుం ద్రోయుటపేళ్లని కొందఱందురు.

కారణాతు యాతనా తీవ్రవేదనా।

కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా॥సీ॥౩ - అతిశయమయిన వేదనపేళ్లు. Agony; excessive pain.

పీడా బాధా వ్యథా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్॥ (స్యా)త్కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీలం (త్రిష్వే షాం భేద్యగామియత్)॥

పీడా-బాధా - వ్యథా॥సీ॥ - దుఃఖమ్ - ఆమనస్యమ్(పా)అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్ - కష్టమ్-కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్॥న॥౯ - సామాన్యముగాదుఃఖముపేళ్లు. ఈశబ్దములలో ఏదివిశేష్య నిఘ్నమును చున్నదో యది త్రిలింగములు గలది. Pain.

→॥ఇతి నరకవర్గః.॥←

నరకమునకుఁ జేరిన పదసమూహమునకుఁ దెలుపును.

సముద్రో ఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః॥ ఉదన్వా నుదధి స్సింధు స్సరస్వాన్ సాగరోఽర్ణవః। రత్నాకరో జలనిధి ర్యాదఃపతి రపాంపతిః॥　౨౩౬॥

సముద్రః - అబ్ధిః - అకూపారః-పారావారః-సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ॥త్॥ - ఉదధిః - సింధుః-సరస్వాన్॥త్॥-సాగరః-అర్ణవః- రత్నాకరః - జలనిధిః-యాదఃపతిః-అపాంపతిః॥పు॥ ౧౫- సముద్రుని పేళ్లు. The sea or ocean.

(తస్య ప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోద (స్తథాపరే)।

క్షీరోదః - లవణోదః॥తథా= అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః - ఘృతోదః - ఇక్షూదః-సురోదః-స్వాదూదః॥ ఈఏడును, తస్య= ఆసముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః (స్త్రీభూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలం జలమ్॥ పయః కీలాల మమృతం జీవనం భువనం వనమ్। కబంధముదకం పాథః పుష్కరం సర్వతోముఖమ్॥ అమ్భో ఽర్ణ స్తోయ పానీయ నీర

ఆపః॥ ప్,సీ,బ॥ వాః॥ర్॥-వారి-సలిలమ్-కమలమ్ - జలమ్ - పయః॥స్॥-కీలాలమ్-అమృతమ్-జీవనమ్-భువనమ్ - వనమ్ - కబంధమ్ - ఉదకమ్-పాథః॥స్॥ -పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-అమ్భః॥స్॥-అర్ణః॥స్॥- తోయమ్ - పానీయమ్ - నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్బు-శమ్బరమ్ (పా) సంవరమ్-మేఘపుష్పమ్-ఘనరసమ్॥న॥౨౭-ఉదకముపేళ్లు. ఘనరస-శబ్దము పుల్లింగమునుగలదనికొందఱందురు.

క్షీరామ్బుశమ్బరమ్॥[కృపీటం కాణ్డ మస్త్రీ స్యాజ్జీవనీయంకుశంవిషమ్]॥

[కృపీటమ్॥ న॥ - కాణ్డమ్॥ప్న॥ -జీవనీయమ్- కుశమ్ - విషమ్॥న॥] అధికపాఠము. Water.

మేఘపుష్పం ఘనరసం (త్రిషుద్వే) ఆప్య మమ్మయమ్॥ ౨౩౯॥

ఆప్యమ్-అమ్మయమ్ ॥ త్రి ॥ ౨-జలవికారము పేళ్లు. Watery, or consisting of water.

భఙ్గస్తరఙ్గ ఊర్మిర్వా (స్త్రియాం) వీచి

భఙ్గః-తరఙ్గః॥పు॥ - ఊర్మిః - వీచిః ॥ప్న॥ ౪-కరుళ్ల పేళ్లు. A wave.

(రథోర్మిషు । మహత్సూ) ల్లోలకల్లోలౌ

ఉల్లోలః-కల్లోలః॥పు॥ ౨-మహత్సూర్మిషు= ఘనమైనకరుళ్ల పేళ్లు. A surge or billow.

(స్యా)దావర్తో౽(మ్భసాం భ్రమః)॥ ౨౪౦॥

ఆవర్తః॥పు॥౧- అమ్భసామ్ = ఉదకములయొక్క; భ్రమః=సుడిపేరు. A whirl-pool.

పృషన్తి బిన్దుపృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః (స్త్రియః)।

పృషన్తి॥త్,న,బ॥బిన్దుః-పృషతః॥పు॥-విప్రుషః॥ష్,సీ,బ॥౪-జలబిందువులపేళ్లు. A drop of water.

చక్రాణి పుటభేదా (స్స్యుః)

చక్రాణి (పా) వక్రాణి॥ న ॥-పుటభేదాః ॥ పు ॥ ౨ - నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లూరివచ్చుబుగ్గపేరును. A winding course; or a reach of the river.

ర్భ్రమాశ్చ జలనిర్గమాః॥ ౨౪౧॥

భ్రమాః-జలనిర్గమాః॥పు॥ ౨-నీళ్లుపాఱుటకుఁ గట్టినతూము మొదలయినవానిపేళ్లు. చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గముపేళ్లని కొందఱందురు. A drain or pipe.

కూలం రోధశ్చతీరంచ ప్రతీరం చతటం త్రిషు।

కూలమ్- రోధః॥స॥ - తీరమ్ - ప్రతీరమ్॥న॥- తటమ్॥ త్రి ॥౫-దరిపేళ్లు. A shore or bank.

పారావారే (పరార్వాచీ తీరే)

పారమ్ - అవారమ్ ॥ న ॥ ౨ - పరార్వాచీ తీరే= వరుసగా నావలి యీవలి దరులపేళ్లు. The opposite, and the near bank.

పాత్రం(తదన్తరమ్)॥

పాత్రమ్ ॥ న ॥ ౧-ఆరెండుదరులనడుముపేరు. The channel ; Basin.

ద్వీపో(౽స్త్రియా)మన్తరీపం (యదన్తర్వారిణస్తటమ్)।

ద్వీపః॥ప్న॥-అన్తరీపమ్॥న॥౨-అన్తర్వారిణః= నీళ్లనడుమ, యత్తటమ్= ఏదిబ్బకలదో దానిపేళ్లు. An island.

(తోయోత్థితంతత్)త్పులి
నం సైకతం సికతామ
యమ్॥ ౨౪౩॥ నిషద్వ
రస్తుజమ్బాలః పఙ్కో-
(ఽస్త్రీ) శాదకర్దమౌ।
జలోచ్ఛ్వాసాః పరీ
వాహాః
కూపకాస్తు విదార
కాః॥ ౨౪౪॥
నావ్యం (త్రిలిఙ్గం నౌ
తార్యే)
స్త్రియాంనౌస్తరణిస్తరిః।
ఉడుపంతు ప్లవః కోలః
స్రోతో (ఽమ్బుసర
ణం స్వతః)॥ ౨౪౫॥
ఆతరస్తరపణ్యం
(స్యాత్)
ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువా
హినీ। సాంయాత్రికః
పోతవణిక్
కర్ణధారస్తు నావికః॥
౨౪౬॥
నియామకాః పోతవా
హాః
కూపకో గుణవృక్షు

పులినమ్॥ న॥ ౧-నీళ్లిండిక నిపించు దిన్నె పేరు. An islet formed by alluvium.

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥ న ॥ ౨-ఇసుక దిన్నెలపేళ్లు. A sand-bank.

నిషద్వరః-జమ్బాలః॥ పు॥-పఙ్కః॥ పు॥ - శాదః-కర్దమః॥ పు॥ ౫-అడుసుపేళ్లు. Mud or mire.

జలోచ్ఛ్వాసాః-పరీవాహాః॥ పు,బ॥ ౨-అలుగులపేళ్లు. Inundation:—Channel for carrying off an excess of water.

కూపకాః-విదారకాః॥ పు॥ ౨-చెలమలు, పల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary well.

నావ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-నౌ తార్యే=ఓడ చేత దాటఁ దగిన నద్యాదులపేరు. Navigable.

నౌః॥ ఔ॥-తరణిః-తరిః (పా)తరీ॥ సీ॥ ౩-ఓడపేళ్లు. A boat. [A raft or float.

ఉడుపమ్॥ న॥-ప్లవః-కోలః॥ పు॥ ౩-తెప్పపేళ్లు.

స్రోతః ॥ స్, న ॥ ౧ - స్వతః = తనంతట పాఱుచున్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు. A natural stream.

ఆతరః॥ పు॥-తరపణ్యమ్॥ న॥ ౨-ఓడనడపువానికిచ్చు కూలిపేళ్లు. Fare, or freight.

ద్రోణీ-కాష్ఠామ్బువాహినీ॥ సీ॥ ౨-దోనెపేళ్లు, An oval basin.

సాంయాత్రికః-పోతవణిక్॥ జ్, పు॥ ౧-ఓడ బేరగానిపేళ్లు. A voyaging merchant.

కర్ణధారః - నావికః॥ పు॥ ౨- ఓడనడపువాని పేళ్లు. The pilot or helmsman.

నియామకాః - పోతవాహాః॥ పు, బ॥ ౨- ఓడ స్తంభముపై నుండియుపాయము చెప్పువారిపేళ్లు. The steersman.

కూపకః - గుణవృక్షకః॥ పు॥ ౨-ఓడమీఁద

కః।
నౌకాదణ్డః క్షేపణీ
(స్యా) దరిత్రం కేని
పాతకః॥ ౨౪౭॥
అభ్రిః (స్త్రీ) కాష్ఠకు
ద్దాలః
సేకపాత్రం తు సేచ
నమ్।
యానపాత్రం తు పో
తో
(ఽబ్ధిభవేత్రిషు) స
ముద్రియమ్॥ ౨౪౮॥
(క్లీబే)ఽర్ధనావం(నా
వ్యోఽర్ధే)
(ఽతీతనౌకే) ఽతిను
(త్రిషు)।
(త్రిష్వాగాధా)

ప్రసన్నోఽచ్ఛః

కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిలః॥
నిమ్నం గభీరం గమ్భీర
ముత్తానం తద్విపర్య
యే। అగాధ మతల
స్పర్శే
కైవర్తే దాశధీవరౌ॥
౨౫౦॥
ఆనాయః పుంసి జాలం
(స్యా) చ్ఛణసూత్రం

కొక్కెముగట్టు స్తంభముపేళ్లు. The mast.

నౌకాదణ్డః॥పు॥-క్షేపణీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓడనడపుగడ పేళ్లు. The oar. అరిత్రమ్॥ న॥-కేనిపాతకః॥ పు॥ ౨ - ఓడనడపు తెడ్డుపేళ్లు. The rudder; helm.

అభ్రిః॥స్త్రీ॥-కాష్ఠకుద్దాలః॥పు॥ ౨-లవణాదులు త్రవ్వు మ్రానిగుద్దలిపేళ్లు. A scraper or shovel.

సేకపాత్రమ్-సేచనమ్॥న॥౨-ఓడలోఁజొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రముపేళ్లు. A bucket.

యానపాత్రమ్॥న॥-పోతః ॥ పు ॥ ౨-ఓడపేళ్లు. A ship.

సముద్రియమ్॥ త్రి॥ ౧- అబ్ధిభవే=సముద్రమునందుఁ బుట్టినవస్తువుపేరు. Marine.

అర్ధనావమ్॥ న॥ ౧-నావః=ఓడలో, అర్ధే=సగము పేరు. A boat's half.

అతినుః॥ త్రి॥ ౧ - ఓడను దాఁటినవస్తువుపేరు. Landed from a boat.

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యంతమునన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నః-అచ్ఛః॥ ౨ - నిర్మలవస్తువు పేళ్లు. Transparent, clear. [Turbid, muddy.

కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః॥౩ కలఁకఁబాఱుట పేళ్లు.

నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥౩లోతైన దానిపేళ్లు. Deep. [Shallow.

ఉత్తానమ్ ॥ ౧ - లోఁతుకాని దానిపేరు.

అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥౨-మిక్కిలిలోఁతైన దానిపేళ్లు. Very deep, unfathomable.

కైవర్తః-దాశః(పా) దాసః-ధీవరః॥పు॥౩-మత్స్యములంబట్టు జాలరివానిపేళ్లు. A fisherman.

ఆనాయః॥పు॥-జాలమ్॥న॥౨-వలపేళ్లు. A net.

శణసూత్రమ్-(పా) సణసూత్రమ్-పవిత్రకమ్॥

పవిత్రకమ్।

న॥ ౧-వలత్రాటిపేళ్లు. The rope of a net.

మత్స్యధానీకువేణీ

మత్స్యధానీ-కువేణీ॥సీ॥_౨- చేపలబుట్టపేళ్లు. A fish basket.

స్యాద్బడిశంమత్స్యబన్ధనమ్॥ ౨౫౧॥ పృథురోమా ఝుషో మత్స్యోమీనో వైసారిణోఽణ్డజః।విసారశ్శకులీ చాథ గడ్డక శ్శకులార్భకః॥ ౨౫౨॥

బడిశమ్ - మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధనమ్॥న॥_౨-గాలముపేళ్లు. A fish hook.

పృథురోమా॥న్॥-ఝుషః - మత్స్యః-మీనః- వైసారిణః - అణ్డజః-విసారః - శకులీ॥న్ ,పు॥౮- సామాన్యముగా మత్స్యముల పేళ్లు. A fish.

గడ్డకః-శకులార్భకః॥పు॥ ౨- చేఁపపిల్లల పేళ్లు, జెల్ల పేళ్లని కొందఱు. Sparus emarginatus.

సహస్రదంష్ట్రిః పాఠీన

సహస్రదంష్ట్రః-పాఠీనః॥ పు॥ ..౨ - వేయికోఱల మీను పేళ్లు. A sheat fish; Silurus Pelorius.

ఉలూపీశిశుక (స్సమౌ)।

ఉలూపీ॥న్॥ - శిశుకః॥పు॥..౨ - శిశువవలెచపలమయినయులనమీను పేళ్లు. A porpoise.

నడమీన శ్చిలిచిమః

నడమీనః-చిలిచిమః॥పు॥ ..౨- గ్రాలుగనున్న లోఁ దిరుగు మీను పేళ్లు. A sort of sprat.

ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః)॥ ౨౫౩॥

ప్రోష్ఠీ॥సీ॥-శఫరీ॥స్త్ర॥ ౨-ఎగిరిపడుమీను పేళ్లు. A sort of carp, Cyprinus Chrysoparcius.

క్షుద్రాణ్డ మత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన (మథోర్ఝుషాః) । రోహితో మద్గురశ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమిఙ్గి లాదయశ్చాథ

క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః ॥పు॥-పోతాధానమ్॥ న॥_౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు. Small fry.

రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః=ఎప్పుడును మునిఁగియుండుమీను, శాలః=మిక్కిలివేగముగల మీను, రాజీవః=గుంపును వెంటఁద్రిప్పుకొను మీను, శకులః=శక్తిగలమీను, తిమిః = నూఱు యోజనములమీను, తిమింగిలః = తిమినిమ్రింగు నట్టిమీను॥పు॥ ౭ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిలగిలనందీవర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి జలజన్తవః।

యాదాంసి॥స్, స॥ - జలజన్తవః॥ ఉ, పు, బ॥ ౨-జలజంతువులపేళ్లు. Aquatic animals.

(తద్భేదా) శ్శిశుమారోద్ర శఙ్కవో మకరాదయః॥ ౨౫౫॥

శిశుమారః=మొసలి, Porpoise; ఉద్రః=నీరుపిల్లి, Otter; శఙ్కుః=నీరుపంది, Scate; మకరః=చొఱమీను, Seal. ర- ఇవియు ఆదిశబ్దముచేత జలహస్త్యాదులును జలజంతువిశేషములు.

(స్యా)త్కులీరః కర్కటకః

కులీరః-కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥ పు ॥ ౨- ఎండ్రకాయపేళ్లు. A crab.

కూర్మే కమఠ కచ్ఛపౌ।

కూర్మః-కమఠః-కచ్ఛపః॥పు॥ 3- తాఁబేటిపేళ్లు. A turtle or tortoise.

గ్రాహో ఽవహారో

గ్రాహః-అవహారః॥పు॥ ౨-ప్రాణిహింసఁజేయు మహామత్స్యముపేళ్లు. A shark.

నక్రస్తు కుమ్భీరో ఽథ

నక్రః-కుమ్భీరః॥పు॥ ౨-ఏనుఁగునుపట్టి యీడ్చు జలచరముపేళ్లు. A crocodile.

మహీలతా॥ ౨౫౬॥
గణ్డూపదః కిఞ్చులకో

మహీలతా॥స్త్రీ॥-గణ్డూపదః-కిఞ్చులకః॥పు॥ 3- ఎఱ్ఱపేళ్లు. A worm.

నిహాకా గోధికా(సమే)।

నిహాకా-గోధికా॥ స్త్రీ ॥ ౨ - నీరుడుముపేళ్లు. The gangetic alligator.

రక్తపా తు జలూకాయాం (స్త్రియాం భూమ్ని) జలౌకసః॥ ౨౫౭॥

రక్తపా-జలూకా-జలౌకసః ॥ న్, స్త్రీ, బ ॥ 3 - జలగపేళ్లు. రక్తపాశబ్దమునకు సోమపావచ్ఛబ్దమువలెను రూపముగలదు. A leech.

ముక్తాస్ఫోటః) (స్త్రియాం)-శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః॥ పు॥-శుక్తిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - ముత్తెపుచిప్పపేళ్లు. A pearl oyster.

శఙ్ఖః (స్యాత్) కమ్బు (రస్త్రియామ్)।

శఙ్ఖః ॥ పు ॥ - కమ్బుః॥ పు॥ ౨-శంఖముపేళ్లు. A conch.

క్షుద్రశఙ్ఖాః శఙ్ఖనఖాః శమ్బూకా జలశుక్తయః॥ ౨౫౮॥

క్షుద్రశఙ్ఖాః-శంఖనఖాః ॥ పు, బ ॥ ౨-గుల్లలపేళ్లు. A small shell. శమ్బూకాః॥పు॥- జలశుక్తయః॥ఇ,స్త్రీ,బ॥ ౨- కప్పచిప్పలపేళ్లు. A bivalve shell.

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ శాలూరప్లవ దర్దురాః।

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా)సాలూరః-ప్లవః-దర్దురః॥పు॥ ౬-కప్పపేళ్లు. A frog.

శిలీ గణ్డూపదీ

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - ఆఁడుఎఱ్ఱపేళ్లు. A female worm.

భేకీ వర్షాభ్వీ

భేకీ - వర్షాభ్వీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఆడుకప్ప పేళ్లు. A female frog.

కమఠీ డులిః॥ ౨౫౯॥

కమఠీ - డులిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨- ఆఁడుతాఁబేటిపేళ్లు. [A female turtle.

(మద్గురస్యప్రియా) శృఙ్గీ

శృఙ్గీ॥ స్త్రీ॥ ౧- మద్గురమను మీనుభార్యపేరు. Silurus Pungentisimus.

దుర్నామా దీర్ఘకోశికా

దుర్నామా - దీర్ఘకోశికా॥ స్త్రీ॥ ౨- ఏనుఁగుజలగ పేళ్లు. A cockle.

జలాశయో జలాధార

జలాశయః - జలాధారః॥ పు॥ ౨- నీళ్లుండు తావు పేళ్లు. A reservoir; a pond.

(స్తత్రాగాధ జలే) హ్రదః॥ ౨౬౦॥

హ్రదః॥ పు॥ ౧- అగాధజలే = అగాధమైనజలము గల, తత్ర = ఆస్థలముపేరు. A deep lake.

ఆహావస్తు నిపానం (స్యాదుపకూపజలాశయే)।(పుంస్యేవా) న్ధుః ప్రహిఃకూప ఉదపానం తు(పుంసివా)॥ ౨౬౧॥

ఆహావః॥ పు॥ - నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతియొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁగట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు. A trough near a well for watering cattle.

అన్ధుః - ప్రహిః - కూపః ॥ పు॥ - ఉదపానమ్॥ ప్న॥ ౪ - నూతిపేళ్లు. A well.

నేమి స్త్రికా (౽స్య)

నేమిః - త్రికా॥ స్త్రీ॥ ౨- ఈనూతియందు నీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయంత్రము పేళ్లు. A contrivance for raising water.

వీనాహో (ముఖబన్ధన మస్యయత్)।

వీనాహః॥ పు॥ ౧ - నూతి హంసపాది మొదలయిన వాయికట్టుపేరు. The cover of a well.

పుష్కరిణ్యాం తు ఖాతం (స్యా)

పుష్కరిణీ॥ స్త్రీ॥ - ఖాతమ్॥ న॥ ౨- నలుచదరముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు. A square pond.

దఖాతం దేవఖాతకమ్॥ ౨౬౨॥

అఖాతమ్ - దేవఖాతకమ్॥ న॥ ౨- దేవతలచేత ద్రవ్వఁబడిన తీర్థములపేళ్లు. A natural pond.

పద్మాకర స్తటాకో (౽స్త్రీ) కాసారస్సరసీ సరః॥

పద్మాకరః॥ పు॥ - తటాకః(స్యాత్తడాగః)॥ ప్న॥ ౨- తామరలు గల చెఱువుపేళ్లు, A lake. కాసారః॥ పు॥ - సరసీ॥ స్త్రీ॥ - సరః ॥ స్,న॥ ౩ - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool. పద్మాకరాదులైదు నేకార్థకములని కొందఱందురు.

వేశన్తః పల్వలంచాల్పసరో	వేశన్తః॥పు॥-పల్వలమ్- అల్పసరః॥స,న॥ ౩-పడియలపేళ్లు. A basin.
వాపీతుదీర్ఘికా॥౨౬౩॥	వాపీ - దీర్ఘికా ॥ సీ ॥ ౨ - నడబావిపేళ్లు. A well with steps.
ఖేయంతు పరిఖా	[A ditch. ఖేయమ్॥ న ॥ - పరిఖా॥ సీ॥ ౨ - అగడ్తపేళ్లు.
ఆధార (స్త్వమ్భసాంయత్రధారణమ్)।	ఆధారః॥పు॥౧-యత్ర=ఏస్థలమునందు, అమ్భసామ్=(కట్టగట్టి)నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్పుటకలదో యట్టిమడుఁగుపేరు. A dike.
(స్యా) దాలవాలమావాలమావాపోఽథ	ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥న॥-ఆవాపః॥పు॥౩-చెట్లపాదులపేళ్లు.A basin round the foot of a tree.
నదీసరిత్॥౨౬౪॥ తరఙ్గిణీశైవలినీ తటినీహ్రాదినీధునీ। స్రోతస్వినీద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగాఽపగా॥ ౨౬౫॥	నదీ-సరిత్ - తరఙ్గిణీ-శైవలినీ - తటినీ -హ్రాదినీ-ధునీ-స్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ-స్రవన్తీ - నిమ్నగా-ఆపగా॥సీ॥౧౨-నదులపేళ్లు. A river.
[కూలఙ్కషానిర్ఝరిణీ రోధోవక్రాసరస్వతీ]	[కూలంకషా- నిర్ఝరిణీ - రోధోవక్రా - సరస్వతీ॥సీ॥] అధికపాఠము.
గఙ్గావిష్ణుపదీ జహ్నుతనయాసురనిమ్నగా।భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూరపి॥	గఙ్గా-విష్ణుపదీ- జహ్నుతనయా - సురనిమ్నగా-భాగీరథీ - త్రిపథగా-త్రిస్రోతాః ॥స॥- భీష్మసూః॥ సీ॥ ౮-గఙ్గానదిపేళ్లు. The Ganges.
కాలిన్దీసూర్యతనయా యమునాశమనస్వసా।	కాలిన్దీ - సూర్యతనయా-యమునా - శమనస్వసా॥ఋ,సీ॥ ౪-యమునానదిపేళ్లు.
రేవాతునర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా ॥ ౨౬౬ ॥ కరతోయా సదానీరా	రేవా-నర్మదా-సోమోద్భవా - మేఖలకన్యకా॥సీ॥ ౪-నర్మదానదిపేళ్లు. కరతోయా- సదానీరా॥సీ॥ ౨-గౌరీవివాహమున నీశ్వరునిహస్తోదకమువలన బుట్టిననదిపేళ్లు.
బాహుదా సైతవాహినీ।	బాహుదా-సైతవాహినీ॥సీ॥ ౨-బాహుదానదిపేళ్లు.

శతద్రుస్తు శుతుద్రి (స్స్యా)	శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ స్త్రీ॥ ౨ -వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిననది పేళ్లు.
ద్విపాశా తు విపాట్ (స్త్రియామ్) ॥౨౬౯॥	విపాశా-విపాట్॥శ్, స్త్రీ॥ ౨-వసిష్ఠుని పాశములను విడిపించిన నదిపేళ్లు.
శోణో హిరణ్యవాహ (స్స్యా)త్కుల్యా (అల్పా కృత్రిమా సరిత్)	శోణః-హిరణ్యవాహః॥పు॥ ౨-శోణనదము పేళ్లు. కుల్యా॥స్త్రీ॥౧-అల్పా=కొంచెమై, కృత్రిమా=త్రవ్వఁబడిన, సరిత్=కాలువపేరు. A canal.
శరావతి వేత్రవతీ చన్ద్రభాగా సరస్వతీ॥ [గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీ చ గౌతమీ] కావేరీ (సరితో౽న్యాశ్చ)	శరావతీ - వేత్రవతీ - చన్ద్రభాగా-సరస్వతీ-కావేరీ ॥స్త్రీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ = కృష్ణవేణీ గోదావరీ సరయూ ప్రముఖములు, సరితః=నదీవిశేషములు. [గోదావరీ - భీమరథీ - కృష్ణవేణీ - గౌతమీ॥ ఈ,స్త్రీ॥] అధికపాఠము.
సంభేద (స్సిన్ధుసంగమః)।	సంభేదః॥పు॥ ౧-నదులయొక్క కూటమి పేరు. The mouth of a river; confluence of two rivers.
(ద్వయోః) ప్రణాలీ (పయసః పదవ్యాం) త్రిషూత్తరౌ॥ ౨౭౦॥ (దేవికాయాం సరయ్వాం చ భవే) దావిక సారవౌ।	ప్రణాలీ॥స్త్రీ॥౧-పయసః పదవ్యామ్=గోముఖసూత్రము మొదలగు జలమార్గము పేరు. A drain. ముందఱ చెప్పు దావిక సారవశబ్దములు॥త్రి॥ దావికః-సారవః-౨-వరుసగా దేవికానదియందును సరయూనదియందును బుట్టిన వస్తువుల పేళ్లు.
సౌగన్ధికం తు కహ్లారం	సౌగన్ధికమ్ - కహ్లారమ్ (పా) కల్హారమ్ ॥న॥ ౨ - ఇంచుక తెల్పును మిక్కిలి పరిమళమును గల కలువపేళ్లు. The fragrant water-lily.
హల్లకం రక్తసన్ధ్యకమ్ ॥ ౨౭౧॥	హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥ న॥ ౨-చెంగలువ పేళ్లు. The red water-lily.
(స్యా) దుత్పలం కువలయ	ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥న॥ ౨-సామాన్యముగాఁ గలువ పేళ్లు. Any water-lily.
(మథ) నీలామ్బుజన్మ చ ఇన్దీవరం చ నీలే౽స్మిన్	నీలామ్బుజన్మ॥న్॥-ఇన్దీవరమ్॥న॥ ౨ నల్లకలువ పేళ్లు. The blue water-lily.

(సితే) కుముదకైరవే॥	కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨-తెల్లకలువపేళ్లు The esculent white water-lily.
శాలూక (మేషాంకన్ద స్స్యాత్)	శాలూకమ్॥న॥ ౧-ఏషామ్=ఈసౌగన్ధికాదుల యొక్క, కన్దఃస్యాత్=దుంపపేరు. The root o a water-lily. [Pistia stratiotes
ద్వారిపర్ణీ తుకుమ్భికా।	వారిపర్ణీ - కుమ్భికా ॥ సీ ॥ ౨ - నాచుపేళ్లు
జలనీలీ తు శైవాలం శైవలో౽	జలనీలీ॥ సీ॥ - శైవాలమ్॥ న॥ - శైవలః (పా శేవలః॥ పు॥ ౩-పాచిపేళ్లు. Moss.
థ కుముద్వతీ॥౨౩॥ కుముదిన్యాంనలిన్యాం తుబిసినీ పద్మినీముఖాః।	కుముద్వతీ-కుముదినీ ॥సీ॥ ౨-తెల్లకలువతీగె పేళ్లు. నలినీ - బిసినీ-పద్మినీ॥సీ॥ ఈ౩-ను, ముఖశ న్నందువలన-అబ్జినీ-కమలినీ-సరోజినీ- మొదలైనవియు తామరతీగెపేళ్లు. The stalk of a lotus; or a collection of lotuses.
(వాపుంసి) పద్మంనలిన మరవిన్దం మహోత్పలమ్॥సహస్రపత్రం కమలం శతపత్రం కుశేశయమ్। పఙ్కేరుహం తామరసంసారసంసరసీరుహమ్ ॥౨౪॥ బిసప్రసూనరాజీవ పుష్కరామ్భోరుహాణిచ ।	పద్మమ్॥ప్న॥-నలినమ్-అరవిన్దమ్-మహోత్పలమ్- సహస్రపత్రమ్ - కమలమ్ - శతపత్రమ్-కుశేశయమ్ - పఙ్కేరుహమ్ - తామరసమ్-సారసమ్-సరసీరుహమ్ - బిసప్రసూనమ్ - రాజీవమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥ న॥ ౧౬-తామరపువ్వుపేళ్లు. A lotus. Nelumbium speciosum.
పుణ్డరీకంసితామ్భోజ (మథ)	పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨- తెల్లతామరపువ్వుపేళ్లు. A white lotus.
రక్తసరోరుహమ్ ॥ రక్తోత్పలం కోకనదం	రక్తసరోరుహమ్ - రక్తోత్పలమ్-కోకనదమ్॥ న॥ ౩-ఎఱ్ఱతామరపువ్వుపేళ్లు. A red lotus.
నాలో నాల	నాలః॥పు॥ (పా)నాళా॥సీ॥-నాలమ్॥న॥౨-తామరకలువమొదలైనవానికాడపేళ్లు. The stalk.
మథాస్త్రియామ్।మృణాలం బిస	మృణాలమ్॥ ప్న॥ - బిసమ్ ॥న॥ ౨-తామరతూండ్లపేళ్లు. A lotus-fibre.

(మజ్జాదికదమ్బే) షణ్ణ (మస్త్రియామ్)॥ ౨౭౭॥

షణ్డమ్ (పా) శణ్డమ్॥ న్న॥ ౧-తామరపువ్వులు మొదలైనవాని సమూహముపేరు. An assemblage of water-lilies.

కరహాట శ్శిఫా కన్దః

కరహాటః॥ పు॥ - శిఫా॥ సీ॥ - కన్దః॥ పు॥ ౩-తామర దుంపపేళ్లు. శిఫాకన్దః-అని యేకపదమును. The root of a lotus.

కిఞ్జల్కః కేసరో (౽స్త్రియామ్)।

కిఞ్జల్కః ॥పు॥ - కేసరః ॥న్న॥ ౨ - అకరువు పేళ్లు. A filament.

సంవర్తికా నవదలం

సంవర్తికా॥సీ॥-నవదలమ్॥న॥ ౨-లేఁత రేకుల పేళ్లు. Tender leaves.

బీజకోశో వరాటకః ॥

బీజకోశః - వరాటకః ॥పు॥ ౨-తామరపువ్వ లోని దుద్దుపేళ్లు. The seed vessel of the lotus.

ఇతి వారివర్గః

ఉదకముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తంస్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీ వాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్।
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాంచ సఙ్గతమ్॥ ౨౭౯॥

టీక. స్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీ వాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్-స్వః=స్వర్గమును, వ్యోమ = ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల=కాలమును, ధీ=బుద్ధియు, వాక్=వాక్కును, శబ్దాది=శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్=నాట్యమును, పాతాలభోగినరకవారిచ-పాతాల = పాతాలమును, భోగి=సర్పమును, నరకం=నరకమును, వారిచ=జలమును, ఏషామ్ = ఈస్వర్గాదులయొక్క, సంగతంచ = వానివానితోసంబంధించిన వస్తువులును, ఉక్తమ్=చెప్పఁబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగాఁ పంద్రెండువర్గలును ఆయావర్గలయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును ఆయా స్వర్గాది వస్తువులతోఁజేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పంబడియున్న వనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ —౨౮౦॥

టీక. అమరసింహకృతౌ=అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువునందు, ఇతి=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ప్రథమః=మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః=స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియంజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము-ప్రథమకాండము.

సంపూర్ణము.

అమరకోశము - ప్రథమకాండము.

పర్యాయపదశేషము.

శ్లో.

6. స్వః=Paradise.
7. అమరాః=Heavenly beings.
12. అసురాః=Demons.
14. శాక్యసింహః = Buddha, the founder of the religion named from him.
25. మదనః=The god of love.
28. శార్ఙ్గమ్ = The bow of Sri Vishnu.

    శ్రీవత్సః=Mark on his breast.
30. శంభుః=Siva, the destroyer.
35. మాతరః = The divine mothers, or energies of the gods.
36. విభూతిః=Superhuman power consisting in preternatural faculties of Eight sorts as below:

    అణిమా=The power of assuming an inperceptible form.

శ్లో.

మహిమా=The power of increasing one's size at will.

గరిమా = The faculty by which one can make himself heavy or great.

లఘిమా=The supernatural power of assuming excessive lightness at will.

ప్రాప్తిః = The power of obtaining anything.

ప్రాకామ్యం = The attribute of irresistible will.

ఈశిత్వం = The power of commanding.

వశిత్వం = The power of subjugating.

48. వ్యోమయానం=Air-chariot.
49. మన్దాకినీ=Galaxy; the Ganjes of heaven.
51. సనత్కుమారః=The son of Bramha, and eldest of the progenctors of mankind.

శ్లో.

62. ప్రకంపనః=Violent wind.

73. దిశః=Direction; region.

74. దిశ్యమ్=What is produced in a direction.

75. ఇన్ద్రః = Regent of East; వహ్నిః = of South-east; పితృపతిః = of South; నైరృతః = of South-west; వరుణః= of west; మరుత్ =of North-west; కుబేరః = of North; ఈశః = of North-east.

82. నిర్ఘాతఘోషః = The noise attending a stroke of lightning.

88. కలా=A phase of the moon.

89. ప్రసాదః=Clearness; brightness.

కలంకః=Stigma.

94. రాధా=Stars in the southern scale.

100. లగ్నం=The rising of the signs.

110. ప్రత్యూషః=The dawn.

114. యామః=A period of three hours.

115. పక్షాంతో=Last day of the half-month.

116. సినీవాలీ=The day on which the moon rises with a scarcely visible crescent.

శ్లో.

116. కుహూః=The last day of a lunar month when the the moon is invisible.

119. అహోరాత్రః=A day and night containing Thirty *muhurtas*.

123. మార్గశీర్షః=month in which the moon is full, nearly in the longitude of Orion's head.

మఘాః=Near the lion's heart.

ఫల్గునః=Near the lion's tail.

124. చిత్రః=Near the virgin's spike.

విశాఖః=Near the southern scale.

జ్యేష్ఠః=Near the scorpion.

మూలః = Near the bow of Sagittarius.

125. శ్రవణః = Nearly in the longitude of the eagle.

126. నభస్యః = nearly in the longitude of the wing of pegasus.

137. అశ్వినః=Near the head of Aries.

కార్తికః=Near the Pleiades.

సత్త్వం = The principle of existence which enlightens, constitutes knowledge and is the cause of truth.

శ్లో.

137. రజః = The principle of foulness or passion, which occasions coveting and is the cause of pain.

తమః = That of darkness which overspreads and is the cause of error and illusion.

141. మేధా = A comprehensive mind.

142. చిత్తాభోగః=The attention of the mind to its own sensations.

అధ్యాహారః = Discussion, argument.

143. నిర్ణయః=Decision.

వ్యాపాదః=Wishing ill to another.

144. భ్రాంతిః=Illusion.

సంవిత్=Promise; assent.

146. ముక్తిః=Absolution or that which tends to exempt the soul from further transmigration.

147. రూపం=Colour, figure.

శబ్దః=Sound.

గంధః=Smell, odour.

రసః=Taste, flavour.

స్పర్శః=Touch, contact.

148. పాయుః=The organ of excretion.

శ్లో.

148. ఉపస్థం=The organ of generation.

వాక్=The voice.

పాణిః=The hand.

పాదః=The foot.

మనః=The mind.

నేత్రం=The eye.

జిహ్వా=The tongue.

ఘ్రాణం=The nose.

త్వక్=The skin.

శ్రోత్రం=Tke ear.

161. ఆన్వీక్షికీ=Logic or metaphysics.

దండనీతిః=The science of politics.

164. వార్తా=News.

166. ఉపోద్ఘాతః = Introduction, preface, prologue.

168. ఆమ్రేడితం=A sound uttered twice or thrice, or oftener.

175. అశ్లీలం=Vulgar, coarse, indecent.

177. అనక్షరం=Unfit to be uttered.

178. సోల్లుంఠనం=Ironical, taunting, sarcastic.

మణితం = An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation.

శ్లో.

196. అబ్రహ్మణ్యం=Alas! woe!

శాన్తి = Devotion and resignation.

వాత్సల్య = Parental affection.

206. అక్షాన్తిః = Impatience of another's excellence or success.

208. ఉన్మాదః = Infatuation, ecstacy.

213. విలాసః=Change of place, posture, gait or look on the approach of the lover.

బిబ్బోకః = Affection of indifference.

విభ్రమః = Wantonness of youth; caprice.

లలితం=Languid gestures and signs.

హేలా=Lasciviousness.

శ్లో.

లీలా = Imitation of the lover's manner to beguile the time in his absence.

224. నాగాః=Demi gods in human shape with a serpent's tail and dilated neck.

234. విష్టిః = Compulsory and unrewarded labour; or the person executing such labour; casting into hell.

237. క్షీరోదః=Sea of milk.

లవణోదః=Sea of salt water.

దధ్యుదః=Sea of curds.

ఘృతోదః=Sea of butter.

ఇక్షూదః=Sea of the juice of sugar-cane.

సురోదః=Sea of spirituous liquior.

స్వాదూదః = Sea of fresh water.

శ్రీరస్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము.

ద్వితీయ కాండము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁ జేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పువర్గలయనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।
నృబ్రహ్మ క్షత్త్ర విట్ఛూద్రై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః॥ ౧॥

టీక. ఇహ=ఈభూమికాండమను రెండవకాండమునందు, సాఙ్గోపాఙ్గైః=అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపురక్ష్మాభృద్వనౌషధిమృగాదిభిః=భూపుర శైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్త్రవిట్ఛూద్రైః=మనుష్యబ్రహ్మ క్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, ఉపలక్షితాః=కూడుకొనియున్న, వర్గాః=వర్గలు, ఉదితాః=చెప్పఁబడియున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈకాండమునందు భూవర్గపురవర్గ శైలవర్గవనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్య వర్గబ్రహ్మవర్గక్షత్త్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గలనిపదివర్గలునాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాదిపదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును నుపాంగములగు అధ్వాదిపదార్థములును జెప్పంబడు చున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలాऽనన్తా రసా విశ్వమ్భరా స్థిరా।ధరాధరిత్రీ ధరణిః క్షోణిర్జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః॥ ౨॥ సర్వంసహా వసుమతీ వసుధోర్వీ వసున్ధ

భూః॥ సీ॥-(ప)భూర్ ॥అవ్య॥-భూమిః-అచలా-అనన్తా-రసా-విశ్వమ్భరా - స్థిరా - ధరా - ధరిత్రీ-ధరణిః (సా) ధరణీ - క్షోణిః (సా) క్షోణీ - జ్యా-కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వంసహా - వసుమతీ - వసుధా-ఉర్వీ-వసున్ధరా - గోత్రా - కుః - పృథివీ (ప) పృథవీ - పృథ్వీ - క్ష్మా - అవనిః - మేదినీ-

రా। గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మాఽవని ర్మేదినీ మహీః ॥౩॥ [విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గౌ రిలా కుమ్భినీ క్షమా। జగతీ రత్నగర్భా చ భూతధాత్ర్యబ్ధిమేఖలా॥]	మహీః (పా) మహీ॥ సీ॥ ౨౭ - భూమి పేళ్లు. Earth. [విపులా-గహ్వరీ - ధాత్రీ - గౌః॥ ఓ॥- ఇలా-కుమ్భినీ-క్షమా - జగతీ - రత్నగర్భా - భూతధాత్రీ-అబ్ధిమేఖలా ॥సీ॥ అధిక పాఠము.]
మృన్మృత్తికా	మృత్ ॥ద్॥-మృత్తికా॥సీ॥ ౨-మన్ను పేళ్లు. Soil.
(ప్రశస్తాతు)మృత్స్నా మృత్సాచ(మృత్తికా।)	మృత్స్నా-మృత్సా॥సీ॥ ౨ - ప్రశస్తా=ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్ను. An excellent soil.
ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)	ఉర్వరా ॥ సీ ॥ ౧ - సర్వసస్యాఢ్యా = సకలమయిన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమి పేరు. Fertile with crop.
(స్యా) దూషః క్షారమృత్తికా॥ ౪॥	ఊషః॥పు॥-క్షారమృత్తికా॥సీ॥ ౨ - చౌటిమన్ను పేళ్లు. Saline soil.
ఊషవా నూషరో	ఊషవాన్ ॥త్॥-ఊషరః ౨- చవుటి నేల పేళ్లు. Barren ground with saline soil.
(ద్వావప్యన్యలిఙ్గౌ)	ద్వావపి= ఈ రెండు శబ్దములును, అన్యలిఙ్గౌ= విశేష్యము యొక్క లింగములు గలవి.
స్థలం స్థలీ।	స్థలమ్॥న॥-స్థలీ ॥సీ॥ ౨ - తనంతట చదరమై యుండు నేల పేళ్లు. A place.
(సమానౌ) మరుధన్వానౌ	మరుః-ధన్వా॥న్,పు॥ ౨-నీళ్లు లేని భూమి పేళ్లు. A region devoid of water.
(ద్వే) ఖిలాప్రహతే (సమే ॥ ౫ ॥ త్రిష్వ)	ఖిలమ్-అప్రహతమ్॥త్రి॥ ౨-దున్నని నేల పేళ్లు. Untilled or waste land.
(థో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్।	జగతీ॥సీ॥ - లోకః॥ పు॥ - విష్టపమ్-భువనమ్-జగత్ ॥న॥౫ - జగత్తు పేళ్లు. A world.
(లోకోఽయం) భారతం వర్షం	భారతంవర్షమ్॥ న॥ ౧-అయంలోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్రమునకు నుత్తరమునైన యీ దేశము పేరు. India.

(శరావత్యాస్తు యో ఒవధేః॥ ౬॥ దేశః(ప్రా గ్దక్షిణః) ప్రాచ్య •	ప్రాచ్యః॥పు॥౧ - అవధేః=ఎల్లయయిన, శరా వత్యాః=శరావతియనియేఁడునదికి, ప్రాగ్దక్షిణఃయః దేశః = తూర్పుతోఁగూడిన దక్షిణదేశముపేరు. శరావతీనది యీశాన్యపుదిక్కునుండి నైరృతి మూలపడమటిసముద్రమునఁగలిసియున్నదియని తెలియవలయును. The south-eastern region.
ఉదీచ్యః (పశ్చిమో త్తరః)।	ఉదీచ్యః॥పు॥౧-ఆనదియేయెల్లగాఁగల, పశ్చిమో త్తరః=పడమరతోఁగూడిన యుత్తరదేశముపేరు. The north-western region.
(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛ దేశ (స్స్యాత్)	మ్లేచ్ఛదేశః॥పు॥౧- ప్రత్యన్తః=భారతవర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంతదేశముపేరు. A country of barbarians.
(స్మధ్యదేశస్తు)మధ్య మః॥ ౭॥	మధ్యమః ॥పు॥౧- మధ్యదేశః=వినశనతీర్థము నకుఁదూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయునైన హి మవద్వింధ్యపర్వతముల మధ్యదేశముపేరు. కురు క్షేత్రము. The middle region.
ఆర్యావర్తఃపుణ్యభూ మి (ర్మధ్యం విన్ధ్య హి మాగయోః)।	ఆర్యావర్తః॥పు॥-పుణ్యభూమిః॥స్త్రీ॥-౨-తూర్పు పడమర సముద్రములెల్లగాఁగల, విన్ధ్యహిమాగ యోః=వింధ్యహిమవత్పర్వతములయొక్క,మధ్య మ్=మధ్యదేశముపేళ్లు. The rigion of sanctity.
నీవృ జ్జనపదో దేశ విషయౌ తూపవర్త నమ్॥ ౮॥	నీవృత్-జనపదః॥పు॥-౨- వానయోగ్యమైన దేశముపేళ్లు. An inhabited country. దేశః-వి షయః॥పు॥-ఉపవర్తనమ్॥న॥3- గ్రామసమూహ ముపేళ్లు. A Country.
(త్రిష్వాగోష్ఠా)	ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్దము వఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేష విధిలేనివి॥త్రి॥
(న్నడప్రాయే) నడ్వా న్నడ్వల (ఇత్యపి)।	నడ్వాన్॥త్॥-నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=కిక్కి సకసవుతెఱచుగాఁగలదేశముపేళ్లు. A country abounding in reeds.

కుముద్వాన్ (కుముదప్రాయే)।	కుముద్వాన్॥త్॥౧ - కుముదప్రాయే = తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A country abounding in water lilies.
వేతస్వాన్ (బహువేతసే)॥ ౯॥	వేతస్వాన్॥త్॥౧=బహువేతసే=ప్రబ్బలి చెట్లు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A country abounding in ratans.
శాద్వల(శ్శాదహరితే)	శాద్వలః॥౧ - శాదహరితే = లేఁతకసవు చేత బచ్చగానుండు దేశము పేరు. A country abounding in green grass.
(సజమ్బాలేతు)పఙ్కిలః।	పఙ్కిలః॥ ౧-సజమ్బాలే=అడుసుతోఁగూడిన దేశము పేరు. A clayey and marshy region.
(జలప్రాయ) మనూపం (స్యా)	అనూపమ్॥౧-జలప్రాయమ్=నీళ్లుతఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A watery or wet country.
(త్పుంసి) కచ్ఛ (స్తథావిధః)॥ ౧౦॥	కచ్ఛః॥పు॥౧-తథావిధః=అట్లునీళ్లుతఱుచుగాఁగలనదీ సరస్సుల సమీప దేశముల పేరు. Contiguous to water.
(స్త్రీ)శర్కరా శర్కరిలశ్శార్కరశ్శర్కరావతి।	శర్కరా॥స్త్రీ॥-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్కరావాన్॥త్॥ ౪ - మొరముగలదాని పేళ్లు. Full of stony nodules.
దేశ ఏ వాదిమా	ఆదిమా=మొదటనున్న, శర్కరాశర్కరిలశబ్దములు, దేశేఏవ=మొరముగల దేశముననే పేళ్లు.
(వేవ మున్నేయాస్సికతావతి)॥ ౧౧॥	ఏవం=ఇటువలెనే, సికతావతి= ఇసుకగల దేశమునందు, సికతా-సికతిల, అనియు, ఇసుకగల దానియందు, సైకత-సికతావాన్, అనియు, ఉన్నేయాః=ఊహింపఁదగినవి. Sandy.
(దేశో నద్యమ్బు వృష్ట్యమ్బు సంపన్నవ్రీహిపాలితః । స్యా) న్నదీమాతృకో దేవ మాతృకశ్చ (యథాక్రమమ్)॥	నదీమాతృకః=watered from a river; దేవమాతృకః= watered by rain. ఈ రెండును, నద్యమ్బుసంపన్నః వృష్ట్యమ్బుసంపన్నః దేశః=వరుసగా నదీజలము చేతను వర్షజలము చేతను పండునట్టి పైరుగల దేశము పేళ్లు.
(సురాజ్ఞి దేశే) రాజ	రాజన్వాన్॥త్॥౧-సురాజ్ఞి=మంచి రాజుగల,

న్వాన్	దేశే=దేశము పేరు. Ruled by a just king.
(స్యాత్తతోఽన్యత్ర) రాజవాన్ ।	రాజవాన్ ॥త్॥ ౧ - తతః = ఆ దేశముకంటె, అన్యత్ర=వేఱైన సామాన్యరాజుగల దేశము పేరు. Governed by a king.
గోష్ఠం గోస్థానకం	గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్॥న॥౨-ఆవులుండుమంద పేళ్లు. A fold for kine.
(తత్తు) గౌష్ఠీనం (భూతపూర్వకమ్)॥ ౧౩॥	గౌష్ఠీనమ్॥న॥౧-భూతపూర్వకంతత్=పురాతనమైనయామంద పేరు. The site of a former fold.
(పర్యన్తభూః) పరిసరః	పరిసరః ॥ పు ॥ ౧ - పర్యన్తభూః = గ్రామనగరాదులయొక్క సమీపభూమి పేరు. Skirts; Ground contiguous to a town &c.
సేతురాలౌ స్త్రియాం పుమాన్ ।	సేతుః ॥ పు॥ - ఆలిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - కట్ట పేళ్లు. A dam or mound; a bridge.
వామలూరుశ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౪॥	వామలూరుః (పా) వామలూరః-నాకుః॥పు॥ వల్మీకమ్ (పా) వల్మీకమ్ ॥ న్న ॥ ౩ - పుట్ట పేళ్లు. An ant-hill or a mole hill.
అయనం వర్త్మ మార్గాధ్వపన్థానః పదవీ సృతిః। సరణిః పద్ధతిః పద్యా వర్తన్యేకపదీతి చ॥౧౫॥	అయనమ్ - వర్త్మ॥న్, న॥-మార్గః - అధ్వా॥న్ ॥ పన్థాః ॥ న్,పు ॥ - పదవీ - సృతిః - సరణిః- పద్ధతిః- పద్యా-వర్తనీ-ఏకపదీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧౨ - త్రోవపేళ్లు. A road, path, or way.
అతిపన్థాః సుపన్థాశ్చ సత్పథశ్చా(ర్చితేఽధ్వని)।	అతిపన్థాః॥ న్॥ - సుపన్థాః॥ న్॥ - సత్పథః॥పు॥ ౩-మంచిత్రోవ పేళ్లు. A good road.
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ (స్సమాః)॥ ౧౬॥	వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః - కదధ్వా॥ న్॥-కాపథః॥ పు॥ ౫ - చెడ్డత్రోవ పేళ్లు. విపథ కాపథ శబ్దములు నపుంసకములును. A bad road.
అపన్థా స్త్వపథం	అపన్థాః॥న్,పు॥-అపథమ్॥న॥ ౨-తప్పుత్రోవ పేళ్లు. A wrong road or the want of a road.
(తుల్యే) శృఙ్గాటకచతుష్పథే।	శృఙ్గాటకమ్-చతుష్పథమ్॥న॥౨-నాలుగుత్రోవలుగూడినచోటు పేళ్లు. Crossing of roads.

ప్రాన్తరం (దూరశూన్యోఽధ్వా)

ప్రాన్తరమ్ ॥ న ॥ ౧ - దూరశూన్యః అధ్వా= ఎడారియై నడుచుటలేని త్రోవపేరు. A long and lone-some way.

కాన్తారం (వర్త్మదుర్గమమ్)॥ ౧౭॥

కాన్తారమ్ ॥ న ॥ ౧ - దుర్గమం వర్త్మ=చోరకంటకాదులచేత నడువశక్యముగాని త్రోవపేరు. A difficult or a dangerous road; wilderness.

గవ్యూతిః (స్త్రీ క్రోశయుగం) A league.

గవ్యూతిః॥ స్త్రీ॥ ౧-క్రోశయుగమ్= రెండుక్రోశముల త్రోవపేరు. ౨౪ అంగుళములొక హస్తము. ౮౦౦ హస్తము లొక క్రోశము, క్రోశమనఁగా కోసు.

నల్వః (కిష్కుచతుశ్శతమ్)। A furlong.

నల్వః॥ పు॥ ౧ - కిష్కుచతుశ్శతమ్=నన్నూఱు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు.

ఘణ్టాపథస్సంసరణం

ఘణ్టాపథః ॥ పు ॥ - సంసరణమ్॥ న॥-౨-పదివిండ్లపట్టుగల రాజమార్గము పేరు. Chief road in a village.

(తత్పురస్యో) పనిష్కరమ్॥ ౧౮॥

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్॥ న॥ ౧- పురస్యతత్ =దుర్గమయిన పురముయొక్క రాజమార్గముపేరు. A highway.

ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యావాభూమీ చ రోదసీ ।

ద్యావాపృథివీ- రోదసీ- ద్యావాభూమీః ॥ స్త్రీ॥ రోదః ॥ స్, న ॥ ౪ - భూమ్యాకాశముల పేళ్లు. The earth and the sky.

✤ఇతి భూమివర్గః.✤

భూమితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యౌ(వా) పత్తనం పుటభేదనమ్। స్థానీయం నిగమో

పూః॥ ర్,స్త్రీ॥ - పురీ-నగరీ॥ స్త్రీ॥-పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥ న॥ - నిగమః॥ పు॥ ౭- పట్టణము పేళ్లనియొకపక్షము. వీనిలో మొదటిమూఁడు ౮౦౦ గ్రామముల వ్యవహారమునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటలయగడ్తలచేత దుర్గమములైనపట్టణములకును పేళ్లనియొకపక్షము. A town or city.

(ఽన్యత్తు యన్మూలనగ

శాఖానగరమ్॥ న॥ ౧-మూలనగరాత్ = రాజ

రా త్పురమ్॥ ౧౯॥ త)
చ్ఛాఖానగరం
వేశో (వేశ్యా జనస
మాశ్రయః)।
ఆపణస్తునిషద్యాయాం

విపణిః పణ్యవీథికా॥
౨౦॥ రథ్యా ప్రతోలి
ర్విశిఖా
(స్యా) చ్చయో వప్ర
(మస్త్రియామ్)।

ప్రాకారో వరణ స్సాలః
ప్రాచీనం (ప్రాన్తతో
వృతిః)॥ ౨౧॥
భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య
మేడూకం (తదన్త
ర్న్యస్తకీకసమ్)।

గృహం గేహోదవ
సితం వేశ్మ సద్మ నికేత
నమ్॥ ౨౨॥ నిశాన్తవ
స్త్యసదన భవనాగార
మన్దిరమ్। గృహాః (పుం
సిచ భూమ్న్యేవ) నికా
య్య నిల యాలయాః॥
[ధిష్ణ్యమోకో నివస
నం స్థానావసథ వా
స్తుచ।సంస్త్యాయముట
జం ధామనివేశశ్శరణం

థానికంటె, అన్యత్ =దానిసమీపమునందుఁ గ
ట్టఁబడియన్యమైన,పురమ్=పట్టణము. A suburb.

వేశః॥ పు॥ ౧-వేశ్యాజనసమాశ్రయః=వేశ్యల
సమూహస్థానము పేరు. The abode of harlots.

ఆపణః ॥ పు ॥ - నిషద్యా॥స్త్రీ॥ ౨-మళిగపేళ్లు.
A shop. [A market street.

విపణిః- పణ్యవీథికా॥ స్త్రీ॥ ౨-అంగడివీథిపేళ్లు.

రథ్యా-ప్రతోలిః(పా)ప్రతోలీ-విశిఖా॥స్త్రీ॥౩-గ్రా
మమున ప్రధానమైనరచ్చమిట్ట. A high street.

చయః॥పు॥-వప్రమ్॥ స్న॥ ౨ - కోటయడుగు
నంబెట్టినకొఱడు మట్టిదిన్నె మొదలగువాని పేళ్లు.
A rampart. [A surrounding wall.

ప్రాకారః-వరణః-సాలః ॥ పు ॥ ౩ - కోట పేళ్లు,
ప్రాచీనమ్(పా)ప్రాచీరమ్॥న॥౧- ప్రాన్తతఃవృతిః=
ఊరిచుట్టువేయు వెలుగు పేరు. A bound hedge.

భిత్తిః॥స్త్రీ॥-కుడ్యమ్॥న॥౨-గోడపేళ్లు. A wall.

ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్॥ న॥ ౧-నడుమనుం
చంబడిన యెముకలుగల గోడపేరు. A tomb.
A sanctuary filled with relics.

గృహమ్ - గేహమ్ - ఉదవసితమ్-వేశ్మ॥న్॥-
సద్మ ॥న్॥ - నికేతనమ్ - నిశాన్తమ్ - వస్త్యమ్-
సదనమ్ - భవనమ్ - అగారమ్ - మన్దిరమ్ ॥
న॥-గృహాః॥పు,బ॥ నికాయ్యః-నిలయః-ఆలయః-
వాసః-కుటీ ॥ స్త్రీ ॥ - శాలా ॥స్న॥- సభా ॥స్త్రీ॥ ౨౦-
ఇంటిపేళ్లు. A house; hall.

[ధిష్ణ్యమ్ - ఓకః ॥ స్ ॥ - నివసనమ్- స్థానమ్-
ఆవసథమ్-వాస్తు ॥ ఉ ॥ - సంస్త్యాయమ్ - ఉట
జమ్-ధామ ॥ న్, న ॥ - నివేశః॥పు॥-శరణమ్॥ న॥-
క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.

ఘయః] వాసః కుటీ (ద్వయో) శ్శాలా సభా

సంజవనం (త్విదమ్) చతుశ్శాలం

సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్॥ న॥ ౨-నలుదిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి కట్టిన యింటిపేళ్లు. A quadrangle.

(మునీనాం తు) పర్ణశాలోటజో౽ (స్త్రియామ్)॥

పర్ణశాలా॥ స్త్రీ॥ - ఉటజః॥ పు॥-౨-మునీనాం తత్ =మునులయొక్క యింటిపేళ్లు. A hermitage, a hut.

చైత్య మాయతనం (తుల్యే)

చైత్యమ్-ఆయతనమ్॥న॥ ౨-యజ్ఞశాలపేళ్లు. బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్లనియుం గొందఱు. An altar; a monument; a sacred tree.

వాజిశాలాతుమన్దురా।

వాజిశాలా-మన్దురా ॥ స్త్రీ ॥ ౨-గుఱ్ఱపుశాలపేళ్లు. A stable.

ఆవేశనం శిల్పిశాలా ప్రపా పానీయశాలికా॥

ఆవేశనమ్॥న॥-శిల్పిశాలా॥స్త్రీ॥ ౨-కంసాలకొట్టము. A workshop.

ప్రపా-పానీయశాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-చలిపందిరి పేళ్లు. A place of refreshment.

మఠ (శ్ఛాత్త్రాది నిలయో)

మఠః॥ పు॥ ౧ - ఛాత్త్రాది నిలయః=శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగు వారి గృహము పేరు. A convent of ascetics. A school of students.

గఞ్జా తు మదిరాగృహమ్।

గఞ్జా॥స్త్రీ॥-మదిరాగృహమ్॥ న॥ ౨-మద్యము చేయునింటిపేరు. A tavern.

గర్భాగారంవాసగృహ

గర్భాగారమ్- వాసగృహమ్॥ న॥ ౨-పడకటింటిపేళ్లు. An inner and private room.

ఇందు మొదటిది దేవునిగర్భగృహమని కొందఱు.

మరిష్టం సూతికాగృహమ్॥ ౨౬॥ [కుట్టిమో౽ స్త్రీ నిబద్ధాభూశ్చన్ద్రశాలా శిరోగృహమ్]।

అరిష్టమ్ - సూతికాగృహమ్॥ న॥ ౨ - పురిటింటిపేళ్లు. The lying-in-chamber.

[కుట్టిమః॥పు॥ ఱాతికట్టినపు నేలపేరు. చన్ద్రశాలా॥స్త్రీ॥-శిరోగృహమ్॥న॥౨- పైమేడపేళ్లు. An apartment on the house top.

వాతాయనంగవాక్షః

వాతాయనమ్॥న॥- గవాక్షః॥పు॥ ౨-కిటికీల పేళ్లు. A window.

(స్యా) న్మణ్డపో (ఽ స్త్రీ) జనాశ్రయః॥

మణ్డపః॥ప్న॥-జనాశ్రయః॥పు॥-౨-ఆస్థానము మొదలయిన మండపము పేళ్లు. A temporary hall; A sanctuary.

హర్మ్యాది (ధనినాం వాసః)

హర్మ్యమ్॥న॥ ౧-ధనినామ్=ధనికులయొక్క, వాసః= గృహముపేరు, ఆదిశబ్దముచేత అట్టాలకాది నామములును గలవు. The abode of the wealthy. A grand edifice.

ప్రాసాదో (దేవ భూభుజామ్)॥ ౭౨॥

ప్రాసాదః ॥ పు ॥ ౧ - దేవభూభుజామ్=దేవగృహమునకును రాజగృహమునకును పేరు. A temple or palace.

సౌధోఽ స్త్రీ రాజసదన

సౌధః॥ప్న॥-రాజసదనమ్॥ న॥ ౨-రాజగృహము పేళ్లు. A royal residence. [యిల్లు.

ముపకార్యోపకారికా।

ఉపకార్యా-ఉపకారికా॥స్త్రీ॥ ౨-రాజులవిడిది

స్వస్తికస్సర్వతో భద్రో నన్ద్యావర్తాదయోఽపిచ॥ ౭౩॥ (విచ్ఛన్దకః ప్రభేదా హి భవన్తీశ్వరసద్మనామ్)।

స్వస్తికః-సర్వతోభద్రః-నన్ద్యావర్తః॥ పు॥౩-ఆదిశబ్దముచేత రుచకవర్ధమానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్=రాజదేవగృహములయొక్క, విచ్ఛన్దకః ప్రభేదాః=ద్వారభేదాదిభేదములచేతఁ బుట్టినరచనావిశేషములు, భవన్తి=అగుచున్నవి.

స్త్ర్యగారం భూభుజామన్తఃపురం (స్యా)దవరోధనమ్॥ ౭౪॥ శుద్ధాన్తశ్చావరోధశ్చ

అన్తఃపురమ్ - అవరోధనమ్॥న॥-శుద్ధాన్తః-అవరోధః ॥ పు ॥ ౪ - భూభుజామ్ = రాజులయొక్క, స్త్ర్యగారమ్ = స్త్రీలున్న యింటిపేరు. Seraglio; harem.

(స్యా) దట్టః క్షౌమ (మస్త్రియామ్)।

అట్టః॥పు॥-క్షౌమమ్- (పా) క్షోమమ్॥ప్న॥-౨-యుద్ధముచేయుటకయి వాకిట మణ్డపముమీఁద గాని కోత్తళముమీఁదగాని కట్టిన యిండ్లపేళ్లని కొందఱందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహముపేళ్లని కొందఱందురు.

A fortified place in front of a building; The back of an edifice.

ప్రఘాణప్రఘణాలిన్దా బహిర్ద్వారప్రకోష్ఠకే॥

ప్రఘాణః-ప్రఘణః- అలిన్దః(పా)ఆలిన్దః॥ పు॥ ౩ - తలవాకిటి ముందఱనుండు ప్రకోష్ఠము పేళ్లు. A terrace before the house door; Portico.

గృహావగ్రహణీ దేహ	గృహావగ్రహణీ-దేహలీ॥సీ॥ ౨- కడపపేళ్లు. The threshold.
ల్యఙ్గణం చత్వరాజిరే।	అఙ్గణమ్ (ణా) అఙ్గనమ్-చత్వరమ్- అజిరమ్॥ న॥ 3-ముంగిలిపేళ్లు. A court or yard.
(అధస్తా ద్దారుణి) శి లా	శిలా॥సీ॥ ౧-అధస్తాద్దారుణి=ద్వార స్తంభము యొక్క క్రింది మ్రాను. The lower timber of a door.
నాసా (దారూపరిస్థి తమ్)॥ 3౧	నాసా॥సీ॥ ౧-ఉపరిస్థితమ్ దారు= ద్వార స్తంభమునకు పైనుండు మ్రాను. The upper timber.
ప్రచ్ఛన్న మన్తర్ద్వా రం స్యా	ప్రచ్ఛన్నమ్ - అన్తర్ద్వారమ్॥న॥ ౨-లోపలి వాకిటిపేళ్లు. A private door.
త్పక్షద్వారంతుపక్ష కః।	పక్షద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥ పు॥-౨-దిడ్డివాకిలి పేళ్లు. A back door.
వలీక నీధ్రే పటలప్రా న్తేఽథ	వలీకమ్ - నీధ్రమ్ - పటలప్రాన్తమ్॥ న॥ 3- చూరుకొణిగపేళ్లు. The edge of the thatch.
పటలమ్ ఛదిః ॥3౨॥	పటలమ్-ఛదిః॥న్, సీ॥ ౨-కప్పుపేళ్లు. Roof.
గోపానసీ (తు వలభీ చ్ఛాదనే వక్రదారుణి)।	గోపానసీ॥ సీ ॥ ౧ - వలభీచ్ఛాదనే = కొణిగ కాధారమైన పట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి = వంకర మ్రాని పేరు. కొందఱు గోపానసీవలభీశబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పైన వక్ర దారువు పేళ్లందురు. The wood of a thatch.
కపోతపాలికాయాం తువిటఙ్కం (పున్నపుంసకమ్)॥ 33॥	కపోతపాలికా॥సీ॥-విటఙ్కమ్॥ న్న॥ ౨ - హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుఁ జతురమైన పక్షులుండు మ్రాఁకుపేళ్లు. Aviary or dovecot.
(స్త్రీ) ద్వార్ద్వారం ప్రతీహారః	ద్వాః॥ర్,సీ॥-ద్వారమ్॥న॥-ప్రతీహారః ॥ పు॥ 3-వాకిటిపేళ్లు. A gate; entrance.
స్యాద్వితర్ది స్తువేదికా।	వితర్దిః - వేదికా ॥ సీ ॥ ౨ - అరుఁగుపేళ్లు. A raised seat.
తోరణో (ఽ స్త్రీ) బహిర్ద్వారమ్	తోరణః॥ న్న॥ - బహిర్ద్వారమ్॥న॥౨- పుష్పమాలికాదులు గట్టుటకొఱకు గృహము వెలుపల

స్తంభద్వయముచేఁ గట్టంబడిన ద్వారము పేరు. The outer gate; an ornamental arch.

(పురద్వారంతు) గోపురమ్॥ ౧౬॥ — గోపురమ్॥ న॥ ౧ - పురద్వారమ్ = పట్టణపు వాకిలిపేరు. A city gate or temple gate.

(కూటం పూర్ద్వారి య) ద్ధస్తినఖ (స్తస్మి) — హస్తినఖః॥పు॥ ౧-పట్టణపువాకిటశత్రువులు గొబ్బున రాకుండని మ్నోన్నతముగా వేసినమంటి దిన్నె పేరు. A turret protecting the approach to the gate of a city or fort.

(న్నథత్రిషు)। కవాట మరరం (తుల్యే) — కవాటమ్ (పా) కపాటమ్-అరరమ్॥త్రి॥ ౨- తలుపుపేళ్లు. A door.

(తద్విష్కమ్భే) ఽర్గలం (ననా)॥ ౧౭॥ — అర్గలమ్॥ స్త్న॥ ౧ - తద్విష్కమ్భే=ఆతలుపు యొక్క గడియమ్రాని పేరు. Door-bolt or bar.

ఆరోహణం (స్యా) త్సోపానం — ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥న॥ ౨-సోపానముల పేళ్లు. Stairs, steps; a staircase.

నిశ్రేణిస్త్వధిరోహణీ। — నిశ్రేణిః-అధిరోహణీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు. A ladder.

సమ్మార్జనీశోధనీ (స్యా) — సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - చీపురుకట్ట పేళ్లు. A broom.

త్సంకరో ఽవకర (స్తయో॥ ౧౮॥ క్షిప్తే) — సంకరః-అవకరః ॥పు॥ ౨-తయోః=ఆచీపురు కట్టచే, క్షిప్తే = తుడువఁబడిన ధూళిమొదలైన దాని పేళ్లు. Dust or sweepings.

ముఖం నిస్సరణమ్ — ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న॥-౨-ఇంటివాకిటనుం డు ప్రవేశముపేళ్లు. The entrance of a house.

సన్నివేశో నికర్షణమ్। — సన్నివేశః॥పు॥-నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాఁకినబయలుపేళ్లు. An open space in a town or village.

(సమౌ) సంవసథ గ్రామౌ — సంవసథః-గ్రామః॥ పు॥ ౨-గ్రామముపేళ్లు. A village.

వేశ్మభూ ర్వాస్తు (రస్త్రియామ్)॥ ౧౯॥ — వేశ్మభూః॥స్త్రీ॥-వాస్తుః॥ ప్న॥-౨-ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమయినభూమిపేళ్లు. Building-ground. The site of a habitation.

గ్రామాన్త ముపశ — గ్రామాన్తమ్ - ఉపశల్యమ్॥ న॥ ౨-గ్రామ

ల్యం (స్యా)
త్సీమసీమే (స్త్రియా
ముభే)।
ఘోష ఆభీరపల్లీ (స్యా)
త్పక్కణశ్శబరాలయః॥

⁂ఇతిపురవర్గః⁂

సమీపప్రదేశముల పేళ్లు. Space near a village.

సీమా॥న్॥-సీమా॥ ఆ,సీ॥ ౨-పొలిమేరగుఱుతు పేళ్లు. The boundary or limit.

ఘోషః॥పు॥-ఆభీరపల్లీ॥సీ॥౨-గొల్లపల్లె పేళ్లు. A station of cow-herds.

పక్కణః-శబరాలయః॥పు॥౨-బోయపల్లె పేళ్లు. The abode of the lowest men.

పట్టణముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మహీధ్రే శిఖరిక్ష్మాభృ
దహార్య ధర పర్వతాః।
అద్రి గోత్ర గిరిగ్రా
వాచల శైల శిలోచ్చ
యాః॥ ౩౯॥ లోకాలో
కశ్చక్రవాల
త్రికూట స్త్రికకు
(త్సమౌ)।
అస్తస్తుచరమక్ష్మాభృ
దుదయః పూర్వపర్వ
తః ॥ ౪౦ ॥ [హిమాల
యోఽద్రిరాజ స్స్యా
న్మలయశ్చన్దనాలయః॥]
హిమవాన్నిషధో వి
న్ధ్యో మాల్యవాన్ పా
రియాత్రికః। గన్ధమాద
న మన్యేచ హేమకూ
టదయోనగాః ॥ ౪౧॥

మహీధ్రః-శిఖరీ॥న్॥-క్ష్మాభృత్-అహార్యః-ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః-గ్రావా॥న్॥ అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥పు॥౧౩-కొండ పేళ్లు. A mountain or hill.

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౨-భూమికిఁ గోటవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు. A range surrounding the earth.

త్రికూటః-త్రికకుత్ ॥ ద్,పు॥ ౨ - త్రికూట పర్వతము పేళ్లు. A hill with three peaks.

అస్తః-చరమక్ష్మాభృత్ ॥ పు॥ ౨-అస్తపర్వతము పేళ్లు. The western mountain.

ఉదయః-పూర్వపర్వతః ॥ పు ॥ ౨ - ఉదయ పర్వతము పేళ్లు. The eastern mountain.

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨ - హిమవత్పర్వతము పేళ్లు. మలయః- చన్దనాలయః ॥పు॥ ౨-మలయ పర్వతము పేళ్లు.

హిమవాన్॥ త్ ॥-నిషధః - విన్ధ్యః - మాల్యవాన్॥ త్ ॥-పారియాత్రికః॥ పు ॥-గన్ధమాదనమ్॥న॥ ౬-మఱియు హేమకూటము మొదలైనవియు ప్రత్యేక పర్వతములు.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రా వోప లాశ్మాన శ్శిలా దృషత్।

పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా॥న్॥-ఉపలః- అశ్మా॥ న్, పు॥ -శిలా-దృషత్ - [పా] దృశత్॥ ద్, స్త్రీ॥ ౭- రాతిపేళ్లు. A stone or rock.

కూటో (౽స్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం

కూటః॥పు॥-శిఖరమ్॥ పు॥ -శృఙ్గమ్॥న॥౩- పర్వతశిఖరముపేళ్లు. A peak or summit.

ప్రపాతస్తు తటో భృగుః॥ ౪౨॥

ప్రపాతః-తటః-భృగుః॥పు॥౩-కొండచఱిపేళ్లు. A precipice; A slope.

కటకో (౽స్త్రీ నితమ్బో౽ద్రేః)

కటకః॥పు॥౧-అద్రేః నితమ్బః=కొండనడుము పేరు. The side or ridge of a mountain.

స్నుః ప్రస్థస్సాను (ర స్త్రియామ్)।

స్నుః-ప్రస్థః॥ పు ॥-సానుః॥పు॥ ౩-పర్వతము యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు. Table land.

ఉత్సః ప్రస్రవణం

ఉత్సః॥పు॥-ప్రస్రవణమ్॥న॥౨-కొండయూట పేళ్లు. A fountain or spring.

వారిప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః॥ ౪౩॥

వారిప్రవాహః - నిర్ఝరః - ఝరః॥ పు॥ [పా] ఝరీ॥ స్త్రీ॥ ౩-కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము పేళ్లు. A cascade, waterfall.

దరీతుకన్దరో(వా స్త్రీ)

దరీ॥స్త్రీ॥-కన్దరః॥ పు॥ ౨-పర్వతబిలముపేళ్లు. An artificial cave.

(దేవఖాతబిలే)గుహా। గహ్వరం

గుహా ॥ స్త్రీ ॥ - గహ్వరమ్ ॥ న ॥ ౨-దేవఖాత బిలే = దేవతలచేతఁ ద్రవ్వఁబడిన బిలముపేళ్లు. A natural cave; a den.

గణ్డశైలాస్తుచ్యుతాః స్థూలోపలా గిరేః॥౪౪॥

గణ్డశైలాః ॥ పు ॥ ౧-గిరేః=పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన,స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్ల పేరు. Huge rocks fallen from a mountain.

ఖనిః (స్త్రియా) మాకరః (స్యా)

ఖనిః [ప] ఖానిః॥స్త్రీ॥- ఆకరః॥పు॥-౨- లోహాదులు పుట్టుగనిపేళ్లు. A mine.

త్పాదాః ప్రత్యన్తపర్వతాః।

పాదాః-ప్రత్యన్తపర్వతాః॥ పు॥..౨-పెద్దకొండసమీపమునందుఁ జుట్టుకొనియున్న తిప్పలపేళ్లు. Hillocks near a mountain.

ఉపత్యకా (౽ద్రే రా

ఉపత్యకా॥స్త్రీ॥౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,ఆ

సన్నా భూమి)	సన్నాభూమిః=సమీపమైన క్రిందటి భూమి పేరు. Land near the foot of a mountain.
(గూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥ ౭౫॥	అధిత్యకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఊర్ధ్వమ్=పర్వతముయొక్క మీఁది భూమిపేరు. Land on a mountain.
ధాతు (ర్మ నశ్శిలా ద్యద్రేః)	ధాతుః॥ పు॥ ౧-అద్రేః = పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా = హరితాళము, ఆది = మొదలయిన శిలావికారములకన్నిటికిని సామాన్య నామము. A mineral or fossil.
గైరికం(తువిశేషతః)।	గైరికమ్ ॥ న ॥ ౧ - వాని విశేషనామము. [Red chalk.
నికుఞ్జకుఞ్జౌ (వాక్లీ బే లతాదిపిహితోదరే) ॥ ౭౬॥	నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ ప్న॥ ౨-లతాదిపిహితోదరే= తీఁగెలు మొదలయినవానిచేతఁ గప్పఁబడి గృహమువలెనున్న పొదలపేళ్లు. A bower; a place overgrown with creepers, &c.
ఇతి శైలవర్గః.	పర్వతములతోఁజేరినపదసమూహముముగిసెను.

అటవ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనమ్। A grove.	అటవీ॥స్త్రీ॥-అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-కాననమ్-వనమ్॥ న॥ ౬-అడవిపేళ్లు. కాననవనశబ్దములుతోఁటకును పేళ్లనికొందఱందురు. A forest.
మహారణ్యమరణ్యానీ	మహారణ్యమ్॥న॥-అరణ్యానీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - దొడ్డయడవిపేళ్లు. A large forest.
గృహారామ స్తు నిష్కుటః॥ ౭౭॥	గృహారామః-నిష్కుటః॥పు॥ ౨-ఇంటిచేరువనున్న తోఁటపేళ్లు. A grove near a house.
ఆరామ (స్స్యా)దుపవనం (కృత్రిమంవనమేవతత్) ।	ఆరామః॥పు॥-ఉపవనమ్॥న॥ ౨-కృత్రిమమ్= మనుష్యులుపెట్టిన, తద్వనమ్ = ఆవనము పేళ్లు. A garden.
(అమాత్యగణికా గేహోపవనే వృక్షవాటికా॥ ౭౮॥	వృక్షవాటికా॥ స్త్రీ॥ ౧ - అమాత్యగణికాగేహోపవనే=ప్రధానులయొక్కయు వేశ్యలయొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోఁటపేరు.
(పుమా) నాక్రీడ ఉద్యానం (రాజ్ఞ స్సాధా	ఆక్రీడః॥పు॥-ఉద్యానమ్॥న॥ ౨-సాధారణమ్= సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః = రాజు

రణం వనమ్)।	యొక్క,వనమ్=ఉపవనము పేళ్లు. A public park.
(స్యాదేతదేవ) ప్రమదావన (మన్తఃపురోచితమ్) ॥ ౪౯॥	ప్రమదావనం [పా] ప్రమదవనమ్ ॥ న ॥ ౧-అన్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మాత్రముచితమైన, ఏతదేవ = ఈ రాజుతోఁట పేరు. A royal pleasure garden.
వీథ్యాలి రావలిః పఙ్క్తిః శ్రేణీ	వీథిః-ఆలిః-ఆవలిః-పఙ్క్తిః-శ్రేణీ ॥ సీ ॥ ౫-పఙ్క్తి-మాత్రము పేళ్లు. A row or range.
రేఖాస్తు రాజయః।	రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః ॥ సీ ॥ ౨-ఎడతెగక దట్టమైన పఙ్క్తి-పేళ్లు. A continuous line.
వన్యా(వనసమూహే	వన్యా ॥ సీ ॥ ౧ - వనసమూహము పేరు. A multitude of groves.
స్యా)దఙ్కురోఽభినవోద్భిది॥ ౫౦॥	అఙ్కురః[ప] అఙ్గూరః-అభినవోద్భిత్ ॥ద్,పు॥ ౨-క్రొత్తమొలక పేళ్లు. A germin or sprout.
వృక్షో మహీరుహశ్శాఖీ విటపీ పాదపస్తరుః। అనోకహః కుటస్సాలః పలాశీ ద్రుద్రుమాగమాః॥ ౫౧॥	వృక్షః-మహీరుహః-శాఖీ॥ న్॥ - విటపీ॥న్ ॥-పాదపః-తరుః - అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ॥ న్॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః॥ పు॥ ౧౩-వృక్షముల పేళ్లు. A tree.
వానస్పత్యః (ఫలైః పుష్పాత్)	వానస్పత్యః॥ పు॥ ౧-పుష్పాత్ =పుష్పమువలనంబుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁగూడిన మామిడి మొదలయిన వృక్షములపేరు. A tree fructifying from blossoms: as the mango &c.
(తైరపుష్పా) ద్వనస్పతిః।	వనస్పతిః॥ పు॥ ౧-అపుష్పాత్ =పుష్పలులేక కలిగిన ఫలములతోఁగూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying without apparent blossoms: as the bread-fruit &c.
ఓషధ్యః (ఫలపాకాన్తాః)	ఓషధ్యః ॥ సీ ॥ ౧ - ఫలపాకాన్తాః = పండుచునే నశించు అరఁటి వరిమొదలైన వానిపేరు. An annual plant.
(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలేగ్రహిః॥ ౫౨॥	అవన్ధ్యః-ఫలేగ్రహిః॥ ౨-గొడ్డుపోక ఫలించు మ్రాఁకుపేళ్లు. Fruitful.

వన్ధ్యో ఽఫలో ఽవకేశీ చ	వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ॥ న్ ॥ 3-గొడ్డుమ్రాని పేళ్లు. Barren; fruitless.
ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।	ఫలవాన్ ॥త్ ॥-ఫలినః-ఫలీ॥ న్॥ 3-తత్కాలమునం బండియున్న మ్రానిపేళ్లు. Bearing fruit.
ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటాః ॥ ౫౩ ॥ ఫుల్ల (శ్చైతే) వికసితే	ప్రఫుల్లః - ఉత్ఫుల్లః - సంఫుల్లః - వ్యాకోశః-[పా] వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః-వికసితః॥ ౮-వికసించిన దానిపేళ్లు. Blown, as a flower.
స్యురవన్ధ్యాదయ స్త్రిషు ।	అవంధ్య శబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.
స్థాణుర స్త్రీ ధ్రువశ్శఙ్కుః	స్థాణుః॥ ప్న॥-ధ్రువః-శఙ్కుః॥ పు॥ 3-మోటు పేళ్లు. The trunk of a lopped tree.
(హ్రస్వశాఖాశిఫః) క్షుపః॥ ౫౪॥	క్షుపః॥ పు॥ ౧-కురుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రాఁకు పేరు. A small tree with short branches.
(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బ గుల్మౌ	స్తమ్బః-గుల్మః॥పు॥ ౨-ప్రకాండము లేక ఆకులు తఱుచుగాఁగల దానిపేళ్లు. ప్రకాండమనవేళ్లకును కొమ్మలకునునడుమనుండు భాగము. A shrub.
వల్లీ తు వ్రతతి ర్లతా।	వల్లీ[ప]వల్లిః-వ్రతతిః-లతా॥స్త్రీ॥ 3-తీఁగెపేళ్లు. A creeper.
(లతా ప్రతానిని) వీరు ద్గుల్మి న్యులప ఇత్యపి ॥ ౫౫॥	వీరుత్ ॥ధ్॥-గుల్మినీ॥స్త్రీ॥-ఉలపః॥పు॥ 3-తీఁగెల గుంపుగల పొదపేళ్లు. ఆకుల సమూహము గల తీఁగెపేళ్లని కొందఱు. A spreading creeper.
(నగాద్యారోహ) ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చోచ్ఛ్రయశ్చ (సః) ।	ఉచ్ఛ్రాయః-ఉత్సేధః-ఉచ్ఛ్రయః ॥ పు ॥ 3-నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు. The height of a tree, hill, &c.
(అస్త్రీ)ప్రకాణ్డ స్స్కన్ధ (స్స్యాన్మూలా చ్ఛాఖావధే స్తరోః) ॥౫౬॥	ప్రకాణ్డః॥ప్న॥-స్కన్ధః॥పు॥ ౨-మూలాత్ =వేరు మొదలు, శాఖావధేః=కొమ్మలవఱకుఁగల, తరోః =చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము పేళ్లు. The trunk.
(సమే) శాఖాలతే	శాఖా-లతా॥స్త్రీ॥ ౨-కొమ్మలపేళ్లు. A branch.

స్కన్ధశాఖా శాలే

స్కన్ధశాఖా-శాలా॥ స్త్రీ॥ ౨-మ్రాను మొదటికొమ్మలపేళ్లు. A principal branch.

శిఫా జటే।

శిఫా-జటా॥స్త్రీ॥౨-చెట్టుమొదటియూడలపేళ్లు. A fibrous root.

(శాఖా శిఫా) ఽవరోహ (స్స్యాన్మూలాచ్చా గ్రంగతా లతా)॥ ౫౭॥

అవరోహః॥ పు॥ ౧-శాఖాశిఫా=చెట్టుకొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టుమొదటనుండి, అగ్రమ్=కొనవఱకు, గతా=పోయిన, లతా=తీఁగెకును పేరు. A scandent fibre.

శిరో ఽగ్రం శిఖరం (వానా)

శిరః॥స॥-అగ్రమ్॥న॥-శిఖరమ్॥ ప్న॥ ౩-చెట్టుకొనపేళ్లు. The top or crown of a tree.

మూలం బుధ్నో ఽఙ్ఘ్రినామకః।

మూలమ్॥న॥-బుధ్నః [పా] బ్రధ్నః - అఙ్ఘ్రినామకః॥ పు॥ ౩-చెట్టుమొదటిపేళ్లు. The root.

సారో మజ్జా (నరి స్త్రియామ్)

సారః-మజ్జా॥న్,పు॥ [స] మజ్జా॥స్త్రీ॥ ౨-చెట్టులోనుండు చేవపేళ్లు. The pith.

త్వక్ (స్త్రీ) వల్కం వల్కల (మస్త్రియామ్)॥

త్వక్॥ చ్, స్త్రీ॥-వల్కమ్-వల్కలమ్॥ ప్న॥ ౩-నారపేళ్లు. The bark.

కాష్ఠం దా

కాష్ఠమ్-దారు॥న॥ ౨-కొయ్యపేళ్లు. Wood.

ర్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మమేధస్సమిత్ (స్త్రియామ్)।

ఇన్ధనమ్ - ఏధః॥ స్, న॥ - ఇధ్మమ్॥న॥-ఏధః॥ పు॥-సమిత్॥ధ్,స్త్రీ॥౫-సమిధలపేళ్లు. Fuel.

నిష్కుహః కోటరం (వా నా)

నిష్కుహః॥పు॥-కోటరమ్॥ ప్న॥-౨-మ్రానితొఱ్ఱపేళ్లు. The hollow of a tree.

వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రియౌ)॥ ౫౮॥

వల్లరీ-మఞ్జరీ॥స్త్రీ॥ ౨-పువ్వులగుత్తికిఁగాని పూచినకొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంతములును. A flower-stalk; a compound pedicel.

పత్త్రం పలాశం ఛదనం దలం పర్ణం ఛదః (పుమాన్)। పల్లవో (ఽస్త్రీ) కిసలయం

పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దలమ్-పర్ణమ్॥న॥-ఛదః॥పు॥ ౬-ఆకులపేళ్లు. A leaf; foliage.

పల్లవః॥ప్న॥-కిసలయమ్॥ న॥ ౨-చిగురుపేళ్లు. ఆకులతోఁగూడిన గంటుపేళ్లని కొందఱందురు. A sprout or shoot. A twig full of young leaves.

విస్తారో విటపో(ఽస్త్రి

విస్తారః॥ పు॥ - విటపః ॥ప్న॥ ౨ - కొమ్మలు

యామ్)॥ ౬౦॥

చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు. The branch & its shoot.

(వృక్షాదీనాం ఫలం) సస్యం

సస్యమ్[పా]శస్యమ్॥న॥౧-వృక్షములు మొదలయిన వానిఫలము పేరు. Fruit; crops; harvest.

వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్।

వృన్తమ్-ప్రసవబన్ధనమ్॥న॥౨-తొడిమ పేళ్లు. The foot stalk of a leaf or fruit: the peduncle.

(ఆమే ఫలే) శలాటు

శలాటుః॥౧-పండని కాయ పేరు. Unripe fruit.

(స్యాచ్ఛుష్కే)వా న(ముభే త్రిషు)॥ ౬౧॥

వానమ్॥ ౧-ఎండుకాయపేరు. ఈశబ్దములు॥ త్రి॥ Dried fruit.

క్షారకో జాలకం (క్లీబే)

క్షారకః॥ పు॥ - జాలకమ్॥ న॥ ౨-కొందఱు పసరు మొగ్గలకును, కొందఱు పసరు కాయలకును, కొందఱు మొగ్గల గుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి. A bud or germ.

కలికాకోరకో(ఉస్త్రియామ్)।

కలికా॥స్త్రీ॥-కోరకః॥పు॥ ౨-ఇంచుకంతవృద్ధి నొందిన మొగ్గల పేళ్లు. An unblown flower.

(స్యా)ద్గుచ్ఛకస్తు స్తబకః

గుచ్ఛకః-స్తబకః॥పు॥౨-గన్నేరు మొదలైన వానియందు నొకకొమ్మయందుఁ గానంబడున నేక పుష్పములగు గుత్తిపేళ్లు. A cluster of blossoms.

కుట్మలో ముకులో (ఉస్త్రియామ్)॥ ౬౨॥

కుట్మలః॥పు॥-ముకులః॥పు॥ ౨-అపుడు వికసింపఁగల మొగ్గల పేళ్లు. An opening bud.

(స్త్రియ) స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్।

సుమనసః॥స్, స్త్రీ, బ॥-పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥ న॥ ౫-పువ్వుల పేళ్లు. సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమునుగలదు. A flower.

మకరన్దః పుష్పరసః

మకరన్దః-పుష్పరసః॥పు॥ ౨-పూఁదేనె పేళ్లు. The honey of flowers.

పరాగస్సుమనోరజః॥ ౬౩॥

పరాగః॥పు॥-సుమనోరజః॥ స్,న॥ ౨-పుప్పొడి పేళ్లు. The pollen of a flower; farina.

(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)

సర్వమ్=సకలవృక్షములశబ్దరూపకము, ప్రసవే= పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, ద్విహీనమ్=స్త్రీలింగపుల్లింగములులేనిది. నపుంసకమేయనుట.

(హరీతక్యాదయః స్త్రియామ్) ।	హరీతక్యాదయః=హరీతకీ కోశాతకీ మొదలైనవి, ప్రసవే = పుష్పఫల వాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.
ఆశ్వత్థ వైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే)॥ ౬౮॥ బార్హతంచ	ఆశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - ప్లాక్షమ్ - నైయగ్రోధమ్-ఐఙ్గుదమ్-బార్హతమ్॥న॥ ౬-వరుసగా అశ్వత్థాది వృక్షముల ఫలముపేళ్లు.
(ఫలేజమ్బ్వాః)జమ్బ్వాః (స్త్రీ)జమ్బుజామ్బవమ్।	జమ్బ్వాః॥సీ॥-జమ్బు-జామ్బవమ్॥౩-జమ్బ్వాః ఫలే= నేరేడిపండు పేళ్లు. The rose apple fruit.
(పుష్పే జాతీ ప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గాః)	జాతీప్రభృతయః = జాతీ మల్లికా శేఫాలికా మొదలైన శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడును, స్వలిఙ్గాః = తమ లింగములుగలవి, స్త్రీలింగములే యనుట.
(వ్రీహయః ఫలే) ॥ ౬౯॥	వ్రీహయః=వ్రీహిమాషాదిశబ్దములు, ఫలే=ఫలవాచకమయినపుడును, స్వలిఙ్గాః=తమ లింగములుగలవి. పుల్లింగములే యనుట.
(విదార్యాద్యా స్తు మూలేఽపి)	విదార్యాద్యాః=విదారీ గమ్భారీ మొదలైన శబ్దములు, మూలేఽపి=మూలవాచకములయినపుడును, స్వలిఙ్గాః=తమలింగములుగలవి. స్త్రీలింగములేయనుట.
(పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా)।	పాటలా=పాటలాశబ్దము, పుష్పే=పుష్పవాచకమయినపుడు, క్లీబేఽపి = నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమునందును.
బోధిద్రుమశ్చలదలః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥ అశ్వత్థే	బోధిద్రుమః-చలదలః-పిప్పలః-కుఞ్జరాశనః-అశ్వత్థః॥పు॥౫-రావిచెట్టుపేళ్లు. The holy fig-tree Ficus religiosa.
ఽథకపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థగ్రాహిమన్మథాః।(తస్మిన్) దధిఫలః పుష్పఫలదన్తశఠావపి॥	కపిత్థః-దధిత్థః-గ్రాహీ ॥ న్ ॥ - మన్మథః-దధిఫలః-పుష్పఫలః-దన్తశఠః॥ పు॥ ౭-వెలగ చెట్టుపేళ్లు. The wood-apple tree. Feronia elephantium.
ఉదుమ్బరే జన్తుఫలో	ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః-యజ్ఞాఙ్గః-హేమదు

యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః। కోవిదారే చమరికః కుద్దాలో యుగపత్త్రకః॥

ఘ్నకః॥పు॥౪-అత్తిచెట్టుపేళ్లు. Glomerous fig-tree.

కోవిదారః - చమరికః-కుద్దాలః-యుగపత్త్రకః॥పు॥౪-ఎఱ్ఱకాంచనపు చెట్టుపేళ్లు. Mountain ebony. Bauhinia variegata.

సప్తపర్ణో విశాలత్వక్ఛారదో విషమచ్ఛదః।

సప్తపర్ణః॥పు॥-విశాలత్వక్॥చ్, సీ॥-శారదః॥పు॥ [పా]శారదీ॥సీ॥-విషమచ్ఛదః॥పు॥ ౪-ఏడాకులఅరఁటిపేళ్లు. Echites scholaris.

ఆరగ్వధే రాజవృక్ష శమ్యాకచతురఙ్గులాః॥ ఆరేవత వ్యాధిఘాత కృతమాల సువర్ణకాః।

ఆరగ్వధః [ప] ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః-శమ్యాకః[పా]శమ్పాకః-సమ్పాకః-చతురఙ్గులః-ఆరేవతః-వ్యాధిఘాతః-కృతమాలః - సువర్ణకః॥పు॥ ౧౦-రేలచెట్టుపేళ్లు. Cassia fistula.

(స్యు)ర్జమ్బీరే దన్తశఠజమ్భజమ్బీరజమ్భలాః॥

జమ్బీరః-దన్తశఠః-జమ్భః- జమ్భీరః-జమ్భలః॥పు॥౫-నిమ్మచెట్టుపేళ్లు. Lemon tree.

వరుణో వరణ స్సేతు స్తిక్తశాకః కుమారకః।

వరుణః-వరణః - సేతుః-తిక్తశాకః-కుమారకః॥పు॥౫-ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్లు. Crataeva Tapia.

పున్నాగే పురుష స్తుఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః॥

పున్నాగః-పురుషః-తుఙ్గః - కేసరః - దేవవల్లభః॥పు॥౫-సురపొన్న పేళ్లు. Rottlera tinctoria.

పారిభద్రే నిమ్బతరు ర్మన్దారః పారిజాతకః।

పారిభద్రః-నిమ్బతరుః-మన్దారః-పారిజాతకః॥పు॥౪-పారిజాతముపేళ్లు. Coral tree.

తినిశే స్యన్దనో నేమీ రథద్రు రతిముక్తకః॥ వఞ్జుల శ్చిత్రకృచ్చా(థద్వా)

తినిశః-స్యన్దనః-నేమిః-రథద్రుః - అతిముక్తకః-వఞ్జులః-చిత్రకృత్॥ పు॥ ౭ - నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు. Dalbergia Oujeinensis.

పీతన కపీతనా॥ఆమ్రాతకే

పీతనః-కపీతనః-ఆమ్రాతకః॥పు॥3-అంబాళపుచెట్టుపేళ్లు. Spondias Mangifera.

మధూకే తు గుడపుష్పమధుద్రుమౌ॥ 23॥ వానప్రస్థ మధుష్ఠీలౌ

మధూకః-గుడపుష్పః-మధుద్రుమః - వానప్రస్థః-మధుష్ఠీలః ॥ పు ॥ ౫ - ఇప్పమాని పేళ్లు. Bassia latifolia.

జలజేఽత్ర మధూలకః।

మధూలకః॥పు॥ ౧-నీటఁబుట్టిన యిప్పమ్రాని పేరు.

పీలౌ గుడఫల స్స్రంసీ

పీలుః-గుడఫలః-స్రంసీ॥న్,పు॥ 3-గోఁగుపేళ్లు. Cannabis sativa, or Careya arborea.

తస్మింస్తు గిరిసంభవే॥ అక్షోటకన్దరాలౌ ద్వౌ	అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః ॥ పు ॥ ౨-గిరిసంభవేతస్మిన్=కొండగోఁగు పేళ్లు. Juglans regia. [పేళ్లు. Alangium.
వఙ్కోలే తు నికోచకః।	అఙ్కోలః-నికోచకః॥ పు॥ ౨-ఊడుగు చెట్టు
పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథో౽	పలాశః-కింశుకః-పర్ణః-వాతపోథః ॥ పు॥ ౪-మోదుగు చెట్టు పేళ్లు. Butea frondosa.
థ వేతసే॥ ౨౫॥ రథాభ్రపుష్ప విదుల శీతవానీరవఞ్జులాః।	వేతసః-రథః-అభ్రపుష్పః-విదులః (పా) విదురః-శీతః-వానీరః-వఞ్జులః ॥ పు ॥ ౭-ప్రబ్బలి చెట్టు పేళ్లు. The rattan plant.
(ద్వౌ) పరివ్యాధవిదులౌ నాదేయీ చామ్బువేతసే॥ ౨౬॥	పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ॥ స్త్రీ ॥ - అమ్బువేతసః॥పు॥౪-నీరు ప్రబ్బలి చెట్టు పేళ్లు.
శోభాఞ్జనే శిగ్రుతీక్ష్ణగన్ధకాక్షీబమోచకాః।	శోభాఞ్జనః - శిగ్రుః - తీక్ష్ణగన్ధకః - అక్షీబః - (పా)అక్షీబః-మోచకః॥ పు॥ ౫-మునగ చెట్టు పేళ్లు.
(రక్తో౽సౌ)	Hyperanthera Morunga.
మధుశిగ్రుస్స్యా	మధుశిగ్రుః॥పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగ పేరు.
దరిష్టః ఫేనిల స్సమౌ॥	అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨-కుంకుడు చెట్టు పేళ్లు. Soapnut tree.
బిల్వే శాణ్డిల్య శైలూషౌ మాలూర శ్రీఫలా వపి	బిల్వః - శాణ్డిల్యః - శైలూషః - మాలూరః - శ్రీఫలః ॥ పు ॥ ౫ - మారేడు చెట్టు పేళ్లు. Ægle Marmelos.
ప్లక్షో జటీ పర్కటీ (స్యా)	ప్లక్షః-జటీ॥న్॥-పర్కటీ॥ న్, పు॥ (పా) జటీ-పర్కటీ॥ స్త్రీ॥ ౩- జువ్వి చెట్టు పేళ్లు. Ficus venosa.
న్న్యగ్రోధో బహుపాద్వటః॥ ౨౭॥	న్యగ్రోధః - బహుపాత్॥ద్॥-వటః॥ పు॥ ౩-మఱ్ఱి చెట్టు పేళ్లు. Banyan, or the Indian fig tree.
గాలవ శ్శాబరో లోధ్ర స్తిరీట స్తిల్వ మార్జనౌ।	గాలవః-శాబరః (పా) సాబరః-లోధ్రః- తిరీటః-తిల్వః-మార్జనః॥ పు॥ ౬-లొద్దుగు చెట్టు పేళ్లు. Symplocos racemosa.
ఆమ్ర శ్చూతో రసాలో (సౌ౽) సహకారో	ఆమ్రః-చూతః రసాలః॥ పు॥ ౩ - మామిడి చెట్టు పేళ్లు. Mango tree. సహకారః॥ పు॥ ౧-అతి

(ఉతిసౌరభః)॥ ౭౯॥

సౌరభః అసాఽమిక్కిలి పరిమళముగల మామిడి పేరు. A very fragrant sort of mango.

కుమ్భోలూఖలకే(క్లీబే) కౌశికో గుగ్గులుః పురః।

కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్ ॥ న ॥ - కౌశికః. గుగ్గులుః-పురః ॥ పు ॥ ౫ - గుగ్గిలపుచెట్టు పేళ్లు. The baubul tree. Bdellium. కుమ్భోలూఖలక మ్-అని యేకనామముగాఁగొందఱందురు.

శేలుః శ్లేష్మాతకశ్శీతఉద్దాలో బహువారకః॥

శేలుః-శ్లేష్మాతకః - శీతః-ఉద్దాలః- బహువారకః॥ పు॥ ౫-విరిగిచెట్టుపేళ్లు. Cordia myxa.

రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రుర్ధనుః పటః।

రాజాదనమ్॥ న॥-ప్రియాలః (పా) పియాలః. సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (ప) ధనుపటః॥ పు॥ ౪-మోరటిచెట్టుపేళ్లు. Chironjia Sapida.

గమ్భారీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా॥ ౮౧॥ శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీ చ కాశ్మర్యశ్చాప్యథ (ద్వయోః)। కర్కన్ధూర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా

గమ్భారీ - సర్వతోభద్రా - కాశ్మరీ-మధుపర్ణికా-శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ ॥ సీ॥-కాశ్మర్యః॥ పు॥ ౭-గుమ్ముడుచెట్టుపేళ్లు. Gmelina arborea.

కర్కన్ధూః॥ప్స॥-బదరీ-కోలీ-ఘోణ్టా॥ సీ॥ ౪-రేఁగుచెట్టుపేళ్లు. మొదటి 3 ను గంగరేఁగునకును ఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్లందురు.

కువలఫేనిలే॥౮౨॥సౌవీరం బదరం కోల

కువలమ్-ఫేనిలమ్-సౌవీరమ్ - బదరమ్-కోలమ్॥న॥ ౫-రేఁగుపండుపేళ్లు. Zizyphus jujuba.

(మథ స్యా) త్స్వాదుకణ్టకః। వికఙ్కతస్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపాదపి॥ ౮౩॥

స్వాదుకణ్టకః - వికఙ్కతః-స్రువావృక్షః-గ్రన్థిలః-వ్యాఘ్రపాత్ ॥ ద్,పు॥ ౫-పుల్లవెలఁగ పేళ్లు. Flacourtia Sapida.

ఐరావతో నాగరఙ్గో నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।

ఐరావతః-నాగరఙ్గః॥ పు॥ ౨-నారదపుచెట్టు [పేళ్లు. Orange.

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥ సీ॥ ౨-కాకినేరేడుపేళ్లు. ఈ ౪-ను నారదముపేళ్లందురు.

తిన్దుకస్స్ఫూర్జకః కాలస్కన్ధశ్చ శితిసారకే॥

తిన్దుకః-స్ఫూర్జకః-కాలస్కన్ధః - శితిసారకః॥ పు॥౪-తుమికిచెట్టుపేళ్లు. Diospyros glutionsa.

కాకేన్దుః కులకః కాక
పీలుకః కాకతిన్దుకే।
గోలీఢో ఝాటలో
ఘణ్టా పాటలి ర్మోక్షము
ష్కకౌ॥ ౬౨॥
తిలకః క్షురకః శ్రీ
మాన్
(సమౌ)పిచులఝాబు
కౌ। శ్రీపర్ణికాకుముదికా
కుమ్భా కైడర్యకట్ఫలౌ॥
క్రముకః పట్టికాఖ్య
(స్స్యా) త్పట్టీ లాక్షాప్ర
సాదనః।
తూదస్తు యూపకః క్ర
ముకో బ్రహ్మణ్యో బ్ర
హ్మదారు చ॥ తూలంచ
నీపప్రియక కదమ్బా
స్తు హలిప్రియే।
వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽ
గ్నిముఖీభల్లాతకీ త్రిషు॥
గర్దభాణ్డే కన్దరాల క
పీతన సుపార్శ్వకాః। ప్ల
క్షశ్చ తిన్తిడీ చిఞ్చాఽ
మ్లికాఽ
థో పీతసారకే॥ ౬౭॥
సర్జకాఽసన బన్ధూకపు
ష్ప ప్రియక జీవకాః।
సాలేతు సర్జకార్శ్యాశ్వ
కర్ణకా స్సస్యసంవరః॥

కాకేన్దుః-కులకః- కాకపీలుకః - కాకతిన్దుకః॥ పు॥ ౪-నల్లతుమికి పేళ్లు. Diospyros tomentosa.

గోలీఢః(పా) గోలీహః-ఝాటలః॥పు॥-ఘణ్టా - పాటలిః (పా) పాటలా॥స్త్రీ॥-మోక్షః - ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥పు॥౬-మొక్కపు చెట్టు పేళ్లు.

*తిలకః- క్షురకః- శ్రీమాన్॥ త్,పు॥ ౩- తిలకపు చెట్టు. [The tamarix tree.

పిచులః-ఝాబుకః॥పు॥ ౨-పక్కి చెట్టు పేళ్లు.

శ్రీపర్ణికా-కుముదికా-కుమ్భా॥స్త్రీ॥-కైడర్యః-కట్ఫలః॥పు॥౫-ఠేఁకు చెట్టు పేళ్లు. Teak.

క్రముకః-పట్టికాఖ్యః-పట్టీ॥ న్॥- లాక్షాప్రసాదనః॥ పు॥౪-ఎఱ్ఱలొద్దుగు పేళ్లు.

తూదః - యూపః (పా) పూగః - క్రముకః-బ్రహ్మణ్యః॥పు॥-బ్రహ్మదారు - తూలమ్॥ న॥ ౬-గంగరావి పేళ్లు. Hibiscus populneus.

నీపః-ప్రియకః - కదమ్బః - హలిప్రియః॥పు॥ ౪-కడప చెట్టు పేళ్లు. Nauclea orientalis.

వీరవృక్షః-అరుష్కరః॥పు॥- అగ్నిముఖీ॥స్త్రీ॥-భల్లాతకీ॥ త్రి॥ ౪-జీడి చెట్టు పేళ్లు. marking nut.

గర్దభాణ్డః-కన్దరాలః-కపీతనః- సుపార్శ్వకః-ప్లక్షః॥పు॥ ౫-కలుజువ్వి పేళ్లు. Ficus tuberculata.

తిన్తిడీ (పా) తిన్త్రిణీ - చిఞ్చా-అమ్లికా ॥ స్త్రీ॥ ౩-చింత చెట్టు పేళ్లు. Tamarind tree.

పీతసారకః-సర్జకః-అసనః(ప)ఆసనః- బన్ధూకపుష్పః - ప్రియకః - జీవకః॥ పు ॥ ౬-వేగి చెట్టు పేళ్లు. Terminalia Alata tomentosa.

సాలః- సర్జః-కార్శ్యః (పా) కార్శ్యః- అశ్వకర్ణకః - సస్యసంవరః॥ పు॥ ౫-మద్ది చెట్టు పేళ్లు.

	Pentaptera Arjuna.
నదీసర్జోవీరతరు రిన్ద్ర	నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః-
ద్రుః కకుభోఽర్జునః।	అర్జునః॥పు॥ ౫-ఏఱుమద్ది చెట్టు పేళ్లు.
రాజాదన ఫలాధ్యక్షే	రాజాదనమ్ - ఫలాధ్యక్షమ్॥న॥-క్షీరికా॥స్త్రీ॥
క్షీరికాయాం	౩-పాలచెట్టు పేళ్లు.
(మథద్వయోః)॥౯౧॥	ఇఙ్గుదీ॥స్త్రీ॥-తాపసతరుః॥ పు॥ ౨-గారచెట్టు
ఇఙ్గుదీ తాపసతరు	పేళ్లు. పుల్లింగమునందు ఇఙ్గుదః. Bramble.
ర్భూర్జే చర్మి మృదు	భూర్జః-చర్మీ॥న్॥ - మృదుత్వక్॥ చ్,పు॥ ౩-
త్వచౌ।	భుజపత్త్రపుచెట్టు పేళ్లు. The birch tree.
పిచ్ఛిలా పూరణీ మో	పిచ్ఛిలా- పూరణీ- మోచా॥స్త్రీ॥- చిరాయుః
చా చిరాయు శ్శాల్మలి	(పా) స్థిరాయుః॥ స్, న॥ - శాల్మలిః (పా) శల్మ
(ర్ద్వయోః)॥ ౯౨॥	లిః॥స్త్రీ॥౫-బూరుగుచెట్టు పేళ్లు. Silk-cotton tree.
పిచ్ఛా తు శాల్మలీ	పిచ్ఛా॥స్త్రీ॥-శాల్మలివేష్టః॥ పు॥ ౨- బూరుగు
వేష్టే రోచనః	బంక పేళ్లు. Its gum. [బూరుగుపేళ్లు.
కూటశాల్మలిః।	రోచనః॥ పు॥-కూటశాల్మలిః॥స్త్రీ॥౨-కొండ
చిరిబిల్వో నక్తమాలః	చిరిబిల్వః - నక్తమాలః (పా) నక్తమారః-
కరజశ్చ కరఞ్జకే॥ ౯౩॥	కరజః-కరఞ్జకః॥ పు॥ ౪-కానుగు పేళ్లు. Galedupa Arborea.
ప్రకీర్యః పూతికరజః	ప్రకీర్యః (పా) ప్రకిరః-పూతికరజః-పూతికః-
పూతికః కలిమారకః।	కలిమారకః (పా) కలికారకః॥ పు॥ ౪ - నెమిలియడుగు చెట్టు పేళ్లు. Gray Bonduc.
(కరఞ్జభేదా)ష్షడ్గ్రన్థో	షడ్గ్రన్థః॥పు॥- మర్కటీ-అఙ్గారవల్లరీ॥ స్త్రీ॥ ఈ
మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ॥	౩ను నగునగాఆఱుగంట్లుగల కానుగునకును, తీగె
౯౪॥	కానుగునకును, నిప్పువన్నెగుత్తులుగల కానుగున కును, పేళ్లు.
రోహీ రోహితకః ప్లీహ	రోహీ॥న్॥-రోహితకః-ప్లీహశత్రుః - దాడిమ
శత్రు ర్దాడిమపుష్పకః॥	పుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగు పేళ్లు.
గాయత్రీ బాలతన	గాయత్రీ॥స్త్రీ॥(పా)గాయత్రిన్॥-బాలతనయః-
యః ఖదిరో దన్తధావనః॥	ఖదిరః- దన్తధావనః॥ పు॥ ౪- చండ్రచెట్టు పేళ్లు.
౯౫॥	Mimosa Catechu.

అరిమేదో విట్ఖదిరే
కదరః (ఖదిరేసితే) ।
సోమవల్కో౽పి

అరిమేదః-విట్ఖదిరః॥ పు॥-౨- దుర్గంధముగల చంద్రపేళ్లు. తెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱందురు. A fetid mimosa. [A white mimosa.

కదరః-సోమవల్కః॥పు॥-౨- తెలిచంద్రపేళ్లు.

వ్యథ వ్యాఘ్రపుచ్ఛ
గన్ధర్వహస్తకౌ॥ ౯౬॥
ఏరణ్డఉరుబూకశ్చరుచ
కశ్చిత్రకశ్చనః। చఞ్చుః
పఞ్చాఙ్గులో మణ్డవర్ధ
మానవ్యడమ్బకాః॥

వ్యాఘ్రపుచ్ఛః-గన్ధర్వహస్తకః-ఏరణ్డః-ఉరుబూకః-రుచకః (పా) రుబుకః-చిత్రకః-చఞ్చుః-పఞ్చాఙ్గులః-మణ్డః-వర్ధమానః-వ్యడమ్బకః॥ పు॥ ౧౧-ఆముదపుచెట్టుపేళ్లు. Palma christi. Ricinus communis.

(అల్పా శమీ) శమీ
ర (స్స్యాత్)
చ్ఛమీసక్తుఫలాశివా।

శమీరః॥పు॥౧-అల్పాశమీ= చిన్నజమ్మిచెట్టుపేరు. [Mimosa albida.

శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥స్త్రీ॥ ౩-జమ్మిచెట్టుపేళ్లు.

పిణ్డీతకో మరువక శ్శ్వ
సనఃకరహాటకః॥౯౭॥
శల్యశ్చమదనే

పిణ్డీతకః- మరువకః- శ్వసనః- కరహాటకః- శల్యః - మదనః॥ పు॥ ౬ - మంగచెట్టుపేళ్లు. Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum.

శక్రపాదపః పారిభ
ద్రకః। భద్రదారు ద్రు
కిలిమంపీతదారు చదా
రుచ॥పూతికాష్ఠంచ(స
ప్తస్యుర్దేవదారుణ్యి)

శక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥-భద్రదారు-ద్రుకిలిమమ్-పీతదారు (పా) పూతిదారు- దారు-పూతికాష్ఠమ్॥న॥౭- దేవదారువృక్షముపేళ్లు. దేవదారుశబ్దము॥ పు॥ Uvaria longifolia: commonly called *deodar*.

(ద్వయోః)।పాటలిః
పాటలా౽మోఘా కా
చస్థాలీఫలేరుహా॥౧౦౦॥
కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ

పాటలిః॥పు॥-పాటలా-అమోఘా (వ) మోఘా-కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ-ఫలేరుహా- కృష్ణవృన్తా-కుబేరాక్షీ॥ స్త్రీ॥ ౭ - కలిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు. The trumpet flower. Bignonia suave-olens.

శ్యామాతు మహిలా
హ్వయా। లతాగోవన్ది
నీగున్ద్రా ప్రియఙ్గుఃఫలినీ
ఫలీ॥ ౧౦౧॥ విష్వక్సే

శ్యామా-మహిలాహ్వయా-లతా-గోవన్దినీ-గున్ద్రా- ప్రియఙ్గుః- ఫలినీ- ఫలీ- విష్వక్సేనా-గన్ధఫలీ-కారమ్భా॥ స్త్రీ॥-ప్రియకః॥ పు॥౧౨-ప్రేంకణపుచెట్టుపేళ్లు. Nauclea cadamba. A fragrant

నా గన్ధఫలీ కారమ్భా ప్రియక శ్చసా ।

seed so named.

మణ్డూకపర్ణ పత్త్రోర్ణ నట కట్వఙ్గ డుణ్డుకాః॥ శ్యోనాక శుకనా సర్క్ష దీర్ఘవృన్తకుటన్నటాః । శోణక శ్చారలా

మణ్డూకపర్ణః-పత్త్రోర్ణః- నటః- కట్వఙ్గః-డుణ్డుకః- శ్యోనాకః- శుకనాసః- ఋక్షః- దీర్ఘవృన్తః-కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః-అరలుః (పా) అరటుః॥పు॥౧౨-దుండిగపుచెట్టుపేళ్లు. పెద్ద మానిపేళ్లని కొందఱందురు. Bignonia Indica.

తిష్యఫలా త్వామలకీ (త్రిషు)॥ ౧౦౩ ॥ అమృతా చ వయస్థా చ

తిష్యఫలా॥సీ॥-ఆమలకీ॥త్రి॥-అమృతా-వయస్థా॥సీ॥౪-ఉసిరికచెట్టుపేళ్లు. Emblic myrobalan. Terminalia belerica.

(త్రిలిఙ్గస్తు) విభీతకః । అక్షస్తుషః కర్షఫలో భూతావాసః కలిద్రుమః॥

విభీతకః ॥ త్రి ॥ - అక్షః- తుషః-కర్షఫలః- భూతావాసః- కలిద్రుమః ॥ పు ॥ ౬ - తాండ్రచెట్టు. Beleric myrobalan.

అభయా త్వవ్యథా పథ్యా వయస్థా పూతనా ఽమృతా । హరీతకీ హైమవతీ రేచకీ శ్రేయసీ శివా॥ ౧౦౫॥

అభయా-అవ్యథా- పథ్యా- వయస్థా (పా) కాయస్థా-పూతనా-అమృతా - హరీతకీ-హైమవతీ - రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా ॥ సీ ॥ ౧౧ - కరకచెట్టుపేళ్లు. Yellow myrobalan. Terminalia citrina.

పీతద్రుస్సరలః పూతికాష్ఠం చా

పీతద్రుః-సరలః॥పు॥-పూతికాష్ఠమ్॥ న ॥ ౩ - సరళపుచెట్టుపేళ్లు.

థ ద్రుమోత్పలః। కర్ణికారః పరివ్యాధో

ద్రుమోత్పలః- కర్ణికారః- పరివ్యాధః॥ పు॥ ౩-కొండగోఁగుపేళ్లు. Pentapetes acerifolia.

లకుచో లికుచో డహుః॥ ౧౦౬॥

లకుచః-లికుచః - డహుః॥ పు॥ ౩-కమ్మరేఁగుపేళ్లు. గజనిమ్మపేళ్లు. Artocarpus Lucucha.

పనసః కణ్టకిఫలో
Bread fruit.

పనసః(పా)పణసః-కణ్టకిఫలః॥పు॥ ౨-పనసచెట్టుపేళ్లు. The jaka tree. Artocarpus integrifolia.

నిచులో ఽమ్బుజ ఇజ్జలః ।

నిచులః-అమ్బుజః-ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥ పు॥ ౩-కన్నేరుచెట్టుపేళ్లు. Eugenia acutangula.

కాకోదుమ్బరికా ఫల్గు

కాకోదుమ్బరికా-ఫల్గుః-మలపూః (పా) మల

ష్ఠలపూ ర్జఘనేఫలా ॥

అరిష్టస్సర్వతోభద్ర హింగునిర్యాస మాలకాః । పిచుమన్దశ్చ నిమ్బేఽథ పిచ్ఛిలాఽగురు శింశపా॥ ౧౦౮॥ కపిలా భస్మగర్భా సా

శిరీషస్తు కపీతనః । భణ్డీలోఽప్యథ

చాంపేయశ్చమ్పకో హేమపుష్పకః॥౧౦౯॥

(ఏతస్యకలికా) గన్ధఫలీ (స్యా)

దథ కేసరే। వకులో

వఞ్జులోఽశోకే

(సమౌ)కరక దాడిమౌ॥

చాంపేయః కేసరో నాగకేసరః కాఞ్చనాహ్వయః। జయాజయన్తీ తర్కారీ నాదేయీ వైజయన్తికా॥ శ్రీపర్ణమగ్నిమన్థ (స్స్యా) త్కణికా గణికారికా।జయోఽథ

కుటజశ్శక్రో వత్సకో గిరిమల్లికా॥౧౧౦॥

(ఏతస్యైవ) కలిఙ్గేన్ద్రయవభద్రయవం (ఫలే)।

యూః - జఘనేఫలా॥ స్త్రీ॥ ౪ - కుక్కమేడిపేళ్లు. Opposite leaved fig-tree.

అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హింగునిర్యాసః - మాలకః-పిచుమన్దః(పా)పిచుమర్దః-నిమ్బః॥పు॥౬- వేప చెట్టు పేళ్లు. Margosa tree. Melia Azadirachta.

పిచ్ఛిలా॥స్త్రీ॥-అగురు॥న॥-శింశపా (పా) శింశుపా॥ స్త్రీ॥ ౩ - ఇరుగుడు చెట్టు పేళ్లు. కపిలా-భస్మగర్భా॥స్త్రీ॥ ౨-కంపుగలయిరుగుడు పేళ్లు. ఇను ఇరుగుడు పేళ్లని కొందఱందురు. Dalbergis Sissoo.

శిరీషః-కపీతనః॥-భణ్డీలః (పా) భణ్డీరః॥పు॥ ౩- దిరిసెనపు చెట్టు పేళ్లు. Mimosa Sirisha.

చాంపేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః॥పు॥౩- సంపెగ చెట్టు పేళ్లు. Michelia Champaca.

గన్ధఫలీ॥స్త్రీ॥౧-ఏతస్య= ఈసంపెగదొక్క, కలికా= మొగ్గ పేరు.

కేసరః-వకులః॥పు॥ ౨-పొగడ చెట్టు పేళ్లు. Mimusops Elengi.

వఞ్జులః-అశోకః॥పు॥ ౨-అశోకము పేళ్లు.

కరకః॥-దాడిమః॥పు॥ ౨-దానిమ్మ చెట్టు పేళ్లు. Pomegranate.

చాంపేయః- కేసరః-నాగకేసరః-కాఞ్చనాహ్వయః॥పు॥౪-నాగకేసరము పేళ్లు. Mesual ferrea.

జయా-జయన్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయన్తికా॥స్త్రీ॥౫-తక్కిలి చెట్టు. Æschynomene Sesban.

శ్రీపర్ణమ్॥న॥-అగ్నిమన్థః॥పు॥-కణికా-గణికారికా-జయః॥పు॥ ౫-నెల్లి చెట్టు. Premna spinosa, and longifolia.

కుటజః- శక్రః- వత్సకః॥పు॥- గిరిమల్లికా॥స్త్రీ॥ ౪-కొడిసె చెట్టు పేళ్లు. Nerium antidysentericum.

కలిఙ్గమ్॥న॥ (పు) కలిఙ్గా-కాలిఙ్గ॥స్త్రీ॥- ఇన్ద్రియవమ్-భద్రయవమ్॥న॥౩-ఏతస్యైవఫలే= ఈకొడిసె

చెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్లు.

కృష్ణపాకఫ లావిగ్న సుషేణాః కరమర్దకే ॥ ౧౧౩॥

కృష్ణపాకఫలః-అవిగ్నః-సుషేణః-కరమర్దకః॥ పు॥ ౪-కలివెచెట్టుపేళ్లు. కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః-పాకకృష్ణః- అనునివి మొదలగు నానారూపములునుగలవు. Carissa Carandas.

కాలస్కన్ధ స్తమాల స్స్యా త్తాపిఞ్ఛోఽప్యథ సిన్దుకః। సిన్దువారే న్ద్రసురసౌ నిర్గుణ్డీన్ద్రాణి కేత్యపి॥ ౧౧౪॥

కాలస్కన్ధః-తమాలః-తాపిఞ్ఛః॥పు॥౩- సముద్రతీరమునందలినల్లనియాకులుగల చీకటిచెట్టుపేళ్లు.
సిన్దుకః-సిన్దువారః-ఇన్ద్రసురసః॥పు॥- నిర్గుణ్డీ-ఇన్ద్రాణికా ॥ స్త్రీ ॥ ౫ - వావిలిచెట్టుపేళ్లు. Vitex trifolia and Nigundo.

వేణీ గరాగరీ దేవతాలో జీమూత ఇత్యపి।

వేణీ-గరాగరీ(పా)ఖరాగరీ॥స్త్రీ॥- దేవతాలః(పా)దేవతాడః-జీమూతః॥పు॥ ౪- దేవతాళవృక్షము పేళ్లు.

శ్రీహ స్తినీ తుభూరుణ్డీ

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥స్త్రీ॥ ౨-గురుగుచెట్టుపేళ్లు.

తృణశూల్యం తు మల్లికా॥౧౧౫॥భూపదీ శీతభీరుశ్చ

తృణశూల్యమ్(పా)తృణశూన్యమ్॥న॥(ప) తృణశూల్యా-తృణశూన్యా-మల్లికా-భూపదీ-శీతభీరుః॥స్త్రీ॥౪-మల్లెచెట్టుపేళ్లు. Jasmin.

(సైవా)ఽఽస్ఫోటా (వనోద్భవా।

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥స్త్రీ॥౧- వనోద్భవా=అడవియందుఁబుట్టిన, సైవ=ఆమల్లెపేరు.

శేఫాలికాతు సువహా (నిర్గుణ్డీనీలికా చ సా)॥

శేఫాలికా-సువహా॥స్త్రీ॥౨-నీలికా సా నిర్గుణ్డీ=నల్లవావిలిచెట్టుపేళ్లు. Justicia Ganderusa.

(సితాఽసా) శ్వేతసురసా భూతవేశ్య

శ్వేతసురసా-భూతవేశీ॥స్త్రీ॥౨ - సితా అసా=తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టుపేళ్లు.

థ మాగధీ । గణికా యూథికాఽమ్బష్ఠా

మాగధీ-గణికా-యూథికా - అమ్బష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ౪-అడవిమొల్లపేళ్లు. Jasminum Auriculatum.

(సాపీతా) హేమపుష్పికా॥ ౧౧౬॥

హేమపుష్పికా॥స్త్రీ॥౧పచ్చపువ్వులమొల్లపేరు.

అతిముక్తః పుణ్డ్రక (స్స్యా) ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా।

అతిముక్తః-పుణ్డ్రకః॥పు॥-వాసన్తీ-మాధవీ-లతా॥స్త్రీ॥ ౫ - పువ్వులగురువెందపేళ్లు. Gaertnera racemosa. [Jasminum Grandiflorum.

సుమనా మాలతీ జాతి

సుమనాః॥స్త్రీ॥-మాలతీ-జాతిః॥స్త్రీ॥౩-జాజిపేళ్లు.

స్సప్తలానవమాలికా॥	సప్తలా-నవమాలికా॥స్త్రీ॥ ౨-విరజాజిపేళ్లు. Double Jasmin.
మాఘ్యం కున్దం	మాఘ్యమ్-కున్దమ్ ॥ న ॥ ౨ - మొల్లపేళ్లు. Jasminum multiflorum.
రక్తకస్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః।	రక్తకః-బన్ధూకః-బన్ధుజీవకః॥ పు॥ ౩-మంకెనపేళ్లు. Pentapetes phœnica.
సహా కుమారీ తరణి రమ్లాన స్తుమహాసహా॥ ౧౧౯॥	సహా-కుమారీ-తరణిః॥ స్త్రీ॥ ౩ - కస్సగోరంట [పేళ్లు. Aloe. అమ్లానః॥పు॥-మహాసహా॥ స్త్రీ॥ ౨-పెద్దగోరంటపేళ్లు. Globe amaranth.
(తత్ర శోణే) కురవక	కురవకః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వులగోరంటపేరు.
(స్తత్రపీతే) కురణ్టకః॥	కురణ్టకః॥పు॥ ౧-పచ్చపువ్వుల గోరంటపేరు.
నీలీ ఝిణ్టీ (ద్వయోః) ర్బాణాదాసీ చార్తగలశ్చసా॥ ౧౨౦॥	నీలీ-ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥-బాణా॥స్త్రీ॥-దాసీ॥ స్త్రీ॥ - ఆర్తగలః-పు॥౫-నల్లపువ్వులగోరంటపేళ్లు.
సైరేయకస్తుఝిణ్టీ (స్యాత్)	సైరేయకః॥పు॥-ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥౨- ములుగోరంటపేళ్లు. Barleria cristata.
(తస్మిన్)కురవకోఽరుణే।	కురవకః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వులుములుగోరంటపేరు.
(పీతా) కురణ్టకో ఝిణ్టీతస్మిన్ (సహాచరీ) ద్వయోః॥	కురణ్టకః॥పు॥-సహాచరీ॥స్త్రీ॥ ౨- తస్మిన్ పీతా ఝిణ్టీ=పచ్చపువ్వులగలుగోరంటపేళ్లు.
ఓడ్రపుష్పం జపా	ఓడ్రపుష్పమ్ (సా) ఓడ్రపుష్పమ్॥న॥-జపా॥స్త్రీ॥ ౨-దాసనపుచెట్టుపేళ్లు. China rose.
వజ్రపుష్పం (పుష్పం తిలస్యయత్)।	వజ్రపుష్పమ్॥న॥౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్= నువ్వుపువ్వులపేరు. The blossom of sesamum.
ప్రతిహాస శతప్రాస చణ్డాత హయమారకాః॥ ౧౨౨॥ కరవీరే	ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః - హయమారకః-కరవీరః॥ పు॥ ౫-గన్నేరుపేళ్లు. కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును తక్కినమూడునెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లందురు. Oleandar.
కరీరేతు క్రకరగ్రన్థిలౌ (ఉభౌ)।	కరీరః-క్రకరః-గ్రన్థిలః॥పు॥౩- వెణుతురుచెట్టుపేళ్లు.
ఉన్మత్తకితవో ధూర్తోధత్తూరః కనకాహ్వ	ఉన్మత్తః-కితవః-ధూర్తః-ధత్తూరః. కనకాహ్వయః-మాతులః-మదనః॥పు॥ ౭-ఉమ్మత్తపేళ్లు.

యః॥మాతులో మదన (శ్చాస్యఫలే) మాతులపుత్రకః।

Thorn apple. (Datura fastuosa.)

మాతులపుత్రకః॥పు॥ ౧ - అస్యఫలే=దీనిఫలము పేరు.

ఫలపూరో బీజపూరో రుచకో మాతులుఙ్గకే॥

ఫలపూరః-బీజపూరః - రుచకః- మాతులుఙ్గకః॥పు॥౪-మాదీఫలపుచెట్టు పేళ్లు. Citron.

సమీరణో మరువకః ప్రస్థపుష్పః ఫణిర్జకః। జమ్బీరోఽప్య

సమీరణః-మరువకః-ప్రస్థపుష్పః-ఫణిర్జకః-(పా)ఫణిజ్జకః - జమ్బీరః ॥పు॥ ౫-మరువము పేళ్లు. Sweet marjoram.

థ పర్ణాసే కఠిఞ్జరకుఠేరకా॥(సితే)ఽర్జకో(ఽత్ర

పర్ణాసః॥-కఠిఞ్జరః-కుఠేరకః॥పు॥౩ - నల్లగగ్గెర పేళ్లు. అర్జకః॥పు॥౧- తెల్లగగ్గెర పేళ్లు.

పాఠీ తు చిత్రకో వహ్నిసంజ్ఞకః ॥౧-౨౫౪॥

పాఠీ॥స్త్రీ॥-చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః॥పు॥౩-చిత్రమూలము పేళ్లు. Ceylon Lead-wort.

అర్కాహ్వవసుకాస్ఫోటగణరూపవికీరణాః॥మన్దారశ్చార్కపర్ణే

అర్కాహ్వః-వసుకః- ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫోతః-గణరూపః-వికీరణః-మన్దారః - అర్కపర్ణః॥పు॥౭-జిల్లేడుచెట్టు పేళ్లు. Swallow wort.

(ఽత్ర శుక్లే)ఽలర్కప్రతాపసౌ।

అలర్కః-ప్రతాపసః॥పు॥౨-అత్ర శుక్లే= తెల్లజిల్లేడు పేళ్లు. The white swallow wort.

శివమల్లీ పాశుపత ఏకాష్ఠీలో బకో వసుః ॥

శివమల్లీ॥స్త్రీ॥-పాశుపతః- ఏకాష్ఠీలః-బకః-(పా) బుకః-వసుః॥ పు॥ ౫-బకపుష్పము పేళ్లు.

వన్దా వృక్షాదనీవృక్షరుహా జీవన్తి (కేత్యపి)।

వన్దా-వృక్షాదనీ-వృక్షరుహా - జీవన్తికా॥ స్త్రీ॥ ౪-బదనిక పేళ్లు. A parasite plant.

వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా గుడూచీ తన్త్రికాఽమృతా॥ జీవన్తికాసోమవల్లీ విశల్యా మధుపర్ణ్యపి।

వత్సాదనీ-ఛిన్నరుహా-గుడూచీ- తన్త్రికా-అమృతా-జీవన్తికా-సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపర్ణీ॥స్త్రీ॥౯-తిప్పతీఁగె పేళ్లు. Menispermum glabrum.

మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీస్రవా॥మధూలికా మధుశ్రేణీ గోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి।

మూర్వా-దేవీ-మధురసా- మోరటా- తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా- మధూలికా- మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ- గోకర్ణీ -పీలుపర్ణీ ॥ స్త్రీ॥౧౦- చాఁగచెట్టు పేళ్లు. Dracona nervosa.

పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా।

పాఠా-అమ్బష్ఠా-విద్ధకర్ణీ - స్థాపనీ - శ్రేయసీ-రసా - ఏకాష్ఠీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనతిక్తకా॥ సీ॥౧౦-అగరుపాంటిపేళ్లు. Cissampelos hexandra.

కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ॥ మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ।

కటుః-కటుమ్భరా (పా) కటమ్భరా-అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ - మత్స్యపిత్తా - కృష్ణభేదీ-చక్రాఙ్గీ-శకులాదనీ॥ సీ॥ ౯-కటుకరోహిణిపేళ్లు. అశోకరోహిణీ యనియుంగలదు. Black hellebore.

ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ॥౧౩౨॥ ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛూశ్చమర్కటీ।

ఆత్మగుప్తా-అజహా-అవ్యణ్డా-కణ్డూరా - ప్రావృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా - శూకశిమ్బిః - కపికచ్ఛూః-మర్కటీ॥సీ॥౯ - దురదగొండిచెట్టుపేళ్లు. Dolichos pruriens.

చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీ శమ్బరీ వృషా ॥ ౧౩౩ ॥ ప్రత్యక్శ్రేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి।

చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తీ - శమ్బరీ (పా) సమ్బరీ-వృషా-ప్రత్యక్శ్రేణీ-సుతశ్రేణీ - రణ్డా-మూషికపర్ణీ॥ సీ॥ ౧౦- ఎలుకచెవిచెట్టుపేళ్లు. Anthericum tuberosum.

అపామార్గశ్శైఖరికో ధామార్గవ మయూరకా॥ ప్రత్యక్పర్ణీ కీశపర్ణీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ।

అపామార్గః-శైఖరికః-ధామార్గవః- మయూరకః॥పు॥-ప్రత్యక్పర్ణీ (పా) ప్రత్యక్పుష్పీ - కీశపర్ణీ (పా) కీశపర్ణీ-కిణిహీ-ఖరమఞ్జరీ॥ సీ॥ ౬-ఉత్తరేణిపేళ్లు. Achyranthes aspera.

హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా॥౧౩౪॥ అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాక బర్బర వర్ధకాః।

హఞ్జికా(పా)భఞ్జికా-బ్రాహ్మణీ-పద్మా - భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా-అఙ్గారవల్లీ॥సీ॥-బాలేయశాకః-బర్బరః-వర్ధకః॥ పు॥ ౯-బారంగిపేళ్లు. చిరుతేకుపేళ్లని కొందఱందురు. Ovieda verticellata.

మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా॥

మఞ్జిష్ఠా-వికసా-జిఙ్గీ-సమఙ్గా- కాలమేషికా-మణ్డూకపర్ణీ-భణ్డీరీ-భణ్డీ-యోజనవల్లీ ॥ సీ ॥ ౯-

మణ్డూకపర్ణీ భణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

మంజిష్ఠ పేళ్లు. Madder.

యాసోయవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః॥ ౧౩౭॥ రోదసీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా।

యాసః-యవాసః - దుఃస్పర్శః-ధన్వయాసః-కునాశకః॥పు॥ - రోదసీ-కచ్ఛురా-అనన్తా - సముద్రాన్తా-దురాలభా॥ సీ ॥ ౧౦ - తీఁటకసింద పేళ్లు. Prickly scopolia.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥

పృశ్నిపర్ణీ - పృథక్పర్ణీ - చిత్రపర్ణీ - అఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥సీ॥౪-కోలపొన్న పేళ్లు. Hœmonites cordifolia.

క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా।

క్రోష్టువిన్నా- సింహపుచ్ఛీ-కలశీ (షా) కలశిః-ధావనీ (పా) ధావనిః-గుహా॥ సీ॥ ౫. నక్కతోఁక పేళ్లు. నక్కతోఁకపొన్న పేళ్లనియు.

నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా॥ ౧౩౮॥ ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి।

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యాఘ్రీ - బృహతీ -కణ్టకారికా-ప్రచోదనీ-కులీ-క్షుద్రా-దుఃస్పర్శా - రాష్ట్రికా॥ సీ॥ ౧౦-వాఁకుడు పేళ్లు. A sort of prickly nightshade (solanum jacquini.)

నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా॥రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలాచ నీలినీ।

నీలీ-కాలా-క్లీతకికా-గ్రామీణా - మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-దోలా [పా] దోలా-నీలినీ॥సీ॥౧౧-నీలిచెట్టు పేళ్లు. Indigo.

అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లి స్సోమవల్లికా॥ కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాగుజీ పూతిఫల్యపి।

అవల్గుజః॥ పు॥- సోమరాజీ-సువల్లిః-సోమవల్లికా-కాలమేషీ-కృష్ణఫలా- వాగుజీ[పా]వాకుచీ-పూతిఫలీ॥సీ॥౮-కారుగచ్చ పేళ్లు. Conyza anthelmintica.

కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా॥ ౧౪౦॥ ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలాఽ

కృష్ణా-ఉపకుల్యా-వైదేహీ-మాగధీ - చపలా-కణా-ఊషణా-పిప్పలీ-శౌణ్డీ-కోలా॥ సీ॥౧౦-పిప్పలిచెట్టు పేళ్లు. Long pepper.

థకరిపిప్పలీ । కపివల్లీ కోలవల్లీశ్రేయసీ వసిరః (పుమాన్)॥	కరిపిప్పలీ-కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయసీ॥ సీ॥-వసిరః॥ పు॥ ౫-గజపిప్పలి పేళ్లు. Pothos officinalis.
చవ్యం తు చవికా	చవ్యమ్॥న॥-చవికా॥సీ॥[పా]చవికమ్॥ న॥ ౨-చవ్యము పేళ్లు. The wood of the long pepper plant.
కాకచిఞ్చీ గుఞ్జా తు కృష్ణలా ।	కాకచిఞ్చీ[పా]కాకచిఞ్చా-గుఞ్జా - కృష్ణలా॥సీ॥౩-పూసలగురువెంద. Abrus precatorius.
పలంకషాత్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః॥ గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృఙ్గాట (ఇత్యపి) ।	పలఙ్కషా-ఇక్షుగన్ధా-శ్వదంష్ట్రా॥సీ॥-స్వాదుకణ్టకః-గోకణ్టకః-గోక్షురకః-వనశృఙ్గాటః॥ పు॥౭-పల్లేరు పేళ్లు. Pedalium murex.
విశ్వావిషా ప్రతివిషాఽతివిషోపవిషాఽరుణా॥ శృఙ్గీ మహౌషధం చా	విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా - ఉపవిషా [పా]అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥సీ॥-మహౌషధమ్॥న॥౮-అతివస పేళ్లు. Atis or betula.
థక్షీరావీదుగ్ధికే(సమే) ।	క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥సీ॥౨-చిఱుపాల చెట్టు. Asclepias rosea.
శతమూలీ బహుసుతా భీరురిన్దీవరీ వరీ॥ ఋశ్యప్రోక్తా భీరుపత్త్రీ నారాయణ్యశ్శతావరీ। అహేరు	శతమూలీ - బహుసుతా - అభీరుః (పా) భీరుః - ఇన్దీవరీ - వరీ - ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా - అభీరుపత్త్రీ - నారాయణీ-శతావరీ-అహేరుః (పా) ఆహేరుః॥సీ॥ ౧౦-పిల్లపిచ్చర పేళ్లు. చల్లగడ్డ. Asparagus racemosus.
రథ పీతద్రు కాలేయక హరిద్రవః॥ ౧౪౭॥ దార్వీ పచంపచా దారుహరిద్రా పర్జనీత్యపి ।	పీతద్రుః-కాలేయకః-హరిద్రుః॥పు॥-దార్వీ - పచంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ॥సీ॥౭-మ్రానిపసుపు పేళ్లు. Amomum Zanthorhizon.
వచోగ్రగన్ధా షడ్గ్రన్థా గోలోమీ శతపర్వికా॥	వచా - ఉగ్రగన్ధా-షడ్గ్రన్థా - గోలోమీ-శతపర్వికా॥ సీ॥ ౫-వసపేళ్లు. Orris root.
(శుక్లా) హైమవతీ	హైమవతీ॥సీ॥౧-తెల్లనివస. Acorus calamus.
వైద్యమాతృసింహ్యౌ తు వాశికా । వృషోఽటరూషః సింహాస్యో	వైద్యమాతా॥ఋ॥ - సింహీ - వాశికా (పా) వాసికా-॥సీ॥-వృషః-అటరూషః (పా) అటరూషః-సింహాస్యః-వాశకః(పా)వాసకః-వాజిదన్తకః॥పు॥

వాశకో వాజిద న్తకః ॥
ఆస్ఫోటా గిరికర్ణీ స్యా
ద్విష్ణుక్రాన్తా ౽ పరాజి
తా ।
ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డే
క్షు కోకిలాక్షేక్షుర క్షు
రాః॥ శాలేయస్స్యాచ్ఛీ
తశివా ఛత్త్రామధురికా
మిసిః । మిశ్రేయా ప్య
థ సీహుణ్డో వజ్రద్రుః
స్నుక్స్నుహీ గుడాః ॥
౧౫౧॥ సమన్తదుగ్ధా౽
థో వేల్ల మమోఘా
చిత్రతణ్డులా। తణ్డుల శ్చ
క్రిమిఘ్నశ్చవిడఙ్గం (పు
న్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥
బలా వాట్యాలకో
ఘణ్టారవా తు శణపు
ష్పికా।
మృద్వీకా గోస్తనీ
ద్రాక్షా స్వాద్వీ మధు
రసేతిచ ॥ ౧౫౩॥
సర్వానుభూతిస్సరలా
త్రిపుటా త్రివృతా త్రి
వృత్ । త్రిభణ్డీ రేచనీ
శ్యామా పాలిన్ద్యాతు
సుషేణికా॥ ౧౫౪ ॥ కా
లా మసూరవిద లార్ధచ
న్ద్రా కాలమేషికా ।

౮-అడ్డసరపుచెట్టు. Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా(పా) ఆస్ఫోతా-గిరికర్ణీ-విష్ణుక్రాన్తా-అపరాజితా ॥ స్త్రీ ॥ ౪ - విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు. Clitoria ternatea.

ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥ - కాణ్డేక్షుః-కోకిలాక్షః - ఇక్షురః-క్షురః॥పు॥ ౫-గొలిమిడి. Barleria Longifolia.

శాలేయః॥పు॥-శీతశివా॥స్త్రీ॥(పా) శీతశివః॥పు॥-ఛత్త్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥స్త్రీ॥౬-సదాప పేళ్లు. Anethum Sowa.

సీహుణ్డః - వజ్రద్రుః॥పు॥ - స్నుక్॥హ్ర,స్త్రీ॥-స్నుహీ-గుడా-సమన్తదుగ్ధా॥ స్త్రీ॥ ౬-జెముడు పేళ్లు. Euphorbia Tirucalli.

వేల్లమ్॥న॥ - అమోఘా - చిత్రతణ్డులా॥స్త్రీ॥-తణ్డులః-క్రిమిఘ్నః॥పు॥-విడఙ్గమ్॥న్న॥ ౬-వాయువిళంగము పేళ్లు.

[చెట్టు పేళ్లు. Ricinus christi.

బలా॥స్త్రీ॥-వాట్యాలకః॥పు॥ ౨- చిట్టాముదపు

ఘణ్టారవా-శణపుష్పికా॥స్త్రీ॥ ౨ - గిలకచెట్టు పేళ్లు. Crotalaria retusa.

మృద్వీకా-గోస్తనీ-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధురసా॥స్త్రీ॥౫-ద్రాక్ష పేళ్లు. Grape.

సర్వానుభూతిః-సరలా-త్రిపుటా-త్రివృతా-త్రివృత్ - త్రిభణ్డీ-రేచనీ [పా] రోచనీ॥స్త్రీ॥౭-తెల్లతెగడ పేళ్లు. Convolvulus Turpethum.

శ్యామా - పాలిన్ద్రీ - సుషేణికా - కాలా - మసూరవిదలా - అర్ధచన్ద్రా-కాలమేషికా॥స్త్రీ॥ ౭-నల్లతెగడ పేళ్లు.

మధుకం క్లీతకం యష్టిమధుకం మధుయష్టికా

మధుకమ్-క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్॥న॥-మధుయష్టికా॥స్త్రీ॥ర-అతిమధురము. Liquorice.

విదారీ క్షీరశుక్లేక్షుగన్ధా క్రోష్ట్రీ తు యా సితా। (అన్యా)

విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగన్ధా-క్రోష్ట్రీ ॥ స్త్రీ॥ ర-తెల్ల నేలగుమ్ముడు పేళ్లు. Convolvulus paniculatus.

క్షీరవిదారీస్యాన్మహాశ్వేతర్క్షగన్ధికా॥ ౧౫౬॥

క్షీరవిదారీ-మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా॥ స్త్రీ॥ 3-అన్యా = నల్ల నేలగుమ్ముడు పేళ్లు.

లాఙ్గలీ శారదీ తోయపిప్పలీ శకులాదనీ।

లాఙ్గలీ-శారదీ-తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ॥స్త్రీ॥ ర-నీరుపిప్పలి పేళ్లు. Jussieua repens.

ఖరాశ్వా కారవీ దీప్యో మయూరో లోచమస్తకః॥ ౧౫౭॥

ఖరాశ్వా-కారవీ॥స్త్రీ॥-దీప్యః-మయూరః-లోచమస్తకః॥పు॥౫-ఓమము పేళ్లు. (Celosia cristata) The seed of bishop's-weed.

గోపీ శ్యామా శారిబా స్యాచ్చన్దనోత్పలశారిబా। యోగ్యమృద్ధిస్సిద్ధిలక్ష్మ్యౌ (వృద్ధేరప్యాహ్వయా ఇమే)॥

గోపీ-శ్యామా-శారిబా-చన్దనా[సా]అనన్తా-ఉత్పలశారిబా॥ స్త్రీ॥ ౫ - సుగంధిపాల పేళ్లు. Periploca indica. యోగ్యమ్॥న॥-ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః॥ స్త్రీ॥ ర-ఋద్ధియను గ్రంథ్యము పేళ్లు. వృద్ధియను గ్రంథ్యమునకును పేళ్లు.

కదలీ వారణబుసా రమ్భా మోచాంశుమత్ఫలా। కాష్ఠీలా

కదలీ-వారణబుసా-రమ్భా-మోచా-అంశుమత్ఫలా-కాష్ఠీలా ॥ స్త్రీ ॥ ౬ - అరటి పేళ్లు. The banana or plantain tree.

ముద్గపర్ణీ తు కాకముద్గా సహేత్యపి॥ ౧౫౮॥

ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా-సహా॥స్త్రీ॥3- పిల్ల పెసర పేళ్లు. Asparagus racemosus.

వార్తాకీ హిఙ్గులీ సింహీ భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ।

వార్తాకీ-హిఙ్గులీ-సింహీ-భణ్టాకీ - దుష్ప్రధర్షిణీ॥స్త్రీ॥౫ ములక చెట్టు పేళ్లు. Egg plant.

నాకులీ సురసా నాగసుగన్ధా గన్ధనాకులీ॥ నకులేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్రాకీ సువహా (చ సా।)

నాకులీ-సురసా-నాగసుగన్ధా-గన్ధనాకులీ- నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ-ఛత్రాకీ-సువహా॥స్త్రీ॥౮- సర్పాక్షి చెట్టు పేళ్లు. కొందఱు నాగసుగన్ధా అనుచోట, రస్నా-సుగన్ధా, అనియుం జెప్పుదురు.

విదారిగన్ధాంశుమతీ

విదారిగన్ధా-అంశుమతీ-సాలపర్ణీ[సా] శాలప

సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా॥ ౧౬౧॥	ర్ణీ-స్థిరా-ధ్రువా॥ సీ॥ ౫-ముయ్యాకుపొన్న పేళ్లు. Hedysarum Ganjeticum.
తుణ్డికేరీసముద్రాన్తా కార్పాసీబదరేతిచ। భారద్వాజీతుసావన్యా శృఙ్గీ తు వృషభో వృషః॥ ౧౬౨॥	తుణ్డికేరీ-సముద్రాన్తా-కార్పాసీ [పా] కర్పాసీ బదరా॥సీ॥౪-ప్రత్తిచెట్టు. Cotton tree. భారద్వాజీ॥సీ॥౧-అడవిప్రత్తి. Wild cotton. శృఙ్గీ॥న్॥-వృషభః [పా] ఋషభః-వృషః॥పు॥ 3-వృషభమను నౌషధముపేళ్లు.
గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝుషా హ్రస్వగవేధుకా।	గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా-ఝుషా-హ్రస్వగవేధుకా ॥సీ॥౪-బీరచెట్టుపేళ్లు.
ధామార్గవో ఘోషకస్స్యా న్మహాజాలీ (సపీతకః) ॥	ధామార్గవః-ఘోషకః॥ పు॥౨- ఆవడచెట్టు పేళ్లు. [గల యావడచెట్టుపేరు. మహాజాలీ॥సీ॥౧-పీతకః సః=పచ్చనిపువ్వులు
జ్యోత్స్నీ పటోలికా జాలీ	జ్యోత్స్నీ-పటోలికా-జాలీ॥ సీ॥ 3- పొట్లచెట్టు పేళ్లు. The snake-gourd plant.
నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।	నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥ సీ॥౨- నేలనేరేడుపేళ్లు. Premna herbacea.
స్యాల్లాఙ్గలి క్యగ్నిశిఖా కాకాఙ్గీ కాకనాసికా॥ ౧౬౪॥	లాఙ్గలికీ-అగ్నిశిఖా॥ సీ॥ ౨-తరిగొట్టుచెట్టుపే [ళ్లు. Wild cherry. కాకాఙ్గీ-కాకనాసికా॥ సీ॥ ౨-కాకిదొండపే ళ్లు. Cissus pedata.
గోధాపదీతు సువహా ముసలీ తాలమూలికా।	గోధాపదీ-సువహా॥ సీ॥ ౨-చెప్పుతట్టుచెట్టుపే [ళ్లు. Odina wodier. ముసలీ-తాలమూలికా॥ సీ॥ ౨-నేలతాటిపే ళ్లు. Curculigo orchioides.
అజశృఙ్గీవిషాణీ స్యా ద్గోజిహ్వాదార్వికే (సమే)॥ ౧౬౫॥	అజశృఙ్గీ-విషాణీ॥ సీ॥ ౨-దుష్టుపుచెట్టుపేళ్లు. గోజిహ్వా-దార్వికా॥సీ॥ ౨-ఎద్దునాలుకచెట్టు పేళ్లు. బెండచెట్టును. Phlomis esculenta.
తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవల్ల్యప్యథ ద్విజా।	తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ॥ సీ॥3- తమలపాకుతీఁగపేళ్లు. Betel.
హరేణూ రేణుకా కౌన్తీ కపిలా	ద్విజా-హరేణుః-రేణుకా-కౌన్తీ-కపిలా-భస్మగన్ధినీ॥ సీ॥౬- రేణుకఅను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

భస్మగన్ధినీ॥ ౧౬౬॥
ఏలావాలుక మైలే
యం సుగన్ధి హరివాలు
కమ్। వాలుకం చా
థ పాలఙ్క్యా ముకున్దకః
కున్దకున్దురూ॥ ౧౬౭॥
బాలం హ్రీబేర బర్హిష్ఠో
దీచ్యం కేశామ్బునామ
చ। కాలానుసార్య వృ
ద్ధాశ్మపుష్ప శీతశివాని
తు॥౧౬౮॥ శైలేయం
తాలపర్ణీతు దైత్యా
గన్ధకుటీ మురా। గన్ధినీ
గజభక్ష్యాతు సువహా
సురభీరసా॥మహేరణా
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీ
తి చ। అగ్నిజ్వాలాసుభి
క్షాతు ధాతకీ ధాతృపు
ష్పికా॥ ౧౬౯॥
పృథ్వీకా చన్ద్రబాలై
లా నిష్కుటిర్బహులా
౭థ (పా॥సూక్ష్మో) ప
కుఞ్చికా తుత్థా కోరఙ్గీ
త్రిపుటా త్రుటిః॥ ౧౭౦॥
వ్యాధిఃకుష్ఠం పారిభా
వ్యం వాప్యం పాకలము
త్పలమ్।
శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీ స్యా

తక్కోలము.

ఏలావాలుకమ్ [పా] ఏలవాలుకమ్-ఐలేయమ్॥న॥-సుగన్ధి॥న్,పు॥హరివాలుకమ్-వాలుకమ్॥ న॥ ౫ - కూఁతురుబుడమ పేళ్లు. నూఁగుదోస చెట్టు. Bryonia Scabra.

పాలఙ్క్యా॥స్త్రీ॥-ముకున్దః-కున్దః[పా] కున్దుః-కున్దురుః॥ పు॥ ౪-కుందరుష్క మను గంధద్రవ్యము.

బాలమ్-హ్రీబేరమ్-బర్హిష్ఠమ్ - ఉదీచ్యమ్-కేశామ్బునామ॥న॥౫-కురువేరు పేళ్లు. Andropogon muricatum.

కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధమ్ - అశ్మపుష్పమ్-శీతశివమ్-శైలేయమ్ ॥ న ॥ ౫-రాతిపువ్వు పేళ్లు. Benzoin ; Stone flower.

తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధినీ॥ స్త్రీ॥ ౫-మురయను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

గజభక్ష్యా-సువహా- సురభిః-రసా- మహేరణా-కున్దురుకీ [పా] కున్దురుకీ-సల్లకీ-హ్లాదినీ॥స్త్రీ॥ ౭-అందుగు చెట్టు. Boswellia serrata.

అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ-ధాతృపుష్పికా ॥స్త్రీ॥ ౪-ధాతకీకుసుమ మను గ్రంథ్యము పేళ్లు. ఆరె పువ్వు. Lythrum fruticosum.

పృథ్వీకా - చన్ద్రబాలా - ఏలా-నిష్కుటిః-బహులా॥స్త్రీ॥౫ - పెద్దయేలకులు. Large cardamoms.

ఉపకుఞ్చికా-తుత్థా [పా] తుచ్ఛా-కోరఙ్గీ-త్రిపుటా-త్రుటిః॥ స్త్రీ॥ ౫-సన్నయేలకుల పేళ్లు. Small cardamoms.

వ్యాధిః॥పు॥-కుష్ఠమ్-పారిభావ్యమ్-వాప్యమ్-పాకలమ్-ఉత్పలమ్॥ న॥ ౬ - చెంగల్వకోష్టు పేళ్లు. Costus.

శఙ్ఖినీ - చోరపుష్పీ- కేశినీ॥స్త్రీ॥ ౩-కడలపు చెట్టు.

త్కే-శిన్య

పేళ్లు. Andropogon aciculatum.

థ వితున్నకః॥౧౭౨॥ ఝటాఽ మలాఽ జ్ఝ టా తాలీశివా తామలకీ

వితున్నకః॥పు॥-ఝటా-అమలా-అజ్ఝటా-తాలీ-శివా-తామలకీ॥సీ॥౭-నేలయుసిరిక పేళ్లు.

తి చ। ప్రపౌణ్డరీకం పౌ ణ్డర్య

ప్రపౌణ్డరీకమ్-పౌణ్డర్యమ్ [పా] పుణ్డర్యమ్॥న॥౨-పుండరీక మను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

మథతున్న కుబేరకః॥ కుణిగ్గి కచ్ఛగ్గి కాన్తల కో నన్ది వృక్షో౭-

తున్నః-కుబేరకః-కుణిః - కచ్ఛః- కాన్తలకః-నన్దివృక్షః॥పు॥ ౬ - నందివృక్షము పేళ్లు. Cedrela Toona.

థ రాక్షసీ చణ్డా ధన హారీ క్షేమదుష్పత్ర గ ణహాసకాః॥ ౧౭౪॥

రాక్షసీ-చణ్డా- ధనహారీ॥సీ॥ - క్షేమః-దుష్పత్రః-గణహాసకః॥ పు ॥ ౬ - నల్లకచోరము పేళ్లు. బలరక్కసిపేళ్లని కొందఱందురు. Zedoary.

వ్యాలాయుధం వ్యా ఘ్రనఖం కరజం చక్ర కారకమ్।

వ్యాలాయుధమ్ [పా] వ్యాడాయుధమ్-వ్యాఘ్రనఖమ్-కరజమ్ [పా]కరజ్జమ్-చక్రకారకమ్॥న ॥ ౪ - వ్యాఘ్రనఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు. A perfume.

సుషిరా విద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రి ర్నటీ నలీ॥ ధమ న్యంజన కేశీ చ

సుషిరా [పా] శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ-అంజనకేశీ॥సీ॥౭-నళియను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగుత్తిక.

హనుర్హట్ట విలాసినీ। శుక్తి శ్శఙ్ఖః ఖురః కోల దలం నఖ

హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥సీ॥ - శఙ్ఖః-ఖురః॥పు॥ కోలదలమ్-నఖమ్॥న॥౭-నఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. కొందఱుసుషిరాదులు౫-నళికిని, ధమని మొదలుర-బెత్తమునకును, శుక్తిమొదలు౫ - నఖమునకును పేళ్లందురు.

మథాఢకీ॥ కాక్షీ మృ త్స్నా తువరికా మృ త్తాలక సురాష్ట్ర జే।

ఆఢకీ-కాక్షీ-మృత్స్నా-తువరికా॥సీ॥ - మృత్తాలకమ్[ప] మృత్॥ద॥ - తాలకమ్ - సురాష్ట్రజమ్॥న॥౬-తొవరిమన్ను. A fragrant earth.

కుటన్నటం దాశపురం వానేయం పరిపేలవమ్॥

కుటన్నటమ్-దాశపురమ్- వానేయమ్-పరిపేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్- గోనర్దమ్-కైవర్తీము

ప్లవ గోపుర గోనర్దకై
వర్తిము స్తకానిచ ।

స్తకమ్॥న॥ ౮ - తుంగముస్తలపేళ్లు. Cyperus rotundus.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బ
ర్హం పుష్పం స్థౌణేయ
కుక్కురే॥ ౧౭౮॥

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్ - బర్హమ్-పుష్పమ్(ప) బర్హపుష్పమ్[పా]బర్హిపుష్పమ్ - స్థౌణేయమ్-కుక్కురమ్॥న॥౬ - స్థౌణేయక మను గంధద్రవ్యము. పచ్చాకును మాచిపత్రియు. A perfume.

మరున్మాలా తు పిశు
నా స్పృక్కా దేవీ ల
తాలఘుః।సముద్రాన్తా
వధూః కోటివర్షా లఙ్కో
పి కేత్యపి॥ ౧౭౯॥

మరున్మాలా (ప) మరుత్-మాలా - పిశునా-స్పృక్కా-[పా] పృక్కా - దేవీ-లతా- లఘుః - సముద్రాన్తా-వధూః-కోటివర్షా-లఙ్కోపికా [పా] లఙ్కాసికా॥స్త్రీ॥ ౧౦-స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు. Medicago esculenta.

తపస్వినీ జటామాంసీ
జటిలా లోమశా మిశీ।

తపస్వినీ-జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా- మిశీ॥స్త్రీ॥౫-జటామాంసి పేళ్లు. Indian Spikenard.

త్వక్పత్త్రముత్కటం
భృఙ్గం త్వచం చోదం
వరాఙ్గకమ్॥ ౧౮౦॥

త్వక్॥చ్,స్త్రీ॥-పత్త్రమ్-ఉత్కటమ్ - భృఙ్గమ్-త్వచమ్-చోదమ్[పా]చోచమ్-వరాఙ్గకమ్॥న॥౭-లవంగచెక్క పేళ్లు. Cassia lignea.

కర్చూరకో ద్రావిడకః
కాల్పకో వేధముఖ్యకః।

కర్చూరకః-ద్రావిడకః - కాల్పకః-వేధముఖ్యకః॥పు॥ ౪-గంధకచోలము. Curcuma Zerumbet.

ఓషధ్యో (జాతిమా
త్రేస్యు)

ఓషధ్యః(ప)ఓషధయః॥స్త్రీ,బ॥ ౧ - ఆకారభేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దెలియఁబడు లతాదిజాతు యందు వర్తించును. A herb, or deciduous plant.

(రజాతౌ సర్వ) మౌష
ధమ్॥ ౧౮౧॥

ఔషధమ్॥న॥౧-జాతివ్యతిరిక్తములై రోగహారములైనవానికన్నిటికిని పేరు. A drug.

శాకా (ఖ్యం పత్త్రపు
ష్పాది)

శాకం॥అ॥న॥౧-భోజనార్హములైన యాకులు మొదలైనవాని పేరు. An esculent plant.

తణ్డులీయో ఽల్పమా
రిషః।

తణ్డులీయః-అల్పమారిషః॥పు॥ - ౨ - చిఱ్ఱికూర పేళ్లు. Amaranthus polygamus.

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽ
నన్తా ఫలినీ శక్రపుష్పి

విశల్యా-అగ్నిశిఖా-అనన్తా-ఫలినీ [పా] హాలినీ-శక్రపుష్పికా॥స్త్రీ॥౫ - నాగేటచాలుకూర పేళ్లు.

కా॥ ౧౮౨॥	వెన్న వెదురుకూర.
స్యా దృశ్యగన్ధా ఛగలాన్త్ర్యావేగీ వృద్ధదారకః। జుఙ్గో	ఋశ్యగన్ధా-ఛగలాన్త్రీ [పా] ఛగలాన్త్రీ-ఆవేగీ ॥స్త్రీ॥-వృద్ధదారకః-జుఙ్గః॥ పు॥౫- బొద్దికూర పేళ్లు. కొందఱు ఆవేగి శబ్దము త్తరపదసాహచర్యముచేత నకారాంతపుల్లింగమనిరి.
బ్రాహ్మీతు మత్స్యాక్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ॥	బ్రాహ్మీ(పా)బ్రహ్మీ-మత్స్యాక్షీ-వయస్థా-సోమవల్లరీ॥స్త్రీ॥౪-పొన్నగంటికూర. Illecebrum Sessile.
పటుపర్ణీ హైమవతీ। స్వర్ణక్షీరీ హిమావతి।	పటుపర్ణీ-హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ - హిమావతీ॥ స్త్రీ॥౪-కంకోష్టుపేళ్లు.
హయపుచ్ఛీ తు కామ్బోజీ మాషపర్ణీ మహాసహా॥ ౧౫౪॥	హయపుచ్ఛీ-కామ్బోజీ - మాషపర్ణీ - మహాసహా॥స్త్రీ॥ ౪-కారుమినుముపేళ్లు.
తుణ్డికేరీ రక్తఫలాబిమ్బికా పీలుపర్ణ్యపి।	తుణ్డికేరీ - రక్తఫలా - బిమ్బికా-పీలుపర్ణీ॥స్త్రీ॥౧-దొండచెట్టుపేళ్లు. Bryonia grandis.
బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥	బర్బరా-కబరీ-తుఙ్గీ-ఖరపుష్పా - అజగన్ధికా॥ స్త్రీ॥ ౫-వాయింటచెట్టు. Ocymum gratissimum.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా రాస్నా యుక్తరసా చ సా। చాఙ్గేరీ చుక్రికా దన్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽమ్లలోణికా॥ ౧౫౬॥	ఏలాపర్ణీ-సువహా - రాస్నా-యుక్తరసా॥ స్త్రీ॥ ౪-సన్నరాస్నముపేళ్లు. Mimosa octandra. చాఙ్గేరీ-చుక్రికా-దన్తశఠా - అమ్బష్ఠా-ఆమ్లలోణికా॥స్త్రీ॥ పులిచింతపేళ్లు. Oxalis monadelpha.
సహస్రవేధీ చుక్రోఽమ్లవేతస శ్శతవేధ్యపి।	సహస్రవేధీ॥న్॥-చుక్రః - అమ్లవేతసః - శతవేధీ॥న్, పు॥ ౪-పుల్లప్రబ్బలిపేళ్లు. Sorrel.
నమస్కారీ గణ్డకాలీ సమఙ్గా ఖదిరేత్యపి॥ ౧౫౭॥	నమస్కారీ - గణ్డకాలీ-సమఙ్గా - ఖదిరా॥స్త్రీ॥౪-ముడుగుడు దామరపేళ్లు. Lycopodium imbricatum.
జీవన్తీ జీవనీ జీవా జీవనీయా మధుః స్రవా।	జీవన్తీ-జీవనీ-జీవా - జీవనీయా-మధుః-స్రవా[ప] మధుస్రవా॥స్త్రీ॥ ౫-పాలకూర. Mimusops Kauki.
కూర్చశీర్షో మధురకః శృఙ్గహ్రస్వాఙ్గజీవకాః॥	కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృఙ్గః-హ్రస్వాఙ్గః-జీవకః॥ పు॥ ౬-జీవకమను నౌషధము పేళ్లు.

మూలము	వ్యాఖ్య
కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో ఽనార్యతిక్తో ఽథ	కిరాతతిక్తః-భూనిమ్బః - అనార్యతిక్తః॥ పు॥ 3- నేలవేము పేళ్లు. Gentiana cherayta.
సప్తలా విమలా సాతలా భూరిఫేనా చర్మకషేత్యపి॥ ౧౪౯॥	సప్తలా-విమలా-సాతలా- భూరిఫేనా -చర్మకషా॥ స్త్రీ॥ ౫. సంబరేణి పేళ్లు.
వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాఽథ	వాయసోలీ- స్వాదురసా-వయస్థా [పా] కాయస్థా॥స్త్రీ॥3- కాకోలి పేళ్లు. కారుగొలిమి.
మకూలకః। నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి॥	మకూలకః [పా] ముకూలకః-నికుమ్భః॥పు॥- దన్తికా- ప్రత్యక్శ్రేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - దంతి చెట్టు పేళ్లు.
అజమోదా తూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా।	అజమోదా-ఉగ్రగన్ధా-బ్రహ్మదర్భా-యవానికా॥స్త్రీ॥ర-ఒకదినుసు ఓమము పేళ్లు. Carum carui.
(మూలే) పుష్కరకాశ్మీర పద్మపత్రాణి (పౌష్కరే)॥ ౧౫౦॥	పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్-పద్మపత్రమ్॥న॥ 3- పౌష్కరేమూలే=పుష్కరమూలము. కాశ్మీరదేశపు మెట్ట తామరదుంప. Costus speciosus.
అవ్యథాతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ।	అవ్యథా- అతిచరా-పద్మా-చారటీ- పద్మచారిణీ॥ స్త్రీ॥౫-కాశ్మీరదేశపు తామర. Hibiscus mutabilis.
కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీత్యపి॥ ౧౫౧॥	కామ్పిల్యః - కర్కశః-చన్ద్రః-రక్తాఙ్గః॥పు॥- రోచనీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - కంపిలము పేళ్లు. రోచనీ యనునౌషధము.
ప్రపున్నాడస్త్వేడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః। పద్మాట ఉరణాక్షశ్చ	ప్రపున్నాడః - ఏడగజః-దద్రుఘ్నః-చక్రమర్దకః-పద్మాటః-ఉరణాక్షః [పా] ఉరణాఖ్యః॥ పు॥ ౬-తగిరిస చెట్టు పేళ్లు. Cassia Alata.
పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః॥ ౧౫౨॥	పలాణ్డుః-సుకన్దకః॥ పు॥ ౨-నీరుల్లి పేళ్లు. ఎఱ్ఱయుల్లి. Onion. Allium cepa.
లతార్కదుద్రుమౌ (తత్ర హరితే)	లతార్కః-దుద్రుమః॥ పు॥ ౨-హరితేతత్ర= పచ్చనీరుల్లి పేళ్లు. A green onion.
ఽథ మహౌషధమ్।	మహౌషధమ్-లశునమ్॥న॥-గృఞ్జనః-అరిష్టః-

లశునం గృఞ్జనారిష్ట మ
హాకన్ద రసోనకాః॥
పునర్నవాతు శోథఘ్నీ
వితున్నం సునిషణ్ణకమ్।
స్యాద్వాతక శ్శీతలోఽ
పరాజితా శణపర్ణ్యపి॥ ౧౯౫॥
పారావతాఙ్ఘ్రిః క
టభీ పణ్యా జ్యోతిష్మ
తీ లతా।
వార్షికం త్రాయమా
ణా స్యాత్త్రాయన్తీ బల
భద్రికా॥ ౧౯౬॥
విష్వక్సేనప్రియా ఘృష్టి
ర్వారాహీ బదరేత్యపి।
మార్కవో భృఙ్గరా
జస్స్యా
త్కాకమాచీతు వా
యసీ॥ ౧౯౭॥
శతపుష్పా సితచ్ఛత్త్రాఽ
తిచ్ఛత్త్రా మధురా మిసిః।
అవాక్పుష్పీ కారవీ చ
సారణీ తు ప్రసారణీ॥
(తస్యాం కటమ్భరా రా
జబలా భద్రబలేతి చ।
జనీ జతూకా జననీ జ
తుకృ చ్చక్రవర్తినీ॥
౧౯౮॥ సంస్పర్శాఽ

మహాకన్దః-రసోనకః॥ పు॥ ౬-వెల్లుల్లిపేళ్లు. తెల్ల
యుల్లి. Garlick. [Hogweed.
పునర్నవా-శోథఘ్నీ॥ సీ॥ ౨-గలిజేరు పేళ్లు.
వితున్నమ్-సునిషణ్ణకమ్॥ న॥ ౨-నీరుచెంచలి
పేళ్లు. Marsilea dentata.
వాతకః॥ పు॥ [పా] వాతకీ॥ సీ॥-శీతలః॥ పు॥ [పా]
శీతలా-అపరాజితా-శణపర్ణీ [పా] అసనపర్ణీ॥ సీ॥
౪-సోమిధపుచెట్టు పేళ్లు. Pentaptera tomentosa.
పారావతాఙ్ఘ్రిః॥ సీ॥ - కటభీ-పణ్యా-జ్యోతిష్మ
తీ-లతా॥ సీ॥ ౫-ఎక్కుడుతీఁగె పేళ్లు. మా నేరుతీఁగె-
మెఱపుతీఁగె. Heart-pea.
వార్షికమ్॥ న॥ - త్రాయమాణా-త్రాయన్తీ-
బలభద్రికా॥ సీ॥ ౪-కలుగానుగుపేళ్లు.
విష్వక్సేనప్రియా-ఘృష్టిః [పా] గృష్టిః-వారా
హీ-బదరా॥ సీ॥ ౪-పాఁచితీఁగె పేళ్లు. Dioscorea.
మార్కవః-భృఙ్గరాజః॥ పు॥ ౨-గుంటగలి
జేరుపేళ్లు. Trailing Eclipta.
కాకమాచీ-వాయసీ॥ సీ॥ ౨-కాఁచిచెట్టు పేళ్లు.
Solanum trilobatum.
శతపుష్పా - సితచ్ఛత్త్రా-అతిచ్ఛత్త్రా - మధు
రా-మిసిః [పా] మసిః-అవాక్పుష్పీ - కారవీ॥ సీ॥
౭-పెద్దసదాప పేళ్లు. అడవిసదాప. Anise.
సారణీ [పా] సారణా - ప్రసారణీ - కటమ్భ
రా-రాజబలా-భద్రబలా ॥ సీ ॥ ౫ - గొంతెమ
గోరుచెట్టు పేళ్లు. Paederia fœtida.
జనీ-జతూకా [పా] జనూకా-జననీ [పా] ర
జనీ-జతుకృత్ [పా] జన్తుకృత్ - చక్రవర్తినీ-సం
స్పర్శా॥ సీ॥ ౬-కోరింగచెట్టు పేళ్లు.

థ శటీ గన్ధమూలీ ష
డ్గ్రన్థి కేత్యపి । కర్చూ
రోఽపి పలాశోఽ

శటీ-గన్ధమూలీ-షడ్గ్రన్థికా ॥ సీ ॥ - కర్చూరః [పా] కర్బురః-పలాశః ॥ పు ॥ ౫-గంట్లకచోరము పేళ్లు. A species of Curcuma.

థ కారవేల్లః కటిల్ల
కః॥ ౨౦౦॥ సుషవీ చా

కారవేల్లః-కటిల్లకః[పా]కఠిల్లకః॥ పు॥-సుషవీ [పా]సుశవీ॥సీ॥౩ - కాకర చెట్టుపేళ్లు. Momordica charantia.

థ కులకం పటోల స్తి
క్తకః పటుః ।

కులకమ్॥న॥-పటోలః-తి క్తకః-పటుః॥ పు॥ ౪-చేదుపొట్ల పేళ్లు. Trichosanthes dioeca.

కూశ్మాణ్డక స్తు కర్కా
రు

కూశ్మాణ్డకః[పా]కూష్మాణ్డకః-కర్కారుః॥ పు॥ ౨-గుమ్మడు చెట్టు పేళ్లు. A pumpkin gourd.

రుర్వారుః కర్కటీ
(స్త్రియౌ) ॥౨౦౧॥

ఉర్వారుః-కర్కటీ॥ సీ॥ ౨ - దోస చెట్టుపేళ్లు. Cucumber.

ఇక్ష్వాకుః కటుతు
మ్బీ స్యా

ఇక్ష్వాకుః-కటుతుమ్బీ ॥ సీ ॥ ౨-వదరు చెట్టు పేళ్లు. చేదుసొర. A bitter gourd.

త్తుమ్బ్యలాబూ (రుభే
సమే) ।

తుమ్బీ-అలాబూః[పా]అలాబుః(స)ఆలాబుః ॥సీ॥ఆనుగపు చెట్టు పేళ్లు.సొర.Cucurbita lagenaris.

చిత్రా గవాక్షీ గోడు
మ్బా

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ సీ ॥ ౩-పిల్లపాపర చెట్టుపేళ్లు. బుడమపేళ్లును.

విశాలా త్విన్ద్రవారుణీ॥
౨౦౨॥

విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥సీ॥- ౨- పెద్దపాపర పేళ్లు. Coloquintida. Cucumis Colocynthis.

అర్శోఘ్న స్సూరణః
కన్దో

అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥పు॥ ౩-కంద పేళ్లు. Arum campanulatum.

గణ్డీర స్తు సమష్ఠిలా ।

గణ్డీరః॥పు॥-సమష్ఠిలా॥సీ॥ ౨-ఏటునంగ పేళ్లు.

కలమ్బ్యుపోదికా(ఽ
స్త్రీతు) మూలకం హిల
మోచికా॥ ౨౦౩॥ వా
స్తుకం(శాకభేదాస్స్యుః)

కలమ్బీ॥ సీ॥ - ఉపోదికా [పా] ఉపోదకీ॥ సీ॥- మూలకమ్॥ స్న॥-హిలమోచికా॥ సీ॥-వాస్తుకమ్ (ప) వాస్తూకమ్ ॥ న ॥ ఈ ౫ను వరుసగా తీగబచ్చలి (Convolvulus repenes), దుంప బచ్చలి (Basella rubra), ముల్లంగి (Radish), చిలుకకూర (Hingtsha repens), చక్రవర్తికూర (Chenopodi-

um album) అనునైదుశాక భేదములపేళ్లు.

దూర్వా తు శతపర్వికా।సహస్రవీర్యా భార్గవ్యౌ రుహానన్తాఽ(థసాసితా)॥ ౨౦౮॥

దూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గవీ-రుహా-అనన్తా॥ సీ॥ ౬ - గఱికపేళ్లు. Bent grass. (Agrostis linearis.)

గోలోమీ శతవీర్యా చ గణ్డాలీ శకులాక్షకః।

గోలోమీ-శతవీర్యా॥ సీ॥ ౨-సితాసా=తెల్లగఱికపేళ్లు. గణ్డాలీ॥సీ॥-శకులాక్షకః॥పు॥ ౨-తీఁగగఱికపేళ్లు. ఈరెను తెల్లగఱికపేళ్లని కొందఱు.

కురువిన్దో మేఘనామా ముస్తాముస్తక (మస్త్రియామ్)॥ ౨౦౫॥

కురువిన్దః - మేఘనామా॥న్,పు॥-ముస్తా॥సీ॥-ముస్తకమ్॥ న్న॥ ౪-నిఃసుపుతుంగముస్తలపేళ్లు. Cyperus rotundus.

స్యాద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా

భద్రముస్తకః॥పు॥-గున్ద్రా॥సీ॥ ౨-రాగముస్తలపేళ్లు. భద్రముస్తలు. Cyperus pertinuis.

చూడాలా చక్రలోచ్చటా।

చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా॥ సీ॥ ౩-వట్రువముస్తలపేళ్లు.

వంశేత్వక్సారకర్మారత్వచిసార తృణధ్వజాః॥ శతపర్వా యవఫలోవేణు మస్కర తేజనాః।

వంశః- త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-తృణధ్వజః-శతపర్వా॥ న్॥ - యవఫలః-వేణుః-మస్కరః- తేజనః॥పు॥౧౦-వెదురుపేళ్లు. A bamboo.

(వేణవః) కీచకా (స్తేస్యుర్యేస్వన న్త్యనిలోద్ధతాః)॥ ౨౦౭॥

కీచకాః॥ పు, బ॥ ౧-వాయువుచేతఁగొట్టఁబడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు. The whistling bamboos.

గ్రన్థి(ర్నా)పర్వపరుషీ

గ్రన్థిః॥పు॥-పర్వ॥న్॥-పరుః॥ స్, న॥ ౩-వెదురుగణుపులపేళ్లు. పరుశబ్దము కారాంత పుల్లింగము నుంగలదని కొందఱందురు. A knot or joint.

గున్ద్రి స్తేజనక శ్శరః।

గున్ద్రః- తేజనకః-శరః॥ పు॥ ౩ - కాకివెదురుపేళ్లు. Saccharum Sara.

నడస్తు ధమనః పోటగలోఽ

నడః-ధమనః-పోటగలః॥పు॥ ౩-కిక్కిసకసవుపేళ్లు. గనుపదంటు. A reed.

థోకాశ(మస్త్రియామ్)

కాశమ్॥న్న॥-ఇక్షుగన్ధా॥సీ॥-పోటగలః॥పు॥౩-

౨౦౮॥ ఇక్షుగన్ధా పోటగలః(పుంభూమనితు) బల్బజాః ।

రెల్లుకసవుపేళ్లు. బల్బజాః॥పు, బ॥ ౧-మోదయవుకసవుపేరు. ఈరను రెల్లుకసవుపేళ్లని కొందఱందురు. Saccharum Spontaneum.

రసాల ఇక్షు

రసాలః-ఇక్షుః॥పు॥ ౨-చెఱకుపేళ్లు. Sugarcane.

(స్తద్భేదాః)పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః॥ ౨౦౯॥

పుణ్డ్రః-కాన్తారకః-ఆదిపదమునచే కోశకారః॥పు॥-తద్భేదాః= చెఱకువిశేషములు.

స్యాద్వీరణంవీరతరం

వీరణమ్-వీరతరమ్॥ న॥ ౨-అవురుకసవుపేళ్లు. Andropogon muricatum.

(మూలేఽస్యో)శీరమస్త్రియామ్। అభయంనలదంసేవ్యమమృణాలం జలాశయమ్॥ ౨౧౦॥ లామజ్జకం లఘులయమవదాహేష్టకాపథే।

ఉశీరమ్॥ప్న॥-అభయమ్ - నలదమ్- సేవ్యమ్- అమృణాలమ్- జలాశయమ్-లామజ్జకమ్-లఘులయమ్- (ప) లఘు-లయమ్-అవదాహమ్-ఇష్టకాపథమ్॥ న॥ ౧౦-అస్య=ఈయవురు కసవుయొక్క, మూలే=వేరుపేళ్లు. అవేవట్టివేళ్లు. Cus-cus.

(నడాదయ)స్తృణం(గర్ముచ్ఛ్యామాకప్రముఖా అపి)॥ ౨౧౧॥

నడాదయః=నడశబ్దము మొదలిదిగాఁగలవైన శబ్దముల చేతఁ జెప్పఁబడినవియు; గర్ముచ్ఛ్యామాకప్రముఖాఅపి, గర్ముత్=ఊడలు, శ్యామాకః=చామలు, ప్రముఖాఅపి=ఇవి మొదలైన తృణధాన్యవాచకశబ్దముల చేతఁ జెప్పఁగలపియు, తృణమ్॥న॥తృణమని చెప్పఁబడును. A gramineous plant.

(అస్త్రీ)కుశం కుథో దర్భః పవిత్ర

కుశమ్॥ప్న॥-కుథః - దర్భః॥పు॥-పవిత్రమ్॥న॥ ౪-దర్భలపేళ్లు. Sacrificial grass.

మథ కత్తృణమ్।పౌర సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజగ్ధక రౌహిషమ్॥

కత్తృణమ్-పౌరమ్-సౌగన్ధికమ్ - ధ్యామమ్- [పా]ధ్యామమ్- దేవజగ్ధకమ్-రౌహిషమ్॥న॥ ౭- కామంచికసవుపేళ్లు. A fragrant grass.

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్ర పాలఘ్నౌ మాలాతృణక భూస్తృణే।

ఛత్త్రా॥సీ॥-అతిచ్ఛత్త్రః[ప]ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రః-పాలఘ్నః॥పు॥ 3 - ఛత్త్రాకారమైనకసవుపేళ్లు. A mushroom. మాలాతృణకమ్-భూస్తృణమ్॥ న॥ ౨-చిప్పకసవు. Andropogon schœnanthus.

శష్పం బాలతృణం

శష్పమ్ [పా] శస్యమ్-బాలతృణమ్॥ న॥ ౨-లేఁతకసవుపేళ్లు. Young grass.

ఘాసో యవసం

ఘాసః-యవసం(ప)యావసః॥ పు॥ ౨-పశువులు మొదలైనవితినఁదగినకసవుపేళ్లు. Meadow grass.

తృణ మర్జునమ్ ॥

తృణమ్-అర్జునమ్॥ న॥ ౨ - సామాన్యముగా కసవుపేళ్లు. Grass.

(తృణానాం సంహతి) స్తృణ్యా

తృణ్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-తృణానామ్=కసవుయొక్క, సంహతిః=సమూహము పేరు. Abundance of grass.

నడ్యాతు (నడసంహతిః) ।

నడ్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-నడసంహతిః=గనుపకసవుగుంపు పేరు. కిక్కసకసవుగుంపు. Abundance of reeds.

తృణరాజా(హ్వయ) స్తాలో

తృణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨-తాటిచెట్టుపేళ్లు. Palmyra.

నాలికేరస్తు లాఙ్గలీ॥ ౨౧౪ ॥

నాలికేరః[పా] నారికేలః-లాఙ్గలీ॥ న్, పు-ఈ, స్త్రీ॥ ౨-టెంకాయచెట్టుపేళ్లు. Cocoanut.

ఘోణ్టాతుపూగఃక్రముకోగువాకః ఖపురో (ఽస్యతు। ఫలముద్వేగమేతేచహిన్తాలసహితా స్త్రయః॥ ౨౧౫ ॥ ఖర్జూరఃకేతకీ తాలీ ఖర్జూరీ చ తృణద్రుమాః॥

ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ పూగః - క్రముకః - గువాకః-(ప) గూవాకః - ఖపురః॥ పు॥ ౫ - పోకచెట్టుపేళ్లు. Areca Faufel. [Arecanut.

ఉద్వేగమ్॥ న॥ ౧ - ఈపోకచెట్టుఫలముపేరు.

హిన్తాలసహితాః=గిఱికతాటి (Marshy date) తోఁగూడుకొనియున్న, ఏతేత్రయశ్చ=ఈచెప్పఁబడిన తాలనారికేల క్రముకములు మూఁడును, ఖర్జూరః=ఖర్జూరవృక్షము (Date), కేతకీ=మొగలిచెట్టు (Pandanus odoratissimus), తాలీ=శ్రీతాళవృక్షము (Corypha Talliera), ఖర్జూరీ=ఈఁతచెట్టు (Wild date) ఈరను కూడి యెనిమిదియు తృణవృక్షములనంబడును. A palm.

ఇతి వనౌషధివర్గః.

అరణ్యములతోను ఓషధులతోను జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సింహోమృగేన్ద్రః

సింహః- మృగేన్ద్రః- పఞ్చాస్యః-హార్యక్షః -

పఞ్చాస్యోహర్యక్షః కేసరీ హరిః ॥ ౨౧౬ ॥
[కణ్ఠీరవ్యోగజరిపుః పిఙ్గదృష్టిర్మృగాధిపః॥]

కేసరీ॥న్॥-హరిః॥పు॥ ౬-సింహముపేళ్లు. A lion.
[కణ్ఠీరవః - గజరిపుః - పిఙ్గదృష్టిః - మృగాధిపః॥పు॥౪] అధికపాఠము.

శార్దూలద్వీపినౌవ్యాఘ్రే

శార్దూలః - ద్వీపీ॥న్॥-వ్యాఘ్రః॥పు॥ ౩- పెద్ద పులిపేళ్లు. A tiger.

తరక్షుస్తుమృగాదనః ।

తరక్షుః-మృగాదనః॥పు॥ ౨-సివంగిపేళ్లు. A hyena.

వరాహస్సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః॥౨౧౭॥ దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార ఇత్యపి ।

వరాహః-సూకరః[పా]శూకరః-ఘృష్టిః[పా] గృష్టిః-కోలః-పోత్రీ॥న్॥ - కిరిః-కిటిః-దంష్ట్రీ॥న్॥-ఘోణీ॥న్॥- స్తబ్ధరోమా॥న్॥-క్రోడః-భూదారః॥పు॥ ౧౨-అడవిపందిపేళ్లు. A hog.

కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః ॥ మర్కటో వానరః కీశో వనౌకాః

కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః - శాఖామృగః-వలీముఖః-మర్కటః-వానరః-కీశః-వనౌకాః ॥ స్, పు॥ ౯-కోఁతిపేళ్లు. A monkey or ape.

అథభల్లుకే । ఋక్షాచ్ఛభల్ల భాల్లూకా

భల్లుకః (ప) భల్లూకః-ఋక్షః-అచ్ఛభల్లః-(ప) అచ్ఛః-భల్లః-భాల్లూకః-॥ పు॥ ౪- ఎలుఁగుగొడ్డుపేళ్లు. A bear.

గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ॥

గణ్డకః-ఖడ్గః-ఖడ్గీ॥న్,పు॥౩-ఖడ్గమృగముపేళ్లు. A rhinoceros.

లులాయో మహిషో వాహద్విషత్కాసరసైరిభాః॥

లులాయః-మహిషః-వాహద్విషన్॥త్॥-కాసరః-సైరిభః॥పు॥౫-కారెనుపోతుపేళ్లు. A buffalo.

(స్త్రియాం)శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః॥ సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః॥

శివా॥స్త్రీ॥-భూరిమాయుః[పా] భూరిమాయః-గోమాయుః-మృగధూర్తకః - సృగాలః - [పా] శృగాలః - వఞ్చకః - క్రోష్టుః - ఫేరుః-ఫేరవః-జమ్బుకః॥పు॥ ౧౦-నక్కపేళ్లు. క్రోష్టుశబ్దమునకు ఋకారాంతమునకువలెరూపము. A jackal.

ఓతుర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖు

ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః[పా]మార్జాలః-వృషదంశకః[పా] పృషదంశకః-ఆఖుభుక్॥ జ్, పు॥

భుక్ ॥ ౨౨౧॥

౫-పిల్లి పేళ్లు. A cat.

(త్రయో) గౌధేర గౌధార గౌధేయా(గోధికాత్మజే)।

గౌధేరః-గౌధారః-గౌధేయః॥పు॥ ౩-ఉడుము పిల్ల పేళ్లు. An iguana.

శ్వావిత్తు శల్య(స్తల్లోమ్ని) శలలీ శలలం శలమ్॥ ౨౨౨॥

శ్వావిత్ ॥ధ్॥-శల్యః॥పు॥౨- ఏదుపంది పేళ్లు. [A porcupine.

శలలీ॥స్త్రీ॥-శలలమ్-శలమ్॥న॥ ౩-తల్లోమ్ని=ఆ ఏదుపందిముండ్ల పేళ్లు. Porcupine quills.

వాతప్రమీ ర్వాతమృగః

వాతప్రమీః-వాతమృగః॥పు॥ ౨-గాలికి నెదురు నడచునిట్టివంటి మృగము, పొడయిట్టి. వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును. A swift antelope.

కోక స్త్వీహామృగో వృకః।

కోకః-ఈహామృగః-వృకః॥పు॥౩- తోఁడేలు పేళ్లు. A wolf.

మృగే కురఙ్గ వాతాయు హరిణాజిన యోనయః॥

మృగః-కురఙ్గః-వాతాయుః-హరిణః - అజినయోనిః॥పు॥౫-ఇట్టి పేళ్లు. A deer or antelope.

ఐణేయ మేణ్యాశ్చర్మాద్య మేణస్యైణ (ముభే త్రిషు)।

ఏణ్యాః=ఆఁడు లేడియొక్కయు,ఏణస్య = మగదుప్పియొక్కయు,చర్మాద్యమ్=చర్మము మొదలైనవి, వరుసగా-ఐణేయమనియు (Belonging to a doe), ఐణమనియు (Belonging to a buck), చెప్పఁబడును ॥త్రి॥

కదలీ కన్దలీ చీన శ్చమూరు ప్రియకావపి ॥ ౨౨౪॥ సమూరు(శ్చేతిహరిణా అమీ అజినయోనయః)।

కదలీ॥స్త్రీ॥ (ప) కదలిన్, పు॥బొల్లిచాయ మెడ చారలుగలిగి బిలములోనుండు మృగము. కన్దలీ॥స్త్రీ॥ (ప) కన్దలిన్, పు॥ దొడ్డకడుపును నల్లనిముందరికాళ్లును గలమృగము. చీనః ॥పు॥ గున్నవన్నెగలిగి ౩౦ అంగుళముల పొడుపుగల మృగము. చమూరుః॥ పు॥ తోఁకలేనిమృగము. ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై మెత్తని నల్లనిరోమములుగల మృగము. సమూరుః॥పు॥ తెల్లనికొన నెంట్రుకలతోఁ గూడిన దొడ్డ మెడగలమృగము. ఇత్యమీ=ఈయూఱును, అజినయోనయః=ఆ స్తరణాదులకు నుపయోగిం

ము చర్మములకుఁ గారణములయిన, హారిణాః=ఇఱ్ఱిజాతులలోని విశేషములు.

కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః॥ ౨౨౫॥ గోకర్ణ పృషతైణర్శ్య రోహితాశ్చమరో (మృగాః)।

కృష్ణసారః [పా] కృష్ణశారః=నల్ల ఇఱ్ఱి, The spotted antelope. రురుః=నల్లచారలదుప్పి, The stag. న్యఙ్కుః=తలవంచుకొనిపోవు జింకపోతు. రఙ్కుః=తెల్లరోమములుగల ఇఱ్ఱి, The spotted axis. శమ్బరః=ఎఱ్ఱవన్నెగల సన్నపుజింక. రౌహిషః=కొండగొఱ్ఱె. గోకర్ణః=కణితి. పృషతః=దుప్పి, The porcine deer. ఏణః= పెద్దకండ్లుగల నల్లయిఱ్ఱి. ఋశ్యః [పా] ఋష్యః=మనుఁబోతు, White-footed antelope. రోహితః=కేసరియనుమృగము. చమరః=సవరపుమృగము, Bos grunniens. ఈ ౧౨ను॥ పు॥-మృగాః = తిమతిమ పేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్శరభో రామస్సృమరో గవయశ్శశః॥ ౨౨౬॥

గన్ధర్వః=దొడ్డకడుపును నల్లనిరోఁకయును గలమృగము. శరభః=ఎనిమిదికాళ్లుగలిగి సింహమును చంపెడిమృగము. రామః=పెద్దదుప్పి. సృమరః=పెద్దసవరపు మృగము. గవయః=గురుపోతు, Bos Gavoeus. శశః=కుందేలు, A hare.

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః।

A beast.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయినవియును, మృగేన్ద్రాద్యాః=సింహశబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవాద్యాః=వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁగలగోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులని చెప్పఁబడును.

[అధోగంతా తు ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉందురః] ఉన్దురుర్మూషికో౽ప్యాఖుర్గిరికా బాలమూషికా॥

[అధోగంతా - ఖనకః - వృకః-పుంధ్వజః- ఉందురః.] ఎలుక పేళ్లు. అధికపాఠము.

ఉన్దురుః-మూషికః [పా] మూషకః - ఆఖుః॥ పు॥3-ఎలుక పేళ్లు. A rat. [A small rat.

గిరికా-బాలమూషికా॥స్త్రీ॥౨-చిట్టెలుక పేళ్లు.

[ఛుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా ।]	[ఛుచున్దరీ-గన్ధమూషీ॥ సీ॥ ౨-చుంచుపేళ్లు. A mouse. దీర్ఘదేహీ - మూషికా॥సీ॥౨ - పందికొక్కుపేళ్లు. The Bandicoot.]
సరటఃకృకలాస స్స్యాత్	సరటః-కృకలాసః॥పు॥౨-తొండపేళ్లు. Cameleon.
న్ముసలీగృహగోధికా॥	ముసలీ-గృహగోధికా॥సీ॥౨-బల్లి. A lizard.
లూతా స్త్రీ తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకాః (స్సమాః) ।	లూతా॥సీ॥-తన్తువాయః-ఊర్ణనాభః-మర్కటకః॥ పు॥ ౪-సాలెపురుగుపేళ్లు. A spider.
నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః	నీలఙ్గుః-క్రిమిః॥పు॥ ౨-పురుగులపేళ్లు. మానిమీఁదినల్లనిపురుగులనికొందఱందురు. An insect
కర్ణజలూకా శతప(ద్యుభే)॥ ౨౨౯॥	కర్ణజలూకా(పా)కర్ణజలౌకా-శతపదీ॥సీ॥౨-జెఱ్ఱిపేళ్లు. చెవిదూఱుపాముసు.రోఁకటిబండయు. A centipede.
వృశ్చిక శ్శూకకీట స్స్యాత్	వృశ్చికః-శూకకీటః॥పు॥౨ - నల్లతేలుపేళ్లు. కణుఁదురుపేరును. A caterpillar.
దలిద్రోణౌ తు వృశ్చికే।	అలీ॥ న్॥ [పా] అలిః॥న్॥-ద్రోణః [పా] ద్రూణః-వృశ్చికః॥ పు॥ ౩-ఎఱ్ఱతేలుపేళ్లు. సామాన్యముగా తేలుపేళ్లనికొందఱందురు. A scorpion.
పారావతః కలరవః కపోతోఽథ	పారావతః- కలరవః- కపోతః॥ పు॥ ౩-పావురముపేళ్లు. A dove or pigeon.
శశాదనః॥ పత్త్రి శ్శ్యేన	శశాదనః-పత్త్రీ॥న్॥-శ్యేనః॥పు॥ ౩-డేగపేళ్లు. A hawk or falcon.
ఉలూక స్తు వాయసారాతిపేచకౌ। [దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]	ఉలూకః- వాయసారాతిః- పేచకః॥పు॥ ౩-గూబపేళ్లు. An owl. [దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః- దివాభీతః - నిశాటనః॥] అధికపాఠము.
వ్యాఘ్రాట స్తు భరద్వాజః	వ్యాఘ్రాటః- భరద్వాజః॥పు॥ ౨ - ఏట్రింతపేళ్లు. భారద్వాజపక్షి. A sky-lark.
ఖఞ్జరీట స్తు ఖఞ్జనః॥ ౨౩౦॥	ఖఞ్జరీటః-ఖఞ్జనః॥పు॥ ౨ - మందపిచ్చికపేళ్లు. కాటుకపిట్ట. రుద్వపులుఁగు. కాజు. A wagtail.

లోహపృష్ఠస్తు కఙ్కస్స్యా
దథచాషః కికీదివిః ।
కలిఙ్గభృఙ్గధూమ్యాట్యా
(అథస్యా)చ్ఛతపత్త్రకః॥ దార్వాఘాటోఽథ సారఙ్గః స్తోకక శ్చాతక (స్సమాః)।
కృకవాకుస్తామ్రచూడః కుక్కుట శ్చరణాయుధః॥ ౨౩౩॥
చటకః కలవిఙ్కస్స్యా (త్తస్య స్త్రీ) చటకా (తయోః। పుమపత్యే) చాటకైరః (స్త్ర్యపత్యే) చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥
కర్కరేటుః కరేటుస్స్యా త్కృకణక్రకరా(సమౌ)॥
వనప్రియః పరభృతః కోకిలః పిక (ఇత్యపి)॥
కాకేతు కరటారిష్టబలిపుష్టసకృత్ప్రజాః। ధ్వాఙ్క్షాత్మఘోష పరభృద్బలిభు గ్వాయసా అపి॥ ౨౩౫॥ [చిరజీవీచైకదృష్టి ర్మౌకులిః పికవర్ధనః।]
ద్రోణకాకస్తు కాకోలో

లోహపృష్ఠః-కఙ్కః॥పు॥ ౨-రావులుఁగుపేళ్లు. మల్లెజేగుఱును. A heron.

చాషః-కికీదివిః॥పు॥ ౨-పాలపక్షిపేళ్లు. A blue jay.

కలిఙ్గః-భృఙ్గః-ధూమ్యాటః॥ పు॥ ౩-కూఁకటిమూఁగయను పక్షిపేళ్లు. A fork-tailed shrike.

శతపత్త్రకః-దార్వాఘాటః ॥ ౨-మానుగోయిలపులుఁగుపేళ్లు. బెగ్గురుపులుఁగును. A wood-pecker.

సారఙ్గః [సా] శారఙ్గః - స్తోకకః - చాతకః॥ పు॥ ౩-వానకోయిలపేళ్లు. చాతకపక్షి.

కృకవాకుః-తామ్రచూడః-కుక్కుటః - చరణాయుధః॥ పు॥ ౪ - కోడిపేళ్లు. A gallinaceous fowl.

చటకః-కలవిఙ్కః॥ పు॥ ౨-పిచ్చిక పేళ్లు. A sparrow.

చటకా॥స్త్రీ॥౧-ఆఁడుపిచ్చిక. A female sparrow.

చాటకైరః॥పు॥-చటకా॥స్త్రీ॥ ౨ను-వరుసగా, తయోః=ఆపిచ్చుకలరెంటియొక్క, పుమపత్యే=మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే=ఆఁడుపిల్లయందును వర్తించును.

కర్కరేటుః-కరేటుః॥ పు॥ ౨-పెద్దకొక్కెర పేళ్లు. Numidian crane.

కృకణః-క్రకరః॥ పు॥ ౨-కొక్కెర పేళ్లు.

వనప్రియః-పరభృతః-కోకిలః-పికః॥ పు॥ ౪-కోకిలపేళ్లు. The black cuckoo.

కాకః - కరటః - అరిష్టః- బలిపుష్టః-సకృత్ప్రజాః-ధ్వాఙ్క్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్ ॥ త్ ॥-బలిభుక్ ॥జ్ ॥-వాయసః-చిరజీవీ॥ న్ ॥-ఏకదృష్టిః-మౌకులిః-పికవర్ధనః॥పు॥ ౧౪-కాకిపేళ్లు. చిరజీవి మొదలు నాలుగు నధిక నామములు. A crow.

ద్రోణకాకః-కాకోలః॥ పు॥ ౨ - మాలకాకిపేళ్లు. A raven.

దాత్యూహః కాలకణ్ఠకః॥ ౨౩౭॥	దాత్యూహః-కాలకణ్ఠకః॥ పు॥ ౨-కూఁకురు గుడ్డంగి పిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి. A gallinule.
ఆతాయి చిల్లౌ	ఆతాయీ॥న్॥(పా)ఆతాపీ॥న్॥-చిల్లః॥పు॥౨-పిన్నగద్దపేళ్లు.జెముడుకాకియు,చీరపిట్టయు.A kite.
దాక్షాయ్య గృధ్రౌ	దాక్షాయ్యః-గృధ్రః॥పు॥ ౨-గద్దపేళ్లు. బోరువయును. A vulture.
కీర శుకౌ (సమౌ)।	కీరః-శుకః॥ పు॥ ౨-చిలుకపేళ్లు. A parrot.
క్రుఙ్ క్రౌఞ్చోఽథ బకః కహ్వః	క్రుఙ్॥చ్॥-క్రౌఞ్చః॥పు॥౨-కొంగపేళ్లు.A curlew. బకః-కహ్వః॥పు॥ ౨-వక్కుకొంగపేళ్లు. A crane.
పుష్కరాహ్వస్తు సారసః॥ ౨౩౮॥	పుష్కరాహ్వః-సారసః॥పు॥౧-బెగ్గురుపేళ్లు. The Indian crane.
కోకశ్చక్రశ్చక్రవాకో రథాఙ్గా (హ్వయనామకః)।	కోకః - చక్రః-చక్రవాకః-రథాఙ్గః॥ పు॥ ౪-జక్కవపిట్టపేళ్లు. The ruddy goose.
కాదమ్బః కలహంస (స్స్యాత్)	కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౨-ధూమ్రవర్ణములయిన ముక్కుకాళ్లుగల హంసలపేళ్లు. A drake.
దుత్క్రోశ కురరౌ (సమౌ)॥ ౨౩౯॥	ఉత్క్రోశః-కురరః॥పు॥౨- పెన్నడపులుఁగుపేళ్లు. An osprey.
హంసాస్తు శ్వేతగరుతశ్చక్రాఙ్గామానసౌకసః।	హంసః-శ్వేతగరుత్॥ త్॥ - చక్రాఙ్గః-మానసౌకాః॥ స్, పు॥ ౪-హంసపేళ్లు. A swan.
రాజహంసాస్తు తే (చఞ్చుచరణై ర్లోహితై స్సితాః)॥ ౨౪౦॥	రాజహంసః॥ పు॥ ౧-లోహితైః చఞ్చుచరణైః=ఎఱ్ఱనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి, సితాః=తెల్లనై యుండు ఆహంసలపేళ్లు.
(మలినై) ర్మల్లికాక్షా (స్తే)	మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః॥ పు॥ ౧- మలినైః=కొంచెముధూమ్రవర్ణముగలముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్రా (స్సితేతరైః)।	ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥ ౧-సితేతరైః=నల్లనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.
శరారి రాటి రాడిశ్చ	శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥స్త్రీ॥౩-ఆఁడేలుఅనుపక్షిపేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా ॥ ౨౭౧॥	బలాకా - బిసకణ్ఠికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨- తెల్లకొక్కెర పేళ్లు. A small crane.
(హంసస్య యోషి) ద్వరటా	వరటా॥స్త్రీ॥౧-హంసస్య=హంసయొక్క, యోషిత్ =స్త్రీ పేరు. A duck or goose.
(సారసస్యతు) లక్ష్మణా ।	లక్ష్మణా(పా)లక్షణా॥స్త్రీ॥ ౧- సారసస్య= బెగ్గురుపక్షియొక్క స్త్రీ పేళ్లు.
జతుకా ఽజినపత్త్రా స్యాత్పరోష్ణీ తైలపాయికా॥ ౨౭౨॥	జతుకా (పా) జతూకా-అజినపత్త్రా॥ స్త్రీ ॥ ౨- గబ్బిలాయి పేళ్లు. A bat. పరోష్ణీ - తైలపాయికా ॥స్త్రీ॥ ౨-బరిణెపురుగు పేళ్లు. A cock-roach.
వర్వణా మక్షికా నీలీ	వర్వణా-మక్షికా-నీలీ॥స్త్రీ॥ ౩- నల్లనియీఁగ పేళ్లు. A blue fly.
సరఘా మధుమక్షికా ।	సరఘా-మధుమక్షికా॥ స్త్రీ ॥ ౨-జుంటెయీఁగ పేళ్లు. తేనెటీఁగ. A bee.
పతఙ్గికాపుత్తికా స్యా	పతఙ్గికా-పుత్తికా॥ స్త్రీ ॥ ౨ తెరయీఁగ పేళ్లు. A small bee.
ద్దంశ స్తువనమక్షికా॥	దంశః॥పు॥-వనమక్షికా॥స్త్రీ॥ ౨-అడవియీఁగ [పేళ్లు. A gadfly.
దంశీ (తజ్జాతి రల్పా స్యా)	దంశీ॥స్త్రీ॥౧- అల్పా=అల్పమైన,తజ్జాతిః స్యాత్ = ఆయడవియీఁగలజాతిపేరు. అడవిదోమ.
ద్గన్ధోలీ వరటా (ద్వయోః)।	గన్ధోలీ [పా] గన్ధాలీ-వరటా॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఎఱ్ఱతుమ్మెద పేళ్లు. కణుఁదురీఁగ. A wasp.
భృఙ్గారీ చీరుకా చీరీ ఝిల్లికా చ (సమా ఇమాః)॥ ౨౭౪॥	భృఙ్గారీ-చీరుకా [పా] ఝీరుకా-చీరికా- చీరీ- ఝిల్లికా॥స్త్రీ॥ ౪ - చిమట పేళ్లు. ఈలపురుగును. A cricket.
(సమౌ) పతఙ్గశలభౌ	పతఙ్గః-శలభః॥పు॥ ౨-మిడత పేళ్లు. A grass-[hopper.
ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః ।	ఖద్యోతః-జ్యోతిరిఙ్గణః॥ పు॥ ౨-మిణుఁగురుపురుగు పేళ్లు. A firefly.
మధువ్రతో మధుకరో మధులిణ్మధుపాలినః॥ ౨౭౫॥ ద్విరేఫపు	మధువ్రతః-మధుకరః-మధులిట్ ॥హ॥-మధుపః-అలీ॥న్॥-ద్విరేఫః-పుష్పలిట్ ॥హ॥ - భృఙ్గః - షట్పదః-భ్రమరః-అలిః-[ఇన్దిన్దిరః చఞ్చరీకః-రో

ద్విరేఫపుష్పలిడ్భృఙ్గషట్పదభ్రమరాలయః । [ఇన్దిన్దిరశ్చఞ్చరీకో రోలమ్బో బమ్భరశ్చ సః]॥ ౨౮౬॥

లమ్బః-బమ్భరః]॥పు॥౧౫ - తుమ్మెదపేళ్లు. ఇన్దిన్దిరశబ్దము మొదలు ౪ అధికనామములు. A large black bee.

మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గభుక్ । శిఖావల శ్శిఖీ కేకీ మేఘనాదానులాస్యపి॥

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥న్॥-నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గభుక్॥జ్॥-శిఖావలః శిఖీ॥న్॥ - కేకీ॥న్॥ - మేఘనాదానులాసీ॥న్,పు॥౯ - నెమిలిపేళ్లు. A peacock.

కేకా వాణీ మయూరస్య (సమౌ) చన్ద్రక మేచకౌ।

కేకా॥స్త్రీ॥ ౧-మయూరస్య వాణీ=నెమలికూఁత [పేళ్లు. His cry.

చన్ద్రకః - మేచకః॥పు॥౨- నెమిలిపురికన్ను పేళ్లు.

శిఖా చూడా

శిఖా-చూడా॥స్త్రీ॥ ౨- నెమిలికూఁకటిపేళ్లు. Crest.

శిఖణ్డస్తు పిఞ్ఛ బర్హే (నపుంసకే)॥ ౨౮౭॥

శిఖణ్డః॥పు॥-పిఞ్ఛమ్-బర్హమ్॥న॥౩- నెమిలిపురిపేళ్లు. Peacock's tail.

ఖగే విహఙ్గ విహగ విహఙ్గమవిహాయసః। శకున్తి పక్షి శకుని శకున్త శకున ద్విజాః॥ ౨౮౮॥ పతత్రి పత్రి పతగ పతత్పత్రరథాణ్డజాః । నగౌకో వాజి వికిర వి విష్కిరపతత్త్రయః ॥ నీడోద్భవా గరుత్మన్తః పిత్సన్తో నభసఙ్గమాః।

ఖగః-విహఙ్గః-విహగః- విహఙ్గమః-విహాయాః॥స్॥-శకున్తిః-పక్షీ॥న్॥-శకునిః-శకున్తః-శకునః-ద్విజః-పతత్రీ॥న్॥- పత్త్రీ॥న్॥- పతగః-పతన్॥త్॥-పత్రరథః- అణ్డజః-నగౌకాః॥స్॥- వాజీ॥న్॥-వికిరః-విః-విష్కిరః- పతత్త్రిః-నీడోద్భవః-గరుత్మాన్॥త్॥-పిత్సన్॥త్॥-నభసంగమః॥పు॥౨౭-సామాన్యముగాఁ బక్షులపేళ్లు. A bird.

(తేషాం విశేషా) హారీతో మద్గుః కారణ్డవః ప్లవః॥ ౨౯౦॥ తిత్తిరిః కుక్కుభో లావో జీవం జీవ శ్చకోరకః। కోయష్టిక ష్టిట్టిభకో వర్తకో వ

హారీతః॥పు॥=పచ్చనిపిట్ట, green pigeon. మద్గుః॥పు॥=నీరుకాకి. The shag. కారణ్డవః॥పు॥=కన్నెలేడు. ప్లవః॥పు॥=నీరుకోడి. తిత్తిరిః॥పు॥=తీతువు. The francoline partridge. కుక్కుభః॥పు॥=బెళగువ్వ, A wild cock. లావః॥ పు॥=లావుక, A quail. జీవంజీవః॥పు॥=వన్నెపులుఁగు, A pheasant. చ

ర్త్తికాదయః॥ ౨౫౨॥

కోరకః॥ పు॥=వెన్నెల పులుఁగు, Perdix rufa. కోయష్టికః॥ పు॥=చీఁకుకొక్కెర, గుడ్డికొంగ. టిట్టిభకః॥పు॥=లకుముకిపిట్ట, Jacana. వర్తకః॥పు॥=సెలిచెపిట్ట, వోట్లపులుఁగు. వర్తికా॥స్త్రీ॥=మాలసల్లంకి॥- ఈ ౧౬-శబ్దములును, తేషాంవిశేషాః = ఆపక్షులలో భేదములు. ఇచటఁగొందఱుజీవంజీవచకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు వర్తకశబ్దమును స్త్రీలింగముగాపఠించి వర్తికావర్తకాశబ్దములు పర్యాయములనియుం జెప్పిరి.

గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రంపతత్త్రంచ తనూరుహమ్।

గరుత్-పక్షః-ఛదః॥పు॥-పత్త్రమ్-పతత్త్రమ్-తనూరుహమ్॥న॥౬-ఱెక్కలపేళ్లు. A wing.

(స్త్రీ) పక్షతిః పక్షమూలం

పక్షతిః॥స్త్రీ॥-పక్షమూలమ్॥న॥౨-ఱెక్కలమొదటిపేళ్లు. The root of a wing.

చఞ్చు స్త్రోటి (రుభే స్త్రియా)॥ ౨౫౩॥

చఞ్చుః-త్రోటిః॥స్త్రీ॥ ౨-పక్షిముక్కుపేళ్లు. The beak.

ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః)।

ప్రడీనమ్॥న॥=ఎగయుట, Taking flight. ఉడ్డీనమ్॥న॥=పాఱుట, Soaring. సండీనమ్॥న॥=వ్రాలుట॥, Perching 3-ను, ఏతాః=ఇవి, ఖగగతిక్రియాః=పక్షులగతి భేదములు.

పేశీ కోశో (ద్విహీనే) ఽణ్డం

పేశీ॥స్త్రీ॥-కోశః॥పు॥-అణ్డమ్॥న॥3-గ్రుడ్డుపేళ్లు. పేశీకోశః-ఒకపదమనికొందఱు. An egg.

కులాయో నీడ (మస్త్రియామ్)॥ ౨౫౪॥

కులాయః॥పు॥-నీడమ్॥పు॥న॥ ౨-పక్షిగూఁటిపేళ్లు. A nest.

పోతః పాకోఽర్భకో డిమ్భః పృథుకః శ్శాబక శ్శిశుః।

పోతః-పాకః-అర్భకః-డిమ్భః-పృథుకః-శాబకః-శిశుః॥ పు॥ ౭-సామాన్యముగా శిశువు పేళ్లు. Young of any animal.

స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం

స్త్రీపుంసౌ-మిథునమ్-ద్వన్ద్వమ్॥న॥ 3-స్త్రీపురుషులజంటపేళ్లు. A couple, male and female,

యుగ్మంతు యుగలం యుగమ్॥ ౨౫౫॥

యుగ్మమ్-యుగలమ్-యుగమ్॥న॥౩-జంటపేళ్లు. A pair or brace.

సమూహానివహవ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః। స్తోమౌఘ నికర వ్రాత వార సఙ్ఘాత సఞ్చయాః॥ ౨౫౬॥ సముదాయ స్సముదయ స్సమవాయశ్చయోగణాః। (స్త్రియాంతు) సంహతి ర్బృన్దం నికురమ్బంకదమ్బకమ్॥ ౨౫౭॥

సమూహః-నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-విసరః-వ్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః-వారః-సఙ్ఘాతః-సఞ్చయః-సముదాయః-సముదయః-సమవాయః-చయః-గణః॥పు॥-సంహతిః॥స్త్రీ॥-బృన్దమ్-నికురమ్బమ్-కదమ్బకమ్॥న॥ ౨౨-గుంపుపేళ్లు. A flock or multitude.

(బృన్దభేదా స్సమైః) వర్గః

బృన్దభేదాః=ఇకఁ జెప్పఁబడునవి సమూహవిశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥పు॥౧-సమైః=ఒకతీరువస్తువులగుంపు పేరు. A multitude of similar things.

సఙ్ఘ సార్థౌతు (జన్తుభిః)।

సఙ్ఘః-సార్థః॥పు॥౨-జన్తుభిః= ప్రాణిసమూహము పేరు. An assembly of animals.

(సజాతీయైః) కులం

కులమ్॥న॥ ౧-సజాతీయైః=సజాతీయములైన ప్రాణిసమూహము పేరు. A multitude of homogeneous animals.

యూథం (తిరశ్చాం పున్నపుంసకమ్)॥

యూథమ్॥ప్న॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు సమూహము. A flock of birds or beasts.

(పశూనాం) సమజో

సమజః॥పు॥ ౧-పశూనామ్=పశువులగుంపు పేరు. A herd of beasts.

(న్యేషాం) సమాజో

సమాజః॥పు॥ ౧-అన్యేషామ్=పశువులకంటె నన్యమయిన నరపక్ష్యాదిసమూహము పేరు. An assembly of men &c.

(థ సధర్మిణామ్)। స్యాన్నికాయః

నికాయః॥పు॥ ౧-సధర్మిణామ్=ఒక్కవిధమయిననడకగలవారియొక్కగుంపు పేరు. An association of persons performing like duties.

పుఞ్జరాశీ తూత్కరః కూట (మస్త్రియామ్)॥

పుఞ్జః-రాశిః-ఉత్కరః॥పు॥-కూటమ్॥ప్న॥ర-ధాన్యాదిసమూహముపేళ్లు. A heap of grain.

కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని (తద్గణే)।

కాపోతమ్॥న॥=పావురములగుంపు, A flock of doves. శౌకమ్॥న॥=చిలుకలగుంపు,—of parrots. మాయూరమ్॥న॥=నెమిళ్లగుంపు,—of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥తీతుపులగుంపు,—of francoline partridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆయాగుంపునకీలాగున తెలియునది.

(గృహాసక్తాః పక్షిమృగా) శ్ఛేకాః స్యుర్గృహ్యకాశ్చ తే॥ ౨౬౦॥

ఛేకాః [పా] సేకాః-గృహ్యకాః॥పు॥ ...-గృహాసక్తాః=పెంచఁబడియిల్లుమరగిన, పక్షిమృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్లు. Domesticated birds or beasts.

ఇతి సింహాదివర్గః.

సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా మానవా నరాః। స్యుః పుమాంసః పఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషా నరః॥ ౨౬౧॥

మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః-మానవః-నరః-పుమాన్॥స్॥-పఞ్చజనః-పురుషః-పూరుషః-నా॥ ఋ, పు॥ ౧౧ - మనుష్యుల పేళ్లు. Man; mankind.

స్త్రీ యోషి దబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః। ప్రతీపదర్శినీ వామా వనితా మహిలా (తథా) ౨౬౨॥

స్త్రీ-యోషిత్॥త్,సీ॥(ప)యోషితా॥ఆ॥-అబలా-యోషా(పా) జోషా-నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా-మహిలా॥సీ॥ ౧౧-సామాన్యముగా స్త్రీలపేళ్లు. A woman,or female.

(విశేషాస్త్వ) ఙ్గనా భీరుః కామినీ వామలోచనా। ప్రమదా భావినీ కాన్తా లలనా చ నితమ్బినీ॥ ౨౬౩॥ సున్దరీ

అఙ్గనా = మంచి అవయవములుగలది, well-shaped. భీరుః=భయముగలది, timid. కామినీ = మిగులఁ గామముగలది, loving. వామలోచనా= మంచికన్నులుగలది, having fine eyes. ప్రమదా = మిక్కిలిమదముగలది. భావినీ = శృంగార

రమణీ రామా

చేష్టగలది (పా) మానినీ = ప్రణయకోపముగలది. కాన్తా=మిక్కిలి చక్కనిది. లలనా = వేడుకగలది. నితమ్బినీ=గొప్పపిఱుఁదులుగలది. సున్దరీ = రూపలావణ్యముగలది, handsome. రమణీ=నాయకుని రమింపఁజేయునది. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥ సీ॥ ౧౨ - స్త్రీవిశేషముల పేళ్లు.

కోపనా(సైవ)భామినీ।

కోపనా-భామినీ॥సీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ పేళ్లు. A passionate woman.

వరారోహామత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ॥

వరారోహా-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ-ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥సీ॥ ౪ - ఉత్తమస్త్రీ పేళ్లు. A handsome, healthy and affectionate woman.

(కృతాభిషేకా) మహిషీ

మహిషీ॥సీ॥ ౧-కృతాభిషేకా = రాజుపట్టపుదేవి పేరు. A queen.

భోగిన్యో౽(న్యానృపస్త్రియః)।

భోగిన్యః॥సీ॥౧-అన్యాః నృపస్త్రియః=పట్టపుదేవికంటెఁ దక్కిన రాజస్త్రీల పేరు. Other wives of a king.

పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ॥ ౨౬౫ ॥ భార్యా జాయా(౽థపుంభూమ్ని) దారాః

పత్నీ-పాణిగృహీతీ-ద్వితీయా - సహధర్మిణీ-భార్యా-జాయా॥సీ॥ - దారాః ॥ పు, బ॥ ౭-అగ్నిసాక్షికముగా వివాహము చేసికొన్న దానిపేళ్లు. మొదటి ౪-ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లామునకును, తక్కిన 3-ను సామాన్యమయిన పెండ్లామునకును పేళ్లనికొందఱందురు. A wife.

(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ। పురన్ధ్రీ

కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥సీ॥ ౨ - పుత్త్రభృత్యాదికుటుంబముగల స్త్రీ పేళ్లు. A matron.

సుచరిత్రా తు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా॥ ౨౬౬॥

సుచరిత్రా - సతీ - సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ సీ॥ ౪-పతివ్రతపేళ్లు. A virtuous and faithful wife.

కృతసాపత్నికా౽ధ్యూఢా౽ధివిన్నా౽థ

కృతసాపత్నికా-అధ్యూఢా- అధివిన్నా॥ సీ॥ 3-పెద్దపెండ్లాము పేళ్లు. The first wife.

స్వయంవరా।పతిం

స్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా॥సీ॥3-తనంత

వరాచ వర్యాౖ	టనేమగనివరించు స్త్రీ పేళ్లు. A bride choosing her husband.
థ కుల స్త్రీ కులపాలి కా॥ ౨౬౭॥	కుల స్త్రీ - కులపాలికా॥ సీ ॥ ౨-వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు. A chaste woman.
కన్యా కుమారీ	కన్యా(ప)కన్యకా-కుమారీ॥సీ॥ ౨ - మొదటి వయసుననున్న పెండ్లి కాని పడుచుపేళ్లు. A virgin.
గౌరీ తు నగ్నికాౖ నాగతార్తవా।	గౌరీ-నగ్నికా-అనాగతార్తవా॥సీ॥3-సమర్తాడని పడుచు. A girl who has not menstruated.
స్యాన్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః॥స్, సీ॥ ౨-క్రొత్తగా సమర్తాడిన పడుచు పేళ్లు. A girl arrived at puberty.
స్తరుణీ యువతి (స్సమే)॥ ౨౬౮॥	తరుణీ (పా)తలునీ-యువతిః॥సీ॥ ౨-జవ్వనిపేళ్లు 30 ఏండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలది. A young woman.
(సమా)స్నుషా జనీ వధ్వ	స్నుషా-జనీ-వధూః॥ సీ ॥ 3 - కోడలిపేళ్లు. A daughter-in-law.
శ్చిరణ్టీతు సువాసినీ।	చిరణ్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥సీ॥ ౨-పేరంటాలిపేళ్లు. స్వవాసినియను పాఠముసందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీ పేళ్లు. A married woman staying in her father's house.
ఇచ్ఛావతీ కాముకా స్యా	ఇచ్ఛావతీ- కాముకా॥ సీ॥ ౨-ధనాదులయందు ఆశగల స్త్రీ పేళ్లు. A woman covetous of wealth; eager for food, etc.
ద్వృషస్యన్తీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥	వృషస్యన్తీ-కాముకీ ॥సీ॥ ౨ - రతియందాసగల స్త్రీపేళ్లు. A lustful woman.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతంసా)ౖభిసారికా।	అభిసారికా॥సీ॥ ౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిఁ గోరినదై, సంకేతమ్=సంకేతస్థలమును గూర్చి, యాయాతి సా=పోవుచున్న స్త్రీపేరు. A woman going to an assignation.
పుంశ్చలీ ధర్షణీ బన్ధక్యసతీ కుల టేత్వరీ॥ స్వైరిణీ పాంసులాౖ	పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ - బన్ధకీ-అసతీ-కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ-పాంసులా॥సీ॥౮- అంకులాఁడిపేళ్లు. An unchaste woman.

(థస్యా) దశిశ్వీ (శిశు నా వినా) ।	అశిశ్వీ॥సీ॥ ౧- శిశునావినా=బిడ్డలేని స్త్రీపేరు. A childless woman.
అవీరా(నిష్పతిసుతా)	అవీరా॥ సీ॥ ౧- నిష్పతిసుతా=మగఁడునుబిడ్డలును లేని స్త్రీ పేరు. A woman having neither husband nor children. [A widow.
విశ్వస్తావిధవే(సమే)॥	విశ్వస్తా-విధవా॥సీ॥౨-పెనిమిటిలేని స్త్రీపేళ్లు.
ఆలిస్సఖీవయస్యా చ	ఆలిః - సఖీ - వయస్యా॥సీ॥౩-చెలికత్తెపేళ్లు. A woman's female friend.
పతివత్నీ సభర్తృకా।	పతివత్నీ-సభర్తృకా॥సీ॥ 3 -మగనాలిపేళ్లు. A woman whose husband is living.
వృద్ధా పలిక్నీ	వృద్ధా-పలిక్నీ॥సీ॥౨- ముదిసిన స్త్రీపేళ్లు. An old or grey-haired woman.
ప్రాజ్ఞీతు ప్రజ్ఞా	ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా॥సీ॥ ౨-లౌకికవ్యవహారమునందు మిక్కిలిమెళుకగలస్త్రీపేళ్లు.An intelligent woman.
ప్రాజ్ఞాతు ధీమతీ॥ ౨౨౨॥	ప్రాజ్ఞా - ధీమతీ॥ సీ॥ ౨ - ఎక్కువ బుద్ధిగల స్త్రీపేళ్లు. A wise woman.
శూద్రీ (శూద్రస్య భార్యాస్యా)	శూద్రీ॥సీ॥౧- శూద్రస్యభార్యా=శూద్రజాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు. The wife of a *Sudra*.
శూద్రా (తజ్జాతి రజ్గనా)।	శూద్రా॥సీ॥౧ -తజ్జాతిః అఙ్గనా = శూద్రజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీపేరు. A woman of the *Sudra* tribe.
ఆభీరీతు మహాశూద్రీ (జాతిపుంయోగయోస్సమే)॥ ౨౨3॥	ఆభీరీ - మహాశూద్రీ॥సీ॥ ౨ -జాతిపుంయోగయోఃసమే=గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లనిపెండ్లామునకును పేళ్లు. A milk-woman or milkman's wife.
అర్యాణీ (స్వయ) మర్యా (స్యాత్)	అర్యాణీ-అర్యా॥సీ॥౨ - వైశ్యజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీపేరు. A *Vaisya* woman.
క్షత్త్రియాక్షత్త్రియాణ్యపి।	క్షత్త్రియా-క్షత్త్రియాణీ॥సీ॥౨-క్షత్త్రియజాతియందుఁబుట్టి క్షత్త్రియునికిఁగాని మఱియొకనికిఁగాని పెండ్లామయిన స్త్రీ. A *Kshatriya* woman.
ఉపాధ్యాయా ప్యుపా	ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥సీ॥ ౨-తనంత

ధ్యాయా	టనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ). A female teacher.
స్యాదాచార్యా (పి చ స్వతః)॥ ౨౭౪॥	ఆచార్యా॥స్త్రీ॥౧-తనంతట నేమంత్రవ్యాఖ్యానము చేసెడి స్త్రీ). A spiritual instructress.
ఆచార్యానీ (తుపుంయోగే)	ఆచార్యానీ॥స్త్రీ॥ ౧-తానుమూఢురాలైనను, పుంయోగే= ఆచార్యుని పెండ్లామైన స్త్రీ). The wife of a spiritual preceptor.
(స్యా) దర్యా	అర్యా॥స్త్రీ॥౧-తానుశూద్రదియయినను వైశ్యుని పెండ్లాముపేరు. Wife of a *Vaisya*.
క్షత్త్రియా తథా।	క్షత్రియా॥స్త్రీ॥ ౧-తాను వైశ్యురాలయినను క్షత్రియుని పెండ్లాము పేరు. Wife of a *Kshatriya*.
ఉపాధ్యాయాన్యుపాధ్యాయీ	ఉపాధ్యాయానీ-ఉపాధ్యాయీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాముపేళ్లు. Wife of a tutor.
పోటా (స్త్రీపుంసలక్షణా)॥ ౨౭౫॥	పోటా॥స్త్రీ॥౧-స్త్రీపుంసలక్షణా= స్త్రీపురుష లక్షణములుగల స్త్రీపేరు. A masculine woman.
వీరపత్నీ వీరభార్యా	వీరపత్నీ-వీరభార్యా॥స్త్రీ॥ ౨-వీరుని పెండ్లాము పేళ్లు. A hero's wife.
వీరమాతా తు వీరసూః।	వీరమాతా॥ఋ॥-వీరసూః॥ స్త్రీ॥ ౨-వీరునితల్లి పేళ్లు. A hero's mother.
జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా॥ ౨౭౬॥	జాతాపత్యా-ప్రజాతా-ప్రసూతా-ప్రసూతికా (ప) ప్రసూతకా॥ స్త్రీ॥ ౪-బాలింతరాలిపేళ్లు. A woman recently delivered.
(స్త్రీ) నగ్నికా కోటవీ (స్యా)	నగ్నికా(పా)లగ్నికా-కోటవీ॥స్త్రీ॥ ౨-దిసమొలతోనుండు స్త్రీపేళ్లు. A naked woman.
ద్దూతీసంచారికే (సమే)।	దూతీ-సంచారికా॥స్త్రీ॥౨-దూతికపేళ్లు. A female messenger or go-between.
కాత్యాయన్య(ర్ధవృద్ధా యా కాషాయవసనాఽధవా)॥ ౨౭౭॥	కాత్యాయనీ॥స్త్రీ॥ ౧ - యా॥ అర్ధవృద్ధా=సగముముదిసి, కాషాయవసనా=కావిచీరకట్టి, అధవా=నిధనయైయున్న స్త్రీపేరు.
సైరంధ్రీ (పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా)।	సైరంధ్రీ॥స్త్రీ॥ ౧-స్వవశా=స్వతంత్రురాలై, పరవేశ్మస్థా=పరగృహమునయుండి, శిల్పకారికా=గంధ

లేపనతిలకనిర్మాణాదులగుపనులుచేయు స్త్రీపేరు.

అసిక్నీ (స్యాదవృద్ధా యా ప్రేష్యాన్తఃపుర చారిణీ)॥ ౧౨౮॥

అసిక్నీ॥సీ॥ ౧ - అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా=రాజస్త్రీలుచెప్పినపనిచేయుచు,అన్తఃపుర చారిణీ=అంతఃపురమునసుండు స్త్రీపేరు.

వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవా౽

వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా ॥సీ॥౪-లంజెపేళ్లు. A courtesan or harlot.

(థ సా జనైః । సత్కృతా) వారముఖ్యా(స్యా)

వారముఖ్యా ॥సీ॥ ౧ - జనైః=జనులచేత, సత్కృతా=సత్కరింపఁబడిన, సా=ఆ లంజెపేరు.

త్కుట్టనీ శమ్భలీ (సమే) ౧౨౯॥

కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ॥సీ॥౨-కుంటెనకత్తెపేళ్లు.లంజెనువిటునికిఁదార్చునది.A procuress.

విప్రశ్నికా త్వీక్షణికా దైవజ్ఞా౽

విప్రశ్నికా - ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా॥ సీ॥ ౩-వేల్పులసానిపేళ్లు. శుభాశుభములను తెలిసినది. A fortune-teller.

థ రజస్వలా । స్త్రీధర్మిణ్యవిరాత్రేయీ మలినీ పుష్పవత్యపి ॥ ఋతుమత్యప్యుదక్యాపి

రజస్వలా- స్త్రీధర్మిణీ-అవిః-ఆత్రేయీ- మలినీ-పుష్పవతీ - ఋతుమతీ-ఉదక్యా॥సీ॥ ౮-ముట్టయిన స్త్రీపేళ్లు. A woman in her courses.

స్యాద్రజః పుష్పమార్తవమ్ ।

రజః॥న్॥-పుష్పమ్-ఆర్తవమ్ ॥న॥ ౩-ముట్టునెత్తురుపేళ్లు. The courses.

శ్రద్ధాలు ర్దోహదవతీ

శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ॥సీ॥౨ - గర్భవశమున మంచివస్తువులను గోరు స్త్రీపేళ్లు. వేవిళ్లుగలది A pregnant woman longing for anything.

నిష్కలా విగతార్తవా॥ ౧౩౦॥

నిష్కలా (ప) నిష్కలీ-విగతార్తవా॥సీ॥౨-ముట్లుడిగినస్త్రీపేళ్లు. A woman past child-bearing.

ఆపన్నసత్త్వా స్యా ద్గుర్విణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ ।

ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ-అన్తర్వత్నీ-గర్భిణీ॥సీ॥ ౪-గర్భిణీ స్త్రీపేళ్లు. A pregnant woman.

(గణికాదేస్తు)గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం (గణే)॥ ౧౩౧॥

గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యౌవతమ్ ॥ న॥ ౩-గణికాదేః గణే= వరుసగా గణికా సమూహమునకును (An assemblage of harlots); గర్భిణీ

సమూహమునకును,—of pregnant women; యువతీ సమూహమునకును,—of young women.

పునర్భూర్దిధిషూ(రూఢా ద్విః)

పునర్భూః-దిధిషూః॥ స్త్రీ॥ ౨-ద్విః=రెండుమార్లు, ఊఢా=పెండ్లాడినస్త్రీ పేళ్లు. A virgin widow re-married.

స్తస్యాదిధిషుః (పతిః)। (సతు ద్విజో)౽గ్రేదిధిషుః (సైవయస్య కుటుమ్బినీ)॥ ౨౮౩॥

దిధిషుః॥ పు॥ ౧ - తస్యాః పతిః=దాని రెండవ మగనిపేరు. Her second husband.

అగ్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧-ఆమాఱుమనువు దానియందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజునిపేరు. One to whom she has borne children.

కానీనః (కన్యకాజాతస్సుతో)

కానీనః॥ ౧-కన్యకాజాతః సుతః=పెండ్లికాని పడుచుకొడుకు. Son of an unmarried woman.

౽థ సుభగాసుతః। సౌభాగినేయః

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః॥ పు॥ ౨-భాగ్యవంతురాలి కొడుకు పేళ్లు. Son of an auspicious mother.

(స్యా) త్పారస్త్రైణేయ (స్తు పరస్త్రియాః)॥

పారస్త్రైణేయః॥ పు॥ ౧-పరస్త్రియాః=పరస్త్రీకిఁబుట్టిన కొడుకు పేరు. Son by another's wife.

పైతృష్వసేయః (స్యా) త్పైతృష్వస్రీయశ్చ (పితృష్వసుః)।

పైతృష్వసేయః-పైతృష్వస్రీయః॥ పు॥ ౨-పితృష్వసుః=తండ్రితోఁబుట్టినదాని కొడుకు పేళ్లు. మేనత్తకొడుకు. Paternal aunt's son.

(సుతో మాతృష్వసుశ్చైవం)

మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్=తల్లితోఁబుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-మాతృష్వస్రీయః, అనఁబడును. Maternal aunt's son.

వైమాత్రేయో విమాతృజః॥ ౨౮౫॥

వైమాత్రేయః-విమాతృజః॥ పు॥ ౨ - సవతితల్లికొడుకు పేళ్లు. Step-mother's son.

అథ బాన్ధకినేయస్స్యా ద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః। కౌలటేయః కౌలటేరో

బాన్ధకినేయః - బన్ధులః - అసతీసుతః - కౌలటేయః-కౌలటేరః॥ పు॥ ౫-ఱంకులాఁడికొడుకు పేళ్లు. A bastard. Son of a disloyal wife.

(భిక్షుకీ తు సతీ యది॥ తదా) కౌలటినేయో

కౌలటినేయః-కౌలటేయః॥ పు॥ ౨-పతివ్రతయై, భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచారము

ఽస్యాః కౌలటేయోఽ (పి చాత్మజః)।	చేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకును పేళ్లు. A son of a female beggar.
ఆత్మజ స్తనయస్సూను స్సుతః పుత్త్రః	ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః-పుత్త్రః॥పు॥ ౫-కొడుకుపేళ్లు. A son.
(స్త్రియాం త్వమీ॥ ౨౨౮॥ ఆహుర్దుహితరం సర్వే)	అమీ సర్వే=ఈ ౫-ను, స్త్రియామ్= స్త్రీలింగమందును వర్తించి, దుహితరమాహుః=కూఁతు పేళ్లగును. అవుడు, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః-సుతా-పుత్త్రీ-పుత్రికా-దుహితా ॥ఋ॥ అనిరూపంబులు. A daughter.
ఽపత్యం తోకం (తయో స్సమే)।	అపత్యమ్-తోకమ్॥ న॥ ౨ - కొడుకునకును కూఁతునకును సమానమైన పేళ్లు. Offspring.
(స్వజాతే) త్వౌరసౌరస్యౌ	ఔరసః-ఔరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే=సవర్ణవివాహస్త్రీయందుఁ దనవలనఁబుట్టినకొడుకు పేళ్లు. A legitimate son.
తాత స్తుజనకః పితా॥	తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ, పు॥ ౩-తండ్రి పేళ్లు. [Father.
జనయిత్రీ ప్రసూ ర్మాతా జననీ	జనయిత్రీ-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ ॥ - జననీ॥స్త్రీ॥ ౪-తల్లి పేళ్లు. Mother.
భగినీ స్వసా।	భగినీ-స్వసా॥ ఋ, స్త్రీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదాని పే[ళ్లు. Sister.
ననన్దా తు (స్వసా పత్యుః)	ననన్దా[సా]ననాన్దా॥ఋ, స్త్రీ॥ ౧-మగనికితోఁబుట్టినదాని పేరు. ఆఁడుబిడ్డ. Husband's sister.
ర్నప్త్రీ పౌత్రీ. (సుతాత్మజా)॥ ౨౨౯॥	నప్త్రీ[సా]నప్తా॥ఋ॥-పౌత్రీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - సుతాత్మజా = కొడుకుకూఁతునకును, కూఁతుకూఁతునకును పేళ్లు. మనుమరాలు. Grand-daughter.
(భార్యా స్తుభ్రాతృవర్గస్య) యాతరః (స్యుః పరస్పరమ్)।	యాతరః॥ఋ,స్త్రీ,బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు,పరస్పరమ్=తమలోఁదమకు పేరు. తోడికోడండ్రు.
ప్రజావతీ భ్రాతృజాయా (brother's wife)	ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥స్త్రీ॥౧-తోడఁబుట్టినవాని పెండ్లాము పేళ్లు. అన్న పెండ్లామని కొందఱు.
మాతులానీ తు మాతులీ॥ ౨౩౦॥	మాతులానీ-మాతులీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - మేనమామ పెండ్లాము పేళ్లు. Maternal uncle's wife.

(పతిపత్న్యోః ప్రసూః) శ్వశ్రూః	శ్వశ్రూః॥ స్త్రీ॥ ౧-పతిపత్న్యోః ప్రసూః=మగని తల్లికిని ఆలితల్లికిని పేరు. అత్త. Mother-in-law.
శ్వశుర (స్తు పితా తయోః) ।	శ్వశురః॥ పు॥ తయోః పితా = మగనితండ్రికిని ఆలితండ్రికినిపేరు. మామ. Father-in-law.
(పితు ర్భ్రాతా) పితృవ్య(స్స స్యాత్)	పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితుర్భ్రాతా=తండ్రితోఁ బుట్టినవానిపేరు. Paternal uncle.
(మాతు ర్భ్రాతా తు) మాతులః॥ ౨౯౧॥	మాతులః॥ పు॥ ౧-మాతుర్భ్రాతా=తల్లితోఁ బుట్టినవానిపేరు. మేనమామ. Maternal uncle.
స్యాలా(స్స్యు ర్భ్రాతరః పత్న్యాః)	స్యాలాః [స్యా] శ్యాలాః॥ పు, బ॥ ౧-పత్న్యాః భ్రాతరః=పెండ్లాముతోఁ బుట్టినవారి పేరు. బావమఱఁదులు. Wife's brothers.
(స్వామినో) దేవృదేవరౌ ।	దేవా॥ ఋ॥ - దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః=పెనిమిటితోఁ బుట్టినవారిపేళ్లు. Husband's brother.
స్వస్రీయో భాగినేయ (స్స్యాత్)	స్వస్రీయః - భాగినేయః॥ పు॥ ౨-తోఁడఁబుట్టినదానికొడుకుపేళ్లు. మేనల్లుఁడు. Sister's son.
జామాతా (దుహితుః పతిః)॥ ౨౯౨॥	జామాతా॥ పు, ఋ॥ ౧ - దుహితుః పతిః = కూఁతుమగనిపేరు. అల్లుఁడు. Son-in-law.
పితామహః పితృపితా	పితామహః॥ పు॥-పితృపితా॥ ఋ॥ ౨-తండ్రితండ్రిపేళ్లు. తాత. Paternal grand-father.
(తత్పితా) ప్రపితామహః ।	ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ - తత్పితా=తాతతండ్రి. ముత్తాత. Paternal great grand-father.
(మాతు)ర్మాతామహా (ద్యేవం)	ఏవమ్ = ఇట్లే, మాతామహః = తల్లితండ్రి, Maternal grand-father; ప్రమాతామహః తల్లితాత, Maternal great grand-father. అనఁబడుదురు. ఇవి॥ పు॥
సపిణ్డా (స్తు) సనాభయః॥ ౨౯౩॥	సపిణ్డాః-సనాభయః॥ పు॥ ౨-ఏడుతరములకు లోఁబడిన జ్ఞాతుల పేళ్లు. Kinsmen.
సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా	సమానోదర్యః-సోదర్యః-సగర్భ్యః-సహజః॥ పు॥ ౪-ఒకతల్లికొడుకులపేళ్లు. A brother of the

(న్సమాః) ।

whole blood.

సగోత్రబాన్ధవజ్ఞాతిబన్ధు
స్వస్వజనా (న్సమాః)॥

సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః-స్వః-స్వజనః-పు॥ ౬-ఒక గోత్రముగలజ్ఞాతులపేళ్లు. A distant kinsmen.

జ్ఞాతేయం బన్ధుతా
(తేషాం క్రమా ద్భావ
సమూహయోః) ।

జ్ఞాతేయమ్॥న॥౧-బన్ధుతా॥సీ॥౧-ఈరెండును క్రమాత్ =వరుసగా, తేషాంభావసమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship), బంధుసమూహమునకును (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతిభావమనఁగా చుట్టఱికము. [పేళ్లు. Husband.

ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా

ధవః-ప్రియః-పతిః - భర్తా॥ ఋ, పు॥ మగని

జార స్తూపపతి (స్స
మౌ)॥ ౨౯౫॥

జారః-ఉపపతిః॥ పు॥ ౨-అంకు మగనిపేళ్లు. Paramour.

(అమృతే జారజః)
కుణ్డో An adulterine.

కుణ్డః॥ పు॥ ౧-అమృతే=మగఁడుజీవించియుండఁగా, జారజః = అంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.

(మృతేభర్తరి) గోలకః।
A widow's bastard.

గోలకః॥ పు॥ ౧-భర్తరిమృతే = మగఁడు చనిపోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకు.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో

భ్రాత్రీయః(పా)భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥పు॥౨-తోడఁబుట్టినవానికొడుకుపేళ్లు. A brother's son.

(భ్రాతృ భగిన్యౌ)
భ్రాతరావుభౌ॥ ౨౯౬॥

భ్రాతరౌ॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧-భ్రాతృభగిన్యౌఉభౌ = తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁ గాని, తమ్ముఁడు అక్కలకుఁగానిపేరు. Brother & sister.

మాతాపితరౌ పితరౌ
మాతరపితరౌ ప్రసూ
జనయితారౌ ।

మాతాపితరౌ॥ ఋ॥ -పితరౌ॥ ఋ॥ -మాతరపితరౌ॥అ॥[ప]ఋ॥- ప్రసూజనయితారౌ॥ఋ,పు,ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు. Father and mother.

శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వ
శురౌ

శ్వశ్రూశ్వశురౌ-శ్వశురౌ॥ పు, ద్వి॥ ౨-అత్తమామలకు పేళ్లు. Husband's or wife's father & mother.

పుత్రౌ (పుత్రశ్చ దు
హితా చ)॥ ౨౯౭॥

పుత్రౌ॥పు,ద్వి॥ ౧-పుత్రశ్చదుహితా చ=కొడుకునకును కూఁతునకును పేళ్లు. Son and daughter.

దమ్పతీజమ్పతీజాయా పతీభార్యాపతీ (చతే)।	దమ్పతీ-జమ్పతీ - జాయాపతీ - భార్యాపతీ ॥ పు, ద్వి॥ ౪-ఆలుమగలపేళ్లు. Husband & wife.
గర్భాశయో జరా యుః (పుం) స్యుల్బం చ కలలో(ఽస్త్రియామ్)॥ ౨౯౮॥	గర్భాశయః-జరాయుః॥ ఉ[ప]న్, పు॥ ౨-గర్భమును చుట్టుకొనియున్న మావిపేళ్లు, Womb. ఉల్బమ్॥ న॥ -కలలః॥ పు॥ -౨-శుక్లశోణితములుగూడినపిండము, Embryo. ౪-మావిపేళ్లనికొందఱు.
సూతిమాసో వైజననో	సూతిమాసః-వైజననః॥ పు॥ ౨-బిడ్డగను నెలపేళ్లు. The last month of gestation.
గర్భో భ్రూణ (ఇమౌ సమౌ)। తృతీయాప్రకృతి శ్శణ్ఢః క్లీబః పణ్డో నపుంసకమ్। ౨౯౯॥	గర్భః-భ్రూణః॥ పు॥ ౨-గర్భముపేళ్లు. Fetus. తృతీయాప్రకృతిః॥ స్త్రీ॥ -శణ్ఢః [షా] షణ్ఢః॥ పు॥ -క్లీబః-పణ్డః॥ పు॥ -నపుంసకమ్॥ న ॥ ౫-నపుంసకుని పేళ్లు. A eunuch.
శిశుత్వం శైశవం బాల్యం	శిశుత్వమ్-శైశవమ్ - బాల్యమ్ ॥ న ॥ 3-పదియేండ్లకు లోపలివయస్సుపేళ్లు. Childhood.
తారుణ్యం యౌవనం (సమే)।	తారుణ్యమ్-యౌవనమ్॥ న ॥ ౨-మంచివయస్సుపేళ్లు. Youth or manhood.
(స్యాత్) స్థావిరం (తు) వృద్ధత్వం (వృద్ధసఙ్ఘేఽపి) వార్ధకమ్॥ 300॥	స్థావిరమ్-వృద్ధత్వమ్-వార్ధకమ్ (పా) వార్ధక్యమ్॥ న॥ 3-ఏఁబదియేండ్లకుమీఁది ముదిమివయస్సుపేళ్లు. Old age. వార్ధకమ్॥ ౧-వృద్ధసఙ్ఘేఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును పేరు. Assemblage of old men.
పలితం (జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ)	పలితమ్ ॥ న॥ ౧-కేశాదౌ=వెండ్రుకలు మొదలయినవానియందలి, జరసా=ముదిమిచేత, శౌక్ల్యమ్=తెల్లదనము పేరు. Greyness of hair.
విస్రసా జరా।	విస్రసా-జరా॥ స్త్రీ॥ ౨ - ముక్కిలి ముదిమిపేళ్లు. Decrepitude. ముందుఁజెప్పఁగలఉత్తానశయాదిశబ్దములకు "త్రిషుజరావరాః" అనుచోలింగము వ్రాయఁబడును.
(స్యా) దుత్తానశయా డిమ్భా స్తనపా (చ) స్త	ఉత్తానశయా - డిమ్భా - స్తనపా॥ ఆ॥- స్తనంధయీ॥ ౪-చన్నుగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు. An

నంధయా॥ ౩౦౧॥
బాల (స్తుస్యా) స్మాణ
వకో
వయస్థ స్తరుణో యు
వా।
ప్రవయాః స్థవిరో వృ
ద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి॥
వర్షీయాన్ దశమీ
జ్యాయాన్
పూర్వజ స్త్వగ్రియో
ఽగ్రజః ।
జఘన్యజే (స్యుః) కని
ష్ఠయవీయో ఽవరజా
నుజాః॥ ౩౦౩॥
అమాంసో దుర్బల
శ్ఛాతో
బలవాన్ మాంసలో
ఽంసలః ।
తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ
బృహత్కుక్షిః పిచణ్డిలః॥
౩౦౪॥
అవటీటోఽవనాటశ్చా
వభ్రటో నతనాసికే ।
కేశవః కేశికః కేశీ
వలినో వలిభ (స్స
మౌ)॥ ౩౦౫॥
వికలాఙ్గస్తు పోగణ్డః

infant.

బాలః-మాణవకః॥ ౨-పదియాఱేండ్లకులోఁ
బడినవయస్సుగలవాని పేళ్లు. A child.

వయస్థః-తరుణః - యువా ॥ న్ ॥ ౩ -ప్రాయపు
వాని పేళ్లు. A young man.

ప్రవయాః॥స్॥-స్థవిరః - వృద్ధః - జీనః-జీర్ణః-
జరన్॥త్॥౬-ముదిసినవాని పేళ్లు. An old man.

వర్షీయాన్॥స్॥-దశమీ॥న్॥-జ్యాయాన్॥స్॥
౩-మిక్కిలిముదిసినవాని పేళ్లు. One very aged.

పూర్వజః-అగ్రియః [పా] అగ్రిమః-అగ్రజః॥
౩-అన్నపేళ్లు. Elder brother; first born. అగ్ర్యః-
అగ్రియః, అనియు రూపములు.

జఘన్యజః-కనిష్ఠః - యవీయాన్॥ స్ ॥ - అవ
రజః-అనుజః॥౫-తమ్ముని పేళ్లు. Younger brother.
కనీయాన్-కన్యసః-యవిష్ఠః,అనియురూపములు.

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః [పా] శాతః॥ ౩-
బక్కవాని పేళ్లు. చిక్కినవాఁడు. Feeble; thin.

బలవాన్ ॥త్॥-మాంసలః- అంసలః॥ ౩-బలి
సినవాని పేళ్లు. Strong; lusty.

తున్దిలః- తున్దిభః [పా] తున్దికః-తున్దీ॥ న్॥-
బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః [పా] పిచిణ్డిలః ॥ ౫-పెద్ద
కడుపుగలవాని పేళ్లు. Corpulent; pot-bellied.

అవటీటః-అవనాటః -అవభ్రటః-నతనాసికః॥
౪-చప్పిడి ముక్కుగలవాని పేళ్లు. Flat-nosed.

కేశవః-కేశికః-కేశీ॥న్॥ ౩-మంచివెండ్రుకలు
గలవాని పేళ్లు. Having much or fine hair.

వలినః - వలిభః ॥ ౨ - ముదిమిచేత ముడ
తలుపడిన చర్మముగలవాని పేళ్లు. Flaccid.

వికలాఙ్గః-పోగణ్డః [పా] అపోగణ్డః॥౨-అంగ

హీనునిపేళ్లు. Deformed.

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామనః ।

ఖర్వః-హ్రస్వః-వామనః॥ 3-పొట్టివానిపేళ్లు. A dwarf.

ఖరణాస్స్యాత్ఖరణసో

ఖరణాః॥స్॥-ఖరణసః॥ 2-వాఁడిముక్కుగల వానిపేళ్లు. Sharp-nosed.

విగ్రః (స్తు) గతనాసికః॥ ౩౦౬॥

విగ్రః [పా] విఖ్యః-గతనాసికః॥ 2-ముక్కుపోయినవానిపేళ్లు. Noseless.

ఖురణాస్స్యాత్ఖురణసః

ఖురణాః॥స్॥-ఖురణసః॥ 2-బుఱ్ఱముక్కుగల వానిపేళ్లు. Potato-nosed.

ప్రజ్ఞుః ప్రగతజానుకః।

ప్రజ్ఞుః [పా] ప్రజ్ఞః-ప్రగతజానుకః॥ 2-ఒకటి కొకటి యెడముగల మోకాళ్లుగల వానిపేళ్లు. Bandy-legged.

ఊర్ధ్వజ్ఞురూర్ధ్వజానుః (స్యాత్)

ఊర్ధ్వజ్ఞుః [పా] ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః॥ 2-పొడుగుమోఁకాళ్లుగలవానిపేరు. Long-shanked.

సంజ్ఞు స్సంహతజానుకః॥ ౩౦౭॥

సంజ్ఞుః[పా]సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ 2-ముట్టిమోకాళ్లుగలవానిపేళ్లు. Knock-kneed.

స్యా దేడే బధిరః

ఏడః-బధిరః॥ 2-చెవిటివానిపేళ్లు. Deaf.

కుబ్జే గడులః

కుబ్జః - గడులః॥ 2-ఱొమ్మునఁగాని వీపునఁగాని కణితిగలపొట్టివాఁడు. Hump-backed.

కుకరే కుణిః।

కుకరః-కుణిః (ప) కూణిః॥ 2-ఈచఁబోయిన చేతుగలవానిపేళ్లు. Having a withered arm.

పృశ్ని రల్పతనౌ

పృశ్నిః - అల్పతనుః॥ 2-అల్పదేహముగల వానిపేళ్లు. కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు. Small, short or thin.

శ్రోణః పఙ్గౌ

శ్రోణః- పఙ్గుః॥ 2 - పిచ్చుకుంటువానిపేళ్లు. A cripple.

ముణ్డస్తు ముణ్డితే॥

ముణ్డః-ముణ్డితః॥ 2 - బోడివానిపేళ్లు. Bald; close-shaved.

వలిరః కేకరే

వలిరః- కేకరః॥ 2 - మెల్లకంటివానిపేళ్లు. Squint-eyed.

ఖోడే ఖఞ్జ (స్త్రిషు జరావరాః) ।

ఖోడః-ఖఞ్జః॥ 2-కాలుకుంటివానిపేళ్లు. Lame.

జరావరాః త్రిషు = జరా శబ్దమునకు వెనుకఁ జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖఞ్జశబ్దమువఱకు ॥ త్రి॥

జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః ॥ ౩౦౯॥	జటులః [పా] జడులః-కాలకః-పిప్లుః-తిలకః-తిలకాలకః॥పు॥ ౫-తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చలపేళ్లు. పుట్టుమచ్చలు. A freckle or mole.
అనామయం స్యా దారోగ్యం	అనామయమ్ ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨-రోగములేక యుండుటపేళ్లు. Health.
చికిత్సా (రుక్ప్రతిక్రియా)।	చికిత్సా-రుక్ప్రతిక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-రోగమునకుఁ బ్రతిక్రియచేయుటపేరు. Medical treatment.
భేషజౌషధభైషజ్యా న్యగదో జాయు (రిత్యపి)॥ ౩౧౦॥	భేషజమ్-ఔషధమ్-భైషజ్యమ్॥న॥-అగదః-జాయుః॥ పు॥ ౫-మందుపేళ్లు. Medicament.
(స్త్రీ) రుగ్రుజా చోపతాప రోగ వ్యాధి గదా ఽమయాః।	రుక్॥ జ్॥ - రుజా॥ స్త్రీ॥ - ఉపతాపః-రోగః-వ్యాధిః - గదః - ఆమయః॥ పు॥ ౭-రోగముపేళ్లు. A disease.
(పుమాన్) యక్ష్మా క్షయ శ్శోషః	యక్ష్మా॥ న్॥-క్షయః-శోషః॥ పు॥౩-క్షయరోగముపేళ్లు. Pulmonary consumption.
ప్రతిశ్యాయ స్తు పీనసః॥ ౩౧౧॥	ప్రతిశ్యాయః-పీనసః॥ పు॥ ౨-పీనసపడిసెముపేళ్లు. Catarrh.
(స్త్రీ) క్షుత్క్షుతం క్షవః (పుంసి)	క్షుత్॥ధ్,స్త్రీ॥ - క్షుతమ్॥ న॥ - క్షవః॥ పు॥౩-తుమ్ముపేళ్లు. Sneezing.
కాస స్తు క్షవథుః (పుమాన్)।	కాసః [పా] కాశః-క్షవథుః॥ పు॥ ౨-దగ్గుపేళ్లు. Cough.
శోఫస్తు శ్వయథుశ్శోథః	శోఫః-శ్వయథుః-శోథః [పా] శోషః॥ పు॥౩-వాపుపేళ్లు. Intumescence.
పాదస్ఫోటో విపాదికా॥ ౩౧౨॥	పాదస్ఫోటః॥పు॥-విపాదికా॥స్త్రీ॥ ౨-కాళ్లుపగులుకుష్ఠభేదముపేళ్లు. Kibe.
కిలాసం సిధ్మ	కిలాసమ్-సిధ్మ॥న్॥ [పా] సిధ్మమ్॥న॥ ౨-సిబ్బెము [పేళ్లు. Blotch.
కచ్ఛ్వాం(తు) పామ పామే విచర్చికా।	కచ్ఛూః - పామా॥ న్॥ - పామా॥ఆ॥-విచర్చికా॥స్త్రీ॥ ౪-గజ్జిపేళ్లు. Scab.
కణ్డూః ఖర్జూశ్చ క	కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥ స్త్రీ॥ ౩-తీఁటపేళ్లు.

ణ్ణూయా

Itch.

విస్ఫోటః పిటక (స్త్రీషు)॥ ౩౦౩॥

విస్ఫోటః॥పు॥-పిటకః॥త్రి॥ ౨-పొక్కుల పేళ్లు. బొబ్బలు. Boil.

వ్రణో (ఽస్త్రియా) మీర్మమరుః (క్లీబే)

వ్రణః॥ పు॥ - ఈర్మమ్-అరుః॥స,న॥౩-పుంటి పేళ్లు. Sore or wound.

నాడీవ్రణః (పుమాన్)।

నాడీవ్రణః॥పు॥౧-సెల వేసిన పుంటి పేరు. Ulcer.

కోఠో మణ్డలకం

కోఠః॥పు॥-మణ్డలకమ్॥న॥ ౨-మండలాకారమయిన కుష్ఠు పేళ్లు. ఎఱ్ఱపులుము. Leprosy with round spots. [పులుము. Leprosy.

కుష్ఠ శ్విత్రే

కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥న॥ ౨-తెల్ల కుష్ఠు పేళ్లు. తెల్ల

దుర్నామకాఽర్శసీ॥ ౩౦౪॥

దుర్నామకమ్-అర్శః॥స,న॥ ౨-మూలవ్యాధి పేళ్లు. Hemorrhoids.

ఆనాహ (స్తు) విబన్ధ (స్స్యాత్) Epistasis.

ఆనాహః-విబన్ధః [సా] నిబన్ధః॥పు॥ ౨-ఇరువాయిగట్టురోగము పేళ్లు. మలమూత్రములుగట్టుట.

గ్రహణీరు క్ప్రవాహికా।

గ్రహణీరుక్॥జ్॥-ప్రవాహికా॥స్త్రీ॥ ౨- గ్రహణి పేళ్లు. Diarrhœa.

ప్రచ్ఛర్దికా వమి(శ్చ స్త్రీ పుమాంస్తు) వమథు (స్సమాః)॥ ౩౦౫॥

ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః[సా]వమీ॥స్త్రీ॥-వమథుః॥పు॥ ౩-వాంతి పేళ్లు. కక్కు వ్యాధి. Vomitting.

(వ్యాధిభేదా) విద్రధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహ భగన్దరాః।

విద్రధిః॥స్త్రీ॥కడుపులోఁ బుట్టుబల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥పు॥జ్వరము, Fever. మేహః॥ పు॥ ప్రమేహము, Gonorrhœa. భగన్దరః॥ పు॥ చూడరాని తావునఁ బుట్టు భగందరమను వ్రణము. Fistula in ano. ఈ ౪ ను, వ్యాధిభేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం (స్యాత్)

అశ్మరీ ॥స్త్రీ॥=Stone. మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥ న ॥= Strangury. ౨ - మూత్రకృచ్ఛ్రము పేళ్లు. నీరువిడువఁగూడని తెవులు.

(పూర్వే శుక్రావధే స్త్రీషు)॥ ౩౦౬॥

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః='శుక్రం తేజో రేతసీ చ' అను శుక్రశబ్దము వఱకు, పూర్వే=ముం

ము చెప్పఁగల శబ్దములన్నియు ॥ త్రి॥

రోగహార్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్యౌచికిత్సకే।

రోగహారీ॥న్॥-అగదఙ్కారః - భిషక్॥జ్॥-వైద్యః-చికిత్సకః॥ ౫-వైద్యునిపేళ్లు. Physician.

వార్తో నిరామయః కల్య ఉల్లాఘో (నిర్గతో గదాత్)॥ ౩౧౭॥

వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ ౩-రోగములేనివానిపేళ్లు, Healthy. ఉల్లాఘః॥౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీఱినవానిపేళ్లు. Recovered from sickness.

గ్లానగ్లాస్నూ ఆమయావీ వికృతో వ్యాధితో ఽపటుః। ఆతురో ఽభ్యమితో ఽభ్యాన్తః (సమౌ) పామనకచ్ఛురౌ॥ ౩౧౮॥

గ్లానః - గ్లాస్నుః ॥ ౨ - చిక్కినవానిపేళ్లు, Emaciated or weak. ఆమయావీ ॥ న్ ॥ - వికృతః-వ్యాధితః - అపటుః-ఆతురః - అభ్యమితః-అభ్యాన్తః॥ పు॥ ౭-తెవులుగలవానిపేళ్లు. Diseased.

పామనః - కచ్ఛురః॥ ౨ - గజ్జిగలవానిపేళ్లు. Scabby.

దద్రుణో దద్రురోగీ (స్యా) దర్శోరోగయుతో ఽర్శసః। వాతకీ వాతరోగీ (స్యా) త్సాతిసారో ఽతిసారకీ॥ ౩౧౯॥

దద్రుణః-దద్రురోగీ॥న్॥-౨-దద్రువనుకుష్ఠభేదముగలవానిపేళ్లు. Afflicted with herpes.

అర్శోరోగయుతః-అర్శసః ॥ ౨-మూలరోగముగలవానిపేళ్లు.—with hemorrhoids.

వాతకీ॥న్॥-వాతరోగీ॥ న్॥ ౨-వాతరోగముగలవానిపేళ్లు.—with gout or rheumatism.

సాతిసారః-అతిసారకీ॥న్॥ ౨-అతిసార రోగముగలవానిపేళ్లు.—with dysentery.

(స్యుః) క్లిన్నాక్షే చుల్లచిల్లపిల్లాః (క్లిన్నే ఽక్ష్ణి చాప్యమీ)।

క్లిన్నాక్షః - చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః॥ ౪-తడిసిన కన్నులుగలవానిపేళ్లు, Blear-eyed. అమీ=ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్ష్ణి = తడిసిన కంటియందును వర్తించును. Diseased eye. [వానిపేళ్లు. Insane.

ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ॥ ౩౨౦॥

ఉన్మత్తః-ఉన్మాదవాన్॥త్॥ ౨-వెఱ్ఱియెత్తిన

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః-కఫీ॥ న్॥ ౩-శ్లేష్మవ్యాధిగలవానిపేళ్లు. తెమడతెవులు. Phlegmatic.

న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)

న్యుబ్జః॥ ౧॥ రుజా=రోగముచేత, భుగ్నః=వక్రమయినవానిపేరు. Gibbous from disease.

వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తుణ్డిభౌ ।	వృద్ధనాభిః - తుణ్డిలః - తుణ్డిభః॥ 3-పొడవైన బొడ్డుగలవానిపేళ్లు. Having an elevated navel.
కిలాసీ సిధ్మలో	కిలాసీ॥న్॥-సిధ్మలః॥ ౨ - సిబ్బెముగలవానిపేళ్లు. Having blotches.
ఽన్ధోఽదృ	అన్ధః-అదృక్॥శ్॥ ౨-గుడ్డివానిపేళ్లు. Blind.
-ఙ్మూర్ఛాలే మూర్త మూర్ఛితౌ॥ 3_౨౧॥	మూర్ఛాలః-మూర్తః-మూర్ఛితః॥ 3-మూర్ఛరోగముగలవానిపేళ్లు, Fainting.
శుక్రం తేజో రేతసీ చ బీజ వీర్యేన్ద్రియాణి చ।	శుక్రమ్[పా]శుక్లమ్-తేజః॥స్॥-రేతః॥స్॥-బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥న॥౬-రేతస్సుపేళ్లు. Seed.
మాయుః పిత్తం	మాయుః॥పు॥-పిత్తమ్॥న॥౨-పైత్తముపేళ్లు. Bile.
కఫః శ్లేష్మా	కఫః-శ్లేష్మా॥న్,పు॥ ౨-కఫముపేళ్లు. Phlegm.
(స్త్రియాం తు) త్వగసృగ్ధరా॥ 3_౨౨॥	త్వక్॥చ్॥-అసృగ్వరా[పా]అసృగ్ధరా॥సీ॥౨-చర్మముపేళ్లు. The skin.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్య మామిషమ్ ।	పిశితమ్-తరసమ్ - మాంసమ్-పలలమ్ -క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్॥ న॥ ౬-మాంసముపేళ్లు. Flesh. మాంసామిషశబ్దములు ౨-ను॥ పుం॥ అనికొందఱు.
ఉత్తప్తంశుష్క మాంసం(స్యాత్త)ద్వల్లూరం (త్రిలిఙ్గకమ్)॥ 3_౨3॥	ఉత్తప్తమ్-శుష్కమాంసమ్॥న॥-వల్లూరమ్॥త్రి॥ 3-ఎండినమాంసముపేళ్లు. Dry flesh.
రుధిరే ఽసృ గ్లోహితా స్రరక్త క్షతజ శోణితమ్।	రుధిరమ్-అసృక్॥జ్॥-లోహితమ్-అస్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితమ్॥న॥౭-నెత్తురుపేళ్లు. Blood.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా [పా] బుక్కా॥ సీ॥-అగ్రమాంసమ్॥ న॥ ౨ - క్రోతమునందు వృక్యమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసముపేళ్లు. The thorax.
హృదయం హృత్	హృదయమ్-హృత్ ॥ ద్, న॥ ౨-గుండెకాయపేళ్లు, హృదయకమలము. The heart. వృక్కాదులు ౨ను గుండెకాయపేళ్లని కొందఱందురు.
మేదస్తు వపా వసా॥ 3_౨౪॥	మేదః॥స్,న॥ ౧ -హృదయమున నస్థులయందుండెడుమెదడు, The marrow of bones. వపా॥

సీ॥ ౧-బొజ్జక్రింద కొకవెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥సీ॥౧-అన్ని మాంసములలో మేలైనక్రొవ్వు, The serum of flesh. ఈ ౩ ను పర్యాయములని కొందఱందురు.

పశ్చాద్గ్రీవాసిరా మన్యా

మన్యా॥సీ॥౧-పశ్చాద్గ్రీవాసిరా=పెడతలనుండు బోలునరము. Muscle at the nape of the neck.

నాడీతు ధమనిస్సిరా।

నాడీ-ధమని-[పా]ధమనీ-సిరా [పా] శిరా॥సీ॥ ౩-సామాన్యముగా బోలునరముల పేళ్లు. A nerve.

తిలకం క్లోమ

తిలకమ్-క్లోమ॥న్॥[వ]క్లోమమ్॥న॥౨-కడుపులోనొకప్రక్క నెఱ్ఱనై యుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు. నీరుతిత్తియనికొందఱు. The bladder.

మస్తిష్కం గోర్దం

మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥న॥౨-మెదడు. The brain.

కిట్టం మలో (ఽస్త్రియామ్) ॥ ౩౨౫॥

కిట్టమ్ ॥ న ॥ - మలః ॥ పు ॥ ౨ - క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ఠ, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట, అనుపండ్రెండు మలముల పేళ్లు. An excretion.

అన్త్రం పురీతత్

అన్త్రమ్[పా]ఆన్త్రమ్-పురీతత్॥న॥౨-పేగుల పేళ్లు. పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును. Entrails.

గుల్మస్తు ప్లీహా (పుంస్యథ)

గుల్మః-ప్లీహా॥న్,పు॥౨-కడుపున నెడమదిక్కునపచ్చనై యుండుమాంసవిశేషము. Spleen.

వస్నసా । స్నాయుః (స్త్రియాం)

వస్నసా[వ]స్నసా-స్నాయుః॥సీ॥ ౨-సన్నపు నరములపేళ్లు. A tendon or muscle.

కాలఖణ్డయకృతీ (తు నమే ఇమే)॥ ౩౨౬॥

కాలఖణ్డమ్-యకృత్॥ న॥ ౨-కడుపునకుడి ప్రక్కనున్న నల్లనిమాంసవిశేషము. The liver.

సృణికాస్యన్దినీ లాలా

సృణికా [పా] సృణీకా - స్యన్దినీ - లాలా॥సీ॥ ౩-నోటిజొల్లుపేళ్లు. Saliva.

దూషికా (నేత్రయోర్మలమ్)।

దూషికా [పా] దూషీకా॥ సీ॥ ౧-నేత్రయోః మలమ్=కంటిపుసిపేరు. The rheum of the eyes.

[నాసామలం తు సిం

సింఘాణం=చీమిడి, the mucus of the nose.

ఘ్రాణం పింజూషం కర్ణ
యో ర్మలమ్]
మూత్రం ప్రస్రావ
ఉచ్చారావస్కరౌశ
మలం శకృత్ ॥ పురీష
గూథే వర్చస్క (మస్త్రీ)
విష్ఠా విషా (స్త్రియాం)।
(స్యా)త్కర్పరః కపా
లో (ఽస్త్రీ)
కీకసం కుల్య మస్థి చ॥
(స్యా చ్ఛరీరాస్థ్ని) క
ఙ్కాలః
(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశే
రుకా।
(శిరోఽస్థ్ని తు) కరోటిః
(స్త్రీ)
(పార్శ్వాస్థని తు) ప
ర్శుకా॥ 3౨౯॥
అఙ్గం ప్రతీకోఽ వయ
వోఽపఘనోఽ
థ కలేబరమ్। గాత్రం
వపుస్సంహననంశరీరం
వర్ష్మవిగ్రహః॥ 330॥
కాయో దేహః (క్లీబ
పుంసోః స్త్రియాం)మూ
ర్తి స్తను స్తనూః।
పాదాగ్రం ప్రపదం
పాదః ప దఙ్ఘ్రి శ్చర

పింజూషం=గుమిలి, ear-wax.

[పేళ్లు. Urine.

మూత్రమ్॥న॥-ప్రస్రావః॥పు॥ ౨-మూత్రము

ఉచ్చారః-అవస్కరః॥పు॥-శమలమ్-శకృత్-పురీషమ్-గూథమ్॥న॥-వర్చస్కమ్॥న॥-విష్ఠా-విట్॥షు॥[ప] విట్॥శ్,స్త్రీ॥ ౯ - అమేధ్యము పేళ్లు. Fæces.

కర్పరః॥ పు॥-కపాలః॥ న॥ ౨-తలయెముక తునుకపేళ్లు. The skull-bone. [Bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి॥ న॥ 3 - ఎముకపేళ్లు.

కఙ్కాలః॥పు॥౧-(చర్మమాంసరహితమైనొకటితోనొకటికూడుకొనియున్న) శరీరాస్థి=ఒడలి యెముకలసమూహము పేరు. The skeleton.

కశేరుకా ॥ స్త్రీ ॥ ౧-పృష్ఠాస్థి = వెన్నెముక పేరు. The back-bone.

కరోటిః ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - శిరోఽస్థి= తలపుర్రె పేరు. The skull; cranium.

పర్శుకా॥ స్త్రీ॥౧ - పార్శ్వాస్థని= ప్రక్కయెముక పేరు. A rib.

అఙ్గమ్॥న॥-ప్రతీకః-అవయవః-అపఘనః॥ పు॥ ౪-కరచరణాద్యవయవముల పేరు. A limb.

కలేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః॥స॥-సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ॥న్,న॥ - విగ్రహః - కాయః॥పు॥-దేహః॥పు॥-మూర్తిః-తనుః-తనూః॥స్త్రీ॥ ౧౨-ఒడలి పేళ్లు.తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమునుకలదు. The body.

పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్॥న॥౨- పాదముయొక్క కొనపేళ్లు. మీఁగాళ్లు. Point of the foot.

పాదః-పత్॥ద్॥-అఙ్ఘ్రిః॥పు॥-చరణః॥పు॥౪-పా

ణో(ఽస్త్రియామ్)॥
(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే గు
ల్ఫౌ
(పుమాన్) పార్ష్ణి (స్త
యో రధః)।
జఙ్ఘా తు ప్రసృతా
జానూరుపర్వాష్ఠీవ
(ద్స్త్రియామ్)॥ ౩౩౨॥
సక్థి (క్లీబే పుమా) నూరు
(స్తత్సన్ధిః పుంసి) వ
ఙ్క్షణః।
గుదం త్వపానం పాయు
(ర్నా)
వస్తి(ర్నాభేరధో ద్వ
యోః)॥ ౩౩౩॥
కటో (నా) శ్రోణిఫలకం
కటిః శ్రోణిః కకుద్మ
తీ।
(పశ్చా) న్నితమ్బః
(స్త్రీకట్యాః)
(క్లీబే తు) జఘనం (పు
రః)॥ ౩౩౪॥
(కూపకౌ తు నితమ్బస్థౌ
ద్వయహీనే) కుకున్దరే।
(స్త్రియాం) స్ఫిచౌ క
టిప్రోథా
వుపస్థో (వక్ష్యమాణ

దము పేళ్లు. A foot.
ఘుటికా॥స్త్రీ॥-గుల్ఫః॥పు॥ ౨-పాదముయొక్క పార్శ్వ
ములయందుండు బుడిపె. చీలమండ. The ancles.
పార్ష్ణిః॥పు॥ [ప]పార్ష్ణీ॥స్త్రీ॥౧-తయోరధః=ఆచీల
మండ క్రిందిప్రదేశము పేరు, మడమ. A heel.
జఙ్ఘా-ప్రసృతా॥స్త్రీ॥ ౨-పిక్క పేళ్లు. The shank.
జాను॥న॥ [ప] జానుః॥పు॥-ఊరుపర్వ॥న్,న॥-
అష్ఠీవత్॥ప్న॥౩-మోఁకాలిపేళ్లు, A knee.
సక్థి॥న॥-ఊరుః॥పు॥ ౨-తొడపేళ్లు. A thigh.
వఙ్క్షణః॥పు॥ ౧ - తత్సన్ధిః=ఆతొడలకును పిఱుఁ
దులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట. The groin.
గుదమ్-అపానమ్॥ న॥--పాయుః॥ పు॥ ౩-గుదస్థా
నము పేళ్లు. The anus.
వస్తిః॥ప్న॥ ౧ - నాభేరధః=బొడ్డు క్రిందిపొత్తి
కడుపు పేరు. The abdomen. [The hip.
కటః॥పు॥ - శ్రోణిఫలకమ్॥న॥ ౨-మొలపేళ్లు.
కటిః[పా]కటీ-శ్రోణిః [పా] శ్రోణీ-కకుద్మతీ॥స్త్రీ॥
౨-పిఱుఁదులపేళ్లు. Loins. ఈ ౫ మొలపేళ్లును.
నితమ్బః॥ పు॥ ౧-స్త్రీకట్యాః = స్త్రీలయొక్క
మొలకు, పశ్చాత్=వెనుకదిక్కున నున్న ప్రదేశ
మునకు పేరు. పిఱుఁదు. A woman's buttocks.
జఘనమ్॥న॥౧-పురః=స్త్రీల మొలముందరి ప్ర
దేశము పేరు, మడికట్టు. Mons veneris.
కుకున్దరమ్॥న॥౧-నితమ్బస్థౌ=అందుదానిపిఱుఁ
దులమీఁదనుండు, కూపకౌ=గుంతలపేళ్లు. Cavities of the loins.
స్ఫిక్॥చ్, స్త్రీ॥-కటిప్రోథః॥పు॥ ౨-పిఱుఁదులపైని
యున్నతప్రదేశముల పేళ్లు. The buttocks.
ఉపస్థః॥పు[ప]న॥౧-వక్ష్యమాణయోః=ముం

యోః) ॥ ౩౩౫ ॥	దుఁజెప్పగల యోనిశిశ్నముల పేరు. Organs of generation of either sex.
భగం యోని(ర్ద్వయోః)	భగః॥న॥-యోనిః॥ప్న॥౨-యోని పేళ్లు. Vulva.
శిశ్నో మేఢ్రో మేహన శేఫసీ ।	శిశ్నః-మేఢ్రః॥పు॥[ప] మేఢ్రమ్॥న॥-మేహనమ్-శేఫః॥న్॥[ప] శేఫమ్॥న॥ ౪-శిశ్నము పేళ్లు. Penis.
ముష్కో ఒణ్డకోశో వృషణః	ముష్కః-అణ్డకోశః[ప] అణ్డః-కోశః-వృషణః॥పు॥౩-వృషణముల పేళ్లు. The scrotum and the testicles.
(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్ ॥ ౩౩౬ ॥	త్రికమ్॥న॥ ౧-పృష్ఠవంశాధరే=వెన్నుపూసకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు. The end of the spine.
పిచణ్డ కుక్షీ జఠరోదరం తున్దం	పిచణ్డః[పా]పిచిణ్డః-కుక్షిః॥పు॥ - జఠరమ్॥ప్న॥ ఉదరమ్-తున్దమ్॥న॥ ౫-కడుపు పేళ్లు. The belly.
స్తనౌ కుచౌ ।	స్తనః-కుచః॥పు॥౨-చన్నుల పేళ్లు. The paps.
చూచుకం తు కుచాగ్రం (స్యాత్)	చూచుకమ్॥ ప్న॥-కుచాగ్రమ్॥ న॥ ౨-చనుమొనల పేళ్లు. A nipple.
(ననా) క్రోడం భుజాన్తరమ్ ॥ ౩౩౭ ॥ ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చ	క్రోడమ్॥ప్న॥-భుజాన్తరమ్॥న॥ ౨-చేతులసదుము పేళ్లు. ఉరః॥న్॥-వత్సమ్-వక్షః॥న్, న॥ ౩-ఱొమ్ము పేళ్లు. The bosom.
పృష్ఠం (తు చరమం తనోః) ।	పృష్ఠమ్॥న॥ ౧-తనోః=శరీరముయొక్క, చరమమ్=వెనుకటిపార్శ్వము పేరు. The back.
స్కన్ధో భుజశిరోఽంసో (ఽస్త్రీ)	స్కన్ధః॥పు॥-భుజశిరః॥న్, న॥-అంసః॥ప్న॥ ౩-మూఁపు పేళ్లు. A shoulder; Scapula.
(సన్ధీ తస్యైవ) జత్రుణీ ॥ ౩౩౮ ॥	జత్రు॥న॥ ౧ - తస్యైవ = ఆ మూపుయొక్క, సన్ధీ=సంధుల పేరు. The collar bones.
బాహుమూలే(ఉభౌ) కక్షౌ	బాహుమూలమ్॥న॥-కక్షః॥ పు॥ ౨ - చంక పేళ్లు. The arm-pit.
పార్శ్వ (మస్త్రీ తయో రధః) ।	పార్శ్వమ్॥ప్న॥౧-తయోరధః=ఆచంకలకుదిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, ప్రక్క. A side.
మధ్యమంచావలగ్నం చ మధ్యో (ఽస్త్రీ)	మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్ - మధ్యః॥ ప్న॥ ౩ - నడుము పేళ్లు. The waist.

(ద్వాపరౌద్వయోః)॥ ౩౩౯॥

పరౌద్వౌ=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః = పుంస్త్రీలింగములు.

భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోః

భుజః - బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ స్, పు॥ [ప] దోః॥స్,న॥[ప]దోషా॥సీ॥౪-చేతులపేళ్లు.An arm.

(స్యా) త్కఫోణి స్తు కూర్పరః।

కఫోణిః॥పు[ప] సీ॥-కూర్పరః[పా]కర్పరః॥పు॥ ౨-మోఁచేతిపేళ్లు. An elbow.

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ (స్స్యాత్)

ప్రగణ్డః॥ పు॥ ౧-అస్యోపరి=చంకవఱకునున్న మోఁచేతిమీఁదిచేతిపేరు. Humerus.

ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చాప్యధః) ॥ ౩౪౦॥

ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧-తస్యఅధః=మణికట్టువఱకును న్నమోఁచేతిక్రిందటి ముంజేతిపేరు. A fore-arm.

(మణిబన్ధాదాకనిష్ఠం కరస్య)కరభో(బహిః)।

కరభః॥పు॥ ౧-మణిబన్ధాత్=మణికట్టు మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెనవ్రేలివఱకు, కరస్య=చేతియొక్క, బహిః=వెలుపలిభాగము. Metacarpus.

పఞ్చశాఖశ్శయః పాణి

పఞ్చశాఖః-శయః [పా] శమః-పాణిః॥పు॥ ౩-మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడిన చేయి. A hand.

స్తర్జనీస్యాత్ప్రదేశినీ॥ ౩౪౧॥

తర్జనీ - ప్రదేశినీ[పా]ప్రదేశనీ॥ సీ॥ ౨-జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు. A fore-finger.

అఙ్గుల్య శ్శ కరశాఖా (స్స్యుః)

అఙ్గులీ[ప]అఙ్గులిః-కరశాఖా॥ సీ॥ ౨-సామాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు. Fingers.

(పుంస్య)ఙ్గుష్ఠః ప్రదేశినీ। మధ్యమా-నామికా(చాపి) కనిష్ఠా (చేతితాఃక్రమాత్) ౩౪౨॥

అఙ్గుష్ఠః॥పు॥పెనువ్రేలు, The thumb. ప్రదేశినీ॥సీ॥జుట్టనవ్రేలు, Fore finger. మధ్యమా॥ సీ॥ నడిమివ్రేలు,Middle finger. అనామికా॥సీ॥దర్భవ్రేలు, Ring finger. కనిష్ఠా॥సీ॥[పా]కనిష్ఠికా, కన్యసా, కనీనీ, కనీనికా=చిటికెనవ్రేలు. Litte finger.

పునర్భవః కరరుహో నఖో(-స్త్రీ) నఖరో- (స్త్రియామ్)।

పునర్భవః [పా] పునర్నవః-కరరుహః॥ పు॥-నఖః॥ప్న॥-నఖరః॥ప్న॥[ప]త్రి॥౪-గోరుపేళ్లు,A nail.

ప్రాదేశ తాలగోకర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతేత తే। ౩౪౩॥ అఙ్గుష్ఠే)

ప్రాదేశః॥పు॥=లొడితెడు, Spithama. తాలః॥పు॥,గోకర్ణః॥పు॥=జుత్తిలి, ఈ౩-ను, తర్జన్యాదియుతే=వరుసగా, జుట్టనవ్రేలు, నడిమివ్రేలు, దర్భవ్రేళ్ల

తోఁగూడి, తతే=పఱుపఁబడిన, అఙ్గుష్ఠే=పెనువ్రేలి చేతఁ గొలిచిన, 3-కొలతలకుపేళ్లు. A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా)ద్వితస్తి ర్ద్వాదశాఙ్గులః।
A long span.

వితస్తిః॥పు[ప]సీ॥-ద్వాదశాఙ్గులః॥పు॥ ౨-సకనిష్ఠే.స్యాత్=చిటికెనవ్రేలితోఁగూడ పఱుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలతపేళ్లు. జానెఁడు.

(పాణౌ) చపేట ప్రతల ప్రహస్తౌ (విస్తృతాఙ్గులౌ)॥ 3౪౪॥

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ 3-విస్తృతాఙ్గులౌ = చాఁచినవ్రేళ్లుగల యఱచేతి పేళ్లు. The palm with extended fingers.

(ద్వౌసంహతౌ) సంహతలః (ప్రతలౌవామదక్షిణౌ)।

సంహతలః[సా]సింహతలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చాఁచిన వ్రేళ్లుగలిగికూడియున్న, ద్వౌవామ దక్షిణౌ ప్రతలౌ=ఎడమ కుడి చేతులు రెంటికిని పేరు. అనఁగా మొఱ్ఱెడు చేతులు. Both such palms joined.

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్రసృతి

ప్రసృతిః॥ సీ [ప] పు॥ ౧-నికుబ్జః=వంచఁబడిన, పాణిః = అఱచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు, The palm bent as if to hold a liquid.

(స్తౌయుతౌ) వఞ్జలిః (పుమాన్)॥ 3౪౫॥

అఞ్జలిః॥పు॥౧-యుతౌ=వంచికూర్చఁబడిన,తౌ= ఆ రెండు చేతులుదోసిలి. Both such palms joined.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే) హస్తో

హస్తః॥ పు॥ ౧-విస్తృతకరే=చాఁపఁబడిన యఱచేయిగల,ప్రకోష్ఠే=ముంజేతిపేరు,మూర, A cubit.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా। స) రత్నిః (స్యా)

రత్నిః॥పు[ప] సీ॥ ౧-ముడువఁబడినయఱచేతితోఁగూడినమూర పేరు,పిడికిమూర.A short cubit.

దరత్ని(స్తునిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా)॥ 3౪౬॥

అరత్నిః॥పు [ప]సీ॥ ౧-నిష్కనిష్ఠేన=చాఁచిన చిటికెన వ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికిలితోఁగూడిన యామూర పేరు. A cubit from the elbow to the tip of the little finger.

వ్యామో(బాహ్వోస్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్)।

వ్యామః॥పు॥ ౧-సకరయోః=అఱచేతులతోఁగూడుకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయోః= చాఁపఁబడిన, బాహ్వోః=భుజములయొక్క, అన్తరమ్=నడుము పేరు, బార. A fathom. Orgya.

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః

పౌరుషమ్॥త్రి॥ ౧-ఊర్ధ్వవిస్తృతదోఃపాణినృ

పాణిర్నృమానే) పౌరుషం త్రిషు॥ ౩౪౭॥	మానే=మీఁదికిఁజాఁపఁబడిన బాహువులతోఁగూడిన యజ చేతులుగలపురుషుని ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసిచేయెత్తు పొడవు. The measure of a man's reach.
కణ్ఠో గలో ఽథ	కణ్ఠః-గలః॥పు॥౨-కుత్తుక పేళ్లు. The throat.
గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధరే (త్యపి)।	గ్రీవా-శిరోధిః॥స్త్రీ॥-కన్ధరా॥ స్త్రీ॥ ౩-మెడ పేళ్లు. The neck.
కమ్బుగ్రీవా (త్రిరేఖా సా)	కమ్బుగ్రీవా॥స్త్రీ॥౧-త్రిరేఖా సా= మూఁడు రేఖలుగల యామెడ పేరు. A conch-shaped neck.
అవటుర్ఘాటా కృకాటికా॥ ౩౪౮॥	అవటుః॥పు॥ - ఘాటా-కృకాటికా॥స్త్రీ॥ ౩- పెడతల పేళ్లు. Back of the neck.
వక్త్రాస్యవదనం తుణ్డమాననం లపనం ముఖమ్। (క్లీబే)	వక్త్రమ్-ఆస్యమ్ - వదనమ్-తుణ్డమ్ - ఆననమ్-లపనమ్-ముఖమ్॥న॥౭-నోటిపేళ్లు, మోము. The mouth ; the face.
ఘ్రాణంగన్ధవహా ఘోణా నాసాచనాసికా॥	ఘ్రాణమ్॥న॥ - గన్ధవహా-ఘోణా-నాసా[పా] నస్యా-నాసికా॥స్త్రీ॥౫-ముక్కు పేళ్లు. The nose.
ఓష్ఠాధరౌ (తు) రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ।	ఓష్ఠః-అధరః-రదనచ్ఛదః॥పు॥ - దశనవాసః॥స్, న॥ ౪-పెదవిపేళ్లు. The lips.
(అధస్తా) చ్చిబుకం	చిబుకమ్॥న॥౧-అధస్తాత్ =పెదవిదిగువనున్న గడ్డముపేరు. The chin.
గణ్డౌ కపోలౌ	గణ్డః-కపోలః॥ పు॥ ౨-చెక్కిళ్లపేళ్లు. The cheeks.
(తత్పరా) హనుః॥ ౩౫౦॥	హనుః ॥స్త్రీ (ప) పు॥ ౧ - తత్పరా = అచెక్కిళ్ల మీఁది భాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగాని పేరు. వెలి దవుడలును. The jaw.
రదనా దశనా దన్తా రదా	రదనాః-దశనాః - దన్తాః-రదాః॥ పు, బ ॥ ౪-పండ్ల పేళ్లు. Teeth.
స్తాలు తు కాకుదమ్।	తాలు॥న్॥-కాకుదమ్॥ న॥ ౨ - దవుడలపేళ్లు, తాలువులు, The palate.
రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా	రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥స్త్రీ॥౩-నాలుకపేళ్లు. The [tongue.

(ప్రాన్తావోష్ఠస్య) సృక్వణీ॥ ౩౫౧॥

సృక్వ॥న్॥[పా]సృక్వి॥న॥౧-ఓష్ఠస్య=పెదవియొక్క,ప్రాన్తౌ=కడపటిభాగముల పేరు. పెలవులు. The corners of the mouth.

లలాటమలికం గోధి

లలాటమ్-అలికమ్(ప)అలీకమ్॥న॥-గోధిః॥పు॥ ౩-నుదురుపేళ్లు. The forehead.

(రూర్ధ్వే దృగ్భ్యాం) భ్రువౌ (స్త్రియామ్)।

భ్రూః॥స్త్రీ॥ ౧ - దృగ్భ్యాముార్ధ్వే=కంటిమీంది భాగముల పేరు, కనుబొమలు. The eye-brows.

కూర్చ (మస్త్రీ భ్రువో ర్మధ్యం)

కూర్చమ్॥ప్న॥ ౧-భ్రువోర్మధ్యమ్=కనుబొమలనడుము పేరు. The space between the eye-brows.

తారకా(ఽక్ష్ణః) కనీనికా॥ ౩౫౨॥

తారకా-కనీనికా॥స్త్రీ॥ ౨-కంటినల్లగ్రుడ్డు పేళ్లు. Pupil of the eye.

లోచనం నయనం నేత్ర మీక్షణం చక్షు రక్షిణీ। దృ గ్దృష్టీ

లోచనమ్-నయనమ్ - నేత్రమ్ - ఈక్షణమ్-చక్షుః॥స॥ - అక్షి॥న॥-దృక్॥శ॥-దృష్టిః॥స్త్రీ॥ ౮-కన్నుల పేళ్లు. An eye.

చాశ్రు నేత్రామ్బు రోదనం చాస్రమ స్రుచ॥

అశ్రు-నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్(ప) అశ్రమ్-అస్రు॥౫-కన్నీళ్ల పేళ్లు. A tear.

అపాఙ్గౌ (నేత్రయోరన్తౌ)

అపాఙ్గః॥పు॥౧- నేత్రయోః= నేత్రములయొక్క, అన్తౌ=కడల పేరు,కడగన్ను. The outer corner of the eye. [పుపేరు. A glance or side-look.

కటాక్షో ఽపాఙ్గదర్శనే।

కటాక్షః॥పు॥ ౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటి చూ

కర్ణ శ్శబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్రవణం శ్రవః॥ ౩౫౪॥

కర్ణః-శబ్దగ్రహః॥పు॥-శ్రోత్రమ్॥న॥-శ్రుతిః॥స్త్రీ॥-శ్రవణమ్-శ్రవః॥స,న॥ ౬-చెవుల పేళ్లు. An ear.

ఉత్తమాఙ్గం శిర శ్శీర్షం మూర్ధా(నా)మస్తకో(ఽస్త్రియామ్)।

ఉత్తమాఙ్గమ్-శిరః॥స॥ - శీర్షమ్॥న॥-మూర్ధా॥న,పు॥-మస్తకః॥ ప్న॥ (ప) మస్తః॥౫ - తల పేళ్లు. శిరః- అనిఅకారాంతపుల్లింగమును. The head.

చికురః కున్తలో వాలః కచః కేశ శ్శిరోరుహః॥

చికురః-కున్తలః-వాలః - కచః- కేశః- శిరోరుహః॥పు॥౬-తలవెంట్రుకల పేళ్లు. The hair.

(తద్బృన్దే) కైశికం

కైశికమ్-కైశ్యమ్॥న॥ ౨ - తద్బృన్దే= ఆవెం

కైశ్య — వెండ్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు. The head of hair.

మలకా శ్చూర్ణకున్తలాః । — అలకాః॥పు॥(ప)న॥-చూర్ణకున్తలాః॥ పు॥ ౨-కురులపేళ్లు. ముంగురులు. Curls.

(తే లలాటే) భ్రమరకాః — భ్రమరకాః॥పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీఁద వ్రాలెడి, తే=ఆముంగురుల పేరు. నెటికురులు. Curls on the forehead.

కాకపక్ష శ్శిఖణ్డకః ॥ ౩౫౬ ॥ — కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥ పు ॥ ౨-కూఁకటిపేళ్లు. చిప్పకూఁకటినెఱులు. Locks of hair left at the tonsure. [A braid or tress.

కబరీ కేశవేశో౽థ — కబరీ॥స్త్రీ॥-కేశవేశః॥పు॥ ౨-తుఱుము పేళ్లు, కొప్పు.

ధమ్మిల్ల (స్సంయతాః కచాః) । — ధమ్మిల్లః॥పు॥ ౧-సంయతాః= (పుష్పాదిదామాదులచే) కట్టఁబడిన, కచాః=వెండ్రుకలపేరు, కీలుగొప్పు. Braided and ornamented hair.

శిఖా చూడా కేశపాశీ — శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥స్త్రీ॥౩-సిగపేళ్లు. A lock on the crown of the head.

(వ్రతినాం తు) జటా సటా॥ ౩౫౭॥ — జటా-సటా॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రతినామ్=వ్రతులయొక్క జడపేళ్లు. An ascetic's clotted hair.

వేణీ ప్రవేణీ — వేణీ[పా]వేణిః-ప్రవేణీ [పా] ప్రవేణిః॥ స్త్రీ॥ ౨-అల్లినజడ పేళ్లు. Braided and unornamented hair.

శీర్షణ్య శిరస్యౌ (విశదే కచే) । — శీర్షణ్యః-శిరస్యః॥పు॥ ౨-విశదే=ఒకటినొకటి గలియని, కచే=వెండ్రుకలపేళ్లు. unentangled hair.

పాశః పక్షశ్చ హస్తశ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే)॥ ౩౫౮॥ — పాశః-పక్షః-హస్తః॥పు॥ ఈ౩ను, కచాత్పరే= కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁబడి, కలాపార్థాః=కేశసమూహ వాచకములౌను.॥ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కున్తలహస్తః. Much hair.

తనూరుహం రోమ లోమ — తనూరుహమ్-రోమ॥న్॥-లోమ॥న్ ,న॥౩-శరీరమునందుఁబుట్టినవెండ్రుకలపేళ్లు. Hair of the body.

(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు (పుమ్ముఖే)। — శ్మశ్రు॥న॥ ౨-పుమ్ముఖే=పురుషునిముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకలవృద్ధియందు వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును. The beard.

ఆకల్పవేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనమ్ ॥ ౩౫౯॥	ఆకల్పః-వేషః (ప) వేశః॥ పు॥ - నేపథ్యమ్ - ప్రతికర్మ॥న్॥-ప్రసాధనమ్॥న॥ ౫ - సువర్ణవస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదముపేళ్లు. ప్రతికర్మప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచనాదులకు పేళ్లని కొందఱందురు. Dress or embellishment.
(దశైతే త్రి)ష్వలంకర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డితః॥ ప్రసాధితోఽలంకృతశ్చ భూషితశ్చ పరిష్కృతః॥ ౩౬౦ ॥విభ్రాడ్భ్రాజిష్ణు రోచిష్ణూ	అలంకర్తా॥ ఋ॥-అలంకరిష్ణుః॥ ౨-అలంకరించువానిపేళ్లు, Skilled in adorning. మణ్డితః-ప్రసాధితః-అలంకృతః-భూషితః-పరిష్కృతః॥౫-అలంకరింపఁబడినవానిపేళ్లు, Adorned. విభ్రాట్॥జ్॥-భ్రాజిష్ణుః-రోచిష్ణుః-౩-భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్లు, Resplendent. ఈ ౧౦ యు॥ త్రి॥
భూషణం(స్యా)దలంక్రియా ।	భూషణమ్॥ న॥ [పా]భూషా-అలంక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు. Act of adorning.
అలంకారస్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణమ్॥ మణ్డనం చాథ	అలంకారః॥పు॥-ఆభరణమ్॥న॥-పరిష్కారః॥పు॥-విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥న॥౫ - సొమ్ములపేళ్లు. Ornaments ; Jewels.
మకుటం కిరీటం (పున్నపుంసకమ్) ।	మకుటమ్ [పా] ముకుటమ్॥న॥-కిరీటమ్॥ పు॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు, A crest, or crown.
చూడామణి శ్శిరోరత్నం	చూడామణిః॥పు॥ - శిరోరత్నమ్॥న॥ ౨-తలమానికముపేళ్లు. A gem on the crest.
తరలో (హారమధ్యగః) ॥ ౩౬౨॥	తరలః॥పు॥౧-హారముయొక్క నడిమినాయకముపేరు. The central gem of a neck-lace.
బాలపాశ్యా పారితథ్యా	బాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥స్త్రీ॥ ౨-కొప్పునలంకారార్థమై పెట్టుసువర్ణాది రచితవలయమునుపేళ్లు.
పత్త్రపాశ్యా లలాటికా ।	పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥స్త్రీ॥ ౨- నొసటఁగట్టు బాసికముపేళ్లు, పాపట బొట్టును.
కర్ణికా తాలపత్త్రం (స్యాత్)	కర్ణికా॥స్త్రీ॥-తాలపత్త్రమ్॥న॥ ౨-చెవులకమ్మలపేళ్లు. An ear-ring worn by women.
కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్॥	కుణ్డలమ్-కర్ణవేష్టనమ్॥ న॥ ౨-పోఁగులపేళ్లు.

॥౩౬౩॥	An ear-ring worn by men.
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా A short neck-lace.	గ్రైవేయకమ్[పా] గ్రైవేయమ్,గ్రైవం॥న॥-కణ్ఠభూషా॥సీ॥ ౨-మెడ నంటుకొన్న సొమ్ముల పేళ్లు.
లమ్బనం స్యాల్లలన్తికా।	లమ్బనమ్॥న॥-లలన్తికా॥సీ॥౨- మెడయందు వ్రేలుచున్న పేరుల పేళ్లు. A loose necklace.
(స్వర్ణైః)ప్రాలమ్బికా౽	ప్రాలమ్బికా॥సీ॥ ౧ - స్వర్ణైః = బంగారుచేతఁ జేయఁబడిన పేరులపేరు.A golden necklace.
థోరసూత్రికా(ముక్తాభిః కృతా) ॥౩౬౪॥	ఉరసూత్రికా॥సీ॥ ౧ - ముక్తాభిః కృతా = ముత్యములచేత చేయఁబడిన పేరులపేరు. A necklace of pearls.
హారో ముక్తావలీ	హారః॥పు॥-ముక్తావలీ॥సీ॥ ౨-ముత్యములదండ. [A garland of pearls.
దేవచ్ఛన్దో౽ (సౌ శతయష్టికః)।	దేవచ్ఛన్దః॥పు॥ ౧-శతయష్టికః = నూఱుసరములుగల, అసౌ=ఈముత్యముల దండ పేరు. A garland composed of 100 strings.
(హారభేదా యష్టిభేదా)ద్గుత్సగుత్సార్ధగోస్తనాః॥ ౩౬౫॥ అర్ధహారో మాణవక	గుత్సః- గుత్సార్ధః-గోస్తనః-అర్ధహారః-మాణవకః॥పు॥-ఈ౫ను, యష్టిభేదాత్ =సరముల భేదమువలన, హారభేదాః=వేర్వేఱుహారముల పేళ్లు. అవి వరుసగా ౩౨,౨౪,౪,౧౨,౨౦. సరములుగలవి.
ఏకావ(ల్యేకయష్టికా)।	ఏకావలీ॥సీ॥౧-ఒంటిసరముగలహారము పేరు.
(సైవ)నక్షత్రమాలా (స్యాత్సప్తవింశతిముక్తికా)॥ ౩౬౬॥	నక్షత్రమాలా॥సీ॥౧-సప్తవింశతిముక్తికా= ౨౭ముత్యములుగల, సైవ=ఆహారముపేరు. A garland containing 27 pearls.
ఆవాపకః పారిహార్యః కటకో వలయో (౽స్త్రియామ్)।	ఆవాపకః-పారిహార్యః॥పు॥ ౨-సూడిగము పేళ్లు. కటకః॥పు॥వలయః॥పు॥ ౨-కడియము పేళ్లు. ౪-కడియము పేళ్లని కొందఱందురు. A bracelet.
కేయూరమఙ్గదం(తుల్యే)	కేయూరమ్-అఙ్గదమ్॥న॥ ౨-బాహుపురి పేళ్లు. Ornament of the arm.
అఙ్గులీయకమూర్మికా॥ ౩౬౭॥	అఙ్గులీయకమ్॥న (ప) పు॥-ఊర్మికా॥సీ॥ ౨-ఉంగరము పేళ్లు. A finger-ring.

(సాక్షరా)ఽఙ్గులిముద్రా (సా)

అఙ్గులిముద్రా॥ స్త్రీ॥ ౧- సాక్షరా = అక్షరములతోఁగూడిన, సా = ఆయుంగరము పేరు, ముద్దుటుంగరము. A seal-ring.

కఙ్కణం కరభూషణమ్ ।

కఙ్కణమ్॥ పు॥-కరభూషణమ్॥ న॥-౨-మణ్యాదులతోఁగూడిన కడియము పేళ్లు. A wrist ornament.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలా కాఞ్చీ సప్తకీ రశనా తథా॥ ౩౬౮॥ (క్లీబే) సారసనం చాథ

మేఖలా-కాఞ్చీ [పా] కాఞ్చిః-న సప్తకీ-రశనా [పా] రసనా॥ స్త్రీ॥-సారసనమ్॥ న॥ ఇవి, స్త్రీకట్యామ్= స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన మొలనూళ్ల పేళ్లు. వానికి వరుసగా, ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩-సరములుండును. A woman's girdle.

(పుంస్కట్యాం) శృఙ్ఖలం (త్రిషు) ।

శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥ ౧= పుంస్కట్యామ్ = పురుషుని మొలనూలు పేరు. A man's belt.

పాదాఙ్గదం తులాకోటిర్మఞ్జీరో నూపురోఽ (స్త్రియామ్) ॥ ౩౬౯॥ హంసకః పాదకటకః Ornament of the feet.

పాదాఙ్గదమ్॥ న॥-తులాకోటిః॥ స్త్రీ॥-మఞ్జీరః॥ పు॥-నూపురః॥ పు॥ - హంసకః-పాదకటకః॥ పు॥ ౬-అందె పేళ్లు. ఇచట కొందఱు పాదాంగదతులాకోటిశబ్దములు పెండెరము పేళ్లనియు, హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ము పేళ్లనియు పలికిరి.

కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా।

కిఙ్కిణీ-క్షుద్రఘణ్టికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - చిఱుగంటల పేళ్లు, గజ్జెలును. Bells or tinkling ornaments.

(త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి) వస్త్రయోని

త్వక్=నార, ఫలమ్=కాయ, క్రిమిః=పురుగు, రోమ॥న్॥= వెండ్రుకలు. ఈ ౪ను, వస్త్రయోనిః= వస్త్రమునకుఁ గారణములు. Materials of cloth.

(దశ త్రిషు) ॥ ౩౭౦॥ వాల్కం క్షౌమాది

ముందుఁ జెప్పఁగల వాల్కాదిశబ్దములు ౧౦॥ త్రి॥ వాల్కమ్-క్షౌమమ్॥ ౨-నారచీర. Made of bark.

ఫాలం తు కార్పాసం బాదరం (చ తత్)।

ఫాలమ్-కార్పాసమ్-బాదరమ్॥ ౩-నూలుచీర పేళ్లు. Made of cotton.

కౌశేయం (క్రిమికోశోత్థం)

కౌశేయమ్॥ ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగుల చేతనైన బుఱ్ఱలనూలు చేతఁ జేయఁబడిన పట్టుచీర మొదలగువాని పేరు. Silken.

రాఙ్కవం (మృగరోమజమ్)॥౩౨౧॥ Wollen.	రాఙ్కవమ్॥౧-మృగరోమజమ్=మృగరోమములచేఁ జేయఁబడిన శాలూలు మొదలగువానిపేరు.
అనాహతం నిష్ప్రవాణి తన్త్రకం (చ నవామ్బరే)।	అనాహతమ్-నిష్ప్రవాణి-తన్త్రకమ్॥౩-నవామ్బరే=క్రొత్తచీరపేళ్లు. New and unbleached cloth.
(తత్స్యా) దుద్గమనీయం (యద్ధౌతయోర్వస్త్రయో ర్యుగమ్)॥	ఉద్గమనీయమ్॥న॥ ౧-ధౌతయోః=ఉదుకఁబడిన, వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్=జంటపేరు. A pair of bleached cloths.
పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం	పత్త్రోర్ణమ్ ॥న॥ ౧- ధౌతకౌశేయమ్=కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవానిపేరు. Bleached silk.
(బహుమూల్యం) మహాధనమ్।	మహాధనమ్॥న॥ ౧-బహుమూల్యమ్=గొప్ప వెలగలచీరపేరు, దొడ్డవెలగలవస్తువులకన్నిటికిని పేళ్లని కొందఱందురు. Anything precious.
క్షౌమం దుకూలం(స్యా)	క్షౌమమ్ [పా] క్షోమమ్-దుకూలమ్॥న॥ ౨-వెలిపట్టుచీరపేళ్లు, తెల్లనివలువయును. wove silk.
(ద్వేతు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిషు)॥ ౩౨౩॥	నివీతమ్-ప్రావృతమ్॥త్రి॥ ౨- కప్పుకొనుకోకపేళ్లు. A veil or mantle.
(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశా స్స్యు ర్వస్తయో ర్ద్వయోః।	దశాః॥ స్త్రీ, బ॥-వస్తిః॥ పు॥ ౨-వస్త్రస్య=వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్లు, బద్దె. Ends of a cloth.
దైర్ఘ్య మాయామ ఆరోహః	దైర్ఘ్యమ్॥న॥-ఆయామః-ఆరోహః[పా]ఆనాహః॥పు॥౩-నిడుపుపేళ్లు. Length.
పరిణాహో విశాలతా॥ ౩౨౪॥	పరిణాహః॥పు॥-విశాలతా॥ స్త్రీ॥ ౨-వెడల్పుపేళ్లు. Width.
పటచ్చరంజీర్ణవస్త్రం (సమౌ)నక్తకకర్పటౌ।	పటచ్చరమ్-జీర్ణవస్త్రమ్॥న॥ ౨- పాతవస్త్రముపేళ్లు. Old cloth. నక్తకః-కర్పటః॥పు॥౨-చినిఁగినవస్త్రముపేళ్లు. మాసినకోకయనియు. Dirty or tattered cloth.
వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసనమం	వస్త్రమ్, ఆచ్ఛాదనమ్-వాసః॥ స॥-చేలమ్-వసనమ్-అంశుకమ్॥న॥ ౬-కోకపేళ్లు. నక్తకశబ్ద

శుకమ్॥ ౩౨౫॥
సుచేలకః పటోఽ
(స్త్రీస్యాత్)
వరాశిః స్థూలశాట
కః।
నిచోలః ప్రచ్ఛదపట
(స్సమౌ)రల్లకకమ్బలౌ॥
అన్తరీయోపసంవ్యాన
పరిధానాన్యధోంశుకే।
(ద్వౌ) ప్రావారోత్త
రాసఙ్గౌ (సమౌ) బృహ
తికా(తథా)॥ ౩౨౭॥ సం
వ్యానముత్తరీయంచ
చోలఃకూర్పాసకోఽ
(స్త్రియామ్)।
నీశార(స్స్యా త్ప్రావ
రణే హిమానిలనివార
ణే)॥ ౩౨౮॥
(అర్ధోరుకం వరస్త్రీ
ణాం స్యా) చ్చణ్డాతక
(మంశుకమ్)।
(స్యాత్త్రి) ష్వాప్రప
దీనం (తత్ప్రాప్నోత్యా
ప్రపదంహియత్)॥
౩౨౯॥
(అస్త్రీ) వితాన ము
ల్లోచో
దూష్యాద్యం వస్త్ర

ము మొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు. Cloth.

సుచేలకః॥పు॥-పటః॥న్పు॥౨-మంచికోకపేళ్లు. Fine cloth.

వరాశిః [పా] వరాసిః-స్థూలశాటకః॥పు॥ ౨-ముదుగుకోకపేళ్లు. Coarse cloth.

నిచోలః-ప్రచ్ఛదపటః॥పు॥ ౨-పఱుపుపైఁబఱుచుకోకపేళ్లు. A cover or wrapper.

రల్లకః-కమ్బలః॥పు॥. ౨-కంబళిపేళ్లు.A blanket.

అన్తరీయమ్-ఉపసంవ్యానమ్-పరిధానమ్-అధోంశుకమ్॥న॥౪-కట్టువస్త్రముపేళ్లు. Lower garment.

ప్రావారః-ఉత్తరాసఙ్గః॥ పు॥-బృహతికా॥స్త్రీ॥-సంవ్యానమ్-ఉత్తరీయమ్॥ న॥ ౫-ఉత్తరీయము పేళ్లు. పైనివేసికొను సంగివస్త్రము. Upper garment.

చోలః॥పు॥-కూర్పాసకః॥న్పు॥ ౨-స్త్రీపురుషులకుబుసముపేళ్లు.అవికపేళ్లనికొందఱు. A bodice.

నీశారః॥పు॥౧-హిమానిలనివారణే = మంచునుగాలినిపోఁగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్చడముపేరు. A warm cloak.

చణ్డాతకమ్॥న్పు॥౧-వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలగుయుక్త,అర్ధోరుకమ్=తొడలనుసగముకప్పుచున్న,అంశుకమ్=వస్త్రముపేరు. చల్లాడము. A petticoat.

ఆప్రపదీనమ్॥త్రి॥౧-యత్=ఏవస్త్రము,ఆప్రపదమ్=మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి = వ్యాపించునో, తత్=ఆవస్త్రముపేరు. అంగీ పావడమొదలైనది. A dress reaching to the feet.

వితానమ్॥న్పు॥-ఉల్లోచః [పా] ఉల్లాభః॥పు॥ ౨-మేల్కట్టుపేళ్లు, చందువ. An awning.

దూష్యమ్-వస్త్రవేశ్మ॥న్,న॥-ఈ ౨ను ఆద్య

వేశ్మని।	పదము చేఁ బటకుటీరాదిశబ్దములును గుడారము పేళ్లు. A tent.
ప్రతిసీరా యవనికా స్యాత్తిరస్కరిణీ(చ సా)॥	ప్రతిసీరా-యవనికా [పా] జవనికా-తిరస్కరిణీ॥సీ॥౩- తెరబట్ట పేళ్లు. A screen.
పరికర్మాఙ్గసంస్కారః Personal decoration.	పరికర్మ॥న్,న॥-అఙ్గసంస్కారః॥పు॥౨-చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుట.
(స్యాత్) మార్ష్టి ర్మార్జనా మృజా।	మార్ష్టిః-మార్జనా-మృజా॥సీ॥౩- దేహమునం దలిముఱికిపోఁగొట్టుటపేళ్లు. Cleaning the body.
ఉద్వర్తనోత్సాదనే (ద్వేసమే)	ఉద్వర్తనమ్-ఉత్సాదనమ్॥న॥ ౨-నలుఁగు పేళ్లు. Cleaning with perfumes.
ఆప్లావఆప్లవః॥౩౦౧॥ స్నానం	ఆప్లావః-ఆప్లవః॥పు॥-స్నానమ్ ॥న॥ ౩- స్నానము పేళ్లు. Bathing.
చర్చా తు చార్చిక్యం స్థాసకో-	చర్చా॥సీ॥- చార్చిక్యమ్॥న॥- స్థాసకః॥పు॥ ౩- కుంకుమము మొదలైనవానిపూఁత పేళ్లు. Smearing the body with fragrant unguents.
థ ప్రబోధనమ్। అనుబోధః Reviving the scent of a perfume.	ప్రబోధనమ్॥న॥- అనుబోధః॥పు॥౨-సుగంధద్రవ్యములయందు నణఁగియున్న పరిమళమును తైలాదులచే ప్రకాశింపఁజేయుట.
పత్త్రలేఖా పత్త్రాఙ్గులి (రిమే సమే)॥ ౩౦౨॥	పత్త్రలేఖా [పా] పత్త్రరేఖా-పత్త్రాఙ్గులిః॥ సీ॥ ౨- స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచే వ్రాయఁబడు మకరికాపత్త్రాదుల పేళ్లు. Delineations with saffron &c on the breast, Cheeks, &c.
తమాలపత్త్ర తిలక చిత్రకాణి విశేషకమ్। (ద్వితీయం చ తురీయం చ నస్త్రియామ్)	తమాలపత్త్రమ్॥న॥-తిలకమ్॥ప్న॥-చిత్రకమ్॥న॥-విశేషకమ్ ॥ప్న॥ ౪- నొసటిబొట్టు పేళ్లు, A beauty-spot on the forehead.
(మథ) కుఙ్కుమమ్ ॥౩౦౩॥ కాశ్మీరజన్మాగ్ని శిఖం వరం బాహ్లీకపీత	కుఙ్కుమమ్-కాశ్మీరజన్మ॥న్॥ -అగ్నిశిఖమ్-వరమ్-బాహ్లీకమ్-పీతనమ్- రక్తమ్ - సంకోచపిశునమ్[పా]సంకోచమ్-పిశునమ్-ధీరమ్ [పా] వీర

నేర క్తసంకోచపిశునం ధీరలోహితచన్దనమ్ ॥

రమ్-లోహితమ్-చన్దనమ్ [ప] లోహితచన్దనమ్॥ న॥౧౧-కుంకుమపువ్వు పేళ్లు. Saffron.

లాక్షా రాక్షా జతు (క్లీబే) యావోఽలక్తో ద్రుమామయః ।

లాక్షా - రాక్షా [పా] రక్షా॥స్త్రీ॥-జతు॥న॥-యావః-అలక్తః- ద్రుమామయః ॥పు॥ ౬- లక్క పేళ్లు. Lac.

లవఙ్గం దేవకుసుమం శ్రీసంజ్ఞ

లవఙ్గమ్- దేవకుసుమమ్ - శ్రీసంజ్ఞమ్॥ న॥ ౩-కరాపువ్వు పేళ్లు. లవంగము. Cloves.

(మథ) జాపకమ్॥ ౧౨౫॥ కాలీయకం చ కాలానుసార్యం చా

జాపకమ్ [పా] జాయకమ్- కాలీయకమ్-కాలానుసార్యమ్॥న॥౩-పచ్చవంటిగంధము పేళ్లు, నల్లనిగంధద్రవ్యమని కొందఱు.

(థ సమార్థకమ్)। వంశికాగురు రాజార్హ లోహ క్రిమిజ జోఙ్గకమ్॥

వంశికమ్[పా]వంశికమ్-అగురు-రాజార్హమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోఙ్గకమ్॥ న॥ ౬-అగురుపేళ్లు. A gallochum.

కాలాగు ర్వగురుః

కాలాగురు॥న॥-అగురుః॥పు॥ ౨-కృష్ణాగురువు. Black gallochum.

(స్యాత్తు) మఙ్గల్యా (మల్లిగన్ధి యత్) ।

మఙ్గల్యా॥న॥౧ - మల్లెపువ్వులవాసనగల కృష్ణాగురు పేరు. A fragrant sort.

యక్షధూపస్సర్జరసో ఽరాల సర్వరసావపి ॥ ౧౨౬॥ బహురూపోఽ

యక్షధూపః-సర్జరసః- అరాలః [ప] రాలః-సర్వరసః-బహురూపః॥పు॥౫ - సజ్జరసము పేళ్లు. Resin.

(ప్యథ) వృకధూపకృత్రిమధూపకౌ।

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨- అనేక పరిమళవస్తువులచేఁ జేయఁబడిన ధూపము పేళ్లు. Compounded perfume.

తురుష్కః పిణ్డకస్సిల్హో యావనోఽప్యథ

తురుష్కః-పిణ్డకః-సిల్హః-యావనః॥పు॥౪-తురుష్క దేశమునందుఁ బుట్టు అందుగుబంక పేళ్లు. Incense.

పాయసః॥౧౨౭॥ శ్రీవాసో వృకధూపోఽపి శ్రీవేష్టసరలద్రవౌ।

పాయసః-శ్రీవాసః - వృకధూపః-శ్రీవేష్టః-సరలద్రవః॥ పు॥ ౫ -సరళదేవదారువులబంక పేళ్లు. Terpentine.

మృగనాభి ర్మృగమ

మృగనాభిః॥పు॥-మృగమదః॥పు॥- కస్తూరీ॥స్త్రీ॥

దశి కస్తూరీ చాథ కోలకమ్॥ ౩౯౯॥ త క్కోలకం కోశఫల

౩-కస్తూరిపేళ్లు. Musk.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్[పా]కంకోలకమ్ [పా] కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥న॥ ౩-తక్కోలపుచెట్టు పేళ్లు. దానియొక్క ఫలమనికొందఱు. Bdellium.

(మథ)కర్పూర(మస్త్రియామ్)(ఘనసారశ్చన్ద్రః) (సంజ్ఞః) స్సితాభో హిమవాలుకా ॥గన్ధసారో మలయజో భద్రశ్రీ శ్చన్దనోఽ (స్త్రియామ్)।

కర్పూరమ్॥పు॥ - ఘనసారః - చన్ద్రః - సితాభ్రః[పా]సితాభః॥పు॥- హిమవాలుకా॥స్త్రీ॥ ౫-కర్పూరముపేళ్లు. Camphor.

గన్ధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు॥-చన్దనః॥ పు॥ ౪-చందనముపేళ్లు. Sandal wood.

తైలపర్ణిక గోశీర్షహరిచన్దన (మస్త్రియామ్)॥ ౩౯౧॥

తైలపర్ణికమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలిచల్లనైన తెల్ల చందనము, white & cool sort. గోశీర్షమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలి వాసనగలచందనము, very fragrant sort. హరిచన్దనమ్॥ పు॥ ౧-మామిడిపండువాసనగల పసుపువన్నె చందనము, yellow sort smelling like a ripe mango. ఈ ౩ ను పసుపువన్నె చందనము పేళ్లని కొందఱు.

తిలపర్ణీ తు పత్త్రాఙ్గం రఞ్జనం రక్తచన్దనమ్। కుచన్దనం

తిలపర్ణీ॥స్త్రీ॥ [ప] తిలపర్ణి॥న్,పు॥-పత్త్రాఙ్గమ్-రఞ్జనమ్-రక్తచన్దనమ్-కుచన్దనమ్॥ న॥ ౫-ఎఱ్ఱని చందనము పేళ్లు, Red sanders.

(చాథ) జాతికోశ జాతిఫలే (సమే)॥ ౩౯౨॥

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨-జాజికాయ పేళ్లు. Mace.

(కర్పూరాగరుకస్తూరీతక్కోలై) ర్యక్షకర్దమః।

యక్షకర్దమః॥పు॥ ౧-కర్పూరాగరుకస్తూరీతక్కోలములతోఁగూడినగంధముపేరు. Perfumed paste.

గాత్రానులేపనీ వర్తి ర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలేపనమ్॥ ౩౯౩॥

Perfume for the person

గాత్రానులేపనీ-వర్తిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨-సుగంధద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపినముద్ద పేళ్లు. వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥ న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదపినగంధాదుల పేళ్లు. కొందఱీ నాలుగును మైపూఁతయనిరి.

చూర్ణాని వాసయోగా

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః॥పు॥ ౨-గందపొడి

గా స్సుక్ష్
ర్భావితం వాసితం (త్రి
షు) । (సంస్కారో గన్ధ
మాల్యాద్యై ర్యస్స్యా
త్త) దధివాసనమ్॥
౧౩౪॥
మాల్యం మాలా స్ర
జౌ (మూర్ధ్ని)
(కేశమధ్యేతు) గర్భ
కః ।
ప్రభ్రష్టకం (శిఖాల
మ్బి)
(పురోన్యస్తం) లలా
మకమ్॥ ౧౩౫॥
ప్రాలమ్బ(మృజులమ్బి
స్యా త్కణ్ఠాత్)
వైకక్షకం (తుతత్ ।
య త్తిర్యక్ క్షిప్తము
రసి)
(శిఖాస్వ) పీడ శేఖ
రౌ॥ ౧౩౬॥
రచనాస్యాత్పరిస్పన్ద
Decoration of hair.
ఆభోగః పరిపూర్ణ
తా । Completion.
ఉపధానం తూపబర్హః

పేళ్లు. Perfumed powder. [వృపేళ్లు.Perfumed.
భావితమ్-వాసితమ్-॥ త్రి॥ ౨-వాసనగట్టినవస్తు
అధివాసనమ్॥ న॥ ౧-గన్ధమాల్యాద్యైః=గంధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యః సంస్కారః స్యాత్=ఏసంస్కారముగలదో, తత్=దానిపేరు. Adjusting with perfumes.
మాల్యమ్॥న॥-మాలా-స్రక్॥ జ్,సీ॥ ౩-మూర్ధ్ని=శిరస్సునందలి పువ్వులదండ పేళ్లు.A chaplet.
గర్భకః॥ పు॥ ౧ - కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో బయటికి తెలియసట్లు ముడిచిన పూదండ పేరు. A chaplet worn in the hair.
ప్రభ్రష్టకమ్॥న॥౧-శిఖాలమ్బి = సిగనువ్రేలెడి పూదండపేరు. Suspended from the middle lock.
లలామకమ్ ॥ న ॥ ౧-పురోన్యస్తమ్=నొసటి మీఁదఁ బడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండపేరు. Falling over the forehead.
ప్రాలమ్బమ్॥న॥౧-కణ్ఠాత్ =మెడనుండి, ఋజులమ్బి = చక్కఁగాఁజొమ్మునవ్రేలు పూదండపేరు. Hung round the neck.
వైకక్షకమ్[పా]వైకక్ష్యకమ్॥ న॥ ౧-ఉరసి=ఱొమ్మున,తిర్యక్=జంధెమువలెనడ్డముగా,క్షిప్తం=వైచికొన్న,తత్ =ఆపూదండపేరు.Worn as a scarf.
ఆపీడః-శేఖరః॥ పు॥ ౨-శిఖాసు=శిఖమీఁదఁ జుట్టఁబడిన పూదండపేరు. Tied on the crest.
రచనా॥సీ॥-పరిస్పన్దః॥పు॥౨-మాల్యాదులచే నైన శృంగార విశేషమును బుట్టించుట పేళ్లు.
ఆభోగః॥పు॥-పరిపూర్ణతా॥సీ॥౨-(వస్తువులయొక్క గానిగుణాదులయొక్కగాని)నిండియుండుట పేరు.
ఉపధానమ్॥న॥-ఉపబర్హః॥ పు॥ ౨-తలగడ. A Pillow,

శయ్యాయాం శయనీయవత్ ॥౩౯౭॥ శయనం

శయ్యా॥స్త్రీ॥-శయనీయమ్-శయనమ్॥ న॥ ౩-పఱుపు పేళ్లు, పానుపు. A bed.

మఞ్చపర్యఙ్క పల్యఙ్కాః ఖట్వయా (సమాః)।

మఞ్చః-పర్యఙ్కః-పల్యఙ్కః॥పు॥-ఖట్వా॥స్త్రీ॥ ౪-మంచము పేళ్లు. A bedstead.

గేన్దుకః కన్దుకో

గేన్దుకః-కన్దుకః॥పు॥౨-చెండు పేళ్లు, బంతి. A ball [to play with.

దీపః ప్రదీపః

దీపః-ప్రదీపః॥పు॥౨-దీపము పేళ్లు. A lamp.

పీఠమాసనమ్॥ ౩౯౮॥

పీఠమ్-ఆసనమ్॥న॥౨-పీట పేళ్లు. A stool.

సముద్గక స్సంపుటకః

సముద్గకః - సంపుటకః॥ పు॥ ౨-కరాటము పేళ్లు. సంపుటము. A casket.

ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః।

ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥పు॥౨-తమ్మపడిగము పేళ్లు. A spitting pot.

ప్రసాధనీ కఙ్కతికా

ప్రసాధనీ-కఙ్కతికా॥ స్త్రీ॥ ౨-దువ్వెన పేళ్లు. [A comb.

పిష్టాతః పటవాసకః॥ ౩౯౯॥

పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౨-చీరలు వాసనకట్టు ద్రవ్యము పేళ్లు. Perfumed powder.

దర్పణే ముకురాదర్శా

దర్పణః-ముకురః [పా] మకురః-ఆదర్శః॥పు॥ ౩-అద్దము పేళ్లు. A mirror.

వ్యజనం తాలవృన్తకం।

వ్యజనమ్ తాలవృన్తకమ్॥ న॥ ౨-విసనకఱ్ఱ [పేళ్లు. A fan.

ఇతి మనుష్యవర్గః.

మనుష్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సన్తతి ర్గోత్రజనన కులా న్యభిజనాన్వయౌ ॥ ౪౦౦ ॥ వంశోఽన్వవాయ స్సన్తానో

సంతతిః॥స్త్రీ॥-గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥న॥-అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః-సంతానః ॥పు॥౯-వంశము పేళ్లు. Race or lineage.

వర్ణా (స్స్యు ర్బ్రాహ్మణాదయః)। [విప్రక్షత్త్రియ విట్ఛూద్రా శ్చాతుర్వర్ణ్యమితి స్మృతం]।

వర్ణః॥ పు॥ ౧ - జాతిపేరు. Tribe or class. బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియ వైశ్యశూద్ర వర్ణములు గూడి చాతుర్వర్ణ్యమనఁబడును.

రాజబీజీ రాజవంశ్యో

రాజబీజీ॥న్॥-రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౨-రాజవంశమున బుట్టిన వాఁడు. Sprung from a royal family.

బీజ్య స్తుకులసమ్భవః॥ ౪౦౧॥	బీజ్యః-కులసంభవః॥ పు॥ ౨-ఏదైన నొకవంశము నందుఁబుట్టినవాఁడు. Sprung from any family.
మహాకుల కులీనార్య సభ్య సజ్జనసాధవః।	మహాకులః- కులీనః- ఆర్యః-సభ్యః-సజ్జనః-సాధుః॥పు॥౬-మంచికులమునఁబుట్టినవాని పేళ్లు. Of honorable parentage.
బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో భిక్షు	బ్రహ్మచారీ॥న్॥ - గృహీ॥న్॥ - వానప్రస్థః॥-భిక్షుః॥ పు॥ ఈరను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని (the unmarried religious student), గృహస్థునకును (the married householder), తపస్వికిని (the hermit), సన్న్యాసికిని (the ascetic) పేళ్లు.
(శ్చతుష్టయే)॥౪౦౨॥ ఆశ్రమోఽ(స్త్రీ)	ఆశ్రమః॥ప్న॥౧-ఇది, చతుష్టయే=బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాల్గింటికిని పేరు. Religious state.
ద్విజాత్యగ్రజన్మ భూదేవ బాడబాః। విప్రశ్చ బ్రాహ్మణోఽ	ద్విజాతిః-అగ్రజన్మా॥న్॥-భూదేవః-బాడబః॥-విప్రః-బ్రాహ్మణః॥పు॥ ౬-బ్రాహ్మణుని పేళ్లు. A man of the sacerdotal class.ద్విజః-ద్విజన్మా,అనియును.
(సౌ) షట్కర్మా (యాగాదిభి ర్యుతః)॥ ౪౦౩॥	షట్కర్మా॥ న్, పు॥ ౧-యాగాదిభిః= యజన (Sacrifice), యాజన (assisting to sacrifice), అధ్యయన (study), అధ్యాపన (teaching), దాన (benefaction), ప్రతిగ్రహ (accepting alms), ములతో, యుతః=కూడిన, అసౌ=బ్రాహ్మణుని పేరు.
విద్వా న్విపశ్చి ద్దోషజ్ఞ స్సన్ సుధీః కోవిదో బుధః। ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞ స్సంఖ్యావాన్పణ్డితః కవిః॥ ౪౦౪॥ ధీమాన్ సూరిః కృతీ కృష్టిర్లబ్ధవర్ణో విచక్షణః। దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ	విద్వాన్॥స్॥-విపశ్చిత్॥త్॥-దోషజ్ఞః - సన్॥త్॥-సుధీః-కోవిదః-బుధః -ధీరః-మనీషీ॥న్॥-జ్ఞః-ప్రాజ్ఞః-సంఖ్యావాన్॥త్॥-పణ్డితః-కవిః-ధీమాన్॥త్॥-సూరిః [వ] సూరీ ॥న్॥-కృతీ॥ న్॥-కృష్టిః-లబ్ధవర్ణః-విచక్షణః॥ పు॥ ౨౦-విద్వాంసుని పేళ్లు, Wise or learned man. దూరదర్శీ॥న్॥-దీర్ఘదర్శీ॥ న్, పు॥ ౨-దూరపు ఆలోచనగలవాని పేళ్లు, Provident. ఈ ౨౨ను విద్వాంసుని పేళ్లనియు.
శ్రోత్రియ శ్ఛాన్దసౌ	శ్రోత్రియః-ఛాన్దసః॥ పు॥ ౨-వేదముఁజదివిన

(సమా॥) ౭౦౫॥	వాని పేళ్లు. A priest conversant with scripture.
ఉపాధ్యాయోఽధ్యాపకో ఽ	ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః ॥ పు॥ ౨- వేదముఁ జదివించువాని పేళ్లు. A teacher.
(థస్యాన్నిషేకాదికృ) ద్గురుః।	గురుః॥పు॥౧-నిషేకాదికృత్ = గర్భాధానము పుంసవనము మొదలయిన కర్మములను చేయించు తండ్రి పేరు. A spiritual parent.
(మన్త్రవ్యాఖ్యాకృ) దాచార్య An instructor in holy writ.	ఆచార్యః॥పు॥ ౧ - మన్త్రవ్యాఖ్యాకృత్ = కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁ జదివించి దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పువాని పేరు.
ఆదేష్టా (త్వధ్వరే) వ్రతీ॥ ౭౦౬॥ యష్టా చ యజమానశ్చ	ఆదేష్టా॥ఋ,పు॥౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిషయమయిన యుపదేశముఁ జేయువాని పేరు. వ్రతీ॥న్॥-యష్టా॥ఋ॥-యజమానః॥ పు॥ ౩-యజ్ఞముఁ జేయువాని పేళ్లు. ఈ ర శబ్దములును యజ్ఞకర్త పేళ్లనికొందఱు.
(స సోమవతి) దీక్షితః।	దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి=సోమముగలయజ్ఞమునందుకర్తయైన, సః=వాని పేరు.
ఇజ్యాశీలో యాయజూకో	ఇజ్యాశీలః-యాయజూకః॥ పు॥ ౨-పలుమాఱు యజ్ఞము జేయుస్వభావముగలవాని పేరు.
యజ్వా(తు విధి నేష్టవాన్)॥ ౭౦౭॥	యజ్వా॥న్,పు॥౧ - విధినా=యథాశాస్త్రముగా, ఇష్టవాన్=యజ్ఞము చేసినవాని పేరు,
(స గీష్పతీష్ట్యా) స్థపతిః	స్థపతిః॥పు॥౧-గీష్పతీష్ట్యా=బృహస్పతి పేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞము చేసినవాని పేరు.
సోమపీథీతు సోమపః।	సోమపీథీ॥న్॥[పా]సోమపీతీ॥న్॥-సోమపః॥ పు॥ ౨-యజ్ఞము చేసి సోమపానముం జేసిన వాని పేళ్లు.
సర్వవేదా (స్స యేనేష్టో యాగ స్సర్వస్వదక్షిణః)॥ ౭౦౮॥	సర్వవేదాః॥స్,పు॥ ౧ - సర్వస్వదక్షిణః=తన సొమ్మంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్తు మొదలయిన, యాగః=జన్నము, యేన=ఎవనిచేత, ఇష్టః=చేయఁబడినదో వాని పేరు.
అనూచానః (ప్రవచనే సాఙ్గేఽధీతీ గురో	అనూచానః॥పు॥ ౧- గురోః=ఒకగురువువలన, సాఙ్గేప్రవచనే= షడంగములతోఁగూడిన వేదము

స్తు యః)।	నుజెప్పఁగా, అధీతీయః=చదివినవాని పేరు.
(లబ్ధానుజ్ఞ) స్సమావృత్తః	సమావృత్తః॥పు॥ ౧-లబ్ధానుజ్ఞః = వేదాధ్యయనము చేసిన వెనుక గురువుచేత గృహస్థాశ్రమముకొఱకు ననుమతిఁబొందిన వాని పేరు.
సుత్వా (త్వభిషవే కృతే)॥ ౪౦౯॥	సుత్వా॥ న్, పు॥ ౧ - అభిషవేకృతే=జన్నమునందలి సోమలతను కొట్టి పిడిచినవాని పేరు.
ఛాత్రాన్తేవాసినౌ శిష్యే	ఛాత్రః - అన్తేవాసీ॥న్॥-శిష్యః॥ పు॥ ౩ - శిష్యుని పేళ్లు. A pupil.
శైక్షాః ప్రాథమకల్పికాః।	శైక్షః-ప్రాథమకల్పికః॥పు॥ ౨-అపుడువచదు నారంభించిన శిష్యునిపేళ్లు. A novice in Vedas.
(ఏకబ్రహ్మవ్రతాచారా మిథః) స్సబ్రహ్మచారిణః॥ ౪౧౦॥	సబ్రహ్మచారీ॥న్,పు॥ ౧ - ఒకగురువునొద్దనొక వేదము చదువనొక వ్రతమునే యాచరించువారికి తమలోఁ దమకుపేరు. Fellow Students.
సతీర్థ్యా స్త్వేకగురవ Spiritual brethren.	సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥పు॥ ౨-ఒకగురునొద్దవేదముగాని మఱియొక విద్యగాని చదువువారిపేళ్లు.
(శ్చితవా నగ్ని) మగ్నిచిత్ ।	అగ్నిచిత్ ॥పు॥ ౧-అగ్నిం చితవాన్ = అగ్నిచయనము చేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని. On who has consecrated the sacrificial fire.
(పారం పర్యోపదేశే స్యా) దైతిహ్య మితిహాఽ(వ్యయమ్)౪౧౧॥	ఐతిహ్యమ్॥న॥-ఇతిహ॥అవ్య॥ ౨-పారంపర్యోపదేశే=పారంపర్యముచేత వచ్చిన యుపదేశము పేళ్లు. Traditional instruction.
ఉపజ్ఞా(జ్ఞానమాద్యం స్యాత్)	ఉపజ్ఞా॥ సీ॥ ౧ - ఆద్యంజ్ఞానమ్=ఉపదేశము లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టినజ్ఞానము పేరు, Untaught knowedge.
(జ్ఞాత్వాఽరమ్భ)ఉపక్రమః ।	ఉపక్రమః॥ పు॥ ౧-జ్ఞాత్వా=ఇదియీలాగున సిద్ధించునని యుపాయము దెలిసి, ఆరమ్భః=ఆరంభించుటకుపేరు. Deliberate commencement.
యజ్ఞస్సవోఽధ్వరో యాగ స్సప్తతన్తు ర్మ	యజ్ఞః- సవః- అధ్వరః- యాగః-సప్తతన్తుః- మఘః [పా] మఖః - క్రతుః॥పు॥ ౭ - యజ్ఞము

ఘః క్రతుః॥ ౪౧౨॥

(పాఠో హోమ శ్చా తిథీనాం సపర్యా తర్ప ణం బలిః। ఏతేపఞ్చ) మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః॥ ౪౧౩॥

పేళ్లు. A sacrifice.

∴ పాఠః = వేదపాఠము, study of scipture. హోమః=వైశ్వదేవాదిహోమము, presenting of oblations to the gods. అతిథీనాం సపర్యా=అతిథిపూజ, hospitable reception of guests. తర్పణమ్=పితృతర్పణము, libation of water to the manes of ancestors. బలిః=భూతబలి, casting of food on the ground for gods or mundane beings. ఏతే = అనునివి, పఞ్చమహాయజ్ఞాః = పంచమహాయజ్ఞము లనఁబడును. (Five daily sacrifices) ఇవేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః= బ్రహ్మయజ్ఞము దేవయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞమని పేళ్లుగలవి.

సమజ్యా పరిష ద్గోష్ఠీ సభా సమితిసంసదః। ఆస్థానీ (క్లీబ) మాస్థానం (స్త్రీనపుంసకయో) స్సదః॥ ౪౧౪॥

సమజ్యా-పరిషత్ ॥ద్॥-గోష్ఠీ - సభా - సమితిః-సంసత్ ॥ద్॥-ఆస్థానీ॥సీ॥-ఆస్థానమ్॥న॥-సదః॥న్, స్న॥ ౯-సామాన్యముగా సభపేళ్లు. ఆస్థానీ శబ్దము మొదలు 3 ను దొరలున్న సభపేళ్లని కొందఱందురు. An assembly or meeting.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్ఘవిర్గేహాత్)

A room in front of the offerings.

ప్రాగ్వంశః ॥ పు॥ ౧ - హవిర్గేహాత్ = హవిస్సులను బెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ = పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయిన వారుండుట కొఱకునిర్మింపఁబడిన గృహముపేరు.

సదస్యా విధిదర్శినః।

సదస్యః-విధిదర్శీ॥ న్,పు॥౨ - యజ్ఞమునందు హెచ్చుతక్కువలు రాకుండ కనిపెట్టియున్న ఋత్విక్కులపేళ్లు. By-standers whose business it is to notice and correct mistakes.

సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యా స్సామాజికా (శ్చ తే)॥ ౪౧౫॥

సభాసత్॥ ద్॥-సభాస్తారః - సభ్యః-సామాజికః॥ పు॥ ౪-సభయందుండువానిపేళ్లు, Member of the assembly.

అధ్వర్యూద్గాతృహోతారో (యజుస్సామర్గ్విదః క్రమాత్) ।	అధ్వర్యుః - ఉద్గాతా॥ఋ॥- హోతా॥ఋ, పు॥ ఈ 3 ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజుస్సామర్గ్విదః=యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋగ్వేదమును నెఱిఁగినఋత్విక్కులపేళ్లు. Reciters of the prayers.
(ఆగ్నీధ్రాద్యా ధనైర్వార్యా) ఋత్విజో యాజకాశ్చ తే॥౭౧౬॥	ఋత్విక్॥జ్॥-యాజకః॥పు॥౨ - ధనైః=యజ్ఞకర్తధనముచేత, వార్యాః=వరింపఁదగిన, ఆగ్నీధ్రాద్యాః = అగ్నీధ్రుఁడు మొదలయిన పదునార్వురకును పేళ్లు. Officiating priest.
వేదిః పరిష్కృతా భూమిః The altar.	వేదిః[సా]వేదీ॥స్త్రీ॥౧ - పరిష్కృతా=యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన భూమిః=భూమిపేళ్లు.
(సమే) స్థణ్డిలచత్వరే।	స్థణ్డిలమ్-చత్వరమ్॥న॥ ౨ - అగ్నిహోత్రమునుంచుకొఱకు సంస్కారముచేయఁబడిన స్థానముపేళ్లు. Sacrificial ground.
చషాలో యూపకటకః	చషాలః-యూపకటకః॥పు॥౨- యూపస్తంభమునందలి కొయ్యతోఁ జేసిన కడియముపేళ్లు. A wooden ring on the sacrificial post.
కుమ్బా (సుగహనా వృతిః)॥ ౭౧౭॥	కుమ్బా॥స్త్రీ॥ ౧ - యజ్ఞశాలచుట్టుకుఁ బెట్టినమిక్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు. An enclosure round the place of sacrifice. [Top of the post.
యూపాగ్రం తర్మ	యూపాగ్రం-తర్మ॥న్,న॥౧-యూపముకొనపేరు.
(నిర్మన్థ్యదారుణి) త్వరణిః (ద్వయోః)।	అరణిః॥ప్స॥ ౧-నిర్మన్థ్యదారుణి = అగ్నిని బుట్టించుటకై మథింపఁదగిన మ్రానిపేరు. wood for producing fire by attrition.
దక్షిణాగ్నిర్గార్హపత్యాఽహవనీయౌ (త్రయోఽగ్నయః)॥౭౧౮॥	దక్షిణాగ్నిః-గార్హపత్యః - ఆహవనీయః॥ పు॥ ఈ 3 ను ప్రత్యేకముగాఁదమతమపేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములయిన మూఁడగ్నులపేళ్లు.
(అగ్నిత్రయమిదం) త్రేతా	త్రేతా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఇదమ్=ఇది,అగ్నిత్రయమ్=ఒకమాఁటచేతమూఁడగ్నులపేరు. The three sacred fires.
ప్రణీత (స్సంస్కృ	ప్రణీతః॥ పు॥ ౧-మంత్రముచేత సంస్కరిం

తో౽నలః) ।

పఁబడినఅగ్ని పేరు. Fire consecrated by prayers.

సమూహ్యః పరిచాయ్యోపచాయ్యా (వగ్నౌ ప్రయోగిణః) ॥

సమూహ్యః-పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః ॥పు॥ 3-యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు. Secrificial fire.

(యో గార్హపత్యాదానీయ దక్షిణాగ్నిః ప్రణీయతే । తస్మి)న్నానాయ్యో౽

ఆనాయ్యః॥ పు॥ ౧-గార్హపత్యాత్=గార్హపత్యాగ్నినుండి, అనీయ=తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణాగ్నిః=దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే=ప్రణయింపఁబడునో, తస్మిన్=దాని పేరు.

థాగ్నాయీ స్వాహా చ హుతభుక్ప్రియా ॥

అగ్నాయీ - స్వాహా - హుతభుక్ప్రియా॥ స్త్రీ॥ ౩-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్లు.

(ఋక్) సామిధేనీ ధాయ్యా (చ యా స్యాదగ్నిసమిన్ధనీ) ॥ ౩_౨౧॥

సామిధేనీ-ధాయ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨- అగ్నిసమిన్ధనీ= అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్ = వేద ఋక్కు. Prayer uttered to excite fire.

(గాయత్రీప్రముఖం) ఛన్దో

ఛన్దః॥స్,న॥ ౧-గాయత్రి మొదలయిన యిరువదియాఱు ఛందస్సుల పేరు. Metre.

(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్)॥ ౩_౨_౨॥

చరుః॥పు॥ ౧-హవ్యపాకే=అగ్నియందు వేల్వఁదగిన పక్వాన్నము పేరు. A prepared oblation.

ఆమిక్షా (సాశృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగతః) ।

ఆమిక్షా॥ స్త్రీ॥౧-శృతోష్ణే = కాచఁబడి వేఁడియైన, క్షీరే=పాలయందు, దధియోగతః= పెరుఁగుకూర్చుటవలననైన వికారము పేరు. A mixture of boiled and coagulated milk.

ధవిత్రం (వ్యజనం తద్యద్రచితం మృగచర్మణా) ॥ ౩_౨౩॥

ధవిత్రమ్ [పా] ధువిత్రమ్॥ న॥ ౧-యజ్ఞమునందగ్ని ప్రజ్వలనముకొఱకు, మృగచర్మణా=ఇఱ్ఱితోలుచేత, రచితమ్= చేయఁబడిన, వ్యజనమ్= విసనకఱ్ఱ పేరు. A fan made of antelope's hide.

పృషదాజ్యం (సదధ్న్యాజ్యే)

పృషదాజ్యమ్॥ న॥ ౧-సదధ్న్యాజ్యే=పెరుఁగుతోఁగూడిన నేతి పేరు. Oblation of butter and curds.

పరమాన్నం తు పాయసమ్।

పరమాన్నమ్॥న॥-పాయసమ్॥ న॥ (ప) ॥పు॥ ౨-పాలుపోసివండిన యన్నము పేళ్లు.

హవ్యకవ్యే (దైవపైత్రే అన్నే)

హవ్యమ్-కవ్యమ్॥ న॥ ౨-వరుసగా దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన అన్నము పేళ్లు. Food of the gods and manes.

పాత్రం (స్రువాదికమ్)॥ ౭౨౭॥

పాత్రమ్॥ న॥ ౧-స్రువాదికమ్ = స్రువముచమసము మొదలైనయజ్ఞపాత్రలకన్నిటికిని పేరు. A vessel.

ధ్రువోపభృజ్జుహూర్నాతు స్రువో(భేదాః స్రుచః స్త్రియః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్-జుహూః॥ స్త్రీ॥-స్రువః॥ పు॥ ౭-స్రుచః భేదాః = స్రుక్కుభేదముల పేళ్లు.

ఉపాకృతః పశు రసౌ యోఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః)॥ ౭౨౫॥

ఉపాకృతః॥ పు॥ ౧- క్రతౌ = యజ్ఞమునందు, యః=ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య=అభిమంత్రించి, హతః=హింసింపఁబడినదో, అసౌపశుః = ఈపశువు పేరు. A victim.

పరమ్పరాకం శమనం ప్రోక్షణం (చవధార్థకమ్)।

పరమ్పరాకమ్-శసనమ్[పా]శమనమ్- ప్రోక్షణమ్॥ న॥౩-వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునందలి పశువధ పేళ్లు. Immolation.

(వాచ్యలిఙ్గాః) ప్రమీతోపసమ్పన్నప్రోక్షితా (హతే)॥ ౭౨౬॥

ప్రమీతః-ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥ ౩-హతే = యజ్ఞమున హింసింపఁబడిన పశువు మొదలైనదాని పేళ్లు. Slain or immolated.

సాన్నాయ్యం హవి

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥స్,న॥ ౨-అగ్నియందు వేల్వఁదగినహవిస్సు పేళ్లు. సాన్నాయ్యశబ్దము దధిపయోరూపమైన హవిస్సుపేళ్లని కొందఱు.

The thing to be offered.

(రగ్నౌతు హుతం త్రిషు) వషట్కృతమ్।

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧-అగ్నౌ=అగ్నియందు,హుతమ్=వేల్వఁబడినహవిస్సు పేరు. Sacrificed in fire.

దీక్షాన్తోఽవభృథో (యజ్ఞే)

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥ పు॥ ౨-యజ్ఞే=యజ్ఞాంతమునందలిన్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారముకొఱకుఁ జేయునిష్టి పేళ్లు. Supplemental sacrifice performed to atone for any defect in the principal one.

(తత్కార్హంతు) యజ్ఞియమ్॥ (త్రిష్వ)

యజ్ఞియమ్॥ త్రి॥ ౧-తత్కార్హమ్=ఆయజ్ఞకర్మమునకుఁదగినవస్తువు పేరు. Suitable to a sacrifice.

(ఫక్రతుక) ర్మేష్టం

ఇష్టమ్॥ న॥ ౧-క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి హోమదానాది క్రియ పేరు. Sacrificial presents.

పూర్తం (ఖాతాది కర్మ యత్)।

పూర్తమ్॥న॥౧-ఖాతాదికర్మయత్=గుంటలు గుళ్లుతోఁటలు మొదలైనవాని నిర్మించుట పేరు. An act of pious liberality.

అమృతం విఘసో(యజ్ఞశేష భోజనశేష యోః)॥ ర_౨ర॥

అమృతమ్॥న॥-విఘసః॥ పు॥ ఈ ౨-వరుసగా, యజ్ఞశేషభోజనశేషయోః= జన్నమును జేయఁగా మిగిలినయాజ్యాదులకును దేవబ్రాహ్మణులు భుజింపఁగా మిగిలిన యన్నాదులకును పేళ్లు. Remains of a sacrifice or oblation.

త్యాగో విహాపితం దానముత్సర్జన విసర్జనే। విశ్రాణనం వితరణం స్పర్శనం ప్రతిపాదనమ్॥ ప్రాదేశనం నిర్వపనమపవర్జన మంహతిః।

త్యాగః॥పు॥-విహాపితమ్ [పా] విహాయితమ్-దానమ్-ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్-విశ్రాణనమ్ - వితరణమ్-స్పర్శనమ్-ప్రతిపాదనమ్-ప్రాదేశనమ్-నిర్వపనమ్-అపవర్జనమ్॥ న॥-అంహతిః॥ స్త్రీ॥ ౧౩-ఈవి పేళ్లు. Gift or donation.

(మృతార్థంతదహర్దానం త్రిషుస్యా) దౌర్ధ్వదైహికమ్॥ ర౩౦॥

ఔర్ధ్వదైహికమ్ [పా] ఔర్ధ్వదేహికమ్॥ త్రి॥ ౧-మృతార్థమ్=మృతులయిన వారినిగుఱించి, తదహర్దానమ్=ఆమృతిదినములయందుఁ జేయఁబడు దానము పేరు, నెలమాసికములకును పేరు. Obsequies of a deceased person.

పితృదానం నివాప (స్స్యాత్)

పితృదానమ్॥న॥-నివాపః॥పు॥ ౨-పితరలనుద్దేశించి చేయంబడు జలాంజల్యాది దానము పేరు. Gifts in honor of the deceased.

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ శాస్త్రతః)। An obsequial oblation.

శ్రాద్ధమ్॥న॥ ౧-శాస్త్రతః=శాస్త్రోక్తమయిన దేశకాలపాత్రాది నియమము చేత, తత్కర్మ=ఆ పితృదేవతలనుగూర్చి చేయంబడు బ్రాహ్మణభోజనము మొదలయిన దాని పేరు, తద్దినము.

అన్వాహార్యం మాసికే

అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥న॥౨-నెల నెలకుం జేయంబడుపిండపితృయజ్ఞము పేరు, అమావాస్య

శ్రాద్ధము. Monthly obsequies.

(ఉంశోఽష్టమోఽ హ్నః కుతపో ఽస్త్రి యామ్)॥౨౩౧॥

కుతపః[పు]కుతుపః॥ పు॥ ౧-అహ్నః=పగటియొక్క, అష్టమోంశః=ఎనిమిదవపాలు.అనఁగాపగలు ౧౫పాళ్లలో ౭పాళ్లుపోఁగా౮దవపాలనుట. Towards midday (the eighth *muhurta* of the day).

పర్యేషణా పరీష్టి శ్చాన్వేషణా చ గవేషణా।

పర్యేషణా-పరీష్టిః॥ స్త్రీ॥ ౨-శ్రాద్ధాదులయందుద్విజభక్తిశుశ్రూష, Homage. అన్వేషణా - గవేషణా॥ స్త్రీ॥ ౨-ధర్మమునరయుట, Investigation. ఈ ౪-సామాన్యముగా వెదకుటపేళ్లనియును. Search.

సని స్త్వధ్యేషణా

సనిః-అధ్యేషణా॥ స్త్రీ॥ ౨-పూజ్యుల నొకప్రయోజనమునందుసత్కారపూర్వకముగానియోగించుటపేళ్లు. Request or solicitation.

యాచ్ఞాఽభిశ స్తిర్యాచనాఽర్థనా॥ ౨౩౨॥ (షట్సు త్రి)

యాచ్ఞా-అభిశస్తిః - యాచనా - అర్థనా॥స్త్రీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు. Asking or begging. ముందు చెప్పఁగల అర్ఘ్యశబ్దము మొదలు ఆగంతుశబ్దముపఱకు నాఱుశబ్దములును॥త్రి॥

ష్వర్ఘ్య (మర్ఘార్థే)

అర్ఘ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-అర్ఘార్థే=పూజకొఱకైన జలాదులు.అర్ఘ్యోదకము. A respectful oblation of water.

పాద్యం(పాదాయవారిణి)।

పాద్యమ్॥త్రి॥౧-పాదాయ = పాదముకొఱకైన, వారిణి=ఉదకముపేరు, పాదోదకము. Water for ablution of the feet.

(క్రమా)దాతిథ్యాతిథేయే (అతిథ్యర్థేఽత్ర సాధుని)॥ ౨౩౩॥

ఆతిథ్యమ్-ఆతిథేయమ్॥ త్రి॥ ౨ - క్రమాత్ = వరుసగా, అతిథ్యర్థే=అతిథులకొఱకైన యన్నాదులకును, అత్రసాధుని = అతిథులయందుమంచిదైన భక్ష్యాదులకును పేళ్లు. Hospitality.

స్యాదావేశిక ఆగన్తు రతిథిర్నా (గృహాగతే)।

ఆవేశికః- ఆగన్తుః॥ త్రి॥-అతిథిః॥ పు॥ - గృహాగతః॥ ౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్లు. A guest.

పూజా నమస్యాఽపచితిస్సపర్యాఽర్చాఽర్హణా(స్సమాః)॥౨౩౪॥

పూజా-నమస్యా-అపచితిః-సపర్యా-అర్చా-అర్హణా ॥ స్త్రీ ॥ ౬-పూజించుటపేళ్లు. Worship. Reverence.

వరివస్యాతు శుశ్రూషా పరిచర్యా ప్యుపాసనమ్।	వరివస్యా-శుశ్రూషా-పరిచర్యా॥స్త్రీ॥-ఉపాసనమ్॥న॥[ప]ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥స్త్రీ॥౪-శుశ్రూష పేళ్లు. Service, propitiation.
వ్రజ్యాఽటాట్యా పర్యటనం	వ్రజ్యా-అటా-అట్యా॥ స్త్రీ॥- పర్యటనమ్॥ న॥ ౪ - భిక్షాద్యర్థమై పలుమాఱు దిరుగుట పేళ్లు. Wandering for alms.
చర్యా (త్వీర్యాపథస్థితిః)॥ ౪౩౧॥	చర్యా॥స్త్రీ॥౧-ఈర్యాపథస్థితిః=ధ్యానమౌనాది వ్రతములయందుస్థిరమైయుండుట. Perseverance in austerities.
ఉపస్పర్శస్త్వాచమనమ్	ఉపస్పర్శః॥పు॥-ఆచమనమ్॥న॥ ౨-శుద్ధాచమనము పేళ్లు. Rinsing the mouth.
(మథ) మౌన (మభాషణమ్)।	మౌనమ్-అభాషణమ్॥న॥ ౨ - మాట్లాడకుండుట పేరు. Silence, taciturnity.
ఆనుపూర్వీ స్త్రియాం వాఽఽవృత్పరిపాటీరనుక్రమః॥ పర్యాయ శ్చా	ఆనుపూర్వీ॥ స్త్రీ॥ - ఆవృత్ - పరిపాటిః [ప] పరిపాటీ॥స్త్రీ॥-అనుక్రమః-పర్యాయః॥పు॥ ౫-స్వాధ్యాయక్రమము పేళ్లు. Order, method.
తిపాత స్తు(స్యా) త్పర్యయ ఉపాత్యయః।	అతిపాతః- పర్యయః - ఉపాత్యయః ॥పు॥ ౩-క్రమముదప్పుట. Violation of the order.
నియమో వ్రత (మ స్త్రీ తచ్చోపవాసాది) పుణ్యకమ్॥ ౪౩౨॥	నియమః-వ్రతమ్॥ స్త్రీ॥ ౨ - శాస్త్రోక్తనియమము పేరు, A vow. పుణ్యకమ్॥న॥౧-ఉపవాసాదిరూపమైన ఆవ్రతము పేరు. A penance.
ఉపవస్తం తూపవాసో	ఉపవస్తమ్[పా]ఔపవస్తమ్॥న॥- ఉపవాసః॥[ప]ఉపోషణమ్॥పు॥౨-ఉపవాసము పేళ్లు. A fast.
వివేకః (పృథగాత్మతా)।	వివేకః॥పు॥-పృథగాత్మతా॥స్త్రీ॥ ౨-ప్రకృతిపురుషులు వేఱని యెఱుంగుట పేరు. Discriminating between matter & spirit. True knowledge.
(స్యా) ద్బ్రహ్మవర్చసం వృత్తాధ్యయనర్ధి	బ్రహ్మవర్చసమ్॥న॥-వృత్తాధ్యయనర్ధిః॥ స్త్రీ॥ ౨-మంచి నడత వేదపాఠములయు సమృద్ధి పేళ్లు. Holiness.
(ర్థాఞ్జలిః॥ ౪౩౩॥	బ్రహ్మాఞ్జలిః॥పు॥ ౧-వేదపాఠసమయమునందు

పాఠే) బ్రహ్మాఞ్జలిః	ప్రణవోచ్చారణ పూర్వకమైన యంజలిపేరు.
(పాఠే విప్రుషో) బ్రహ్మబిన్దవః|	బ్రహ్మబిన్దుః|| పు|| ౧ - పాఠే=వేదపాఠసమయమునందలి, విప్రుషః=నోటవెడలుతుంపరలపేళ్లు. Sanctified saliva.
(ధ్యానయోగాసనే) బ్రహ్మాసనం A holy posture.	బ్రహ్మాసనమ్|| న|| ౧-ధ్యానయోగాసనే=ధ్యానము చేయుటకొఱకు యోగమునందలి స్వస్తికము పద్మాసనము మొదలైన యాసనము పేరు.
కల్పో విధిక్రమౌ || ౨౩౯||	కల్పః-విధిః-క్రమః||పు|| ౩ - ఇదియిటు చేయవలెననెడి వేదోక్తమయినవిధానము పేళ్లు. A sacred precept or rite prescribed by religion.
ముఖ్య (స్స్యాత్ప్రథమః కల్పో) ఽనుకల్ప (స్తు తతో ఽధమః)|	ముఖ్యః|| పు|| ౧ - ప్రథమః = మొదటి చేయు, కల్పః=వేదవిధానము పేరు, A chief injunction. అనుకల్పః|| పు|| ౧-తతః = దానికంటె, అధమః=వెనుకఁజెప్పెడి వేదవిధానము పేరు. A secondary or succedaneous injunction.
(సంస్కార పూర్వం గ్రహణంస్యా) దుపాకరణం (శ్రుతేః)|| ౨౪౦||	ఉపాకరణమ్|| న|| ౧- సంస్కారపూర్వమ్=ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్రహణము = వేదమును చదువఁదొడఁగొనుట పేరు. Holy study of the *Vedas* after initiation.
(సమేతు) పాదగ్రహణమభివాదన (మిత్యుభే)|	పాదగ్రహణమ్-అభివాదనమ్|| న|| ౨-గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్లు. A bow or prostration to a person addressed by name.
భిక్షుః పరివ్రాట్కర్మన్దీ పారాశర్యపి మస్కరీ||౨౪౧|| తపస్వీ తాపసః పారికాఙ్క్షీ వాచంయమో మునిః |	భిక్షుః- పరివ్రాట్||జ్||- కర్మన్దీ||న్|| - పారాశరీ||న్||-మస్కరీ || న్, పు|| ౫ - సన్న్యాసిపేళ్లు. A mendicant. తపస్వీ||న్||-తాపసః - పారికాఙ్క్షీ|| న్, పు|| ౩ - తపస్సుగలవాని పేళ్లు. An ascetic. వాచంయమః-మునిః|| పు|| ౨-మౌనవ్రతి పేళ్లు. A holy sage practising rigid taciturnity. ఈ ౧౦ సన్న్యాసి పేళ్లనికొందఱు.
(తపఃక్లేశసహో)	దాన్తః||పు||౧ - తపఃక్లేశసహః=తపస్సువలనఁ

దాన్తో	గలుగు శ్రమనోర్చువానిపేరు. Patient of austerity.
వర్ణినో బ్రహ్మచారి ణః॥ ౪౪౨॥	వర్ణీ॥ న్॥-బ్రహ్మచారీ॥ న్, పు॥ ౨ - బ్రహ్మచారిపేళ్లు. A religious student practising austerity; an unmarried man. [లపేళ్లు. A Saint.
ఋషయ స్సత్యవచసః	ఋషిః[ప]రిషిః-సత్యవచాః॥స్,పు॥౨-ఋషు
స్నాతక స్త్వాప్లుతో (వ్రతీ)	స్నాతకః-ఆప్లుతః॥పు॥ ౨- వ్రతీ= వేదమును చదివినమీఁదనాశ్రమాంతరమును బొందక వ్రతముగలవాఁడైతీర్థస్నానశీలుఁడైయున్నబ్రహ్మచారిపేళ్లు.
(యే నిర్జి తే న్ద్రియ గ్రామా) యతినో యతయ (శ్చ తే)॥ ౪౪౩॥	యతీ॥ న్॥-యతిః॥ పు॥ ౨- నిర్జితేన్ద్రియగ్రామాః = జయింపఁబడిన యింద్రియ సమూహము గలవానిపేళ్లు. A man with subdued senses.
(యః స్థణ్డిలే వ్రతవశా చ్ఛేతే) స్థణ్డిల శాయ్య (సౌ)॥ స్థాణ్డిల శ్చ	స్థణ్డిలశాయీ॥న్॥-స్థాణ్డిలః॥పు॥౨- వ్రతవశాత్ = వ్రతాధీనత్వమువలన, స్థణ్డిలే=నేలను,యః=ఎవఁడు, శేతే=శయనించునోవానిపేళ్లు. One who sleeps on the bare ground by way of mortification.
ౘ విరజ స్తమస స్స్యు ర్ద్వయాతిగాః॥ ౪౪౪॥	విరజస్తమాః॥స్॥-ద్వయాతిగః॥పు॥౨-రజస్తమోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికులపేళ్లు. Men perfectly virtuous.
పవిత్రః ప్రయతః పూతః	పవిత్రః - ప్రయతః-పూతః॥ పు॥ ౩-పవిత్రుఁడయినవానిపేళ్లు. Holy, pious, or sacred person.
పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః। Heretices.	పాషణ్డః[పా]పాఖణ్డః-సర్వలిఙ్గీ॥న్,పు॥౨-వేదబాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలికక్షపణకాదులపేళ్లు.
(పాలాశో దణ్డ) ఆషాఢో (వ్రతే)	ఆషాఢః॥ పు॥ ౧-పాలాశః దణ్డః= వ్రతమునందుఁ బట్టుమోదుగుకోలపేరు. A student's staff.
రామ్భస్తు (వైణవః)॥	రామ్భః॥ పు॥ ౧ - వైణవః=వెదురుకోలపేరు.
(అస్త్రీ)కమణ్డలుః కుణ్డీ	కమణ్డలుః॥పు॥-కుణ్డీ॥ స్త్రీ॥ ౨- కమండలువుపేళ్లు. A wooden water-pot of an ascetic.
(వ్రతినా మాసనం) బృసీ।	బృసీ [ప] బృషీ॥ స్త్రీ॥ ౧- వ్రతినామ్=వ్రతస్థులయొక్క, ఆసనమ్=దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడిన యాసనముపేళ్లు.

అజినంచర్మకృత్తిః స్త్రీ

అజినమ్-చర్మ॥న్,న॥-కృత్తిః॥స్త్రీ॥౩=చర్మము పేళ్లు. Deer skin.

భైక్షం భిక్షాకదమ్బకమ్॥ ౨౨౬॥

భైక్షమ్-భిక్షాకదమ్బకమ్॥న॥౨-బిచ్చమెత్తినపదార్థములయొక్క గుంపుపేళ్లు. Aggregate of alms.

స్వాధ్యాయః (స్వా.) జపః Reading inaudibly, or muttering prayers.

స్వాధ్యాయః-జపః [పా] జాపః॥పు॥౨-తెమ వేదమునుజపుపుటపేళ్లు. అవృత్తిచేత వేదమునుజపుపుటయని కొందఱందురు.

సుత్యాఽభిషవ స్సవనం (చసా)।

సుత్యా॥స్త్రీ॥-అభిషవః॥పు॥-సవనమ్॥న॥౩-స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్లు.

(సర్వైనసామపధ్వంసి జప్యం త్రిష్వ)ఘమర్షణమ్॥ ౨౨౭॥

అఘమర్షణమ్॥త్రి॥౧ - సర్వైనసామ్=సమస్తపాపములను, అపధ్వంసి=పోఁగొట్టు, జప్యమ్=మంత్రముపేరు. An expiatory prayer.

దర్శశ్చ పౌర్ణమాసశ్చ (యాగౌ పక్షాన్తయోః పృథక్)।

దర్శః-పౌర్ణమాసః [పా] పూర్ణమాసః॥ పు॥ ఈ ౨, పక్షాన్తయోః = అమావాస్యాపౌర్ణమాసులయందుఁ జేయంబడు, పృథక్ యాగౌ = వేర్వేఱుయాగముల పేళ్లు. Half-monthly sacrifice.

(శరీరసాధనాపేక్షంనిత్యం యత్కర్మ త) ద్యమః॥ ౨౨౮॥

యమః॥పు॥ ౧- శరీరసాధనాపేక్షమ్ = శరీరమునుమాత్రము సాధనముగా నపేక్షించునదై, నిత్యంయత్కర్మ=నిత్యముగాఁ జేయఁదగిన సత్యాహింసాదికర్మముల పేరు. A perpetual duty.

నియమ (స్తుసయత్కర్మానిత్య మాగన్తుసాధనమ్)।

A voluntary duty.

నియమః॥పు॥ ౧. ఆగన్తుసాధనమ్ = శరీరముకంటె బాహ్యములయినమృజ్జలాదులను సాధనముగాఁగలిగినదై, అనిత్యంయత్కర్మ సః=సమయవిశేషములయందు కామనాదులచేత చేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోపవాసజపాది కర్మములపేరు.

క్షౌరంతు భద్రాకరణం ముణ్డనంవపనం తథా॥

క్షౌరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్-వపనమ్॥న॥ ౪-క్షౌరముపేళ్లు. Shaving.

ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రం(ప్రోద్ధృ) తే దక్షిణే

ఉపవీతమ్ ॥న॥ ౧-దక్షిణేకరే = కుడిభుజమును, ప్రోద్ధృతేసతి=తొలఁగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూ

కరే)।

త్రమ్=ఎడమ భుజముమీఁది జందెముపేరు. The secred thread passed over the left shoulder.

ప్రాచీనావీత (మన్యస్మిన్।

ప్రాచీనావీతమ్॥ న॥ ౧-అన్యస్మిన్=ఎడమ భుజము, ప్రోద్ధృతే సతి=తొలఁగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్ = కుడిభుజముమీఁది జందెముపేరు.

నివీతం (కణ్ఠలమ్బితమ్)॥ ౭౫౦॥

నివీతమ్॥న॥౧-కణ్ఠలమ్బితమ్=మెడనుహారము వలెవ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్ = జందెముపేరు.

అఙ్గుల్యగ్రే తీర్థం దైవం స్వల్పాఙ్గుల్యోర్మూలే కాయమ్।మధ్యే౽ఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పైత్రం మూలే త్వఙ్గుష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౭౫౧॥

దైవంతీర్థమ్=దేవసంబంధమైన తీర్థము, అఙ్గుల్యగ్రే=వ్రేళ్లతుదయందును, కాయమ్ = ఋుషిసంబంధమైనతీర్థము, స్వల్పాఙ్గుల్యోః=చిటికెనవ్రేలు దర్భవ్రేళ్లయొక్క మూలే=మొదటను, పైత్రమ్=పితృసంబంధమయినతీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః=పెనువ్రేలు జుట్టనవ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే=నడుమను, బ్రాహ్మమ్ = బ్రహ్మ సంబంధమయినతీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య= పెనువ్రేలియొక్క, మూలే= మొదటనునుండును, అనఁగా నాయాప్రదేశములయందు వారి వారికిఁ దర్పణములు చేయవలయుననుట.

(స్యాద్బ్ర)హ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయుజ్య(మిత్యపి।

బ్రహ్మభూయమ్ - బ్రహ్మత్వమ్ - బ్రహ్మసాయుజ్యమ్ ॥ న ॥ 3 - బ్రహ్మస్వరూప మౌట పేళ్లు. Identification with Brahma. Godhead.

దేవభూయాదికం (తద్వత్)

Becoming identified with a god.

దేవభూయాదికమ్ = దేవభూయశబ్దము మొదలయినశబ్దజాతము అనఁగా దేవభూయమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దములు,తద్వత్=అట్లే దేవస్వరూపమౌట. ఈ 3 ను-॥న॥.

కృచ్ఛ్రం(సాన్తపనాదికమ్)॥ ౭౫౨॥

కృచ్ఛ్రమ్॥న॥ ౧-సాన్తపనాదికమ్=సాంతపనచాంద్రాయణాదివ్రతముల పేరు. A penance.

(సన్న్యాసవత్యనశనే పుమాన్) ప్రాయో

ప్రాయః॥పు॥ ౧-సన్న్యాసవతి=సర్వసంగపరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అనశనే=ప్రాణపరిత్యాగపర్యంత మాహారము లేక యుండుట పేరు, Fasting to die.

ఽథ వీరహా । నష్టాగ్నిః

వీరహా॥న్॥-నష్టాగ్నిః॥ పు॥ ౨-ఉత్సర్గేష్టిఁ జేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్లు.

కుహనా (లోభా న్మిథ్యేర్యాపథకల్పనా) ॥ ౪౫౩॥

కుహనా॥ స్త్రీ ॥ ౧-లోభాత్=ఆశవలన,మిథ్యేర్యా పథకల్పనా=అసత్యభిక్షు ధర్మమార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుటపేరు. Hypocrisy. Practice of religious austerities through avarice.

వ్రాత్యః (సంస్కారహీన స్స్యాత్)

వ్రాత్యః॥ పు॥ ౧-సంస్కారహీనః=ఉపనయనాది సంస్కారములు లేనివానిపేరు. An uninitiated person.

దస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః ।

అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥పు॥ ౨-వేదము చదువనివాఁడు.One who has not duly read the *Vedas*.

ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి
An imposter.

ధర్మధ్వజీ॥న్॥-లిఙ్గవృత్తిః॥ పు॥ ౨-రిత్తవేషమున బ్రదుకువానిపేళ్లు. A hypocrite.

రవకీర్ణీ (క్షతవ్రతః)॥ ౪౫౪॥

అవకీర్ణీ॥ న్,పు॥-క్షతవ్రతః॥ ౨-పరస్త్రీగమనాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవాని పేరు. A violator of his vow through incontinence.

(సుప్తే యస్మి న్నస్తమేతి సుప్తే యస్మి న్నుదేతి చ । అంశుమాన్) నభినిర్ముక్తా భ్యుదితౌ (తౌ యథాక్రమమ్) ॥ ౪౫౫॥

యస్మిన్ = ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి = నిద్రబోవుచుండఁగా, అంశుమాన్=సూర్యుఁడు, అస్తమ్= అస్తమయమును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడో, యస్మిన్=ఏద్విజుఁడు,సుప్తేసతి=నిద్రబోవుచుండఁగా, ఉదేతిచ=ఉదయించుచున్నాఁడో,తౌ=ఆద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్=వరుసగా, అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ=అభినిర్ముక్తుఁడనియును, One who is asleep at sun-set. అభ్యుదితుఁడనియును,—at sun-rise.

పరివేత్తాఽ (నుజోఽనూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్) ।

జ్యేష్ఠే=అన్న, అనూఢేసతి = పెండ్లియాడక యుండఁగా, అనుజః=తమ్ముఁడు, దారపరిగ్రహాత్=తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరివేత్తా=పరివేత్తయనఁబడును. పరివేత్తా॥ ఋ, పు॥

పరివిత్తి (స్తు తజ్జ్యాయాన్)

పరివిత్తిః॥పు॥ ౧-తజ్జ్యాయాన్=ఆపరివేత్తయొక్క యన్న పేరు. An unmarried elder brother.

వివాహోపయమౌ (సమౌ ॥ తథా) పరిణయోద్వాహోపయామాః పాణిపీడనమ్ ।

వివాహః-ఉపయమః-పరిణయః-ఉద్వాహః-ఉపయామః॥ పు॥ - పాణిపీడనమ్॥ న॥ ౬-పెండ్లి పేళ్లు. Marriage.

వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమ్॥ ౪౫౭॥

వ్యవాయః-గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ - మైథునమ్-నిధువనమ్-రతమ్ [ప] సురతం॥ ౫-స్త్రీసంగము పేళ్లు. Copulation ; Sensual intercourse.

త్రివర్గో (ధర్మకామార్థైః)

త్రివర్గః॥పు॥౧-ధర్మకామార్థైః=ధర్మకామార్థములు మూఁటికి నొక పేరు. The aggregate of the three ends of human life:viz. duty,love and wealth.

శ్చతుర్వర్గ (స్సమోక్షకైః) ।

చతుర్వర్గః॥ పు॥ ౧-సమోక్షకైః=మోక్షము తోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థములు నాల్గును. The above three with final beatitude.

(సబలైస్తై) శ్చతుర్భద్రమ్

చతుర్భద్రమ్॥న॥౧-సబలైః=బలవంతులైన, తైః=ఆ నాల్గింటికి నొక పేరు. The four ends of human life equally potent.

జన్యా (స్స్నిగ్ధా వరస్య యే)॥ ౪౫౮॥

జన్యాః॥పు॥౧-వరస్య=పెండ్లికొడుకుయొక్క, స్నిగ్ధాః=చెలికాండ్రు. The bridegroom's friends.

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

{ బ్రాహ్మణులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను. }

మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్త్రియో విరాట్ ।

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః - బాహుజః - క్షత్త్రియః [ప] క్షత్త్రః-విరాట్ ॥ జ్, పు॥ ౬-పట్టబద్ధుఁడయిన క్షత్త్రియునికిని ఆవంశమునఁ బుట్టినవారికిని పేళ్లు. A man of the military tribe.

రాజా రాట్పార్థివ క్ష్మాభృన్నృప భూప మహీక్షితః॥ ౪౫౯॥

రాజా॥న్॥-రాట్॥ జ్॥ - పార్థివః-క్ష్మాభృత్॥ త్॥-నృపః-భూపః-మహీక్షిత్॥ త్, పు॥ ౭-ప్రజలను పాలించు క్షత్త్రియునికిని ఆకార్యమును చేయు మఱియొకనికి పేళ్లు. A king, a prince.

(రాజా తు ప్రణతాశే

అధీశ్వరః॥పు॥౧-ప్రణతాశేషసామన్తః=తనకు

మసామన్త స్స్యా) దధీశ్వరః।

[ప్ర]ణమ్రుచున్న సకలసామంతులుగల, రాజాఃరాజుపేరు. సామంతులనఁగా తనదేశముచుట్టు నుండు రాజులు. An emperor paramount over all the neighbouring princes.

చక్రవర్తీ సార్వభౌమో

చక్రవర్తీ॥న్॥-సార్వభౌమః॥పు॥ ౨-సమస్త భూమినేలు రాజుపేళ్లు. A universal monarch.

(నృపోఽన్యో) మణ్డలేశ్వరః॥　　　౪౬౧॥

మణ్డలేశ్వరః॥ పు॥ ౧.- సార్వభౌమునికంటె, అన్యః=వేఱైన కొంతభూమినేలు, నృపః = రాజుపేరు. A tributary prince.

(యే నేష్టం రాజసూయేన మణ్డల స్యేశ్వర శ్చ్యయః । శాస్తి య శ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స) సమ్రా

యేన=ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజసూయమనుయాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు,మణ్డలస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః=ప్రభువై యున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తనయాజ్ఞచేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః=వాఁడుము గ్గురును సమ్రాట్టులనంబడుదురు. ఈమూఁడువిధములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టనికొందఱు. సమ్రాట్ ॥ జ్, పు॥ A paramount sovereign who has performed a *Rajasuya* sacrifice.

(డథ)రాజకమ్॥౪౬౧॥ రాజన్యకం (చ నృపతి క్షత్త్రియాణాం గణే క్రమాత్)।

రాజకమ్-రాజన్యకమ్॥ న॥ ౨-క్రమాత్ = వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజలనేలు రాజులసమూహమునకును, An assemblage of princes. క్షత్త్రియాణాంగణే=క్షత్త్రియజాతి వారిసమూహమునకును పేళ్లు. An assemblage of warriors.

మన్త్రీ ధీసచివో ఽమాత్యో ఽ

మన్త్రీ॥న్॥-ధీసచివః॥-అమాత్యః॥పు॥3-ఆలోచనఁజెప్పు మంత్రిపేళ్లు. A minister, a counsellor.

(న్యే)కర్మసచివా(స్తతః)॥　　　౪౬౨॥

కర్మసచివః॥పు॥ ౧-తతః=ఆమంత్రికంటె, అన్యే=వేఱైన చిల్లరపనులవారిపేరు. Other ministers.

మహామాత్రాః ప్రధానాని　　　The king's

మహామాత్రః॥పు॥- ప్రధానమ్॥ న॥ [ప] ॥పు॥ ౨ - అధికులును హీనులును గాక నడితరమైన

companions.

సేనాపతి మొదలయినవారిపేరు.

పురోధాస్తు పురోహితః।

పురోధాః॥స॥-పురోహితః॥ పు॥ ౨-పురోహితునిపేళ్లు. The priest or chaplain.

(ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం) ప్రాడ్వివాకాక్షదర్శకౌ॥ ౪౬౩॥

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః॥ పు॥ ౨-వ్యవహారాణాం ద్రష్టరి = వ్యవహారములను విచారించు ధర్మాధికారిపేళ్లు. The judge.

ప్రతీహారే ద్వారపాలద్వాఃస్థ ద్వాఃస్థిత దర్శకాః।

ప్రతీహారః[ప] ప్రతిహారః-ద్వారపాలః-ద్వాఃస్థః-ద్వాఃస్థితః-దర్శకః॥ పు॥ ౫-వాకిటి కావలివానిపేళ్లు. 'ద్వాఃస్థితదర్శకః' అనియొకపేరుగాఁ గొందఱందురు. Door-keeper, porter.

రక్షివర్గస్త్వనీకస్థో

రక్షివర్గః-అనీకస్థః॥ పు॥ ౨ - అంగరక్షకుల సమూహము పేళ్లు. The royal body-guard.

ఽథాధ్యక్షాధికృతౌ (సమౌ)॥ ౪౬౪॥

అధ్యక్షః-అధికృతః॥ పు॥ ౨-ఎందు నేనియొక దానియందు నధికారముగలవానిపేళ్లు. Officer.

స్థాయుకో ఽ(ధికృతో గ్రామే)

స్థాయుకః॥పు॥౧-గ్రామే = ఒక గ్రామమునందు, అధికృతః = అధికారముగలవానిపేరు. An overseer of a village.

గోపో (గ్రామేషు భూరిషు)।

గోపః॥పు॥౧ - భూరిషు గ్రామేషు=అనేక గ్రామములయందధికారము గలవానిపేరు, The superintendant of a district.

భౌరికః (కనకాధ్యక్షో)

భౌరికః॥పు॥౧-కనకాధ్యక్షః= బంగారమునందలి యధికారముగలవానిపేరు. The treasurer.

రూప్యాధ్యక్షస్తు నైష్కికః॥ ౪౬౫॥

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్కికః॥పు॥౨- టంకసాల యధికారిపేళ్లు. The master of the mint.

(అన్తఃపురే త్వధికృతస్స్యా) దన్తర్వంశికో (జనః)।

అన్తర్వంశికః॥పు॥౧-అన్తఃపురే= అంతఃపురమునందు,అధికృతః=అధికారియైన,జనః=జనుఁడు. The chamberlain.

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః స్థాపత్యాస్సౌవిదాః (శ్చతే)॥ ౪౬౬॥

సౌవిదల్లః-కంచుకీ॥ న॥-స్థాపత్యః - సౌవిదః॥ పు॥ ౪ - అంతఃపురమునందలి కావలివానిపేళ్లు. Attendants guarding the King's harem.

శణ్ఢో వర్షవర (స్తుల్యా)	శణ్ఢః [పా] షణ్ఢః - వర్షవరః॥ పు॥ - ౨-వృషణహీనులుగాని యన్యులుగాని స్త్రీస్వభావముగల వారిపేళ్లు. నపుంసకులు. A eunuch.
సేవకార్థ్యనుజీవినః।	సేవకః-అర్థీ॥న్॥ - అనుజీవీ॥న్,పు॥౩- సేవకుని పేళ్లు. కొలువుగాఁడు. A servant.
(విషయానన్తరో రాజా)శత్రుర్మిత్త్ర (మతఃపరమ్)॥౭౬౭॥ ఉదాసీనః (పరతరః)	విషయానన్తరః=తనదేశమునకంటె చేరినయావలిదేశమునందుండు, రాజా=రాజు,శత్రుః॥ పు॥= శత్రువు, అతఃపరం=ఆశత్రుదేశమునకునావలదేశమునందుండెడిరాజు,మిత్త్రమ్॥న॥=మిత్త్రుఁడు, పరతరః॥పు॥=ఆమిత్రుని దేశమునకునావలదేశమునందుండురాజు, ఉదాసీనః=ఉదాసీనుఁడు. Neutral.
పార్ష్ణిగ్రాహ (స్తుపృష్ఠతః)।	పార్ష్ణిగ్రాహః॥పు॥౧- ఒకదిక్కునుగెలువఁబోవు రాజునకు, పృష్ఠతః = వెనుకనుండు శత్రువుపేరు. An enemy in the rear.
రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విష ద్ద్వేషణ దుర్హృదః॥ ద్విడ్విపక్షాహితామిత్త్ర దస్యు శాత్త్రవశత్రవః। అభియాతిపరారాతి ప్రత్యర్థి పరిపన్థినః॥	రిపుః-వైరీ॥న్॥-సపత్నః-అరిః-ద్విషత్॥ద్॥-ద్వేషణః-దుర్హృత్॥ద్॥-ద్విట్॥ష్॥-విపక్షః- అహితః-అమిత్త్రః-దస్యుః-శాత్త్రవః - శత్రుః - అభియాతిః [పా] అభిఘాతిః [ప] అభిఘాతీ॥ న్॥-పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థీ॥న్, పు॥-పరిపన్థీ॥ న్ ॥౧౯- శత్రువుపేళ్లు. An enemy. A hostile party.
స్నిగ్ధో వయస్య స్సవయా	స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః॥స్,పు॥౩- సమానవయస్సుగలచెలికానిపేళ్లు. A companion.
(అథ) మిత్త్రం సఖా సుహృత్।	మిత్త్రమ్॥న॥-సఖా॥ఇ,పు॥-సుహృత్॥ద్,పు॥౩- స్నేహితునిపేళ్లు. A friend, an ally. [Friendship.
సఖ్యం సాప్తపదీనం (స్యా) దనురోధో౽నువర్తనమ్॥ ౭౭౦॥	సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్॥ న॥ ౨- చెలిమిపేళ్లు. అనురోధః॥పు॥-అనువర్తనమ్॥న॥ ౨ - అనుకూలించుట పేళ్లు. Compliance. Serving.
యథార్హవర్ణః ప్రణిధి రపసర్ప శ్చరః స్ప	యథార్హవర్ణః - ప్రణిధిః - అపసర్పః-చరః-స్పశః-చారః-గూఢపురుషః॥పు॥౭ - వేగులవాని

శః।చారశ్చ గూఢపురుష | పేళ్లు. A spy. A secret agent in a disguise. ఇందులో మొదటి ౨ ను - కృషీవలభిక్షుకాది రూపము చేతనుండు వేగులవాని పేళ్లని కొందఱు.

శ్చాప్తః ప్రత్యయిత (స్త్రిషు)॥ ౪౭౧॥ | ఆప్తః-ప్రత్యయితః॥ త్రి॥ ౨ - ఆప్తుని పేళ్లు. Trusted, confidential.

సాంవత్సరో జ్యౌతిషికో దైవజ్ఞ గణకా (వపి। స్యు) ర్మౌహూర్తిక మౌహూర్త జ్ఞాని కార్తాన్తికా (అపి)॥ ౪౭౨॥ | సాంవత్సరః-జ్యౌతిషికః-దైవజ్ఞః - గణకః - మౌహూర్తికః-మౌహూర్తః-జ్ఞానీ॥న్॥ - కార్తాన్తికః॥ పు॥ ౮-జోస్యునిపేళ్లు. An astrologer or an astronomer.

తాన్త్రికో జ్ఞాత సిద్ధాన్త | తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాన్తః॥పు॥౨- ఏదైననొక శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దెలిసినవాని పేళ్లు. A man versed in any science.

స్సత్త్రీ గృహపతి(స్సమౌ)। | సత్త్రీ॥న్॥-గృహపతిః॥పు॥ ౨-సదాదానము చేయువాని పేళ్లు. A generous house-holder.

లిపికారో ఽక్షరచణో ఽక్షరచుఞ్చుశ్చ లేఖకే॥ | లిపికారః [పా] లిపింకరః-అక్షరచణః-అక్షరచుఞ్చుః-లేఖకః॥పు॥౪-లేఖకుని పేళ్లు, లేకరి. A scribe.

లిఖితాక్షర సంస్థానే లిపిర్లిబి రుభే (స్త్రియౌ)। A writing. | లిఖితమ్ - అక్షరసంస్థానమ్-లిపిః [పా] లిపీ-లిబిః[పా]లిబీ॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రాయఁబడిన యక్షరముల యాకారముపేళ్లు. 'అక్షరవిన్యాసే' అనెడి పాఠమునందు, లిఖితా - లిపిః-లిబిః॥స్త్రీ॥౩-వ్రాఁత పేళ్లు.

(స్యా) త్సందేశహరో దూతో | సందేశహరః-దూతః॥పు॥ ౨ - దూత పేళ్లు. A messenger, envoy.

దూత్యం (తద్భావ కర్మణీ)॥ ౪౭౪॥ | దూత్యమ్ [ప] దౌత్యమ్॥న॥౧-తద్భావకర్మణీ=ఆదూతయొక్క భావకర్మసులకుపేరు. An embasy or message.

అధ్వనీనో ఽధ్వగో ఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక (ఇత్యపి)। | అధ్వనీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః-పాన్థః- పథికః॥ పు॥ ౫ - తెరువరిపేళ్లు, త్రోవనడచువాఁడు. A traveller.

(స్వా మ్యమాత్య సు | స్వామీ॥న్॥= రాజు, అమాత్యః=మంత్రి. సు

హృత్కోశ(రాష్ట్ర) దుర్గ బలానిచ)॥ ౪౭౫॥ రాజ్యాఙ్గాని (ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ)॥

The requisites of regal administration.

హృత్ ॥ద్॥= చెలికాండు, కోశః=భండారము,౪ను ॥పు॥, రాష్ట్రమ్=పట్టణముతోఁ గూడిన దేశము, దుర్గమ్= పర్వతాదుల చేత పోశక్యము గాని పట్టణము, బలమ్= సేన, ౩ ను॥న॥-ఈ ౭ ను, రాజ్యాఙ్గాని=రాజ్యాంగములు. ప్రకృతయః॥స్త్రీ॥ = ఇవి ప్రకృతులని చెప్పంబడును. పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ=ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁ గలవారును సజాతీయులును నైన పురజనుల సమూహములు ప్రకృతులనంబడును.

సన్ధి(ర్నా)విగ్రహో యాన మాసనం ద్వైధమాశ్రయః॥ ౪౭౬॥ షడ్గుణాః

Six expedients in foreign politics.

సన్ధిః॥పు॥= శత్రువుతోఁ సంధిసేయఁగుట, Peace. విగ్రహః॥పు॥=కలహించుట, war. యానమ్॥న॥ దండెత్తుట, invading. ఆసనమ్॥న॥=యుద్ధమునకు సమయముఁ జూచుట, maintaining a post. ద్వైధమ్॥న॥=భేదముపుట్టించుట, a stratagem. ఆశ్రయః॥పు॥=బలవంతునిఁ జేపట్టుట, recourse to help. ఈ౬ను, షడ్గుణాః = షడ్గుణములనంబడును.

శక్తయ (స్తిస్రః ప్రభావోత్సాహ మన్త్రజాః)।

ప్రభావః= కోశదండములవలనఁ బుట్టిన తేజస్సు, majesty. ఉత్సాహః = ఎక్కువైన పరాక్రమ చేష్ట, perseverance. మన్త్రః= సంధివిగ్రహాదులనుతగినట్లు ప్రయోగించెడు నేఱుక, counsel.(వీనివలన) జాః=పుట్టిన, తిస్రః=మూఁడుబలములును, శక్తయః=శక్తులనఁబడును. అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, మంత్రశక్తిఅని చెప్పఁబడును. శక్తిః॥స్త్రీ॥, Power.

(క్షయః స్థానంచ వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతివేదినామ్)॥ ౪౭౭॥

The three states.

క్షయః॥పు॥ = శత్రువుకంటె తానుతక్కువై యుండుట, loss. స్థానమ్॥న॥=శత్రువును తానును సమముగానుండుట, equality. వృద్ధిః॥స్త్రీ॥=శత్రువుకంటె తానెక్కుడై యుండుట, success. ఈ౩ను, త్రివర్గః॥పు॥=నీతివేదులకు త్రివర్గములనంబడును.

(స) ప్రతాపః ప్రభావ(శ్చ యత్తేజః కోశద

ప్రతాపః-ప్రభావః॥పు॥_౨- కోశదణ్డజమ్ = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన,యత్తే

ణ్డజమ్) ।

జః= తేజస్సుపేళ్లు. The dignity arising from treasure and forces. Majesty.

(సామ ధానే భేదదణ్డా వి) త్యుపాయ చతుష్ట యమ్)॥ ౪౭౮॥

సామ ॥న్,న॥=ప్రియముగఁ జెప్పుట, దానమ్॥ న॥=దానమిచ్చుట, bribery. భేదః॥ పు॥=కూడియున్న వారిని వేఱుపఱుచుట, దణ్డః॥ పు॥=పీడించుట, ఇతి ఉపాయ చతుష్టయమ్=ఈ౪ను ఉపాయములనఁబడును. ఉపాయః॥ పు॥, Means of success.

సాహసం తు దమో దణ్డ

సాహసమ్॥న॥-దమః-దణ్డః॥పు॥3 - దండోపాయము పేళ్లు. Subduing, punishment.

స్సామ సాన్త్వ (ముభౌ

సామ॥న్॥-సాన్త్వమ్॥న॥ ౨-సామోపాయము పేళ్లు. Conciliation. Negotiation.

సమౌ)। భేదోపజాపా

భేదః-ఉపజాపః॥పు॥ ౨-భేదోపాయము పేళ్లు. Disunion, sowing of dissention.

వుపధా (ధర్మాద్యై ర్యత్పరీక్షణమ్)॥౪౭౯॥

ఉపధా॥స్త్రీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః=ధర్మార్థకామములచేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్షణమ్=పరీక్షించుట పేరు. Trial or test of honesty.

(పఞ్చ త్రి)

పఞ్చ=ఈముందు చెప్పఁబడు 'అపడక్షీణ వివిక్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాక' శబ్దములైదును॥త్రి॥

ష్వపడక్షీణో(యస్తృ తీయా ద్యగోచరః)।

అపడక్షీణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్యగోచరః=మూఁడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియనట్టుగా నిద్దరాడుకొను, యః = ఏకాంత మేది గలదో దాని పేరు. Secret unknown to a third person.

వివిక్తవిజన చ్ఛన్న ని శ్శలాకాస్తథా రహః॥ ర హశ్చోపాంశు (చాలిఙ్గే

వివిక్తః-విజనః-ఛన్నః-నిశ్శలాకః॥త్రి॥-రహః॥స్, న॥-రహస్-ఉపాంశు॥ అవ్య॥ ౭-ఏకాంతమునకుఁదగిన స్థలము పేళ్లు. Solitude.

రహస్యం (తద్భవే త్రిషు)।

రహస్యమ్॥త్రి॥ ౧-తద్భవే=ఆయేకాంత స్థలమునందుఁబుట్టిన దాని పేరు.Occurring in private.

(సమౌ) విస్రమ్భవి శ్వాసౌ

విస్రమ్భః [పా] విశ్రంభః-విశ్వాసః॥పు॥ ౨-విశ్వాసము పేళ్లు, నమ్మిక. Trust, confidence.

భ్రేషో (భ్రంశో య

భ్రేషః॥పు॥౧-యథోచితాత్ = తనకుచితమైన

ష్టోచితాత్)॥ ౪౯౧॥ | ధర్మమువలన భ్రంశః=చలించుటపేరు. Falling from rectitude; betraying.

అభ్రేష న్యాయ కల్పాస్తు దేశరూపం సమఞ్జసమ్। | అభ్రేషః-న్యాయః-కల్పః॥పు॥-దేశరూపమ్-సమఞ్జసమ్॥న॥ ౫-తనకుచితమైన ధర్మమువలనఁ జలింపక యుండుట పేళ్లు. Propriety, fitness.

యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమానాభినీత (వత్)॥౪౯౨॥ న్యాయ్యం (చ త్రిషువట్) | యుక్తమ్-ఔపయికమ్-లభ్యమ్-భజమానమ్-అభినీతమ్-న్యాయ్యమ్॥త్రి॥ ౬-న్యాయముతోఁ గూడినదాని పేళ్లు. Right, fit or proper.

సంప్రధారణా తు సమర్థనమ్। | సంప్రధారణా॥స్త్రీ॥-సమర్థనమ్॥న॥ ౨-యుక్తాయుక్తములయందు నిదియుక్తమనిసమర్థించుట పేరు. Deliberation on the propriety or impropriety of any thing: a determination thereon.

అపవాద స్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం చ సః॥ ౪౯౩॥ శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ | అపవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః॥పు॥-శాసనమ్॥న॥-శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥స్త్రీ॥౬-ఆజ్ఞ. An order or command.

సంస్థాతు మర్యాదా ధారణా స్థితిః। | సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః॥స్త్రీ॥౪-మర్యాద పేళ్లు. మేరదప్పకయుండుట. Continuance in the right path.

ఆగో ఽపరాధో మన్తుశ్చ | ఆగః॥స్,న॥అపరాధః-మన్తుః॥ పు॥ ౩-అపరాధము పేళ్లు. Offence, fault, transgression.

(సమేతూ)ద్దాన బన్ధనే॥ | ఉద్దానమ్-బన్ధనమ్॥న॥ ౨-కట్టివేయుట. Binding.

ద్విపాద్యో (ద్విగుణో దణ్డో) | ద్విపాద్యః॥ పు॥ ౧-ద్విగుణః=రెట్టింపగు,దణ్డః=దండుగగొనుట పేరు. Double penalty.

భాగధేయః కరో బలిః॥ | భాగధేయః-కరః-బలిః॥పు॥౩-రాజునకు నీఁదగిన యప్పనము పేళ్లు. Rents, tax, tribute.

(ఘట్టాదిదేయం) శుల్కోఽ౽స్త్రీ) | శుల్కః॥ప్స॥౧-ఘట్టాదిదేయమ్=సుంకపుచావిడి మొదలైనచోట్ల రాజునకీఁదగిన ద్రవ్యము.Toll.

ప్రాభృతం తు ప్రదేశనమ్॥ ౪౯౫॥ | ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్॥న॥ ౨-దేవతలకును, మిత్రులు మొదలగువారికినివ్వఁబడు కానుక పేరు.

	An oblation, or a present.
ఉపాయన ముపగ్రా హ్య ముపహార (స్త్రో) పదా ।	ఉపాయనమ్-ఉపగ్రాహ్యమ్॥న॥-ఉపహారః॥పు॥-ఉపదా॥ సీ॥ ౪-రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు కానుక పేళ్లు. An humble offering to a king.
యౌతకా (దితు య ద్దేయం)సుదాయో హ రణం(చతత్)॥౨౮॥	యౌతకమ్॥న॥-సుదాయః॥పు॥-హరణమ్॥న॥ ౩-యత్=ఏది, దేయమ్=వివాహమునందల్లునికిని ఆఁడుబిడ్డకును నీఁదగినదో ఆవస్తువుల పేళ్లు. A nuptial present. A special present.
తత్కాలస్తు తదా త్వం (స్యా)	తత్కాలః పు॥-తదాత్వమ్॥న॥ ౨-వర్తమానకాలము పేళ్లు. Present time.
(దుత్తరః కాల) ఆ యతిః ।	ఆయతిః॥ సీ॥ ౧-ఉత్తరః కాలః=రాఁగలకాలము పేరు. Future time.
సాందృష్టికం (ఫలం సద్య)	సాందృష్టికమ్॥న॥ ౧-సద్యః ఫలమ్=తత్కాలము నందుఁగలుగు ఫలము. Immediate consequence.
ఉదర్కః (ఫలము త్తరమ్)॥ ౨౯॥	ఉదర్కః॥ పు॥ ౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు రాఁగల ఫలముపేరు. Future consequence.
అదృష్టం (వహ్ని తో యాది)	అదృష్టమ్॥ న॥ ౧-వహ్నితోయాది=అగ్ని జలము మొదలైనవానివలనఁబుట్టిన భయముపేరు. Casual and unseen danger.
దృష్టం (స్వపరచక్ర జమ్) । Obvious danger.	దృష్టమ్॥ న॥ ౧-స్వపరచక్రజమ్=తనవారివలనను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు. "దృష్టంత్వపరచక్రజమ్" అనియుపాఠముగలదు.
(మహీభుజా)మహీభ యం (స్వపక్షప్రభవం భయమ్)॥ ౩౦॥	మహీభయమ్॥న॥౧-మహీభుజామ్=రాజులకు, స్వపక్షప్రభవమ్=మూలబలము మొదలుగా నేడు విధములైన స్వపక్షములవలనఁబుట్టిన,భయమ్= భయము. Latent danger from one's own party.
ప్రక్రియా త్వధికార	ప్రక్రియా॥ సీ॥-అధికారః॥పు॥ ౨-అధికారము పేళ్లు. Bearing of royal insignia.
(స్స్య)చ్చామరంతు ప్రకీర్ణకమ్ ।	చామరమ్-ప్రకీర్ణకమ్॥న॥ ౨-వింజామర పేళ్లు.The bushy tail of the Bos grunniens used as a fan.

నృపాసనం (తు యు)ద్భద్రాసనం

నృపాసనమ్ - భద్రాసనమ్॥ న॥ ౨-రాజులు కూర్చుండు నాసనముపేళ్లు. A throne.

సింహాసనం(తుతత్)॥ ౭౯౬॥ (హైమం)

సింహాసనమ్॥ న॥ ౧-హైమమ్=బంగారుతోఁ జేయఁబడిన, తత్=ఆరాజుకూర్చుండు నాసనము పేరు. A throne made of gold. [A parasol.

ఛత్త్రంత్వాతపత్త్రం (రాజ్ఞస్తు) నృపలక్ష్మ (తత్)।

ఛత్త్రమ్-ఆతపత్త్రమ్॥ న॥ ౨-గొడుగుపేళ్లు. నృపలక్ష్మ॥న్,న॥ ౧-రాజ్ఞః=రాజునకుపట్టెడు, తత్=ఆగొడుగుపేరు. A royal parasol.

భద్రకుమ్భః పూర్ణకుమ్భః

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః॥పు॥ ౨-రాజద్వారాదులయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశముపేరు. A golden jar filled with holy water.

భృఙ్గారః కనకాలుకా॥ ౭౯౭॥

భృఙ్గారః॥ పు॥-కనకాలుకా॥స్త్రీ॥ ౨- బంగారు గిండిపేళ్లు. A golden vase.

నివేశః శ్శిబిరం (షణ్డే)

నివేశః॥పు॥-శిబిరమ్॥న॥ ౨-దండుదిగియున్న తావు. దండువిడిసినపాళెము. A camp.

సజ్జనం తూపరక్షణమ్।

A Sentry; an out-post.

సజ్జనమ్-ఉపరక్షణమ్॥న॥ ౨ - దండుకావలి కొఱకు చుట్టుఁబెట్టిన వెలుగు మొదలైనదానిపేళ్లు.

(హస్త్యశ్వ రథ పాదాతం) సేనాఙ్గం (స్యా చ్చతుష్టయమ్)॥ ౭౯౮॥

సేనాఙ్గమ్॥ న॥ ౧-హస్త్యశ్వరథపాదాతమ్= ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలుబలము ననెడి, చతుష్టయమ్=ఈనాల్గు, సేనాంగములనఁ బడును. A component part of an army.

దన్తీదన్తావలో హస్తీ ద్విరదో ఽనేకపో ద్విపః। మతఙ్గజో గజో నాగః కుఞ్జరో వారణః కరీ॥ ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ

దన్తీ॥న్॥-దన్తావలః-హస్తీ॥న్॥-ద్విరదః- అనేకపః - ద్విపః - మతఙ్గజః-గజః - నాగః - కుఞ్జరః- వారణః-కరీ॥న్॥-ఇభః- స్తమ్బేరమః-పద్మీ॥న్,పు॥ ౧౫-ఏనుఁగుపేళ్లు. An elephant.

యూథనాథ స్తుయూథపః।

యూథనాథః-యూథపః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగుల గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగుపేళ్లు. The leader of a wild herd of elephants.

మదోత్కటో మదకల

మదోత్కటః-మదకలః॥పు॥ ౨-మదముపట్టిన

లః	యేనుఁగుపేళ్లు. A rutting elephant.
కలభః కరిశాబకః॥ ౪౯-౩॥	కలభః-కరిశాబకః [పా] కరిపోతకః॥పు॥౨-ఏనుఁగుగున్న పేళ్లు. A young elephant.
ప్రభిన్నో గర్జితో మత్త	ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥పు॥౩-మదముగాఱు నేనుఁగుపేళ్లు. A furious elephant in rut.
స్సమా వుద్వాన్త నిర్మదౌ ।	ఉద్వాన్తః-నిర్మదః॥పు॥ ౨ - మదమువిడిచిన యేనుఁగుపేళ్లు. An elephant out of rut.
హాస్తికంగజతాబృన్దే	హాస్తికమ్॥న॥-గజతా॥స్త్రీ॥౨- బృన్దే = ఏనుఁగులగుంపుపేళ్లు. A herd of elephants.
కరిణీ ధేనుకా వశా॥	కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥స్త్రీ॥౩-ఆఁడుఏనుఁగుపేళ్లు. A she-elephant.
గణ్డః కటో	గణ్డః-కటః॥పు॥ ౨-ఏనుఁగుచెక్కిలిపేళ్లు. An elephant's temple.
మదో దానం	మదః॥పు॥-దానమ్॥న॥౨-మదముపేళ్లు. Rut.
వమథుః కరశీకరః ।	వమథుః-కరశీకరః॥పు॥ ౨-తొండమువలనఁ బుట్టిన తుంపరపేరు. Water emitted from the elephant's trunk.
కుమ్భౌ(తు) శిరసః పిణ్డౌ	కుమ్భౌ॥పు॥౧-శిరసః పిణ్డౌ=ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁదనుండు మాంసఖండములు, కుంభస్థలము. The frontal globes on the forehead of an elephant.
(తయోర్మధ్యే) విదుః (పుమాన్) ॥ ౪౯-౫ ॥	విదుః॥పు॥౧-తయోః = ఆకుంభస్థలములయొక్క,మధ్యే=నడుము. The hollow between them.
అవగ్రహో (లలాటం స్యాత్)	అవగ్రహః॥పు॥౧ - లలాటమ్=ఏనుఁగునొసటి పేరు. Elephant's forehead.
ఈషికా (త్వక్షికూటకమ్) ।	ఈషికా[పా]ఇషీకా॥స్త్రీ॥౧ - అక్షికూటకమ్= ఏనుఁగుకనుగ్రుడ్డుపేరు. Elephant's eyeball.
(అపాఙ్గదేశో)నిర్యాణం	నిర్యాణమ్॥న॥౧-అపాఙ్గదేశః = ఏనుఁగుకడ కన్ను పేరు. Corner of his eye.
(కర్ణమూలంతు)చూలికా॥ ౪౯-౬॥	చూలికా॥స్త్రీ॥౧-కర్ణమూలమ్ = ఏనుఁగుచెవి మొదటిపేరు. Root of his ear.
(అధః కుమ్భస్య) వా	వాహిత్థమ్॥న॥౧- కుమ్భస్య = ఏనుఁగుకుంభ

హిత్థం

స్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు. Part below the frontal globes.

ప్రతిమాన (మధోఽస్య యత్) ।

ప్రతిమానమ్॥న॥౧-అస్య = ఈ వాహిత్థమునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ =ప్రదేశము పేరు. Part between the tusks.

ఆసనం (స్కన్ధదేశ స్త్వస్య)

ఆసనమ్॥ న ॥౧-స్కన్ధదేశః=ఏనుఁగుయొక్క మూఁపు పేరు. Elephant's withers.

పద్మకం (బిన్దుజాలకమ్)॥ ౪౯-౭॥

పద్మకమ్॥న॥౧-బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగునకు యౌవనమున దేహములోఁ బుట్టిన బొట్లపేరు. ఏనుఁగుసిబ్బెము. Marks on his body.

పక్షభాగః (పార్శ్వభాగో)

పక్షభాగః॥పు॥౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగుయొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు. His flank.

దన్తభాగ (స్తు యోఽగ్రతః) ।

దన్తభాగః॥పు॥౧-అగ్రతఃయః = ఏనుఁగుయొక్క ముందుభాగము పేరు. His front.

(ద్వావపూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ) గాత్రావరే (క్రమాత్)॥ ౪౯-౮॥

పూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ=ముందఱను వెనుకనున్న మోఁకాళ్ల క్రింది ప్రదేశములు రెంటను, క్రమాత్ =వరుసగా, గాత్రావరే=గాత్రమ్(Shoulder) అవరమ్[పా]అపరమ్(Thigh) అని చెప్పఁబడును.

తోత్త్రం వైణుక

తోత్త్రమ్-వైణుకమ్ [పా] వేణుకమ్॥న॥౨-ఏనుఁగును శిక్షించుకోల పేళ్లు, అంకుశము. A pike to drive an elephant.

మాలానం బన్ధస్తమ్భేఽథ

ఆలానమ్॥న॥-బన్ధస్తమ్భః॥పు॥౨-ఏనుఁగును కట్టు స్తంభము. Post to which he is tied.

శృఙ్ఖలే । అన్దుకో నిగలోఽ (స్త్రీ స్యా)

శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥-అన్దుకః॥పు॥- నిగలః [పా] నిగడః॥పు॥౩-ఏనుఁగునుగట్టు గొలుసుపేళ్లు. Chains.

దఙ్కుశోఽ(స్త్రీ) సృణిః (స్త్రియామ్)॥

అఙ్కుశః॥పు॥-సృణిః॥స్త్రీ॥ ౨-అంకుశము పేళ్లు. The goad of an elephant.

దూష్యా కక్ష్యా వరత్రా (Leathern girt.)

దూష్యా[పా]చూషా-కక్ష్యా [ప] కక్షా-వరత్రా॥స్త్రీ॥౩ - ఏనుఁగునడుమునఁగట్టుతోలుమోకు.

స్యాత్కల్పనా సజ్జ

కల్పనా-సజ్జనా॥ స్త్రీ ॥ ౨-ఏనుఁగును శృంగా

నా (సమే) ।

రించుటపేళ్లు. Equipping an elephant.

ప్రవేణ్యాస్తరణం వర్ణః పరిస్తోమః కుథో (ద్వయోః) ॥ ౫౦౦॥

ప్రవేణీ॥సీ॥-ఆస్తరణమ్॥న॥-వర్ణః-పరిస్తోమః॥పు॥-కుథః॥పు॥ [ప] ॥త్రి॥౫-ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచు రత్నకంబళిపేళ్లు. His trappings.

వీతం (త్వసారం హాస్త్యశ్వం)

వీతమ్॥న॥౧-అసారమ్=బలములేని, హాస్త్యశ్వమ్=ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకునుపేరు. An elephant or horse unfit for riding.

వారీ తు గజబన్ధనీ ।
An elephant-stable.

వారీ॥సీ॥-గజబన్ధనీ॥౨-ఏనుఁగును పట్టుటకొఱకుఁ జేయఁబడిన యోఁదము లేక గజశాలకుపేళ్లు. A hole or trap for catching elephants.

ఘోటకే వీతి తురగ తురఙ్గాశ్వతురఙ్గమాః॥ వాజివాహార్వగన్ధర్వ హయసైన్ధవసప్తయః।

ఘోటకః[ప]ఘూటః-వీతిః[పా]పీతిః[ప] పీతీ॥న్॥-తురగః-తురఙ్గః-అశ్వః-తురఙ్గమః-వాజీ॥న్॥-వాహః-అర్వా॥న్॥[ప]అర్వన్॥త్॥-గన్ధర్వః-హయః-సైన్ధవః-సప్తిః॥పు॥౧౩-గుఱ్ఱముపేళ్లు. A horse.

ఆజానేయాః కులీనా

ఆజానేయః॥పు॥ ౧-కులీనాః=మంచిజాతిగుఱ్ఱములపేరు. Horses of a good breed.

(స్స్యు)ర్వినీతా (స్సాధువాహినః)॥ ౫౦౨॥

వినీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః=లెస్సగమోయనేర్చినగుఱ్ఱములు. Horses trained for the manege.

వనాయుజాః పారసీకాః కామ్బోజా బాహ్లికా (హయాః)।

వనాయుజః [ప] వానాయుజః-పారసీకః-కామ్బోజః-బాహ్లికః॥పు॥ఈరనువరుసగా వానాయుజము,పారసీకము,కాంబోజము,బాహ్లికము-అను నాల్గుదేశములలోఁబుట్టిన,హయాః=గుఱ్ఱములు.

యయు (రశ్వోఽశ్వమేధీయో)

యయుః॥పు॥౧-అశ్వమేధీయః=అశ్వమేధయాగమునకుఁదగిన,అశ్వః=గుఱ్ఱమునకుపేరు. A horse fit for sacrifice.

జవన (స్తుజవాధికః॥) ౫౦౩॥

జవనః॥పు॥౧ - జవాధికః = వేగముచేతనధికమైనగుఱ్ఱముపేరు. A fleet horse. A courser.

పృష్ఠ్యః స్థౌరీ

పృష్ఠ్యః-స్థౌరీ॥న్॥[పా] స్థోరీ॥న్, పు॥ ౨-మోఁపుమోయుగుఱ్ఱముపేళ్లు. A pack horse.

(సితః) కర్కో-

కర్కః॥పు॥౧-సితః=తెల్లనిగుఱ్ఱము. A white horse.

రథ్యో(వ్రోఢారథస్య యః) ।	రథ్యః॥పు॥౧-రథస్య వ్రోఢాయః = రథమును వహించు గుఱ్ఱముపేరు. A chariot-horse.
(బాలకి) కిశోరో	కిశోరః॥పు॥౧-బాలః=గుఱ్ఱపుపిల్ల పేరు. A colt.
వామ్యశ్వా బడబా	వామీ - అశ్వా-బడబా॥సీ॥౩-గోడిగపేళ్లు. ఆఁడుగుఱ్ఱము. A mare.
బాడబం(గణే)॥౫౦౪॥	బాడబమ్॥న॥౧-గణే = గోడిగలగుంపు. A stud.
(త్రిష్వా) శ్వీనం యద శ్వేన దివసేనై కేన గమ్యతే)।	అశ్వేన=గుఱ్ఱము చేత,ఏకేనదివసేన=ఒకదినము చేత,యత్=ఏత్రోవ,గమ్యతే=పొందఁబడుచున్నదో, తత్=ఆత్రోవ, ఆశ్వీనమ్॥త్రి॥=ఆశ్వీనమనం బడును. A day's journey for a horse.
కశ్యం (తు మధ్య మశ్వానాం।	కశ్యమ్॥న॥౧- అశ్వానామ్ = గుఱ్ఱములయొక్క,మధ్యమ్=నడుము పేరు. A horse's flank.
హేషా హ్రేషా (చ నిస్వనః)॥ ౫౦౫॥	హేషా-హ్రేషా॥ సీ॥ ౨-నిస్వనః=గుఱ్ఱములు సకిలించుటపేళ్లు. గుఱ్ఱముల ధ్వని. Neighing.
నిగాలస్తు గలోద్దేశే)	నిగాలః॥ పు॥ ౧-గలోద్దేశే=గుఱ్ఱపు మెడదగ్గఱి చోటు. అచట దేవమణియుండును. His throat.
(బృన్దే త్వశ్వీయ మాశ్వ (వత్)।	అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్॥ న॥ ౨-బృన్దే=గుఱ్ఱముల గుంపుపేళ్లు. A multitude of horses.
ఆస్కన్దితంధౌరితకం రేచితంవల్గితం ప్లుతమ్॥ ౫౦౬ ॥ (గత యోఽమూః పఞ్చధారాః)	ఆస్కన్దితమ్॥న॥=సమమైననడపు, walk. ధౌరితకమ్॥ న॥ = అధికమై చతురమైన నడపు, trot. రేచితమ్॥న॥=తాళగతితో పేరెముగాఁ దిరుగుట, Sidling. వల్గితమ్॥ న॥ = వేగము చేత నిలువఁబడి మీఁదికి కాళ్లు కదలించుట, gallop. ప్లుతమ్॥ న॥=వేగము చేత నంతమేరయును సమముగా బోవుట, Vaulting. ఈ౫ను, ధారాః॥సీ॥=గుఱ్ఱపు గతి విశేషములు. Paces of a horse.
ఘోణాతు ప్రోథ (మస్త్రియామ్)।	ఘోణా - ప్రోథమ్। స్న॥ ౨-గుఱ్ఱపుముక్కుపేళ్లు. The nostrils of a horse.
కవికాతు ఖలీనో	కవికా॥సీ॥-ఖలీనః[పు]ఖలీనమ్॥ స్న॥ ౨-కళ్లెము

	పేళ్లు. The bit of a bridle.
(ఉ స్త్రీ) శఫం (క్లీబే) ఖురః(పుమాన్)॥	శఫమ్॥ న॥-ఖురః॥ పు॥ ౨-గొరిసెల పేళ్లు. A horse's hoof.
పుచ్ఛో (ఉ స్త్రీ) లూమలాఙ్గూలే వాలహస్త శ్చ(వాలధిః)।	పుచ్ఛః॥ప్న॥-లూమ॥న్॥ [ప] లూమమ్-లాఙ్గూలమ్॥ న॥ 3-గుఱ్ఱము మొదలయినవానితోఁక పేళ్లు. Tail. వాలహస్తః-వాలధిః॥ పు॥ ౨-కేశయుక్తమైనతోఁక పేళ్లు. A bushy tail.
(త్రిషూ)పావృత్తలుఠితౌ పరావృత్తేముహుర్భువి॥ ౫౦౮	ఉపావృత్తః-లుఠితః॥ త్రి॥ ౨-భువి=భూమియందు, ముహుః=పలుమాఱును, పరావృత్తే=పొర్లాడిన గుఱ్ఱము పేళ్లు. A horse rolling himself.
(యానేచక్రిణి యుద్ధార్థే) శతాఙ్గ స్స్యన్దనో రథః।	శతాఙ్గః - స్యన్దనః - రథః॥పు॥3- యుద్ధార్థే=యుద్ధముకొఱకైన, చక్రిణి=బండికండ్లతోఁగూడిన, యానే=వాహనము. రథము. A war-chariot.
(అసౌ) పుష్యరథ(శ్చక్రయానం న సమరాయ యత్)॥ ౫౦౯॥	పుష్యరథః[పా]పుష్పరథః॥పు॥౧-యచ్చక్రయానమ్=ఏరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు, న=కాదో, అసౌ=ఇది. A car for travelling or for pleasure.
కర్ణీరథః ప్రవహణండయనం (చ సమం త్రయమ్)।	కర్ణీరథః॥పు॥- ప్రవహణమ్-డయనమ్॥ న॥ 3-మనుష్యులు మోయు విమానమను రథము పేళ్లు. A covered litter for women.
(క్లీబే)ఽన శ్శకటోఽ(స్త్రీస్యా)ద్గన్త్రీకమ్బలివాహ్యకమ్॥ ౫౧౦॥	అనః॥స్,న॥-శకటః॥ప్న॥ ౨-బండిపేళ్లు. A cart. గన్త్రీ॥సీ॥-కమ్బలివాహ్యకమ్॥న॥౨-దిడ్డిన యెద్దులుదీయుబండిపేళ్లు. A carriage drawn by oxen.
శిబికా యాప్యయానం (స్యాత్)	శిబికా॥సీ॥-యాప్యయానమ్॥ న॥ ౨-అందలము పేళ్లు. పల్లకియు. A palanquin.
దోలా ప్రేఙ్ఖాఽదికా (స్త్రియాం)।	దోలా-ప్రేఙ్ఖా॥సీ॥ ౨ - ఉయ్యాలపేళ్లు. ఆదిశబ్దము చేమంచాదులకును డోలయను పేరుకలదు. A hammock or swing.
(ఉభౌ తు)ద్వైపవైయాఘ్రౌ (ద్వీపిచర్మా	ద్వైపః-వైయాఘ్రః॥ త్రి॥ ౨-ద్వీపిచర్మావృతే=పులితోలు చేత కప్పఁబడిన, రథే=రథము పేళ్లు.

వృతే రథే)॥ ౫౦౦॥	A car covered with tiger skin.
(పాణ్డుకమ్బల సంవీత స్యన్దనః) పాణ్డుకమ్బలీ।	పాణ్డుకమ్బలీ॥ న్, త్రి॥ ౧-పాణ్డుకమ్బలసంవీత స్యన్దనః= తెల్లకంబళిచేతఁగప్పఁబడిన రథముపేరు.
(రథే)కామ్బలవాస్త్రా (ద్యాః కమ్బలాదిభి రావృతే)॥ ౫౦౨॥ (త్రిషు ద్వైపాదయో)	కామ్బలమ్॥ త్రి॥౧-వాస్త్రమ్॥ త్రి॥ ౧-ఇవి మొదలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము మొదలైనవానిచేత కప్పఁబడిన రథముపేళ్లు. ద్వైపాదయః=ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్దమువఱకు ౫-శబ్దములును॥ త్రి॥
రథ్యారథకట్యా (రథ వ్రజే)।	రథ్యా-రథకట్యా॥ సీ॥ ౨-రథవ్రజే=రథసమూహము పేళ్లు. A multitude of cars.
ధూః(స్త్రీక్లీబే)యాన ముఖం (స్యా)	ధూః॥ర్, సీ॥-యానముఖమ్॥ న॥ ౨-రథము మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కు పేళ్లు. Fore-part of a carriage.
ద్రథాఙ్గ మపస్క రః॥ ౫౦౩॥	రథాఙ్గమ్-అపస్కరః [పా] అవస్కరః॥ పు॥ ౨-బండికన్ను కాఁడి నొగ మొదలైన రథావయవముల పేళ్లు. Any part of a carriage.
చక్రం రథాఙ్గం	చక్రమ్-రథాఙ్గమ్॥ న॥ ౨-బండికంటి పేళ్లు. A wheel.
(తస్యాన్తే) నేమిః(స్త్రీ స్యా)త్ప్రధిః(పుమాన్)	నేమిః॥ సీ॥ [పా] నేమీ-ప్రధిః॥ పు॥ ౨-తస్యాన్తే= ఆ బండికంటికడకమ్మి పేళ్లు. Tire.
పిణ్డికా నాభి	పిణ్డికా-నాభిః॥ సీ॥ ౨-బండికంటినడిమితూము పేళ్లు. Nave.
(రథాగ్రకీలకేతు ద్వయో)రణిః॥ ౫౦౪॥	అణిః॥ ప్ర॥ ౧-అక్షాగ్రకీలకే= ఇరుసుకడపటి బండికండ్లుజాఱకుండనుంచిన చీల. The pin of the axle.
రథ గుప్తి ర్వరూథో (నా)	రథగుప్తిః-వరూథః॥ పు॥ ౨-రథమును రక్షించుకొఱకు పైఁగప్పినలోహమయమైనసకవచము. The fender of a carriage.
కూబర స్తుయుగన్ధరః।	కూబరః-యుగన్ధరః॥ పు॥ ౨-కాఁడికట్టు నొగ పేళ్లు. The pole to which the yoke is fixed.
అనుకర్షో (దార్వధః స్థం)	అనుకర్షః॥ పు॥ [పా] అనుకర్షా॥ న్॥ ౧-దార్వధః స్థమ్=ఆ నొగదిగువనుండు కోడిపీఁట యను మ్రాని పేరు. Axle-tree or bottom of a carriage.

ప్రాసఙ్గో (నా యుగాద్యుగః)॥ ౫౧౫॥

ప్రాసఙ్గః॥ పు॥ ౧-యుగాత్=కాఁడికంటె, యుగః=రెండవకాఁడిపేరు. A separate yoke.

(సర్వం స్యా ద్వాహనం)యానం యుగ్యం పత్త్రం చ ధోరణమ్।

యానమ్-యుగ్యమ్-పత్త్రమ్-ధోరణమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్=వాహనములకును పేరు. Any vehicle: horse &c.

పరంపరావాహనం (యత్త)ద్వైనీతక (మస్త్రియామ్)॥ ౫౧౬॥

పరంపరావాహనమ్॥న॥-వైనీతకమ్॥పు న॥ ౨-తేరుమోఁకుపేళ్లు. A mediate vehicle: as a porter carrying a litter or a horse dragging a carriage.

ఆధోరణా హస్తిపకా

ఆధోరణః-హస్తిపకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుమావటివానిపేళ్లు. An elephant driver.

హస్త్యారోహా నిషాదినః।

హస్త్యారోహః-నిషాదీ॥ న్, పు॥ ౨-ఏనుఁగునెక్కుదొరలు. A warrior riding an elephant.

నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తా చ సారథిః॥ ౫౧౭॥ సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ (చ సంజ్ఞా రథకుటుమ్బినః)।

నియన్తా॥ఋ॥ - ప్రాజితా॥ఋ॥ - యన్తా॥ఋ॥-సూతః-క్షత్తా॥ఋ॥-సారథిః-సవ్యేష్ఠః [ప] సవ్యేష్ఠా॥ఋ॥[ప] సవ్యేష్ఠా॥న్॥-దక్షిణస్థః ॥పు॥ ౮-యు, రథకుటుమ్బినః = సారథికి, సంజ్ఞాః = పేళ్లు. A charioteer.

రథినస్స్యన్దనారోహా

రథీ॥న్॥-స్యన్దనారోహః॥పు॥ ౨- రథికులపేళ్లు. రథముల నెక్కుదొరలు. Warriors in chariots.

అశ్వారోహా స్తుసాదినః॥ ౫౧౮॥

అశ్వారోహః-సాదీ॥ న్,పు॥ ౨-గుఱ్ఱపురౌతుపేళ్లు. A horseman.

భటాయోధాశ్చ యోద్ధార

భటః-యోధః-యోద్ధా॥ఋ,పు॥ 3-యుద్ధముచేయువానిపేళ్లు. A warrior.

స్సేనారక్షాస్తు సైనికాః।

సేనారక్షః-సైనికః॥పు॥ ౨-దండుకాచుతలారులపేళ్లు. Guards or sentinels.

(సేనాయాం సమవేతా యే) సైన్యా (స్తే) సైనికా(శ్చ తే)॥ ౫౧౯॥

సైన్యః-సైనికః॥పు॥ ౨-సేనాయామ్=సేనయందు, యే = ఎవరు,సమవేతాః=కూడియున్నారో, తే=ఆ చతురంగబలము. Arrayed troops.

(బలినో యే సహస్రే)

సాహస్రః-సహస్రీ॥ న్, పు॥ ౨-యే=ఎవరు,

౫) సాహస్రా (స్త్రే) సహస్రిణః ।

సహస్రిణః = వేయింటిలెక్కను, బలినః=గుఱ్ఱములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే=వారిపేళ్లు. A thousand strong.

పరిధిస్థః పరిచర స్సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥ ౫౨౦॥

పరిధిస్థః-పరిచరః॥పు॥౨-సేనచుట్టును కాచు [వానిపేళ్లు. A guard.

సేనానీః॥ఈ॥-వాహినీపతిః॥పు॥౨-సేనాధిపతి పేళ్లు, దళవాయి. A commander or general.

కఞ్చుకో వారవాణో ౽(స్త్రీ)

కఞ్చుకః॥పు॥-వారవాణః [పా] బాణవారః॥పు॥౨- కుబుసమువలె మేనికి మఱుఁగయిన దాని పేళ్లు, బొందలము, Breast-plate ; hawberk.

(యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః । బధ్నన్తి త) త్సారసన మధికాఙ్గో

సారసనమ్॥న॥-అధికాఙ్గః॥పు॥-ఈ౨-ను, సకఞ్చుకాః=కంచుకముతోఁడఁగినవారు, యత్తు=దేని, మధ్యే = నడుమున, బధ్నన్తి=కట్టుదురో, తత్ = దాని పేళ్లు. త్రాడుపట్టి మొదలయినవి. A girdle.

౽థ శీర్షకమ్॥ ౫౨౧॥ శీర్షణ్యంచ శిరస్త్రే ౽

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్- శిరస్త్రమ్॥న॥౩- తలబొమిడకము పేళ్లు. A helmet.

థ తనుత్రం వర్మ దంశనమ్। ఉరశ్ఛదః కఙ్కటకో జాగరః కవచో ౽ (స్త్రియామ్)॥ ౫౨౨॥

తనుత్రమ్ - వర్మ॥న్॥-దంశనమ్ [పా] దంసనమ్॥న॥-ఉరశ్ఛదః -కఙ్కటకః-జాగరః॥పు॥-కవచః॥పు॥౭-జోడుపేళ్లు; జీరాపేళ్లు. Armour ; coat of mail.

ఆముక్తః ప్రతిముక్త శ్చ పినద్ధ శ్చాపినద్ధ (వత్) । సన్నద్ధో వర్మిత స్సజ్జో దంశితో వ్యూఢకఙ్కటః॥౫౨౩॥ (త్రిష్వాముక్తాదయో)

ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినద్ధః - అపినద్ధః॥౪-కట్టఁబడిన వస్త్రము మొదలయిన దాని పేళ్లు. clothed or accoutred. సన్నద్ధః - వర్మితః-సజ్జః - దంశితః-వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౫-జోడుదొడిగినవాని పేళ్లు. Armed or mailed. ఆముక్తాదయః=ఆముక్త శబ్దము మొదలైన శబ్దములు తొమ్మిదియు॥త్రి॥

(వర్మభృతాం) కావచికం (గణే) ।

కావచికమ్॥న॥౧- వర్మభృతామ్=జోడుదొడిగినవారియొక్క, గణే=సమూహము పేరు. Multitude of armed soldiers.

పదాతిపత్తి పదగపా

పదాతిః-పత్తిః-పదగః - పాదాతికః - పదా

దాతిక పదాజ యః॥ ౫౨౮ ॥ పద్గశ్చపదిక శ్చాథ పాదాతం (పత్తి సంహతిః)।

జిః-పద్గః-పదికః॥ పు॥ ౭-కాలిబంటుపేళ్లు. A foot-soldier.

పాదాతమ్॥ న॥ ౧-పత్తిసంహతిః=కాలిబంట్ల గుంపుపేరు. Infantry.

శస్త్రాజీవే కాణ్డపృష్ఠా యుధీయాయుధికా(స్సమాః)॥ ౫౨౫॥

శస్త్రాజీవః - కాణ్డపృష్ఠః [సా] కాణ్డస్పృష్టః [సా] స్పృష్టకాణ్డః-ఆయుధీయః-ఆయుధికః॥ ౪-ఆయుధమునుధరించి జీవనము చేయు వానిపేళ్లు. A soldier by profession.

కృతహస్తస్సుప్రయోగవిశిఖః కృతపుఙ్ఖ(వత్)

కృతహస్తః - సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుఙ్ఖః॥ 3 - అమ్ములు గుఱిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు. Skilled in archery.

అపరాద్ధపృషత్కో౽౭ (సా లక్ష్యాచ్చ్యుతసాయకః)॥ ౫౨౬॥

అపరాద్ధపృషత్కః॥౧- యః=ఎవఁడు, లక్ష్యాత్ = గుఱినలన, చ్యుతసాయకః = జాఱిపోయిన బాణముకలవాఁడో. అసౌ=వానిపేరు. Unskilled; missing the butt.

ధన్వీ ధనుష్మాన్ ధానుష్కో నిషఙ్గ్యస్త్రీ ధనుర్ధరః।

ధన్వీ॥న్॥-ధనుష్మాన్॥త్॥-ధానుష్కః - నిషఙ్గీ॥న్॥-అస్త్రీ॥న్॥-ధనుర్ధరః॥ ౬ - విలుకానిపేళ్లు. An archer or bowman.

(స్యా)త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డీర

కాణ్డవాన్॥త్॥-కాణ్డీరః॥ ౨-అమ్ములేయాయుధముగాఁగలవాఁడు. One fighting only with arrows.

శ్శాక్తీకశ్శక్తిహేతికః॥ ౫౨౭॥

శాక్తీకః-శక్తిహేతికః॥౨-శక్తియేయాయుధముగాఁగలవానిపేళ్లు. A spearman.

యాష్టీక పారశ్వధికా (యష్టిస్వధితిహేతికా)।

యాష్టీకః=Armed with a club. పారశ్వధికః= Armed with a battle-axe. ఈరెండును వరుసగా యష్టిస్వధితిహేతికౌ=దుడ్డుకఱ్ఱయును గండ్రగొడ్డలియు నాయుధముగాఁగల వారిపేళ్లు.

నైస్త్రింశికో౽౭(సిహేతిస్స్యాత్) (త్సమౌ) ప్రాసికకౌన్తికౌ॥౫౨౮

నైస్త్రింశికః॥౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁగలవానిపేరు. Armed with a sword.

ప్రాసికః-కౌన్తికః॥౨-ఈఁటెవానిపేళ్లు. A lancer.

చర్మీ ఫలకపాణి(స్స్యాత్)	చర్మీ॥ న్॥-ఫలకపాణిః॥ ౨-అరిగవాని పేళ్లు, కేడెముగలవాఁడు. A shield-bearer.
పతాకీ వైజయన్తికః।	పతాకీ॥న్॥-వైజయన్తికః॥౨-పడగగలవాని పేళ్లు. టెక్కెముగలవాఁడు. A flag-bearer.
అనుప్లవ స్సహాయ శ్చానుచరో ఽభిచర (స్సమాః)॥ ౫౨౯॥	అనుప్లవః - సహాయః- అనుచరః-అభిచరః [పా]అభిసరః॥౪-తోడువచ్చినవాని పేళ్లు. A companion or follower.
పురోగాగ్రేసర ప్రష్ఠా గ్రతస్సర పురస్సరాః। పురోగమః పురోగామీ	పురోగః-అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః-అగ్రతస్సరః-పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామీ॥న్॥౭- ముందరనడచువాని పేళ్లు. A leader.
మన్దగామీ తు మన్థరః॥ ౫౩౦॥	మన్దగామీ॥న్॥-మన్థరః॥౨- మెల్లగానడచువాని పేళ్లు. Marching slow.
జఙ్ఘాలో ఽతిజవ	జఙ్ఘాలః-అతిజవః॥౨-వడిగానడచువాని పేళ్లు. [Marching fast.
(స్తుల్యౌ) జఙ్ఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ।	జఙ్ఘాకరికః-జాఙ్ఘికః॥౨-దూరముగాఁబోయి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకువాని పేళ్లు. A runner or express.
తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీ జవనో జవః॥ ౫౩౧॥	తరస్వీ॥న్॥-త్వరితః-వేగీ॥న్॥-ప్రజవీ॥న్॥-జవనః-జవః॥ ౬-వేగముగలవాని పేళ్లు. Expeditious.
జయ్యో (యశ్శక్యతే జేతుం)	జయ్యః॥ ౧-యః జేతుం శక్యతే = అవశ్యము గెలువశక్యమయిన వాని పేరు. Conquerable.
జేయో (జేతవ్యమాత్రకే)।	జేయః॥౧-జేతవ్యమాత్రకే=సామాన్యముగ గెలువఁదగినవానికి పేరు. Fit for conquest.
జైత్ర స్తు జేతా	జైత్రః-జేతా॥ఋ॥ ౨-గెలుచువాని పేళ్లు. A [conqueror.
(యో గచ్ఛ త్యలం విద్విషతః ప్రతి॥ ౫౩౨॥ (సో) ఽభ్యమిత్ర్యో ఽభ్యమిత్రీయో ఽప్యభ్యమిత్రీణ (ఇత్యపి)।	అభ్యమిత్ర్యః - అభ్యమిత్రీయః- అభ్యమిత్రీణః॥౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి=శత్రువులను గుఱించి, అలమ్=మిక్కిలియు, గచ్ఛతి=యుద్ధమునకుఁబోవుచున్నాఁడో, సః=వానిపేళ్లు. One who ably faces the foe.

ఊర్జస్వల స్స్యా దూర్జస్వీ(య ఊర్జో౽తిశయాన్వితః)॥ ౫౩౩॥

ఊర్జస్వలః-ఊర్జస్వీ ॥న్॥ ౨-ఊర్జో౽తిశయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని పేళ్లు. Strong; powerful; energetic.

స్యాదురస్వానురసిలో
Broad-chested.

ఉరస్వాన్॥త్॥-ఉరసిలః॥ ౨-ఘనమయినఱొమ్ముగలవానికిని ఱొమ్ము బలముగలవానికిని పేళ్లు.

రథికో రథిరో రథీ।

రథికః-రథిరః[పా]రథినః-రథీ॥న్॥ ౩-రథముమీఁదనుండువాని పేళ్లు. A person riding in a car.

(కామంగామ్య) నుకామీనో

అనుకామీనః॥ ౧-(యుద్ధాదులయందు) కామమ్=యథేష్టముగా, గామీ = పోవువాని పేళ్లు. One who goes or acts as he lists.

హ్యత్యన్తీన (స్తథా భృశమ్)॥ ౫౩౪॥

అత్యన్తీనః॥ ౧-తథాభృశమ్=మిక్కిలియుంబోవు స్వభావముగలవాఁడు. One who moves much.

శూరో వీరశ్చ విక్రాన్తో

శూరః-వీరః-విక్రాన్తః॥౩-శూరునిపేరు. A hero.

జేతా జిష్ణుశ్చ జిత్వరః।

జేతా॥ఋ॥-జిష్ణుః-జిత్వరః॥౩-గెలుచుస్వభావముగలవాఁడు. Victorious; used to conquer.

సాంయుగీనో (రణే సాధు)

సాంయుగీనః॥౧-రణే=యుద్ధమునందు, సాధుః=నేర్పరియైనవానిపేరు. Skilled in war.

(శస్త్రాజీవాదయస్త్రిషు)॥ ౫౩౫॥

శస్త్రాజీవాదయః= శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలు సాంయుగీన శబ్దమువఱకు నన్ని శబ్దములును॥త్రి॥

ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనా౽నీకినీ చమూః। వరూథినీ

ధ్వజినీ-వాహినీ-సేనా - పృతనా-అనీకినీ-చమూః-వరూథినీ॥స్త్రీ॥ ౭-చతురంగములతోఁగూడిన సేన పేళ్లు. An army; or forces.

బలం సైన్యం చక్రం చానీక (మస్త్రియామ్)॥ ౫౩౬॥

బలమ్-సైన్యమ్-చక్రమ్॥ న॥-అనీకమ్॥ప్న॥ ౪-గజాదిసేనాంగములకును సేనకును పేళ్లు. Part of an army. An army.

వ్యూహస్తు బలవిన్యాసో

వ్యూహః-బలవిన్యాసః॥ పు॥ ౨-సేనయొడ్డుట పేళ్లు. Array of troops.

(భేదా) దణ్డాదయో (యుధి)।

యుధి = యుద్ధకాలమునఁ జేయంబడు, దణ్డాదయః=దండభోగ మండలాసంహాతములు మొదల

యినివి, భేదాః=వ్యూహభేదములు. బలము సర్ద్గముగానిలుపుటదండము, in line. ఒకటికి వెనుక నొకటనిలుపుటభోగము, in column. గుండ్రముగానిలుపుట మండలము, in a circle. వేఱువేఱుగానిలుపుట యసంహతము, in separate order.

Different forms of array.

ప్రత్యాసారో (వ్యూహపార్ష్ణిః)

ప్రత్యాసారః॥పు॥౧-వ్యూహపార్ష్ణిః= వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేన పేరు, The rear.

(సైన్యపృష్ఠే) ప్రతిగ్రహః॥ Reserve.

ప్రతిగ్రహః॥పు॥౧-సైన్యపృష్ఠే=సేనకు వెనుక నన్నూఱు వింట్లపట్టుననుండు ప్రత్యేకమైన సేన.

(ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా) పత్తిః(పఞ్చ పదాతికా।) A platoon.

పత్తిః॥స్త్రీ॥ ౧-ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా=ఒక యేనుఁగు నొక్క రథమును మూఁడుగుఱ్ఱములును గలిగి, పఞ్చపదాతికా=ఐదుగురు కాలిబంట్లును గల సేన.

(పత్త్యఙ్గై స్త్రిగుణై స్సర్వైః క్రమా దాఖ్యా యథోత్తరమ్)॥ ౫౩౭॥ సేనాముఖం గుల్మగణౌ వాహినీ పృతనాచమూః। అనీకినీ

పత్త్యఙ్గైః = పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః= ముమ్మడింపఁబడిన, సర్వైః=సమస్తములయిన గజరథతురగపదాతులతోఁగూడియున్న యేడు సేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు. అనఁగా, 3-పత్తులు సేనాముఖము. 3-సేనాముఖములుగుల్మము. 3-గుల్మములుగణము. 3-గణములువాహిని. 3-వాహినులుపృతన.3-పృతనలుచమువు. 3-చమువులు అనీకిని.అనియర్థము. సేనాముఖమ్॥న॥-గుల్మః-గణః॥పు॥-వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ॥స్త్రీ॥

(దశానీకి)న్యోక్షౌహిణ్యా A complete army.

అక్షౌహిణీ॥స్త్రీ॥౧-దశ=పది,అనీకిన్యః=అనీకినులు గూడినసేనపేరు. అనగా ౨౧౮౭౦ ఏనుఁగులు-అన్నిరథములు-౬౫౬౧౦గుఱ్ఱములు-౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లునుగలసేన యక్షౌహిణి.

ధనసంపది॥ ౫౩౮॥ సం

సంపత్॥ద॥-సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥స్త్రీ॥౪-సం

సత్తిః శ్రీశ్చ లక్ష్మీశ్చ

సదపేళ్లు. Success or prosperity.

విపత్త్యాంవిపదాపదా।

విపత్తిః-విపత్ ॥ద్॥-ఆపత్ ॥ద్, స్త్రీ॥ 3-ఆపద పేళ్లు. Adversity; poverty.

ఆయుధం తు ప్రహరణం శస్త్ర మస్త్ర (మథాస్త్రియాః॥) ౫౮౦॥

ఆయుధమ్-ప్రహరణమ్-శస్త్రమ్-అస్త్రమ్ ॥ న॥౪-ఆయుధముపేళ్లు. A weapon.

ధను శ్చాపౌ ధన్వ శరాసన కోదణ్డకార్ముకమ్। ఇష్వాసోఽప్య

ధనుః॥స్,న॥ [ప]ధనుః॥ఉ,పు॥[ప]ధనూః॥స్త్రీ॥-చాపః॥పు॥-ధన్వ॥న్॥-శరాసనమ్-కోదణ్డమ్-కార్ముకమ్॥న॥-ఇష్వాసః॥పు॥౭-వింటిపేళ్లు. A bow.

(థకర్ణస్య) కాలపృష్ఠం(శరాసనమ్)॥

కాలపృష్ఠమ్॥న॥౧-కర్ణస్య=కర్ణునియొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు. The bow of Karna.

(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీవగాణ్డివౌ(పున్నపుంసకౌ)

గాణ్డీవః-గాణ్డివః ॥ పు ॥ ౨-కపిధ్వజస్య=అర్జునునియొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు.

కోటి (రస్యా) టనీ

కోటిః-అటనీ[పా]అటనిః ॥స్త్రీ॥ ౨-అస్య = ఈ వింటికొప్పుపేరు. Notched extremity of a bow.

గోధాతలం (జ్యాఘాతవారణే)॥ ౫౮౨॥

గోధా॥స్త్రీ॥-తలమ్॥ న ॥. ౨-జ్యాఘాతవారణే=వింటినారి దెబ్బతప్పించుటకై చేతగట్టుకొను తోలుపేళ్లు. Leathern fence for the arm.

లస్తక(స్తుధనుర్మధ్యం)

లస్తకః॥పు॥౧- ధనుర్మధ్యమ్ = వింటినడుముపేరు. Middle of the bow.

మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః।

మౌర్వీ-జ్యా-శిఞ్జినీ॥స్త్రీ॥-గుణః ॥ పు ॥ ౪-వింటినారిపేళ్లు. The bow-string.

(స్యా) త్ప్రత్యాలీఢమాలీఢ (మిత్యాదిస్థానపఞ్చకమ్) ౫౮౩॥

Five attitudes in shooting.

ప్రత్యాలీఢమ్-ఆలీఢమ్॥న॥౨ను-ఇత్యాది అన్నందుచేత, సమపదమ్, వైశాఖమ్, మణ్డలమ్॥న॥ 3-ను, స్థానపఞ్చకమ్=ఈ౫ను అయిదువిధములైన విలుకాండ్రనిలుకడపేళ్లు. ఎడమకాలు ముందరికి చాంచినిలుచుట ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలుముందరికిచాంచినిలుచుటయాలీఢము. రెండుకాళ్లుసమముగానిలుచుటసమపదము. రెండుకాళ్లకునడుమ

జానెడు యెడముగలుగ నిలుచుట వైశాఖము రెండు కాళ్లను మండలాకారము నిలుచుట మండలము.

లక్ష్యంలక్షంశరవ్యం చ

లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥న॥ 3 - గుఱిపేళ్లు. A butt or mark.

శరాభ్యాస ఉపాసనమ్।

శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్॥న॥ ౨-విలువిద్య నేర్చుకొనుట పేళ్లు. Archery.

పృషత్క బాణ విశిఖా అజిహ్మగ ఖగాశుగాః॥౫౮౭॥ కలమ్బ మార్గణ శరాః పత్త్రీ రోప ఇషు (ర్ద్వయోః)।

పృషత్కః-బాణః-విశిఖః-అజిహ్మగః - ఖగః-ఆశుగః-కలమ్బః-మార్గణః-శరః[పా]సరః-పత్త్రీ॥న॥-రోపః॥పు॥-ఇషుః॥ ప్స॥ ౧౨ - అమ్ములపేళ్లు. An arrow.

ప్రక్ష్వేడనాస్తు నారాచాః

ప్రక్ష్వేడనః-నారాచః॥ పు ॥ ౨-నారసముల పేళ్లు. Iron arrows.

పక్షో వాజ (స్త్రిషూత్తరే)॥౫౮౮॥

పక్షః-వాజః॥పు॥౨- ఱెక్కలపేళ్లు. ఱెక్కలు. Feather of an arrow. ముందు చెప్పఁగల నిరస్త దిగ్ధలిప్తక శబ్దములు-3॥ త్రి॥

నిరస్తః ప్రహితే బాణే)

నిరస్తః॥ ౧-ప్రహితే = వేయఁబడిన, బాణే= బాణముపేరు. Shot, an as arrow.

(విషాక్తే)దిగ్ధలిప్తకౌ।

దిగ్ధః-లిప్తకః॥౨-విషాక్తే= విషము చేతఁబూయఁబడిన బాణముపేరు. Poisoned arrow.

తూణోపాసఙ్గతూణీరనిషఙ్గా ఇషుధి (ర్ద్వయోః) ౫౮౯॥ తూణ్యాం

తూణః-ఉపాసఙ్గః - తూణీరః - నిషఙ్గః॥పు॥-ఇషుధిః॥ ప్స॥-తూణీ [ప] తూణా॥స్త్రీ॥ ౬- అమ్ముల పొదిపేళ్లు. A quiver.

ఖడ్గేతు నిస్త్రింశ చన్ద్రహాసాసిరిష్టయః। కౌక్షేయకో మణ్డలాగ్రః కరవాలః కృపాణ (వత్)॥

ఖడ్గః - నిస్త్రింశః-చన్ద్రహాసః - అసిః - రిష్టిః-కౌక్షేయకః - మణ్డలాగ్రః-కరవాలః [పా]కరపాలః-కృపాణః॥ పు॥ ౯ - ఖడ్గముపేళ్లు, పెద్దకత్తి. A scimitar.

త్సరుః (ఖడ్గాదిముష్టౌ స్యాత్)

త్సరుః॥పు॥౧-ఖడ్గాదిముష్టౌ=ఖడ్గము జముదాడి మొదలయిన యాయుధములపిడిపేరు, పరుజులు.

	A hilt or handle.
మేఖలా (తన్నిబన్ధనమ్)।	మేఖలా॥సీ॥ ౧-తన్నిబన్ధనం=ఆయాయాయుధముజారకుండ మొకట్టునట్టుకట్టుపేరు. A sword knot.
ఫలకోఽ(స్త్రీ) ఫలం చర్మ	ఫలకః॥పు॥- ఫలమ్- చర్మ॥న్, న॥౩-అరిగ పేళ్లు, కేడెము. A shield.
సంగ్రాహో (ముష్టిరస్య యః)॥ ౫౮౭॥	సంగ్రాహః॥పు॥౧ - అస్యయఃముష్టిః=ఈయరిగపట్టు పిడిపేరు. The gripe of a shield.
ద్రుఘణేముద్గరఘనౌ	ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః॥పు॥ ౩ - ఇనుపగుదియపేళ్లు. A mallet.
(స్యా) దీలీకరవాలికా।	ఈలీ [పా] ఈలిః-కరవాలికా[పా]కరపాలికా॥సీ॥ ౨ - తులునకత్తిపేళ్లు. A short sword.
భిన్దిపాల స్సృగ (స్తుల్యౌ) A short arrow.	భిన్దిపాలః[పా]భిణ్డిపాలః-సృగః॥పు॥౨- హస్తప్రమాణమైన విడిచివాటుగుదియపేళ్లు.
పరిఘః పరిఘాతనః॥ ౫౮౯॥ (ద్వయోః)	పరిఘః-పరిఘాతనః॥పు॥౨-ఇనుపకట్లగుదియపేళ్లు. A bludgeon.
కుఠారస్స్వధితిః పరశుశ్చ పరశ్వధః।	కుఠారః॥పు॥-స్వధితిః॥పు॥-పరశుః-పరశ్వధః॥పు॥ ౪-గండగొడ్డలిపేళ్లు. An axe.
(స్యా) చ్ఛుస్త్రీ చాసిపుత్రీ చ చ్ఛురికాచాసిధేనుకా॥ ౫౯౦॥	శస్త్రీ-అసిపుత్రీ - ఛురికా - అసిధేనుకా॥సీ॥ ౪-సురియకత్తిపేళ్లు, చూరకత్తి. A knife.
(వాపుంసి) శల్యం శఙ్కు (ర్నా)	శల్యమ్॥న॥-శఙ్కుః॥పు॥౨-వసిపేళ్లు, సెలకట్టు. A javelin, the pointed end of an arrow.
సర్వలా తోమరోఽ (స్త్రియామ్)।	సర్వలా [పా] శర్వలా॥ సీ॥-తోమరః॥ న॥ ౨- నేజాపేళ్లు, చిల్లకోల. An iron crow.
ప్రాస స్తు కున్తః	ప్రాసః-కున్తః॥పు॥ ౨-ఈటెపేళ్లు, బల్లెము. A bearded dart.
కోణ(స్తుస్త్రియః)పాల్యశ్రికోటయః॥ ౫౯౧॥	కోణః॥పు॥-పాలిః-అశ్రిః-కోటిః॥ సీ॥ ౪-అంచుపేళ్లు, కొన. Sharp edge of a sword.
సర్వాభిసార స్సర్వౌఘ స్సర్వసన్నహ నా	సర్వాభిసారః-సర్వౌఘః-సర్వసన్నహనః॥పు॥ ౩ - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్తపడుట

(రథకః) పేళ్లు. Assembling of a complete army.

లోహాభిసారోఽస్త్రభృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః॥ ౫౫-౨॥

లోహాభిసారః॥ పు॥ ౧ - యుద్ధప్రయాణాదులయందు, అస్త్రభృతామ్=ఆయుధమునుధరించిన, రాజ్ఞామ్=రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః= ఆయుధములనివాళింపుపేరు. Lustration of arms.

(యత్సేనయాఽభిగమన మరౌ త) దభిషేణనమ్।

అభిషేణనమ్॥న॥౧- సేనయా=సేనతో, అరౌ=పగవానికి, అభిగమనం యత్ తత్=ఎదురుగాఁబోవుట పేరు. March to repel an army.

యాత్రావ్రజ్యాఽభినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః॥ ౫౫౩॥

యాత్రా-వ్రజ్యా॥సీ॥-అభినిర్యాణమ్- ప్రస్థానమ్-గమనమ్॥న॥-గమః॥ పు॥ ౬-గెలువనిశ్చయించిన రాజుయొక్క పయనము. March of an assailant.

(స్యా) దాసారః ప్రసరణం

ఆసారః॥పు॥-ప్రసరణమ్॥న॥ [ప]ప్రసరణీ॥సీ॥ ౨-అంతట సేన వ్యాపించుట. Surrounding a foe.

ప్రచక్రం చలితా (రథకమ్)।

ప్రచక్రమ్ - చలిమ్॥ ౨ - కదలిన సేన పేరు. ఇదిఅమరమాలోక్తిచేత॥త్రి॥An army in motion.

(అహితాన్ప్రత్యభీతస్య రణే యాన) మభిక్రమః॥ ౫౫౪॥

అభిక్రమః [పా] అతిక్రమః॥పు॥౧-అహితాన్ ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య=భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధవిషయమై, యానమ్=పోవుటపేరు. A gallant attack.

వైతాలికా బోధకరా

వైతాలికః-బోధకరః॥పు॥౨-వేకువను రాజుల మేలుకొలుపు పాఠకుల పేళ్లు. Minstrels that awaken kings at dawn.

శ్చాక్రికా ఘాణ్టికా (రథకాః)

చాక్రికః-ఘాణ్టికః॥పు॥౨-అనేకులుగాఁగూడి స్తోత్రము చేయువారి పేళ్లు. Bards in throngs, who chant in chorus. ఘంటా వాద్యము చేత నిద్రమేలుకొలుపు వారిపేళ్లని కొందఱు.

(స్యు)ర్మాగధాస్తు మగధా

మాగధః-మగధః [పా] మధుకః॥పు॥ ౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు. A bard by birth.

వన్దినః స్తుతిపాఠకాః॥

వన్దీ॥న్॥- స్తుతిపాఠకః॥పు॥ ౨-పరాక్రమాదు

౫౫౫॥ లను స్తుతించు వారిపేళ్లు. A panegyrist.

సంశప్తకా (స్తుసమయా త్సంగ్రామా దనివర్తినః)।

సంశప్తకః॥పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టుపెట్టుకొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి, అనివర్తినః=మరలనివారిపేరు. Chosen soldiers sworn not to recede.

రేణు (ర్ద్వయోః స్త్రియాం) ధూలిః పాంసు (ర్నా న ద్వయో)ర్రజః॥ ౫౫౬॥ చూర్ణే క్షోద

రేణుః॥ప్ర॥-ధూలిః॥స్త్రీ॥-పాంసుః [ప] పాంశుః॥పు॥ రజః॥న్, న॥౪-ధూళిపేళ్లు. Dust. చూర్ణః॥ప్ర॥-క్షోదః॥ పు॥ ౨ = ఒకవస్తువును గొట్టినపొడిపేళ్లు. Powder. మొరముతోఁగూడినధూళిపేళ్లనికొందఱందురు. ఈ నామములను ధూళిపేళ్లని కొందఱు.

స్సముత్పిఞ్జపిఞ్జలౌ(భృశ మాకులే)।

సముత్పిఞ్జః-పిఞ్జలః॥పు॥ ౨-భృశమ్=మిక్కిలి, ఆకులే=కలఁగిన సేన మొదలయిన వస్తువుపేళ్లు. An army in great disorder.

పతాకా వైజయన్తీ (స్యా) త్కేతనం ధ్వజ (మస్త్రియామ్)॥ ౫౫౭॥

పతాకా-వైజయన్తీ॥స్త్రీ॥-కేతనమ్॥న॥- ధ్వజమ్॥ప్ర॥౪-టెక్కెము పేళ్లు. A flag or banner.

(సా) వీరాశంసనం యుద్ధభూమి ర్యాఽతి భయప్రదా।

వీరాశంసనమ్॥న॥౧-అతిభయప్రదా= మిక్కిలి భయంకరమైన, యా=ఏయుద్ధభూమి గలదో, సా=ఆయుద్ధభూమిపేరు. The post of danger.

(అహంపూర్వమహం పూర్వమి) త్యహంపూర్వికా(స్త్రియాం)॥౫౫౮॥

అహంపూర్వికా॥స్త్రీ॥౧-అహంపూర్వమ్=నేను ముందు చేసెద, అహంపూర్వమ్=నేనుముందు చేసెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా =క్రియపేరు. Emulation for precedence.

ఆహోపురుషికా (దర్పా ద్యాస్యా త్సంభావనాత్మని)।

ఆహోపురుషికా॥ స్త్రీ॥ ౧-దర్పాత్ =గర్వమువలన,ఆత్మని=తనయందు, సంభావనా=అడ్డములేని సామర్థ్యముగలదని తలంచుట. Self-exultation.

అహమహమికా(తు సా స్యా త్పరస్పరం యో భవ త్యహంకారః)॥ ౫౫౯॥

అహమహమికా॥స్త్రీ॥౧-పరస్పరమ్= నేనె సమర్థుఁడను నేనె సమర్థుఁడనని వీరులకొకరి కొకరికి, యః అహంకారః = ఏ యహంకారము గలదో, సా=దానిపేరు. Military vaunting.

ద్రవిణం తరస్సహో బల శౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ। శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో

విక్రమ స్త్వతిశక్తితా॥ ౫౬౦॥

ద్రవిణమ్-తరః॥ స॥-సహః॥ స॥ - బలమ్ - శౌర్యమ్-స్థామ॥న॥-శుష్మమ్॥న॥-శక్తిః॥స్త్రీ॥-పరాక్రమః-ప్రాణః॥ పు॥ ౧౦-బలిమి పేళ్లు. Strength; bravery.

విక్రమః॥పు॥-అతిశక్తితా॥స్త్రీ॥౨-అధికమయిన బలిమి. Heroic valour. Extraordinary prowess.

వీరపాణం(తుయత్పానం వృత్తే భావిని వా రణే)।

వీరపాణమ్॥న॥ ౧-రణేఃయుద్ధము, వృత్తేవా= నడచియుండఁగా నయిన, భావినివా = నడవఁబోవుచునుండఁగా నయిన, పానమ్ = వీరులు చేయుమద్యపానము పేరు. Drink of warriors.

యుద్ధ మాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్॥ మృధ మాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయికమ్। (అస్త్రియాం) సమరానీక రణాః కలహ విగ్రహౌ॥ సంప్రహారాభిసంపాత కలి సంస్ఫోట సంయుగాః। అభ్యామర్ద సమాఘాత సంగ్రామాభ్యాగమాహవాః॥ సముదాయః (స్త్రియ) స్సంయ త్సమి త్యాజి సమి ద్యుధః।

యుద్ధమ్ - ఆయోధనమ్-జన్యమ్-ప్రధనమ్-ప్రవిదారణమ్-మృధమ్-ఆస్కన్దనమ్ -సఙ్ఖ్యమ్-సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ [సా] సంపరాయికమ్॥ న॥-సమరః-అనీకః-రణః॥ పు॥-కలహః-విగ్రహః-సంప్రహారః - అభిసంపాతః - కలిః - సంస్ఫోటః - సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః - ఆహవః - సముదాయః॥ పు॥ - సంయత్ - సమితిః - ఆజిః - సమిత్॥త్॥-యుత్॥ధ్, స్త్రీ॥ ౩౧ - యుద్ధము పేళ్లు. సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు. War, battle, combat.

నియుద్ధం బాహుయుద్ధేఽథ

నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్॥న॥౨-భుజయుద్ధము పేరు. పెనఁగులాడుట. Close fight, struggle.

తుములం(రణసంకులే)।

A confused combat.

తుములమ్॥న॥౧-రణసంకులే= రెండు సేనలు దొమ్మిగాఁ దాఁకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును.

క్ష్వేడా తు సింహనాద (స్స్యాత్)	క్ష్వేడా॥స్త్రీ॥-సింహనాదః॥పు॥ ౨-శత్రువునుభంగపెట్టుటకైచేయంబడు బొబ్బరింత పేళ్లు. War-whoop.
(కరిణాం) ఘటనాఘటా ।	ఘటనా-ఘటా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క గుంపు పేరు. Troop of elephants.
క్రన్దనం (యోధసంరావః)	క్రన్దనమ్॥న॥-యోధసంరావః॥పు॥౨-యుద్ధమున భటులమ్రోఁతపేళ్లు. వీరాలాపములనికొందఱు. Mutual defiance of combatants.
బృంహితం కరిగర్జితమ్॥ ౫౬౫॥	బృంహితమ్॥న॥-కరిగర్జితమ్॥న॥౨-ఏనుఁగుల మ్రోఁతపేరు. Roaring of elephants.
విస్ఫారో (ధనుషః స్వనః)	విస్ఫారః॥ పు॥ ౧-ధనుషః=వింటియొక్క,స్వనః=మ్రోఁత పేరు. Twang of a bow.
పటహాఽడమ్బరౌ (సమౌ)।	పటహః-ఆడమ్బరః॥పు॥ ౨-యుద్ధమునందలి సంరంభము పేళ్లు. యుద్ధమునందలి నిస్సాణపు మ్రోఁతయని కొందఱు. Drum used in battle.
ప్రసభం తు బలాత్కారో హఠో	ప్రసభమ్॥న॥-బలాత్కారః-హఠః॥ పు॥ 3-బలాత్కారము పేళ్లు. Violence, force.
థ స్ఖలితం ఛలమ్ ॥ ౫౬౬॥	స్ఖలితమ్-ఛలమ్॥న॥ ౨-యుద్ధమునమర్యాద తప్పుట పేళ్లు. Fraud; Stratagem; circumvention.
అజన్యం క్లీబ ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్సమంత్రయమ్)।	అజన్యమ్॥న॥-ఉత్పాతః - ఉపసర్గః॥పు॥3-ఉత్పాతము పేళ్లు. A portent. Any unusual phenomenon boding calamity.
మూర్ఛా తు కశ్మలం మోహో	మూర్ఛా॥స్త్రీ॥-కశ్మలమ్॥న॥-మోహః॥పు॥ 3-సొమ్మసిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట. Fainting.
ప్యవమర్ద స్తుపీడనమ్। Devastation. ౫౬౭॥	అవమర్దః॥పు॥-పీడనమ్॥న॥౨-పరచక్రముచేతనైన దేశముయొక్క రాయిడిపేళ్లు.ఒరసికొనుట.
అభ్యవస్కన్దనం త్వభ్యాసాదనం	అభ్యవస్కన్దనమ్-అభ్యాసాదనమ్॥న॥ ౨-మోసముచేఁ బరచక్రము నాక్రమించుటపేళ్లు, దోఁపుడు. Striking to disable the foe. Assault.
విజయో జయః ।	విజయః-జయః॥పు॥౨-గెలుపుపేళ్లు, Victory.

వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో వైరనిర్యాతనం చ సా॥

వైరశుద్ధిః॥స్త్రీ॥-ప్రతీకారః॥పు॥-వైరనిర్యాతనమ్॥న॥౩-పగదీర్చుకొనుట పేళ్లు. Revenge.

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవో ద్రవః। అపక్రమోఽపయానం చ

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః-సంద్రావః-సందావః-విద్రవః-ద్రవః-అపక్రమః॥పు॥-అపయానమ్॥న॥౮-పాఱిపోవుట పేళ్లు. Flight; retreat.

[భఙ్గః=ఓటమి పేరు, ఓడుట. Defeat.

(రణే భఙ్గః) పరాజయః॥

పరాజయః॥పు॥ ౧-రణే=యుద్ధమునందలి, భ

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః-పరాభూతః॥త్రి॥ ౨-ఓడినవాని పేళ్లు, Defeated; vanquished.

(త్రిషు) నష్టతిరోహితౌ।

నష్టః-తిరోహితః॥త్రి॥ ౨-ఓడిదాఁగినవాని పేళ్లు. Missing; having disappeared.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం విశారణమ్॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్। నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థనమపాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహననం క్షణనం పరివర్జనమ్। నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనాని చ। ఆలమ్భ పిఞ్జ విశర ఘాతోన్మాథ వధా అపి॥ ౧23॥

ప్రమాపణమ్-నిబర్హణమ్-నికారణమ్-నిశారణమ్ [పా] విశారణమ్-ప్రవాసనమ్-పరాసనమ్-నిషూదనమ్-నిహింసనమ్-నిర్వాపణమ్-సంజ్ఞపనమ్-నిర్గ్రన్థనమ్-అపాసనమ్-నిస్తర్హణమ్-నిహననమ్-క్షణనమ్-పరివర్జనమ్-నిర్వాసనమ్-విశసనమ్-మారణమ్-ప్రతిఘాతనమ్-ఉద్వాసనమ్-ప్రమథనమ్-క్రథనమ్-ఉజ్జాసనమ్॥న॥-ఆలమ్భః-పిఞ్జః-విశరః-ఘాతః-ఉన్మాథః [పా] ఉన్మథః-వధః॥పు॥-ఈ ౩౦ దియు చంపుట పేళ్లు. Slaughter; killing; destroying.

స్యాత్పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రలయోఽత్యయః। అన్తో నా

పఞ్చతా॥స్త్రీ॥ [పా] పఞ్చత్వమ్-కాలధర్మః-దిష్టాన్తః-ప్రలయః-అత్యయః-అన్తః-నాశః॥పు॥-మృత్యుః॥పు॥-మరణమ్॥న॥-నిధనః॥పు॥

శో (ద్వయో) ర్మృత్యు ర్మరణంనిధనోఽ (స్త్రియామ్)॥ ౫౭౪॥

౧౦-చావుపేళ్లు. Death.

పరాసు ప్రాప్తపఞ్చత్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః। మృత ప్రమీతౌ (త్రిష్వేతే)

పరాసుః - ప్రాప్తపఞ్చత్వః - పరేతః - ప్రేతః-సంస్థితః - మృతః - ప్రమీతః॥ త్రి॥ ౭-చచ్చినవానిపేళ్లు. Dead, perished.

చితా చిత్యా చితిః (స్త్రియామ్)॥ ౫౭౫॥

చితా-చిత్యా-చితిః॥ స్త్రీ॥ ౩॥ సొద. A funeral pile.

కబన్ధోఽ (స్త్రీ క్రియాయుక్తమపమూర్ధకలేబరమ్)।

కబన్ధః॥ ప్న॥ ౧-క్రియాయుక్తమ్=నర్తనక్రియతోఁగూడిన, అపమూర్ధకలేబరమ్=తలపోయినశరీరముపేరు. A headless trunk.

శ్మశానం (స్యా) త్పితృవనం

శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥ న॥ ౨-శ్మశానముపేళ్లు. ఒలికిమిట్ట. Cemetery; cremation ground.

కుణప శ్శవ (మస్త్రియామ్)॥ ప్రగ్రహో పగ్రహౌ బన్ద్యాం

కుణపః॥ పు॥-శవమ్॥ ప్న॥ ౨-పీనుఁగు. Corpse.

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥ పు॥-బన్దీ॥ స్త్రీ॥ ౩ - చెఱసాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు. A prisoner. A man or beast confined.

కారా (స్యా) ద్బన్ధనాలయే।

కారా॥స్త్రీ॥-బన్ధనాలయః॥ పు॥ ౨ - చెఱసాలపేళ్లు. A prison, or jail.

(పుంసి భూ) మ్న్యసవః ప్రాణా (శ్చైవం)

అసవః॥ ఉ,బ॥-ప్రాణాః॥అ,బ,పు॥ ౨-ప్రాణములపేళ్లు. Inspiration and respiration of five sorts.

జీవోఽసుధారణమ్॥ ౫౭౭॥

జీవః॥ పు॥-అసుధారణమ్॥న॥ ౨ - ప్రాణములధరించుటపేళ్లు. Life.

ఆయు ర్జీవితకాలో (నా)

ఆయుః॥ స్, న॥-జీవితకాలః॥ పు॥ ౨-ఆయుస్సుపేళ్లు, బ్రతికియుండుకాలము. Age; duration of life.

జీవాతు ర్జీవనౌషధమ్।

జీవాతుః॥ పు॥ -జీవనౌషధమ్॥ న॥ ౨-బ్రతికించుమందు. A drug to revive the dead.

ఇతి క్షత్రియవర్గః.

క్షత్రియులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఊరవ్యా ఊరుజా అ
ర్యా వైశ్యా భూమి
స్పృశో విశః॥ ౫౭౮॥

ఊరవ్యః - ఊరుజః - అర్యః - వైశ్యః - భూమిస్పృక్॥ శ్॥-విట్॥ శ్, పు॥ ౬ - వైశ్యులపేళ్లు. A man of the agricultural or mercantile tribe.

ఆజీవో జీవికా వార్తా
వృత్తి ర్వర్తన జీవనే।

ఆజీవః॥ పు॥-జీవికా - వార్తా-వృత్తిః॥స్త్రీ॥-వర్తనమ్-జీవనమ్॥న॥౬-సామాన్యముగా జీవనోపాయముపేళ్లు, బ్రతుకు. Livelihood; profession.

(స్త్రియాం) కృషిః పా
శుపాల్యం వాణిజ్యం (చే
తి వృత్తయః)॥ ౫౭౯॥

కృషిః॥స్త్రీ॥=దున్నిపైరుపెట్టుట, Agriculture. పాశుపాల్యమ్॥న॥ = గోమహిష్యాదులనుపాలించుట, Pasture. వాణిజ్యమ్॥ న ॥ = బేరమాడుట, Merchandize. ఇతి=ఈ3ను, వృత్తయః =ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు. [శూద్రవృత్తి.Service.

సేవా శ్వవృత్తి
రనృతం కృషిః

సేవా - శ్వవృత్తిః॥స్త్రీ॥_౨-కొలువుగొలుచుట, అనృతమ్॥ న॥-కృషిః ॥ స్త్రీ॥ _౨-దున్నిపైరుపెట్టుట పేరు. Husbandry, agriculture.

(ఉఞ్ఛశిలం)త్వృతమ్।

ఋతమ్॥న॥౧-ఉఞ్ఛశిలమ్ = (ఊచులలోఁబడియున్నగింజల నేఱుకొని బ్రతుకుటయుంఛము, Gathering of grains. మళ్లలోఁబడిన యెన్నులు ఏఱుకొని బ్రతుకుటశిలము, Gleaning ears of corn.) ఈ రెంటికిని పేరు.

(ద్వేయాచితాయాచి
తయో ర్యథాసంఖ్యం)
మృతామృతే॥ ౫౮౦॥

మృతమ్,Alms solicited. అమృతమ్॥న॥,Alms unsolicited. ద్వే = ఈ ౨ను, యథాసంఖ్యమ్=వరుసగా, యాచితాయాచితయోః=ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరినడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు.

సత్యానృతం(వణిగ్భా
వ)

సత్యానృతమ్॥ న॥ ౧-వణిగ్భావః=బేరమాడుట. క్రయవిక్రయాదివ్యాపారము.Traffic; commerce.

(స్యా)దృణం పర్యు
దఞ్చనమ్। ఉద్ధారో౽
ర్థప్రయోగ స్తుకుసీదం
వృద్ధిజీవికా॥ ౫౮౧॥

ఋణమ్-పర్యుదఞ్చనమ్॥ న॥-ఉద్ధారః॥పు॥3. అప్పుపేళ్లు. Debt.
అర్థప్రయోగః॥పు॥-కుసీదమ్॥న॥-వృద్ధిజీవికా॥ స్త్రీ ॥ 3-వడ్డిపేళ్లు. Usury; profession of money lenders.

(యాచ్ఞయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥ న॥ ౧ - యాచ్ఞయా = అడుగుట చేత, ఆప్తమ్=పొందఁబడినవస్తువుపేరు. ఎరువును. A loan; a borrowed thing.

(నిమయా) దాపమిత్యకమ్।

ఆపమిత్యకమ్॥ న॥ ౧-నిమయాత్ = మార్చుకొనుటవలనఁబొందఁబడిన వస్తువుపేరు. A thing obtained by barter. ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందుచెప్పఁగలశబ్దములకు "ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు" అనిలింగము చెప్పఁబడును.

. ఉత్తమర్ణాధమర్ణౌ (ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ క్రమాత్)॥

ఉత్తమర్ణః=creditor. అధమర్ణః=debtor. ఈ ౨ను, క్రమాత్=వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ=అప్పిచ్చినవానికిని అప్పుపుచ్చుకొన్నవానికిని పేళ్లు.

కుసీదికో వార్ధుషికో వృద్ధ్యాజీవశ్చ వార్ధుషిః।

కుసీదికః-వార్ధుషికః-వృద్ధ్యాజీవః - వార్ధుషిః॥ ౪-వడ్డిచేత బ్రదుకువానిపేళ్లు. A usurer.

క్షేత్రాజీవః కర్షకశ్చ కృషికశ్చ కృషీవలః॥

క్షేత్రాజీవః- కర్షకః[పా]కార్షకః-కృషికః-కృషీవలః॥ ౪-దున్ని బ్రదుకువాఁడు. A husbandman.

(క్షేత్రం) వ్రైహేయ శాలేయం (వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్)।

వ్రైహేయమ్, A field fit for corn. శాలేయమ్,—for rice. ఈ ౨ను-వరుసగా, వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు పండుటకుఁదగిన, క్షేత్రమ్=క్షేత్రముపేళ్లు.

యవ్యం యవక్యం షష్టిక్యం (యవాదిభవనం హియత్)॥ ౨౮-౪॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్-షష్టిక్యమ్॥ ఈ౩ను-వరుసగా, యవాదిభవనమ్=యవలుయవకలు షష్టికలు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

తిల్యతైలీన (వన్మాషోమాణు భఙ్గా ద్విరూపతా)।

తిల్యమ్-తైలీనమ్॥ ౨-నువ్వులుపండుక్షేత్రము పేళ్లు. మాష = మినుములు, ఉమా = నల్లయగిసెలు, అణు=చిఱువడ్లు, భఙ్గా=జనుము॥ ఈ౪ను-పండుక్షేత్రములకును, ద్విరూపతా=(మాష్యమ్-మాషీణమ్, ఉమ్యమ్-ఔమీనమ్, అణవ్యమ్-ఆణవీనమ్, భఙ్గ్యమ్-భాఙ్గీనమ్,అని) రెండేసిపేళ్లు.

మౌద్గీన కౌద్రవీణాది

మౌద్గీనమ్-కౌద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ను-ఆదిపదము

(శేషధాన్యోద్భవ వ్రీహి చితమ్)॥ ౫౦౫॥

చేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యోద్భవ వ్రీహిచితమ్=పెసలు,ఆళ్లు,మసూరీలు మొదలయిన యామాధాన్యములు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతం తూప్తకృష్టం

బీజాకృతమ్-ఉప్తకృష్టమ్॥౨-ముందువిత్తివెనుక దున్నిన క్షేత్రము. Land ploughed after sowing.

సీత్యం కృష్టంచ హాల్య (వత్)।

సీత్యమ్-కృష్టమ్-హాల్యమ్ ॥౩- దున్నినక్షేత్రము పేళ్లు. Ploughed, tilled.

త్రిగుణాకృతం తృతీయాకృతం త్రిహాల్యం త్రిసీత్య (మపి తస్మిన్)॥

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్ త్రిహాల్యమ్-త్రిసీత్యమ్ ॥౪ - మూడుచాళ్లుదున్నినక్షేత్రము పేళ్లు. Thrice ploughed.

ద్విగుణాకృతే (తు తత్సర్వం ద్విపూర్వం) శమ్బాకృత (మపీహ)।

Twice ploughed.

ద్విగుణాకృతమ్-ద్వితీయాకృతమ్ - ద్విహాల్యమ్-ద్విసీత్యమ్॥ తత్=అనుసట్టి, పూర్వంసర్వమ్=ఈరను-శమ్బాకృతమ్ [పా] సమ్బాకృతమ్-అనునది ంయు, ఈ౫ను, ద్విగుణాకృతే=రెండుచాళ్లు దున్నినభూమియందు వర్తించును.

(ద్రోణాఢకాది వాపాదౌ) ద్రౌణి కాఢకికాదయః॥ ౫౦౬॥

ద్రౌణికః-ఆఢకికః॥ ఈ౨ను, ఆదిపదము చేత ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్దుము వి త్తెడు భూమికిని, తూమువిత్తెడు భూమికిని,ఆదిపదనుు చేత కుంచెడు విత్తుభూమి మొదలయినవానికిని పేళ్లు.

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీక

ఖారీకః॥ ౧-ఖారీవాపః = పుట్టెడువిత్తులువిత్తు క్షేత్రమునకు పేరు. [జెప్పినశబ్దములు॥త్రి॥

ఉత్తమర్ణాదయ (స్త్రిషు)।

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలుఖారీకశబ్దమువఱకు

(పుంనపుంసకయో) ర్వప్రం కేదారః క్షేత్ర (మస్యతు)॥కైదారకం (స్యాత్)కైదార్యంక్షైత్రం కైదారికం (గణే)॥

వప్రమ్॥న్న॥-కేదారః॥పు॥-క్షేత్రమ్॥ న॥ ౩-క్షేత్రముపేళ్లు, వరిపండునేల, A field.

కైదారకమ్-కైదార్యమ్-క్షైత్రమ్-కైదారకమ్॥ న॥ - ఈ౪లు, అస్య=ఈక్షేత్రముయొక్క, గణే=సమూహము పేళ్లు. వరిపండు నేలలగుంపు. A multitude of fields. [A clod of earth.

లోష్టానిలోష్టవః పుంసి

లోష్టమ్॥న్న॥-లోష్టుః॥పు॥౨-మంటిగడ్డ పేళ్లు.

కోటిశో లోష్టభేదనః। ౫౯॥	కోటిశః [పా] కోటీశః-లోష్టభేదనః ॥పు॥ ౨- మంటిగడ్డలుకొట్టుకొయ్యపేళ్లు. A harrow.
ప్రాజనం తోదనంతోత్త్రం	ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥న॥ 3- ముని కోలపేళ్లు. ములుకఱ్ఱ. A goad; a whip.
ఖనిత్ర మవదారణమ్	ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్॥ న॥ ౨-గుద్దలిపేళ్లు. A spade or hoe. [A sickle.
దాత్రం లవిత్ర	దాత్రమ్-లవిత్రమ్॥న ॥ ౨ - కొడవలిపేళ్లు.
మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్త్ర	ఆబన్ధః॥ పు॥-యోక్త్రమ్-యోత్రమ్॥ న॥ 3- పశువుల మెడనుగట్టుమోకుపేళ్లు.
(మధో ఫలమ్॥ నిరీషం) కూటకం	కూటకమ్॥న॥౧-అఫలమ్=కఱ్ఱులేనిదియు,నిరీషమ్=ఏడికోలలేనిదియునైన నాఁగేటిపేరు. అఫలమ్-నిరీషమ్-కూటకమ్॥న॥-ఈ౩ను- దీనికేపేళ్లని కొందఱు. అధోహాలమనియుఁ బాఠముగలదు.
The body of the plough exclusive of the pole and share.	[The plough-share.
ఫాలః కృషికో	ఫాలః-కృషికః[పా]కృషికా॥పు॥౨-కఱ్ఱుపేళ్లు.
లాఙ్గలం హాలమ్। గోదారణం చ సీరో	లాఙ్గలమ్-హాలమ్[పా]హాలః॥ పు॥-గోదారణమ్॥న॥-సీరః॥ పు॥ ౪-నాఁగేటిపేళ్లు. A plough.
థ శమ్యా(స్త్రీ)యుగకీలకః॥ ౫౯౦॥	శమ్యా॥స్త్రీ॥-యుగకీలకః॥ పు॥ ౨ - కాఁడిచీలపేళ్లు. The pin of the yoke.
ఈషా లాఙ్గలదణ్డ (స్స్యాత్)	ఈషా [పా] ఈశా॥స్త్రీ॥-లాఙ్గలదణ్డః॥ పు ॥ ౨- ఏఁడికోలపేళ్లు. The shaft of the plough.
సీతా లాఙ్గలపద్ధతిః।	సీతా[పా]శీతా-లాఙ్గలపద్ధతిః॥స్త్రీ॥౨-నాఁగేటిచాలుపేళ్లు. A furrow.
పుంసి(మేధిః ఖలే దారు న్యస్తం యత్పశుబన్ధనే)॥ ౫౯౨॥	మేధిః॥పు॥౧- ఇది,ఖలే=కళ్లమున,పశుబన్ధనే=పసులఁగట్టునిమిత్తము,న్యస్తమ్=పాతిపెట్టిన, యత్ దారు=కొయ్య. The post of the threshing floor.
ఆశు వ్రీహిః పాటలః।	ఆశుః॥ప్న॥-వ్రీహిః - పాటలః॥పు॥3-ఎఱ్ఱనివడ్లపేళ్లు. Rice ripening in the rains.
(స్యాత్) శితశూక యవ	శితశూకః-యవః॥పు॥౨-యవలపేళ్లు. Barley.

వా (సమా) । తోక్మ (స్తుత త్రిహరితే।	తోక్మః॥ పు॥ ౧- హరితే తత్ర=పచ్చయవల పేరు. Green or unripe barley.
కలాయస్తు సతీనకః ॥ ౫౯౩ ॥ హరేణుఖణ్డికౌ (చాస్మిన్)	కలాయః-సతీనకః [పా] సతీలకః-హరేణుః॥ ఖణ్డికః॥ పు॥ ౪-లంకలపేళ్లు. Peas.
	[Paspalum frumentaceum.
కోరదూషస్తుకోద్రవః।	కోరదూషః-కోద్రవః ॥ పు ॥ ౨- ఆళ్ల పేళ్లు.
మఙ్గల్యకో మసూరో౽	మఙ్గల్యకః-మసూరః [పా] మసురః॥పు॥ ౨- చిఱుసెనగలపేళ్లు. Lentil.
థ మకుష్టక మయుష్టకౌ॥౫౯౪ ॥ వనముద్గే	మకుష్టకః [పా] ముకుష్టకః-మయుష్టకః [పా] మయష్టకః [పా] మపుష్టకః-వనముద్గః॥పు ॥ ౩- అడవి పెసల పేళ్లు. Phaseolus lobatus.
సర్షపే(తుద్వౌ)తున్తు భ కదమ్బకౌ।	సర్షపః-తున్తుభః [పా] తన్తుభః - కదమ్బకః॥ పు॥ 3-ఆవాలపేళ్లు. Mustard.
సిద్ధార్థ (స్త్వేషధవ లో	సిద్ధార్థః॥ పు॥ ౧-ధవలఃఏషః=తెల్లనియావాల పేరు. Sinapis glauca. White mustard.
గోధూమ స్సుమన (స్సమౌ) ॥ ౫౯౫॥	గోధూమః-సుమనః॥ పు॥ ౨ - గోదుమలు. Wheat.
(స్యా) ద్యావకస్తు కుల్మాష	యావకః [పా] యవకః-కుల్మాషః [పా] కుల్మాసః॥ పు॥ ౨-అలసందలపేళ్లు. కారుమినుములును. Awnless barley.
శ్చణకో హరిమన్థకః।	చణకః-హరిమన్థకః॥పు॥ ౨- సెనగలపేళ్లు. Gram.
(ద్వౌతిలే) తిలపిఞ్జశ్చ తిలపేజశ్చ (నిష్ఫలే) ॥	తిలపిఞ్జః-తిలపేజః॥ పు॥ ద్వౌ = ఈ ౨ను, నిష్ఫలే తిలే=పొల్లునువ్వులపేళ్లు. Barren sesamum.
క్షవః క్షుతాభిజననో రాజికాకృష్ణికా౽సురీ।	క్షవః-క్షుతాభిజననః[పా]క్షుధాభిజననః॥ పు॥ రాజికా-కృష్ణికా-అసురీ॥స్త్రీ॥౫-నల్లయావాలపేళ్లు. Black Mustard.
(స్త్రియౌ) కఙ్గుప్రియ ఙ్గూ (ద్వే)	కఙ్గుః-ప్రియఙ్గుః॥ స్త్రీ॥ ౨-కొఱ్ఱలపేళ్లు.Panick Seed.
అతసీ (స్యా) దుమా క్షుమా॥ ౫౯౬॥	అతసీ-ఉమా-క్షుమా॥ స్త్రీ॥౩-నల్లయగిసెపేళ్లు. Linseed.

మాతులానీతు భఙ్గా యాం	మాతులానీ-భఙ్గా ॥ సీ ॥ ౨-జనుముపేళ్లు. Hemp.
వ్రీహిభేద స్త్వణుః పుమాన్।	అణుః॥పు॥౧-వ్రీహిభేదః =చిఱువడ్లపేరు. Panicum pilosum.
కింశారుస్సస్యశూకం స్యా	కింశారుః॥పు॥-సస్యశూకమ్॥న॥ ౨-ధాన్యము యొక్కముల్లుపేళ్లు. Beard of corn. [of corn.
త్కణిశం సస్యమఞ్జరీ॥	కణిశమ్॥న॥-సస్యమఞ్జరీ ॥సీ॥ ౨-వెన్నుపేళ్లు. Ear
ధాన్యం వ్రీహిః స్తమ్బకరిః	ధాన్యమ్॥న॥-వ్రీహిః- స్తమ్బకరిః॥పు॥౩-ధాన్యముపేళ్లు. Corn, grain, seed.
స్తమ్బోగుచ్ఛ (స్తృణాదినః)।	స్తమ్బః-గుచ్ఛః॥పు॥ ౨-తృణాదినః=కసవుపైరు మొదలైనవానిగంట్లు. A clump of grass; a sheaf of corn
నాడీనాలం (చకాణ్డో ఽస్య)	నాడీ॥సీ॥-నాలమ్॥న॥ ౨-అస్య=ఈతృణాదుల యొక్క, కాణ్డః=కాడపేళ్లు. ఊఁచలు. Stalk.
పలాలోఽ (స్త్రీ సనిష్ఫలః)॥ ౫౯౯॥	పలాలః॥పు॥౧-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయిన,నః=ఆపూరికట్టపేరు. Straw. [పొల్లుపేళ్లు. chaff.
కడఙ్గరోబుసం (క్లీబే)	కడఙ్గరః॥పు॥-బుసమ్ [పా] బుషమ్॥న॥ ౨-
(ధాన్యత్వచి) తుషః (పుమాన్)।	తుషః॥ పు॥ ౧ - ధాన్యత్వచి = ఉమకపేరు. Husk of corn.
శూకోఽ (స్త్రీ శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే)	శూకః॥ పు॥ ౧-ఇది, శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే=సూక్ష్మమై వాఁడియు నయినవరిముల్లు పేరు. తేలుముల్లు మొదలయినవానిపేరును. Awn; bristle.
శమీ శిమ్బా	శమీ-శిమ్బా [పా] సిమ్బా॥సీ॥౨-కాయధాన్యములునురిచినపొట్టు. A legume or pod.
(త్రిషూత్తరే)॥ ౬౦౦॥	ఉత్తరే=ముందుచెప్పఁగల ఋద్ధ ఆవసితపూతబహులీకృత శబ్దములు ౪న ॥త్రి॥
ఋద్ధమావసితం (ధాన్యం)	ఋద్ధమ్-ఆవసితమ్[ప]అవసితమ్..౨-ధాన్యమ్ =నురచినధాన్యము. Winnowed & stored grain.
పూతం తు బహులీకృతమ్।	పూతమ్-బహులీకృతమ్॥ ౨ - తూర్పెత్తిన ధాన్యముపేళ్లు. Threshed out and winnowed.

మూలము	అర్థము
(మాషాదయ)శ్శమీధాన్యే శూకధాన్యే(యవాదయః)॥ ౬౦౧॥ శాలయః(కలమాద్యాశ్చ షష్టికాద్యా(శ్చ పుంస్యమీ)।	మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీధాన్యములనంబడును, Grain in pods యవలు గోధుమలు మొదలైనవి శూకధాన్యము లనంబడును, Bearded corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు దొడ్డరాజనాలు మొదలయినవియు అఱువది దివసములకు పండుధాన్యములు మొదలైనవియు శాలిధాన్యములనంబడును, Rice. ఈ మాష యవ శాలి కలమ షష్టికశబ్దములు॥ పు॥
(తృణధాన్యాని) నీవారాః	నీవారః॥పు॥౧-తృణధాన్యాని = ఒకరువిత్తక యేపని మొలచిపండు నునుకువరి దూసర్లు మొదలయినధాన్యములపేరు. Wild grains.
(స్త్రీ)గవేధుర్గవేధుకా॥ ౬౦౨॥	గవేధుః-గవేధుకా॥ సీ॥ ౨- అడవిగోధుమల పేళ్లు. Coix barbata.
అయోగ్రంముసలో ౽(స్త్రీస్యా)	అయోగ్రమ్॥న॥-ముసలః॥ప్న॥ ౨-రోకలిపేళ్లు. A pestle for cleaning rice.
దుదూఖల ముులూఖలమ్।	ఉదూఖలమ్-ఉలూఖలమ్॥న॥ ౨-ఱోటిపేళ్లు. A mortar.
ప్రస్ఫోటనం శూర్ప(మస్త్రీ)	ప్రస్ఫోటనమ్॥న॥-శూర్పమ్॥ప్న॥-౨- చేటపేళ్లు. A winnowing basket.
చాలనీ తితఉః (పుమాన్)॥ ౬౦౩॥	చాలనీ॥సీ॥-తితఉః॥ పు॥ ౨- జల్లెడపేళ్లు. A sieve or cribble.
స్యూతప్రసేవౌ	స్యూతః[పా]స్యోనః-ప్రసేవః॥పు॥ ౨-సంచిపేళ్లు. [A sack or gunny bag.
కణ్డోల పిటౌ	కణ్డోలః-పిటః॥పు॥౨-గంపపేళ్లు. A basket.
కటకిలిఞ్జకౌ॥(సమానౌ)	కటః-కిలిఞ్జకః॥పు॥ ౨-చాపపేళ్లు. A mat.
రసవత్యాం తు పాకస్థానమహానసమ్॥౬౦౪॥	రసవతీ॥సీ॥-పాకస్థానమ్-మహానసమ్॥ న॥ ౩-వంటసాలపేళ్లు. A kitchen.
పౌరోగవ(స్తదధ్యక్షః) సూపకారాస్తు వల్లవాః। ఆరాలికా ఆన్ధసి	పౌరోగవః॥౧-తదధ్యక్షః = ఆవంటసాలయధికారిపేరు. An overseer of the kitchen. సూపకారః-వల్లవః-ఆరాలికః-ఆన్ధసికః -సూదః-ఔద

కా సూప్యా దా ఔదనికా
గుణాః॥ ౨౦౫॥ ఆపూపి
కః కాన్దవికో భక్ష కారః
(ఇమే త్రిషు)।

అశ్మన్తముద్ధానమధి
శ్రయణీ చుల్లిరన్తికా॥
౨౦౬॥

అఙ్గారధాని కాఙ్గా
రశకట్యపి హసన్త్యపి
హసన్యప్య
(థన స్త్రీ స్యా) దఙ్గా
రోఽలాతముల్ముకమ్ ॥
౨౦౭॥

(క్లీబే)ఽమ్బరీషం భ్రా
ష్ట్రో
(నా) కన్దు (ర్వా) స్వే
దనీ (స్త్రియామ్)।
అలిఞ్జర(స్స్యాన్మ)ణికః
కర్కర్యాల్వా గలన్తి
కా॥ ౨౦౮॥
పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం
కలశ (స్తు త్రిషుద్వ
యోః)। ఘటః కుటనిపా
(వ స్త్రీ) శరావా వర్ధ
మానకః॥ ౨౦౯॥
ఋజీషం పిష్టపచనం
కంసో(ఽస్త్రీ)పానభా
జనమ్।

నికః-గుణః॥ 2- వంటవాని పేళ్లు. A cook. ఆపూపికః- కాన్దవికః- భక్ష్యకారః॥ 3-పిండివంటలువండు వానికిఁగాని అమ్మువానికిఁ గాని పేళ్లు. A baker. పౌరోగవశబ్దమును మొదలుకొని - ఈ ౧౧ ॥ త్రి॥

అశ్మన్తమ్-ఉద్ధానమ్ [సా] ఉద్ధ్మానమ్॥ న॥- అధిశ్రయణీ-చుల్లిః [స] చుల్లీ-అన్తికా॥ స్త్రీ॥ 5- పొయ్యి పేళ్లు. A furnace or fire-place.

అఙ్గారధానికా-అఙ్గారశకటీ-హసన్తీ-హసనీ॥ స్త్రీ॥4-అగ్నిష్ఠ, కుంపటియు. A portable furnace.

అఙ్గారః॥ పు॥౧-ఇదినిప్పుల పేరు. బొగ్గుల పేరనికొందఱు. Charcoal. అలాతమ్-ఉల్ముకమ్॥ న॥ ౨-కొఱవి పేళ్లు. Half burnt wood. ఈ 3 ను, కొఱవిపేళ్లనికొందఱు. A fire brand.

అమ్బరీషమ్॥న॥-భ్రాష్ట్రః॥పు॥ ౨-మంగలము పేళ్లు. A frying pan.

కన్దుః॥ పు॥-స్వేదనీ॥స్త్రీ॥ ౨-పెనము పేళ్లు. An iron plate or pan. [కాఁగు పేళ్లు. A large jar.

అలిఞ్జరః-మణికః॥పు॥ [స] మణికమ్॥న॥౨- కర్కరీ-ఆలూః [సా] ఆలుః-గలన్తికా॥స్త్రీ॥3-గడి పేళ్లు,గిండివంటికుండ.A pitcher. [డ పేళ్లు. A pot.

పిఠరః॥పు॥-స్థాలీ-ఉఖా॥స్త్రీ॥-కుణ్డమ్॥ న॥౪-కుం

కలశః॥త్రి॥-ఘటః॥ పు॥ -కుటః-నిపః॥ పు॥౪- కడవ పేళ్లు. A waterpot.

శరావః॥పు॥-వర్ధమానకః॥ పు॥ ౨-మూఁకుడు పేళ్లు. A lip. [కుడుపు పేళ్లు. A seether or boiler.

ఋజీషమ్-పిష్టపచనమ్॥న॥౨-బూరెలమూఁ

కంసః॥పు॥-పానభాజనమ్॥న॥ ౨-గిన్నె పేళ్లు. కంచము. A goblet; a metallic vessel.

కుతూః (కృత్తిస్నేహ పాత్రే

కుతూః॥ సీ॥ ౧-కృత్తి స్నేహపాత్రే=చర్మముతోఁజేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద సిద్దె. A leather bottle for oil.

(సైవాల్పా) కుతుపః (పుమాన్)॥ ౬౧౦॥

కుతుపః॥ పు॥ ౧-అల్పా సైవ=చిన్నసిద్దె పేరు. A small leather bottle.

(సర్వ మావపనం) భాణ్డం పాత్రామత్రే చ భాజనమ్।

భాణ్డమ్-పాత్రమ్-అమత్రమ్ - భాజనమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్ = సమస్తమయిన, ఆవపనమ్=ఒకవస్తువునుంచుకొనె కడవ మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు. A vessel.

దర్విః కమ్బిః ఖజాకా చ (స్యాత్) తర్దూ ర్దారుహస్తకః॥ ౬౧౧॥

[A ladle or spoon. దర్విః-కమ్బిః-ఖజాకా॥సీ॥౩-తెడ్డు పేళ్లు, గరిటె. తర్దూః॥పు॥-దారుహస్తకః॥పు॥౨-చట్టువము పేళ్లు, కొయ్యతెడ్డు. A wooden ladle.

(అస్త్రీ) శాకం హరితకం శిగ్రు

శాకం॥ప్న॥-హరితకమ్॥న॥-శిగ్రుః॥పు॥౩-కూర పేళ్లు. A potherb.

(రస్య తు నాడికా)। కడమ్బశ్చ కలమ్బశ్చ

కడమ్బః-కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్య నాడికా=ఈ కూర కాడ పేళ్లు. Stalk of a potherb.

వేశవార ఉపస్కరః॥ ౬౧౨॥

వేశవారః[పా]వేసవారః-ఉపస్కరః॥పు॥౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంబారాల పేళ్లు. A condiment; seasoning.

తిన్త్రిడీకం చ చుక్రం చ వృక్షామ్లమ్

తిన్త్రిడీకమ్ [పా] తిన్తిడీకమ్ - తిన్త్రిణీకమ్-చుక్రమ్ - వృక్షామ్లమ్॥ న॥ ౩-చింతపండు పేళ్లు. The tamarind fruit.

(మథ) వేల్లజమ్। మరీచం కోలకం కృష్ణ మూషణం ధర్మపత్తనమ్॥

వేల్లజమ్-మరీచమ్[పా] మరిచమ్-కోలకమ్-కృష్ణమ్-ఊషణమ్ [పా] ఉషణమ్ - ధర్మపత్తనమ్॥ న॥ ౬-మిరియాల పేళ్లు. Pepper.

జీరకో జరణో౽జాజీ కణా

జీరకః-జరణః॥ పు॥-అజాజీ-కణా॥ సీ॥ ౪-జీలకఱ్ఱ పేళ్లు. Cumin.

(కృష్ణేతుజీరకే)। సుషవీ కారవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చికా॥

సుషవీ [పా] సుశవీ-కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః - కాలా - ఉపకుఞ్చికా॥ సీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱ పేళ్లు. Nigella Indica.

ఆర్ద్రకం శృఙ్గబేరం (స్యాదథ)

ఆర్ద్రకమ్-శృఙ్గబేరమ్॥ న॥ ౨-అల్లముపేళ్లు. Ginger.

ఛత్త్రా వితున్నకమ్। కుస్తుమ్బురుచ ధాన్యాక (మథ) శుణ్ఠీ మహౌషధమ్॥ ౬౧౫॥ (స్త్రీనపుంసకయో) ర్విశ్వం నాగరం విశ్వభేషజమ్।

ఛత్త్రా॥ సీ॥-వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు-ధాన్యాకమ్॥ న॥ ౪-కొత్తిమిరిపేళ్లు, కొత్తమిల్లి. Coriander.

శుణ్ఠీ॥ సీ॥-మహౌషధమ్॥ న॥-విశ్వమ్॥ ప్న॥-నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్॥ న॥ ౫ - సొంటిపేళ్లు. Dried ginger.

ఆరనాలక సౌవీర కుల్మాషాభిషుతానిచ॥ అవన్తిసోమ ధాన్యామ్ల కుఞ్జలానిచ కాఞ్జికే।

ఆరనాలకమ్-సౌవీరమ్-కుల్మాషాభిషుతమ్[ప] కుల్మాషమ్ - అభిషుతమ్-అవన్తిసోమమ్-ధాన్యామ్లమ్-కుఞ్జలమ్-కాఞ్జికమ్[పా]కాఞ్చికమ్॥ న॥ ౭-కలిపేళ్లు, కడుగునీళ్లును. Sour gruel.

సహస్రవేధి జతుకం బాహ్లీకం హిఙ్గురామఠమ్॥ (తత్పత్త్రీ) కారవీ పృథ్వీ బాష్పికా కబరీ పృథుః।

సహస్రవేధి-జతుకమ్-బాహ్లికమ్[పా] బాహ్లీకమ్-హిఙ్గు-రామఠమ్॥ న॥ ౫-ఇంగువ. Asafœtida.

కారవీ-పృథ్వీ-బాష్పికా-కబరీ-పృథుః॥ సీ॥ ౫-తత్పత్త్రీ=ఆయింగువ మ్రానిపేళ్లు.

నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీతా హారిద్రా వరవర్ణినీ॥

నిశాఖ్యా-కాఞ్చనీ - పీతా-హారిద్రా-వరవర్ణినీ॥ సీ॥ ౫-పసుపుపేళ్లు. Turmeric.

(సాముద్రం యత్తు లవణ) మక్షీబం వశిరం (చతత్)।

అక్షీబమ్-వశిరమ్[పా]వసిరమ్॥ న॥ ౨-సాముద్రమ్=సముద్రమునఁ బుట్టిన, యత్తు లవణమ్=ఏయుప్పుగలదో, తత్=దానిపేళ్లు. Sea salt.

సైన్ధవోఽ(స్త్రీ) శీతశివం మాణిబన్థం (చ సిన్ధుజే)॥ ౬౧౬॥

సైన్ధవః॥ ప్న॥-శీతశివమ్ [పా] సితసివమ్-మాణిబన్థమ్[పా]మాణిమన్థమ్-సిన్ధుజమ్॥ న॥ ౪-సైంధవలవణముపేళ్లు. Rock salt.

రౌమకే బస్తకం

రౌమకమ్-బస్తకమ్॥ న॥ ౨-శాంభరిదేశమునందు రుమయను గనిలోఁబుట్టిన యుప్పుపేళ్లు. చౌటుప్పని కొందఱందురు.

పాక్యం బిడంచ (కృతకే ద్వయమ్)।

పాక్యమ్-బిడమ్॥ న॥, ద్వయమ్=ఈ ౨-ను, కృతకే=అంటుప్పుపేళ్లు. Factitious salt.

సౌవర్చలేఽక్షం రుచకే

సౌవర్చలమ్-అక్షమ్-రుచకమ్॥ న॥ 3-సౌవర్చలవణమను నుప్పుపేళ్లు. [వర్చలవణము పేరు.

తిలకం (తత్ర మేచకే)॥

తిలకమ్॥ న॥ ౧-మేచకే=నల్లనైన,తత్ర=ఆసౌ

మత్స్యణ్డీ ఫాణితంఖణ్డవికారా

మత్స్యణ్డీ [పా] మత్స్యణ్డీ॥ సీ॥-ఫాణితమ్॥ న॥-ఈ ౨ను, ఖణ్డవికారా = శర్కరావికారములు. ఘుటికయగునట్లు కాచిన చెఱకుపాగు మత్స్యణ్డి. Granulated sugar. అర్ధపాకముగాఁ గాచినపాగు ఫాణితము. Inspissated juice of sugar cane.

శర్కరా సితా।

శర్కరా-సితా॥ సీ॥ ౨-పంచదార. Sugar.

కూర్చికా (క్షీరవికృతి స్స్యా) ద్రసాలా తు మార్జితా॥ ౬౨౧॥

కూర్చికా॥ సీ॥ ౧, క్షీరవికృతిః = జున్ను పేరు. Inspissated milk. రసాలా-మార్జితా॥ సీ॥ ౨-సిగరిపేళ్లు. Curds with sugar & spices. దధిశర్కరా మరీచాదికృతమైన లేహ్యము పేళ్లనికొందఱు.

(స్యా) త్తేమనం తు నిష్ఠానం

తేమనమ్-నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨-మజ్జిగచారు. ఊరుబిండి. Sauce or condiment.

(త్రిలిఙ్గా వాసితావధేః)।

శూలాకృతశబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము వఱకు ముందుచెప్పఁగల శబ్దములు॥ త్రి॥

శూలాకృతం భటిత్రంచ శూల్య

శూలాకృతమ్-భటిత్రమ్-శూల్యమ్॥ త్రి॥ 3-కఱకుట్టుపేళ్లు. ఇనుపకమ్మినిగుట్టి పక్వము చేయఁబడునది. Roasted on a spit.

ముఖ్యంతు పైఠరమ్॥ ౬౨౨॥

ఉఖ్యమ్-పైఠరమ్॥ త్రి॥ ౨-కుండలో వండిన పిండి మొదలయినదానిపేళ్లు. Boiled in a caldron.

ప్రణీత ముపసంపన్నం

ప్రణీతమ్-ఉపసంపన్నమ్॥ త్రి॥ ౨-పాకము చేతనురసము చేతను సమగ్రమైన శాకాదులు. Dressed.

ప్రశస్తం (స్యాత్సుసంస్కృతమ్)।

ప్రశస్తమ్ [పా] ప్రయస్తమ్-సుసంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవి చేర్చి తిరగఁబోసిన పదార్థము పేరు. Seasoned.

(స్యా) త్పిచ్ఛిలం తు విజిలం

పిచ్ఛిలమ్-విజిలమ్॥ త్రి॥ ౨-మీఁగడగట్టిన దానిపేళ్లు. Greasy; moist; slimy.

సంమృష్టం శోధితం (సమే) ॥ ౬౨3॥	సంమృష్టమ్-శోధితమ్॥ త్రి॥ ౨ - గాలించినదాని పేళ్లు. రాళ్లు లేక యేఱినది. Strained.
చిక్కణం మసృణం స్నిగ్ధం	చిక్కణమ్-మసృణమ్-స్నిగ్ధమ్॥ త్రి॥3-మిసిమిగలదాని పేళ్లు. నిగ్గుగలది. దట్టమును. Unctuous; oily ; smooth.
(తుల్యే) భావిత వాసితే ।	భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨-వాసింపఁబడిన వస్తువు పేళ్లు. Scented.
ఆపక్వం పౌలి రభ్యూషో	ఆపక్వమ్॥న॥-పౌలిః-అభ్యూషః॥పు॥3-గుగ్గిళ్ల పేళ్లు. Food half dressed.
లాజాస్సి (పుంభూమ్ని చా) క్షతాః॥ ౬౨౮॥	లాజాః॥౧-పేలాల పేరు. Fried grain. అక్షతాః॥౧-అక్షతల పేరు. ఈ౨ను॥ పు, బ॥. లాజశబ్దము॥సీ,ఏ॥ ; అక్షతశబ్దము॥న, ఏ॥ యుంగలదు.
పృథుక (స్స్యా) చ్చిపిటకో	పృథుకః-చిపిటకః॥ పు॥ ౨ - అటుకుల పేళ్లు. Rice flattened.
ధానా (భృష్టయవే స్త్రియామ్) ।	ధానాః॥సీ॥౧-భృష్టయవే=బొరుగు పేరు.Fried barley or rice.
పూపో౽పూపః పిష్టక (స్స్యా) త్కరమ్భో (దధిసక్తవః)॥ ౬౨౯॥	పూపః-అపూపః-పిష్టకః॥ పు॥ 3 - పిండివంట పేళ్లు. A cake. కరమ్భః॥ పు॥ ౧- దధిసక్తవః=పెరుఁగు గలిపిన వేపుడు పిండి పేరు. Cake mixed with curds.
భిస్సా (స్త్రీ) భక్తమన్ధో౽న్న మోదన నో౽(స్త్రీస) దీదివిః ।	భిస్సా॥సీ॥-భక్తమ్-అన్ధః॥స॥-అన్నమ్॥న॥-ఓదనః॥పు॥-దీదివిః॥ పు॥ ౬-వంటకము పేళ్లు. Boiled rice.
భిస్సటా దగ్ధికా	భిస్సటా-దగ్ధికా॥ సీ॥ ౨-మాడినవంటకము పేళ్లు. Boiled rice scorched.
(సర్వరసాగ్రే) మణ్డ (మస్త్రియామ్)॥	మణ్డమ్॥పు॥౧- సర్వరసాగ్రే = నెయ్యి మొదలైన యన్నిరసములపై తేట పేరు. Scum.
మాసరాచామ నిస్రావా (మణ్డే భక్తసముద్భవే) ।	మాసరః-ఆచామః - నిస్రావః॥పు॥3 - భక్తసముద్భవే = అన్నము వండఁగా వార్చిన, మణ్డే= గంజి పేళ్లు. Scum of boiled rice.
యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీ తరలా(చ సా)॥	యవాగూః-ఉష్ణికా-శ్రాణా-విలేపీ-తరలా॥సీ॥ ౫-కాపుడుగంజి పేళ్లు. Rice gruel.

మ్రక్ష ణాభ్యంజనే తైలం కృసర స్తిలౌదనః॥	మ్రక్షణమ్-అభ్యంజనమ్॥ న॥ ౨-తైలము, తలంటు. కృసరః॥పు॥=నువ్వులుకలసిన యన్నము.
గవ్యం (త్రిషు గవాం సర్వం)	గవ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-గవామ్ = గోవులయొక్క, సర్వమ్ = పాలు పెరుఁగు మొదలయినవానికిని, అవయవములకును పేరు. Belonging to a cow.
గోవి డ్గోమయ (మస్త్రియామ్)।	గోవిట్॥ష్,స్త్రీ॥-గోమయమ్॥స్న॥ ౨-ఆవుపేడ పేళ్లు. Cow-dung.
(తత్తు శుష్కం) కరీషో ఽ(స్త్రీ) దుగ్ధం క్షీరం పయ (స్సమమ్)॥	కరీషః॥ప్న॥౧-శుష్కంతత్=ఎండినయావుపేడ పేరు. Dry cow-dung. దుగ్ధమ్-క్షీరమ్-పయః॥స్,న॥౩-పాలపేళ్లు. Milk.
పయస్య మాజ్య దధ్యాది	పయస్యమ్॥ న॥౧-ఆజ్యదధ్యాది=నెయ్యి పెరుఁగు వెన్న మొదలైనదాని పేరు. Prepared from milk.
ద్రప్సం దధి ఘనేతరత్।	ద్రప్సమ్॥న॥౧-పెరుఁగులోనడుగు పెరుఁగు,నడిపెరుఁగు,మీఁది పెరుఁగులకు,ద్రవము,ఘనము,శరము అని పేళ్లు,అందులో, ఘనేతరత్ = ఘనము దక్కఁ దక్కిన ద్రవము శరము అను పెరుఁగు ద్రప్సమనఁబడును. Thin or diluted curds.
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పి	ఘృతమ్-ఆజ్యమ్-హవిః॥స్॥-సర్పిః॥స్, స॥౪-నేతి పేళ్లు. Ghee; Clarified butter.
ర్నవనీతం నవోద్ధృతమ్॥ ౬౨॥	నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్-॥న॥౨ - వెన్న పేళ్లు. Fresh butter.
తత్తు హైయంగవీనం (యత్ హ్యోగోదోహోద్భవం ఘృతమ్)	(హ్యోగోదోహోద్భవమ్)హ్యః=తొలునాటి,గో=ఆవుయొక్క,దోహ=పాలవలన,ఉద్భవమ్=పుట్టిన, ఘృతమ్=నెయ్యిగాని వెన్నగాని,యత్=ఏది గలదో, తత్=అది, హైయంగవీనమ్॥న॥ ౧-హైయంగవీనమనఁబడును. Butter of yesterday's milk.
దండాహతం కాలశేయ మరిష్టమపి గోరసః॥	దండాహతమ్-కాలశేయమ్-అరిష్టమ్॥న॥-గోరసః॥పు॥ ౪-మజ్జిగమాత్రమునకుఁ బేళ్లు. Butter-milk.
తక్రం హ్యుదశ్విన్మ	తక్రమ్-ఉదశ్విత్-మథితమ్॥న॥-ఈరెను-పటు

థితం (పాదాంబ్వర్ధాంబు నిర్జలమ్) ।

సగా, పాదాంబ్బు=నాలుగవపాలునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, అర్ధాంబ్బు=సగమునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, నిర్జలమ్=నీళ్లుగలియనిమజ్జిగకును పేళ్లు.

(మణ్డందధిభవం) మస్తు

మస్తు॥న॥౧-దధిభవమ్=పెరుఁగువలనఁబుట్టిన, మణ్డమ్=పరకపేరు. పెరుఁగుమీఁది తేట.మీఁగడ యని కొందఱు. Whey of curds.

పీయూషో౽ (భినవం పయః)। ౬౩౧॥

పీయూషః॥పు॥౧-అభినవమ్=నూతనమయిన, పయః=పాలు, అనఁగా ఈనిన యేడుదినములలోని యావుపాలు పేరు. జున్నుపాలు.

అశనాయా బుభుక్షా క్షు

అశనాయా - బుభుక్షా - క్షుత్ ॥ ధ్, స్త్రీ॥ ౩-ఆఁకలిపేళ్లు. Hunger.

గ్రాసస్తు కబలః (పుమాన్) ।

గ్రాసః-కబలః॥పు॥ ౨-కడిపేళ్లు. A mouthful.

సపీతిః(స్త్రీతుల్యపానం)

సపీతిః॥స్త్రీ॥-తుల్యపానమ్॥న॥౨-కూడిపానముచేయుటపేరు. Drinking together.

సగ్ధిః (స్త్రీ సహభోజనమ్)॥ ౬౩౨॥

సగ్ధిః[పా]జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-సహభోజనమ్॥న॥౨-పొత్తునఁగాని యొక బంతినిగాని గుడుచుటకు పేరు. Eating together.

ఉదన్యా తు పిపాసా తృట్తర్షో

ఉదన్యా-పిపాసా-తృట్॥ష్, స్త్రీ॥-తర్షః॥పు॥౪-దప్పిపేళ్లు. Thirst.

జగ్ధి స్తు భోజనమ్।
జేమనంలేప ఆహారో
నిఘసో న్యాద (ఇత్యపి)॥

జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-భోజనమ్-జేమనమ్॥న॥-లేపః[పా]లేహః-ఆహారః - నిఘసః [పా] నిఘాసః - న్యాదః॥పు॥౭-భోజనముపేళ్లు. Food. Meal.

సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః

సౌహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥-తృప్తిః॥స్త్రీ॥౩-తనివిపేళ్లు. Satiety.

ఫేలా (భుక్తసముజ్ఝితమ్)।

ఫేలా॥ స్త్రీ॥ ౧- భుక్తసముజ్ఝితమ్=భోజనమువలన విడువఁబడినది,భోజనము చేయఁగామిగిలిన యెంగిలి. Orts; leavings of a meal.

కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామేష్టం

కామమ్-ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్-నికామమ్-ఇష్టమ్-యథేప్సితమ్॥అవ్య॥ ఈ౬ను యథేష్టమైన

యథేప్సితమ్॥ ౬౩౮॥
To the heart's content.

దానిపేళ్లు. కడమశబ్దములుతఅచఃగా క్రియావిశేషణములుగనుక॥ న॥. Sufficiently, enough.

గోపేగోపాల గోసంఖ్య
గోధుగాభీర వల్లవాః।
(గోమహిష్యాదికం)
పాదబన్ధనం

గోపః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్॥హ్-॥-ఆభీరః-వల్లవః॥పు॥ ౬-గొల్లవాని పేళ్లు. Herdsman.

పాదబన్ధనమ్॥ ౧-గోమహిష్యాదికమ్=ఆవులు ఎనుములు మొదలయిన పసులపేరు. ఇచట యాదబంధన, మని పాఠముగలదు. Stock of cattle.

(ద్వౌ గవీశ్వరే)॥ గోమాన్ గోమీ

గోమాన్॥త్॥-గోమీ॥న్, పు॥-ఈ_౨ను, గవీశ్వరే= ఆవులకుఁగర్తయైనవాని పేళ్లు. Owner of kine.

గోకులం తు గోధనం
(స్యాద్గవాం వ్రజే)।

గోకులమ్-గోధనమ్॥న॥_౨, గవామ్ = ఆవుల యొక్క, వ్రజే=మంద పేళ్లు. A herd.

(త్రిష్వా) శిత ఙ్గవీనం
(తద్గావో యత్రాశితాః పురా)॥ ౬౩౯॥
Where cattle have dwelt.

ఆశితఙ్గవీనమ్॥ త్రి॥, పురా=మున్ను, గావః=ఆవులు, యత్ర=ఎచ్చట, ఆశితాః= మేపఁబడినవో, తత్=ఆచోటికిపేరు. Formerly grazed by cattle. “త్రిష్వాసితంగవీనంత ద్గావో యత్రాసితాఃపురా” అను పాఠమునందు, ఆసితఙ్గవీనమ్ ॥త్రి॥= పూర్వమావులున్న స్థలము పేరు.

ఉక్షా భద్రో బలీవర్ద ఋషభో వృషభో వృషః। అనడ్వాన్ సౌరభేయో గౌ

ఉక్షా॥న్॥-భద్రః- బలీవర్దః-ఋషభః - వృషభః-వృషః-అనడ్వాన్॥ హ్॥-సౌరభేయః-గౌః॥ఓ, పు॥ ౯-ఎద్దుపేళ్లు. A bull or ox.

(రుక్ష్ణాం సంహతి) రౌక్షకమ్॥ ౬౩౨॥

ఔక్షకమ్॥న॥౧, ఉక్ష్ణామ్=ఎద్దులయొక్క, సంహతిః=సమూహము పేరు. A herd of oxen.

గవ్యాగోత్రా(గవాం)

గవ్యా-గోత్రా॥స్త్రీ॥_౨, గవామ్ = ఆవులగుంపు పేళ్లు. A herd of kine.

(వత్సధేన్వో) ర్వాత్సక ధైనుకే।

వాత్సకమ్॥న॥=A herd of calves. ధైనుకమ్॥న॥=A herd of milch-cows. ఈ_౨ను ఎరుసగా, వత్సధేన్వోః= దూడలసమూహమునకును పేగటి యావులసమూహమునకును పేళ్లు.

(ఉక్షా మహా) న్మ హోక్ష (స్స్యా)	మహోక్షః॥పు॥ ౧-మహాన్ = గొప్పదైన, ఉక్షా=ఎద్దు. A large bull or ox. [An old bull.
ద్వృద్ధోక్షస్తుజరద్గవః॥	వృద్ధోక్షః-జరద్గవః॥ పు॥ ౨-ముదిసినయెద్దుపేళ్లు.
(ఉత్పన్నఉక్షా) జాతోక్ష	జాతోక్షః॥పు॥ ౧- ఉత్పన్న ఉక్షా=మోయు వయస్సుగలిగి చిక్కుపోనికోడెపేరు. A bullock.
(సద్యోజాతస్తు) తర్ణకః।	తర్ణకః॥పు॥ ౧-సద్యఃజాతః=అపుడుపుట్టినదూడపేరు. A new-born calf.
శకృత్కరి స్తు వత్స (స్స్యా)	శకృత్కరిః-వత్సః॥పు॥ ౨ - ఏడాదిలోనిదూడపేరు. A calf.
ద్దమ్య వత్సతరౌ (సమౌ)॥ ౬౩౯॥	దమ్యః-వత్సతరః॥పు॥ ౨-మోయనుదున్నను పనుపఱుపఁదగినవయస్సుగల కోడెపేళ్లు. A steer.
ఆర్షభ్య(ష్షణ్ఢతాయోగ్యః)	ఆర్షభ్యః॥పు॥౧-షణ్ఢతాయోగ్యః=ఆఁబోతగుటకుఁ దగినకోడెపేరు. A steer fit to be set free.
షణ్ఢో గోపతి రిట్చరః।	షణ్ఢః-గోపతిః-ఇట్చరః॥పు॥ ౩-ఆఁబోతుపేళ్లు. A bull at liberty.
(స్కన్ధప్రదేశో ఽస్య) వహః	వహః॥పు॥౧-అస్య=ఈయెద్దుయొక్క, స్కన్ధప్రదేశః=మూఁపుపేరు. A bull's shoulder.
సాస్నా తు గలకమ్బలః॥	సాస్నా॥స్త్రీ॥-గలకమ్బలః॥పు॥ ౨-గంగడోలుపేళ్లు. A bull's dew-lap.
(స్యా) న్నస్తిత స్తు నస్యోతః	నస్తితః-నస్యోతః॥పు॥ ౨-ముక్కుత్రాడుగట్టిన యెద్దుపేళ్లు. An ox with a rein through his nose.
ప్రష్ఠవాడ్యుగపార్శ్వగః।	ప్రష్ఠవాట్॥పుం॥-యుగపార్శ్వగః॥పు॥ ౨-కాఁడిమోయు నెద్దులదాపున పనుపఱచుటకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు. Young cattle in training.
(యుగాదీనాంతువోఢారో) యుగ్య ప్రాసఙ్గ్య శాకటాః॥ ౬౪౧॥	యుగ్యః-ప్రాసఙ్గ్యః - శాకటః॥ పు॥-ఈ 3ను, యుగాదీనామ్ వోఢారః=వరుసగా కాఁడిమోయు నెద్దునకును రెండవకాఁడి మోయు నెద్దునకును బండిసీడ్చు నెద్దునకును పేళ్లు.
(ఖనత్యనేన తద్వోఢా ఽస్యేదం)హాలికసై	హాలికః - సైరికః॥పు॥ - ఈ ౨ను, అనేన=ఈ నాఁగేటిచేత, యః ఖనతి=ఎవఁడుదున్నుచున్నాఁ

రికా। Belonging to a plough.	షోఢానికిని, తద్వోఢాయః=దానిమోయువానికిని,అస్య ఇదమ్=ఈనాఁగేటిసంబంధమయిన దానికిని పేళ్లు. A plough man ; a plough-cattle.
ధూర్వహేధుర్య ధౌరేయ ధురీణా స్స ధురన్ధరాః॥ ౬౮౨॥	ధూర్వహః-ధుర్యః-ధౌరేయః-ధురీణః-ధురన్ధరః॥పు॥ ౫-బండినాఁగేలు మొదలైన భారము వహించు ఎద్దు మొదలైనదానిపేళ్లు. A beast of burden.
(ఉభౌ) వేకధుర్ సైక ధురానేకధురావహే।	ఏకధురీణః-ఏకధురః-ఏకధురావహః॥పు॥ ౩-బండినాఁగేలు మొదలైనభారములలో నొక్క భారమునే మోయుదానిపేళ్లు. Cattle for special burden.
(సతు) సర్వ ధురీణో (యోభద్రస్సర్వధురావహః)॥ ౬౮౩॥	సర్వధురీణః॥పు॥ ౧- బండినాఁగేలుమొదలైన సకల భారమును వహించు వృషభము పేరు. Cattle for any carriage.
మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాతా చశృఙ్గిణీ। అర్జున్యఘ్న్యా రోహిణీ (స్యాత్)	మాహేయీ-సౌరభేయీ-గౌః॥ ఓ॥-ఉస్రా-మాతా-శృఙ్గిణీ-అర్జునీ - అఘ్న్యా - రోహిణీ॥స్త్రీ॥ ౯-ఆవు పేళ్లు. A cow.
(ఉత్తమాగోషు) నైచికీ॥ ౬౮౪॥	నైచికీ॥స్త్రీ॥౧-గోషు = ఆవులలో, ఉత్తమా=ఉత్తమమయినయావుపేరు. An excellent cow.
(వర్ణాది భేదాత్సంజ్ఞాస్స్యుశ్శబలీ ధవలాదయః)।	వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణములు ఆకారములు మొదలయిన వానిభేదమువలన ఆవులకు,శబలీధవలాదయః=శబలీ (Spotted), ధవలా (White),వామనీ(Short),వక్రశృఙ్గా(With crooked horns),ఇవి మొదలైన,సంజ్ఞాః=పేళ్లు,స్యుః=అగును.
ద్విహాయనీ ద్వివర్షా (గౌ)	ద్విహాయనీ-ద్వివర్షా॥స్త్రీ॥ ౨ - రెండేండ్ల వయస్సుగల యావుపేళ్లు. A heifer two years old.
రేకాబ్దా త్వేకహాయనీ॥ ౬౮౫॥	ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ॥స్త్రీ॥ ౨ - ఏడాదివయస్సుగల యావు పేళ్లు.—one year old.
చతురబ్దా చతుర్హాయ	చతురబ్దా-చతుర్హాయణీ॥స్త్రీ॥ ౨-నాలుగేండ్ల వయసుగల యావుపేళ్లు.—four years old.

(జ్యేష్ఠం) త్రిహాయణీ।	త్రిహాయణీ॥ సీ॥ ౧-మూడేండ్లవయసుగలయావు.—three years old.
వశా వన్ధ్యా౨	వశా - వన్ధ్యా॥ సీ॥౨ - గొడ్డుటావు పేళ్లు. A barren cow.
వశోకా తు స్రవద్గర్భా౨	అవతోకా-స్రవద్గర్భా॥సీ॥ ౨-దైవికమున నీచుకొనిపోయిన యావు. A cow miscarrying by accident.
థ సన్ధినీ॥ ౨౪౬॥ (ఆక్రాన్తా వృషభేణ)	సన్ధినీ॥సీ॥౧-(వెదగాని)వృషభేణ=ఆబోతుచేత, ఆక్రాన్తా=వెంబడించబడిన యావు. A cow in heat.
థ వేహా ద్గర్భోపఘాతినీ।	వేహత్॥త్॥-౧గర్భోపఘాతినీ॥సీ॥౨-అంబోతుబాఅంగానీచుకొన్న యావు పేళ్లు.A cow miscarrying from unseasonable union with the bull.
(కాల్యో)పసర్యా(ప్రజనే)	ఉపసర్యా॥సీ॥ ౧-ప్రజనే=ప్రథమగర్భమునందు, కల్యా = ప్రాప్తమయినఋతుకాలముగలిగిన యావు పేరు. A cow fit for the bull.
ప్రష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ)॥ ౨౪౭॥	ప్రష్ఠౌహీ[పా]పష్ఠౌహీ॥సీ॥౧-బాలగర్భిణీ=బాల్యమునందే తొలిచూలుగలపడ్డ పేరు. A pregnant heifer; a cow with calf for the first time.
(స్యా)దచణ్డీ తుసుకరా	అచణ్డీ - సుకరా॥సీ॥౨-సాధునయినయావు పేళ్లు. A tractable cow.
బహుసూతిః పరేష్టుకా।	బహుసూతిః - పరేష్టుకా॥ సీ॥౨- పెక్కు ఈతలీనినయావు పేళ్లు. A cow bearing many calves.
చిరసూతాబష్కయణీ	చిరసూతా-బష్కయణీ॥ సీ॥౨-తఱపియావు పేళ్లు. A cow whose calf is full grown.
ధేను(స్స్యా)న్నవసూతికా॥ ౨౪౮॥	ధేనుః-నవసూతికా॥సీ॥౨- లేగటియావు పేళ్లు. A cow recently calved.
సువ్రతా సుఖసన్దోహ్యా	సువ్రతా-సుఖసన్దోహ్యా॥ సీ॥౨ - సులభముగాపితుకనిచ్చు నావు పేళ్లు. A cow easily milked.
పీనోఘ్నీ పీవరస్తనీ।	పీనోఘ్నీ -పీవరస్తనీ॥సీ॥ ౨- పెద్దపొదుగుగలయావు పేళ్లు. A cow with allarge udder.
ద్రోణక్షీరా ద్రోణ	ద్రోణక్షీరా-ద్రోణదుఘా॥ సీ॥ ౨ - ఇద్దుము

దుఘా
ధేనుష్యా (బన్ధకే స్థితా)॥ ౬౯॥

పాలుపితికెడి యావుపేళ్లు.
ధేనుష్యా॥ సీ॥ ౧- బన్ధకే=కుదువలో, స్థితా= ఉన్నయావుపేరు. A cow pledged.

సమాంసమీనా (సా ద్యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే)।

సమాంసమీనా॥సీ॥౧-ద్యైవ= ఏయావు, ప్రతివర్షమ్=ప్రతిసంవత్సరమును, ప్రసూయతే=ఈనుచున్నదో, సా = ఆయావుపేరు. A cow calving every year. [Udder.

ఊధ (స్తు క్లీబ)మాపీనం

ఊధః॥న్॥ - ఆపీనమ్॥న॥ ౨ - పొదుగుపేళ్లు.

(సమౌ) శివక కీలకౌ॥ ౭౦॥

శివకః-కీలకః॥ పు॥ ౨-పసులఁగట్టుగూటము పేళ్లు. A pillar for tying cattle.

(నపుంసి) దామసన్దానం

దామ॥న్,స్త్రీ॥-సన్దానమ్॥న॥౨-తలుగుపేళ్లు. త్రాడు. A rope or cord.

(పశురజ్జుస్తు) దామనీ।

పశురజ్జుః-దామని [పా] బన్ధనీ॥ సీ॥ ౨-పసుల గట్టుదామెన. A foot-rope for cattle.

వైశాఖ మన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే॥

వైశాఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థాః॥ న్॥-మన్థదణ్డకః॥పు॥౫-కవ్వము. A churning stick.

కుటరో దణ్డవిష్కమ్భో

కుటరః [పా] కుఠరః-దణ్డవిష్కమ్భః॥పు॥ ౨-తరికంబముపేళ్లు. [A churning-vessel.

మన్థనీ గర్గరీ (సమే)।

మన్థనీ-గర్గరీ॥సీ॥౨- పెరుఁగుద్రచ్చుకడవపేళ్లు.

ఉష్ట్రే క్రమేలక మయ మహాఙ్గాః

ఉష్ట్రః-క్రమేలకః- మయః - మహాఙ్గః॥పు॥౪-ఒంటెపేళ్లు. A camel. [young camel.

కరభ (శ్శిశుః)॥ ౭౧॥

కరభః॥ పు॥ ౧ - శిశుః = ఒంటెపిల్లపేరు. A

(కరభాస్స్యుః) శృఙ్ఖలకా (దారవైః పాదబన్ధనైః)।

శృఙ్ఖలకాః॥ పు॥ ౧-దారవైః=మానితోఁజేసిన, పాదబన్ధనైః = కాళ్లబందములతోఁ గూడిన, కరభాః=ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా ఛాగీ

అజా-ఛాగీ॥సీ॥ ౨-మేఁకపేళ్లు. A she-goat.

శుభచ్ఛాగ బస్తచ్ఛగలకా అజే॥ ౭౨॥

శుభః- ఛాగః- బస్తః - ఛగలకః - అజః॥పు॥ ౫- మేఁకపోతు పేళ్లు. A he-goat.

మేఢ్రోరభ్రోరణోర్ణా

మేఢ్రః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఊర్ణాయుః -

యుమేష వృష్ణయ ఏడ కే। (ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే న్యా) దౌష్ట్రకౌరభ్రకాజకమ్॥ ౬౫౭॥

మేషః-వృష్ణిః-ఏడకః॥పు॥ ౭-గొఱ్ఱెపేళ్లు. A ram. ఔష్ట్రకమ్॥న॥-ఔరభ్రకమ్॥న॥-ఆజకమ్ ॥న॥-ఈ౩ను వరుసగా,ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే=ఒంటెలయొక్కయు గొఱ్ఱెలయొక్కయు మేఁకలయొక్కయుగుంపుపేళ్లు.

చక్రీవన్తస్తుబాలేయా రాసభా గర్దభాఃఖరాః।

చక్రీవాన్॥త్॥-బాలేయః-రాసభః-గర్దభః-ఖరః॥పు॥౫-గాడిదపేళ్లు. An ass.

వైదేహకః సార్థవాహో నైగమో వాణిజో వణిక్॥ ౬౫౫॥ పణ్యాజీవో ఽప్యాపణికః క్రయవిక్రయికశ్చ సః।

వైదేహకః-సార్థవాహః-నైగమః-వాణిజః-వణిక్॥జ్॥-పణ్యాజీవః-ఆపణికః-క్రయవిక్రయికః॥పు॥౮-వర్తకునిపేళ్లు. A trader, merchant.

విక్రేతా (స్యా) ద్విక్రయికః

విక్రేతా॥ఋ॥-విక్రయికః॥పు॥౨-అమ్మెడువానిపేళ్లు. A vender, seller.

క్రాయికః క్రయిక (స్సమౌ)॥ వాణిజ్యంతువణిజ్యా (స్యా)

క్రాయికః-క్రయికః॥పు॥౨ - కొనువానిపేళ్లు. [A buyer.

వాణిజ్యమ్॥న॥-వణిజ్యా॥ స్త్రీ॥ - ౨-వర్తకముపేళ్లు, బేరము. Traffic.

న్మూల్యం వస్నో ఽ ప్యవక్రయః।

మూల్యమ్॥న॥-వస్నః-అవక్రయః॥పు॥౩-వెలపేళ్లు. Price; value.

నీవీ పరిపణో మూలధనం

నీవీ॥స్త్రీ॥-పరిపణః-మూలధనమ్॥న॥౩ - మొదలిసొమ్ముపేళ్లు. Capital; principal.

లాభో ఽ (ధికంఫలమ్) ॥ ౬౫౭॥

లాభః॥పు॥౧-అధికమ్=అధికమయిన, ఫలమ్=ఫలముపేరు, బేరమాడగామిగిలినసొమ్ము. Profit.

పరిదానంపరీవర్తో నైమేయ నిమయా (వపి)।

పరిదానమ్॥న॥-పరీవర్తః-నైమేయః-నిమయః॥పు॥౪-ఒకసరకిచ్చి మఱియొకసరకుమార్చుకొనుట పేళ్లు. Barter; Exchange.

(పుమా) నుపనిధిర్న్యాసః

ఉపనిధిః-న్యాసః॥పు॥ ౨-దాచఁబెట్టుటపేళ్లు. A deposit.

ప్రతిదానం (తదర్పణమ్)॥ ౬౫౮॥

ప్రతిదానమ్॥న॥౧-తదర్పణమ్=ఆదాచఁబెట్టినవస్తువును తిరుగనిచ్చుట. Return of deposit.

(క్రయే ప్రసారితం) క్రయ్యం క్రేయం (క్రేతవ్యమాత్రకే) । విక్రేయం పణితవ్యంచ పణ్యం (క్రయ్యాదయ స్త్రిషు) ॥ ౬౫౯॥

క్రయ్యమ్॥౧-క్రయే = కొనుటకు, ప్రసారితమ్=పచరింపఁబడిన వస్తువు పేరు, మళిగలోఁ బెట్టినది. Exposed for sale. క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్యమాత్రకే=కొనుటకుఁ బచరింపఁబడనికొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకు పేరు. Purchasable. విక్రేయమ్-పణితవ్యమ్-పణ్యమ్॥ ౩-అమ్మఁదగిన వస్తువు పేళ్లు. Saleable. క్రయ్యాదయః = క్రయ్యశబ్దము మొదలుగాఁగల వైదును॥ త్రి॥

(క్లీబే) సత్యాపనం సత్యంకార స్సత్యాకృతిః (స్త్రియామ్)।

సత్యాపనమ్॥న॥-సత్యంకారః॥పు॥-సత్యాకృతిః॥స్త్రీ॥౩-ఒక వస్తువు నమ్మెదననిగాని కొనెదనని గాని సత్యముగా చెల్లనాడుట పేళ్లు. సంచకరము. Ratification of a bargain.

విపణో విక్రయః

విపణః-విక్రయః॥పు॥౨-అమ్ముట పేళ్లు. Sale.

(స్సంఖ్యాస్సంఖ్యేయే హ్యాదశ త్రిషు)॥౬౬౦॥

సంఖ్యాః=ఏకశబ్దము మొదలయిన సంఖ్యావాచకశబ్దములు, ఆదశ=అష్టాదశశబ్దము వఱకు, సంఖ్యేయే=లెక్క పెట్టందగిన వస్తువులయందు వర్తించును. అవియన్నియు॥ త్రి॥. ఉదాహరణము. ఏకః పురుషః-ఏకా స్త్రీ-ఏకం కులమ్-అష్టాదశ పురుషాః అష్టాదశ స్త్రియః-అష్టాదశ కులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్సదైకత్వే సర్వా స్సంఖ్యేయసంఖ్యయోః) ।

వింశత్యాద్యాః=ఏకోనవింశతిశబ్దము మొదలయిన, సర్వాః=తక్కిన సంఖ్యావాచకశబ్దములన్నియు, సంఖ్యేయసంఖ్యయోః= లెక్క పెట్టఁదగిన వస్తువునందును లెక్కయందును వర్తించును, సదా=ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే=ఏకవచనాంతములై యుండును, ఉదాహరణము. వింశతిర్గావః, గవాం వింశతిః.

(సంఖ్యార్థే ద్విబహుత్వే స్తః)

ఆ వింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థేసతి=మఱియొక సంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహుత్వే=ద్వివచనము బహువచనములందు నగును. ఉ. గవాం ద్వేవింశతీ. గవాం తిస్రోవింశతయః.

(తాసుచానవతేః స్త్రియః)॥ ౬౬౧॥

తాసు=ఆవింశత్యాదులయందు, ఆ నవతేః = నవతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతిత్రింశచ్చత్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతినవతి శబ్దములు, స్త్రియః= స్త్రీలింగములగును. వింశత్యాపురుషైః, వింశత్యాస్త్రీభిః, వింశత్యాకులైః-అని ॥ఉ॥

(పంక్తేశ్శతసహస్రాదిక్రమా ద్దశగుణోత్తరమ్)।

పంక్తేః=పదిమొదలుకొనిపరార్థమువఱకు,దశగుణోత్తరమ్ = పదింటగుణించిన లెక్కలు, క్రమాత్ =వరుసగా, శతసహస్రాదః=శతము సహస్రము మొదలైనసంఖ్యలౌను. పదిపదులు శతము-పదిశతములుసహస్రమని యిట్లూహించునది.

యౌతవంద్రువయం పాయ్య (మితిమానార్థకం త్రయమ్)॥౬౬౨॥

యౌతవమ్-ద్రువయమ్-పాయ్యమ్॥ న॥ ఈ 3 ను, మానార్థకమ్=మానశబ్దార్థముగలది. మానమనఁగా తూచుటకును,కొలుచుటకును సాధనములైన తులాఙ్గులి ప్రస్థాదులకు సామాన్యనామము.

Measure.

మానంతులాఙ్గులి ప్రస్థై

మానమ్=ఆమానము,తులాఙ్గులిప్రస్థైః=త్రాసుచేతను, అంగులము మొదలయిన వానిచేతను,తూము మొదలయిన వానిచేతను మూఁడువిధములుగానుండును. దానికిక్రమముగా, ఉన్మానము (by weight), ప్రమాణము (measure of length), పరిమాణము (measure of capacity). అనిపేళ్లు.

(గుఞ్జాః పఞ్చ)ఆద్యమాషకః।

ఆద్యమాషకః॥ పు॥ ౧ - (వెండిగాకతక్కిన) గుఞ్జాఃపఞ్చ=ఐదుగురిగింజలయెత్తుగలబంగారము మొదలయిన దానిపేరు. Equal in weight to five seeds of abrus precatorius.

(తేషోడశాక్షః) కర్షో ఽ(స్త్రీ)

అక్షః॥పు॥-కర్షః॥ప్న॥ ౨- షోడశ=పదాఱైన, తేః=ఆయాద్యమాషకము ఎత్తుగలదానిపేళ్లు.

పలం (కర్షచతుష్టయమ్)॥ ౬౬౩॥

పలమ్॥న॥౧-కర్షచతుష్టయమ్ - నాలుగుకర్షములయెత్తుగలదానిపేరు.

సువర్ణ బిస్తౌ (హే

సువర్ణః-బిస్తః[పా]విస్తః॥పు॥ ౨- హేమ్నః=బంగా

మ్నా ఉక్షే)	రముయొక్క, అక్షే=అక్షమెత్తుపేళ్లు. [రుపేరు.
కురుబి స్తస్తుతత్పలే।	కురుబిస్తః॥పు॥౧- తత్పలే=ఆపలమెత్తుబంగా
తులా (స్త్రియాం ప	తులా॥స్త్రీ॥౧-పలశతమ్= నూఱుపలాలమెత్తు
లశతం)	గలదానిపేరు,
భార (స్స్యాద్వింశతి	భారః[ప]భరః॥పు॥౧,వింశతిఃతులాః=ఇరువది
స్తులాః)॥ ౬౬౮॥	తులములమెత్తుగలదానిపేరు.
ఆచితో దశ భారా	ఆచితః॥పు॥[ప]॥న॥౧-దశభారాః=పదిబారువు
స్స్యు)	లపేరు. [భారః=బరువుపేరు. A cartload.
(శ్శాకటోభార)ఆచితః।	ఆచితః॥పు॥౧-శాకటః= బండిచేతమోయందగిన,
కార్షాపణః కార్షిక	కార్షాపణః-కార్షికః॥ పు॥౨ - (రెండుగురిగింజల
(స్స్యా)	మెత్తువెండియొకమాషకము, పదాఱుమాషక
	ములొకకర్షము,అట్టి) కర్షమెత్తువెండిచేఁజేయం
	బడినటంకముద్రపేళ్లు. [రాగిముద్రపేరు.
(త్కార్షికేతామ్రికే)పణః॥	పణః॥పు॥౧-కార్షికే=కర్షమెత్తుగల,తామ్రికే=
(అస్త్రియా) మాఢ	ఆఢకః ॥ ప్న॥ ౧ = తూము. ద్రోణః॥ప్న॥౧=
క ద్రోణౌ ఖారీ వా	నలుతుము. ఖారీ॥ స్త్రీ॥ ౧=పుట్టి. వాహః॥పు॥ ౧=
హోనికుఞ్చకః। కుడ	ఇరువదిపుట్లు. నికుఞ్చకః॥పు॥ ౧=సోల. కుడవః॥
వః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః	పు॥౧=మానిక. ప్రస్థః॥పు॥ ౧=కుంచము, ఇత్యా
పరిమాణార్థకాః పృథ	ద్యాః=ఇవిమొదలైనవియు,ఆదిపదముచేతమాన
క్)॥ ౬౬౯॥	ప్రవర్తికాదులును. పృథక్=వేర్వేఱుగా, పరిమా
	ణార్థకాః=పరిమాణవాచకములు. ఈగాఢకా
	దులాగూదేశములకుఁదగినట్టు సంజ్ఞలుగలిగినవి.
(భాగ స్తురీయః) పా	పాదః॥పు॥ ౧-తురీయః=(ఒకదానియందు)నా
ద (స్స్యాత్)	లవ, భాగః=భాగముపేరు. A quarter.
అంశభాగౌతు వణ్టకః।	అంశః-భాగః-వణ్టకః॥పు॥౩పాలిపేళ్లు.A part;share
ద్రవ్యం విత్తంస్వాప	ద్రవ్యమ్-విత్తమ్-స్వాపతేయమ్-రిక్థమ్ - ఋ
తేయం రిక్థ మృక్థం ధ	క్థమ్-ధనమ్-వసు- హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్ - ద్యు
నం వసు॥ ౬౭౦॥ హిర	మ్నమ్॥న॥-అర్థః-రాః॥ఐ॥-విభవః॥పు॥౧౩-ధనము
ణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న	పేళ్లు. Wealth; substance.

మర్థా రై విభవా అపి।
(స్యా) త్కోశశ్చ హిరణ్యం(చ హేమరూప్యే కృతాకృతే)॥ ౬౬౮॥

కోశః[పా]కోషః॥పు॥- హిరణ్యమ్॥న॥౨- కృతాకృతే= కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁ జేయబడినదియునగు కృతమును, గనియందుఁబుట్టినపాడియగుఅకృతమునగు, హేమరూప్యే=బంగారునకును వెండికిని. Wrought or unwrought gold or silver.

(తాభ్యాం యదన్య త్తత్) కుప్యం

కుప్యమ్॥న॥౧- తాభ్యామ్=ఆ వెండిబంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ =ఇతరమయినరాగికంచు మొదలగున లోహముపేరు. Base metals.

రూప్యం (తద్ద్వయ మాహతమ్)।

రూప్యమ్॥న॥ ౧-ఆహతమ్=ముద్రవేయఁబడిన, తద్ద్వయమ్=ఆ వెండిబంగారములు. Stamped coin.

గారుత్మతం మరకత మశ్మగర్భో హరిన్మణిః॥

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥న॥- అశ్మగర్భః-హరిన్మణిః॥పు॥౪-పచ్చలపేళ్లు. An emerald.

శోణరత్నం లోహితకః పద్మరాగో౽థ మౌక్తికమ్। ముక్తా౽థ విద్రుమః(పుంసి)ప్రవాలం(పున్నపుంసకమ్)॥

శోణరత్నమ్॥న॥-లోహితకః-పద్మరాగః॥పు॥౩-కెంపులపేళ్లు. A ruby.

మౌక్తికమ్॥న॥- ముక్తా॥స్త్రీ॥ ౨ - ముత్యము పేళ్లు. A pearl.

విద్రుమః॥పు॥-ప్రవాలమ్॥న్ప॥ ౨-పగడము పేళ్లు. Coral.

రత్నం మణి (ర్ద్వయో రశ్మజాతౌ ముక్తాదికే౽పి చ)॥

రత్నమ్॥న॥-మణిః॥న్ప॥-ఈ ౨ ను, అశ్మజాతౌ=శిలాజాతులయిన మరకతాదులకును, ముక్తాదికే౽పిచ=ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్యముగాపేళ్లు. A gem; a precious stone.

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమ హాటకమ్॥ తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మ కర్బురమ్। చామీకరం జాతరూపం మహారజత కాఞ్చనే॥ రుక్మం కార్త

స్వర్ణమ్-సువర్ణమ్-కనకమ్- హిరణ్యమ్- హేమ॥న్॥-హాటకమ్-తపనీయమ్- శాతకుమ్భమ్-గాఙ్గేయమ్-భర్మ॥న్॥-కర్బురమ్-చామీకరమ్-జాతరూపమ్-మహారజతమ్ - కాఞ్చనమ్-రుక్మమ్-కార్తస్వరమ్-జామ్బూనదమ్॥న॥-అష్టాపదః॥న్ప॥ ౧౯-బంగారుపేళ్లు. Gold.

స్వరం జాంబూనదమ
ష్టాపదోఽ(స్త్రియాం)
(అలఙ్కారసువర్ణం
య)చ్ఛృఙ్గీకనకమి(త్య
దః)॥ ౯౩॥

శృఙ్గీకనకమ్॥న॥౧-ఇతిఅదః=ఈశబ్దము, అలఙ్కారసువర్ణమ్= సొమ్ముగాఁజేసిన బంగారముపేరు. శృంగి యనిప్రత్యేకనామమును. Gold for ornaments.

దుర్వర్ణం రజతం రూ
ప్యం ఖర్జూరం శ్వేత
(మిత్యపి)।

దుర్వర్ణమ్-రజతమ్-రూప్యమ్-ఖర్జూరమ్[పా]ఖర్జురమ్-శ్వేతమ్॥న॥౫-వెండిపేళ్లు. Silver.

రీతిః (స్త్రియాం) మా
రకూటో(న స్త్రియాం)

రీతిః[పా]రీతీ॥స్త్రీ॥-ఆరకూటః॥పు॥౨ - ఇత్తడి పేళ్లు. Brass.

(మథ) తామ్రకమ్॥శు
ల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్య
ష్టవరిష్ఠోదుమ్బరాణి చ।

తామ్రకమ్-శుల్బమ్ - మ్లేచ్ఛముఖమ్- ద్వ్యష్టమ్-వరిష్ఠమ్-ఉదుమ్బరమ్[ప]ఔదుమ్బరమ్॥న॥౬-రాగిపేళ్లు. Copper.

లోహోఽ(స్త్రీ)శ
స్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం కా
లాయసాయసీ॥ ౯౫॥
అశ్మసారోఽ

లోహః॥పు॥-శస్త్రకమ్ - తీక్ష్ణమ్-పిణ్డమ్-కాలాయసమ్[పా]కృష్ణాయసమ్ - అయః॥న॥-అశ్మసారః॥పు॥౭-ఇనుముపేళ్లు. Iron.

థమణ్డూరం సింహాణ
(మపితన్మలే)।

మణ్డూరమ్-సింహాణమ్- [పా] శిఙ్ఘాణమ్॥ న॥ ౨-ఆ ఇనుపచిట్టెము పేళ్లు. Rust of iron.

(సర్వం చ తైజసం)
లోహం
Any thing metallic.

లోహమ్॥ న॥౧-తైజసమ్= తేజోయుక్తములయిన, సర్వమ్=సువర్ణ రజత తామ్ర రీతి కాంస్య త్రపు సీస ధీవరములను నెనిమిదికిని పేరు.

(వికార స్త్వయసః)
కుశీ॥ ౯౬॥

కుశీ॥స్త్రీ॥౧-అయసః వికారః=ఇనుమునఁజేసిన వానికి నన్నిటికిని పేరు, కఱ్ఱుకేపేరని కొందఱు Bar iron; wrought iron.

క్షారః కాచోఽ

క్షారః-కాచః॥పు॥ ౨-గాజుపేళ్లు. Glass.

థ చపలో రసస్సూత
శ్చ పారదే।

చపలః- రసః- సూతః- పారదః[ప]పారతః॥పు॥ ౪- పాదరసముపేళ్లు. Quicksilver.

గవలం (మాహిషం

గవలమ్॥న॥౧-మాహిషమ్=ఎనుముసంబంధ

శృఙ్గ)

మయిన, శృఙ్గమ్=కొమ్ముపేరు. Buffalo's horn.

మభ్రకం గిరిజా ము
లే॥ Talc; mica.

అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్॥న॥౩-అభ్రకము పేళ్లు. "గిరిజామలమ్" అనియొక పేరనికొందఱు.

స్రోతోఞ్జనం తు సౌ
వీరం కాపోతాఞ్జనయా
మునే।

స్రోతోఞ్జనమ్-సౌవీరమ్-కాపోతాఞ్జనమ్-యామునమ్॥న॥౪-సౌవీరాంజనము పేళ్లు. Antimony.

తుత్థాఞ్జనం శిఖిగ్రీ
వంవితున్నకమయూర
కే॥ ౬౭॥ కర్పరీదార్వి
కా క్వాథోద్భవం తు
త్థం రసాఞ్జనమ్। రసగ
ర్భం తార్క్ష్యశైలం

తుత్థాఞ్జనమ్-శిఖిగ్రీవమ్ - వితున్నకమ్-మయూరకమ్-కర్పరి॥ సీ॥ ౫-తుత్థాంజనము. మైలుతుత్తము. Blue Vitriol. దార్వికా॥సీ॥-క్వాథోద్భవమ్-తుత్థమ్, రసాఞ్జనమ్-రసగర్భమ్-తార్క్ష్యశైలమ్॥న॥ ౬-రసాంజనము. Collyrium. ఇచట తుత్థాంజనము మొదలు-౪-మైలు తుత్తమునకును,కర్పరీదార్వికాశబ్దములు -౨- వంటసలసంబుట్టినమైలుతుత్తమునకును, రసాంజనము మొదలు ౪ను రసాంజనము పేళ్లనికొందఱు.

గన్ధాశ్మని తు గన్ధకః।
౬౮॥ సౌగన్ధికశ్చ

గన్ధాశ్మా॥ న్॥ - గన్ధకః [పా] గన్ధికః - సౌగన్ధికః॥పు॥ ౩-గంధకముపేళ్లు. Sulphur.

చక్షుష్యా కులాలీ
తు కులత్థికా ।

చక్షుష్యా-కులాలీ- కులత్థికా॥ సీ॥ ౩ - కుళుత్థాంజనము పేళ్లు.

రీతిపుష్పం పుష్పకే
తు పౌష్పకం కుసు
మాఞ్జనమ్॥ ౬౯॥

రీతిపుష్పమ్॥ న॥ - పుష్పకేతు॥ న ॥ - పౌష్పకమ్[పా]పుష్పకమ్ - కుసుమాఞ్జనమ్॥న॥ ౩-కుసుమాంజనము పేళ్లు. Calx of brass.

పిఞ్జరం పీతనం తాల
మాలం చ హరితాలకే।

పిఞ్జరమ్-పీతనమ్-తాలమ్-ఆలమ్ - హరితాలకమ్॥న॥ ౫-హరిదళము. Yellow orpiment.

గైరేయమర్థ్యం గిరి
జమశ్మజం చ శిలాజతు॥

గైరేయమ్- అర్థ్యమ్- గిరిజమ్- అశ్మజమ్- శిలాజతు॥న॥౫-సిలాజిత్తు. Red chalk; Bitumen.

బోలగన్ధరసప్రాణ
పిణ్డగోపరసా(స్సమాః)

బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః - పిణ్డః - గోపః [పా] గోపః-రసః [పా] శశః॥పు॥ ౬ - బోళము పేళ్లు.గోపరసమనియొక పేరుగాకొందఱు. Myrrh

డిణ్డీరోఽబ్ధికఫః ఫేనః

డిణ్డీరః [పా] హిణ్డీరః - అబ్ధికఫః - ఫేనః॥పు॥౩-సముద్రపునురుఁగు పేళ్లు. Cuttle fish.

సిన్దూరం నాగసంభవమ్॥ ౬౮౨॥

సిన్దూరమ్-నాగసంభవమ్॥న॥౨-సిందూరము పేళ్లు. Minium, or red lead.

నాగ సీసక యోగేష్ట వప్రాణి

నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రమ్॥న॥౪-సీసము పేళ్లు. Lead.

త్రపు పిచ్చటమ్। రఙ్గ వఙ్గేఽ

త్రపు-పిచ్చటమ్-రఙ్గమ్-వఙ్గమ్॥న॥౪ - తగరము పేళ్లు. Tin.

పృథ పిచు స్తూలోఽథ కమలోత్తరమ్॥

పిచుః-తూలః [ప] పిచుతూలః॥ పు॥ ౨ - దూది పేళ్లు. Cotton.

(స్యా) త్కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన (మిత్యపి)।

కమలోత్తరమ్-కుసుమ్భమ్-వహ్నిశిఖమ్-మహారజనమ్॥న॥౪-కుసుమపువ్వు పేళ్లు. Safflower; Carthamus.

మేషకమ్బల ఊర్ణాయు

మేషకమ్బలః-ఊర్ణాయుః॥పు॥౨-గొఱ్ఱెవెండ్రుకల చేత నేసిన కంబళి పేళ్లు. A woollen blanket.

శ్శశోర్ణం శశలోమని॥ ౬౮౪॥

శశోర్ణమ్-శశలోమ॥న॥౨-కుందేటివెండ్రుకల పేళ్లు. Hare's or rabbit's hair.

మధు క్షౌద్రం మాక్షికాది

మధు-క్షౌద్రమ్-మాక్షికమ్ ॥న॥ - ఈ ౩ ను మాక్షికాది = మాక్షిక, భ్రామర, పౌత్తికములను ౩ తేనెలకును పేళ్లు. Honey.

మధూచ్ఛిష్టంతు సిక్థకమ్।

మధూచ్ఛిష్టమ్-సిక్థకమ్॥న॥౨-మైనము పేళ్లు. Wax.

మనశ్శిలా మనోగుప్తా మనోహ్వా నాగజిహ్వికా॥౬౮౫॥ నైపాలీ కునటీ గోలా

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా-మనోహ్వా- నాగజిహ్వికా॥స్త్రీ॥౪-మణిశిల పేళ్లు. Red arsenic. నైపాలీ-కునటీ-గోలా॥స్త్రీ॥ ౩-నేపాళదేశమునందుఁ బుట్టిన మణిశిల పేళ్లు. మనశ్శిలాదులు, ౭-మణిశిల పేళ్లు.

యవక్షారో యవాగ్రజః। పాక్యోఽ

యవక్షారః-యవాగ్రజః-పాక్యః॥పు॥౩ - యవక్షారము పేళ్లు. Nitre; Saltpetre.

థ సర్జికాక్షారః కాపోతస్సుఖవర్చకః॥ సౌవ

సర్జికాక్షారః-కాపోతః-సుఖవర్చకః॥ పు॥-సౌవర్చలమ్-రుచకమ్॥ న ॥ ౫- సజ్జాకారము పేళ్లు.

ర్చలం (స్యా) ద్రుచకం	Alkali; Natron.
త్వక్క్షీరీ వంశరోచనా।	త్వక్క్షీరీ॥ సీ॥-వంశరోచనా॥ సీ॥ ౨-తవక్షీరి పేళ్లు. Mauna of bamboos. [లపేళ్లు.
శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం మోరటం(మూలమైక్షవమ్)॥ ౬౮౭॥	శిగ్రుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥న॥ ౨- మునగవిత్తు మోరటమ్॥న॥ ౧ - చెఱకువేళ్ల పేరు. Root of sugarcane.
గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం చటికా శిర (ఇత్యపి)।	గ్రన్థికమ్-పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః॥స్, న॥ [ప] చటికా॥ సీ॥-శిరః[పా]సిరః॥పు॥౩-పిప్పలీమూలము పేళ్లు. Root of long pepper.
గోలోమీ భూతకేశో (నా)	గోలోమీ॥సీ॥-భూతకేశః॥పు॥౨-జటామాంసి పేళ్లు. భూతకేశమనుతృణముపేళ్లని కొందఱు. Root of sweet flag.
పత్త్రాఙ్గం రక్తచన్దనమ్॥ ౬౮౮॥	పత్త్రాఙ్గమ్-రక్తచన్దనమ్॥న॥ ౨- ఎఱ్ఱనిచందనము పేళ్లు. Red-wood.
త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం	త్రికటు-త్ర్యూషణమ్[పా] త్ర్యుషణమ్-వ్యోషమ్॥న॥ ౩-సొంటి పిప్పలిమిరియాలకూటమి పేళ్లు.
త్రిఫలా (తు) ఫలత్రికమ్।	త్రిఫలా॥సీ॥-ఫలత్రికమ్॥న॥౨-కరక తాడి ఉసిరికల యొక్క మూఁడిటికూటమి పేళ్లు. Three myrobalans.
ఇతి వైశ్యవర్గః.	వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శూద్రా శ్చావరవర్ణా శ్చ వృషలాశ్చ జఘన్యజాః॥ ౬౮౯॥	శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలః-జఘన్యజః॥ పు॥ ౪-శూద్రుల పేళ్లు. Men of the fourth tribe.
(ఆచణ్డాలాత్తు)సంకీర్ణా (అమ్బష్ఠకరణాదయః)।	సంకీర్ణాః॥ ౧-చండాలశబ్దపర్యంతనుముందు చెప్పఁగల అంబష్ఠకరణాదిజాతులు సంకరజాతులనంబడుదురు. Men of mixed origin.
(శూద్రావిశోస్తు) కరణో	కరణః॥ పు॥ ౧ - శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునికినిఁ బుట్టి లేఖనవృత్తిగలవాని పేరు. A scribe.
ఽమ్బష్ఠో(వైశ్యాద్విజ	అమ్బష్ఠః॥ పు॥ ౧ - వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణుని

స్యనోః)॥ ౬౯౦॥	కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవాని పేరు.
(శూద్రాక్షత్రియయోః)యుగ్రో	ఉగ్రః॥పు॥ ౧- శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రియునికిని పుట్టి శస్త్రవృత్తిగలవాని పేరు.
మాగధః(క్షత్రియావిశోః)।	మాగధః॥పు॥ ౧-క్షత్రియస్త్రీకిని వైశ్యుని కిని పుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తిగలవాని పేరు.
మాహిష్యోఽర్యా క్షత్రియయోః)	మాహిష్యః॥ పు॥ ౧-వైశ్యస్త్రీకినిక్షత్రియునికినిపుట్టిజ్యోతిషశకునస్వరశాస్త్రములుజీవికగాగల వాని పేరు.
క్షత్తాఽర్యాశూద్రయోస్సుతః)॥ ౬౯౧॥	క్షత్తా॥ఋ, పు॥౧- క్షత్రియస్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టి వేటవృత్తిగలవాని పేరు. అర్యాశబ్దము క్షత్రియస్త్రీవాచకము.
(బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియా)త్సూత	సూతః॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు క్షత్రియునివలనఁ బుట్టి సారథ్యాదివృత్తిగల వాని పేరు. A charioteer.
(స్తస్యాం)వైదేహకో (విశః)।	వైదేహకః ॥పు॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు వైశ్యునివలనఁ బుట్టినవాని పేరు. వైశ్యస్త్రీకినిశూద్రునికినిపుట్టినవాని పేరనికొందఱు.
రథకారః (స్తుమాహిష్యాత్కరిణ్యాం యస్య సమ్భవః)॥ ౬౯౨॥	రథకారః॥ పు॥ ౧-కరిణ్యామ్=కరిణస్త్రీయందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన, యస్య=ఎవనికి, సంభవః=పుట్టుక కలదో వాని పేరు.
(స్యా)చ్చణ్డాల(స్తు జనితో బ్రాహ్మణ్యాంవృషలేన యః)।	చణ్డాలః [పా]చాణ్డాలః॥పు॥౧-బ్రాహ్మణ్యామ్=బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన = శూద్రుని చేత, యః జనితః=పుట్టింపఁబడినవాని పేరు.
కారుః శిల్పీ	కారుః-శిల్పీ॥ న్, పు॥ ౨ - కంసాలవానికిని, సాలెవానికిని, మంగలవానికిని, చాకలవానికిని, ముచ్చివానికిని పేళ్లు. An artisan.
(సంహతైస్తైర్ద్వయోః) శ్రేణిః (స్సజాతిభిః)॥ ౬౯౩॥	శ్రేణిః॥ స్త్రీ॥ ౧-సజాతీయులయిన శిల్పులసంఘము పేరు. A guild or company of artisans.

కులిక (స్స్యా)త్కులశ్రేష్ఠీ

కులికః [పా] కులకః-కులశ్రేష్ఠీ ॥ న్,పు॥ ౨- శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేళ్లు. The chief of a guild. An artist of high birth.

మాలాకార స్తు మాలికః।

మాలాకారః-మాలికః॥పు॥ ౨-పుష్పములుగట్టి యమ్ము వానిపేళ్లు. A florist.

కుమ్భకారః కులాల (స్స్యా)

కుమ్భకారః-కులాలః॥ పు॥ ౨ - కుమ్మరవాని పేళ్లు. A potter.

త్పలగణ్డ స్తు లేపకః ॥ ౬౯౪॥

పలగణ్డః-లేపకః॥పు॥ ౨-సున్నపుగారచేయు వాఁడు. A bricklayer or plasterer. [A weaver.

తన్తువాయః కువిన్ద (స్స్యా) త్తున్నవాయ స్తు సౌచికః।

తన్తువాయః-కువిన్దః॥పు॥ ౨-సాలెవాని పేళ్లు.

తున్నవాయః-సౌచికః॥ పు॥ ౨- చిప్పవాని పేళ్లు, కుట్రపువాఁడు. A tailor.

రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః

రఙ్గాజీవః-చిత్రకరః॥పు॥ ౨-చిత్తరువువ్రాయు వానిపేళ్లు. A painter.

శస్త్రమార్జో ఽసిధావకః॥ ౬౯౫॥

శస్త్రమార్జః-అసిధావకః॥పు॥ ౨-ఆయుధములు చికిలి చేయువాఁడు. An armourer. A furbisher.

పాదూకృ చ్చర్మకార (స్స్యా)

పాదూకృత్-చర్మకారః॥పు॥ ౨- గొంటిగరవాని పేళ్లు, పాదరక్షలు కుట్టువాఁడు. A shoe-maker.

వ్యోకారో లోహకారకః।

An iron-smith.

వ్యోకారః-లోహకారకః॥పు॥ ౨-కమ్మరవాని పేళ్లు. గనిలోనినుము దెచ్చి శుద్ధలోహము సేయు కోసలాది దేశ ప్రసిద్ధలోహకారజాతి పేళ్లనియు.

నాడిన్ధమ స్స్వర్ణకారః కలాదో రుక్మకారకే॥

నాడిన్ధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః - రుక్మకారకః॥పు॥ ౪-అగసాల వానిపేళ్లు. A goldsmith.

(స్స్యా) చ్ఛాఙ్ఖికః కామ్బవికః

శాఙ్ఖికః-కామ్బవికః॥పు॥ ౨-శంఖము చేతకడియాలు మొదలైనవి చేసియమ్ము వాని పేళ్లు. A shell-cutter.

శౌల్బిక స్తామ్రకుట్టకః।

శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః॥పు॥ ౨-రాగిపని చేయువానిపేళ్లు. A copper-smith.

తక్షాతు వర్ధకి స్త్వష్టా

తక్షా॥న్॥-వర్ధకిః-త్వష్టా॥ఋ॥-రథకారః- కా

రథకారశ్చ కాష్ఠతట్॥

ష్ఠతట్॥ష్,పు॥౫-వడ్లవాని పేళ్లు. A carpenter.

(గ్రామాధీనో)గ్రామతక్షః

గ్రామతక్షః॥ పు॥ ౧-గ్రామాధీనః = గ్రామమునకు నధీనుఁడయిన కాణాచివడ్లవాని పేళ్లు. A carpenter working for the village.

కౌటతక్షో(ఽనధీనకః)।

కౌటతక్షః॥పు॥౧-అనధీనకః=ఒకరికినధీనుఁడు గాక కూలికిపనిచేయు వడ్లవాని పేళ్లు. An independent carpenter.

క్షురీ ముణ్డీ దివాకీర్తి నాపితాన్తావసాయినః॥

క్షురీ॥న్॥-ముణ్డీ॥న్॥-దివాకీర్తిః-నాపితః-అన్తావసాయీ॥న్,పు॥౫-మంగలవాని పేళ్లు. A barber.

నిర్ణేజక(స్స్యా)ద్రజకః

నిర్ణేజకః-రజకః॥ పు॥ ౨ - చాకలవాని పేళ్లు. Washerman.

శౌణ్డికో మణ్డహారకః॥ A vintner.

శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥పు॥౨-కల్లమ్మువాని పేళ్లు A distiller and seller of spirituous liquors.

జాబాల(స్స్యా)దజాజీవీ

జాబాలః-అజాజీవీ॥న్॥ [పా] అజాజీవః ॥పు॥ ౨-మేఁకలనుగాచువాని పేళ్లు. A goatherd.

దేవాజీవస్తు దేవలః॥ ౧౯౯॥

దేవాజీవః [పా] దేవాజీవీ॥న్॥-దేవలః॥ పు॥ ౨- కూలికి దేవరను బూజించువాని పేళ్లు.

(స్యా)న్మాయా శామ్బరీ

మాయా-శామ్బరీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఇంద్రజాలము మొదలయిన మాయ పేళ్లు. Jugglery.

మాయాకారస్తు ప్రాతిహారకః।

మాయాకారః-[మాయావీ-మాయీ]- ప్రాతిహారకః [పా] ప్రతిహారకః[ప] ప్రతిహారికః॥పు॥ ౨-మాయ చేయువాని పేళ్లు. A juggler.

శైలాలినస్తు శైలూషా జాయాజీవాః కృశాశ్వినః॥ ౨౦౦॥ భరతా (ఇత్యపి) నటాః

శైలాలీ॥న్॥-శైలూషః-జాయాజీవః-కృశాశ్వీ॥న్॥-భరతః-నటః॥ పు॥ ౬ -నట్టువవాని పేళ్లు. Dancers and tumblers.

శ్చారణాస్తు కుశీలవాః॥

చారణః-కుశీలవః॥పు॥౨-దిక్కులయందు సంచరించుబట్టువారికిఁగాని నట్టువవారికిఁగాని పేళ్లు. A wandering actor or singer.

మార్దఙ్గికా మౌరజి కాః	మార్దఙ్గికః-మౌరజికః॥ పు॥ ౨-మద్దెలగొట్టు వారిపేళ్లు. A drummer.
పాణివాదాస్తు పాణి ఘాః॥ ౭౦౧॥	పాణివాదః-పాణిఘః॥పు॥ ౨-చేతుల తాళము గొట్టువారిపేళ్లు. Clapping the hands to keep time in music.
వేణుధ్మాః (స్యు) ర్వైణవికాః	వేణుధ్మాః॥అ॥-వైణవికః॥ పు॥ ౨-పిల్లనగ్రోవి నూదువారిపేళ్లు. Players on the flute.
వీణావాదాస్తు వైణి కాః।	వీణావాదః-వైణికః॥ పు॥ ౨-వీణవాయించు వారిపేళ్లు. Players on the lute.
జీవాన్తక శ్శాకునికో	జీవాన్తకః-శాకునికః॥ పు॥ ౨-పక్షులపేటగాడు వానిపేళ్లు. A fowler. A bird-catcher.
(ద్వౌ) వాగురిక జాలి కౌ॥ ౭౦౨॥	వాగురికః-జాలికః॥ పు॥ ౨-వల పేటగాని పేళ్లు. A hunter using nets.
వైతంసిక కౌటికశ్చ మాంసిక(శ్చ సమం త్రయమ్)॥	వైతంసికః-కౌటికః-మాంసికః॥ పు॥ ౩-మాంసము విక్రయించువానిపేళ్లు. A vender of flesh-meat.
భృతకో భృతిభుక్క ర్మకరో వైతనిక(శ్చ సః॥	భృతకః-భృతిభుక్॥జ్॥-కర్మకరః-వైతనికః॥ పు॥ ౫-కూలివానిపేళ్లు. A hireling; labourer.
వార్తావహో వైవ ధికో	వార్తావహః-వైవధికః॥ పు॥ ౨-కావడిమోయువాఁడు. A chandler. A carrier of loads on a pole. [వాఁడు. A porter.
భారవాహ స్తుభారికః।	భారవాహః-భారికః॥పు॥ ౨-మోపుమోయు
వివర్ణః పామరో నీచః ప్రాకృతశ్చ పృథగ్జనః॥ని హీనోఽపసదో జాల్మః క్షుల్లక శ్చేతర (శ్చసః)।	వివర్ణః-పామరః-నీచః-ప్రాకృతః-పృథగ్జనః-నిహీనః-అపశదః [పా] అపసదః - జాల్మః - క్షుల్లకః [ప] ఖుల్లకః-ఇతరః॥ పు॥ ౧౦-అల్పునిపేళ్లు. A low man following a degrading profession.
భృత్యే దాసేర దాసే య దాస గోప్యక చేట కాః॥ ౭౦౩॥ నియోజ్య	భృత్యః - దాసేరః-దాసేయః-దాసః-గోప్యకః - చేటకః - నియోజ్యః - కింకరః - ప్రేష్యః[పా] ప్రైష్యః-భుజిష్యః-పరిచారకః ॥పు॥ ౧౧- బంటు

కింకర ప్రేష్య భుజిష్య పరిచారకాః।	టు పేళ్లు, చాకరివాండ్లు. A servant or slave.
పరాచితపరిస్కన్న పరజాత పరైధితాః॥	పరాచితః-పరిస్కన్నః - పరజాతః-పరైధితః॥ పు॥ ౪-పంపుడు బంటుపేళ్లు. A fostered slave.
మన్ద స్తున్దపరిమృజ ఆలస్య శ్శీతకో ఽ లసో ఽనుష్ణః।	మన్దః - తున్దపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః - అలసః-అనుష్ణః॥ పు॥ ౬ - అలసునిపేళ్లు. A lazy man.
దక్షేతు చతుర పేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణ శ్చ॥ ౨౦౭॥	దక్షః - చతురః - పేశలః-పటుః-సూత్థానః-ఉష్ణః॥ పు॥ ౬-నేర్పరిపేరు. A dexterous person.
చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనఙ్గమాః। నిషాద శ్వపచా వన్తే వాసి చాణ్డాల పుక్కసాః॥ ౨౦౮॥	చణ్డాలః - ప్లవః - మాతఙ్గః-దివాకీర్తిః-జనఙ్గమః-నిషాదః-శ్వపచః - అన్తేవాసీ॥ న్॥ - చాణ్డాలః - పుక్కసః॥ పు ॥ ౧౦-మాలవానిపేళ్లు. A man of the lowest and most despised of the mixed castes.
(భేదాః)కిరాత శబర పులిన్దా । మ్లేచ్ఛజాతయః)।	కిరాతః॥పు॥౧-నెమిలిపింఛము మొదలయినవి కట్టుకొనువాండ్ర పేరు. శబరః॥పు॥౧-ఆకులుగట్టుకొనువాండ్ర పేరు. పులిన్దః॥పు॥౧ - తమభాష యే కాని యొకరిభాష నెఱుంగనివాండ్ర పేరు. ఈ 3 ను, భేదాః = చండాలభేదములయిన, మ్లేచ్ఛజాతయః=మ్లేచ్ఛజాతులు. Barbarians.
వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధక శ్చసః॥ ౨౦౯॥	వ్యాధః-మృగవధాజీవః-మృగయుః-లుబ్ధకః॥ పు॥౪-బోయవానిపేళ్లు.A hunter. A deer-killer.
కౌలేయక స్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః। శునకో భషక శ్శ్వా(స్యా)	కౌలేయకః-సారమేయః - కుక్కురః - మృగదంశకః-శునకః - భషకః - శ్వా॥న్,పు॥౭-కుక్కపేళ్లు. A dog.
దలర్క (స్తునయోగి	అలర్కః॥పు॥౧-సయోగితః = ఔషధప్రయో

తః)॥ ౨౧౦॥

గమువలన వెఱ్ఱిపట్టిన కుక్కపేరు. A mad dog.

(శ్వా)విశ్వకద్రు (ర్మృ
గయాకుశల)

విశ్వకద్రుః॥పు॥౧ - మృగయాకుశలః = వేఁట యందు నేర్పుగల, శ్వా=కుక్కపేరు. A hound.

స్సరమా శునీ ।

సరమా-శునీ॥స్త్రీ॥౨-ఆఁడుకుక్కపేళ్లు. A bitch.

విట్చ్వర(స్సూకరో గ్రా
మ్యో)

విట్చ్వరః॥పు॥౧-గ్రామ్యః సూకరః = ఊరఁబంది పేరు. A village hog.

బర్కర (స్తరుణః ప
శుః)॥ ౨౧౧॥

బర్కరః॥పు॥౧-తరుణః=ప్రాయపువయస్సుగల, పశుః=పశుమాత్రమునకుపేరు. Any young animal.

ఆచ్ఛోదనంమృగవ్యం
(స్యా) దాఖేటో మృగ
యా (స్త్రియామ్) ।

ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్॥న॥-ఆఖేటః॥పు॥-మృగయా॥స్త్రీ॥౪-వేఁటపేళ్లు. Chase; hunting.

(దక్షిణారు ర్లుబ్ధయో
గా)ద్దక్షిణేర్మా(కురఙ్గకః)
౨౧౨॥

దక్షిణేర్మా॥న్, పు॥౧-లుబ్ధయోగాత్ = వేఁటకాని బాణముతగులుటవలన, దక్షిణారుః = కుడిదిక్కున గాయముగల, కురఙ్గః = మృగముపేరు. A deer wounded on its right side.

చోరై కాగారిక స్తేన
దస్యు తస్కర మోష
కాః। ప్రతిరోధిపరాస్క
న్ది పాటచ్చర మలిమ్లు
చాః॥ ౨౧౩॥

చోరః[పా]చౌరః-ఐకాగారికః-స్తేనః-దస్యుః-తస్కరః-మోషకః-ప్రతిరోధీ॥న్॥- పరాస్కన్దీ॥న్॥-పాటచ్చరః-మలిమ్లుచః॥పు॥౧౦-దొంగపేళ్లు. A thief or robber.

చౌరికా స్తైన్య చౌ
ర్యేచ స్తేయం

చౌరికా॥స్త్రీ॥- స్తైన్యమ్ - చౌర్యమ్- స్తేయమ్॥న॥౪-దొంగతనముపేళ్లు. Theft.

లోప్త్రం(తు తద్ధనమ్)।

లోప్త్రమ్॥న॥౧-తద్ధనమ్=దొంగలించినసొమ్ము పేరు. Booty.

వితంస (స్తూపకరణం
బన్ధనేమృగపక్షిణామ్)॥
౨౧౪

వితంసః[పా]వీతంసః॥పు॥౧-మృగపక్షిణామ్= మృగములనుపక్షులను, బన్ధనే=పట్టుటయందు,ఉపకరణమ్=సాధనమైనయురులు మొదలైనవాని పేరు. A net, chain or cage.

ఉన్మాథః కూటయన్త్రం
(స్యా)

ఉన్మాథః॥పు॥-కూటయన్త్రమ్॥ న॥ ౨-బోనుపేళ్లు. గాలమని కొందఱు. A snare or trap.

వాగురా మృగబన్ధనీ।
శుల్బం వరాటకః (స్త్రీ తు) రజ్జు (స్త్రీషు) వటీ గుణః॥ ౨౦౫॥
ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం (సలిలోద్వాహనం ప్రహేః)।
(పుంసి)వేమా వాయదణ్డ
సూత్రాణి (నరి)తన్తవః॥
వాణిర్వ్యూతిః (స్త్రియాం తుత్వే) పుస్తం (లేప్యాదికర్మణి)।
పాఞ్చాలికా పుత్త్రికా (స్యాద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా)॥ ౨౦౬॥
పిటకః పేటకః
పేటా మఞ్జూషా
అథ విహఙ్గికా। భారయష్టి
(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచః
అథ పాదుకా॥ ౨౦౭॥ పాదూరుపానత్ (స్త్రీ)
(సైవా)నుపదీనా (పదాయతా)।
నద్ధ్రీ వర్ధ్రీ వరత్రా

వాగురా-మృగబన్ధనీ॥సీ॥ ౨-మృగములను బట్టువలపేళ్లు. A net.

శుల్బమ్॥ న॥-వరాటకః॥పు॥-రజ్జుః॥ సీ॥-వటీ॥ త్రి॥-గుణః॥ పు॥ ౫-త్రాడుపేళ్లు. A cord, rope, or string.

ఉద్ఘాటనమ్-ఘటీయన్త్రమ్॥న॥-ఈ౨ను, ప్రహేః=నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తు రాట్నము పేళ్లు. A contrivance for raising water.

వేమా॥న్, పు॥ [ప]॥న॥-వాయదణ్డః॥పు॥ ౨-కోకలు నేయు తాఁడుపలక పేళ్లు. A loom.

సూత్రమ్॥న॥-తన్తుః॥పు॥ ౨=నూలి పేళ్లు. Thread.

వాణిః-వ్యూతిః॥సీ॥ ౨- నేయుట పేళ్లు. Weaving.

పుస్తమ్॥ న॥ ౧-లేప్యాదికర్మణి = లెప్పపుపని మొదలయినదాని పేరు. Plastering. Modelling.

పాఞ్చాలికా-పుత్త్రికా॥సీ॥ ౨- వస్త్రదన్తాదిభిః=వస్త్ర దంత కాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మ పేళ్లు. A doll or puppet.

పిటకః-పేటకః॥పు॥ ౨-బుట్ట పేళ్లు. A basket.

పేటా[పా]పేడా-మఞ్జూషా॥సీ॥ ౨-మందసము పేళ్లు. A box. ఈరను, పర్యాయములనికొందఱు.

విహఙ్గికా[పా]విహఙ్గమా-భారయష్టిః॥సీ॥ ౨-కావడిబద్ద పేళ్లు. A pole for carrying burdens.

శిక్యమ్॥న॥-కాచః॥ పు॥ ౨-తదాలమ్బి=ఆకావడిబద్దయందు వ్రేలు ఉట్టి పేళ్లు. Its slings.

పాదుకా - పాదూః -ఉపానత్॥ స్త్రీ,సీ॥౩-చెప్పుల పేళ్లు. A shoe.

అనుపదీనా॥సీ॥ ౧-అపదాయతా=కాలికి కొట్టబడిన, సైవ=ఆ చెప్పు పేరు. A boot.

నద్ధ్రీ-వర్ధ్రీ-వరత్రా॥సీ॥౩-వారు పేళ్లు. A thong.

(స్యాదశ్వాదేస్తాడనీ) కశా॥ ౭౯॥

కశా॥ స్త్రీ॥ ౧-అశ్వాదేః=గుఱ్ఱము మొదలయిన వానిని, తాడనీ=కొట్టుచబుకు పేరు. A whip.

చాణ్డాలికా తు కణ్డోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ ।

చాణ్డాలికా - కణ్డోలవీణా [ప] కటోలవీణా- చణ్డాలవల్లకీ॥స్త్రీ॥౩-మాలవానివీణె పేళ్లు. A vulgar lute.

నారాచీ(స్యాదేషణికా శాణస్తు నికషః కషః ॥ ౮౦॥

నారాచీ-ఏషణికా॥స్త్రీ॥౨-త్రాసు పేళ్లు. Gold-smith's scales.

శాణః-నికషః-కషః॥ పు॥ ౩ - ఒరగల్లు పేళ్లు, సానయు. A touchstone.

వ్రశ్చనః పత్త్రపరశుః

వ్రశ్చనః-పత్త్రపరశుః॥పు॥ ౨-చీర్ణము పేళ్లు, A small saw.

ఈషికా తూలికా(సమే)।

ఈషికా- తూలికా॥స్త్రీ॥౨-చిత్తరువు వ్రాయు కుంచె పేళ్లు. A pencil or brush.

తైజసావర్తనీ మూషా

తైజసావర్తనీ-మూషా॥స్త్రీ॥౨-బంగారు మొదలైనవి కరఁగుమూస పేళ్లు. A crucible.

భస్త్రా చర్మప్రసేవికా॥

భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా॥స్త్రీ॥ ౨-కొలిమితిత్తి పేళ్లు. Bellows.

ఆస్ఫోటనీ వేధనికా

A gimlet, or auger.

ఆస్ఫోటనీ [పా] లాస్ఫోటనీ-వేధనికా॥స్త్రీ॥ ౨-రత్నాదులు తొలులు వేయు పిడిసాన పేళ్లు.

కృపాణీకర్తరీ (సమే) ।

కృపాణీ-కర్తరీ॥స్త్రీ॥౨-కత్తెర పేళ్లు. Scissors.

వృక్షాదనో వృక్షభేదీ

A hatchet. A chisel.

వృక్షాదనః-వృక్షభేదీ॥న్, పు॥౨-మ్రాఁకులనఱకు గొడ్డలి కత్తియులి మొదలయినవాని పేళ్లు.

టఙ్కః పాషాణదారణః॥ ౮౧॥

టఙ్కః-పాషాణదారణః॥ పు॥ ౨-రాయినఱకెడు ఉలి పేళ్లు. A stone-cutter's chisel.

క్రకచో(ఽస్త్రీ)కరపత్త్రం

క్రకచః॥పు॥-కరపత్త్రమ్॥న॥౨ - అంపము పేళ్లు. A saw.

(స్యా) దారా చర్మభేదినీ ।

ఆరా-చర్మభేదినీ॥స్త్రీ॥౨-ఆరె పేళ్లు,ఇచట 'క్రకచః కరపత్త్రం స్యా దారాచర్మప్రభేదికా' అని యుం పాఠముగలదు. A shoemaker's knife.

సూర్మీ స్థూణాఽయఃప్రతిమా

సూర్మీ[పా] సూర్మి-స్థూణా-అయఃప్రతిమా॥ స్త్రీ॥ ౩-దాగలి పేళ్లు. ఇనుపప్రతిమయు. An anvil; an image of iron.

శిల్పం (కర్మకలాదిక మ్)॥ ౭_౨౩॥

కలాదికమ్=వాత్స్యాయనుఁడు సెప్పినసృత్త గీతాదిబాహ్యక్రియలు-౬౪ను, ఆలింగనచుంబ నాద్యాంతరక్రియలు-౬౪ను కళలనఁబడును. అవి మొదలైనకర్మ-అనఁగా స్వర్ణకారాది క్రియలును,శిల్పమ్॥న॥-శిల్పమనంబడును. An art.

ప్రతిమానం ప్రతిబి మ్బం ప్రతిమా ప్రతి యాతనా ప్రతిచ్ఛా యా। ప్రతికృతి రర్చా (పుంసి) ప్రతినిధి

ప్రతిమానమ్ - ప్రతిబిమ్బమ్॥న॥-ప్రతిమా - ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా-ప్రతికృతిః-అర్చా॥ సీ॥-ప్రతినిధిః॥ పు ॥ ౮-విష్ణువు మొదలయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసినప్ర తిమపేళ్లు. A image ; a statue or picture.

రుపమోపమానం (స్యాత్)॥ ౭_౨౪॥

ఉపమా॥సీ॥-ఉపమానమ్॥న॥ ౨-సరిపోల్పఁబడు వస్తువులకును సరిపోల్చుటకును పేళ్లు. Resemblance.

(వాచ్యలిఙ్గా) స్సమ స్తుల్య స్సదృక్ష స్సదృ శస్సదృక్। సాధారణస్స మానశ్చ

సమః-తుల్యః-సదృక్షః-సదృశః-సదృక్॥శ్॥-సాధారణః-సమానః॥౭-సమానవస్తువుపేళ్లు. ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగముగలవి.Like, similar.

(స్యురుత్తరపదే త్వ మీ॥ ౭_౨౫ ॥నిభసం కాశనీకాశ ప్రతీకాశో పమాదయః।

నిభః-సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః॥పు॥-ఉపమా॥సీ॥౫-ఆదిశబ్దచేతకల్ప-భూత-రూప-శబ్దములును, అమీ=ఈ౫యు, ఉత్తరపదేస్యుః=సమాసమునందు తుదపదములయి సమానవస్తువుపేళ్లగును. ఉదాహరణము:—చన్ద్రనిభః,లక్ష్మీసంకాశా-పద్మనీకాశమ్-సూర్యప్రతీకాశః మొదలైనవి.

కర్మణ్యాతు విధాభృ త్యా భృతయో భర్మ వేతనమ్॥ భరణ్యంభర ణం మూల్యం నిర్వేశః పణ (ఇత్యపి)।

కర్మణ్యా-విధా - భృత్యా-భృతిః॥సీ॥-భర్మ॥ న్॥-వేతనమ్-భరణ్యమ్-భరణమ్ - మూల్యమ్॥ న॥-నిర్వేశః-పణః॥పు॥౧౧-కూలిపేళ్లు. Wages or hire.

సురా హాలిప్రియా హాలా పరిస్రుద్వరుణా

సురా-హాలిప్రియా-హాలా-పరిస్రుత్॥త్॥-వరు ణాత్మజా-గన్ధోత్తమా - ప్రసన్నా - ఇరా-కాద

త్మజా॥ గన్ధోత్తమా ప్ర
స న్నేరా కాదమ్బర్యః
పరిస్రుతా। మదిరాకశ్య
మద్యే చా

మ్బరీ-పరిస్రుతా-మదిరా॥సీ॥-కశ్యమ్-మద్యమ్॥న॥ ౧౩-కల్లుపేళ్లు. Spirituous liquor.

వ్యవదంశ(స్తుభక్షణ
మ్)॥ ౭౨॥
A relish. A condiment.

అవదంశః [పా] ఉపదంశః॥పు॥౧-మద్యపానము సేయునపుడు నంజుకొనుమాంసము మొదలయినదాని పేరు. భోజనమునందునంజుకొను ఊరుగాయ మొదలయినదియు.

శుణ్డాపానం మదస్థానం

శుణ్డా॥సీ॥-పానమ్-మదస్థానమ్॥ న॥ ౩ - కల్లుద్రాగునింటిపేళ్లు. A tavern.

మధువారా మధుక్ర
మాః।

మధువారః-మధుక్రమః॥పు॥ ౨-పెక్కుమార్లు కల్లుద్రాగుపరుసపేళ్లు. Tippling.

మధ్వాసవో మాధ
వకో మధు మార్ద్వీక
(మద్యయోః)॥ ౭౩॥

మధ్వాసవః-మాధవకః॥పు॥-మధు॥న॥౩-ఇప్పపుష్పములకల్లుపేళ్లు. మార్ద్వీకమ్॥న॥౧-ద్రాక్షపండ్లకల్లుపేరు. ఇచట మార్ద్వీకమను పాఠమున నాలుగును ఇప్పపుష్పములకల్లుపేళ్లు. Spirit distilled from the blossoms of Bassia latifolia.

మైరేయమాసవశ్శీధు

మైరేయమ్॥న॥౧-ఆరెపుష్ప బెల్లము కడుగు నీళ్ల చేతఁ జేసినకల్లు. ఆసవః॥పు॥ ౧-పక్వముగాని చెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు. శీధుః॥పు॥ ౧-పక్వమయిన చెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు.

ర్మేదకో జగల (స్స
మౌ)।

మేదకః-జగలః॥పు॥ ౨ - మద్యము సేయుటకు నానాద్రవ్యములుగూర్చినముద్దపేళ్లు.

సంధానంస్యా దభిషవః

సంధానమ్॥న॥-అభిషవః॥పు॥ ౨-కల్లుసేయుటపేళ్లు. Distillation.

కిణ్వం(పుంసితు)నగ్న
హూః॥ ౭౪॥

కిణ్వమ్॥న॥-నగ్నహూః[పు]నగ్నహూః॥పు॥౨-మద్యము సేయుమొలకపేళ్లు. నానాద్రవ్యకృతసురాబీజము. Ferment.

కారోత్తర స్సురామణ్డ

కారోత్తరః॥ పు॥-సురామణ్డమ్॥ న॥ ౨-కల్లు

తేఁటపేళ్లు. Yest, froth.

మాపానం పానగోష్ఠికా ।

ఆపానమ్॥న॥- పానగోష్ఠికా॥స్త్రీ॥ ౨ - అనేకులుకూడి మద్యపానము సేయుచోటిపేళ్లు. A place where people drink together.

చషకో(ఽస్త్రీ) పానపాత్రం సరకోఽప్యనుతర్షణమ్॥ ౨౩౧॥

చషకః॥పు॥-పానపాత్రమ్॥న॥ - సరకః॥(ఇది అపిశబ్దము చేత)॥పు॥-అనుతర్షణమ్॥ న॥ ౪-కల్లు [త్రాగుగిన్నె పేళ్లు. A drinking vessel. సరకాను తర్షణశబ్దములు ౨-ను మద్యమువడ్డించుట పేళ్లని కొందఱు. Distribution of liquor.

ధూర్తోఽక్షదేవీ కితవోఽక్షధూర్తో ద్యూతకృత్సమాః ।

ధూర్తః- అక్షదేవీ॥న్॥-కితవః-అక్షధూర్తః-ద్యూతకృత్॥ త్,పు॥ ౫-జూదమాడువాని పేళ్లు. A gamester.

స్యుర్లగ్నకాః ప్రతిభువః

లగ్నకః - ప్రతిభూః॥పు॥ ౨-పూటపడువాని [పేళ్లు. Surety.

సభికా ద్యూతకారకాః॥ ౨౩౨॥

సభికః-ద్యూతకారకః॥ పు॥ ౨-జూదమాడించువాని పేళ్లు. Keeper of a gaming house.

ద్యూతోఽ(ఽస్త్రియాం)మక్షవతీ కైతవం పణ (ఇత్యపి) ।

ద్యూతః॥పు॥-అక్షవతీ॥స్త్రీ॥-కైతవమ్॥న॥-పణః॥పు॥౪-జూదముపేళ్లు. Gaming.

పణో (ఽక్షేషు) గ్లహాః

పణః-గ్లహః॥ పు॥ ౨-అక్షేషు = జూదములయందలి, పణః=పందెముపేరు. A stake. Wager.

అక్షాస్తు దేవనాః పాశకాశ్చ తే॥ ౨౩౩॥

అక్షః-దేవనః[పా]దేవకః-పాశకః॥పు॥ ౩-పాచికలపేళ్లు. Dice.

పరిణాయ (స్తుశారీణాం సమన్తాన్నయనే)ఽ (స్త్రియాం) ।

పరిణాయః॥పు॥౧-శారీణామ్=సారెలయొక్క, సమన్తాత్ = అంతట, నయనే=నడుపుటయందు వర్తించును. Moving a piece at play.

అష్టాపదం శారిఫలం

అష్టాపదమ్-శారిఫలమ్॥పు॥ ౨-జూదమాడుపలక. A checkered board or cloth.

ప్రాణిద్యూతం సమాహ్వయః॥ ౨౩౪॥

ప్రాణిద్యూతమ్॥న॥-సమాహ్వయః॥పు॥౨కోడిపందెము మొదలైనవానిపేళ్లు. A match of cocks &c.

మూ॥ ఉక్తా భూరిప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యేఽత్ర యౌగికాః।
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా వూహ్యా లిఙ్గాన్తరేఽపి తే॥ 23౫॥

టీక॥ అత్ర = ఈ శూద్రవర్గయందు, యౌగికాః = యౌగికములైన, యే = ఏమాలాకార మాగధకాశ్మీరాది శబ్దములు, భూరిప్రయోగత్వాత్ = ప్రయోగబాహుళ్యమువలన, ఏకస్మిన్ = ఒక పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పంబడినవో, తే = ఆశబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్ = ఆయాధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః = స్త్ర్యాదులయందు, వృత్తాః = వర్తించుచున్నవై, లిఙ్గాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసక లింగముల యందును వర్తించుచున్నవి యని, ఊహ్యాః = తెలియందగినవి.

యౌగికములయి జాతివాచకములైన కుంభకారాదిశబ్దములు శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగస్త్రీలింగములయందునువర్తించుచున్న వనుట. ఉదాహరణము: మాలాకారః పురుషః - మాలాకారీ స్త్రీ - మాలాకారం బృన్దమ్. ఇత్యాదులు.

ఇతిశూద్రవర్గః = శూద్రులలోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ 23౬॥

టీక॥ ఇతి = ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని గ్రంథమునందు, ద్వితీయః = రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూమి మొదలైనవానిని దెలియఁజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెరవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ద్వితీయ కాండము.

సంపూర్ణము.

అమరకోశము - ద్వితీయకాండము.

ప ర్యా య ప ద శే ష ము.

శ్లో.

57. అవరోహః = A fibrous root from a radicant branch ; A scandent plant climbing from the root to the top of a tree.

91. నదీసర్జః = Terminalia Alata glabra.

121. కురణ్టకః=Barleria prionitis.

125. పర్ణాసః=Ocimum sanctum.
అర్జకః = Ocimum gratissimum.

163. గాంగేరుకీ = The sharp angled cucumber.

172. వితున్నకః=The dwarf myrobalan.

183. ఋశ్యగన్ధా=Osyris Peltata.

184. హయపుచ్ఛీ=Phaseolus minimus.

202. చిత్రా=Bryonia callosa.

203. గండీరః = Solanum speciosum.

240. రాజహంసః=A white gander with red legs and bill.

241. మల్లికః = —— with brown legs and bill.
ధార్తరాష్ట్రః=——with black legs and bill.
శరాటిః = Turdus ginginianus.

277. కాత్యాయనీ = A middle aged widow wearing a dress indicating the practice of austerity.

278. సైరంధ్రీ=A woman living in another's house and practising any art.
అసిక్నీ = A young maid-servant of the harem.

శ్లో.

279. వారముఖ్యా=The head of a set of harlots.

290. యాతా = Husband's brother's wife.

363. బాలపాశ్యా = An ornament for the hair.

పత్రపాశ్యా = —— for the forehead.

406. ఆదేష్టా = An employer of priests to perform a sacrifice.

407. ఇజ్యాశీలః = One who frequently sacrifices.

409. అనూచానః = One who is completely learned in sacred knowledge.

సమావృత్తః = One who has taken leave of his preceptor to become a householder.

418. దక్షిణాగ్నిః = A fire taken from the consecrated one, or from a domestic fire, and placed towards the south.

గార్హపత్యః=The fire perpetually maintained by a householder.

శ్లో.

ఆహవనీయః = Fire thence taken and prepared for receiving oblations: a consecrated fire.

ఆనాయ్యః = The southern fire taken from the householder's hearth and consecrated.

420. అగ్నాయీ = A goddess presiding over the prayers with which burnt-offerings are made.

424. పరమాన్నం=An oblation of rice, milk and sugar.

425. ధ్రువా = A vessel shaped like an Indian fig-leaf and made of the wood of Flacourtia sapida.

ఉపభృత్ = A round vessel made of the wood of a holy fig-tree.

జుహూః = A semi-circular vessel made of the wood of Butea.

శ్లో.

స్రువః=A ladle made of the wood of Mimosa Catechu.

428. అమృతమ్= Butter &c remaining of a sacrifice.

విఘసః = Residue of food offered to the gods, to the manes, to a spiritual parent &c.

431. శ్రాద్ధం=Funeral repast; feeding of priests and other prescribed ceremonies in honor of ancestors.

432. ఆతిథ్యం = (Proper for a guest) Hospitality.

439. బ్రహ్మాంజలిః=A holy posture adapted to meditation and restraint of thought.

446. బృసీ=A seat made of *kusa* grass.

447. సుత్యా=Extracting the juice of acid asclepias.

456. పరివేత్తా = One married before his elder brother.

555. వైతాలికాః = Those whose business it is to awaken the prince at dawn with music and song.

శ్లో.

584. యవ్యమ్ = A field fit for producing barley.

యవక్యమ్= — for forced rice.

షష్టిక్యమ్ = — for quick-growing rice.

585. తిల్యమ్=— for sesamum.

మాష్యమ్=—black kidney beans.

అణవ్యమ్=—for panic seed.

భంగ్యమ్=—for hemp.

641. యుగ్యః=An ox yoked.

ప్రాసంగ్యః=An ox in training with a frame on his neck.

శాకటః = A ox trained to draught.

652. కుటరః = The post round which the string of the churning-stick passes.

653. శృంఖలకాః=Young camels clogged with wooden rings on their feet.

శ్లో.

654. ఔష్ట్రకం=A herd of camels.

ఔరభ్రకం=A flock of sheep.

ఆజకమ్=A flock of goats.

699. దేవాజీవః=A low Brahmana subsisting by attendance upon an idol and upon the offerings made to it.

709. కిరాతః = A mountaineer wearing feathers and armed with a bow.

శబరః = A savage wearing leaves.

శ్లో.

పులిందః= A mountaineer speaking no intellgible language.

728. అవదంశః=Anything which excites thirst or appetite.

730. మైరేయం = Rum distilled from blossoms of Lythrum fruticosum, with sugar &c.

ఆసవః = —— from the raw juice of sugar-cane.

శీధుః= —— from molasses.

మేదకః = Vinous liquor for distilling.

శ్రీ ర స్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము.

తృ తీ య కా ౦ డ ము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి సులభముగాఁ దెలియుటకై యీనానార్థ న్యకాండమునఁ జెప్పఁగలవర్గలను వానికిఁ బూర్వ కాండములయందుఁ జెప్పఁబడిన వర్గలతోఁగల సంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ విశేష్యనిఘ్నైః సంకీర్ణై ర్నానార్థై రవ్యయై రపి।
లిఙ్గాదిసంగ్రహై ర్వర్గాః సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥

టీక॥ సామాన్యే=పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీసామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిఘ్నైః=విశేష్యముతో సమాసమైన లింగాదులుగల పదముల చేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పరవిరుద్ధములై నకర్మపారాయణపరస్పర ప్రభృతిశబ్దముల చేతను, నానార్థైః=అనేకార్థములయినపదముల చేతను, అవ్యయైరపి=అవ్యయపదములచేతను, లిఙ్గాదిసంగ్రహైః=లింగసంగ్రహనామసంగ్రహముల చేతను, వర్గాః=విశేష్యనిఘ్న సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహము లనునైదువర్గలు, ఉచ్యన్తే=చెప్పఁబడుచున్నవి. తే=ఆవర్గలు, వర్గసంశ్రయాః=ప్రథమద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతరవర్గలు గలవియనిగాని యర్థము.

అదియెట్లనఁగా విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁజెప్పఁగల సుకృత్యాదులు స్వర్గాదివిశేషణములును సంకీర్ణవర్గయందుఁజెప్పఁగలకర్మాదులును వాని వ్యాపారములును ఇట్లు కడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁగల పదార్థములకును వానితోసంబంధము దెలియవచ్చును కావున నీకాండము సామాన్యకాండమనిపించుకొనును. రెండవపక్షము—నానార్థవర్గయందు కాంతాదివర్గలును అవ్యయవర్గయందవ్యయవర్గావ్యయ నానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహావర్గయందునున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున "ప్రాయశోరూపభేదేన" అను సంకేతముచేత తఱుచుగా రూపభేదముచేత లింగ మెఱుఁగఁదగినది గనుక నీవిశేష్యనిఘ్న వర్గయందు నట్టి సంకేతము లేదని జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ స్త్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః।
గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దా స్తథా స్యు స్తస్య భేదకాః॥ ౧॥

టీక॥ యద్విశేష్యమ్=ఏవిశేష్యమయినయర్థము, యాదృశైః=ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైః పదైః=స్త్రీ దార మొదలయిన స్త్రీలింగపులింగనపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్=ప్రక్రమింపఁబడునో, తస్య=ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః=విశేషణములయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దాః=గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యుః = ఆవిశేష్యలింగాదులుగలవే యౌను.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగముగా ప్రక్రమింపఁబడునో గుణద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములుగలవే యౌనని తాత్పర్యము. ప్రవీణా స్త్రీ - ప్రవీణాః దారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచక విశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అని ద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును, క్షేమంకరా స్త్రీ -క్షేమంకరా దారాః-క్షేమంకరం కళత్రమ్ అని క్రియావాచకవిశేషణములకును దాహరణములు.

[క్షేమంకరోఽరిష్టతాతి శ్శివతాతి శ్శివంకరః।]	క్షేమంకరః- అరిష్టతాతిః - శివతాతిః-శివంకరః॥ ౪ - శుభమును జేయువాని పేళ్లు. ఈయర్థశ్లోకమును ప్రక్షిప్తమనికొందఱు. Propitious.
సుకృతీ పుణ్యవా న్ధన్యో	సుకృతీ॥న్॥-పుణ్యవాన్॥ త్॥ - ధన్యః॥ ౩-పుణ్యముగలవాని పేళ్లు. Well-fated. Fortunate.
మహేచ్ఛస్తు మహాశయః॥ Magnanimous.	మహేచ్ఛః-మహాశయః॥ ౨-ఘనమైన మనస్సుగలవాని పేళ్లు. విరివియైన మనస్సుగలవాఁడు.
హృదయాలు స్సుహృదయో	హృదయాలుః-సుహృదయః॥ ౨-మంచి మనస్సుగలవాని పేళ్లు. Good-hearted
మహోత్సాహో మహోద్యమః। Persistant.	మహోత్సాహః-మహోద్యమః॥ ౨-దుష్కర ప్రయోజనములయందు దుద్యోగము గలవాని పేళ్లు. Perseverant; diligent.

ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ విజ్ఞ నిష్ణాత శిక్షితాః॥౪॥ వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశల (ఇత్యపి)।	ప్రవీణః - నిపుణః - అభిజ్ఞః - విజ్ఞః-నిష్ణాతః-శిక్షితః-వైజ్ఞానికః[పా]విజ్ఞానికః-కృతముఖః-కృతీ॥న్॥-కుశలః-౧౦-నేర్పరిపేళ్లు.Skilful; conversant.
పూజ్యః ప్రతీక్ష్య	పూజ్యః-ప్రతీక్ష్యః॥౨-పూజ్యునిపేళ్లు. Venerable.
సాంశయిక స్సంశయాపన్నమానసః॥౫॥	సాంశయికః - సంశయాపన్నమానసః॥ ౨- సందేహించువానిపేళ్లు. Irresolute; సంశయించిన వస్తువుపేళ్లని కొందఱందురు. Uncertain.
దక్షిణీయో దక్షిణార్హ(స్తత్ర)దాక్షిణ్య (ఇత్యపి)।	దక్షిణీయః - దక్షిణార్హః - దాక్షిణ్యః[పా] దక్షిణ్యః॥ ౩-దక్షిణకు యోగ్యమయినవానిపేళ్లు. Meriting a reward.
(స్యు)ర్వదాన్యస్థూలలక్ష దానశౌణ్డా బహుప్రదే॥ ౬॥	వదాన్యః - స్థూలలక్షః [పా] స్థూలలక్ష్యః-దానశౌణ్డః - బహుప్రదః॥ ౪ - మిక్కిలి యిచ్చువానిపేళ్లు. Munificent.
జైవాతృక (స్స్యా)దాయుష్మా	జైవాతృకః-ఆయుష్మాన్॥ త్॥ ౨- దీర్ఘాయుష్మంతునిపేళ్లు. Long-lived.
న్నన్తర్వాణిస్తు శాస్త్రవిత్।	అన్తర్వాణిః-శాస్త్రవిత్॥ ద్॥ ౨-శాస్త్రమునెఱింగినవానిపేళ్లు. Skilled in sacred sciences.
పరీక్షకః కారణికో	పరీక్షకః-కారణికః॥ ౨ - ప్రమాణములచేత నర్థమును నిశ్చయించువానిపేళ్లు. Investigating.
వరదస్తు సమర్ధకః॥౭॥	వరదః-సమర్ధకః॥ ౨. అడిగిన వస్తువులనిచ్చు దేవతాదులపేళ్లు. Granting a prayer.
హర్షమాణో వికుర్వాణః ప్రమనా హృష్టమానసః।	హర్షమాణః-వికుర్వాణః-ప్రమనాః॥స్॥-హృష్టమానసః॥౪-సంతోషముతోఁ గూడిన మనస్సుగలవానిపేళ్లు. Joyful, cheerful.
దుర్మనా విమనా అన్తర్మనా (స్స్యా)	దుర్మనాః॥స్॥-విమనాః॥స్॥ -అన్తర్మనాః॥స్॥ ౩. దుఃఖముతోఁ గూడిన మనస్సుగలవాని పేళ్లు. Sad; perplexed.
దుత్క ఉన్మనాః॥౮॥	ఉత్కః-ఉన్మనాః॥స్॥ ౨ - ప్రియమయినవస్తు

	నెప్పుడు దొరుకునాయని త్వరగలవానిపేళ్లు. Anxiously wishing for.
దక్షిణే సరలోదారౌ	దక్షిణః-సరలః - ఉదారః॥ ౩-కుటిలముగాక చక్కనైనమనస్సుగలవానిపేళ్లు. Sincere, candid.
సుకలో (దాతృభోక్తరి)।	సుకలః॥ ౧-దాతృభోక్తరి=త్యాగభోగములు గలవానిపేరు. Liberal in giving and using.
తత్పరే ప్రసితాఽసక్తౌ	తత్పరః-ప్రసితః-ఆసక్తః॥ ౩-ఒక పదార్థము నందుఁదగిలిన మనస్సుగలవానిపేళ్లు. Attentive. Closely intent on.
ఇష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుకః॥ ౯॥	ఇష్టార్థోద్యుక్తః- ఉత్సుకః ॥ ౨ - ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవాని పేరు. Zealously active. Anxiously striving for.
ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్తవిజ్ఞాత విశ్రుతాః।	ప్రతీతః-ప్రథితః- ఖ్యాతః - విత్తః-విజ్ఞాతః-విశ్రుతః॥ ౬ - ధనాదులచేఁబ్రసిద్ధుండయినవాని పేళ్లు. Celebrated, famous.
(గుణైః ప్రతీతే తు) కృతలక్షణాఽఽహతలక్షణౌ॥ ౧౦॥	కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥ ౨-గుణైః=త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే=ప్రసిద్ధుఁడయినవానిపేళ్లు. Noted for good qualities.
ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ	ఇభ్యః-ఆఢ్యః-ధనీ॥ న్ ॥ ౩ - ధనికునిపేళ్లు. Opulent, wealthy.
స్వామీత్వీశ్వరః పతి రీశితాఽధిభూర్నాయకో నేతా ప్రభుః పరివృఢోఽధిపః॥ ౧౧॥	స్వామీ॥న్॥- ఈశ్వరః- పతిః- ఈశితా॥ఋ॥ - అధిభూః-నాయకః- నేతా॥ఋ॥- ప్రభుః-పరివృఢః- అధిపః॥౧౦-ఏలువాని పేళ్లు, An owner or master.
అధికర్ధిస్సమృద్ధస్స్యాత్ Prosperous.	అధికర్ధిః-సమృద్ధః [పా] సమృద్ధిః॥౨- అధిక సంపదగలవానిపేళ్లు. Every way happy.
కుటుమ్బవ్యాపృతస్తుయః। స్యాదభ్యాగారిక(స్తస్మి)న్నుపాధి(శ్చ పుమానయమ్)॥౧౨॥	కుటుంబవ్యాపృతః- అభ్యాగారికః - ఉపాధిః॥ ఈ ౩ కుటుంబపోషణము నందాసక్తుఁడై యుండువానిపేళ్లు. Attentive to support his family. ఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లింగము.

(వరాఙ్గరూపోపేతో
యః) స్సింహసంహననో
(హి నః)।

సింహసంహననః॥౧-వరాఙ్గరూపోపేతః=శ్రేష్ఠ
మయిన యంగముతోను రూపముతోను గూడు
కొన్న వానిపేరు. Handsome and well-shaped.

నిర్వార్యః కార్యకర్తా
య స్సమ్పన్న స్సత్త్వ
సమ్పదా)॥　　౧౩॥
Acting fearlessly.

నిర్వార్యః[పా]నిర్వార్యః॥ ౧-సత్త్వసమ్పదా=
ఆపదలయందును కలతనొందని ధైర్యసంపదతో,
సమ్పన్నః=కూడుకొన్నవాఁడై, యః=ఎవఁడు, కా
ర్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాచి మూకో౽
అవాక్-మూకః॥౨-మూఁగవానిపేరు. Dumb.

థ మనోజవసః (పితృ
సన్నిభః)।

మనోజవసః[ప] మనోజవః-పితృసన్నిభః॥౨-
తండ్రినిబోలినవానిపేరు. Fatherly.

(సత్కృ త్యాలంకృ
తాం కన్యాం యో ద
దాతి స)కూకుదః॥౧౪॥

కూకుదః॥౧-యః=ఎవఁడు, సత్కృత్య=సత్క
రించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపఁబడిన, క
న్యామ్=కన్యకను, దదాతి = దానముచేయుచు
న్నాఁడో, సః=వానిపేరు. One who gives a girl
in marriage decorating her with ornaments.

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః
శ్రీలః శ్రీమాన్

లక్ష్మీవాన్॥ త్॥-లక్ష్మణః-శ్రీలః[పా]శ్లీలః-శ్రీ
మాన్॥త్॥౪ - సంపదగలవానికిని ఒప్పిదముఁగల
వానికిని పేళ్లు. Prosperous, happy. [Affectionate.

స్నిగ్ధ స్తు వత్సలః।

స్నిగ్ధః-వత్సలః॥౨-స్నేహముగలవాని పేళ్లు.

(స్యా) ద్దయాలుః కా
రుణికః కృపాలుస్సూర
తః(సమాః)　　॥౧౫॥

దయాలుః-కారుణికః-కృపాలుః-సూరతః॥౪-
దయగలవానిపేళ్లు. Compassionate.

స్వతన్త్రో౽ పావృత
స్స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిర
వగ్రహః।

స్వతన్త్రః-అపావృతః-స్వైరీ॥న్॥[పా]స్వైరః-
స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః॥౫-స్వతంత్రుని పేళ్లు. Unre-
strained. Independent.

పరతన్త్రః పరాధీనః
పరవా న్నాథవానపి॥
౧౬॥ అధీనో నిఘ్న ఆ
యత్తో౽ స్వచ్ఛన్దో

పరతన్త్రః-పరాధీనః-పరవాన్॥త్॥ - నాథ
వాన్॥త్॥ ౪ - పరాధీనునిపేళ్లు. Dependent. అధీ
నః-నిఘ్నః-ఆయత్తః-అస్వచ్ఛన్దః- గృహ్యకః॥౫-
అధీనునిపేళ్లు. Docile. ఈ యు పర్యాయములని

గృహ్యకోఽ(ప్యథా)।
ఖలపూ (స్స్యా) ద్బహుకరో
దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియః॥ ౧౭॥
జాల్మోఽసమీక్ష్యకారీ(స్యా)
త్కుణ్ఠో (మన్దః క్రియాసు యః)।
కర్మక్షమోఽలంకర్మీణః
క్రియావాన్ (కర్మసూద్యతః)॥ ౧౮॥
స కార్మః కర్మశీలో (యః) Laborious.
కర్మశూరస్తు కర్మఠః। Finishing carefully.
(కర్మణ్యభుక్ కర్మకరః) Working for hire.
కర్మకార (స్తుతత్క్రియః)॥ ౧౯॥
అపస్నాతో మృతస్నాత
ఆమిషాశీ తు శౌష్కలః।
బుభుక్షిత(స్స్యాత్)క్షుధితో జిఘత్సు రశనాయితః॥ ౨౦॥

కొందఱు.

ఖలపూః-బహుకరః॥ ౨ - కళ్లమునూడ్చువాని పేళ్లు. A sweeper.

దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః॥ ౨-విచారించి మెల్లగా కార్యముఁ జేయువాని పేళ్లు. Dilatory, slow.

జాల్మః-అసమీక్ష్యకారీ॥న్॥ ౨-విచారింపక కార్యముఁ జేయువాఁడు. Acting inconsiderately.

కుణ్ఠః॥ ౧ - కార్యములయందు అలసుఁడైనవాని పేరు. Indolent.

కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥ ౨-కార్యమును జేయ సమర్థుఁడైనవాని పేళ్లు. Competent to act.

క్రియావాన్ ॥త్॥ ౧- కార్యమును జేయ నుద్యోగించినవాని పేరు. Engaged in a business.

కార్మః-కర్మశీలః॥ ౨ - ఫలముగలిగినను లేకున్నను కార్యముఁ జేయు స్వభావముగలవాని పేళ్లు.

కర్మశూరః-కర్మఠః॥ ౨-ఫలముగలుగువఱకును కార్యముఁ జేయ తెగువగలవాని పేళ్లు.

కర్మణ్యభుక్(పా) భరణ్యభుక్ ॥జ్॥-కర్మకరః॥ ౨-కూలిపుచ్చుకొని పని చేయువాని పేరు.

కర్మకారః॥ ౧-తత్క్రియః = కూలిలేక పని చేయువాని పేరు. Working without wages.

అపస్నాతః-మృతస్నాతః॥ ౨ - బంధుసుహృదాది మరణనిమిత్తమయి స్నానము చేసినవాని పేళ్లు. Bathing after mourning.

ఆమిషాశీ॥న్॥-శౌష్కలః॥ ౨-మత్స్యమాంసములఁదినువాని పేళ్లు. Eating fish and flesh.

బుభుక్షితః-క్షుధితః-జిఘత్సుః-అశనాయితః॥ ౪-ఆఁకలిగొన్నవాని పేళ్లు. Hungry.

పరాన్నః పరపిణ్డాదో	పరాన్నః-పరపిణ్డాదః॥౨ - పరాన్నమేభుజించువాని పేళ్లు. Feeding at another's cost.
భక్షకో ఘస్మరోఽద్మరః।	భక్షకః-ఘస్మరః-అద్మరః॥౩-తిండిపోతుపేళ్లు. Gluttonous.
ఆద్యూన(స్స్యా)దౌదరికో(విజిగీషావివర్జితే)॥	ఆద్యూనః-ఔదరికః॥ ౨ -విజిగీషావివర్జితే=వేఱేయుద్యోగములేక పొట్టపోసికొనువాని పేళ్లు. Shamelessly voracious.
(ఉభౌ) వాత్మమ్భరిః కుక్షిమ్భరి (స్స్వోదరపూరకే)।	ఆత్మమ్భరిః-కుక్షిమ్భరిః॥ఈ౨- ను పోష్యవర్గమునువిడిచి, స్వోదరపూరకే=తనకడుపునేనించుకొనువాని పేళ్లు. Selfishly voracious.
సర్వాన్నీనస్తు సర్వాన్నభోజీ	సర్వాన్నీనః - సర్వాన్నభోజీ॥న్॥౨-నియమములేక యన్నితావులఁభుజించువాని పేళ్లు. Eating all manner of food.
గృధ్నుస్తుగర్ధనః॥౨౨ లుబ్ధోఽభిలాషుకస్తృష్ణక్	గృధ్నుః - గర్ధనః - లుబ్ధః- అభిలాషుకః - తృష్ణక్॥జ్॥౫-ఆశగలవాని పేళ్లు. Covetous, greedy.
(సమౌ) లోలుప లోలుభౌ।	లోలుపః - లోలుభః॥ ౨- మిక్కిలియునాశగలవాని పేళ్లు. Very covetous.
సోన్మాద స్తూన్మదిష్ణు (స్స్యా) Frantic.	సోన్మాదః - ఉన్మదిష్ణుః॥ ౨ - భూతావేశాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Mad, insane.
దవినీత స్సముద్ధతః॥౨౩॥	అవినీతః- సముద్ధతః॥ ౨-వినయములేనివాని పేళ్లు. Misbehaving.
మత్తే శౌణ్డోత్కటక్షీబాః Intoxicated.	మత్తః - శౌణ్డః - ఉత్కటః-క్షీబః॥౪- మద్యపానాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Drunk.
కాముకే కమితాఽనుకః। కమ్రః కామయితాఽభీకః కమనః కామనోఽభికః॥ ౨౪॥	కాముకః - కమితా॥ఋ॥ - అనుకః - కమ్రః-కామయితా॥ఋ॥-అభీకః - కమనః - కామనః-అభికః॥౯ - కామునిపేళ్లు. కోరికగలవాఁడు. Lustful.
విధేయో వినయగ్రాహీ	విధేయః - వినయగ్రాహీ ॥ న్ ॥-వచనేస్థితః-

వచనేస్థిత ఆశ్రవః।	ఆశ్రవః॥౧-చెప్పినట్టుచేయువాఁడు. Compliant.
వశ్యః ప్రణేయో Under influence.	వశ్యః-ప్రణేయః॥౨ - ఔషధాదులచేతవశ్యమయినవానిపేళ్లు. Governable.
నిభృత వినీత ప్రశ్రితా (స్సమాః)॥ ౨౫॥	నిభృతః - వినీతః - ప్రశ్రితః [పా] ప్రసృతః-3-శిక్షింపఁబడినవానిపేళ్లు. well trained.
ధృష్టే ధృష్ణుర్వియాతశ్చ shameless.	ధృష్టః - ధృష్ణుః(పా)ధృష్ణక్॥జ్॥-వియాతః॥3-దిట్టతనముగలవానిపేళ్లు. Impudent.
ప్రగల్భః ప్రతిభాన్వితే।	ప్రగల్భః - ప్రతిభాన్వితః॥౨ - అప్పటప్పటికి క్రొత్తగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవానిపేళ్లు. Endowed with genius; bold.
(స్యా)దధృష్టే తు శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥౨ - దిట్టతనము లేనివానిపేళ్లు. Modest ; Retiring.
విలక్షో విస్మయాన్వితే॥ Astonished. ౨౬॥	విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానములేనివానిపేళ్లు. వెఱఁగుపడినవాఁడు.
అధీరే కాతర	అధీరః- కాతరః॥౨- వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్లు. Confused.
స్త్రస్నౌ భీరు భీరుక భీలుకాః।	త్రస్నుః-(పా)త్రస్తః- భీరుః- భీరుకః-భీలుకః॥౪- వెఱచు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Timid.
ఆశంసు రాశంసితరి	ఆశంసుః- ఆశంసితా॥ఋ॥౨- ప్రియవస్తువు కోరువాని పేళ్లు. Desirous.
గృహయాలు ర్గ్రహీతరి॥ ౨౭॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ఋ॥౨ - పుచ్చుకొనుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధయా యుక్తే)	శ్రద్ధాలుః॥౧- శ్రద్ధయా=నమ్మికతో, యుక్తే=కూడియున్న వానిపేరు. Believing.
పతయాలు స్తుపాతుకే।	పతయాలుః-పాతుకః॥౨ - పడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Habitually falling.
లజ్జాశీలే ఽపత్రపిష్ణు	లజ్జాశీలః - అపత్రపిష్ణుః॥ ౨ - సిగ్గుపడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Bashful.
ర్వన్దారు రభివాదకే॥	వన్దారుః - అభివాదకః॥ ౨ - మ్రొక్కుస్వ

౨౮॥	భావముగలవాని పేళ్లు. Polite; respectful.
శరారుర్ఘాతుకో హింస్రః	శరారుః-ఘాతుకః-హింస్రః॥౩ - చంపుస్వభావముగలవాని పేళ్లు. Destructive, mischievious.
(స్యా)ద్వర్ధిష్ణు స్తువర్ధనః।	వర్ధిష్ణుః-వర్ధనః॥౨- వృద్ధిఁబొందుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Thriving; growing.
ఉత్పతిష్ణు స్తూత్పతితా౽	ఉత్పతిష్ణుః-ఉత్పతితా॥ఋ॥ ౨ - ఎగయుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Jumping up.
లంకరిష్ణుస్తు మణ్డనః॥ ౨౯॥	అలంకరిష్ణుః - మణ్డనః॥౨ - శృంగారించుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Fond of ornaments.
భూష్ణు ర్భవిష్ణు ర్భవితా	భూష్ణుః- భవిష్ణుః- భవితా॥ఋ॥ ౩- కాఁగలవానిపేళ్లు. About to become. పలుమాఱును మొలుచుస్వభావముగల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.
వర్తిష్ణు ర్వర్తన (స్స మౌ)।	వర్తిష్ణుః-వర్తనః॥ ౨-వర్తించు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Revolving; stationary; abiding.
నిరాకరిష్ణుః క్షిప్నుః (స్యాత్)	నిరాకరిష్ణుః-క్షిప్నుః॥ ౨-తిరస్కరించుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Disdaining; obstructive.
(సాన్ద్రి) స్నిగ్ధ స్తు) మేదురః॥ ౩౦॥	మేదురః॥ ౧ - సాన్ద్రి = దట్టమయి, స్నిగ్ధః = నిగ్గుగలిగినమేఘపటలాదుల పేరు. Thick with.
జ్ఞాతాతు విదురో విన్దు	జ్ఞాతా॥ఋ॥-విదురః-విన్దుః॥౩-ఎఱుఁగు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Intelligent. Knowing.
ర్వికాసీ తు వికస్వరః।	వికాసీ॥న్॥-వికస్వరః॥౨ - వికసించుస్వభావముగలదానిపేళ్లు. Expanding.
విసృత్వరో విస్మమరః ప్రసారీచవిసారిణి॥ ౩౦॥	విసృత్వరః-విస్మమరః-ప్రసారీ॥న్॥-విసారీ॥న్॥ ౪-నెఱయుస్వభావముగల నీళ్లమీఁది తైలబిందువులు మొదలయినదానిపేళ్లు. Spreading, creeping.
సహిష్ణు స్సహనః క్షన్తా తితిక్షుః క్షమితా క్షమీ।	సహిష్ణుః-సహనః-క్షన్తా॥ఋ॥-తితిక్షుః-క్షమితా॥ఋ॥-క్షమీ॥౬- స్వభావము చేత నోర్పుగలవానిపేళ్లు. Patient; content.
క్రోధనో౽మర్షణఃకోపీ	క్రోధనః॥-అమర్షణః-కోపీ॥న్॥౩- స్వభావము

మూలము	అర్థము
	చేత కోపముగలవాని పేళ్లు. Passionate; wrathful.
చణ్డ స్త్వత్యన్తకోపనః॥ 3౨॥	చణ్డః-అత్యన్తకోపనః॥౨- మిక్కిలికోపించుకొనువాని పేళ్లు. Very passionate.
జాగరూకో జాగరితా	జాగరూకః-జాగరితా॥ఋ॥౨-మేల్కొనియుండువాని పేళ్లు. Wakeful.
ఘూర్ణితః ప్రచలాయితః।	ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥౨-కూరుకుపాటుపడువాని పేళ్లు. కూర్చుండి నిద్రపోవువాఁడు. Reeling.
స్వప్నక్ శయాలుర్నిద్రాలు	స్వప్నక్॥జ్॥-శయాలుః - నిద్రాలుః॥3-నిద్రపోతు పేళ్లు, తూఁగుబోతు. Sleepy; sluggish.
ర్నిద్రాణ శయితౌ సమౌ॥ 33॥	నిద్రాణః[పా]నిద్రితః-శయితః॥ ౨- నిద్రపోవువాని పేళ్లు. Asleep.
పరాఙ్ముఖః పరాచీన (స్స్యాత్)	పరాఙ్ముఖః - పరాచీనః॥౨- వెడమొగముగానున్నవాని పేళ్లు. Averting the face.
దవాఙప్యధోముఖః। Down-looked	అవాఙ్॥చ్॥-(అపిశబ్దము చేత), అవాచీనః-అధోముఖః॥3-తలవంచుకొన్నవాని పేళ్లు.
(దేవానఞ్చతి) దేవద్ర్యఙ్ Approaching deities.	దేవద్ర్యఙ్॥చ్॥౧-దేవాన్ అఞ్చతి = దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిఁగాని దేవతలనుబూజించువానికిఁగాని పేరు. Adoring deities.
విష్వద్ర్యఙ్ (విష్వగఞ్చతి)॥ 3౪॥	విష్వద్ర్యఙ్॥చ్॥౧-విష్వక్ అఞ్చతి = అంతట నడచువాని పేరు. Going everywhere.
(యస్సహాఞ్చతి) సధ్ర్యఙ్ (స)	సధ్ర్యఙ్॥చ్॥౧-సహ అఞ్చతి = ఒకరితోడఁబోవువాని పేరు. Accompanying.
స తిర్యఙ్ (యస్తిరోఽఞ్చతి)।	తిర్యఙ్॥చ్॥౧-తిరఃఅఞ్చతి=అడ్డముగానడచువాని పేరు. Moving tortuously.
వదో వదావదో వక్తా	వదః-వదావదః-వక్తా॥ఋ॥ 3 - పలుకనేర్చినవాని పేళ్లు. Knowing how to speak.
వాగీశో వాక్పతి (స్సమౌ)॥ 3౫॥	వాగీశః-వాక్పతిః॥౨-నిర్దోషముగాఁ బలుకనేర్చినవాని పేళ్లు. Eloquent.
వాచోయుక్తిపటు ర్వాగ్మీ	వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మీ॥న్॥౨-తాను పలుక

గ్మీ	నిశ్చయించిన యర్థమును తెన్నుగా నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు. Speaking sensibly.
వావదూకోఽతివక్తరి।	వావదూకః-అతివక్తా॥ఋ॥ ౨- అధికముగాఁ మాటలాడువాని పేరు. Talkative. Loquacious.
(స్యా) జల్పాకస్తు వాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాక్॥ ౩౬॥	జల్పాకః-వాచాలః-వాచాటః-బహుగర్హ్యవాక్॥చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా పెక్కుమాటలాడువాని పేళ్లు. Talking nonsense.
దుర్ముఖే ముఖరాబద్ధముఖౌ	దుర్ముఖః-ముఖరః॥- అబద్ధముఖః॥ ౩-అప్రియముగాఁబలుకువాని పేళ్లు. Scurrilous.
శక్లః ప్రియంవదే ।	శక్లః [పా] శక్నః-ప్రియంవదః॥౨-ప్రియముగాఁబలుకువాని పేళ్లు. Speaking civilly.
లోహలస్స్యాదస్ఫుటవాక్	లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥చ్॥౨- వ్యక్తముగాకుండ మాటలాడువాని పేళ్లు. Lisping.
గర్హ్యవాదీ తు కద్వదః॥ ౩౭॥	గర్హ్యవాదీ॥న్॥-కద్వదః॥౨-నిందింపఁదగిన మాటలాడువాని పేళ్లు, కొఱగాని మాఁటలాడువాఁడు. Speaking ill.
(సమౌ) కువాదకుచరౌ	కువాదః [పా] కుపాదః - కుచరః॥౨-పరుల దోషమును బలుకువాని పేళ్లు. Censorius.
(స్యాదసౌమ్యస్వరో) ఽస్వరః।	అస్వరః॥౧-అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు నింపుగాని స్వరముగలవాని పేరు. Having a bad voice.
రవణశ్శబ్దనో	రవణః-శబ్దనః॥౨-మ్రోయుస్వభావము గలవాని పేళ్లు. Sonorous.
నాన్దీవాదీ నాన్దీకర (స్సమౌ)॥ ౩౮॥	నాన్దీవాదీ॥న్॥-నాన్దీకరః॥౨ - ఆశీర్వాదముతోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రమును జేయు మంగళపాఠకుని పేళ్లు. Speaker of a prologue.
జడోఽజ్ఞే Idiot, stupid.	జడః-అజ్ఞః॥౨ - ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖములనెఱుఁగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవాని పేళ్లు.
నేడమూక (స్త్వవక్తుం శ్రోతు మశిక్షితే)।	అనేడమూకః॥౧-వక్తుమ్=పలుకుటకును, శ్రోతుమ్=వినుటకును, అశిక్షితే=శిక్షింపఁబడనివాని

Deaf and dumb.

పేరు. అనఁగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూక యనుపాఠ మంగీకరించి చెప్పుడును మూఁగతనమును గలవానికి పేర నికొందఱు

తూష్ణీంశీల స్తు తూష్ణీకో

తూష్ణీంశీలః-తూష్ణీకః॥ ౨-మాటలాడకయూరకుండుస్వభావముగలవాని పేళ్లు. Silent.

నగ్నో౽ వాసా దిగమ్బరే॥ ౩౯॥

నగ్నః-అవాసాః॥స్త్రీ॥-దిగమ్బరః॥౩-దిస మొలవాని పేళ్లు. Naked.

నిష్కాసితో౽ వకృష్ట స్స్యా (ద)

నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨-వెళ్లఁగొట్టఁబడిన వాని పేళ్లు. Expelled. [డినవాని పేళ్లు. Cursed.

దపధ్వ స్తస్తు ధిక్కృతః।

అపధ్వస్తః-ధిక్కృతః॥౨ - తిరస్కరింపఁబ

ఆత్తగర్వో౽భిభూత (స్స్యా)

ఆత్తగర్వః [పా] ఆత్తగర్వః-అభిభూతః॥ ౨-రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడిన గర్వముగలవాని పేళ్లు. Humbled; subdued.

ద్దాపిత స్సాధిత(స్సమౌ)॥ ౪౦॥

దాపితః-సాధితః॥ ౨-రాజుచే దండుగగొనఁబడినవాని పేళ్లు. condemned; or adjudged.

ప్రత్యాదిష్టో నిరస్త (స్స్యా) త్ప్రత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః।

ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః-ప్రత్యాఖ్యాతః-నిరాకృతః॥ ౪-న్యాయముచేత పరిహరింపఁబడిన వాని పేళ్లు. Removed; set aside.

నికృత (స్స్యా) ద్విప్రకృతో

నికృతః- విప్రకృతః॥ ౨ - పీడింపఁబడినవాని పేళ్లు. Humiliated. Insulted.

విప్రలబ్ధ స్తు వఞ్చితః॥ ౪౧॥

విప్రలబ్ధః-వఞ్చితః॥ ౨ - మోసపుచ్చంబడిన వాని పేళ్లు. Deceived; duped.

మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హతశ్చ సః

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥౪-మనస్సునను త్సాహము చెడినవాఁడు. Disappointed.

అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో

అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-నిందింపఁబడినవాని పేళ్లు. Censured.

బద్ధే కీలిత సంయతౌ॥ ౪౨॥

బద్ధః -కీలితః-సంయతః॥ ౩ - బొండకొయ్య మొదలయిన వానిచేత కట్టఁబడినవాని పేళ్లు. Confined in stocks. Fettered.

(ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త స్స్యాత్)	ఆపన్నః-ఆపత్ప్రాప్తః ॥ ౨-ఆపదఁబొందిన వానిపేళ్లు. Overtaken by calamity.
కాన్దిశీకో భయద్రుతః॥	కాన్దిశీకః-భయద్రుతః॥ ౨-వెఱచి పాఱిపోవు వానిపేళ్లు. Put to flight.
ఆక్షారితః క్షారితో౽భిశస్తే	ఆక్షారితః-క్షారితః-అభిశస్తః॥౩-పరస్త్రీగమన బ్రహ్మహత్యాదులవలన నిందింపఁబడినవానిపేళ్లు. Calumniated. Accused of adultery.
సంకసుకో౽స్థిరే ॥ ౪౩॥	సంకసుకః-అస్థిరః॥ ౨-దేనియందును నిలుకడ లేనివానిపేళ్లు. Unsteady. Uncertain.
వ్యసనార్తో పరక్తౌద్వౌ Afflicted. Suffering pain from a cause human or divine.	వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥ ౨-దైవకృతమనుష్యకృతములయిన శరీరపీడగలవాని పేళ్లు. జూదము మొదలైన వ్యసనములుగలవానిపేళ్లనికొందఱు.
విహస్తవ్యాకులౌ (సమౌ)। Perplexed.	విహస్తః-వ్యాకులః॥ ౨-శోకాదులచేత వెనుక ముందెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Confounded.
విక్లబో విహ్వలః Overcome by fear.	విక్లబః-విహ్వలః॥ ౨ - భయాదులచేతఁ దన యవయవములను ధరింప శక్తిలేనివాని పేళ్లు. Unable to contain one's self.
(స్యాత్తు)వివశో౽రిష్టదుష్టధీః)॥ ౪౪॥	వివశః-అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨- ఆసన్నమరణము చేత దూషితమైన బుద్ధిగలవాని పేళ్లు. Apprehensive of death.
కశ్యః కశార్హే	కశ్యః-కశార్హః॥-౨-అపరాధమువలన చబుకుపెట్లకుఁ దగినవాడు. Deserving a whipping.
(సన్నద్ధే) త్వాతతాయీ (వధోద్యతే)।	ఆతతాయీ॥న్॥౧- వధోద్యతే=చంపుయత్నముగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధునిపేరు. Murderous.
ద్వేష్యే త్వక్షిగతో	ద్వేష్యః-అక్షిగతః॥. ౨-ద్వేషింపఁదగిన వాని పేళ్లు. Hateful; detestable.
వధ్యశ్శీర్షచ్ఛేద్య(ఇమౌసమౌ)॥ ౪౫॥	వధ్యః-శీర్షచ్ఛేద్యః॥-౨-చంపఁదగినవానిపేళ్లు. Meriting beheading.
విష్యో (విషేణ యో వధ్యః)	విష్యః॥౧-విషేణ=విషముచేత, యః=ఎవఁడు వధ్యః=చంపఁదగినవాఁడో వానిపేరు. Meriting

death by poison.

ముసల్యో (ముసలేన యః)।

ముసల్యః॥౧-ముసలేన=రోఁకటిచేతఁ జంపఁదగినవాని పేరు.—by knocks of a pestle.

శిశ్విదానో౽కృష్ణకర్మా

శిశ్విదానః-అకృష్ణకర్మా॥న్॥౨-మంచియాచారముగలవాని పేళ్లు. Innocent. కొందఱు, శిశ్విదానః-కృష్ణకర్మా॥౨ - దురాచారము గలవాని పేళ్లనిరి. Sinful or criminal.

చపలశ్చికుర(స్సమౌ)॥ Rash. ౪౬॥ Inconsiderate.

చపలః-చికురః॥ ౨-దోషమువిచారింపకవధబంధనాదులను జేయువాని పేళ్లు. Committing a crime without considering the guilt.

దోషైకదృక్పురోభాగీ

దోషైకదృక్॥శ్॥-పురోభాగీ॥న్॥ ౨-దోషమునే వెదకువాని పేళ్లు. Malevolent. [Wicked; perverse.

నికృత స్త్వనృజుశ్శఠః।

నికృతః-అనృజుః-శఠః॥ ౩ - కుత్సితుని పేళ్లు.

కర్ణేజప స్సూచక స్స్యా త్పిశునో

కర్ణేజపః - సూచకః - పిశునః॥౩-కొండెముఁ జెప్పువాని పేళ్లు. Informer.

దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥

దుర్జనః-ఖలః॥౨-దుష్టాత్ముఁడు. Mischief-maker.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో

నృశంసః-ఘాతుకః-క్రూరః-పాపః॥౪ - పరులకుబాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Distructive, mischievous. [Fraudulent; crafty.

ధూర్తస్తు వఞ్చకః।

ధూర్తః-వఞ్చకః॥౨-మోసపుచ్చువానిపేళ్లు.

అజ్ఞే మూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః॥ ౪౮॥

అజ్ఞః-మూఢః-యథాజాతః-మూర్ఖః-వైధేయః-బాలిశః॥ ౬-ఎఱుకలేనివాని పేళ్లు. Idiot.

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః।

కదర్యః-కృపణః-క్షుద్రః-కింపచానః - మితంపచః॥౫-లోభివాని పేళ్లు. Miser; avaricious.

నిస్స్వస్తు దుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతో౽పి సః॥

నిస్స్వః-దుర్విధః-దీనః-దరిద్రః-దుర్గతః॥ ౫-దరిద్రుని పేళ్లు. Poor; indigent.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచకార్థినౌ।

వనీపకః[పా]వనీయకః-యాచనకః-మార్గణః-యాచకః-అర్థీ॥న్॥౫-అడుగువాని పేళ్లు. Beggar; mendicant.

అహంయు (స్సా స్య) దహంకారీ	అహంయుః-అహంకారీన్ ॥ ౨-అహంకారముగలవాని పేళ్లు. Proud.
శుభంయు స్తు శుభాన్వితః॥ ౫౦॥	శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౨- శుభముగలవాని పేళ్లు. Happy.
దివ్యోపపాదుకా (దేవా) of divine origin.	దివ్యోపపాదుకాః॥ ౧- దేవాః=స్వర్గమునందుం దమాతృపితృసంబంధము లేక పుట్టిన దేవతలపేరు.
(నృగవాద్యా) జరాయుజాః। Viviparous.	జరాయుజః॥ ౧-నృ గవాద్యాః=మావియందుం బుట్టినమనుష్యులుః శుభులు మొదలైనవానిపేరు.
స్వేదజాః (క్రిమిదంశాద్యాః)	స్వేదజః॥ ౧- క్రిమిదంశాద్యాః= చెమటవలనం బుట్టినపురుగులు ఈఁగలు మొదలయినవానిపేరు. Engendered by damp: as worms and insects.
(పక్షిసర్పాదయోఒ) ణ్డజాః॥ Oviparous.	అణ్డజః॥ ౧- పక్షి సర్పాదయః = గ్రుడ్డువలనం బుట్టిన పక్షులు పాములు మొదలయినవాని పేరు.
⇝ ఇతిప్రాణివర్గః. ⇜	⇝ ప్రాణివర్గము ముగిసెను. ⇜
ఉద్భిద (స్తరు గుల్మాద్యా)	ఉద్భిత్ ॥ద్॥ ౧ - తరుగుల్మాద్యాః = నేలను వ్రక్కలించుకొనిపుట్టువృక్షములు పొదలుకసవు మొదలయినవానిపేరు. Vegetables.
ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భిదమ్।	ఉద్భిత్ ॥ద్॥-ఉద్భిజ్జమ్-ఉద్భిదమ్॥ ౩-ఆతరుగుల్మాదులకే పేళ్లు. Sprouting; germinating.
సున్దరం రుచిరం చారు సుషమంసాధు శోభనమ్॥ ౫౨ ॥కాన్తం మనోహరం రుచ్యం మనోజ్ఞం మఞ్జుమఞ్జులమ్।	సున్దరమ్-రుచిరమ్-చారు-సుషమమ్- సాధు-శోభనమ్ - కాన్తమ్- మనోహరమ్ [పా] మనోరమమ్ - రుచ్యమ్- మనోజ్ఞమ్-మఞ్జు-మఞ్జులమ్॥ ౧౨-చక్కనివస్తువుపేళ్లు. Beautiful or pleasing.
(త)దాసేచనకం (తృప్తే ర్నా స్త్యన్తో యస్య దర్శనాత్)॥ ౫౩॥	ఆసేచనకమ్॥ ౧-యస్య=ఏవస్తువుయొక్క, దర్శనాత్ =చూచుటవలన, తృప్తేః =తనివికి, అన్తః=తుద, నాస్తి= లేదో, తత్ = ఆవస్తువుపేరు. Charming.
అభీష్టేఒభీప్సితం హృద్యం దయితం వ	అభీష్టమ్-అభీప్సితమ్-హృద్యమ్-దయితమ్-వల్లభమ్-ప్రియమ్॥ ౬- మనస్సునకుం బ్రియమయిన

ల్లభం ప్రియమ్।
నికృష్ట ప్రతికృ ష్టా ర్వ రేఫ యా ప్యావ మాధమాః॥ కుపూయ కుత్సి తావద్య ఖేట గ ర్హ్యాణకా స్సమాః।
మలీమసంతుమలినం కచ్చరంమలదూషితం॥
పూతం పవిత్రం మే ధ్యంచ।
వీధ్రం(తువిమలార్థక మ్)।
నిర్ణిక్తం శోధితంమృష్టం నిశ్శోధ్య మనవ స్కరమ్॥ ౫౬॥
అసారం ఫల్గు
శూన్యం తు వశి కం తుచ్ఛరిక్తకే।
(క్లీబే)ప్రధానం ప్రముఖ ప్రవే కానుత్తమో త్తమాః॥ ముఖ్య వర్య వరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హోఽనవరార్ధ్య (వత్)।పరార్ధ్యాగ్ర ప్రాగ్రహర ప్రాగ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయ మగ్రియమ్ ॥ శ్రేయాన్ శ్రేష్ఠః పుష్కల (స్స్యా) త్సత్తమ శ్చాతిశోభనే। (స్యురుత్తరపదే) వ్యా

వస్తువుపేళ్లు. Beloved, desired.

నికృష్టః-ప్రతికృష్టః-అర్వా॥న్॥-రేఫః [ప] రేపః॥స్॥-యాప్యః-అవమః-అధమః-కుపూయః-కుత్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హ్యః - అణకః॥౧౩-జాత్యాచారాదులచేత నిందితులైనవాని పేళ్లు. Inferior; low.

మలీమసమ్-మలినమ్-కచ్చరమ్-మలదూషితమ్॥౪-మాసినవస్తువుపేళ్లు. Foul, dirty.

పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥౩ -పవిత్రమయినవస్తువుపేళ్లు. Purified.

వీధ్రమ్॥౧-విమలార్థకమ్=(స్వభావము చేత)నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు. Clean.

నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్-మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవస్కరమ్॥౫-కల్మషములేనట్టుశోధింపఁబడినవస్తువుపేళ్లు. Cleansed. [యినవస్తువులపేళ్లు.Pithless.

అసారమ్-ఫల్గు॥౨- సారములేనిదూదిమొదల

శూన్యమ్- వశికమ్- తుచ్ఛమ్-రిక్తకమ్॥౪-రిత్తయైన యిల్లుమొదలయినవానిపేళ్లు. Void,empty.

ప్రధానమ్॥నిత్యనపుంసకలింగము॥-ప్రముఖః-ప్రవేకః-అనుత్తమః- ఉత్తమః- ముఖ్యః-వర్యః-వరేణ్యః- ప్రబర్హః-అనవరార్ధ్యః - పరార్ధ్యః-అగ్రః-ప్రాగ్రహరః- ప్రాగ్ర్యః- అగ్ర్యః- అగ్రీయః-అగ్రియః॥౧౭ ప్రధానవస్తువుపేళ్లు.Chief;principal

శ్రేయాన్॥న్॥-శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-సత్తమః-అతిశోభనః॥౫-మిక్కిలిశ్రేష్ఠునిపేళ్లు. Excellent. ప్రధానశబ్దము మొదలు ౨౨ను శ్రేష్ఠునిపేళ్లనికొందఱు.

వ్యాఘ్రః-పుఙ్గవః-ఋషభః-కుఞ్జరః-సింహః-

ఘ్రో పుఙ్గ వర్షభ కుఞ్జ రాః॥౫౯॥ సింహశార్దూల నాగాద్యాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థగోచరాః)।

శార్దూలః-నాగః॥ ఈ ౭ను - ఆదిశబ్దము చేత ముఖ చంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే=సమాసమునం దుత్తరపదములగుచు, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః=పూర్వ ప్రదార్థ శ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అపుడు, పుంసి స్యుః=పుంలింగములౌను. Pre-eminent.

అప్రాగ్ర్యం (ద్వయ హీనే ద్వే) అప్రధానో పసర్జనే॥ ౬౦॥

అప్రాగ్ర్యమ్- అప్రధానమ్ - ఉపసర్జనమ్॥3- ప్రధానము కాని దాని పేళ్లు. Secondary, subordinate. అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియత॥ న॥

విశఙ్కటం పృథు బృహ ద్విశాలం పృథులం మహత్ । వడ్రోరువి పులం పీన పీవ్నీ తు స్థూల పీవరే॥ ౬౧॥

విశఙ్కటమ్-పృథు-బృహత్ ॥ద్॥-విశాలమ్-పృథులమ్-మహత్ -వడ్రమ్-ఉరు- విపులమ్॥ ౯- విరివియైనదాని పేళ్లు. Spacious. Copious.

పీనమ్-పీవ॥న్॥-స్థూలమ్-పీవరమ్॥ ౪- బలిసిన దాని పేళ్లు. Fat; large.

స్తోకాల్పక్షుల్లకా స్సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం దభ్రం కృశం తను। (స్త్రియాం) మాత్రా త్రుటీ (పుంసి) లవలేశ కణాణవః॥ ౬౨॥

స్తోకః-అల్పః-క్షుల్లకః-సూక్ష్మమ్-శ్లక్ష్ణమ్-దభ్రమ్-కృశమ్-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥నియత స్త్రీ॥-లవః-లేశః-కణః-అణుః॥నియత పు॥ ౧౪- కొంచెమయినదాని పేళ్లు. సన్నమైనదియు. Minute. Little, Small.

అత్యల్పే ఽల్పిష్ఠ మల్పీయః కనీయో ఽణీయ (ఇత్యపి)।

అల్పిష్ఠమ్-అల్పీయః॥స్॥-కనీయః॥స్॥ - అణీయః ॥స్॥ ౪-అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠమ్-అణిష్ఠమ్, ఈ ౬ను మిక్కిలి కొంచెమయినదాని పేళ్లు. Very small.

ప్రభూతం ప్రచురం ప్రాజ్య మదభ్రం బహులం బహు॥ పురుహం పురు భూయిష్ఠం స్ఫిరం భూయశ్చ భూరి చ।

ప్రభూతమ్-ప్రచురమ్-ప్రాజ్యమ్ - అదభ్రమ్- బహులమ్-బహు - పురుహమ్ [పా] పురుహూః- పురు-భూయిష్ఠమ్-స్ఫిరమ్ [పా] స్ఫారమ్ - భూయః ॥స్॥-భూరి॥ ౧౨- అధికమయినదాని పేళ్లు. Much, many.

పరశ్శతా(ద్యాస్తే యేషాం పరా సంఖ్యా

యేషామ్=ఏవస్తువులకు, శతాదికాత్ =నూఱు మొదలయినసంఖ్యకంటె; పరా=అధికమైన, సం

శతాదికాత్)॥ ౬౪॥
More than a hundred, Etc.

ఖ్యా=సంఖ్యగలదో, తే=ఆన స్తుఫులు, పరశ్శతా ద్యాః=పరశ్శతము మొదలయినపేళ్లుగలవియాను ఇవి సంఖ్యామాత్ర వాచకములయినపుడు ॥ న॥

గణనీయే గాణేయం
Calculable.

గణనీయమ్-గాణేయమ్ [పా] గణేయమ్॥ ౨- లెక్క పెట్టదగిన దాని పేళ్లు. Numerable.

సంఖ్యాతే గణిత

సంఖ్యాతమ్-గణితమ్॥ ౨- లెక్క పెట్టఁబడిన దాని పేళ్లు. Numbered, Counted.

(మథ)సమం సర్వమ్। విశ్వమశేషం కృత్స్నం సమస్త నిఖిలాఖిలాని నిశ్శేషమ్॥ ౬౫॥ సమగ్రం సకలం పూర్ణమఖణ్డం స్యా దనూనకే।

సమం-సర్వమ్ - విశ్వమ్- అశేషమ్-కృత్స్న మ్-సమస్తమ్-నిఖిలమ్ - అఖిలమ్ - నిశ్శేషమ్- సమగ్రమ్-సకలమ్- పూర్ణమ్-అఖణ్డమ్ - అనూనకమ్॥-ఈ౧౪ను - ఆదిపదము చేత,సంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్-అవికలమ్-అభిన్నమ్, ఇవి మొదలయిన వియు-అంతయుననునర్థముపేళ్లు. All; entire.

ఘనం నిరన్తరం సాన్ద్రం
Without interstices.

ఘనమ్-నిరన్తరమ్-సాన్ద్రమ్॥౩-దట్టమయినదాని పేళ్లు.Dense.Clustered together. [Delicate,fine.

పేలవం విరలం తను॥

పేలవమ్-విరలమ్-తను॥౩-పలుచని దాని పేళ్లు.

సమీపే నికటాఽ సన్న సన్నికృష్ట సనీడ(వత్) । సదేశాభ్యాశ సవిధ సమర్యాద సవేశ (వత్)॥ ఉపకణ్ఠాన్తికాభ్యర్ణాభ్యగ్రాప్యభితో౽ (వ్యయమ్)।

సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్-సన్నికృష్టమ్- సనీడమ్-సదేశమ్-అభ్యాశమ్[పా]అభ్యాసమ్-సవిధమ్-సమర్యాదమ్-సవేశమ్-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః- అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః- అభితః॥ ౧౫ - దాపుపేళ్లు. అభితః, అనునది యవ్యయము. Near,proximate.

సంసక్తే (త్వ) వ్యవహిత మపదాన్తర (మిత్యపి)॥ ౬౬॥

సంసక్తమ్-అవ్యవహితమ్- అపదాన్తరమ్॥౩- కదిసినదాని పేళ్లు. Adjoining, Contiguous.

నేదిష్ఠ మన్తికతమం

[యిన దాని పేళ్లు. Very near.
నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్॥_౨- మిక్కిలి దాప

స్యాద్దూరం విప్రకృష్టకమ్।

దూరమ్-విప్రకృష్టకమ్॥ _౨-దవ్వయినదాని పేళ్లు. Distant.

దవీయశ్చ దవిష్ఠంచ సుదూరం

దవీయః॥స॥-దవిష్ఠమ్ - సుదూరమ్॥౩-మిక్కిలి దవ్వయినదాని పేళ్లు. Very remote.

దీర్ఘమాయతమ్॥౬౯॥

దీర్ఘమ్-ఆయతమ్॥౨-నిడుపయినదాని పేళ్లు. [Long.

వర్తులం నిస్తలం వృత్తం

వర్తులమ్-నిస్తలమ్-వృత్తమ్॥ ౩-వట్రువైన దాని పేళ్లు. Round. Circular. Globular.

బన్ధురం (తూన్నతానతమ్)।

బన్ధురమ్॥౧-ఉన్నతానతమ్= స్వభావముచేత పొడవై యుపాధివశమున నించుక వంగినదాని పేరు. Naturally high but factitiously bent.

ఉచ్చప్రాంశూన్నతో దగ్రోచ్ఛ్రితాస్తుఙ్గే ఽథ వామనే॥న్యఙ్నీచ ఖర్వహ్రస్వాస్స్యు రవాగ్రేఽవనతానతమ్।

ఉచ్చః - ప్రాంశుః- ఉన్నతః-ఉదగ్రః-ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥౬ - పొడవయినదాని పేళ్లు.High, tall.

వామనః- న్యక్॥చ్॥-నీచః - ఖర్వః-హ్రస్వః-౫-కుఱుచైనదాని పేళ్లు. Short.

అవాగ్రమ్-అవనతమ్- ఆనతమ్॥౩ - వంగిన దాని పేళ్లు. Bent down.

అరాలం వృజినం జిహ్మ మూర్మిమత్కుఞ్చితం నతమ్॥౭౧॥ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర(మిత్యపి)।

అరాలమ్ - వృజినమ్- జిహ్మమ్-ఊర్మిమత్॥త్॥-కుఞ్చితమ్-నతమ్-ఆవిద్ధమ్- కుటిలమ్ - భుగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్ ॥ ౧౧ - వంకరయైన దానిపేళ్లు. Crooked.

ఋజావజిహ్మప్రగుణౌ

ఋజుః-అజిహ్మః-ప్రగుణః॥౩- చక్కనైయుండు [దానిపేళ్లు. Straight.

వ్యస్తే త్వప్రగుణాకులౌ॥ ౭౨॥

వ్యస్తః-అప్రగుణః-ఆకులః ॥ ౩-చెదరిన దాని పేళ్లు. Confounded.

శాశ్వత(స్తు) ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః।

శాశ్వతః - ధ్రువః - నిత్యః-సదాతనః-సనాతనః॥౫-ఎన్నటికిని నాశము లేక యుండు దాని పేళ్లు. Eternal.

స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయా

స్థాస్నుః - స్థిరతరః-స్థేయాన్॥స॥౩-పెక్కుకాలముండు దానిపేళ్లు. Permanent. Firm.

(నేకరూపతయా తు యః ॥ ౭౩ ॥ కాలవ్యా

కూటస్థః॥పు॥౧-ఏకరూపతయా = వికారము లేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ = ఏదినిరవ

పీ స) కూటస్థః	ధికకాలముండునదో యట్టి యాత్మాదులపేరు. Uniform; perpetually the same.
స్థావరో జఙ్గమేతరః।	స్థావరః- జఙ్గమేతరః॥౨ - కదలకయుండుగిరి వృక్షాదులపేళ్లు. Immoveable.
చరిష్ణుజఙ్గమచరం త్ర సమిఙ్గంచరాచరమ్ ॥	చరిష్ణు- జఙ్గమమ్- చరమ్- త్రసమ్- ఇఙ్గమ్- చరాచరమ్॥౬ -తిరుగులాడుమనుష్యాదుల పేళ్లు. Movable.
చలనం కమ్పనం క మ్ప్రిం	చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్ప్రమ్॥౩ - కదలుస్వ భావముగలయశ్వత్థదళాదులపేళ్లు. Tremulous.
చలం లోలం చలాచ లమ్। చఞ్చలం తరలం చైవపారిప్లవపరిప్లవే ॥	చలమ్-లోలమ్- చలాచలమ్-చఞ్చలమ్-తర లమ్-పారిప్లవమ్- పరిప్లవమ్॥౭ - కదలుదానిపేళ్లు. Quaking, moving.
అతిరిక్త స్సమధికో	అతిరిక్తః-సమధికః॥౨ - మిక్కిలియధికమైన [దానిపేళ్లు. Exceeding.
దృఢసన్ధి స్తు సంహ తః। Strong knit.	దృఢసన్ధిః-సంహతః॥౨- దృఢమయినకీలుగల యవయవాదులపేళ్లు. లెస్సగానదికినది.
కర్కశం కఠినం క్రూ రం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్॥ ౭౬ ॥ జఠరం మూర్తిమ న్మూర్తం	కర్కశమ్[పా]కక్ఖటమ్ - కఠినమ్-క్రూరమ్- కఠోరమ్-నిష్ఠురమ్-దృఢమ్-జఠరమ్॥౭- బిరుసైన దానిపేళ్లు. గట్టిది. Hard, solid. మూర్తిమత్ ॥ త్ ॥-మూర్తమ్॥౨ - Material, corporeal.
ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధి తమ్।	ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥౩ - పెరిఁగినదాని పేళ్లు. Full-grown.
పురాణ ప్రతన ప్రత్న పురాతనచిరంతనాః ॥	పురాణః- ప్రతనః- ప్రత్నః- పురాతనః - చిరం తనః॥౫-ప్రాఁతదానిపేళ్లు. Old, ancient.
ప్రత్యగ్రో౽భినవో నవ్యో నవీనో నూత నో నవః। నూత్న శ్చ	ప్రత్యగ్రః-అభినవః- నవ్యః-నవీనః-నూతనః- నవః-నూత్నః॥౭-క్రొత్తదానిపేళ్లు. New.
సుకుమారం తు కో మలంమృదులంమృదు॥	సుకుమారమ్-కోమలమ్-మృదులమ్-మృదు ॥ ౪- మెత్తనిదానిపేళ్లు. Soft.
అన్వ గన్వక్ష మను	అన్వక్॥చ్ ॥ - అన్వక్షమ్-అనుగమ్ - అను

గేఽనుపదం (క్లీబమ వ్యయమ్)।	పదమ్॥ ర-వెనుకపోవువాని పేళ్లు. అనుపదమ్॥న, అవ్య॥ Following.
ప్రత్యక్షం (స్యా) దైన్ద్రియక Perceptible.	ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్॥ ౨ - పంచేంద్రియముల చేత నెఱుఁగఁబడు దాని పేళ్లు. Visible.
మప్రత్యక్ష మతీన్ద్రియమ్॥౭౯॥Beyond the reach of the senses.	అప్రత్యక్షమ్ [పా] అసధ్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియమ్॥౨- నేత్రాదిపంచేన్ద్రియముల చేత నెఱుఁగఁబడనిరూపరసాదుల పేళ్లు. Unperceived : absent.
ఏకతానో ఽనన్యవృత్తి రేకాగ్ర్యై కాయనా (వపి) । (అ) ప్యేక సర్గ ఏకాగ్ర్యో ఽప్యేకాయనగతో ఽ(పిచ)॥౮౦॥	ఏకతానః-అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః- ఏకాయనః-ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః - ఏకాయనగతః॥౭-ఏకాగ్రచిత్తుని పేళ్లు. Closely attentive.
(పుం)స్యాదిః పూర్వ పౌరస్త్య ప్రథమాద్యా	ఆదిః॥నియతపుంలింగము॥-పూర్వః-పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫ - మొదటిదాని పేళ్లు. Prior ; first ; initial.
(అథా స్త్రి యామ్)।అన్తో జఘన్యం చరమమన్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥	అన్తః॥స్త్రీ॥-జఘన్యమ్-చరమమ్-అన్త్యమ్-పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమమ్॥౬-తుదయైన దాని పేళ్లు. Last ; ultimate.
మోఘం నిరర్థకం	మోఘమ్-నిరర్థకమ్॥౨ -ప్రయోజనము లేని [దాని పేళ్లు. Vain, useless.
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్యక్త ముల్బణమ్।	స్పష్టమ్-స్ఫుటమ్-ప్రవ్యక్తమ్-ఉల్బణమ్॥౪ - ప్రకటమయిన దాని పేళ్లు. Apparent, evident.
సాధారణం (తు) సామాన్య	సాధారణమ్-సామాన్యమ్॥౨-అనేకులకుప్రాప్తియైన దాని పేళ్లు. Common.
మేకాకీ త్వేక ఏకకః॥ ౮౨॥	ఏకాకీ॥న్॥-ఏకః-ఏకకః॥౩ - సహాయము లేక యొక్కటియైన దాని పేళ్లు. Alone, solitary.
భిన్నా(ర్థకా) అన్యతర ఏక త్వా న్యేతరా (అపి) ।	భిన్నః-అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః-ఇతరః॥౬-భిన్నార్థకాః = ప్రకృతార్థముకంటె వేఱైన దాని పేళ్లు. ఇవి సర్వనామశబ్దములు. Other, different.

ఉచ్చావచం నైకభేద High and low.	ఉచ్చావచమ్-నైకభేదమ్॥ ౨ - అనేక ప్రకారములయిన చిత్రాదుల పేళ్లు. Variegated.
ముచ్చణ్డ మవిలమ్బితమ్॥ ౮౩॥	ఉచ్చణ్డమ్-అవిలమ్బితమ్॥ ౨ - త్వరగలదాని పేళ్లు. Quick, Expeditious.
అరున్తుద (స్తు) మర్మస్పృక్ Painful.	అరుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ త్రి॥ ౨-మర్మమును నొప్పించుమాటలు మొదలయిన దాని పేళ్లు. Sharp.
అబాధంతు నిరర్గలమ్।	అబాధమ్-నిరర్గలమ్॥ ౨- అడ్డపాటులేని దాని పేళ్లు. Unobstructed.
ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (స్యా) దపసవ్య మపష్ఠు (చ)॥ ౮౪॥	ప్రసవ్యమ్-ప్రతికూలమ్- అపసవ్యమ్ - అపష్ఠు॥ ౪- ప్రతికూలమయిన దాని పేళ్లు. Contrary.
వామం(శరీరే)సవ్యం (స్యా)	వామమ్-సవ్యమ్॥ ౨-శరీరే = శరీరమున నెడమపార్శ్వము పేళ్లు. Left.
దపసవ్యం (తు) దక్షిణమ్।	అపసవ్యమ్-దక్షిణమ్॥ ౨ - శరీరమునఁ గుడిదిక్కు పేళ్లు. Right.
సంకటం (నాతు) సంబాధః	సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨-ఇరకటపుచోటి పేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము. Narrow.
కలిలం గహనం (సమే)॥ Impervious.	కలిలమ్-గహనమ్॥ ౨ - చొరరాని దానికిని, ఎఱుఁగని దానికిని పేళ్లు. Hard to be understood.
సంకీర్ణే సంకులాకీర్ణే	సంకీర్ణమ్-సంకులమ్-ఆకీర్ణమ్॥ ౩-ఒకటికొకటి కలిసిన దాని పేళ్లు. Crowded, confused.
ముణ్డితం పరివాపితమ్।	ముణ్డితమ్-పరివాపితమ్॥ ౨- గొఱుగఁబడిన దాని పేళ్లు. Shaved.
గ్రథితం సందితం దృబ్ధం Strung; tied.	గ్రథితమ్[పా]గ్రన్థితమ్, గుమ్ఫితమ్-సన్దితమ్-దృబ్ధమ్॥ ౩-కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదుల పేళ్లు.
విసృతం విస్తృతం తతమ్॥ ౮౫॥	విసృతమ్-విస్తృతమ్-తతమ్॥ ౩- వ్యాపించిన దాని పేళ్లు. విరివిగలది. Spread; diffuse.
అన్తర్గతం విస్మృతం (స్యాత్)	అన్తర్గతమ్-విస్మృతమ్॥ ౨ - మఱవఁబడిన దాని పేళ్లు. Forgotten.

ప్రాప్త ప్రణిహితే (స మే) ।	ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨-పొందఁబడినదాని పేళ్లు. Placed, obtained.
వేల్లితప్రేఙ్ఖితాఽఽధూత చలితాఽకమ్పితాధుతే ॥ ౬౭॥	వేల్లితః-ప్రేఙ్ఖితః-ఆధూతః-చలితః-ఆకమ్పితః-ధుతః॥ ౬-కదలింపఁబడినదానిపేళ్లు. Shaken..
నుత్త నున్నాస్త నిష్ఠ్యూతావిద్ధక్షిప్తేరితాః (స్సమాః) ।	నుత్తః-నున్నః-అస్తః-నిష్ఠ్యూతః-ఆవిద్ధః-క్షిప్తః-ఈరితః॥ ౭-త్రోయఁబడినదానిపేళ్లు. Thrown, cast, sent.
పరిక్షిప్తం (తు) నివృతం	పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౨-కోటమొదలయిన దానిచేతఁజుట్టఁబడినదానిపేళ్లు. Intrenched.
మూషితం ముషితా (ర్థకమ్) ॥ ౬౮॥	మూషితమ్-ముషితమ్॥ ౨-దొంగిలింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Stolen.
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే	ప్రవృద్ధమ్-ప్రసృతమ్॥ ౨-కొనసాగి పెరుఁగు దానిపేళ్లు. Expanded; dispersed.
న్యస్త నిసృష్టే	న్యస్తమ్-నిసృష్టమ్॥ ౨-ఉంచఁబడినదాని పేళ్లు. Deposited.
గుణితాఽఽహతే ।	గుణితమ్-ఆహతమ్॥ ౨-గుణింపఁబడినసంఖ్య. [పేళ్లు. Multiplied.
నిదిగ్ధోపచితే	నిదిగ్ధః-ఉపచితః॥ ౨-లేపాదులచేత పెరిగినదానిపేళ్లు. Plastered.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨-దాఁచఁబడినదాని [పేళ్లు. Hidden.
గుణ్ఠితరూషితే॥ ౬౯॥	గుణ్ఠితమ్ [పా] గుణ్ఠితమ్-రూషితమ్॥ ౨-ధూళ్యాదులచేత గప్పఁబడినదానిపేళ్లు. Overspread.
ద్రుతావదీర్ణే Melted.	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించినదానిపేళ్లు.
ఉద్గూర్ణోద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁబడినదానిపేళ్లు. Raised; held up.
కాచిత శిక్యితే । Suspended in a swing.	కాచితమ్-శిక్యితమ్॥ ౨-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడినదానిపేళ్లు. “కారితశిక్షితే” అను పాఠమునతొలికనైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసునిపేళ్లు.
ఘ్రాణ ఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨-మూర్కొనఁబడిన

దాని పేళ్లు. Smelled. [Smeared, anointed.

దిగ్ధ లిప్తే

దిగ్ధమ్-లిప్తమ్॥ ౨-పూయఁబడిన దాని పేళ్లు.

సముదక్తోద్ధృతే (సమే)॥ ౯౦॥

సముదక్తమ్-ఉద్ధృతమ్॥ ౨- చేఁదఁబడిన దాని పేళ్లు. Drawn: raised from a deep place.

వేష్టితం(స్యా)ద్వలయితం సంవీతం రుద్ధమావృతమ్। Surrounded.

వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ - ఆవృతమ్॥ ౫-సద్యాదుల చేతఁజుట్టఁబడిన పట్టణాదుల పేళ్లు. Encompassed; Secured from access.

రుగ్ణ భుగ్నే ఽథ

రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్॥ ౨-విఱువఁబడిన దాని పేళ్లు. Bent, crooked.

నిశిత క్ష్ణుత శాతాని తేజితే॥ ౯౧॥

నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్-శాతమ్- తేజితమ్॥ ౪-వాఁడిగాఁ జేయఁబడినవి. Sharpened, whetted.

(స్యాద్వినాశోన్ముఖం) పక్వం

పక్వమ్॥ ౧-వినాశోన్ముఖమ్=నశింపనాయిత్తమయిన దాని పేళ్లు. పండినది. Mature.

హ్రీణ హ్రీతౌ తు లజ్జితే।

హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥ ౩-సిగ్గువడిన దాని పేళ్లు. Ashamed.

వృతే తు వృత్త వావృత్తౌ Chosen.

వృతః-వృత్తః-వావృత్తః॥ ౩-కన్యాదులచేత వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు.

సంయోజిత ఉపాహితః॥ ౯౨॥ Joined

సంయోజితః-ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొకపదార్థములోఁగూర్పఁబడిన దాని పేళ్లు. Annexed.

ప్రాప్యం గమ్యం సమాసాద్యం

ప్రాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥ ౩-పొందఁదగినవస్తువు పేళ్లు. Attainable.

స్యన్నం రీణం స్రుతం స్నుతమ్। Dripping.

స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్॥ ౪-కాఱిన నీళ్లు మొదలయిన దాని పేళ్లు. Flowing; dropping.

సంగూఢ (స్స్యా) త్సంకలితోఽ

సంగూఢః-సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడిన సంఖ్య పేళ్లు. Arranged; heaped. Added.

వగీతఃఖ్యాతగర్హణః॥ ౯౩॥

అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨ - నిందింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Detested.

వివిధ (స్స్యా) ద్బహువిధో నానారూపః పృ

వివిధః-బహువిధః-నానారూపః-పృథగ్విధః॥ ౪ - పెక్కువిధములయిన వస్తువు పేళ్లు. Various,

థగ్విధః ।
అవకీర్ణో ధిక్కృత
(స్యాత్)
దపధ్వస్తోఽవచూర్ణి
తః॥ ౯౮॥
(అనాయాసకృతం)
ఫాంటం
స్వనితంధ్వనితం(స మే)।
బద్ధేసన్దానితం మూత
ముద్దితంసన్దితం సితమ్॥
నిష్పక్వం క్వథితం
Well-cooked.
(పాకే క్షీరాఽజ్యహ
విషాం) శృతమ్ ।
నిర్వాణో (మునివ
హ్న్యాదౌ)
నిర్వాత (స్తుగతేఽ
నిలే)॥ Become calm.
పక్వం పరిణతే
గూనం హన్నే
మీఢం (తు) మూ
త్రితే।
పుష్టే (తు) పుషితం
సోఢే క్షాన్త

multiform.

అవకీర్ణః - ధిక్కృతః॥ ౨ - ధిక్కరింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Censured, blamed.

అపధ్వస్తః-అవచూర్ణితః॥ ౨-పొడిగాఁగొట్టఁబడిన దానిపేళ్లు. Coarsely pounded.

ఫాంటమ్॥ ౧. అనాయాసకృతమ్ = ఆయాసము లేక చేయఁబడిన కషాయాదులు. Easily prepared.

స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥ ౧-మ్రోయుదానిపేళ్లు. Making a noise.

బద్ధమ్- సన్దానితమ్- మూతమ్- ఉద్దితమ్- సన్దితమ్-సితమ్॥౬-కట్టఁబడినదానిపేళ్లు. Bound.

నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥ ౨ - ఎనిమిదవపాలుమిగులునట్టుకాఁచఁబడినకషాయాదుల పేళ్లు.Decocted.

శృతమ్॥ ౧ - పాలునెయ్యి హవిస్సులయొక్కపాకము పేరు. Boiled (milk, &c.)

నిర్వాణః॥ ౧-మునివహ్న్యాదౌ=శాంతుఁడైన మునికిని అగ్ని మొదలయిన దానికి పేరు. Attained beattitude (as a saint). Put out (as a fire).

నిర్వాతః॥ ౧-గతే అనిలే= సంచారముడిగిన వాయువు పేరు. Wind no longer blowing.

పక్వమ్-పరిణతమ్॥౨-కాలవశమునఁబరిపాకమును బొందినబుద్ధి మొదలయిన దానిపేళ్లు. Ripe.

గూనమ్-హన్నమ్॥౨-విడువఁబడినవిష్ఠపేళ్లు. Passed (as ordure).

మీఢమ్-మూత్రితమ్॥౨- విడువఁబడినమూత్రముపేళ్లు. Passed (as urine.)

పుష్టమ్-పుషితమ్॥౨-పోషింపఁబడినపక్షిమృగాదులపేళ్లు. Nourished.

సోఢమ్-క్షాన్తమ్॥౨ - ఓర్వఁబడినతిట్టుకొట్టు మొదలయిన వానిపేళ్లు. Borne. Endured.

ముద్వాన్త ముద్గతే॥ ౯౭॥	ఉద్వాన్తమ్-ఉద్గతమ్ ॥ ౨ - క్రక్కఁబడిన దానిపేళ్లు. Vomited.
దాన్త (స్తు) దమితే Trained, endured.	దాన్తః-దమితః॥ ౨-ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁబడినశిష్యాదులపేళ్లు. భారక్లేశాదులను సహించిన దానిపేళ్లనికొందఱందురు.
శాన్త శ్శమితే	శాన్తః-శమితః॥ ౨-శమింపఁబడిన రాగాదులపేళ్లు. Pacified. Cured. Allayed.
ప్రార్థితేఽర్దితః ।	ప్రార్థితః-అర్దితః॥ ౨-అడుగఁబడినవస్తువుపేళ్లు. [Asked.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే Made known.	జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨ - గురూప దేశాదులచేత నెఱింగింపఁబడిన దానిపేళ్లు.
ఛన్న శ్ఛాదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨ - కప్పఁబడిన దానిపేళ్లు. [Covered.
పూజితేఽఞ్చితః॥౯౮॥	పూజితః-అఞ్చితః[పా]అర్చితః॥ ౨-పూజింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Worshipped. Revered.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచేనిండింపఁబడినకలశాదులపేళ్లు. Filled ; full.
క్లిష్టః క్లిశితేఽ	క్లిష్టః-క్లిశితః॥ ౨-పీడింపఁబడినమనుష్యాదుల పేళ్లు. Tired, fatigued.
వసితే సితః ।	అవసితః - సితః॥ ౨ - ముగిసిన దానిపేళ్లు. [Finished.
ప్రుష్ట ప్లుష్టో షితా దగ్ధే	ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః॥౪ - కాల్పఁబడిన దానిపేళ్లు. Burnt.
తష్ట త్వష్టౌ తనూకృతే॥	తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః॥౩- చెక్కఁబడినకాష్ఠాదులపేళ్లు. Pared.
వేధిత చ్ఛిద్రితౌ విద్ధే	వేధితః - ఛిద్రితః - విద్ధః॥ ౩ - బెజ్జము వేయఁబడినరత్నాదులపేళ్లు. Pierced.
విన్న విత్తౌ విచారితే।	విన్నః-విత్తః-విచారితః॥ ౩ - విచారింపఁబడిన కార్యాదులపేళ్లు. Judged; discussed.
నిష్ప్రభే విగతారోకౌ	నిష్ప్రభః-విగతః - అరోకః॥ ౩ - కాంతిలేని దివాచంద్రాదులపేళ్లు. Gloomy, obscured.
విలీనే విద్రుత ద్రుతౌ॥ ౧౦౦॥	విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥౩ - కరగినఘృతాదుల పేళ్లు. Liquefied. Melted.

సిద్ధే నిర్వృత్త నిష్ప
న్నౌ
దారితే భిన్న భేదితౌ।
ఊతం స్యూతముతం
చేతి (త్రితయం తన్తు
సంతతే)॥ ౧౦౧॥

(న్యా)దర్హితే నమస్యి
త నమసిత మపచాయి
తార్చి తాపచితమ్।
వరివసితే వరివస్యిత
ముపాసితం చోపచరి
తంచ ॥ ౧౦౨॥

సంతాపిత సంతప్తౌ
ధూపిత ధూపాయితౌ చ
దూనశ్చ।
హృష్టో మత్త స్తృ
ప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రము
దితః ప్రీతః॥ ౧౦౩॥

ఛిన్నం ఛాతం లూ
నం కృత్తం దాతం ది
తం ఛితం వృక్ణమ్।
స్రస్తం ధ్వస్తం భ్ర
ష్టం స్కన్నం పన్నం
చ్యుతం గలితమ్॥౧౦౪॥

లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం
భావిత మాసాదితం చ
భూతంచ।
అన్వేషితం గవేషిత
మన్విష్టం మార్గి తం

సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ ౩-సిద్ధించినదాని పేళ్లు. Accomplished.

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥ ౩-వ్రక్కలింపఁబడిన [దానిపేళ్లు. Split.

ఊతమ్-స్యూతమ్-ఉతమ్॥ ౩-తన్తుసంతతేః= పోగులచే నేయఁబడిన వస్త్రాదులపేళ్లు. Woven; stitched.

అర్హితమ్-నమస్యితమ్-నమసితమ్-అపచాయితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్॥ ౬-నమస్కరింపఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు. Honoured, saluted.

వరివసితమ్-వరివస్యితమ్-ఉపాసితమ్-ఉపచరితమ్॥ ౪-సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయుని పేళ్లు. Served, adored.

సంతాపితః-సంతప్తః-ధూపితః-ధూపాయితః-దూనః॥ ౫-తపింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Suffering pain.

హృష్టః-మత్తః-తృప్తః-ప్రహ్లన్నః-ప్రముదితః-ప్రీతః॥ ౬-సంతోషించినవాని పేళ్లు. Pleased; content.

ఛిన్నమ్-ఛాతమ్-లూనమ్-కృత్తమ్-దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్-వృక్ణమ్॥ ౮-కోయఁబడిన తృణాదులపేళ్లు. Cut.

స్రస్తమ్-ధ్వస్తమ్-భ్రష్టమ్-స్కన్నమ్-పన్నమ్-చ్యుతమ్-గలితమ్॥ ౭-జాఱిపడిన దానిపేళ్లు. Fallen.

లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-భావితమ్-ఆసాదితమ్-భూతమ్॥ ౬-పొందఁబడిన దానిపేళ్లు. Obtained

అన్వేషితమ్-గవేషితమ్-అన్విష్టమ్-మార్గితమ్-మృగితమ్॥ ౫-వెదకఁబడిన దాని పేళ్లు.

మృగితమ్॥ ౧౦౫॥	sought.
ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్న ముత్తంచ।	ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లిన్నమ్-తిమితమ్- స్తిమితమ్-సమున్నమ్-ఉత్తమ్॥౭-తడిసిన వస్తువుపేళ్లు. Wet; moistened.
త్రాతం త్రాణం రక్షిత మవితం గోపాయితం (చ) గుప్తంచ ॥౧౦౬॥	త్రాతమ్-త్రాణమ్-రక్షితమ్-అవితమ్-గోపాయితమ్-గుప్తమ్॥౬ - రక్షింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Preserved, saved, guarded.
అవగణిత మవమతావజ్ఞాతే అవమానితం (చ) పరిభూతే।	అవగణితమ్-అవమతమ్ - అవజ్ఞాతమ్ - అవమానితమ్-పరిభూతమ్॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Disregarded, despised.
త్యక్తం హీనం విధుతం సముజ్ఝితం ధూత ముత్సృష్టమ్॥ ౧౦౭॥	త్యక్తమ్-హీనమ్ - విధుతమ్-సముజ్ఝితమ్-ధూతమ్ - ఉత్సృష్టమ్॥౬ - విడువఁబడిన దాని పేళ్లు. Abandoned, left.
ఉక్తం భాషిత ముదితం జల్పిత మాఖ్యాత మభిహితం లపితమ్।	ఉక్తమ్-భాషితమ్-ఉదితమ్ - జల్పితమ్ - ఆఖ్యాతమ్ - అభిహితమ్-లపితమ్॥ ౭ - పలుకఁబడిన దాని పేళ్లు. Spoken, said.
బుద్ధం బుధితం మనితం విదితం ప్రతిపన్న మవసితావగతే॥ ౧౦౮॥	బుద్ధమ్-బుధితమ్ - మనితమ్ - విదితమ్-ప్రతిపన్నమ్-అవసితమ్ - అవగతమ్॥ ౭ - ఎఱుఁగఁబడిన దానిపేళ్లు. Known, understood.
ఊరీకృత మురరీకృత మఙ్గీకృత మాశ్రుతం ప్రతిజ్ఞాతమ్ । సంగీర్ణ విదిత సంశ్రుత సమాహిత ముపశ్రుతోపగతమ్॥ ౧౦౯॥	ఊరీకృతమ్ [ప] ఉరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్-అఙ్గీకృతమ్-ఆశ్రుతమ్- ప్రతిజ్ఞాతమ్ - సంగీర్ణమ్-విదితమ్-సంశ్రుతమ్-సమాహితమ్- ఉపశ్రుతమ్-ఉపగతమ్॥ ౧౧- అంగీకరింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Accepted. Promised.
ఈడిత శస్త పణాయిత పనాయిత ప్రణుత పణిత పనితాని। అపిగీర్ణ వర్ణి తాభిష్టు తే	ఈడితమ్ - శస్తమ్-పణాయితమ్ - పనాయితమ్-ప్రణుతమ్-పణితమ్-పనితమ్ - అపిగీర్ణమ్ - [ప] గీర్ణమ్ - వర్ణితమ్ - అభిష్టుతమ్-ఈలితమ్ - స్తుతమ్॥ ౧౨ - పొగడఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు.

లితాని స్తుతా (ర్థాని)॥ Praised.

భక్షిత చర్విత లిప్త ప్రత్యవసిత గిలిత ఖాదిత ప్సాతమ్। అభ్యవహృతాన్న జగ్ధగ్రస్తగ్లస్తాశితం భుక్తే॥ ౧౧౧॥

భక్షితమ్-చర్వితమ్-లిప్తమ్[పా] లీఢమ్-ప్రత్యవసితమ్-గిలితమ్-ఖాదితమ్- ప్సాతమ్ - అభ్యవహృతమ్-అన్నమ్-జగ్ధమ్- గ్రస్తమ్-గ్లస్తమ్-అశితమ్- భుక్తమ్ ॥ ౧౪-భుజింపఁబడినయన్నాదుల పేళ్లు. Eaten.

క్షేపిష్ఠ క్షోదిష్ఠ ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః। (క్షిప్ర క్షుద్రాభీప్సిత పృథు పీవర బహుల ప్రకర్షార్థాః)॥ ౧౧౨॥

క్షేపిష్ఠమ్=మిక్కిలివేగముగలది, Most quick. క్షోదిష్ఠమ్=మిక్కిలి క్షుద్రమయినది, Most small. ప్రేష్ఠమ్=మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear. వరిష్ఠమ్=మిక్కిలివిరివియైనది, Most large. స్థవిష్ఠమ్=మిక్కిలిబలిసినది, Most corpulent. బంహిష్ఠమ్=మిక్కిలితఱచైనది. Most numerous. ఇవిక్షిప్రాదులాటింటియతిశయముల పేళ్లు.

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః॥ (బాఢ వ్యాయత బహుల గురు వామన బృన్దారకాతిశయే)॥ ౧౧౩॥

సాధిష్ఠమ్=మిక్కిలి పదిలమయినది, Most hard. ద్రాఘిష్ఠమ్=మిక్కిలినిడుపయినది, Most long. స్ఫేష్ఠమ్=మిక్కిలియధికమయినది, Most abundent, largest. గరిష్ఠమ్ = మిక్కిలిభారమయినది, Most heavy. హ్రసిష్ఠమ్=మిక్కిలికుఱుచైనది,Most short. బృన్దిష్ఠమ్ = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome. ఇవి బాఢాదులాటింటియతిశయను.

ఇతి విశేష్యనిఘ్నవర్గః.

విశేషణములయిన పదసమూహముముగిసెను.

గ్రంథకర్త మునుపుచెప్పిన రూపభేదాదులచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థములచేతను నీసంకీర్ణవర్గయందు లింగము నెఱుఁగవలెనని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిఙ్గమున్నయేత్।

టీక॥ సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణవర్గయందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్=ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్లు

నఁగా "అపరస్పరాఃపురుషాః-అపరస్పరాః స్త్రియః-అపరస్పరాణికులాని" - ప్రత్యయార్థము చేత నెట్లనిన 'శాన్తిః-దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్' అనుసూత్రము చేత స్త్రీలింగబోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుఁగవలయు. రూపభేదసాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుఁగవలయు. Acl.

కర్మ క్రియా	కర్మ॥న్,న॥[ప]పు॥-క్రియా॥ సీ॥ ౨-చేయుట పేళ్లు. Action. Act.
(తత్సాతత్యే గమ్యే స్యు) రపరస్పరాః॥	అపరస్పరః॥ త్రి॥౧-తత్సాతత్యే గమ్యే=ఎడతెగనిగమనాదిక్రియగలసార్థాదులపేరు. Continual (in respect of action)
(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణ పరాయణే।	పారాయణమ్॥న॥-పరాయణమ్[పా] తురాయణమ్॥ త్రి॥ ౨-సాకల్యాసఙ్గవచనే=వరుసగా అంతయుననునర్థమునకును (Totality) ఒకవస్తువునందు నాసక్తిగలవానికిని(Adherence, attachment) పేళ్లు.
యదృచ్ఛా స్వైరితా	యదృచ్ఛా-స్వైరితా॥సీ॥౨-విచ్చలవిడివర్తించుట పేళ్లు. Wilfulness, independenee.
(హేతుశూన్యా త్వాస్యా)విలక్షణమ్॥౧౧౫॥	విలక్షణమ్॥న॥౧-హేతుశూన్యా=నిష్కారణమయిన,ఆస్యా=ఉనికిపేరు. Causeless state.
శమథస్తు శమశ్శాన్తి	శమథః-శమః॥పు॥-శాన్తిః॥సీ॥౩-కామక్రోధాదులులేక యుండుపేళ్లు. Absence of passion.
ర్దాన్తి స్తు దమథో దమః।	దాన్తిః॥ సీ॥-దమథః-దమః॥ పు॥ ౩-బ్రహ్మచర్యాదిక్లేశమునుసహించుటపేళ్లు. Endurance of the pain of austerities. Self-command.
అపదానం (కర్మవృత్తం)	అపదానమ్॥ న॥ ౧-వృత్తమ్=పూర్వము నడచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారము పేరు. An act accomplished. An approved occupation.
(కామ్యదానం) ప్రవారణమ్॥ ౧౧౬॥	ప్రవారణమ్[పా]ప్రహారణమ్॥న॥ ౧-కామ్యదానమ్=కోరిన వస్తువును తానొక్క ఫలము నపేక్షించియిచ్చుటపేరు. A gift made with an object.

వశక్రియా సంవననం	వశక్రియా-సంవననమ్[పా]సంవదనమ్॥న॥౨-మణిమంత్రౌషధాదులచేతవశముగాఁజేసికొనుట Subduing by charms, drugs or incantations.
మూలకర్మ (తు) కార్మణమ్। Witch-craft.	మూలకర్మ॥న్॥-కార్మణమ్॥ న॥ ౨-మూలికలచేతనైన స్తంభనవశీకరణాదులపేళ్లు. Magic.
విధూననం విధువనం	విధూననమ్-విధువనమ్॥న॥౨- విదిలించుట పేళ్లు. Tremour. [బొందించుటపేళ్లు. Satisfaction.
తర్పణం ప్రీణనావనే॥	తర్పణమ్-ప్రీణనమ్-అవనమ్॥ న॥ ౩-తృప్తిఁ
పర్యాప్తి(స్స్యాత్) పరిత్రాణం హస్తధారణ (మిత్యపి)।	పర్యాప్తిః॥సీ॥-పరిత్రాణమ్ - హస్తధారణమ్ [పా] హస్తవారణమ్॥ న॥ ౩-చంపెదననివచ్చినవాని నడ్డగించుటపేళ్లు. Warding off a blow.
సేవనం సీవనంస్యూతి	సేవనమ్-సీవనమ్॥న॥-స్యూతిః॥సీ॥ ౩- కోకలు మొదలైనవికుట్టుటపేళ్లు. Sewing.
ర్విదరః స్ఫుటనం భిదా॥ Rending. ౧౧౫॥	విదరః॥పు॥-స్ఫుటనమ్॥న॥-భిదా॥సీ॥ ౩ -వ్రక్కలౌటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు. Tearing.
ఆక్రోశన మభీషఙ్గ	ఆక్రోశనమ్॥న॥-అభీషఙ్గః॥పు॥౨-తిట్టుటపేళ్లు. Curse, imprecation.
స్సంవేదో వేదనా (న నా)।	సంవేదః॥పు॥-వేదనా॥స్త్రీ॥౨- సుఖదుఃఖాద్యనుభవముపేళ్లు. Sensation, perception.
సమ్మూర్ఛనమభివ్యాప్తి	సమ్మూర్ఛనమ్॥న॥-అభివ్యాప్తిః॥సీ॥ ౨-అంతట వ్యాపించుటపేళ్లు. Pervading.
ర్యాచ్ఞా భిక్షార్థనార్దనా॥ ౧౧౬॥	యాచ్ఞా-భిక్షా-అర్థనా-అర్దనా॥ సీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు. Begging. [Cutting.
వర్ధనం ఛేదనే	వర్ధనమ్ - ఛేదనమ్ ॥ న॥ ౧ - నఱుకుటపేళ్లు.
(థ ద్వే) ఆనన్దనసభాజనే। ఆప్రచ్ఛన civility; welcome.	ఆనన్దనమ్[పా] ఆమన్త్రణమ్-సభాజనమ్-ఆప్రచ్ఛనమ్॥న॥ ౩-బాంధవాదులనాలింగనస్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుటపేళ్లు. Courtesy.
మథామ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః-సమ్ప్రదాయః॥పు॥ ౨-శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము. Traditional doctrine.

క్షయేక్షియా॥ ౧౨౦॥	క్షయః॥పు॥-క్షియా॥స్త్రీ॥-౨-చెడుట పేళ్లు.Loss.
గ్రహో గ్రాహో	గ్రహః-గ్రాహః॥పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుట పేళ్లు. Seizure; acceptance. [Wish.
వశః కాన్తౌ	వశః॥పు॥-కాన్తిః॥స్త్రీ॥-౨-ఇచ్ఛయించుట పేళ్లు.
రక్ష్ణ స్త్రాణే Defence.	రక్ష్ణః॥పు॥-త్రాణః॥-౨-రక్షించుట.Protection.
రణః క్వణే । noise.	రణః-క్వణః॥పు॥-౨-మ్రోయుట. Sound.
వ్యధో వేధే	వ్యధః-వేధః॥పు॥-౨-బెజ్జము వేయుట.Perforation.
పచా పాకే	పచా॥స్త్రీ॥-పాకః॥పు॥-౨-వండుట పేళ్లు.Cooking
హవ్రా హూతౌ	హావః॥పు॥-హూతిః॥స్త్రీ॥-౨-పిలుచుట.Calling.
వరో వృతౌ॥ ౧౨౧॥	వరః॥పు॥-వృతిః॥స్త్రీ॥-౨-వరించుట. Engaging.
ఓషః ప్లోషే	ఓషః-ప్లోషః[పా]ప్రోషః॥పు॥-౨-కాల్చుటకును కాలుటకును పేళ్లు. Combustion, burning.
నయో నాయే Course of conduct.	నయః-నాయః॥పు॥-౨-పొందించుట పేళ్లు.నీతియు. Guiding; Policy. [Growing old.
జ్యాని ర్జీర్ణౌ	జ్యానిః-జీర్ణిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముదిమి పేళ్లు. Wearing,
భ్రమో భ్రమా।	భ్రిమః॥పు॥-భ్రిమిః [ప] భ్రిమీ॥స్త్రీ॥-౨-తిరుగుట పేళ్లు. Whirling; going round.
స్ఫాతి ర్వృద్ధౌ	స్ఫాతిః-వృద్ధిః॥స్త్రీ॥-౨-పెరుఁగుట పేళ్లు.Growth.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా-ఖ్యాతిః॥స్త్రీ॥-౨-ప్రసిద్ధి పేళ్లు. Fame.
స్పృష్టిః పృక్తౌ touch.	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముట్టుట పేళ్లు.
స్నవః స్రవే॥ ౧౨౨॥	స్నవః-స్రవః॥పు॥-౨-కురియుట పేళ్లు.Dripping.
ఏధా సమృద్ధౌ	ఏధా[పా]విధా-సమృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨-సమృద్ధి పేళ్లు. Thriving. [Throbbing.
స్ఫురణం స్ఫురణే	స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్॥న ॥౨ - అదరుట పేళ్లు.
ప్రమితౌ ప్రమా।	ప్రమితిః-ప్రమా॥స్త్రీ॥-౨-నిజముగా నెఱుఁగుట పేళ్లు. True knowledge.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥స్త్రీ॥-ప్రసవః॥పు॥-౨- బిడ్డను గనుట పేళ్లు. Bringing forth. [Pouring forth.
శ్చ్యోతే ప్రాఘారః	శ్చ్యోతః-ప్రాఘారః॥ పు॥ ౨ - కాఱుట పేళ్లు.

క్లమథఃక్లమే॥ ౧౨౩॥	క్లమథః-క్లమః॥పు॥౨-బడలుటపేళ్లు. Fatigue.
ఉత్కర్షోఽతిశయే	ఉత్కర్షః - అతిశయః॥పు॥౨- దొడ్డతనము పేళ్లు. Excellence.
సన్ధిః శ్లేషే. Junction.	సన్ధిః-శ్లేషః॥పు॥౨-కదియుటపేళ్లు. Union.
విషయ ఆశ్రయే। Asylum.	విషయః-ఆశ్రయః[పా]ఆశయః॥పు॥ ౨-నిత్యముగానుండుతావుపేళ్లు. Refuge. [ing. Directing.
క్షిపాయాం క్షేపణం	క్షిపా-క్షేపణమ్॥న॥ ౨- ప్రేరేచుటపేళ్లు. Throw-
గీర్ణి ర్గిరౌ	గీర్ణిః-గిరిః॥స్త్రీ॥౨-మ్రింగుటపేళ్లు. Swallowing.
గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥	గురణమ్ [పా] గూరణమ్॥న॥-ఉద్యమః॥ పు॥ ౨-యత్నముపేళ్లు. Effort, exertion.
ఉన్నాయ ఉన్నయే Inference.	ఉన్నాయః-ఉన్నయః॥పు॥౨ - మీఁదికినెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగాని పేళ్లు. Raising.
శ్రాయ శ్శ్రయణే	శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణం॥న॥౨-ఆశ్రయించుట పేళ్లు. Reliance. Taking refuge.
జయనే జయః।	జయనమ్॥న॥-జయః॥పు॥౨-గెలుచుట పేళ్లు. Conquest, victory. [పేళ్లు. Discourse, speech.
నిగాదో నిగదే	నిగాదః-నిగదః॥పు॥౨-స్పష్టముగాఁబలుకుట
మాదో మద Joy.	మాదః-మదః॥పు॥౨-గర్వముపేళ్లు. Pride.
ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౨౫॥	ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥ ౨-అవ్యవస్థితచిత్తత్వముపేళ్లు. Agitation; Regret.
విమర్దనం పరిమలో	విమర్దనమ్॥న॥-పరిమలః॥పు॥౨-కుంకుమాదుల మెదుపుటపేళ్లు. Trituration of perfumes.
భ్యుపపత్తి రనుగ్రహః।	అభ్యుపపత్తిః॥స్త్రీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥ ౨-దానాద్యనుగ్రహముపేళ్లు. Confering a benefit.
నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధ స్స్యాత్)	నిగ్రహః॥పు॥ ౧-తద్విరుద్ధః=ఆయనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయినయపకారముపేరు. Disfavour. "నిగ్రహస్తునిరోధస్స్యాత్" అను పాఠమున ౨-ను నిగ్రహించుటపేళ్లు. Restraint.
దభియోగ స్త్వభిగ్ర	అభియోగః-అభిగ్రహః॥పు॥౨ - యుద్ధాదుల

హాః॥ ౧_౨౬॥	యం దెదురుగా నుద్యోగించుట పేళ్లు. Attack. కలహమునకుపిలుచుటయనియు. Challenge to fight.
ముష్టిబన్ధ(స్తు) సంగ్రాహః	ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః॥_౨-గట్టిగాపిడికిలించుట పేళ్లు, పిడికిలి పేళ్ల నికొందఱు. Clinching of the fist.
డిమ్బే డమర విప్లవౌ। Irregular war.	డిమ్బః-డమరః-విప్లవః॥పు॥3-కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము. Devastation; assault.
బన్ధనం ప్రసితి శ్చార Ligament.	బన్ధనమ్॥ న॥-ప్రసితిః॥స్త్రీ॥-చారః॥ పు॥ 3-కట్టు సాధనములకు పేళ్లు. Fetters.
స్స్పర్శః స్ప్రష్టో పతప్తరి॥ ౧_౨౭॥	స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ఋ॥-ఉపతప్తా॥ ఋ, పు॥ 3-తపింపఁజేయు రోగాదులపేళ్లు. Morbid heat.
నికారో విప్రకారస్స్యా	నికారః-విప్రకారః॥పు॥_౨-చెడుపనిఁజేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుట పేళ్లు. Malice. అపకారమాత్రము పేళ్ల నికొందఱు. Injury.
దాకార స్త్విఙ్గ ఇఙ్గితమ్। Hint.	ఆకారః-ఇఙ్గః॥పు॥-ఇఙ్గితమ్॥న॥ 3 - అభిప్రాయమునుప్రకటించుచేష్ట పేళ్లు. Indication of sentiment
పరిణామో (వికారో) Change of form.	పరిణామః-వికారః॥పు॥_౨-పాలుపెరుఁగౌటవలె వేఱురూపమునుబొందు వికారవిశేషముపేరు.
(ద్వేసమే) వికృతి విక్రియా॥ ౧_౨౮॥	వికృతిః-విక్రియా॥స్త్రీ॥ _౨-పరిణామరూపముకాని వేఱుగానివికారమునకు పేళ్లు. Temporary change.
అపహార స్త్వపచయ	అపహారః-అపచయః॥పు॥_౨-హాని పేళ్లు. Stealing. Removing.
స్సమాహార స్సముచ్చయః।	సమాహారః-సముచ్చయః॥పు॥_౨- చెదరినవస్తువులను ప్రోగు చేయుట. Gathering together.
ప్రత్యాహార ఉపాదానం	ప్రత్యాహారః॥పు॥-ఉపాదానమ్॥న॥ _౨- విషయములవలన నింద్రియనును మరలించుట పేళ్లు. Restraining the organs of sense.
విహార స్తు పరిక్రమః॥ ౧_౨౯॥	విహారః-పరిక్రమః॥ పు॥ _౨ - ఉద్యానాదులయందుఁ గ్రీడార్థమై తిరుగుట. Walking for pleasure.
అభిహారో ఽభిగ్రహ	అభిహారః॥పు॥-అభిగ్రహణమ్॥ న॥_౨-ఎదురు

౯౦ Robbery.

నిర్హారో౽భ్యవకర్షణమ్।
అనుహారో౽నుకారః
స్యా(ద్వర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥
ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్స్యాత్)
ప్రవహో (గమనం బహిః)।
వియామో వియమో యామో యమ స్సంయామ సంయమౌ॥
Forbearance. ౧౩౧॥

(హింసాకర్మా)భిచార స్స్యాత్
జాగర్యా జాగరా(ద్వయోః)।
విఘ్నో౽న్తరాయః ప్రత్యూహ
(స్స్యా)దుపఘ్నో౽(న్తికాశ్రయే)॥ ౧౩౨॥
నిర్వేశ ఉపభోగ(స్స్యా)
త్పరిసర్పః పరిక్రియా।
విధురం (తు) ప్రవిశ్లేషో౽

గాదొంగిలించుట. Seizure in one's presence.

నిర్హారః॥పు॥-అభ్యవకర్షణమ్॥న॥ ౨ - నాటినముల్లు మొదలయినవితీయుట. Extraction.

అనుహారః-అనుకారః॥పు॥౨ - సరిపోలుటపేళ్లు. Imitation.

వ్యయః॥పు॥౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క, అపగమే=వ్యయముపేరు. Expenditure.

ప్రవాహః॥పు॥-ప్రవృత్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ఎడతెగకవచ్చు జలాదిపరంపరపేళ్లు.Continuous flow.

ప్రవహః॥పు॥౧- బహిర్గమనమ్ = గృహాదులనుండి వెలుపలికినడచుటపేరు. Going forth.

వియామః-వియమః॥పు॥౨ - పరపీడాదులను చాలించుటపేళ్లు. యామః - యమః॥పు॥౨-చాలించుటమాత్రమునకుపేళ్లు. సంయామః-సంయమః॥ పు॥ ౨-అన్నియు లెస్సగాచాలించుటపేళ్లు, ఈ౬ను, పర్యాయములనికొందఱు. Restraint.

అభిచారః॥ పు॥ ౧-చంపుటకుఁజేసినహోమాదిక్రియపేరు. Incantation to destroy.

జాగర్యా॥స్త్రీ॥-జాగరా॥స్త్రీ॥ ౨ - మేలుకొనియుండుటపేళ్లు. Waking. Watching.

విఘ్నః - అన్తరాయః - ప్రత్యూహః॥పు॥౩ విఘ్నముపేళ్లు. Obstacle; impediment.

ఉపఘ్నః॥పు॥౧-అన్తికాశ్రయే = సమీపమునందుండు నాధారము. Contiguous support.

నిర్వేశః-ఉపభోగః॥పు॥౨- భోగించుటపేళ్లు. Enjoyment.

పరిసర్పః॥పు॥-పరిక్రియా॥స్త్రీ॥౨-చుట్టువాఱుటపేళ్లు. Surrounding;Encompassing.

విధురమ్॥న॥-ప్రవిశ్లేషః॥పు॥ ౨-ఎడఁబాయుటపేళ్లు. Separation.

భిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః॥ ౧౩౩॥	అభిప్రాయః-ఛన్దః [ప]ఛన్దః॥న్॥-ఆశయః॥పు॥ 3-అభిప్రాయముపేళ్లు. Meaning; intention.
సంక్షేపణం సమసనం	సంక్షేపణమ్-సమసనమ్॥న॥౨ - గొప్పను కొంచెపఱచుట పేళ్లు. Abridgment.
పర్యవస్థావిరోధనమ్।	పర్యవస్థా॥స్త్రీ॥-విరోధనమ్॥న॥ ౨- విరోధించుట పేళ్లు. Contradiction.
పరిసర్యా పరీసార	పరిసర్యా॥స్త్రీ॥-పరీసారః॥పు॥ ౨-అంతటతిరుగుట పేళ్లు. Moving about.
(స్స్యా) దాస్యా త్వాసనా స్థితిః॥ ౧౩౪॥	ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥స్త్రీ॥3-ఉనికిపేళ్లు. Stay.
విస్తారో విగ్రహో వ్యాస	విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః॥ పు॥ 3-విరివిపేళ్లు. Diffusion. Expansion.
(స్సతుశబ్దస్య విస్తరః	విస్తరః॥పు॥ ౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధమైన, సతు=ఆ విరివిపేరు. Lengthy discourse.
సంవాహనం మర్దనం (స్యా)	సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥౨ - ఒడలు పిసుకుట పేళ్లు. Shampooing.
ద్వినాశ (స్స్యా) దదర్శనమ్॥ ౧౩౫॥	వినాశః॥పు॥-అదర్శనమ్॥న॥౨ - అగపడకుండుట పేళ్లు. Disappearance.
సంస్తవ(స్స్యా)త్పరిచయః	సంస్తవః-పరిచయః॥పు॥౨-చిరకాల మొకవస్తువుతోఁ గూడియుండుట. Acquaintance.
ప్రసర స్తువిసర్పణమ్।	ప్రసరః॥పు॥-విసర్పణమ్॥న॥ ౨-తైలబిందు వాదులు జలాదులయందు నెరయుట. Spreading.
నీవాక స్తు ప్రయామ (స్స్యా)	నీవాకః-ప్రయామః॥పు॥౨-ధాన్యాదులయందలియాదరాతిశయము పేళ్లు. Increased demand for grain in times of scarcity.
త్సన్నిధి స్సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥	సన్నిధిః॥పు॥-సన్నికర్షణమ్॥న॥౨ - సమీపమౌట. Proximity.
లవో౽భిలావో లవనే	లవః-అభిలావః॥పు॥-లవనమ్॥న॥-3-పైర్లుమొదలైనవి కోయుట పేళ్లు. Reaping.

నిష్పావః పవనే పవః।

నిష్పావః॥పు॥-పవనమ్॥న॥-పవః॥పు॥3-ధాన్యాదులను తూర్పెత్తుట. Winnowing, cleaning.

ప్రస్తావ(స్స్యా) దవసర

ప్రస్తావః-అవసరః॥పు॥౨ - అవసరముపేళ్లు. Occasion, opportunity.

స్త్రసర స్సూత్రవేష్టనమ్॥ A shuttle. ౧౩౭॥

త్రసరః [పా]తసరః॥పు॥-సూత్రవేష్టనమ్॥న॥ ౨-సాలెవాండ్లు నూలుచుట్టు పంజెపెండెపేళ్లు.

ప్రజన (స్స్యా) దుపసరః

ప్రజనః-ఉపసరః॥పు॥ ౨ - ఆంబోతుపసులను చూలుచేయం బ్రవర్తించుటపేళ్లు, The impregnation of a cow by the bull. చూలగుకాలమనియు. The season of impregnation.

ప్రసర ప్రణయా (స్సమా)।

ప్రసరః [పా] ప్రశ్రయః-ప్రణయః॥పు॥ ౨-ప్రీతిచేతం బ్రార్థించుట. Affectionate solicitation.

ధీశక్తిర్నిష్క్రమో౽ Intellectual faculty.

ధీశక్తిః-నిష్క్రమః॥ పు॥ ౨=శుశ్రూషాశ్రవణములు మొదలైనబుద్ధి సామర్థ్యముపేరు.

(స్త్రీతు) సంక్రమో దుర్గసఞ్చరః॥ ౧౩౮॥

సంక్రమః॥ప్న॥-దుర్గసఞ్చరః॥పు॥ ౨-పోరాని జలప్రవాహాదులయందుం బోవుటకుం గట్టినకట్ట మొదలయినవానిపేళ్లు. A difficult passage.

ప్రత్యుత్క్రమః ప్రయోగార్థః Preparations for war.

ప్రత్యుత్క్రమః [పా] ప్రత్యుత్క్రాన్తిః-ప్రయోగార్థః [పా] ప్రయుద్ధార్థః॥పు॥ ౨-యుద్ధముకొఱకు భటులయొక్క యుద్యోగముపేరు.

ప్రక్రమ (స్స్యా) దుపక్రమః।

ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥పు॥ ౨-ప్రథమారంభమునకుపేళ్లు. A first beginning.

(స్స్యా)దభ్యాదానముద్ఘాత ఆరమ్భ

అభ్యాదానమ్॥న॥-ఉద్ఘాతః-ఆరమ్భః॥పు॥3-ఆరంభమాత్రమునకుపేళ్లు. Commencement.

స్సమ్భ్రమ స్త్వరా॥ ౧౩౯॥

సమ్భ్రమః॥పు॥-త్వరా॥స్త్రీ॥ ౨ - వేగిరపడుట పేళ్లు. Haste. Hurry. [ము పేళ్లు. Impediment,

ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భో౽వనాయస్తు నియాతనమ్।

ప్రతిబన్ధః-ప్రతిష్టమ్భః॥పు॥౨ - కార్యవిఘాత

అవనాయః॥ పు॥-నియాతనమ్ [పా] నిపాతనమ్॥న॥౨-దిగువ ద్రొబ్బుటపేళ్లు. Causing to

descend. [ముపేళ్లు. Direct perception.

ఉపలమ్భ స్త్వనుభవ
స్సమాలమ్భో విలేపనమ్॥ ౧౪౦॥

ఉపలమ్భః-అనుభవః॥పు॥౨-సాక్షాత్కారముపేళ్లు. Direct perception.
సమాలమ్భః॥పు॥-విలేపనమ్॥న॥౨-నలుగిడుట పేళ్లు. Smearing with sandalwood, &c.

విప్రలమ్భో విప్రయోగో

విప్రలమ్భః-విప్రయోగః॥పు॥౨-ఎడఁబాసిన స్త్రీపురుషుల శృంగారము పేళ్లు. separation of lovers.

విలమ్భ స్త్వతి సర్జనమ్।

విలమ్భః॥పు॥-అతిసర్జనమ్॥ న॥ ౨ - ఇచ్చుట పేళ్లు. Liberality.

విశ్రావ (స్తు) ప్రవిఖ్యాతి

విశ్రావః॥పు॥-ప్రవిఖ్యాతిః [పా] ప్రతిఖ్యాతిః॥ స్త్రీ॥ ౨-మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు. Celebrity.

రవేక్షా ప్రతిజాగరః॥ ౧౪౧॥

అవేక్షా॥స్త్రీ॥-ప్రతిజాగరః॥ పు॥ ౨ - ఎచ్చరిక పేళ్లు. Attention.

నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే

[Reading.
నిపాఠః-నిపఠః-పాఠః॥ పు॥ ౩-చదువుట పేళ్లు.

తేమ స్తేమౌ సమున్దనే।

తేమః-స్తేమః॥పు॥-సమున్దనమ్॥న॥౩-తడియుట పేళ్లు. Wetness.

ఆదీన వాస్రవౌ క్లేశే
మేలకే సఙ్గ సఙ్గమౌ॥

[Distress.
ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥ పు॥ ౩-క్లేశము పేళ్లు.
మేలకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥౩-కూడుకొనుట పేళ్లు. Union.

అన్వేషణం విచయనం
మార్గణం మృగణా
మృగః।

అన్వేషణమ్ [పా] అన్వేషణమ్, గవేషణమ్-విచయనమ్-మార్గణమ్॥ న॥ - మృగణా॥ స్త్రీ॥-మృగః॥ పు॥ ౫ - వెదకుట పేళ్లు. Searching; Research.

పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ
స్సంశ్లేష ఉపగూహనమ్॥ ౧౪౩॥

పరిరమ్భః-పరిష్వఙ్గః-సంశ్లేషః॥ పు॥-ఉపగూహనమ్॥న॥౪-కౌఁగిలించుట పేళ్లు. Embrace.

నిర్వర్ణనం తు నిధ్యానం
దర్శనాలోక నేక్షణమ్।

నిర్వర్ణనమ్-నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-ఆలోకనమ్-ఈక్షణమ్॥న॥ ౫-చూచుట పేళ్లు. Sight; seeing.

ప్రత్యాఖ్యానం నిరసనం
ప్రత్యాదేశో నిరాకృతిః॥ ౧౪౪॥

ప్రత్యాఖ్యానమ్-నిరసనమ్॥ న॥ - ప్రత్యాదేశః॥పు॥-నిరాకృతిః॥ స్త్రీ॥ ౪-తిరస్కరించుట పేళ్లు. Rejection; disallowance.

ఉపశాయో విశాయ

ఉపశాయః-విశాయః॥పు॥౨-పర్యాయశయ

శ్చ (పర్యాయ శయనా ర్థకా)।	నార్థకా = ప్రహరిదిరుగువారు వరుసపెట్టుకొని నిద్రపోవుటపేళ్లు. Watching alternately.
అర్తనం(చ)ఋతీయా (చ)హృణీయా(చ)ఘృ ణా(ర్థకాః)॥ ౧౪౫॥	అర్తనమ్ ॥ న ॥ - ఋతీయా-హృణీయా॥ స్త్రీ॥-ఘృణా॥ ౪-రోయుటపేళ్లు. Censure; reproach.
(స్యా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ (శ్చ)విపర్యయే ।	వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విపర్యయః॥ పు॥ ౪-తడఁబడుటపేళ్లు. Contrariety; opposition.
పర్యయో ఽతిక్రమ (స్తస్మి)న్నతిపాత ఉపా త్యయః॥ ౧౪౬॥	పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౪-క్రమము దప్పిపోవుటపేళ్లు. Transgression.
(ప్రేషణం యత్సమాహూయ తత్ర స్యా)త్ప్రతిశాసనమ్।	ప్రతిశాసనమ్॥ ౧-భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట. Sending of a servant on an errand after calling him.
(స) సంస్తావః (క్రతుషు యా స్తుతిభూమి ర్ద్విజన్మనామ్)॥ ౧౪౭॥	సంస్తావః॥పు॥౧-క్రతుషు=యజ్ఞములయందు, ద్విజన్మనామ్ = ఉద్గాత మొదలగున బ్రాహ్మణుల యొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు. ఆస్తోత్రముపేరనికొందఱు. A place where the priests stand reciting hymns and prayers.
(నిధాయ తక్ష్యతే యత్ర కాష్ఠే కాష్ఠం స) ఉద్ఘనః ।	ఉద్ఘనః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏకొయ్యమీద, కాష్ఠమ్= మరియొకకొయ్యను, నిధాయ=పెట్టి తక్ష్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆదాతిమ్రాని పేరు. A carpenter's work-bench.
స్తమ్బఘ్న స్తు స్తమ్బఘనః (స్తమ్బో యేన నిహన్యతే)॥ A hoe.	స్తమ్బఘ్నః- స్తమ్బఘనః॥పు॥ ౨-యేన=దేనిచేత, స్తమ్బః=కసవుగంటలు, నిహన్యతే=పెల్లగింపఁబడునో,సః=ఆగుద్దలిపేళ్లు. A sickle for cutting corn.
ఆవిధో (విధ్యతే యేన తత్ర) An auger.	ఆవిధః॥ పు॥ ౧-యేన=దేనిచేత, విధ్యతే=రత్నాదులు బెజ్జము వేయఁబడుచున్నదో, తత్ర=బెజ్జము వేయు వజ్రము పొగను మొదలైనదాని పేరు.

(విష్వక్సమే) నిఘః ।

నిఘః॥పు॥ ౧-విష్వక్సమే=వెడల్పు నిడుపుసరి యయిన వేదికాదులపేరు. Circular, round.

ఉత్కార(శ్చ) నికార (శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేప ణార్థకౌ)॥ ౧౪౯॥

ఉత్కారః-నికారః॥ పు॥ ౨-ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ=ధాన్యముపొడవుగాఁగుప్ప చేయుటకుఁగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు. Piling up corn or winnowing.

నిగారోద్గార విక్షావ గ్రహా(స్తుగరణా దిషు)।

నిగారః, Swallowing; ఉద్గారః, Vomiting; విక్షావః, Cough, a sound; ఉద్గ్రాహః, Taking up, replying in argument. పు॥ ౪-గరణాదిషు= వరుసగామ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, త్రాయు టకును,ఎగరవేసిపట్టుటకును పేళ్లు. ఉద్గారశబ్దము తేపునకుంబేరని కొందఱు.

ఆరత్యవరతి విరత య ఉపరామే

ఆరతిః-అవరతిః-విరతిః॥ స్త్రీ॥- ఉపరామః [ప] ఉపరమః॥ పు॥౪-చాలించుటపేళ్లు. Ceasing.

(వాస్త్రియాంతు) నిష్ఠేవః॥నిష్ఠ్యూతిర్నిష్ఠీవనని ష్ఠేవన(మిత్యభిన్నాని)।

నిష్ఠేవః॥పు॥-నిష్ఠ్యూతిః॥స్త్రీ ॥-నిష్ఠీవనమ్-నిష్ఠే వనమ్॥ న॥ ౪-ఉమియుట పేళ్లు. Spitting.

జవనే జూతి

జవనం-జూతిః॥స్త్రీ॥-౨-వేగముసఁబోవుట.Speed.

స్సాతి స్త్వవసానే(స్యా

సాతిః॥స్త్రీ॥- అవసానమ్॥న॥ ౨-క్రియాంతము పేళ్లు. Conclusion. End of action.

దథ) జ్వరే జూర్తిః॥

జ్వరః॥పు॥-జూర్తిః॥స్త్రీ॥-౨-జ్వరముపేళ్లు. Fever.

ఉదజ(స్తుపశుప్రేరణ)

ఉదజః॥పు॥౧-పశుప్రేరణమ్=పసులఁదోలుటపేళ్లు Driving of cattle.

మకరణి (రిత్యాదయ శ్శాపే) ।

అకరణిః-అజననిః॥స్త్రీ॥-అవగ్రాహః॥పు॥-ఇవిమొ దలయినవి శపించుటయందు వర్తించును. Curse.

(గోత్రాన్తేభ్య స్తస్య బృన్దమి) త్యౌపగవకా (దికమ్)॥ ౧౫౨॥

గోత్రాన్తేభ్యః = అపత్య ప్రత్యయాంతముల యిన ఔపగవగార్గ్య దాక్ష్యాది శబ్దములమీఁద ను, తస్యబృన్దమితి= వానిసమూహ మనునర్థము నందు,ఔపగవకాదికమ్=ఔపగవకమ్-గార్గకమ్-

A multitude of descendants of Upagu.

ఆపూపికం శాష్కులి
క (మేవ మాద్య మచే
తసామ్)। A multitude
of loaves and pies.

(మాణవానాం తు)
మాణవ్యం
(సహాయానాం) సహా
యతా॥ ౧౫౩॥
హాల్యా (హలానాం)

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే
(తు ద్విజన్మనామ్)।
(ద్వైపర్శుకానాం పృ
ష్ఠానాం) పార్శ్వం పృ
ష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)॥
౧౫౪॥

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖ
ల్యా (వృ
థ)మానుష్యకం (నృ
ణామ్)।

గ్రామతాజనతాధూ
మ్యా పాశ్యా గల్యా
(పృథక్పృథక్)॥౧౫౫॥

దాశుకమ్॥న॥-అనునవి మొదలైనశబ్దరూపములు
పుట్టుచున్నవి. ఉపగునియొక్క అపత్యములు ఔ
పగవములు. ఔపగవములయొక్క సమూహము
ఔపగవకము. ఇట్లు స్వయంబులూహ్యములు.

అచేతనామ్= ప్రాణివ్యతిరిక్తములయినయపూ
పములు శష్కులులు మొదలయినవాని సమూ
హముయందు వరుసగా “ఆపూపికమ్, శాష్కు
లికమ్” ఇవి మొదలయినవివర్తించును. అవి ॥ న॥

మాణవ్యమ్॥న॥ ౧-మాణవానామ్=పిన్నవాం
డ్రసమూహముపేరు. Multitude of boys.

సహాయతా॥స్త్రీ॥౧-సహాయానామ్ = తోడువ
చ్చినవారి సమూహముపేరు.—of coadjutors.

హాల్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-హలానామ్ = నాఁగేళ్లగుంపు
పేరు.—of ploughs.

బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్ ॥ న॥ ౩-బ్రాహ్మణుల
సమూహము పేళ్లు.—of priests.

పార్శ్వమ్-పృష్ఠ్యమ్॥న॥ ఈ౨ను,అనుక్రమా
త్=వరుసగా, పర్శుకానామ్ = పక్కటెముకలస
మూహమునకును,A multitude of ribs.పృష్ఠము
లను యజ్ఞసంబంధములయిన స్తోత్రవిశేషముల
సమూహమునకును పేళ్లు.A collection of hymns.

ఖలినీ-ఖల్యా॥స్త్రీ॥౨-ఖలానామ్=కళ్లాలసమూ
హము పేళ్లు. A multitude of threshing floors.

మానుష్యకమ్॥ న॥ ౧-నృణామ్=మనుష్యుల
సమూహముపేళ్లు.—of men.

గ్రామతా,—of villages.జనతా,—of people.
ధూమ్యా, accumulation of smoke. పాశ్యా,
Abundance of fetters. గల్యా,—of reeds. ౫-ను,
పృథక్పృథక్=వేఱువేఱుగా, గ్రామములు, జను

లు, ధూమములు, పాశములు, జెల్లుకసవులు, ఈ మైదింటి గుంపులపేళ్లు. గల్యా-అనునది కంఠముల సమూహమని కొందఱు,—of throats.

(అపి)సాహస్ర కారీష
వార్మణాథర్వణాదికమ్॥

సాహస్రమ్, A multitude of thousands. కారీషమ్,—of pieces of dry cow-dung. వార్మణమ్, Abundance of armour. ఆథర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ర ను, ఆదిశబ్దముచేత ఆఙ్గారమ్* చార్మణమ్ † మొదలయినశబ్దములును వేఱువేఱుగా, సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు,అథర్వమంత్రములు,అంగారములు, కేడెములు, మొదలైనవానిసమూహములపేళ్లు.

* of burning coals.
† of shields.

ఇతిసంకీర్ణవర్గః.

{ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతలింగభేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను. }

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొక యర్థము గలుగునట్లుగా నన్నివర్గలను జెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గను జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాఁగా దాని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేऽపి కాన్తాదివర్గే ష్వేవాత్ర కీర్తితాః॥
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే।

టీ॥ అత్ర=ఈగ్రంథమున, నానార్థాః=అనేకార్థములుగల, కేऽపి=ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగము లేని కొన్నిశబ్దములు, కాన్తాదివర్గేష్వేవ=కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడ లేదనుట. యే=ఏశబ్దములు, యేషు=ఏయర్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగములుగలవో, తే=ఆశబ్దములు, తేషు=ఆయర్థమును జెప్పెడి, పర్యాయేష్వపి= పర్యాయములయందును, ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పెడునవి కాంతాదివర్గలయందును, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ

చెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియునని తాత్పర్యము.

(ఆకాశేత్రిదివే)నాకో Ether; Heaven.
నాకః॥పు॥ ఇది, ఆకాశే = ఆకాశమందును, త్రిదివే=స్వర్గమునందును వర్తించును. Sky.

లోకస్తు(భువనేజనే)॥ ౧౫౭॥
లోకః॥పు॥ఇది, భువనే = స్వర్గాది లోకములయందును, జనే=జనులయందును,(ప) జనసమూహమునందును వర్తించును. World; People.

(పద్యేయశసిచ)శ్లోక
శ్లోకః॥పు॥ఇది, పద్యే=నాలుగుపాదములుగల పదసమూహమునందును, యశసిచ=కీర్తియందును వర్తించును. Verse ; glory.

(శరే ఖడ్గేచ) సాయకః। Sword.
సాయకః॥పు॥ ఇది, శరే = బాణమునందును, ఖడ్గే=ఖడ్గమునందును వర్తించును. Arrow.

జమ్బుకౌ(క్రోష్టువరుణౌ) Jackal.
జమ్బుకః॥పు॥ ఇది, క్రోష్టు=నక్కకును, వరుణౌ=వరుణదేవునికిని పేరు. God of water.

పృథుకౌ(చిపిటార్భకౌ)॥ ౧౫౮॥ Infant.
పృథుకః॥పు॥ఇది, చిపిట=అటుకులకును, అర్భకౌ=పిన్నవానికిపేరు. Fried paddy flattented.

ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ) Sight.
ఆలోకః ॥ పు ॥ ఇది, దర్శన=చూచుటకును, ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు. Light.

(భేరీపటహా)వానకౌ।
ఆనకః॥పు॥ఇది, భేరీ=భేరికిని, పటహమ్=తప్పెటకును పేరు. A double drum; a drum.

(ఉత్సఙ్గచిహ్నయో)రఙ్కః
అఙ్కః॥పు॥ ఇది, ఉత్సఙ్గ=తొడకును, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు. Flank; Mark.

కలఙ్కోఽ (ఙ్కాపవాదయోః)॥ ౧౫౯॥
కలఙ్కః॥పు॥ ఇది, అఙ్క=గుఱుతునకును,అపవాదయోః=నిందకును పేరు. Spot; Slur.

తక్షకో(నాగవర్ధక్యోః) Chief of snakes.
తక్షకః॥పు॥౧- నాగ = తక్షకుఁడనుసర్పమునకును, వర్ధక్యోః=వడ్లవానికిని పేరు. Carpenter.

రర్కః (స్ఫటికసూర్యయోః)। Crystal.
అర్కః॥పు ॥౧-స్ఫటిక=స్ఫటికమునకును, సూర్యయోః=సూర్యునికిని పేరు. The sun.

(మారుతే వేధసి బ్ర
కః॥పు॥ఇది,మారుతే= వాయువునకును,వేధసి=

ఘ్నే పుంసి)కః కం(శిరో ఽమ్బునోః)॥ ౧౬౧॥
Brahma; the sun.

బ్రహ్మకును, బ్రధ్నే = సూర్యునికిని, అత్మకును పేరు. కమ్ ॥న॥ ౧-శిరః=శిరస్సునకును, అమ్బునోః=ఉదకును పేరు. Wind; Soul; head; water.

(స్యా) త్పులాక (స్తుచ్ఛధాన్యే సంక్షేపే భక్తసిక్థకే)।

పులాకః॥పు॥ ఇది, తుచ్ఛధాన్యే = క్షుద్రధాన్యమునకును (పలపొల్లవడ్లకును, సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును, భక్తసిక్థకే=మెతుకునకును పేరు. Shrivelled grain; brevity; boiled rice.

(ఉలూకే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తేచ) పేచకః॥ ౧౬౧॥
Owl.

పేచకః॥పు॥ ఇది, ఉలూకే = గుడ్లగూబకును, కరిణః = ఏనుఁగుయొక్క, పుచ్ఛమూలోపాన్తే = తోఁక మొదటనుండు మాంసవిశేషమునకును(ప) తోఁక మొదటికిని పేరు. Root of an elephants' tail.

(కమణ్డలౌచ) కరక
Pomegranate; curlew.

కరకః॥పు॥ ఇది, కమణ్డలౌ = కమండలువునకును, చకారమువలన పక్షివిశేషమునకును, వడగండ్లకును, దానిమ్మకును పేరు. Water-pot; hail.

(స్సుగతేచ) వినాయకః। Obstacle;difficulty. A Buddha; Ganesha.

వినాయకః॥పు॥ ఇది, సుగతే=బుద్ధదేవరకును, చకారమువలనవిఘ్నేశ్వరునికిని,గరుత్మంతునికిని, గురువునకును పేరు. Garuda; a spiritual teacher.

కిష్కు (ర్హస్తేవితస్తౌచ)।

కిష్కుః॥ పు॥ ఇది,హస్తే=మూరకును, Cubit; వితస్తౌ = జేనకును, Span; చకారమువలన ముంజేతికిని, Fore-arm; కుత్సితునికిని పేరు. Vile man.

(శూకకీటేచ)వృశ్చికః॥ ౧౬౨॥ The sign Scorpio of the Zodiac; a caterpillar; a crab.

వృశ్చికః॥పు॥ఇది, శూకకీటే = కణుఁదురునకును, చకారమువలన తేలునకును, తేలుమందుచెట్టునకును, వృశ్చికరాశికిని పేరు. Scorpion; the tree called Vangueria Spinosa.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక (స్త్రిష్వేకదేశేతు పుంస్యయమ్)।

ప్రతీకః॥ ఇది ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥. ఏకదేశే=అవయవమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥ Contrary; a limb.

(స్యా)ద్భూతికం(తుభూనిమ్బేకత్తృణే భూస్తృ)

భూతికమ్॥న॥ఇది,భూనిమ్బే=నేలవేమునకును, Gentian; కత్తృణే= కామంచికసవునకును, భూ

ణేఽపి చ)॥ ౧౬౩॥
(జ్యోత్స్నికాయాం చ
ఘోషే చ) కోశాతక్య
(థ కట్ఫలే।సితేచ ఖది
రే) సోమవల్కః(స్సాన్య)
(గంధసిల్హకే॥ ౧౬౪॥
తిలకల్కే చ) పిణ్యాకో
Oil cake.
బాహ్లీకం రామఠేఽపి
చ।Asafœtida; A horse
bred in Bahlik.
(మహేన్ద్రే గుగ్గులూ
లూక వ్యాలగ్రాహిషు)
కౌశికః॥ ౧౬౫॥
(రుక్తాప శఙ్కాస్వా)
తఙ్కః
sound of a drum.
(స్వల్పేఽపి) క్షుల్లక
(స్త్రిషు)।
జైవాతృక (శశా
ఙ్కేఽపి) Long-lived.
(ఖురేఽప్యశ్వస్య) వ
ర్తకః॥ A horse's hoof.
వ్యాఘ్రేఽపి) పుణ్డరీ
కో(నా)A white lotus;
a white parasol;
(యమానాన్యామపి)దీపకః।

స్తృణే=చిప్పకసవునకును పేరు. Fragrant grass.
కోశాతకీ॥స్త్రీ॥ఇది, జ్యోత్స్నికాయామ్= పొట్ల చెట్టునకును, ఘోషే=ఆవడ చెట్టునకును పేరు.
సోమవల్కః॥పు॥ ఇది, కట్ఫలే=గుమ్ముడు చెట్టునకును, సితేఖదిరే=తెల్ల చండ్ర చెట్టునకును పేరు.
పిణ్యాకః॥పు॥ ఇది, సిల్హకే = అందుగుబంక మొదలగునసుగంధద్రవ్యముల చేతఁ జేసిన ధూపమునకును, Incense; తిలకల్కే =గానుగుపిండికిని.
బాహ్లీకమ్(సా) బాహ్లీకమ్॥న॥ఇది, రామఠే=ఇంగువకును, అపి,బాహ్లీకదేశమునఁబుట్టిన గుఱ్ఱమునకును, కుంకుమపువ్వునకును పేరు. Saffron.
కౌశికః॥పు। ఇది, మహేంద్ర=దేవేంద్రునికిని, గుగ్గులు=గుగ్గిలపు చెట్టునకును, ఉలూక= గుడ్లగూబకును, వ్యాలగ్రాహిషు = పాములవానికిని పేరు. Indra; Bdellium; owl; snake-catcher.
ఆతఙ్కః॥పు॥ ఇది, రుక్=రోగమునకును, తాప=తాపమునకును, శఙ్కాను = భయమునకును, మద్దల మ్రోతకును పేరు. Disease; pain; fear.
క్షుల్లకః॥త్రి॥ఇది, స్వల్పే = కొంచెమయినదానికిని, అపిశబ్దముచేత చులుకనయినదానికిని, క్షుద్రునికిని పేరు. Small; low; vile; poor.
జైవాతృకః॥పు। ఇది,శశాఙ్కేఽపి=చంద్రునికిని, ఆయుష్మంతునికిని పేరు. The moon.
వర్తకః॥పు॥ ఇది, అశ్వస్యఖురే=గుఱ్ఱపుగొరిజకును,అపిశబ్దము చేత వెలిచెపిట్టకును పేరు. A quail.
పుణ్డరీకః॥పు॥ ఇది, వ్యాఘ్రే=పులికిని, అపిశబ్దము చేత దిగ్గజమునకును పేరు. తెల్లదామరకును, తెల్ల గొడుగునకు పేరైనపుడు॥న॥. A tiger; the elephant posted in the S. E.
దీపకః॥ పు॥ ఇది, యమానాన్యామపి = ఓమమున

A lamp; a certain elegance of construction.

కును, దీపమునకును, జీలకఱ్ఱకును, అలంకారవిశేషమునకును పేరు. An aromatic seed.

శాలావృకాః (కపిక్రోష్టు శ్వానః)

శాలావృకః॥పు॥ ఇది, కపి=కోఁతి, క్రోష్టు=నక్క, శ్వానః=కుక్కకును పేరు. Ape; dog; Jackal.

(స్వర్ణేఽపి) గైరికమ్॥ ౧౬౭॥ Red chalk.

గైరికమ్॥న॥ ఇది, స్వర్ణే=బంగారమునకును, అపిశబ్దమువలన జేగురునకును పేరు. Gold.

(పీడార్థేఽపి) వ్యలీకం స్యా Pain; displeasing; an improper act.

వ్యలీకమ్॥న॥ ఇది, పీడార్థే = దుఃఖమునకును, అపిశబ్దముచేత అప్రియమునకును, అకార్యమునకును, సిగ్గునకును, కామినీ జనాపరాధమునకును.

దలీకం (త్వప్రియేఽనృతే)।

అలీకమ్॥న॥ ఇది, అప్రియే=అప్రియమునకును, అనృతే=అసత్యమునకును, లలాటమునకును పేరు. Displeasing; falsehood; forehead.

శీలాన్వయా వనూకే ద్వే

Disposition; Race.

అనూకమ్॥న॥ ఇది, శీల = స్వభావమునకును, అన్వయా = వంశమునకును; పూర్వ జన్మమునకును పేరు. A former state of existence.

శల్కే (శకలవల్కలే)॥ ౧౬౮॥ Scale of a fish.

శల్కమ్॥న॥ ఇది, శకల=తునుకకును, వల్కలే=నారకును, మత్స్యశకలమునకును పేరు. Part; bark.

(సాష్టేశతే సువర్ణానాం హేమ్న్యురోభూషణే పలే। దీనారేఽపి చ) నిష్కోఽ(స్త్రీ)

Ornament worn on the breast.

నిష్కః॥ప్న॥ ఇది, సువర్ణానామ్=సువర్ణముల యొక్క, సాష్టేశతే=౧౦౮ కిని, హేమ్ని=బంగారుమాత్రమునకును, ఉరోభూషణే=ఱొమ్మున వ్రేలు భూషణమునకును, పలే=పలమునకును, పైఁడి టంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా ౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము. పలమనఁగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు. A weight; gold.

కల్కోఽ(స్త్రీ శమలైనసోః॥ దమ్భే)ఽప్య

కల్కః॥ప్న॥ ఇది, శమల=విష్ఠకును, ఏనసోః=పాపమునకును, దమ్భే = దంభమునకును పేరు. Ordure; sin; fraud.

థ పినాకోఽ(స్త్రీ శూలశఙ్కరధన్వనోః)।

పినాకః॥ప్న॥ ఇది, శూల=శూలమునకును, శఙ్కరధన్వనోః=శివునివింటికిని. Trident; Siva's bow.

ధేనుకా(తుకరేణ్వాం

ధేనుకా॥స్త్రీ॥ ఇది, కరేణ్వామ్ చ=ఆఁడుఏనుఁగు

చ) Milch cow.
(మేఘజాలే చ) కాలి
కా॥ ౧౭౦॥ A
succession of clouds;

కారికా (యాతనాకృ
త్యోః)
Agony; action.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే।
కరిహస్తాఙ్గులౌ పద్మబీజ
కోశ్యాం). The tip of
an elephant's trunk.
త్రిష్వాత్తరే॥ ౧౭౧॥

బృన్దారకౌ (రూపిము
ఖ్యౌ) Handsome; Chief.
ఏకే (ముఖ్యాన్య కేవ
లాః)। Alone; one.

(న్యాద్దామ్భికః) కా
క్కుటికో (యశ్చాదూ
రేరితేక్షణః)॥ ౧౭౨॥

లాలాటికః (ప్రభో
ర్భావదర్శీ కార్యాక్ష
మశ్చ యః)।

నకును, తేగటాపునకును పేరు. A female elephant.

కాలికా॥ సీ॥ ఇది, మేఘజాలేచ= మేఘసమూ
హమునకును, చకారమువలన పార్వతీదేవికిని,
నలుపునకును, స్వర్ణాది ధాతుదోషమునకును పేరు.
Flaw in gold; Parvati; blackness.

కారికా॥ సీ॥ ఇది, యాతనా=తీవ్రవేదనకును,
కృత్యోః = చేయుటకును పేరు. "యాతనాకృ
త్యోః" అనుపాఠమున వృత్తియనఁగా సూత్రా
ర్థము నేర్పడఁజెప్పువాక్యము. Explanatory verse.

కర్ణికా॥ సీ॥ ఇది, కర్ణభూషణే=కర్ణభూషణము
నకును, కరిహస్తాఙ్గులౌ = ఏనుఁగుతొండముకొస
కును, పద్మబీజకోశ్యామ్=తామరపువ్వులోనిదుద్దు
నకును పేరు. An ear-ring; the pericarp of a lotos.
ముందుఁజెప్పఁగల బృందారక శబ్దము మొదలు
కాంతములు ముగియువఱకు నన్ని శబ్దములు॥ త్రి॥

బృన్దారకః॥ త్రి॥ ఇది, రూపి=చక్కనివానికిని,
ముఖ్యౌ=గుంపులో ముఖ్యుఁడయినవానికిని పేరు.

ఏకః॥ త్రి॥ ఇది, ముఖ్య = ప్రధానునికిని, అ
న్య = ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని, కేవ
లాః=తోడులేనివానికిని పేరు. Chief; other.

కాక్కుటికః॥ త్రి॥ ఇది, దామ్భికః=డంబముగ
లవానికిని, యశ్చ = ఎవఁడు, అదూరే=సమీప
ప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరేపఁబడిన
చూపుకలిగిన వాఁడో, అట్టిభిక్షుపునకును పేరు.
A mendicant who walks always fixing his
eyes on the ground for fear of treading upon
worms; (hence) a hypocrite.

లాలాటికః॥ త్రి॥ ఇది, యః = ఎవఁడు, ప్రభోః=
ప్రభువుయొక్క, భావ = భావమును, దర్శీ = తె
లిసికొనువాఁడోవానికిని, కార్య=కార్యమునందు,

Incapable of work. | అక్షమః = అసమర్థునకైన వానికనిపేరు. Watchful of his master's look.

(భూభృన్నితమ్బవలయ చక్రేషు) కటకోఽ(స్త్రియామ్)॥ ౧౭౩॥ | కటకః॥ప్న॥ఇది, భూభృన్నితమ్బ= కొండపసడిమికిని, వలయ = కడియమునకును, చక్రేషు= రాష్ట్రమునకును [ఏ] మూఁకకును పేరు. Side of a hill; bracelet; metropolis; an army.

(సూచ్యగ్రే క్షుద్రశత్రౌ చ రోమహర్షే చ) కణ్టకః। The point of a needle; a paltry foe; horripilation; a thorn. | కణ్టకః॥పు॥ ఇది, సూచ్యగ్రే = సూదికొనకును, క్షుద్రశత్రౌ = అల్పశత్రువునకును, రోమహర్షే = రోమాంచమునకును, చకారము వలన ముంటికిని పేరు. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ'యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

→ఇతి కాన్తాః.←

{ క యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దములుముగిసెను. }

మయూఖ(స్త్విట్కర జ్వాలా) | మయూఖః॥పు॥ ఇది, త్విట్ =కాంతికిని, కర= కిరణమునకును, జ్వాలాను=మంటకును పేరు. Brightness; ray of light; flame.

(స్వలిబాణౌ) శిలీముఖౌ॥ ౧౭౪॥ | శిలీముఖః॥పు॥ ఇది, అలి = తుమ్మెదకును, బాణౌ=బాణమునకును పేరు. A bee; an arrow.

శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థ్ని కమ్బౌ నస్త్రీ) the bone on the fore-head. | శఙ్ఖః॥ప్న॥ఇది,నిధౌ=నిధివిశేషమునకును,లలాటాస్థ్ని=నొసటియెముకకును,కమ్బౌ=శంఖమునకును పేరు. A hundred billions; the conch-shell.

(ఇన్ద్రియేఽపి) ఖమ్। Organ of sense. | ఖమ్॥స॥ఇది, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియమునకును, అపిశబ్దమువలన ఆకాశమునకును పేరు. Sky.

(ఘృణిజ్వాలేఅపి) శిఖే Ray of light; flame. | శిఖా॥స్త్రీ॥ ఇది, ఘృణి = కిరణమునకును, జ్వాలే=మంటకును, అపిశబ్దమువలన సిగకును పేరు. Lock of hair on the head.

→ఇతి ఖాన్తాః.←

{ ఖ యనునక్షరముతుదనుగలనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. }

(శైల వృక్షౌ) నగావగౌ॥ ౧౭౫॥ A tree. | నగః-అగః॥ పు॥ ఈ రెండును, శైల=పర్వతమునకును, వృక్షౌ=చెట్టునకును పేళ్లు. A mountain.

ఆశుగౌ (వాయు విశిఖౌ)

ఆశుగః॥పు॥ఇది, వాయు = వాయువునకును, విశిఖ = బాణమునకును పేరు. Wind; an arrow.

(శరార్క విహంగాః) ఖగాః। the sun; a bird.

ఖగః॥పు॥ఇది, శర = బాణమునకును, అర్క = సూర్యునికిని, విహగః = పక్షికిని పేరు. An arrow.

పతఙ్గౌ (పక్షి సూర్యౌ చ) A grasshopper.

పతఙ్గః॥పు॥ ఇది, పక్షి = పక్షికిని, సూర్యౌ = సూర్యునికిని, (చ) మిడుతకును పేరు. A bird; the sun.

పూగః (క్రముక బృన్దయోః)॥ Multitude.

పూగః॥పు॥ ఇది, క్రముక = పోఁక చెట్టునకును, బృన్దయోః = సమూహమునకును పేరు. Areca.

(పశవోఽపి) మృగాః a constellation; search; a kind of elephant.

మృగః॥పు॥ఇది, పశవః = పశువులకును, (అపి) లేళ్లకును, మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును, ఏనుఁగుజాతివిశేషమునకును, వెదకుటకును పేరు. cattle; deer.

వేగః (ప్రవాహ జవయోరపి)। Call of nature.

వేగః॥పు॥ ఇది, ప్రవాహ = ప్రవాహమునకును, జవయోరపి = వేగమునకును, అపి శబ్దమువలన మలమూత్రాది ప్రవృత్తికిని పేరు. Stream; speed.

పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి)॥ ౧౭౭॥

పరాగః॥పు॥ఇది, కౌసుమే రేణౌ = పుష్పాడికిని, స్నానీయాదౌ = స్నానసాధనమయిన పిండి మొదలయినవానికిని, రజస్యపి = ధూళికిని పేరు. Pollen of flowers; fragrant powder; dust.

(గజేఽపి) నాగమాతఙ్గౌ A race of mountaineers.

నాగః॥పు॥ఇది, గజే = ఏనుఁగునకును, (అపి) సర్పమునకును, సీసమునకును పేరు. Elephant; Snake.

మాతఙ్గః॥పు॥ఇది, గజే = ఏనుఁగునకును, అపిశబ్దమువలన చండాలునికిని పేరు. Elephant.

అపాఙ్గ (స్తిలకేఽపి చ)। Corner of the eye.

అపాఙ్గః॥ పు॥ ఇది, తిలకే = బొట్టునకును, (అపి) కడకంటికిని పేరు. A circlet on the forehead.

సర్గ (స్వభావ నిర్మోక్ష నిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు)॥ Relinquishment; certainty; chapter;

సర్గః॥పు॥ ఇది, స్వభావ = స్వభావమునకును, నిర్మోక్ష = విడుచుటకును, నిశ్చయ = నిశ్చయమునకును, అధ్యాయ = కావ్యపరిచ్ఛేదమునకును, సృష్టిషు = నిర్మాణమునకును పేరు. creation; nature.

యోగ (స్సన్నహ నో

యోగః॥పు॥ఇది, సన్నహన = కవచాదులకును,

పాయ ధ్యాస సంగతి యు_క్తిషు)।
Meditation; junction.

ఉపాయ = సామాద్యుపాయములకును, ధ్యాస= ధ్యానమునకును, సంగతి = కూటమికిని, యుక్తిషు=కూర్పునకును పేరు. Armour; means; union.

భోగ (స్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతా వహేశ్చ ఫణకాయయోః)॥ ౧౭౯॥
Body of a serpent; eating.

భోగః॥పు॥ఇది, సుఖే = సుఖమునకును, స్త్ర్యాదిభృతౌ = స్త్రీలుఏనుఁగులు మొదలగువానిపోషణమునకును, అహేః ఫణకాయయోః= పాముపడగకును పాముశరీరమునకును, భోజనమునకును పేరు. Enjoyment; hire; expanded head of a serpent.

(చాతకే హరిణే పుంసి)సారఙ్గ(శ్శబలే త్రిషు)।
Variegated.

సారఙ్గః॥పు॥ ఇది, చాతకే = వానకోయిలకును హరిణే=ఇఱ్ఱికిని పేరు, శబలే= నానావర్ణములుగల వస్తువునకు పేరైనపుడు॥త్రి॥ A sort of bird;deer.

(కపౌచ) ప్లవగ
A frog; the dawn.

ప్లవగః॥పు॥ ఇది, కపౌ = కోఁతికిని, చకారము వలన కప్పకును, అనూరునకును పేరు. An ape.

(శాపే)త్వభిషఙ్గః (పరాభవే)॥ Groundless imputation; embrace.

అభిషఙ్గః॥పు॥ఇది, శాపే= శాపమునకును, పరాభవే = తిరస్కారమునకును, లేనియపవాదమునకును, ఆలింగనమునకును పేరు. Curse; defeat.

(యానాద్యఙ్గే)యుగః (పుంసి)యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు)।

యుగః॥ఇది,యానాద్యఙ్గే= కాఁడికి పేరైనపుడు॥పు॥, a yoke. యుగ్మే= రెంటికిని, కృతాదిషు=నాలుగుయుగములకును పేరైనపుడు॥ న॥ A pair; an age.

(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్ర దిఙ్నేత్ర ఘృణి భూ జలే॥ ౧౮౦॥
లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాం పుంసి) గౌ
Heaven; an arrow; speech; the thunderbolt; a region; an eye; a ray of light; the earth; water; a bull.

గౌః॥పు,స్త్రీ॥ ఇది, స్వర్గ = స్వర్గమునకును,ఇషు= బాణమునకును, పశు = పశువులకును, వాక్=వాక్కునకును, వజ్ర = వజ్రాయుధమునకును, దిక్= దిక్కునకును, నేత్ర=కంటికిని, ఘృణి = కిరణమునకును, భూ=భూమికిని, జలే=నీళ్లకును పేరు. ఈశబ్దము. “స్వర్గే వజ్రేచ రశ్మౌచ బలీవర్దేచ గౌః పుమాన్। స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృగ్గీ ర్వాగ్భూమి ష్వప్సుభూమ్ని చ”॥అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పినట్లు, లక్ష్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచేత, స్త్రియాం పుంసి = స్త్రీలింగ పుంలింగములయందూహింపవలయు.

లిఙ్గం(చిహ్నే శేఫసోః)

లిఙ్గమ్॥న॥ ఇది, చిహ్నే = గుఱుతునకును, శేఫసోః=శిశ్నమునకును పేరు. Mark; membrum virile.

శృఙ్గం (ప్రాధాన్య సానోశ్చ) A horn; a sort of plant.

శృఙ్గమ్॥న॥ఇది, ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వమునకును, సానోః=పర్వత శిఖరమునకును, చకారమువలన కొమ్మునకును, జీవకమను గంధద్రవ్యమునకును పేరు. Sovereignty ; summit of a mountain;

వరాఙ్గం (మూర్ధ్నిగుహ్యయోః)॥ ౧౮౨॥

వరాఙ్గమ్॥ న॥ ఇది, మూర్ధ్ని = శిరస్సునకును, గుహ్యయోః=యోనికిని, ఏనుగకును పేరు. The head; pudendum muliebre; elephant.

భగం (శ్రీ కామ మాహాత్మ్య వీర్య యత్నార్క కీర్తిషు) ।

Prosperity; love; excellence.

భగం॥న॥ [పు] ॥పు॥ ఇది, శ్రీ=ఐశ్వర్యమునకును, కామ=కోరికకును, మాహాత్మ్య=దొడ్డతనమునకును, వీర్య=శక్తికిని, యత్న=ప్రయత్నమునకును, అర్క=సూర్యునికిని,కీర్తిషు=కీర్తికిని పేరు. Strength; attempt; one of the twelve suns; glory.

✻ ఇతిగాన్తాః. ✻

{ గ యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రేఽప్యో) One of the Yogas in astrology.

పరిఘః॥ పు॥ ఇది, పరిఘాతే=హింసకును, అస్త్రే=ఇనుపకట్లగుదియకును, అపిశబ్దమువలన పరిఘయోగమునకు పేరు. Destruction; an iron club;

ఓఘో(బృన్దేఽమ్భసాం రయే) ॥ ౧౮౩॥

ఓఘః॥ పు॥ ఇది, బృన్దే = సమూహమునకును, అమ్భసాం రయే=నీటివేగమునకు పేరు. Multitude; a current of water.

(మూల్యే పూజావిధౌ) వర్ఘో Price.

అర్ఘః॥పు॥ ఇది, మూల్యే=వెలకును, పూజావిధౌ=పూజసేయుటకును పేరు. Mode of adoration.

(అంహోదుఃఖవ్యసనే) ష్వఘమ్ ।

అఘమ్॥న॥ఇది, అంహః=పాపమునకును, దుఃఖ=దుఃఖమునకును, వ్యసనేషు = జూదము మొదలైన వ్యసనములకును పేరు. Sin; pain; passion.

(త్రిష్విష్టేఽల్పే) లఘుః Small, light.

లఘుః॥ త్రి॥ ఇది, ఇష్టే=ఇష్టమయినదానికిని, అల్పే=చులుకనయినదానికిని పేరు. Pleasing.

✽ ఇతి ఘాన్తాః. ✽

{ ఘ యనునక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

కాచా (శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః॥ ౧౮౪॥

కాచః॥ పు॥ ఇది, శిక్య=ఉట్టికిని, మృద్భేద=గాజునకును, దృగ్రుజః=కంటిరోగమునకును పేరు. A swing for suspending a load; glass; a disease of the eye.

(విపర్యాసే విస్తరేచ) ప్రపఞ్చః Copiousness.

ప్రపఞ్చః॥పు॥ఇది, విపర్యాసే=వైపరీత్యమునకును, విస్తరే చ=విస్తారమునకును పేరు. Reverse.

(పావకే)శుచిః (మాస్యమాత్యే చాత్యుపధే పుంసి మేధ్యే సితే త్రిషు)॥ ౧౮౫॥ Pure; white.

శుచిః॥ ఇది, పావకే=అగ్నికిని, మాసి=ఆషాఢమాసమునకును, అత్యుపధే=పరీక్షాపరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన, అమాత్యే=మంత్రికిని పేరైనపుడు॥ పు॥, మేధ్యే=పవిత్రమయినవస్తువునకును, సితే = తెల్లని వస్తువునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Fire; name of a month; a tried minister.

(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాంచ గభస్తౌచ) రుచిః (స్త్రియామ్)।

రుచిః॥స్త్రీ॥ ఇది, అభిష్వఙ్గే=అత్యాసక్తికిని,స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, గభస్తౌచ = కాంతికిని పేరు. Passion; desire; splendour.

✽ ఇతి చాన్తాః. ✽

{ చ యను నక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

[ప్రసన్నే భల్లుకేఽచ్ఛో గుచ్ఛః స్తబకహారయోః।పరిధానాఞ్చలే కచ్ఛో జలప్రాన్తే త్రిలిఙ్గకః॥] అధికపాఠము.

అచ్ఛః॥పు॥ఇది, ప్రసన్నే=నిర్మలమయినదానికిని,భల్లుకే=ఎలుగొడ్డునకును పేరు. clear; a bear. గుచ్ఛః॥పు॥ఇది, స్తబక=గుత్తునకును,హారయోః=ముత్యాలహారమునకును పేరు. A cluster; a sort of necklace. కచ్ఛః॥ ఇది, వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరైనపుడు॥పు॥కస్సెమునకుపేరైనపు॥త్రి॥ Hem of a garment; bank or shore.

✽ ఇతి ఛాన్తాః. ✽

{ ఛ యను నక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

(కేకి తార్క్ష్యౌ)వహిభుజౌ

అహిభుక్॥జ్,పు॥ఇది, కేకి=నెమిలికిని, తార్క్ష్యౌ=గరుత్మంతునికిని పేరు. A peacock; Garuda,

(దన్తవిప్రాణ్డజా) ద్విజాః॥౧౮౬॥ A tooth; a regenerate man of the first three tribes.

ద్విజః॥పు॥ ఇది, దన్తే=నోటిపండ్లకును, విప్ర=బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకును, అణ్డజాః=పక్షులు సర్పములు మొదలైన యండజములకును పేరు. An oviparous animal: a bird &c.

అజా (విష్ణుహరచ్ఛాగా)

అజః॥పు॥ఇది,విష్ణు=విష్ణువునకును, హర=శివునికిని, ఛాగాః=మేఁకకును, బ్రహ్మకును; మన్మథునికిని పేరు. Vishnu; Siva; a goat; Brahma; cupid.

(గోష్ఠాధ్వనివహా) వ్రజాః।

వ్రజః॥పు॥ ఇది, గోష్ఠ=పసులదొడ్డికిని, అధ్వ=త్రోవకును, నివహాః=సమూహమునకును పేరు. A cowpen; a road; a multitude.

ధర్మరాజౌ (జినయమౌ) Buddha.

ధర్మరాజః॥పు॥ఇది, జిన=బుద్ధదేవరకును, యమౌ=యమునికిని పేరు. The god of death.

కుఞ్జో (దన్తేఽపి నస్త్రియామ్)॥ ౧౮౭॥

కుఞ్జః॥ పు॥ ఇది,దన్తే=ఏనుఁగుదంతమునకును, అపిశబ్దమువలన పొదరింటికిని పేరు. An elephant's tooth; an arbour.

వలజే(క్షేత్రపూర్ద్వారే)వలజా(వల్గుదర్శనా) A pretty woman.

వలజమ్॥న॥ఇది, క్షేత్ర=చేనికిని, పూర్ద్వారే=పట్టణపువాఁకిటికిని పేరు. A field; city gate. వలజా॥ స్త్రీ॥ వల్గుదర్శనా=మంచిరూపుగల స్త్రీకి పేరు.

(సమేక్ష్మాంశే రణే) ప్యాజిః War; an instant.

ఆజిః॥స్త్రీ॥ఇది, సమేక్ష్మాంశే=చదరమయిన నేలకును, రణే=యుద్ధమునకును, అపిశబ్దమువలన క్షణకాలమునకును పేరు. Even ground; race-course.

ప్రజా (స్యాత్సంతతౌ జనే) ౧౮౮॥

ప్రజా॥ స్త్రీ॥ ఇది, సంతతౌ=సంతానమునకును, జనే=జనులకును పేరు. Progeny ; people.

అబ్జౌ (శఙ్ఖశశాఙ్కౌ-చ) A couch; the moon; the lotus.

అబ్జః॥పు॥ ఇది, శఙ్ఖ=శంఖమునకును, శశాఙ్కౌ=చంద్రునికిని, చకారమువలన తామరకును, ధన్వంతరికిని పేరు. Physician of the gods.

(స్వకే నిత్యే) నిజంత్రిషు।

నిజమ్॥ త్రి॥ఇది, స్వకే= తనవస్తువునకును, నిత్యే=నిత్యమగునదానికిని పేరు. Perpetual; own.

ఇతి జాన్తాః.

జాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(పుంస్యాత్మని ప్రవీ

క్షేత్రజ్ఞః॥ ఇది, ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు॥

శేతు) క్షేత్రజ్ఞో (వాచ్యలిఙ్గకః)॥ ౧౮౯॥ | పు॥, ప్రవీణే = నేర్పరికి పేరయినపుడు ॥ త్రి॥ Soul; skilful.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనా నామ హస్తాద్యైశ్చార్థ సూచనా)। Thought. | సంజ్ఞా॥స్త్రీ॥ఇది, చేతనా=బుద్ధికిని, నామ=పేరునకును, హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా=అర్థమునుసూచనసేయుటకును. Name; hint.

దోషజ్ఞౌ (వైద్య విద్వాంసౌ) | దోషజ్ఞః॥పు॥ఇది, వైద్యునికిని, విద్వాంసునికిని పేరు. A physician. A wise man.

జ్ఞో (విద్వాన్సోమజో ఽపిచ) | జ్ఞః॥ పు ॥ ౧-విద్వాంసునికిని, బుధునికినిపేరు. A wise man; the first of the lunar race.

ఇతి ఞాన్తాః. | ఞాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(కాకేభగణ్డౌ)కరటౌ A crow. | కరటః॥పు॥ఇది, కాక=కాకికిని,ఇభగణ్డౌ=ఏనుఁగుగండస్థలమునకును పేరు. An elephant's cheek.

(గజగణ్డ కటీ) కటౌ॥ The hip. | కటః॥పు॥ఇది, గజగణ్డ=ఏనుఁగుచెక్కిలికిని, కటీ=మొలకును పేరు. An elephant's cheek.

శిపివిష్ట(స్తుఖలతౌ దుశ్చర్మణి మహేశ్వరే)। | శిపివిష్టః॥పు॥ఇది, ఖలతౌ=బట్టతలవానికిని, దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగికిని, మహేశ్వరే=శివునికినిపేరు. Bald; leper; Siva.

(దేవశిల్పిన్యపి) త్వష్టా Divine artist. | త్వష్టా॥ఋ,పు॥ఇది, దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును, అపిశబ్దమువలన వడ్లవానికిని. A carpenter.

దిష్టం (దైవేఽపినద్వయోః)॥ ౧౯౧॥ | దిష్టమ్॥ఇది, దైవే=పురాకృతకర్మమునకు పేరైనపుడు॥న॥, Destiny. కాలమునకు॥పు॥ Time.

(రసే) కటుః కట్వకార్యే త్రిషు మత్సరతీక్ష్ణయోః)। Improper act. Envious; fierce. | కటుః॥ఇది,రసే=కారమునకుపేరైనపుడు॥ పు ॥ అకార్యే=చేయఁదగినదానికి పేరయినపుడు॥ న ॥ మత్సర=మచ్చరముగలవానికిని, తీక్ష్ణయోః=తీక్ష్ణముంగలవస్తువునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Pungency.

రిష్టం (క్షేమాశుభాభావే) | రిష్టమ్॥న॥ఇది, క్షేమ=క్షేమమునకును,అశుభ=అశుభమునకును, అభావేషు=నాశమునకును పేరు. Happiness; ill luck; destruction.

ష్వరిష్టే (తు శుభాశు | అరిష్టమ్॥న॥ఇది, శుభ=శుభమునకును, అశు

భే)॥ ౧౯౨॥

భే=అశుభమునకును పేరు. Happiness; misery.

(మాయా నిశ్చల యన్త్రేషు కైతవాన్నృత రాశిషు। అయోఘనే శైలశృఙ్గే సీరాఙ్గే) కూట (మస్త్రియామ్)॥ ౧౯౩॥ Hammer; summit of a hill; ploughshare. a trap; fraud; a lie.

కూటమ్॥ పు॥ ఇది, మాయా=ఇంద్రజాలము మొదలయినమాయకును, నిశ్చల=కదలని యూకాశాశాదులకును,యన్త్రేషు= మృగాదులనుహింసించు నురులు మొదలయినవానికిని, కైతవ=కపటమునకును, అనృత=బొంకునకును, రాశిషు=రాశికిని, అయోఘనే=సమ్మెటకును, శైలశృఙ్గే=పర్వతశిఖరమునకును,సీరాఙ్గే=నాఁగేటికఱ్ఱునకును పేరు. Illusion; uniform substance (as the etherial element)

(సూక్ష్మైలాయాం)త్రుటిః (స్త్రీస్యాత్కాలేఽల్పే సంశయేఽపిచ)। An atom; an instant;

త్రుటిః॥ స్త్రీ॥ ఇది,సూక్ష్మైలాయామ్=సన్న యేలకులకును, అల్పేకాలే= అల్పకాలమునకును, (ప) అల్పే=లేశమునకును, సంశయే = మరణసంశయమునకును పేరు. Small cardamum; doubt.

(అత్యుత్కర్షాశ్రయః కోట్యః) Edge; corner.

కోటిః॥స్త్రీ॥ ఇది, అర్తి=వింటికొప్పునకును, ఉత్కర్ష = అతిశయమునకును, అశ్రిః = అంచునకును పేరు. End of a bow; eminence.

(మూలే లగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥

జటా॥స్త్రీ॥ఇది,మూలే=ఊడకును, లగ్నకచే=జడకును పేరు. A root; clotted hair.

వ్యుష్టిః (ఫలేసమృద్ధౌ చ) Consequence.

వ్యుష్టిః॥స్త్రీ॥ఇది, ఫలే=ప్రయోజనమునకును, సమృద్ధౌ=సమృద్ధికిని పేరు. Opulence.

దృష్టి(ర్జ్ఞానేఽక్ష్ణి దర్శనే)। knowledge.

దృష్టిః॥స్త్రీ॥ఇది, జ్ఞానే=జ్ఞానమునకును;అక్ష్ణి=కంటికిని, దర్శనే=చూపునకును పేరు.An eye; sight.

ఇష్టి(ర్యాగేచ్ఛయో)

ఇష్టిః॥స్త్రీ॥ ఇది, యాగ=యాగమునకును,ఇచ్ఛయోః=ఇచ్ఛకును పేరు. A sacrifice; desire.

సృష్టం (నిశ్చితే బహులే త్రిషు)॥ ౧౯౫॥

సృష్టమ్ ॥త్రి॥ ఇది, నిశ్చితే=నిశ్చయింపఁబడినదానికిని, బహులే = బహుళమైన దానికిని పేరు. The subject of ascertainment; much.

కష్టేతు (కృచ్ఛ్రగహనే) Painful.

కష్టమ్॥ఇది,కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, గహనే=చొరరాని దానికిని పేరు. Not easily attainable.

(దక్షామ న్ధాగదేషు చ)। పటు (ద్వౌవాచ్య లిఙ్గౌ చ) Diligent.

పటుః॥ ఇది, దక్ష=సమర్థునికని, అమన్ద=మందుఁడుగానివానికిని, అగదేషు=రోగములేనివానికిని పేరు. ఈ ౨ను॥ త్రి. Skilful; healthy.

✿ ఇతి టాన్తాః. ✿

టాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

నీలకణ్ఠ (శ్శివేఽపి చ)॥ ౧౯౬॥

నీలకణ్ఠః॥ పు॥ ఇది, శివే=శివునికని, అపిశబ్దము వలన నెమిలికని పేరు. Siva; a peacock.

పుంసికోష్ఠో౽ (న్తర్జఠరం కుసూలో౽ న్తర్గృహం తథా)। Stomach.

కోష్ఠః॥ పు॥ ఇది, అన్తర్జఠరమ్=లోనికడుపునకును, కుసూలః=గాదెకును, అన్తర్గృహమ్=లోపలి యింటికిని పేరు. Granary; an apartment.

నిష్ఠా (నిష్పత్తి నాశాన్తాః)

నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ఇది, నిష్పత్తి=కార్యమాటకును, నాశ=కానరాకుండుటకును, అన్తాః=చెడుటకును పేరు. Confirmation; disappearance; destruction.

కాష్ఠో (త్కర్షేస్థితౌ దిశి)॥ Limit; region.

కాష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ఇది, ఉత్కర్షే=ఉత్కర్షకును, స్థితౌ=మర్యాదకును, దిశి=దిక్కునకును పేరు. Excellence.

(త్రిషు) జ్యేష్ఠో౽ (తిశస్తే౽పి)

జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ ఇది, అతిశస్తే=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమయినవానికిని, (అపి) తోడఁబుట్టిన యన్నకును, వృద్ధునికిని పేరు. Pre-eminent; eldest; very old.

కనిష్ఠో౽(తియువా౽ల్పయోః)।

కనిష్ఠః॥ త్రి॥ ఇది, అతియువా=మిక్కిలి కొంచెమైన వయస్సుగలవానికిని, అల్పయోః=అల్పునికిని పేరు. Very young; small.

✿ ఇతి ఠాన్తాః. ✿

ఠాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డో౽ (స్త్రీ లగుడే౽పిస్యాత్) A companion of the sun;

దణ్డః॥ పు॥ ఇది, లగుడే=దుడ్డుకోలకును, (అపి) సూర్యపార్శ్వవర్తికిని, చతుర్థోపాయమునకును, కప్పమునకును, ఆజ్ఞకును పేరు. Staff; punishment.

గుడో (గోలేక్షుపాకయోః)॥ ౧౯౭॥

గుడః॥ పు॥ ఇది, గోల = మృత్తికాదులచేతఁ జేయంబడిన యుండకును, ఇక్షుపాకయోః = బెల్లమునకును పేరు. A globe or ball; raw sugar.

(సర్ప మాంసాత్పశూ) వ్యాడౌ

వ్యాడః॥ పు॥ ఇది, సర్ప=సర్పమునకును, మాంసాత్పశూ = మాంసమునుదిను క్రూరమృగమునకును పేరు. A serpent. A carnivorous beast.

(భూగో వాచ) స్త్వి డా ఇలాః। The earth.

ఇడా-ఇళా॥సీ॥ఈ_౨ను, భూః=భూమికిని, గోః=ఆవు నకును,వాచః=వాక్కు_నకును పేరు. A cow;speech.

క్ష్వేడా (వంశశలాకా ఽపి) A bamboo rod.

క్ష్వేడా॥సీ॥ఇది, వంశశలాకా = వెదురుచివ్వ కును, సింహనాదమునకును పేరు. War whoop.

నాడీ (కాలేఽపి షట్క్షణే)॥A measure of time equal to 24 minutes;

నాడీ॥సీ॥ఇది,షట్క్షణేకాలే-ఆఱుక్షణములకాల మునకును,(అపి)క్రోవిసరములకును,కూరకాడలు మొదలైనవానికిని పేరు. Hallow stalk; an artery.

కాణ్డో ఽ (స్త్రీ దణ్డ బాణార్వ వర్గావసర వారిషు)। A stem; an arrow; bad; a chapter.

కాణ్డః॥పు॥ఇది,దణ్డ=కోలకును,బాణ=బాణము నకును,అర్వ=కుత్సితునికిని,వర్గ=కావ్యాదులయం దుపరిచ్ఛేదమునకును[ప]సమూహమునకును, అ వసర=అవసరమునకును, వారిషు=నీళ్లకును పేరు. Multitude; opportunity; water.

స్యాద్భాణ్డ(మశ్వాభరణే ఽమత్రే మూలవణిగ్ధనే) ॥ Trappings of a horse; a vessel.

భాణ్డమ్॥న॥ఇది,అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాలసామ్ము కును,అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రమునకును,మూ లవణిగ్ధనే=వర్తకునిచేతలాభముకొఱకు నుంచఁబ డిన మూలధనమునకును పేరు. Stock or capital.

✽ ఇతి డాన్తాః. ✽

డాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(భృశ ప్రతిజ్ఞయో) ర్బాఢం Promise.

బాఢమ్॥త్రి॥ఇది, భృశ=మిక్కిలియనుటకును; ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారమునకును పేరు. Much.

ప్రగాఢం (భృశకృచ్ఛ్రయోః।

ప్రగాఢమ్॥త్రి॥ ఇది, భృశ=మిక్కిలియనుట కును, కృచ్ఛ్రయోః=దుఃఖమునకును [ప] చొర రానందుకును పేరు. Much; pain; difficult.

(శక్త స్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ

దృఢమ్॥త్రి॥ఇది, శక్త=లావుగలవానికిని, స్థూ లౌ=బలిసినవానికిని పేరు. Able; bulky.

. వ్యూఢౌ(విన్యస్త సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥ Compact.

వ్యూఢః॥త్రి॥ఇది, విన్యస్త = రచనావిశేషము చేతనుంచఁబడిన సేనకును, సంహతౌ=దట్టమైన దానికిని పేరు. Arranged, (as an army.)

✽ ఇతిఢాన్తాః. ✽

ఢాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

భ్రూణో ఽ (ర్భకే

భ్రూణః॥పు॥ఇద,అర్భకే=పిన్నవానికని, స్త్రైణగర్భే

స్త్రీణాం గర్భే) Child.

=స్త్రీలగర్భమునకును పేరు. Human foetus.

బాణో (బలిసుతే శరే) An arrow.

బాణః॥ పు॥ ఇది, బలిసుతే=బలిచక్రవర్తికుమారునికిని, శరే=అమ్మునకును పేరు. Son of Bali.

కణో౽ (తిసూక్ష్మే ధాన్యాంశే) A particle;

కణః॥ పు॥ ఇది, అతిసూక్ష్మే=మిక్కిలికొంచెమైనదానికిని, ధాన్యాంశే=నూకలకును పేరు. A grain.

(సంఘాతే ప్రమథే) గణః॥ Sivas attendants.

గణః॥ పు॥ ఇది, సంఘాతే=సమూహమునకును, ప్రమథే=ప్రమథగణమునకును పేరు. Multitude.

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనే౽పి చ)। A stake at play; wages; price; wealth.

పణః॥ పు॥ ఇది, ద్యూతాదిషు=జూదము కోడిపందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్సృష్టే=ఒడ్డునట్టి, భృతౌ=పందెమునకును, మూల్యే=కూలికిని, వెలకును, ధనే౽పిచ=ధనమునకును, (అపి) ౨౦ గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్రకును పేరు. A weight.

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వ శుక్ల సన్ధ్యాదికే) గుణః॥ A bow-string; an object of sense; property.

గుణః॥ పు॥ ఇది, మౌర్వ్యామ్=వింటినారికిని, ద్రవ్యాశ్రితే=ద్రవ్యాశ్రితములయిన గంధరసాదులకును, త్యాగశౌర్యాదులకును, సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులకును, శుక్ల=శుక్లనీలపీతాదులకును. సన్ధ్యాదికే=సంధివిగ్రహాదులకును పేరు. Virtue; an ingredient of nature; an expedient

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః) క్షణః। State of being unemployed.

క్షణః॥ పు॥ ఇది, నిర్వ్యాపారస్థితౌ=వ్యాపారములేక యూరకుండుటకును, కాలవిశేష=గడియలోనొకభాగమునకును, ఉత్సవయోః=ఉత్సవమునకును పేరు. A moment; a festival.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణం తు వా౽క్షరే)॥ ౨౦౪॥ Tribe; colour; praise.

వర్ణః॥ ఇది, ద్విజాదౌ=బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, శుక్లాదౌ=తెలుపు మొదలయినవన్నెలకును, స్తుతౌ=స్తోత్రమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥, అక్షరమునకు పేరయినపుడు॥ న్న॥ A letter.

అరుణో (భాస్కరే౽పి స్యాద్వర్ణభేదే౽పి చ త్రిషు)।

అరుణః॥ పు॥ ఇది, భాస్కరే=సూర్యునికిని, (అపి) అనూరునికిని పేరు. వర్ణభేదే=ఎఱుపునలుపునకును॥ త్రి॥ The sun; the dawn; dark red.

స్థాణు (శ్శర్వేఽప్య) A pollard.

స్థాణుః॥పు॥ ఇది, శర్వే=శివునికిని, అపిశబ్దము వలన మోటుచెట్టునకును పేరు. Siva.

థ ద్రోణః (కాకేఽ)

ద్రోణః ॥ పు ॥ ఇది, కాకే=కాకికిని, (అపి) నలుతుమునకును పేరు. A raven; a measure.

(స్యాజ్జౌరవే) రణః ॥ ౨౦౫॥

రణః॥ పు॥ ఇది, ఆజౌ=యుద్ధమునకును, రవే=ధ్వనికిని పేరు. War; sound.

గ్రామణీ (ర్నాపితేపుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే త్రిషు) ।

గ్రామణీః॥ పు ॥ ఇది, నాపితే=మంగలవానికిని, ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని,గ్రామాధిపే= గ్రామాధిపతికిని, A barber. Superintendent of a village.

ఊర్ణా(మేషాదిలోమ్ని స్యాదావర్తే చాన్తరాభ్రువోః)॥ Wool; felt.

ఊర్ణా॥స్త్రీ॥ఇది, మేషాదిలోమ్ని=గొఱ్ఱెలుం దేలు మొదలయినవానిరోమమునకును, భ్రువోః=కనుబొమలయొక్క, అన్తరా=నడుమనుండు, ఆవర్తే=సుడికిని. A circle of hair between the eye-brows.

హారిణీ(స్యాన్మృగీ హేమప్రతిమా హరితా చయా) A doe.

హారిణీ॥స్త్రీ॥ఇది, మృగీ = లేడికిని, హేమప్రతిమా=బంగారుప్రతిమకును, యా హరితా=పచ్చనివన్నెగలదానికిని పేరు. A golden image; green.

(త్రిషుపాణ్డౌ చ) హరిణః A deer.

హరిణః॥ ఇది, పాణ్డు=తెలుపు పసుపువన్నెలు గూడినవస్తువునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥-చకారము వలన ఇఱ్ఱికి పేరయినపుడు॥పు॥. Yellowish white.

స్థూణా(స్తమ్భేఽపి వేశ్మనః)॥an iron image.

స్థూణా॥ స్త్రీ॥ ఇది, వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికంబమునకును,(అపి)ఇనుపప్రతిమకును పేరు. A house post.

తృష్ణే (స్పృహాపిపాసే ద్వే)

తృష్ణా॥స్త్రీ॥ ఇది, స్పృహా=ఆశకును, పిపాసే=దప్పికిని పేరు. Desire; thirst.

(జుగుప్సాకరుణే) ఘృణే।

ఘృణా॥స్త్రీ॥ ఇది, జుగుప్సా=రోఁతకును, కరుణే=దయకును పేరు. Blame; pity.

(వణిక్పథే చ) విపణి A stall or shop.

విపణిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, వణిక్పథే=అంగడివీథికిని, చకారమువలన అంగడికిని పేరు. A market.

(సురా ప్రత్యక్చ)వారుణీ॥ ౨౦౬॥ West.

వారుణీ॥ స్త్రీ॥ ఇది, సురా=కల్లుకును, ప్రత్యక్=పడమటిదిక్కునకును పేరు. Spirituous liquor.

కరేణు(రిభ్యాం స్త్రీ నేభే)

కరేణుః॥పు॥ఇది, ఇభే=మగయేనుఁగునకును,కరేణూ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇభ్యామ్=ఆఁడుఏనుఁగునకును పేరు.

ద్రవిణంతు (బలేధనే)।

ద్రవిణమ్॥న॥ఇది, బలే=బలమునకును, ధనే=ధనమునకును పేరు. Strength; wealth.

శరణం (గృహరక్షిత్రోః)

శరణమ్॥న॥ఇది,గృహే=ఇంటికిని, రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు. Preserver; a house.

శ్రీపర్ణం (కమలేఽపిచ)॥ ౨౦౯॥ A lotos.

శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ ఇది, కమలే= తామరపువ్వునకును, (అపి) నెల్లిచెట్టునకును పేరు. Nelumbium.

(విషాభిమర లోహేషు)తీక్ష్ణం(క్లీబే ఖరే త్రిషు)। Poison; war.

తీక్ష్ణమ్॥న॥ఇది,విషే=విషమునకును, అభిమరే=యుద్ధమునకును,లోహే=ఇనుమునకును పేరు,ఖరే=వాఁడియైనదానికిపేరైనపుడు॥త్రి॥. Iron; sharp.

ప్రమాణం(హేతుమర్యాదా శాస్త్రేయత్తా ప్రమాతృషు)॥ Proof; authority; limit; sacred ordinace; magnitude; measure; principal.

ప్రమాణమ్॥న॥ ఇది, హేతౌ = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణమునకును,మర్యాదా=మర్యాదకును,శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, ఇయత్తా = కొలతతూనికమొదలైన మానములకును, ప్రమాతృషు=ఎఱుంగువానికిని పేరు. మరియుసత్యవాదికిని, నిత్యమైనదానికిని,ఏకత్వమునకును పేరనిరభసుఁడు.Unity.

కరణం సాధకతమం క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రియేష్వపి। Field; body; organ of sense; performance; a kind of rythmical pause; a scribe; a cause.

కరణమ్॥న॥ ఇది, సాధకతమ=ఛేదనాదిక్రియలయందుముఖ్యలియుపయోగించుఖడ్గాదులకును, క్షేత్రే = క్షేత్రమునకును, గాత్రే=శరీరమునకును. ఇన్ద్రియేషు = చక్షురాదీంద్రియములకును, అపిశబ్దమువలన కారణమునకును, క్రియకును, గణకునికిని,నాట్యగీతభేదమునకును పేరు. Instrument;

(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ॥ ౨౧౧॥ ఘణ్టాపథేఽ) birth and re-birth.

సంసరణమ్॥ న॥ ఇది,ప్రాణి=ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే= ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారమునకును, అసంబాధే=ఇఱుకటములేని, చమూగతౌ = సేననడుచుటకును, ఘణ్టాపథే = పెద్దవీధికిని పేరు. Unresisted march of troops; a high way.

(థ వాన్తాన్నే) సము

సముద్ధరణమ్॥న॥ఇది,వాన్తే=క్రక్కిన,అన్నే=

ద్ధరణ (మున్నయే.)।

అన్నమునకును, ఉన్నయే = ఎత్తుటకును పేరు. Food vomitted; raising.

(అథ త్రిషు)

ఇఁకముందుఁజెప్పఁగల ణాన్తశబ్దములు॥ త్రి॥.

విషాణం(స్యాత్పశుశృఙ్గేభదన్తయోః)॥ ౨౧౨॥

విషాణమ్॥ త్రి॥ఇది, పశుశృఙ్గ=పసరపుకొమ్మునకును,ఇభదన్తయోః=ఏనుఁగు దంతమునకును పేరు. A horn; an elephant's tooth.

ప్రవణః (క్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వే నాతు చతుష్పథే)। Declivity; humble.

ప్రవణః॥ఇది, క్రమ = వాటముగా, నిమ్నోర్వ్యామ్=పల్లమయిన నేలకును, ప్రహ్వే=నమ్రుఁడైనవానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥- చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులు గూడినచోటికి పేరయినపుడు ॥ పు॥. A place where four roads meet.

సంకీర్ణౌ (నిచితాశుద్ధౌ) Miscellaneous; impure; mixed.

సంకీర్ణః॥ త్రి ॥ఇది,నిచిత=మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్టు నెరసిన దానికిని, అశుద్ధా=సంకీర్ణముజాతి యన్నట్టుమరియొక దానితోఁగలసిన దానికిని పేరు.

విరిణం (శూన్యమూషరమ్॥ ౨౧౩॥

ఇరిణమ్ [పా] ఈరిణమ్॥ త్రి॥ ఇది, శూన్య = పాడైనదానికిని, ఊషరమ్ = చౌటి నేలకును పేరు. Desert; salt and barren soil.

⁂ ఇతిణాన్తాః. ⁂

ణాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దేవసూర్యౌ) వివస్వన్తౌ

వివస్వాన్॥త్,పు॥ఇది,దేవ=దేవతలకును,సూర్యౌ=సూర్యునికిని పేరు. A god; the sun.

సరస్వన్తౌ (నదార్ణవౌ)।

A river; the sea.

సరస్వాన్॥ త్,పు॥ ఇది, నద=సరస్వంతమను పేరుగలనదమునకును,అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పేరు.నదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ప్రవాహముగల యేఱు.

(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మన్తౌ Vishnu's vehicle.

గరుత్మాన్॥త్,పు॥ఇది, పక్షి = పక్షిమాత్రమునకును, తార్క్ష్యౌ=గరుడునికిని పేరు. A bird.

శకున్తౌ (భాసపక్షిణౌ)॥ ౨౧౪॥

శకున్తః॥పు॥ఇది, భాస=చమురుకాకికిని, పక్షిణౌ=పక్షిమాత్రమునకును పేరు. Vulture; a bird.

(అగ్న్యుత్పాతౌ)ధూమకేతూ Fire.

ధూమకేతుః॥ పు॥ ఇది, అగ్ని=అగ్నికిని,ఉత్పాతౌ=ఉత్పాతమునకును పేరు. A comet.

జీమూతౌ (మేఘపర్వతౌ) । Mountain.
జీమూతః॥పు॥ఇది, మేఘ = మేఘమునకును, పర్వతౌ=పర్వతమునకును పేరు. Cloud.

హస్తౌతు(పాణి నక్షత్రే) The asterism corvus.
హస్తః॥పు॥ ఇది, పాణిః=చేతికిని, నక్షత్రే=నక్షత్ర విశేషమునకును పేరు. A hand; a cubit.

మరుతౌ (పవనామరౌ)॥ ౨౦౫॥
మరుత్॥పు॥ ఇది, పవన=వాయువునకును, అమరౌ=దేవతలకును పేరు. A deity; wind.

యన్తా(హస్తిపకేసూతే)An elephant driver.
యన్తా॥ఋ,పు॥ఇది, హస్తిపకే= ఏనుఁగుమావటివానికిని,సూతే= సారథికిని పేరు. A charioteer.

భర్తా(ధాతరి పోష్టరి)। Supporter; husband.
భర్తా॥పు, ఋ॥ఇది, ధాతరి=మోయువానికిని, పోష్టరి=పోషించువానికిని,మగనికిని పేరు.A bearer.

(యానపాత్రే శిశౌ)పోతః A young animal.
పోతః॥పు॥ఇది,యానపాత్రే = ఏఱుదాఁటునట్టి యోడకును, శిశౌ=శిశువునకును పేరు. A boat.

ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే)॥ ౨౦౬॥
ప్రేతః॥పు॥ ఇది, ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, మృతే=చచ్చినవానికిని పేరు. Evil spirit; departed soul; dead.

(గ్రహభేదేధ్వజే) కేతుః The ninth planet; a flag; brightness; comet.
కేతుః॥పు॥ఇది, గ్రహభేదే = కేతుగ్రహమునకును, ధ్వజే=టెక్కెమునకును, [ప] కాంతికిని, ఉత్పాతమునకును, చిహ్నమునకును పేరు. Mark.

(పార్థివే తనయే) సుతః ।
సుతః॥పు॥ ఇది, పార్థివే=రాజునకును, తనయే= కొడుకునకును పేరు. King; son.

స్థపతిః(కారుభేదేఽపి) An architect.
స్థపతిః॥పు॥ ఇది, కారుభేదే = శిల్పికిని, (అపి) బృహస్పతియాగము చేసినవానికిని పేరు. A person performing a sacrifice to the planet jupiter.

భూభృ (ద్భూమిధరే నృపే)॥ ౨౦౭॥
భూభృత్॥ పు॥ ఇది, భూమిధరే=పర్వతమునకును, నృపే=రాజునకును పేరు. Mountain; king.

మూర్ధాభిషిక్తో (భూపేఽపి) A king.
మూర్ధాభిషిక్తః॥పు॥ఇది, భూపే=రాజమాత్రునికిని, (అపి)పట్టాభిషిక్తునికిని. One of the military tribe.

ఋతుః (స్త్రీకుసుమేఽపిచ) ।
ఋతుః॥ పు॥ ఇది,స్త్రీకుసుమేఽపిచ=స్త్రీలరజస్సునకును, అపిశబ్దమువలన వసంతాది ఋతువు

లకును పేరు. A woman's courses; a season.

(విష్ణావప్య) జితావ్యక్తౌ Vishnu. Unconqeured. Any invisible principle.

అజితః॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥-అపిశబ్దమువలన గెలువఁబడనిదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥-అవ్యక్తః॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥-అపిశబ్దమువలన స్ఫుటముగా నేర్పడనిదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥. Indistinct.

సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ)॥ · ౨౧౮॥

సూతః॥ పు॥ ఇది, త్వష్టరి=వడ్లవానికిని, సారథౌ=సారథికిని పేరు. A cartwright; charioteer.

వ్యక్తః(ప్రాజ్ఞేఽపి) Wise; evident.

వ్యక్తః॥ ఇది, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికి పేరయినపుడు॥ పు॥ (అపి) స్పష్టమయినదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥.

దృష్టాన్తౌ (వుభే శాస్త్ర నిదర్శనే)।

దృష్టాన్తః॥ పు॥ ఇది, శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, నిదర్శనే=ప్రకృతార్థమునకు ప్రతిగా చూఁచి చెప్పుటకును పేరు. A science; an example.

క్షత్తా(స్యాత్సారథౌ ద్వార్ స్థే క్షత్త్రియాయాం చ శూద్రజే)॥ Charioteer; porter.

క్షత్తా॥ పు, ఋ॥ ఇది, సారథౌ=సారథికిని, ద్వార్ స్థే=వాకిలిగాఁచువానికిని, క్షత్త్రియాయామ్=క్షత్త్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే=శూద్రునివలనఁ బుట్టినవానికిని పేరు. A man of the mixed tribe.

వృత్తాన్త (స్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః)।

వృత్తాన్తః॥ పు॥ ఇది, ప్రకరణే=ప్రస్తావమునకును, ప్రకారే= విధమునకును, కార్త్స్న్యే=అంతయు ననునర్థమునకును, వార్తయోః = వార్తకును పేరు. Topic; mode; whole; rumour.

ఆనర్త (స్సమరే నృత్యస్థాన నీవృ ద్విశేషయోః)॥ ౨౨౦॥ Name of a country.

ఆనర్తః॥ పు॥ ఇది, సమరే=యుద్ధమునకును, నృత్యస్థానే= నాట్యమాడుస్థలమునకును, నీవృద్విశేషయోః = పశ్చిమసముద్రతీరమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు. A stage; war.

కృతాన్తో (యమ సిద్ధాన్త దైవాకుశలకర్మసు)। Demonstrated doctrine

కృతాన్తః॥ పు॥ ఇది, యమః=యమునికిని, సిద్ధాన్తః=సిద్ధాంతమునకును, దైవ = పురాకృతశుభాశుభకర్మమునకును, అకుశలకర్మసు=పాపకర్మమునకును పేరు. Yama; destiny; sinful act.

(శ్లేష్మాది రసరక్తాది మ
హాభూతాని తద్గుణాః ॥
౨౨౧॥ ఇన్ద్రియా ణ్య
శ్మవికృతి శ్శబ్దయోని
శ్చ)ధాతవః । Phlegm,
wind and bile. Blood,
flesh, marrow &c. The
primary elements; their
qualities: odour &c.

ధాతుః॥పు॥ఇది, శ్లేష్మాది = శ్లేష్మవాతపిత్తము
లకును, రసరక్తాది=రసాసృఙ్మాంసమేదోఽస్థిమజ్జా
శుక్లములకును,మహాభూతాని=పృథివ్యప్తేజోవా
య్వాకాశములకును, తద్గుణాః= శబ్దస్పర్శరూపర
సగంధములకును, ఇన్ద్రియాణి=త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్ర
జిహ్వాఘ్రాణములకును, అశ్మవికృతిః=జేగురుమొ
దలయిన శిలావికారములకును, శబ్దయోనిః=శబ్ద
ములకుఁ గారణమయిన భూవాదిక్రియలకును
పేరు. Fossil; crude verb; the five organs.

(కక్ష్యాన్తరేఽపి) శు
ద్ధాన్తో (నృపస్యాసర్వ
గోచరే)॥ ౨౨౨॥
The king's wife.

శుద్ధాన్తః॥ పు॥ ఇది, అసర్వగోచరే=సకలజను
లుచూడఁగూడని, నృపస్య=రాజుయొక్క, కక్ష్యా
న్తరే=లోకట్టునందు అనఁగా నంతఃపురమునం
దును,అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీలయందును
వర్తించును. The king's private palace.

(కాసూ సామర్థ్య
యో) శ్శక్తిః
Energy of a divinity.

శక్తిః॥స్త్రీ॥ఇది, కాసూ=భల్లమను నాయుధవిశే
షమునకును, సామర్థ్యయోః=ప్రభుత్వాది శక్తుల
కును(ప) అన్నివస్తువులయందునుండు నొకానొక
ధర్మమునకును పేరు. An iron spear; power.

మూర్తిః (కాఠిన్య కా
యయోః)। Matter.

మూర్తిః॥స్త్రీ॥ఇది,కాఠిన్య=కఠినత్వమునకును,కాయ
యోః=శరీరమునకును. Body; a definite form.

(విస్తారవల్ల్యో) ర్వ్రతతి

వ్రతతిః॥స్త్రీ॥ఇది,విస్తార=విరివికిని, వల్ల్యోః=తీఁగ
కును పేరు. Expansion; a creeping plant.

ర్వసతీ (రాత్రి వేశ్మ
నోః)॥ ౨౨౩॥

వసతిః॥స్త్రీ॥ఇది, రాత్రి = రాత్రికిని, వేశ్మనోః=
ఇంటికిని పేరు. Night; a house.

(క్షయార్చయో) రప
చితి

అపచితిః॥స్త్రీ॥ఇది, క్షయ=హానికిని,అర్చయోః=
పూజకును పేరు. Loss; worship.

స్సాతి (దానావసాన
యోః)।

సాతిః॥స్త్రీ॥ఇది, దాన=దానమునకును,అవసాన
యోః=ముగియుటకును పేరు. Gift; destruction.

ఆర్తిః (పీడాధనుష్కో

ఆర్తిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, పీడా = పీడకును, ధనుష్కో

టో్ర్యః) Pain. | టోర్యః=వింటికొప్పునకును పేరు. End of a bow.

జాతి (స్సామాన్య జన్మనోః)॥ ౨౨౮॥ | జాతిః॥సీ॥ఇది, సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మణత్వాదిజాతులకును, జన్మనోః = పుట్టుటకును పేరు. A kind or sort; birth; lineage.

(ప్రచార స్యన్దయోః) రీతి | రీతిః ॥సీ॥ ఇది, ప్రచార=వ్యవహారమునకును, స్యన్దయోః = జాఱుటకును పేరు. చిట్టెమునకును, ఇత్తళికిని పేరని రుద్రుఁడు. "ప్రకారస్యన్దయోః" అనిపాఠముగలదు. Usage; oozing; brass.

Scoria of metals. | ఈతిః ॥సీ॥ ఇది, డిమ్బ=అతివృష్టిమొదలయిన యీతిబాధలాతింటికిని, ప్రవాసయోః = ప్రవాసమునకును పేరు. Calamity of season.

ఈతి (ర్డిమ్బ ప్రవాస యోః)।

Travelling abroad.

(ఉదయేఽధిగమే) ప్రాప్తి | ప్రాప్తిః॥సీ॥ఇది, ఉదయే=లాభమునకును, అధిగమే=పొందుటకును పేరు. Gain; rise; obtaining.

త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే యుగే)॥ Second age of the world. | త్రేతా ॥సీ॥ ఇది, అగ్నిత్రయే = గార్హపత్యాదులగుమూఁడగ్నులకును, యుగే = త్రేతాయుగమునకును పేరు. Three sacrificial fires.

(వీణాభేదేఽపి) మహతీ Narada's harp. | మహతీ॥సీ॥ఇది, వీణాభేదేఽపి=నారదునివీణకును, అధికమయినదానికిని పేరు. Greatness.

భూతి (ర్భస్మని సంపది)। success. | భూతిః॥సీ॥ఇది,భస్మని=భస్మమునకును,సంపది, సంపదకును పేరు. Ashes. Superhuman power.

(నదీ నగర్యో ర్నాగానాం) భోగవత్య | భోగవతీ॥సీ॥ఇది, నాగానామ్=సర్పములయొక్క, నదీనగర్యోః=నదికిని, పట్టణమునకును పేరు. River of snakes. City of serpents.

(థసంగరే ॥౨౨౯॥ సఙ్గేసభాయాం) సమితిః | సమితిః॥సీ॥ఇది, సంగరే=యుద్ధమునకును, సఙ్గే = కూటమికిని, సభాయామ్ = సభకును పేరు, Combat; company; assembly.

(క్షయవాసావపి) క్షితిః। Abode; earth. | క్షితిః॥సీ॥ఇది, క్షయ=నాశమునకును, వాసో=ఉనికికిని, అపిశబ్దమువలన భూమికిని పేరు. Loss.

(రవే రర్చిశ్చ శస్త్రం | హేతిః॥సీ॥ ఇది, రవేః అర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణ

చవహ్ని జ్వాలాచ) హేతయః॥ ౨౨౭॥
Flame.

మునకును, శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును, వహ్నిజ్వాలా చ=అగ్ని జ్వాలకును పేరు. హేతిః = ఆయుధమునకు పేరయినపుడు॥ ప్స॥ Sun-beam; weapon.

జగతీ(జగతి చ్ఛన్దోవిశేషేఽపి క్షితావపి)।
Sort of metre; earth.

జగతి॥సీ॥ఇది, జగతి = లోకమునకును, ఛన్దోవిశేషేఽపి=పండ్రెండక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును, క్షితావపి=భూమికిని పేరు. World.

పఙ్క్తిః (శ్ఛన్దోఽపి దశమం)
A row; Ten.

పఙ్క్తిః॥ సీ॥ ఇది, దశమమ్=పదియక్షరముల పాదముగల, ఛన్దోఽపి=ఛందస్సునకును, అపిశబ్దమువలన శ్రేణికిని, పదింటికిని పేరు. A metre.

(స్యాత్ప్రభావేఽపి) చాయతిః॥ ౨౨౮॥
Length.

ఆయతిః॥సీ॥ ఇది,ప్రభావేఽపి=ప్రభావమునకును, అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, నిడుపునకును పేరు. Majesty; future time.

పత్తి (ర్గతౌ చ)Motion.
A foot soldier.

పత్తిః॥సీ॥ఇది, గతౌ=నడపునకును, కాలిబంటునకును, సేనాభేదమునకును పేరు. A platoon.

(మూలే తు) పక్షతిః (పక్షభేదయోః)॥
First day of a lunar month; root of a wing.

పక్షతిః ॥సీ॥ ఇది, పక్షభేదయోః=పక్షభేదములనఁగా శుక్లకృష్ణపక్షములును, పక్షిఱెక్కలును, మూలే=వానిమూలమనఁగా పాడ్యమియు ఱెక్కమొదలును ఆ రెంటికిని పక్షతియని పేరు.

ప్రకృతి (ర్యోనిలిఙ్గే చ) Material cause. Sex. The constituent elements of the state. The subjects of a king. Natural disposition.

ప్రకృతిః ॥సీ॥ ఇది, యోనిలిఙ్గే = ఉపాదానకారణములకును; స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును చకారమువలన రాజ్యాంగము లేడింటికిని,పౌరశ్రేణులకును, స్వభావమునకును, భగమునకును, సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యావస్థకును పేరు.

(కైశిక్యాద్యాశ్చవృ) త్తయః॥ ౨౨౯॥
Profession. Gloss.

వృత్తిః ॥సీ॥ ఇది, కైశిక్యాద్యాః=అలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్తులకును, (చ) జీవికకును, సూత్రాది వివరణ గ్రంథములకును పేరు. Style of composition.

సికతా (స్స్యుర్వా సికతాః॥సీ॥నిత్యబహువచనము॥ ఇది, వాలుకాః

లుకాఽపి) Sand. | ఇసుకకును,ఇసుక నేలకును పేరు.Sandy ground.

(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః। Holy scripture. | శ్రుతిః॥సీ॥ఇది, వేదే=వేదమునకును, శ్రవసి=చెవికిని,వినుటకును,వార్తకును పేరు. Ear; listening.

వనితా(జనితాత్యర్థానురాగాయాంచ యోషితి)॥ ౨౩౦॥ | వనితా ॥సీ॥ ఇది,జనిత = పుట్టింపఁబడిన, అత్యర్థ=మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్=ప్రేమగల, యోషితి = స్త్రీకిని, చకారమువలన స్త్రీమాత్రమునకును పేరు. A beloved woman. A woman.

గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి) | గుప్తిః॥ సీ॥ ఇది, క్షితివ్యుదాసే = నేలగుంటకును (అపి) రక్షించుటకును, చెఱసాలకును పేరు. A hole in the ground; concealment; prison.

ధృతి (ర్ధారణ ధైర్యయోః)। Holding. | ధృతిః ॥సీ॥ ఇది, ధారణ=ధరించుటకును, ధైర్యయోః=ధైర్యమునకును పేరు. Steadiness.

బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి)॥ An egg-plant. A metre; a big mantle. | బృహతీ॥సీ॥ఇది, క్షుద్రవార్తాకీ=ములకచెట్టునకును[వ]వాకుడు చెట్టునకును, ఛన్దోభేదే=తొమ్మిదక్షరముల పాదముగలఛందస్సునకును,మహతీ=అధికమైన దానికిని,(అపి)ఉత్తరీయమునకును పేరు.

వాసితా(స్త్రీకరిణ్యోశ్చ) Female elephant. | వాసితా [వ] వాశితా॥సీ॥ ఇది, స్త్రీ=స్త్రీకిని. కరిణ్యోశ్చ=ఆఁడుఏనుఁగునకును పేరు. Woman.

వార్తా (వృత్తౌ జనశ్రుతౌ)। వార్తం (ఫల్గున్యరోగేచ (త్రి)) Rumour; chaff; health. | వార్తా॥ ఇది, వృత్తౌ=జీవనోపాయమునకును, జనశ్రుతౌ = లోకవార్తకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, ఫల్గుని=తుచ్ఛమునకు పేరైనపుడు ॥న॥,అరోగే=రోగము లేనివానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥ Livelihood.

(ష్వప్సు చ) ఘృతామృతే॥ ౨౩౨॥ Water; ghee; nectar; residue of a sacrifice. | ఘృతమ్-అమృతమ్॥న॥ ఈ రెండును,అప్సు =నీటిపేళ్లు. చకారమువలనఘృతశబ్దము నేతికిని,అమృతశబ్దము అమృతమునకును, యజ్ఞశేషమునకును, అయాచితమునకును, మోక్షమునకును పేరు.

కలధౌతం(రూప్యహేమ్నో) Silver. | కలధౌతమ్॥ న॥ ఇది, రూప్య=వెండికిని, హేమ్నోః=బంగారమునకును పేరు. Gold.

ర్నిమిత్తం (హేతుల | నిమిత్తమ్॥న॥ఇది, హేతు=కారణమునకును,

ష్మణోః)। cause.
శ్రుతం (శాస్త్రావధృతయోః) Science; heard.
(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్। ౨౩౩॥

అత్యాహితం (మహాభీతిః కర్మ జీవానపేక్షి చ)। Great dread.
(యుక్తే క్ష్మాదావృతే) భూతం(ప్రాణ్యతీతే సమే త్రిషు)॥ ౨౩౪॥

Truth; a living being; past; like.

వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే)। Conduct; past; firm; round.

మహ (ద్రాజ్యం చా) Realm; great.

వగీతం (జన్యే స్యాద్గర్హితే త్రిషు॥) ౨౩౫॥

శ్వేతం (రూప్యే ఽపి) Silver; white.

రజతం (హేమ్ని రూప్యే సితే త్రిషు)।

లక్ష్మణోః=చిహ్నమునకును పేరు. Token.

శ్రుతమ్॥ న॥ ఇది, శాస్త్ర = శాస్త్రమునకును, ॥ త్రి॥ అవధృతయోః=వినఁబడినదానికిని పేరు.

కృతమ్॥ న॥ ఇది, యుగ=కృతయుగమునకును, పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు. The golden age; enough.

అత్యాహితమ్ ॥న॥ ఇది, మహాభీతిః=మహాభయమునకును, జీవానపేక్షి = ప్రాణమునపేక్షింపని, కర్మ=సాహసకర్మమునకును పేరు. Valiant act.

భూతమ్॥ఇది, యుక్తే=యోగ్యమయినదానికిని, క్ష్మాదౌ=పంచభూతములకును, ఋతే=సత్యమునకును, ప్రాణి=ప్రాణిమాత్రమునకును, అతీతే=భూతకాలమునకును పేరైనపుడు ॥న॥, సమే=సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Right; an element.

వృత్తమ్॥ఇది, పద్యే=పద్యమునకును, చరిత్రే=చరిత్రమునకును పేరయినపుడు॥న॥, అతీతే=పోయినదానికిని, దృఢ=బటువైనదానికిని, నిస్తలే=వట్రువయయినదానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Verse.

మహత్ ॥న॥ ఇది, రాజ్యమ్=రాజ్యమునకును చకారమువలన దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥

అవగీతమ్॥ఇది, జన్యే=జనాపవాదమునకును గర్హితే=నిందింపఁబడినదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Calumny; blamed.

శ్వేతమ్॥ఇది, రూప్యే=వెండికి పేరైనపుడు॥న॥, (అపి) తెల్లని వస్తువునకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥

రజతమ్॥ఇది, హేమ్ని = బంగారమునకును, రూప్యే=వెండికిని పేరయినపుడు॥న॥, సితే=తెల్లనివస్తువునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Gold; silver; white.

(త్రిష్వితో)
జగ (దిజ్జే౽పి) Air.
The world; Movable.

ఇది మొదలు తాంతశబ్దములన్నియు॥ త్రి॥
జగత్॥ త్రి॥ ఇజ్జే=సంచరించుచు నుండు వస్తువు పేరు, (అపి) ॥న॥ లోకమునకును, ॥పు॥ వాయువునకును పేరు.

రక్తం (నీల్యాది రాగి చ)॥ ౨౩౬॥
Tinged; fond; red; saffron.

రక్తమ్॥ త్రి॥ ఇది, నీల్యాది = నీలి మొదలయిన దాని చేత, రాగి=చాయ వేయఁబడిన వస్త్రాదులకును, (చ) అనురక్తునికిని, ఎఱ్ఱనైన దానికిని పేరు. ॥న॥ కుంకుమమునకును, నెత్తురునకును పేరు. Blood.

అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)

అవదాతః॥ త్రి॥ ఇది, సితే= తెల్లనిన వస్తువునకును, పీతే=పచ్చనిన వస్తువునకును, శుద్ధే=పరిశుద్ధమయిన వస్తువునకును పేరు. White; yellow; clean.

(బద్ధార్జునౌ) సితౌ।

సితః॥ త్రి॥ ఇది, బద్ధ=కట్టఁబడిన దానికిని, అర్జునౌ, తెల్లనిన వస్తువునకును పేరు. Bound; white.

(యుక్తేతి సంస్కృతే మర్షి) ణ్యభినీతో౽
Excellent; patient.

అభినీతః॥ త్రి॥ ఇది, యుక్తే=యోగ్యమైన దానికిని, అతిసంస్కృతే = లెస్సగాఁ జేయఁబడిన దానికిని, మర్షిణి = కోపములేనివానికిని [ప]అమర్షిణి= కోపముగలవానికిని పేరు. Fit; impatient.

థ సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృత్రిమే లక్షణోపేతే౽పి చ)
Wrought, or finished.

సంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ఇది, కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులకును, లక్షణోపేతే = వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయిన శబ్దములకును, అపిశబ్దమువలన లెస్సగాఁ జేయఁబడిన వస్తువునకును పేరు. Adorned; grammatically correct; excellent.

అనన్తో౽ (నవధావపి)।
The sky; earth. Vishnu; Sesha.

అనన్తః॥ త్రి॥ ఇది, అనవధౌ=అవధిలేని దానికిని, (అపి) ॥పు॥ ఆదిశేషునికిని, విష్ణువునకును, ॥న॥ ఆకాశమునకును, ॥స్త్రీ॥ భూమికిని పేరు. Infinite, endless.

(ఖ్యాతే హృష్టే) ప్రతీతో౽ Glad.

ప్రతీతః॥ త్రి॥ ఇది, ఖ్యాతే = పేరుపడ్డవానికిని హృష్టే=సంతోషించినవానికిని పేరు. Famous.

భిజాత స్తు (కులజే బుధే)॥ ౨౩౮॥

అభిజాతః॥ త్రి॥ ఇది, కులజే = కులముగలవానికిని, బుధే = పండితునికిని పేరు. Noble; learned.

వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)

వివిక్తః॥ త్రి॥ ఇది, పూత=పవిత్రమైన దానికిని,

Desert or lonely.

విజనే=ఏకాంతస్థలమునకును పేరు. Pure.

మూర్ఛితో (మూఢసోచ్ఛ్రితౌ)।

మూర్ఛితః॥ త్రి॥ ఇది, మూఢ=మూర్ఛపోయిన వానికిని, సోచ్ఛ్రితౌ = వృద్ధిఁబొందిన వానికిని పేరు. Insensible; high; tall.

(ద్వౌ చామ్లపరుషౌ) శుక్తౌ

Sour; vinegar; harsh.

శుక్తమ్॥ త్రి॥ ఇది, అమ్లం= అమ్లవిశేషమునకును, పరుషః=నిష్ఠురమయిన దానికిని పేరు. అమ్లవిశేష మనఁగా మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె బెల్లము కలిపి ఈమూఁటను గూర్చి ధాన్యరాశి యందు మూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శితి (ధవల మేచకౌ)॥ ౨౩౯॥

శితి॥ త్రి॥ ఇది, ధవల= తెల్లనిదానికిని, మేచకౌ=నల్లనిదానికిని పేరు. White; black.

(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తే ఽభ్యర్హితేచ) సత్।

Existing; respected.

సత్॥ త్రి॥ ఇది, సత్యే=సత్యమునకును, సాధౌ=సాధువునకును, విద్యమానే=కలిగియున్న దానికిని, ప్రశస్తే=శ్రేష్ఠమయిన దానికిని, అభ్యర్హితే=పూజ్యమయిన దానికిని పేరు. True; right; excellent.

పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతఃకృతే)॥ ౨౪౦॥

Placed in front.

పురస్కృతః॥ త్రి॥ ఇది, పూజితే=పూజ్యునికిని, అరాతి=శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవానికిని, అగ్రతః=ముందుగా, కృతే= చేయఁబడినదానికిని పేరు. Revered; distressed by foes.

నివాతా (వాశ్రయావాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మయత్)। Safe (as strong armour.)

నివాతః॥ త్రి॥ ఇది, ఆశ్రయ = ఉండుస్థలమునకును, అవాతౌ = గాలిలేనిచోటికిని, శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యమ్= భేదింపరాని, వర్మ=జోడునకును పేరు. An abode; free from wind.

(జాతోన్నతప్రవృద్ధాస్స్యు) రుచ్ఛ్రితా

Grown large

ఉచ్ఛ్రితః॥ త్రి॥ ఇది, జాత=పుట్టినదానికిని, ఉన్నత=ఎడక్కైనవస్తువునకును, ప్రవృద్ధాః=బహుళమయినదానికిని పేరు. Produced; high, tall.

ఉత్థితా (స్త్వమీ॥ ౨౪౧॥ వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా) Born.

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ఇది, వృద్ధిమత్=వృద్ధిఁబొందిన దానికిని, ప్రోద్యత=ఉద్యోగిఁగలవానికిని, ఉత్పన్నాః=పుట్టినవానికిని పేరు. Increased; endeavouring.

ఆదృతౌ (సాదరార్చితౌ)। Respected

ఆదృతః॥త్రి॥ఇది, సాదర = ఆదరించువానికిని, అర్చితౌ=పూజింపఁబడినవానికిని పేరు. Respectful.

ఇతి తాన్తాః.

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అర్థోఽభిధేయ రై వస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు Thing; purpose; prohibition; request.

అర్థః॥పు॥అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయినదానికిని, రై=ధనమునకును, వస్తు=వస్తువునకును, ప్రయోజన=ప్రయోజనమునకును, నివృత్తిషు=నివర్తించుటకును పేరు. Meaning; wealth.

(నిపానాఽగమయో) స్తీర్థ(మృషిజుష్టజలే గురౌ)। Piece of water; sacred science; sacred water; holy instructor.

తీర్థమ్॥న॥ ఇది, నిపాన = నూతియొద్దినీళ్లతొట్టికిని, ఆగమయోః = శాస్త్రమునకును, ఋషిజుష్టజలే = ఋషులచేత సేవింపఁబడిన జలాశయమునకును, గురౌ = గురువునకును, రేవునకును పేరు. "నిదానాగమయోః" అని పాఠాంతరము. Ford.

సమర్థ(స్త్రిషు శక్తిష్ఠే సంబద్ధార్థే హితేఽపి చ)॥ ౨౮౯॥

సమర్థః॥త్రి॥ఇది, శక్తిష్ఠే=మిక్కిలి శక్తిగలవానికిని, సంబద్ధార్థే=అన్వయయోగ్యమయిన యర్థముగలదానికిని, హితే=హితమైనదానికిని పేరు. Powerful; connected in sense; benevolent.

దశమీస్థౌ(క్షీణరాగవృద్ధౌ)

దశమీస్థః॥పు॥ఇది, క్షీణరాగ=నష్టవీర్యునికిని, వృద్ధౌ=వృద్ధునికిని పేరు. Very old; impotent.

వీథీ (పదవ్యపి)।

వీథీ॥స్త్రీ॥ఇది, పదవి=మార్గమునకును, అపిశబ్దమువలన పంక్తికిని పేరు. A road; a line.

(ఆస్థానీ యత్నయో) రాస్థా Effort.

ఆస్థా॥స్త్రీ॥ఇది, ఆస్థానీ = సభకును, యత్నయోః=యత్నమునకును పేరు. Assembly; care.

ప్రస్థోఽ (స్త్రీ సానుమానయోః)॥ ౨౯౦॥

ప్రస్థః॥పు॥ఇది, సాను=కొండనెత్తమునకును, మానయోః = కుంచమునకును పేరు. Side of a hill; a measure of quantity.

ఇతి థాన్తాః.

థాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అభిప్రాయ వశౌ) ఛన్దౌ Subjection.

ఛన్దః॥పు॥ఇది, అభిప్రాయ=అభిప్రాయమునకును, వశౌ=అధీనమునకును పేరు. Opinion.

అబ్దౌ (జీమూత వత్స

అబ్దః॥పు॥ ఇది, జీమూత = మేఘమునకును,

రా)॥ A year. | వత్సరో=సంవత్సరమునకును పేరు. A cloud.

అపవాదౌ(తునిన్దాజ్ఞే) | అపవాదః॥ పు॥ ఇది, నిన్దా=నిందకును, ఆజ్ఞే=ఆజ్ఞకును పేరు. Defamation; command.

(దాయాదౌ)సుతబాన్ధవౌ॥ ౨౮౨॥ | దాయాదః॥పు॥ ఇది, సుత = కొడుకునకును, బాన్ధవౌ=జ్ఞాతికిని పేరు. Son; kinsman.

పాదా (రశ్మ్యఙ్ఘ్రి)తుర్యాంశాః | పాదః॥పు॥ఇది, రశ్మి=కిరణమునకును, అఙ్ఘ్రి=కాలికిని, తుర్యాంశాః=నాలవపాలికిని పేరు. A ray of light; a foot; a fourth part.

(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కా)స్తమోనుదః॥ Fire. | తమోనుత్॥ద్॥పు॥ చన్ద్ర=చంద్రునికిని,అగ్ని=అగ్నికిని, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు. Moon; sun.

నిర్వాదో (జనవాదేఽపి) Ill report; a controversy decided. | నిర్వాదః॥పు॥ ఇది, జనవాదే=నిందకును, అపి శబ్దమువలన నిశ్చితమయిన వాదమునకును,వాదు లేకుండుటకును పేరు. Absence of contest.

శాదో (జమ్బాలశష్పయోః)॥ ౨౮౩॥ Mud. | శాదః॥పు॥ఇది, జమ్బాల=అడుసునకును, శష్పయోః=లేతకసవునకును పేరు. Young grass.

(స్యారావే రుదితే త్రాతర్యాక్రన్దో(దారుణే రణే)॥ A defender; terrific war. | ఆక్రన్దః॥పు॥ ఇది, ఆరావే = ఆర్తధ్వనితోడ గూడిన, రుదితే=రోదనమునకును, త్రాతరి=రక్షించువానికిని, దారుణే = భయంకరమయిన, రణే=యుద్ధమునకును పేరు. Exclamation in pain.

(స్యా) త్ప్రసాదో(ఽనురోధేపి) Clearness; propitiatory offering | ప్రసాదః॥పు॥ ఇది, అనురోధే=అనుసరించుటకును, (అపి) స్వచ్ఛ్యమునకును, ప్రీతికిని, కావ్యగుణవిశేషమునకును పేరు. Favour; perspicuity.

సూద (స్స్యా ద్వ్యఞ్జనేఽపి చ)॥ a cook. | సూదః॥పు॥ఇది, వ్యఞ్జనే = పప్పుమొదలై నవ్యంజనములకును, (అపి) వంటవానికిని.Condiment.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి)గోవిన్దో | గోవిన్దః॥పు॥ఇది,గోష్ఠాధ్యక్షే=ఆవుల నేలువానికిని, (అపి)కృష్ణునకును, బృహస్పతికిని. A cowherd; Krishna; Brihaspathi.

(హర్షే)ఽప్యామోదవన్మదః! Joy; | ఆమోదః-మదః॥పు॥ ఈ_రెండు, హర్షే=సంతోషమునకు పేళ్లు. (అపి) ఆమోదశబ్దము పరిమళమునకు

fragrancy; pride. — నకును, మదశబ్దము గర్వమునకును పేరు.

(ప్రాధాన్యే రాజలిఙ్గే చ వృషాఙ్గే కకుదో(ఽ స్త్రియామ్)॥ ౨౮౦

కకుదః॥ పు॥(న)కకుత్ ।ద్, సీ॥ ఇది, ప్రాధాన్యే= ప్రధానమయిన దానికిని, రాజలిఙ్గేచ = రాజచిహ్నమునకును, వృషాఙ్గే = ఎద్దు మూఁపురమునకును పేరు. Chief; royal insignia; hump of a bull.

(స్త్రీ)సంవి(జ్జ్ఞానసంభాషాక్రియాకారాజినామసు) Watchword; discourse

సంవిత్ ॥ ద్, సీ॥ ఇది, జ్ఞాన = జ్ఞానమునకును, సంభాషా = సంకేతమునకును (వ) సంభాషణమునకును, క్రియాకార=నిశ్చయమునకును, ఆజి=యుద్ధమునకును, నామసు=నామధేయమునకును పేరు. Knowledge; agreement; war; name.

(ధర్మే రహ)స్యుపనిష

ఉపనిషత్ ॥ద్,సీ॥ ఇది, ధర్మే=ధర్మమునకును, రహసి = రహస్యమునకును పేరు. Religious and moral merit; privacy; sacred lore.

(త్స్యాదృతౌ వత్సరే) శరత్ ॥ Sultry season.

శరత్ ॥ద్, సీ ఇది, ఋతౌ=శరదృతువునకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. A year.

పదం(వ్యవసితిత్రాణస్థాన లక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు। Defence; place; mark; token; foot; thing.

పదమ్॥న॥ ఇది, వ్యవసితి=ఉద్యోగమునకును, త్రాణ=రక్షించుటకును, స్థాన = స్థానమునకును, లక్ష్మ=అడియాలమునకును, అఙ్ఘ్రి=అడుగునకును, వస్తుషు=వస్తువునకును పేరు. Industry; word.

గోష్పదం (సేవితే మానే) As much as a cow's footstep will hold.

గోష్పదమ్॥న॥ఇది, సేవితే=ఆవులుతిరుగుప్రదేశమునకును, మానే=ఆవులగొరిజదిగఁబడినగుంటకును పేరు. Spot frequented by kine.

(ప్రతిష్ఠాకృత్యయో) రాస్పదమ్॥ Business.

ఆస్పదమ్॥న। ఇది, ప్రతిష్ఠా=స్థానమునకును, కృత్యమ్=చేయఁదగిన దానికిని పేరు. Dignity; place.

(త్రిష్విష్టమధురౌ) స్వాదూ Sweet.

స్వాదుః॥ త్రి॥ ఇది, ఇష్ట=ఇష్టమయిన దానికిని, మధురౌ=మధురమయిన దానికిని పేరు. Desired.

మృదూ (చాతీక్ష్ణకోమలౌ)। Gentle

మృదుః॥ త్రి॥ ఇది, అతీక్ష్ణ=క్రూరముకానిదానికిని, కోమలౌ= మెత్తనిదానికిని పేరు. Soft; blunt.

(మూఢాల్పాపటు ని

మన్దః॥ త్రి॥ ఇది, మూఢ=మూఢునికిని, అల్ప=అ

ర్భాగ్యౌ) మన్దాస్వ్యౌ Little; unlucky. | ల్పమైనదానికిని, అపటు=సమర్థుఁడు కానివానికిని, నిర్భాగ్యః=నిర్భాగ్యునికిని పేరు. Foolish, dull.

(త్ర్యాతు) శారదా ॥ ప్రత్యగ్రాప్రతిభా | శారదః॥ త్రి॥ఇది, ప్రత్యగ్ర = నూతనమయిన దానికిని, అప్రతిభా=సమర్థుఁడు కానివానికిని పేరు. New; diffident.

(విద్వత్సుప్రగల్భౌ) విశారదౌ। Learned. | విశారదః॥ త్రి॥ ఇది, విద్వత్=విద్వాంసునికిని, సుప్రగల్భ=ప్రౌఢునికిని పేరు. Confident.

ఇతి దాన్తాః. | దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామో వటశ్చ) న్యగ్రోధౌ a fathom. | న్యగ్రోధః॥పు॥ఇది, వ్యామః=బారకును, వటశ్చ=మఱ్ఱి చెట్టునకును పేరు. Banian tree.

ఉత్సేధః (కాయఉన్నతిః)॥ ౨౫౨॥ | ఉత్సేధః॥పు॥ఇది, కాయః=శరీరమునకును, ఉన్నతిః=పొడవునకును పేరు. Body; height.

(పర్యాహారశ్చ మార్గశ్చ) వివధో వీవధౌ చ తౌ। Storing of corn; a yoke for burdens. | వివధః-వీవధః॥పు॥ ఈ రెండును, పర్యాహారశ్చ=వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందునిచిన వస్తువులకును (వ) కావడికిని, మార్గశ్చ=మార్గమునకును పేళ్లు. A high way.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయాం ముపసూర్యకే) ॥ Branch of a tree at a sacrifice. | పరిధిః॥పు॥ ఇది, యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హమైన మేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క, శాఖాయామ్=కొమ్మకును, ఉపసూర్యకే=పరివేషమునకును పేరు. A misty halo round the sun.

(బన్ధకంవ్యసనం చేతఃపీడాఽధిష్ఠాన) మాధయః। Calamity; anxiety; residence. | ఆధిః॥ పు॥ ఇది, బన్ధకమ్=తాకట్టు మొదలగు కుదువ పెట్టుటకును, వ్యసనమ్=జూదము మొదలయినవ్యసనమునకును, చేతఃపీడా = మనోదుఃఖమునకును, అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుటకును పేరు. A pledge.

(స్యాన్సమర్థన నీవాకనియమాశ్చ) సమాధయః॥ Reconciling of differences ; silence; collecting grain in | సమాధిః॥పు॥ఇది,సమర్థనం=శంకాపరిహారమునకును, నీవాక = మూల్లాడకుండుటకును [వ] అగ్గువైనధాన్యములయందు జనుల యాదరమునకును, నియమః=వ్రతోపవాసాదులకును [వ]అంగీకారమునకును, చకారమువలన చిత్తైకాగ్రము

scarcity.

(దోషోత్పాదే) ను
బన్ధస్స్యాత్ (ప్ర)కృత్యా
దివినశ్వరే। ముఖ్యాను
యాయిని శిశౌ ప్రకృ
తస్యానువర్తనే)॥ An
indicatory letter not
sounded; a child fol-
lowing an example.
౨౫౫॥

విధు (ర్విష్ణౌ చన్ద్ర
మసి)

(పరిచ్ఛేదేబిలే) ఽవ
ధిః।

విధి (ర్విధానే దైవేఽ
పి) Performing; fate;
Brahma; command.

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చ
రే)॥ ౨౫౬॥

బుధవృద్ధౌ (పణ్డితేఽ
పి)

స్కన్ధ (స్సముదయేఽపి
చ)। Shoulder; the
trunk of a tree; a troop;
the five forms of mun-
dane consciousness.

(దేశే నదవిశేషేఽ
బ్ధౌ) సిన్ధుర్నా సరితి స్త్రి

:కును పేరు. Vow or promise; deep meditation.

అనుబన్ధః॥పు॥ ఇది, దోషోత్పాదే=దోషోత్పా
దమునకును, ప్రకృత్యాదివినశ్వరే=ప్రకృతిప్రత్య
యాదులయందు నశించిపోవునక్షరమునకును, ము
ఖ్యానుయాయిని=ముఖ్యులయిన తండ్రి మొదలై
నవారినిఅనుసరించిపోవు, శిశౌ=శిశువునకును, ప్ర
కృతస్య అనువర్తనే = ప్రకృతమయినదియొడతె
గకయనువర్తించుటకును పేరు. ముఖ్యులయినవా
రికిని, ననుసరించినవారికిని, శిశువునకును పేరని
కొందరు. Offence; continued devotion.

విధుః॥పు॥ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకును, చన్ద్రమసి=
చంద్రునికిని పేరు. Vishnu; moon.

అవధిః॥ పు॥ ఇది, పరిచ్ఛేదే=మర్యాదకును, బి
లే=బిలమునకును పేరు. Limit; a hole.

విధిః॥పు॥ ఇది, విధానే = చేయుటకును, దైవే=
దైవమునకును, (అపి) బ్రహ్మదేవునికిని, ప్రకారము
నకును, విధాయక వాక్యమునకును పేరు. Form.

ప్రణిధి॥పు॥ఇది, ప్రార్థనే=ప్రార్థనకును, చరే=వే
గులవానికిని పేరు. Request; a spy; situation.

బుధః॥పు॥-వృద్ధః॥త్రి॥-ఈ ౨ను పణ్డితే=విద్వాం
సునికి పేళ్లు. Learned. (అపి) వరుసగా బుధునికిని,
(Planet mercury), ముసలివానికిని (old) పేళ్లు.

స్కన్ధః॥పు॥ ఇది, సముదయే=అధ్యాయాది స
మూహమునకును, (అపి) మూపునకును, చెట్టు
మొదటికిని, సైన్యమునకును, బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైన
రూపవేదనా విజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారము లను పంచ
స్కంధములకును పేరు. Multitude; chapter.

సిన్ధుః॥పు॥ దేశే=దేశవిశేషమునకును, నదవిశే
షే=నదవిశేషమునకును, అబ్ధౌ=సముద్రమునకును;

యాన్)॥ ౨౧౫౭॥ ॥సీ॥సరిత్=సామాన్యముగా నదికిని పేరు. Name of a country; name of a river.

The sea; a river

విధా(విధౌ ప్రకారే చ) విధా॥సీ॥ [ప] పు॥ ఇది, విధౌ=చేయుటకును, ప్రకారే=ప్రకారమునకును, (చ) గజాన్నమునకును, కూలికిని పేరు. Action; form or rule.

Manner; fodder.; hire.

సాధూ (రమ్యే౽పి చ త్రిషు) । Handsome సాధుః॥ త్రి॥ ఇది, రమ్యే=ఒప్పిదమైనదానికిని, (అపి) సజ్జనునికిని పేరు Right; virtuous.

వధూ (జాయా స్నుషా స్త్రీ చ) వధూః సీ॥ ఇది, జాయా = పెండ్లామునకును, స్నుషా = కోడలికిని, స్త్రీ = స్త్రీమాత్రమునకును, Wife; daughter-in-law; woman.

సుధా(లేపో౽మృతం స్నుహీ)॥ ౨౧౫౮॥ సుధా॥సీ॥ ఇది, లేప=సున్నముపూయుటకును, అమృతమ్ = అమృతమునకును, స్నుహీ=జెముడు చెట్టునకును పేరు. Euphorbia Tirucalli.

Plaster; nectar.

సన్ధా(ప్రతిజ్ఞా మర్యాదా) సన్ధా॥ సీ॥ ఇది, ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞకును,మర్యాదా=మేరకును పేరు.Promise; limit.

శ్రద్ధా(సంప్రత్యయః స్పృహా) । Fondness. శ్రద్ధా॥ సీ॥ఇది,సంప్రత్యయః = భక్త్యతిశయమునకును, స్పృహా=ఇచ్ఛకును పేరు. Belief.

మధు (మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రే౽పి) మధు॥న॥ఇది,మద్యే=మద్యమునకును, పుష్పరసే=పూదేనెకును, క్షౌద్రే= తేనెకును, (అపి) చైత్రమాసమునకును, మధువను రాక్షసునికిని,॥పు॥ ఇప్ప చెట్టునకు. Ardent spirit; nectar of flowers.

A month; a demon; bassia latifolia; honey.

న్ధం(తమస్యపి)॥ ౨౧౫౯॥ అన్ధమ్॥ఇది, తమసి=చీకటికి పేరైనపుడు॥న॥, (అపి) గ్రుడ్డివానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Blind.

Darkness.

(అథ త్రిషు) ముందుచెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు॥ త్రి॥

సమున్నద్ధౌ (పణ్డితం మన్యగర్వితౌ)।Conceited of learning. సమున్నద్ధః॥ త్రి॥ ఇది, పణ్డితంమన్య = పండితుఁడుగాక యే తాను పండితుఁ డనుకొను వానికిని, గర్వితౌ=గర్వముగలవానికిని పేరు. Proud.

బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేపే నిర్దేశే౽) బ్రహ్మబన్ధుః॥ త్రి॥ ఇది, అధిక్షేపే=బ్రాహ్మణకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణునికిని, నిర్దేశే=ద్వేషము చేత

A nominal Brahmana.	పేర్కొనంబడినవానికిని. An unworthy Brahmana.
(ధావలమ్బితః॥౨౬౦॥ అవిదూరో) ప్యవష్టబ్ధః Near; bound.	అవష్టబ్ధః॥త్రి॥ఇది, అవలమ్బితః=అవలంబింపఁబడినవానికిని, అవిదూరః = దగ్గఱనున్నదానికిని, (అపి) కట్టఁబడినదానికిని పేరు. Relied on.
ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాతభూషితౌ)। Celebrated.	ప్రసిద్ధః॥త్రి॥ఇది, ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవానికిని; భూషితౌ=అలంకరింపఁబడినదానికిని. Adorned.
❀ ఇతిథాన్తాః. ❀	థాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ।	చిత్రభానుః॥పు॥ఇది, సూర్య=సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు. Fire; the sun.
భానూ(రశ్మిదివాకరౌ)॥౨౬౧॥	భానుః॥పు॥ఇది, రశ్మి=కిరణమునకును, దివాకరౌ=సూర్యునికిని పేరు. Ray of light; the sun.
భూతాత్మానౌ(ధాతృదేహౌ)	భూతాత్మా॥న్, పు॥ ఇది, ధాతృ=బ్రహ్మకును, దేహౌ=దేహమునకును పేరు. Brahma; body.
(మూర్ఖనీచౌ) పృథగ్జనౌ। One of low tribe.	పృథగ్జనః॥పు॥ ఇది, మూర్ఖ = మూర్ఖునికిని, నీచౌ=హీనజాతివానికిని పేరు. An ignorant man.
గ్రావాణౌ (శైలపాషాణౌ)	గ్రావా॥న్, పు॥ ఇది, శైల=పర్వతమునకును, పాషాణౌ=రాతికిని పేరు. Mountain; stone.
పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ)॥ ॥౨౬౨॥	పత్త్రీ॥న్॥ఇది, శర = బాణమునకును, పక్షిణౌ=పక్షికిని పేరు. An arrow; a bird.
(తరుశైలౌ) శిఖరిణౌ	శిఖరీ॥న్,పు॥ ఇది, తరు=వృక్షమునకును, శైలౌ=పర్వతమునకును పేరు. Tree; mountain.
శిఖినౌ(వహ్నిబర్హిణౌ)	శిఖీ॥న్, పు॥ఇది, వహ్ని = అగ్నికిని, బర్హిణౌ=నెమిలికిని పేరు. Fire; a peacock.
ప్రతియత్నౌ (ఉభౌ లిప్సోపగ్రహౌ)	ప్రతియత్నః॥ పు॥ ఇది, లిప్సా=అభిలాషకును, ఉపగ్రహౌ = చెఱపట్టుటకును, ప్రతికారమునకును పేరు. Desire; making prisoner; retaliation.
వథ సాదినౌ॥ (ద్వౌ సారథిహయారోహౌ)	సాదీ॥న్,పు॥ సారథి=సారథికిని,హయారోహౌ=గుఱ్ఱపురౌతునకును పేరు. Charioteer; horseman.
వాజినో౽ (శ్వేషుప	వాజీ॥న్,పు॥ఇది, అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును,ఇషు=

క్షిణః) । Arrow; bird. — బాణమునకును, పక్షిణః=పక్షికిని పేరు. Horse.

(కులే౽ప్యభిజనో(జన్మభూమ్యామపి)) Native country.

అభిజనః॥పు॥ఇది, కులే=కులమునకును, జన్మభూమ్యాం=జన్మభూమికిని, (అపి) కీర్తికిని, కులాగతమగుచున్న ధ్వజాదులకును పేరు. Family; noble birth or descent; fame; retinue.

ధ హాయనాః॥ ౨౭౮॥ (వర్షార్చిర్వ్రీహి భేదా స్సు చ) Red rice.

హాయనః॥పు॥ ఇది, వర్ష=సంవత్సరమునకును; అర్చిః=కిరణమునకును, వ్రీహిభేదాః = ధాన్యవిశేషమునకును పేరు. A year; a ray of light.

(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కా) విరోచనాః । Fire.

విరోచనః॥పు॥ఇది, చన్ద్ర=చంద్రునికిని, అగ్ని=అగ్నికిని, అర్కః=సూర్యునికిని పేరు. Moon; sun.

(క్లేశే౽పి వృజినో) Distress.

వృజినః॥వి॥ క్లేశే=వెంట్రుకలకును, (అపి)॥న॥పాపమునకును, ॥పు॥ క్లేశమునకును. Hair; sin.

విశ్వకర్మా(ర్క సురశిల్పినోః)॥ The sun.

విశ్వకర్మా॥ న్,పు॥ అర్క=సూర్యునికిని, సురశిల్పినోః = దేవశిల్పికిని. Architect of the gods.

ఆత్మా (యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మ వర్ష్మ చ)। Natural disposition.

ఆత్మా॥న్, పు॥ యత్నః=యత్నమునకును, ధృతిః=ధైర్యమునకును, బుద్ధిః=బుద్ధికిని, స్వభావః=స్వభావమునకును, బ్రహ్మ=పరమాత్మకును, వర్ష్మ=దేహమునకును, (చ) జీవునికిని. Care; firmness; intellect; body; the supreme Brahma; sentient soul.

(శక్ర ఘాతుక మత్తేభ వర్షుకాబ్దా)ఘనాఘనాః॥ ౨౭౯॥

ఘనాఘనః॥ శక్ర=దేవేంద్రునికిని, ఘాతుక=చంపుస్వభావముగల, మత్తేభ=మదపుటేనుఁగునకును, వర్షుకాబ్దాః = వర్షించు మేఘమునకును పేరు. Indra; a vicious elephant; a rainy cloud.

అభిమానో౽(ర్థాదిదర్పే౽జ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః)। Request; killing.

అభిమానః॥పు॥ అర్థాది=ధనాదులచేత వచ్చిన, దర్పే=గర్వమునకును, అజ్ఞానే=అజ్ఞానమునకును, ప్రణయ=ప్రార్థనకును, హింసయోః = హింసకును Pride of wealth &c.; ignorance; affection.

ఘనో (మేఘే మూర్తిగుణే త్రిషు మూర్తే

ఘనః॥పు॥ఇది, మేఘే=మేఘమునకును, మూర్తిగుణే=కాఠిన్యమునకును పేరు, మూర్తే=కఠినమైన

నిరన్తరే)॥ ౨౭౭॥
A cloud ; solidity ; solid ; anvil ; cymbal.

వస్తువునకును, నిరన్తరే=దట్టమైన వస్తువునకును పేరైనపుం॥త్రి॥ ఇది లోహముద్గరము స్తాకాంస్యతాళాదులకును పేరు. Uniformly extended.

ఇన(స్సూర్యే ప్రభౌ)

ఇనః॥పు॥ఇది, సూర్యే=సూర్యునికిని, ప్రభౌ=ప్రభువునకును పేరు. The sun ; a king.

రాజా (మృగాఙ్కే-క్షత్రియేనృపే) । Moon ; a soldier by tribe.

రాజాన్, పు॥ ఇది, మృగాఙ్కే=చంద్రునికిని, క్షత్రియే=క్షత్రియజాతివానికిని, నృపే=భూమినేలువానికిని ప్రభువునకును పేరు. A king.

వాణిన్యౌ.(నర్తకీ దూత్యౌ) A woman intoxicated.

వాణినీ॥సీ॥ ఇది, నర్తకీ=నాట్యమాడు స్త్రీకిని, దూత్యౌ=దూతికా స్త్రీకిని పేరు. ఇచట "మత్తావిదగ్ధేవాణిన్యౌ" అనిపాఠముగలదు. A dancing girl.

(స్రవన్త్యా మపి) వాహినీ॥ ౨౭౮

వాహినీ॥ సీ॥ ఇది, స్రవన్త్యామ్=నదికిని, (అపి) సేనావిశేషమునకును పేరు. River; an army.

హ్లాదిన్యౌ (వజ్రతటితౌ) Lightning.

హ్లాదినీ॥సీ॥ఇది, వజ్ర=వజ్రాయుధమునకును, తటితౌ=మెఱుపునకును పేరు. The thunderbolt.

(వన్దాయామపి) కామినీ। A loving woman.

కామినీ॥సీ॥ ఇది, వన్దాయామ్=బదనికకును, (అపి) విలాసినియైన స్త్రీకిని పేరు. A climbing plant.

(త్వగ్దేహయోరపి) తను The skin; body; thin; small.

తనుః॥ సీ॥ ఇది, త్వక్ = తోలునకును, దేహయోః=దేహమునకును పేరు, (అపి)అల్పమైన దానికిని, సన్నమైన దానికిని పేరైనపుం॥త్రి॥

సూనా౽(ధోజిహ్వా కాఽపి చ)॥ The uvula.

సూనా॥సీ॥ఇది,అధోజిహ్వికాఽపిచ=కొండనాలుకకును,(అపి)వధస్థానమునకును.place of execution.

క్రతు విస్తారయో ర్ వితానం (త్రిషుతుచ్ఛకే।మన్దే)౽ Dull.

వితానమ్॥క్రతుః=యజ్ఞమునకును,విస్తారయోః=విస్తారమునకును,॥త్రి॥ తుచ్ఛకే=రిక్తమైనదానికిని, మన్దే=మందునికిని.A sacrifice; expansion; empty.

థ కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమన్త్రణే) ॥ ౨౭౯॥ an invitation.

కేతనమ్॥న॥ఇది, కృత్యే= చేయదగిన దానికిని, కేతౌ=టెక్కెమునకును, ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణము చేయుటకును పేరు. An indispensable act; a standard or symbol.

(వేద స్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మా (విప్రః ప్రజాపతిః)। Devotion; Brahmin; the creator.

బ్రహ్మ॥న్॥ఇది, వేదః=వేదమునకును, తత్త్వమ్=పరమాత్మకును, తపః=తపస్సునకును పేరైనపుడు॥ న॥, విప్రః=బ్రాహ్మణునికిని, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మదేవునికి పేరైనపుడు॥పు॥ Holy writ; The supreme being.

(ఉత్సాహనే చ హింసాయాం సూచనే చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౦॥ Manifestation.

గన్ధనమ్॥న॥ఇది, ఉత్సాహనే=ఉత్సాహమునకును, హింసాయామ్ = హింసించుటకును, సూచనే=ఎఱిఁగించుటకును పేరు. (అపి) ప్రకాశమునకును పేరు. Perseverance; destruction; hint.

ఆతఞ్చనం(ప్రతీవాప జవనాప్యాయనార్థకమ్)।Causing to curdle; calcining; speed; gratifying.

ఆతఞ్చనమ్॥న॥ఇది, ప్రతీవాప=ప్రతివాపమునకును, జవన=వేగమునకును, ఆప్యాయనార్థకమ్=తృప్తిచేయుటకును. ప్రతీవాపమనఁగరఁగిన బంగారు మొదలైన దానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట, పాలుతోడుపెట్టుట యనికొందఱు.

వ్యఞ్జనం (లాఞ్ఛనే శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవేష్వపి)॥ ౨౭౧॥ Private part of male or female.

వ్యఞ్జనమ్॥న॥ ఇది, లాఞ్ఛనే=గుఱుతునకును, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు=గడ్డము మీసాలకును, తిమ్మనమునకును, స్త్రీపురుషుల గుహ్యావయవములకును, (అపి) కకారాది వర్ణములకును పేరు. A mark; beard; condiment; a consonant.

(స్యా)త్కౌలీనం (లోకవాదే యుద్ధే పశ్వహిపక్షిణామ్)। Rumour;

కౌలీనమ్॥న॥ఇది, లోకవాదే=లోకాపవాదమునకును, పశ్వహిపక్షిణామ్=పశుసర్పపక్షులయొక్క, యుద్ధే=యుద్ధమునకును పేరు. Combat of animals.

స్యాదుద్యానం(నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే)॥a garden; purpose.

ఉద్యానమ్॥న॥ఇది, నిస్సరణే=గృహాదుల నుండి వెడలుటకును, వనభేదే=శృంగారపుతోటకును, ప్రయోజనే=ప్రయోజనమునకును. Going forth;

(అవకాశే స్థితౌ) స్థానం

స్థానమ్॥న॥ఇది, అవకాశే=తావునకును, స్థితౌ=ఉనికికిని పేరు. Place; stay; leisure.

(క్రీడాదావపి) దేవనమ్। Emulation; splendour; praise; business; mo-

దేవనమ్॥ న॥ ఇది, క్రీడాదౌ=క్రీడకును, ఆది శబ్దమువలన విజిగీషా వ్యవహార ద్యుతి స్తుతి మోద మద స్వప్న కాంతి గతులకును, (అపి) విలాపము

tion; grief; gambling.

ఉత్థానం (పౌరుషేతన్త్రే సన్నివిష్టోద్గమేఽపిచ)॥ ౨౨౪॥

Joy; evacuating (by stool &c.,)

వ్యుత్థానం(ప్రతిరోధేచవిరోధాచరణేఽపిచ

Turning away; independent action.

(మారణే మృతసంస్కారేగతౌద్రవ్యేఽర్థదాపనే॥ ౨౨౫॥ నిర్వర్తనోప కరణాను వ్రజ్యాసు చ సాధనమ్।

Killing; obsequies; motion; substance; wealth; means; following; the penis; an army;

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానే న్యాసార్పణేఽపిచ)॥ ౨౨౬॥

Delivery of a deposit;

వ్యసనం(విపది భ్రంశే దోషే కామజకోపజే)।

Vice; calamity; fall.

పక్ష్మ (అక్షిలోమ్ని కిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశే ఽప్యణీయసి)॥ Filament

నకును, జూదమునకును పేరు. Sport or play.

ఉత్థానమ్॥న॥ ఇది, పౌరుషే=పురుషప్రయత్నమునకును, తన్త్రే=సైన్యమునకును, సన్నివిష్టోద్గమే=కూర్చున్నవాఁడు లేచుటకును, (అపి)మలోత్సర్గమునకును,హర్షమునకును పేరు. Manly exertion; an army; getting up.

వ్యుత్థానమ్॥ న॥ ప్రతిరోధేచ = అడ్డపెట్టుటకును,విరోధాచరణే=ప్రతికూలము చేయుటకును, (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యమునకును, సమాధిమానుటకును పేరు. Abstract meditation; opposition.

సాధనమ్॥న॥ఇది, మారణే=చంపుటకును,మృతసంస్కారే=మృతునిసంస్కరించుటకును [వ]వసనాభి మొదలయిన దానివిషముపోఁగొట్టుటకును, గతౌ = గమనమునకును, ద్రవ్యే = వస్తువునకును, అర్థదాపనే=అప్పుపుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించుటకును, నిర్వర్తన=సాధించుటకును, ఉపకరణ=ఉపాయమునకును, అనువ్రజ్యాసు=వెంటఁబోవుటకు,(చ)సైన్యమునకు, మేఢ్రమునకును. Enforcement of the payment of debt; accomplishing.

నిర్యాతనమ్॥ న॥ ఇది, వైరశుద్ధౌ=పగసాధించుటకును, దానే=దానమునకును, న్యాసార్పణే=దాఁచఁబెట్టినది తిరుగనిచ్చుటకును, (అపి)అప్పుతీర్చుటకును. Payment of a debt;revenge; gift.

వ్యసనమ్॥న॥ఇది, విపది=ఆపదకును, భ్రంశే=పడుటకును, కామజకోపజేదోషే=కామక్రోధములవలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిసప్తవ్యసనములకును పేరు.

పక్ష్మ॥న్,న॥ఇది, అక్షిలోమ్ని=ఱెప్పవెండ్రుకలకును, కిఞ్జల్కే=ఆకరుపువ్వులకును,తన్త్వాద్యంశే=సూక్ష్మమైననూలు మొదలైన దానితునుకలకును,

of a flower; a wing.
(అవి) పక్ష్ములలోను పునుసకు. a short thread; eyelash.

(తిథిభేదే క్షణే) పర్వ
Festival; a knot or joint; a chapter.
పర్వ॥న్,న॥ ఇది, తిథిభేదే=పున్నమ మొదలైన పర్వతిథులకును, క్షణే=ఉత్సవమునకును. ఇదిగాక పున్నమ సాహస్యమునందికని, కణుపునకును, ప్రస్తావమునకును. The full and change of the moon.

వర్త్మ (నేత్రచ్ఛదే ఽధ్వని)।
వర్త్మ॥న్, న॥ ఇది, నేత్రచ్ఛదే = ఱెప్పకును, అధ్వని= తెరువునకును పేరు. Eyelid; a road.

(అకార్యగుహ్యే) కౌపీనే
An unfit act.
కౌపీనమ్॥ న॥ ఇది, అకార్య=చేయరానిపనికిని, గుహ్యే=గుహ్యమునకును [వ] గోచికిని పేరు. Privy part; or covering of it.

మైథునం (సఙ్గతౌ రతౌ)॥ ౨౨౮॥
మైథునమ్॥ న॥ ఇది, సంగతౌ=సంబంధమునకును, రతౌ=సురతమునకును పేరు. Union; copulation.

ప్రధానం(పరమాత్మా ధీః)
Minister; chief.
ప్రధానమ్॥న॥ ఇది, పరమాత్మా = పరమాత్మకును, ధీః=బుద్ధికిని, ప్రకృతికిని, ప్రధానికిని, ముఖ్యునికిని పేరు. The supreme soul; nature; intellect.

ప్రజ్ఞానం(బుద్ధిచిహ్నయోః)।
ప్రజ్ఞానమ్॥న॥ ఇది, బుద్ధి = బుద్ధికిని, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు. Knowledge; token.

ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః) A fruit.
ప్రసూనమ్॥ న॥ ఇది, పుష్ప=పుష్పమునకును, ఫలయోః=ఫలమునకును పేరు. A blossom.

నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౨౯॥
నిధనమ్॥ న॥ ఇది, కుల=కులమునకును, నాశయోః=నాశమునకును పేరు. A family; death.

క్రన్దనే (రోదనాహ్వానే)
క్రన్దనమ్॥ న॥ ఇది, రోదన = ఏడ్పునకును, ఆహ్వానే=పిలుచుటకును పేరు. Weeping; a calling.

వర్ష్మ (దేహప్రమాణయోః)।
వర్ష్మ॥న్,న॥ఇది, దేహ=దేహమునకును, ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు. Body; measure.

(గృహదేహత్విట్ప్రభావా) ధామాన్యథ
Dignity or majesty.
ధామ॥న్,న॥ ఇది, గృహ=గృహమునకును, దేహ=దేహమునకును, త్విట్=కాంతికిని, ప్రభావాః= ప్రభావమునకును పేరు. A house; body; light.

(థ)చతుష్పథే॥ ౨౩౦॥
సంస్థానమ్॥న॥ఇది, చతుష్పథే=నాలుగు తెరు

సన్నివేశేచ) సంస్థానం Meeting of four roads; form; death; an open place near a town.

ఫులుగూడిన దిక్కునకును, సన్నివేశే=సన్నివేశము నకును,(చ)అక్కృతికిని, మరణమునకును. సన్నివేశమనఁగా అవయవ సంచనావిశేషమనినొందఱు, ఊరు చుట్టునుండు బయలనికొందఱు. Configuration.

లక్ష్మ (చిహ్నప్రధాన యోః)। Chief.

లక్ష్మన్, న॥ ఇది, చిహ్నే = గురుతునకును, ప్రధానయోః=ప్రధానమునకును పేరు. Token.

ఆచ్ఛాదనే సంపిధాన మపవారణ మిత్యపి)॥ ౨౫౦॥

ఆచ్ఛాదనమ్। న॥ ఇది, సంపిధానమ్ = వస్త్రమునకును, అపవారణమ్ = కప్పుటకును పేరు. Covering; clothing; concealment.

ఆరాధనం (సాధనే స్యా దవాప్తౌ తోషణేఽపిచ, Gratifying.

ఆరాధనమ్: ఇది, సాధనే = సిద్ధించుటకును, అవాప్తౌ=ప్రాప్తికిని, తోషణే = సంతోషించుట కును పేరు. Accomplishment; attainment.

అధిష్ఠానం (చక్రపుర ప్రభావాధ్యాసనే ష్వపి)॥ ౨౫౧॥ Approach

అధిష్ఠానమ్। న॥ ఇది, చక్ర=బండికంటికిని, పుర=పట్టణమునకును, ప్రభావ=ప్రభావమునకును, అధ్యాసనేషు+అపి=ఆక్రమించుట. Wheel; a town; dignity.

రత్నం (స్వజాతిశ్రేష్ఠేఽపి) A gem.

రత్నమ్॥ న॥ ఇది, స్వజాతిశ్రేష్ఠే=స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమునుయిన దానికిని, (అపి) వజ్రము మొదలైన మణులకును పేరు. Excellent of its kind.

వనే (సలిలకాననే)।

వనమ్। న॥ ఇది, సలిల=ఉదకమునకును, కాననే= అడవికిని పేరు. Water; forest.

తలినం (విరలేస్తోకే) Thin, separate; clear.

తలినమ్॥ త్రి॥ ఇది, విరలే=పలుచనిదానికిని, [వ] విర్మలమైనదానికిని, స్తోకే=ఇంచుకంతకును. Small.

(వాచ్యలిఙ్గాస్తథోత్తరే)॥ ౨౫౩॥

ఉత్తరే=ముందుఁజెప్పఁగల నాంతశబ్దములు, తథా=ఆతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిఙ్గాః= విశేష్యలింగములు.

సమానా (స్సత్సమైకే ష్వపి)

సమానః॥ త్రి॥ ఇది, సత్=సజ్జనునికిని, సమ= సదృశమయిన దానికిని, ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువు నకును పేరు. Virtuous; similar; same.

పిశునౌ(ఖలసూచకౌ)।

పిశునః॥ త్రి॥ ఇది, ఖల=దుర్జనునికిని, సూచకౌ=

కొండెకానికిని పేరు. Wicked; tale-bearer.

హీనన్యూనా (వూనగర్హ్యౌ) Deficient.

హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥ ఈ రెండును, ఊనః=తక్కువైనదానికిని, గర్హ్యః=నిందింపఁబడినదానికిని. Blamable.

(వేగిశూరౌ)తరస్వినౌ॥ ౨౮॥

తరస్వీ॥న్, త్రి॥ఇది, వేగి = వేగముగలవానికిని, శూరౌ=బలవంతునికిని పేరు. Swift; valiant.

అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽరిగ్రస్త వ్యాపద్గతావపి)। Fugitive.

అభిపన్నః॥ త్రి॥ఇది, అపరాద్ధః=అపరాధముచేసినవానికిని, అరిగ్రస్తః = శత్రువుచేతఁ బట్టుపడినవానికిని, వ్యాపద్గతావపి=ఆపదఁబొందినవానికిని పేరు. Guilty; subdued; involved in calamity.

→ ఇతి నాన్తాః. ←

నాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కలాపో (భూషణేబర్హే తూణీరే సంహతావపి)॥ ౨౯॥

కలాపః॥ పు॥ ఇది, భూషణే = తొడవునకును, బర్హే = నెమలిపురికిని, తూణీరే = అమ్ములపొదికిని, సంహతావపి = సమూహమునకును పేరు. An ornament; peacock's tail; a quiver; multitude.

(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ)। Sowing around; standing water.

పరీవాపః॥పు॥ఇది, పరిచ్ఛదే=గుడారము మొదలయిన వానికిని, పర్యుప్తౌ= నెదపెట్టుటకును, సలిలస్థితౌ = నీళ్లు నిలుచుటకును [ప] నీళ్లయునికిపట్టునకును పేరు. పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు. A piece of water; retinue; furniture.

(గోధుగ్గోష్ఠపతీ)గోపో The head of a cowpen; a herdsman; a king.

గోపః॥ పు॥ ఇది, గోధుక్=గొల్లవానికిని, గోష్ఠపతీ=ఆవులనేలువానికిని[ప]రాజునకును, అనేకగ్రామాధికారికిని. superintendent of a district.

(హరవిష్ణూ)వృషాకపీ॥ ౩౦॥

వృషాకపిః॥పు॥ఇది,హర=శివునికిని,విష్ణూ=విష్ణువునకును [ప] అగ్నికిని, ఇంద్రునికిని పేరు.

బాష్ప(ఊష్మాశ్రు)

బాష్పః॥పు॥ఇది, ఊష్మ=ఆవిరికిని, అశ్రు=కన్నీళ్లకును పేరు. Vapour; a tear.

కశిపు(స్త్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయమ్)। Food; clothing.

కశిపుః॥ పు॥ ఇది, అన్నమ్=అన్నమునకును, ఆచ్ఛాదనమ్=వస్త్రమునకును, ద్వయం=ఈ రెంటికిని పేరు. Food and clothing.

తల్పం(శయ్యాట్టదా రేషు)

తల్పమ్॥న॥ [ప] ॥పు॥ఇది, శయ్యా=పాన్పున కును, అట్ట = అట్టళ్ళకును, దారేషు= పెండ్లాము నకును పేరు. A bed; an upper story; a wife.

(స్తమ్బేఽపి) విటపోఽ (స్త్రియామ్)॥ ౨౦౭

విటపః॥ పు॥ ఇది, స్తమ్బే=కసవుగంటకును, (అపి) చిగురునకును పేరు. A cluster; a sprout; a branch.

ప్రస్తరూప సురూపా భిరూపా (బుధమనోజ్ఞ యోః॥ భేద్యలిఙ్గాఅమీ॥

ప్రస్తరూపః-సురూపః-అభిరూపః త్రి॥ ఈ 3 ను,బుధ=విద్వాంసునికిని, మనోజ్ఞయోః= ఒప్పెడి వానికిని పేరు. Learned; pleasing.

(కూర్మ్యాం వీణాభేదేఽపి) కచ్ఛపీ॥ A lute.

కచ్ఛపీ॥ స్త్రీ॥ కూర్మ్యాం=ఆఁడుతాఁబేటికిని, వీణాభే దే=సరస్వతివీణకును పేరు. A female turtle.

ఇతి పాన్తాః.

పాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[(రవర్ణే పుంసి) రేఫ (స్స్యాత్ కుత్సితే వా చ్యలిఙ్గకః)]

రేఫః॥ ఇది, రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥, కుత్సితే=కుత్సితునికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥. The letter R; vile.

ఇతి ఫాన్తాః.

ఫాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అన్తరాభవసత్త్వేఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే)॥ A horse; a celestial musician.

గన్ధర్వః॥పు॥ఇది, అన్తరాభవసత్త్వే=అంతర పిశాచమునకును, అశ్వే=గుఱ్ఱమునకును, దివ్యగా యనే=దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వావసువు మొదలయినవారికిని పేరు. The soul after death and previous to its being born again.

కమ్బు(ర్నా వలయే శఙ్ఖే) A ring.

కమ్బుః॥పు॥ ఇది, వలయే=కడియమునకును,శఙ్ఖే శంఖమునకును పేరు. A conch or shell.

ద్విజిహ్వౌ (సర్పసూచకౌ)॥ A serpent.

ద్విజిహ్వః॥పు॥ఇది, సర్ప=సర్పమునకును,సూ చకౌ= కొండెగానికిని పేరు. An informer.

పూర్వో (ఽన్యలిఙ్గః ప్రాగాహ పుం బహుత్వే ఽపి పూర్వజాన్)॥ Eastern; prior; forefather.

పూర్వః॥ఇది, ప్రాక్ = పూర్వదిక్కునందు వస్తువునకును, పూర్వకాలమునందుండు వస్తువు నకును పేరు.అపుడువిశేష్యలింగము,పూర్వజాన్ ఆహ=పూర్వులయిన పితృపితామహాదులకు పేరై నపుడు, పుంబహుత్వేఽపి=పుంలింగబహువచన

ములయందున ర్తించును. గంధర్వద్విజహస్త్యశ్వపూర్వశబ్దములు 'నభయోరగభేద' మనుటచేత నీభాగ తనములయందుఁ జెప్పఁబడియెను.

ఇతి భాన్తాః.

భాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కుమ్భౌ ఘటేభమూర్ధాంశౌ

కుమ్భః॥ పు॥ ఘట = కడవకును, ఇభమూర్ధాంశౌ=ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకును పేరు. A jar; frontal globe of an elephant's head.

డిమ్భౌ తు శిశుబాలిశౌ॥ ౨౯౦॥

డిమ్భః॥పు॥ఇది, శిశు=శిశువునకును, బాలిశౌ=మూర్ఖునికిని పేరు. A child; an ignorant man.

స్తమ్భౌ స్థూణాజడీభావౌ Insensibility.

స్తమ్భః॥పు॥ఇది, స్థూణా=కంబమునకును, జడీభావౌ=స్రుక్కపడియుండుటకును పేరు. Pillar.

శమ్భూ బ్రహ్మత్రిలోచనౌ।

శమ్భుః॥పు॥ఇది, బ్రహ్మ=బ్రహ్మకును, త్రిలోచనౌ=శివునికిని పేరు. Brahma; Siva.

కుక్షిభ్రూణార్భకా గర్భాః

గర్భః॥పు॥ ఇది, కుక్షి=కడుపునకును, భ్రూణ=కడుపులోని శిశువునకును, అర్భక=బాలునికిని పేరు. The belly; A fœtus; a child.

విస్రమ్భః ప్రణయేఽపి చ॥ ౨౯౧ Amorous solicitation.

విస్రమ్భః॥పు॥ ప్రణయే చ=పరిచయమునకును, (అపి) క్రీడాకలహమునకును, విశ్వాసమునకును. Acquaintance; playful dispute; confidence.

(స్యాద్భేర్యాం) దున్దుభిః (పుంసి స్యాదక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్)।

దున్దుభిః॥ ఇది, భేర్యామ్= భేరికి పేరయినపుడు ॥పు॥, అక్షే=పాచికలయందుండు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, అక్షమనఁగా పాచికలని కొందరు. A large drum; a die; a stake at play.

(స్యాన్మహారజనే క్లీబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్)॥ ౨౯౨॥

కుసుమ్భమ్॥ ఇది, మహారజనే=కుసుంబపుష్పమునకు పేరయినపుడు ॥న॥, కరకే=కమండలమునకు పేరయినపుడు॥పు॥ Safflower; a water-pot.

(క్షత్త్రియేఽపి చ) నాభి (ర్నా) Nave of a wheel; musk.

నాభిః॥పు॥క్షత్త్రియే చ=క్షత్త్రియునికిని,(అపి) విజిగీషుఁడయిన రాజునకును, ॥ప్ర॥ బొడ్డునకును. ॥స్త్రీ॥బండికంటిని నడిమికిని, ప్రధానమునకును, కస్తూ

రికని పేరు. An emperor; navel; chief point;

సురభి (ర్గవి చ స్త్రియామ్)॥ fragrant; pleasing.

సురభిః॥స్త్రీ॥, గవి=ఆవునకును, (చ), ॥పు॥ వసంత ఋతువునకును, ॥త్రి॥ మంచిపరిమళముగల దానికిని మనోహరమైన దానికిని పేరు. A cow; spring.

సభా (సంసది సభ్యే చ) one of a company; a gambling-house.

సభా॥స్త్రీ॥ సంసది=ఆస్థానమునకును, సభ్యే= సామాజికునికిని, (చ) సమూహమునకును, ద్యూతమందిరమునకును పేరు. A hall; an assembly.

(త్రిష్వధ్యక్షే౽పి) వల్లభః॥ Beloved.

వల్లభః॥త్రి॥ ఇది, అధ్యక్షే=అధ్యక్షునికిని, (అపి) ప్రియమయిన దానికిని పేరు. A superintendent.

॥ఇతి భాన్తాః॥

భాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కిరణప్రగ్రహౌ) రశ్మి A rein.

రశ్మిః॥పు॥ఇది, కిరణ= కిరణమునకును, ప్రగ్రహౌ=పగ్గమునకును పేరు. A ray of light.

(కపిభేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ।

ప్లవఙ్గమః॥పు॥ ఇది, కపి=కోఁతికిని, భేకౌ = కప్పకును పేరు. An ape; a frog.

(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ

కామః॥పు॥ఇది, ఇచ్ఛా = ఇచ్ఛకును, మనోభవౌ=మన్మథునికిని పేరు. మిక్కిలి యనునర్థమున॥న॥ Desire; Cupid; much.

(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమౌ॥ ౨౯౪॥

పరాక్రమః॥పు॥ఇది, శౌర్య= సామర్థ్యమునకును, ఉద్యోగౌ=చేయవలయుపనులం బ్రారంభించుటకును పేరు. Power; valour; exertion.

ధర్మాః (పుణ్య యమ న్యాయ స్వభావాచార సోమపాః)। Nature; usage; a sacrifice.

ధర్మః॥పు॥ఇది, పుణ్య=పుణ్యమునకును, యమ=యమునికిని, న్యాయ = నీతికిని, స్వభావ = స్వభావమునకును, ఆచార=ఆచారమునకును, సోమపాః = సోమయాజికిని [వ] యజ్ఞమునకును పేరు. Moral and religious merit; Yama; propriety.

(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధాచా) ప్యుపక్రమః॥ ౨౯౫॥ Commencement;

ఉపక్రమః॥పు॥ఇది, ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః= ఉపాయము నెఱిఁగి యారంభించుటకును, ఉపధా చ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుటకును, (అపి) ఇది మొదలని చెప్పుటకును పేరు. Deliberate

test of honesty. | undertaking with knowledge of means.

(వణిక్పథః పురం వేదో) నిగమో

నిగమః ॥పు॥ ఇది, వణిక్పథః = అంగడివీధికని, పురమ్ = పట్టణమునకును, వేదః = వేదమునకును పేరు. A market; a town; Holy writ.

(నాగరో వణిక్)॥ నైగమౌ ద్వౌ A trader.

నైగమః॥పు॥ఇది, నాగరః = పట్టణమునందుండువానికని, వణిక్=వర్తకునికని పేరు. A citizen.

(బలే) రామో (నీల చారుసితే త్రిషు)॥ -అ-ఇ-॥ white.

రామః॥పు॥బలే = బలభద్రునికని, ॥త్రి॥ నీల= నల్లనివానికని, చారు = ఒప్పెడివానికని, సితే= తెల్లనివానికని పేరు. Balarama; black; pleasing.

(శబ్దాది పూర్వో బృన్దే ఽపి) గ్రామః

గ్రామః॥పు॥ఇది,శబ్ద=శబ్దము,ఆది= మొదలయినశబ్దములు, పూర్వః = పూర్వమందుండునట్టి, బృన్దే=సమూహమునకు పేరు. 'శబ్దగ్రామః-గుణగ్రామః' అని. (అపి) ఊరికని, స్వరసమూహమునకును పేరు. A multitude; a village. A octave in music.

(క్రాన్తౌ చ) విక్రమః। A stride; valour.

విక్రమః॥పు॥ఇది, క్రాన్తౌ=అక్రమించుటకును, (చ) పరాక్రమమునకును పేరు. overcoming;

[స్తోమః (స్తోత్రే ఽధ్వరే బృన్దే)

స్తోమః॥పు॥ఇది, స్తోత్రే=స్తోత్రమునకును, అధ్వరే=యాగమునకును, బృన్దే = సమూహమునకును పేరు. Praise; a sacrifice; an assembly.

జిహ్మః (కుటిలే ఽలసే)

జిహ్మః॥పు॥కుటిలే=వంకరయైనవానికిని,అలసే= మందమయినవానికిని పేరు. Crooked; slow, lazy.

గుల్మా (రుక్ స్తమ్బ సేనాశ్చ). Body of troops consisting of 9 platoons.

గుల్మః॥పు॥ఇది, రుక్ = గుల్మరోగమునకును, స్తమ్బః=పొదకును, సేనాః= సేనావిశేషమునకును పేరు. A disease of the spleen; a bush.

జామిః (స్వసృకులస్త్రియోః)॥ -అ-ఇ॥ A chaste woman;

జామిః[పా]యామిః॥స్త్రీ॥ఇది, స్వసృ=తోడఁబుట్టినవానికిని, కులస్త్రియోః=కులస్త్రీకని పేరు. జామి॥అవ్య॥-ఆలస్యము పేరందురు. A sister.

(క్షితిక్షాన్త్యోః) క్షమా (యుక్తే) క్షమం (శ

క్షమా॥స్త్రీ॥ క్షితి=భూమికని, క్షాన్త్యోః = ఓర్పునకును, ॥న॥యుక్తే = ఉచితమయిన వానికిని,

క్తే హితే (త్రిషు)।

॥త్రి॥ శక్తే=సమర్థునికిని, హితే=హితునికని పేరు. The earth; patience; fitness; able; benevolent.

(త్రిషు) శ్యామా (హరిత్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబా నిశా)॥ ౨౯౮॥

శ్యామః॥త్రి॥హరిత్=పచ్చనిదానికిని,కృష్ణౌ=నల్లనిదానికని, శ్యామా॥స్త్రీ॥శారిబా=సుగంధపాలకును, నిశా=రాత్రికిని పేరు. green; black; night; convolvulus argenteus.

లలామం (పుచ్ఛపుణ్డ్రాశ్వభూషా ప్రాధాన్యకేతుషు)।

a horse; a mark on the forehead of a horse.

లలామమ్[న]లలామ॥న్, న॥ఇది,పుచ్ఛ=తోఁకకును,పుణ్డ్ర=తిలకమునకును,అశ్వభూషా = గుఱ్ఱముయొక్క యాభరణమునకును [న] అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును, భూషా=ఆభరణమునకును,ప్రాధాన్య=ప్రధానముయొక్క దానికిని, కేతుషు= టెక్కెమునకును పేరు. A tail; an ornament; chief; flag.

సూక్ష్మమధ్యాత్మమప్యా

The supreme soul.

సూక్ష్మమ్॥త్రి॥ అధ్యాత్మమ్ = పరమాత్మకును, (అపి) స్వల్పమైనదానికిని పేరు. An atom.

(ఆద్యే ప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు) ౨౯౯॥

ప్రథమమ్॥త్రి॥ ఇది, ఆద్యే=మొదటిదానికిని, ప్రధానే=ముఖ్యమయినదానికిని పేరు. First; Chief.

వామౌ (వల్గుప్రతీపౌ ద్వౌ) Pleasing; reverse.

వామః॥త్రి॥ఇది, వల్గు=మనోహరమయినదానికిని,ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయినదానికిని పేరు.

అధమౌ(న్యూనకుత్సితౌ)। Vile.

అధమః॥త్రి॥ఇది, న్యూన=కొదువైన దానికని, కుత్సితౌ=నిందింపఁబడినదానికిని పేరు. Low.

(జీర్ణం చ పరిభుక్తం చ) యాతయామ (మిదం ద్వయమ్)॥ ౩౦౦॥

యాతయామమ్॥త్రి॥ ఇది,జీర్ణం చ= చివికినదానికని, పరిభుక్తం చ=అనుభవింపఁబడిన దానికిని పేరు. Old; used.

ఇతి మాన్తాః.

మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురఙ్గగరుడౌ) తార్క్ష్యౌ

తార్క్ష్యః॥పు॥ఇది, తురంగ = గుఱ్ఱమునకును, గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు. A horse; Garuda.

(నిలయాపచయౌ) క్షయౌ।

క్షయః॥పు॥ఇది,నిలయ=ఇంటికిని,అపచయౌ=నాశమునకును పేరు. A house; destruction.

శ్వశుర్యౌ (దేవరశ్యా

శ్వశుర్యః॥పు॥ఇది, దేవర=మగనితోఁడఁబుట్టిన

తౌ)	వానికని, శ్యాలో=ఆలితోఁడఁబుట్టినవానికనిపేరు. Husband's brother; wife's brother.
భ్రాతృవ్యౌ (భ్రాతృ	భ్రాతృవ్యః॥పు॥ ఇది, భ్రాతృజ=తోఁడఁబుట్టినవానికొడుకునకును, ద్విషి = పగవానికనిపేరు. Brother's son; an enemy.
జద్విషో॥ పర్జన్యౌ(రసద భ్దేన్ద్రౌ) A thunder-cloud	పర్జన్యః॥పు॥ఇది, రసత్=ఉఱుము మెన్న, అబ్దః=మేఘమునకును, ఇన్ద్రౌ=ఇంద్రునకనిపేరు. Indra.
స్యా(దర్యః) స్వామివై శ్యయోః) ।	అర్యః॥పు॥ఇది, స్వామి=ప్రభువునకును, వైశ్యయోః= వైశ్యునకని పేరు. Master; Vysia.
తిష్యః (పుష్యే కలి యుగే)	తిష్యః॥పు॥ఇది, పుష్యే=పుష్యనక్షత్రమునకును, కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.
పర్యాయో (ఽవసరే క్రమే) ॥ succession.	పర్యాయః॥పు॥ఇది, అవసరే - అవసరమునకును, క్రమే=వరుసనకును పేరు. Opportunity.
ప్రత్యయో (ఽధీనశపథ జ్ఞానవిశ్వాస హేతుషు । రన్ధ్రే శబ్దే) oath; knowledge; trust; cause; a hole; an affix.	ప్రత్యయః॥పు॥ ఇది, అధీన= అధీనమునకును, శపథ=శపథమునకును, జ్ఞాన= తెలివికని, విశ్వాస= విశ్వాసమునకును, హేతుషు = హేతువునకును, రన్ధ్రే=అవకాశమునకును, శబ్దే = కృత్తద్ధితములు మొదలగు ప్రత్యయములకును పేరు. subjected.
ఽనుశయో (దీర్ఘద్వేషానుతాపయోః) ౨౦౩॥	అనుశయః॥పు॥ఇది, దీర్ఘద్వేష=దీర్ఘద్వేషమునకును, అనుతాపయోః=పశ్చాత్తాపమునకును పేరు An old enmity; repentence.
స్థూలోచ్చయ (స్త్వసాకల్యే గజానాం మధ్యమే గతే) ।	స్థూలోచ్చయః॥పు॥ఇది, అసాకల్యే=సంపూర్ణముగాకుండుటకును, గజానామ్=ఏనుగులయొక్క, మధ్యమే=నడిమరమయిన, గతే = (తీవ్రమును మందమును కాని) గమనములకును పేరు. An elephant's middle pace; Incompleteness.
సమయో (శ్శపథాఽఽచార కాల సిద్ధాన్త సంవిదః)॥ ౨౦౪॥	సమయః॥పు॥ఇది, శపథ=శపథమునకును, ఆచార=ఆచారమునకును, కాల=కాలమునకును, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, సంవిదః=జ్ఞానమును,

Agreement; hint.

సంకేతము మొదలయినదానికిని పేరు. An oath; usage; time; demonstrated conclusion.

(వ్యసనాన్యశుభం దైవం విపది) త్వనయోఽస్త్రియాః ।

అనయః॥పు॥ ఇది, వ్యసనాని=జూదము మొదలైనవ వ్యసనములకును, అశుభం దైవమ్=పూర్వజన్మమునం జేసిన యశుభకర్మమునకును. విపత్ = ఆపదకును పేరు. Vice; ill fortune; calamity.

అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే దోషే దణ్డేఽప్యథ) punishment; destruction.

అత్యయః॥పు॥ఇది, అతిక్రమే=అతిక్రమించుటకును, కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, దోషే=దోషమునకును, దణ్డే=దండమునకును, (అపి) నాశమునకును పేరు. Transgression; distress; fault.

(థాఽఽపది॥3071॥యుద్ధాయత్యోః) స్సంపరాయః

సంపరాయః॥పు॥ ఇది, ఆపది=ఆపదకును, యుద్ధ=యుద్ధమునకును, ఆయత్యోః=భవిష్యత్కాలమునకును పేరు. Calamity; war; futurity.

పూజ్యస్తు (శ్వశురేఽపిచ)। respectable.

పూజ్యః ॥పు॥ ఇది, శ్వశురే చ=మామకును, (అపి) పూజార్హునికిని పేరు. Father-in-law.

(పశ్చాదవస్థాయిబలం సమవాయశ్చ) సన్నయః॥ multitude.

సన్నయః ॥పు॥ ఇది, పశ్చాత్ అవస్థాయి బలమ్=సేనకు వెనుకనుండుదండుదారిపోవుజనకును, సమవాయః = సమూహమునకును, Rear guard;

(సంఘాతే సన్నివేశేచ) సంస్త్యాయః

A house.

సంస్త్యాయః ॥పు॥ఇది, సంఘాతే = సమూహమునకును, సన్నివేశే=ఊరిచుట్టునుండు బయలునకును,(చ)గృహమునకును. Assemblage; vicinity.

ప్రణయా (స్త్వమీ విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణః) affection.

ప్రణయః ॥పు॥ ఇది, విస్రమ్భ=పరిచయమునకును, యాచ్ఞా=అడుగుటకును, ప్రేమాణః = ప్రేమకును పేరు. Acquaintance; solicitation.

(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రయః॥ Elevation.

సముచ్ఛ్రయః॥పు॥ ఇది, విరోధే = వైరమునకును, (అపి) పొడవునకును పేరు. Enmity.

విషయో (యస్యయో జ్ఞాతస్తత్ర శబ్దాదికేష్వపి) । subject-matter;

విషయః॥పు॥ ఇది, యస్య = ఎవనికి, యః= ఏది, జ్ఞాతః = పరిచయము చేయఁబడునో, తత్ర= దానికిని. శబ్దాదికేషు = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధ

object of sense.

ములకును, (అపి) దేశమునకును పేరు. Country.

(నిర్యాసేఽపి) కషాయో(ఽస్త్రీ)

Infusion; perfume.

కషాయః ॥పు॥ ఇది, నిర్యాసే=కషాయమునకును, (అపి) ఒగరునకును, మైపూతకును పేరు. Astringent taste; smearing.

(సభాయాంచ) ప్రతిశ్రయః॥ ३०८॥

ప్రతిశ్రయః॥పు॥ ఇది, సభాయాం= సభకును, (చ) ఉనికిపట్టునకును, గృహమునకును పేరు. Assembly; refuge; house.

ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే)

Starving oneself to death; similar.

ప్రాయః॥పు॥ ఇది, భూమ్ని = బాహుళ్యమునకును, అన్తగమనే=మరణార్థమై యాహారము లేకయుండుటకును పేరు. ఇదిగాక సమానమునందుత్తరపదమయి సదృశార్థమగును. Frequency.

మన్యు (ర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి)!

మన్యుః॥పు॥ఇది, దైన్యే=దైన్యమునకును, క్రతౌ=యజ్ఞమునకును, క్రుధి=కోపమునకును పేరు. Distress; sacrifice; anger.

(రహస్యోపస్థయో) ర్గుహ్యం

Tortoise.

గుహ్యమ్॥త్రి॥రహస్యే=దాఁచఁదగిన దానికిని, ॥న॥ ఉపస్థయోః = స్త్రీపురుషగుహ్యావయవములకును,॥పు॥ తాఁబేటికిని పేరు. A secret; privy part.

సత్యం (శపథతథ్యయోః)॥ ३०९॥

సత్యమ్॥న॥ శపథ = ఆనకును, ॥త్రి॥ తథ్యయోః=నిజమునకును. యుగభేదలోకభేదములకును పేరనికొందఱు. An oath; truth.

వీర్యం (బలే ప్రభావే చ)

Semen virile.

వీర్యమ్॥న॥ఇది, బలే=సత్త్వమునకును, ప్రభావే=ద్రవ్యశక్తికిని, (చ) రేతస్సునకును, తేజస్సునకును పేరు. Animal strength; dignity; splendour.

ద్రవ్యం(భవ్యే గుణాశ్రయే) । The substratum of qualities; wealth.

ద్రవ్యమ్॥న॥ఇది, భవ్యే = మంచిపదార్థమునకును, గుణాశ్రయే = గుణాశ్రయమైన వస్తువునకును పేరు. భవ్యుఁడనఁగా భాగ్యసంపన్నుఁడనియు యోగ్యుఁడనియు కొందఱు. Right; substance.

ధిష్ణ్యం (స్థానే గృహే భేఽగ్నౌ) Fire.

ధిష్ణ్యమ్॥న॥, స్థానే=తావునకును, గృహే = ఇంటికిని, భే=నక్షత్రమునకును, ॥పు॥అగ్నౌ=అగ్ని

కిని పేరు. A place; a house; an asterism.

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్) ॥ ill fate.

భాగ్యమ్॥న॥ శుభాశుభమ్=శుభమును అశుభమును నైన, కర్మ=కర్మమునకు పేరు. Destiny; good luck;

(కశేరు హేమ్నో)ర్గాఙ్గేయం

గాఙ్గేయమ్ ॥న॥ ఇది, కశేరు = తామరకలువ మొదలయిన దాని కుంపకును, హేమ్నః=బంగారమునకును పేరు. A pignut; gold.

విశల్యా (దన్తికాఽపిచ)।

విశల్యా॥సీ॥ఇది, దన్తికా చ=దంతి చెట్టునకును, (అపి) పాపర చెట్టునకును, తతీగొట్టు చెట్టునకును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్యోః)

వృషాకపాయీ॥ సీ॥ఇది, శ్రీ=లక్ష్మికిని,గౌర్యోః=పార్వతికిని పేరు.

రభిఖ్యా (నామ శోభయోః)॥ ३०॥

అభిఖ్యా॥సీ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునకును, శోభయోః= కాంతికిని పేరు. Name; beauty.

(ఆరమ్భోనిష్కృతిశ్శిక్షా పూజనం సంప్రధారణమ్। ఉపాయః కర్మ చేష్టా చ చికిత్సా చనవ) క్రియాః॥ ३१॥ Instruction; worship; expedient; act; bodily action; remedy; a verb; judicial investigation.

క్రియా॥సీ॥ఇది, ఆరమ్భః=ఉద్యోగమునకును, నిష్కృతిః=ప్రాయశ్చిత్తమునకును, శిక్షా = శిక్షకును, పూజనమ్ = పూజనమునకును, సంప్రధారణమ్=వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును బుట్టించుటలిఖితసాక్ష్యాదులకును, ఉపాయః=ఉపాయమునకును,కర్మ=వ్యాపారమునకును, చేష్టా=బుద్ధిపూర్వక వ్యాపారమునకును, చికిత్సా = చికిత్సకును, నవ=ఈతొమ్మిదింటికిని, (చ) ధాత్వర్థము మొదలయిన దానికిని పేరు. Beginning; atonement.

ఛాయా (సూర్యప్రియా కాన్తిః ప్రతిబిమ్బమనాతపః)।

ఛాయా ॥సీ॥ ఇది, సూర్యప్రియా = సూర్యుని భార్యకును, కాన్తిః = కాంతికిని, ప్రతిబిమ్బమ్ = ప్రతిబింబమునకును, అనాతపః = నీడకును పేరు. Wife of the sun; beauty; reflected image; shade.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం మ

కక్ష్యా ॥సీ॥ ఇది, హర్మ్యాదేః = మేడలు మొదలయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే=అంత

ధ్యేభబన్ధనే) ॥ ३०३॥
Enclosure of an edifice

రు వ్రులకును, కాఞ్చ్యామ్= మొలనూలికిని, మధ్యేభ బన్ధనే= ఏనుఁగునడుమునఁగట్టు మోకునకును. A string of bells; a rope round an elephant's body.

కృత్యా (క్రియా దేవ తయో స్త్రిషు భేద్యే ధ నాదిభిః) ।
Seduced from an alliance.

కృత్యా॥ సీ॥ క్రియా = చేయుటకును, దేవతయోః = దేవతావిశేషమునకును, ॥త్రి॥ ధనాదిభిః= ధనాదులచేత, భేద్యే = లోఁబఱచుకొనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయినవారికిని పేరు. A act; a certain deity.

జన్యం (స్యాజ్జనవాదే ఽపి)
bride's attendant; father; war.

జన్యమ్॥ త్రి॥ జనవాదే= లోకాపవాదమునకును, (అపి) యుద్ధమునకు, ॥పు॥ పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రకును, పెండ్లికొమారితభృత్యాదులకును, తండ్రికిని పేరు. A rumour; Bridegroom's companion.

జఘు (న్యోఽన్త్యేఽధమేఽపిచ)॥ ३०४॥

జఘన్యః॥ త్రి॥ అన్త్యే= వెనుకఁ బుట్టినవానికిని, అధమేచ= అధమునికిని, (అపి) శిశ్నమునకును పేరు. Last; worst; lowest; the penis.

(గర్హ్యాధీనౌ చ) వక్తవ్యౌ Dependent; fit to be said.

వక్తవ్యః ॥ త్రి ॥ ఇది, గర్హ్యే = కుత్సితునికిని, అధీనే= చెప్పినట్టు చేయువానికిని, (చ) పలుకందగిన శబ్దములకును పేరు. Reprehensible.

కల్యౌ (సజ్జ నిరామయౌ) । Healthy.

కల్యః ॥ త్రి ॥ ఇది, సజ్జ= సంపాదింపంబడినదానికిని, నిరామయౌ= రోగము లేనిదానికిని పేరు. Ready

(ఆత్మవాననపేతోఽర్థా) దర్థ్యౌ

అర్థ్యః॥ త్రి॥ ఇది, ఆత్మవాన్= ఎఱుకగలవానికిని, అర్థాత్ = అర్థమువలన, అనపేతః= ఎడఁబాయనివానికిని పేరు. Intelligent; wealthy.

పుణ్యం (తు చార్వపి)॥ ३०५॥

పుణ్యమ్॥ న॥ ఇది, చారు= ఒప్పిడిదానికిని, (అపి) సుకృతమునకును పేరు. Pleasing; a good action.

రూప్యం (ప్రశస్తరూపేఽపి)

రూప్యమ్॥ త్రి॥ ప్రశస్తరూపే= సౌందర్యముగలదానికిని, ॥న॥ ముద్ర వేసినబంగారునకును, వెండికిని పేరు. Beautiful; gold or silver coin.

వదాన్యో (వల్గువాగ

వదాన్యః॥ త్రి॥ ఇది, వల్గువాక్= లెస్సగామా

పి) ।Eloquent;generous. | టలాడువానికిని, (అపి) దాతకును పేరు.

(న్యాయ్యేౕపి) మ ధ్య Middle. | మధ్యః॥త్రి॥, న్యాయ్యే = ఉచితమయినదానికిని,(అపి)॥ప్న॥నడుమునకు పేరు. just; reasonable.

సౌమ్యం తు (సున్దరే సోమదైవతే)॥ ౩౧౬॥ Handsome. | సౌమ్యమ్ ॥త్రి॥ ఇది, సున్దరే = ఒప్పెడుదానికిని, సోమదైవతే=సోముఁడు దేవతగాఁగలహవిస్సూక్తములకును పేరు. Sacred to the moon.

ఇతియాన్తాః. | యాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(నివహావసరౌ) వారౌ Occasion. | వారః॥పు॥ఇది, నివహే= సమూహమునకును, అవసరౌ=అవసరమునకును పేరు. Multitude.

సంస్తరౌ (ప్రస్తరాధ్వరౌ) । | సంస్తరః॥పు॥ఇది,ప్రస్తర= దర్భాదులచేతఁజేయఁబడిన పాన్పునకును,అధ్వరౌ=యజ్ఞమునకును పేరు. A bed of grass or bark; a sacrifice.

గురూ)గీష్పతి పిత్రాద్యౌ) A spiritual teacher; heavy; great. | గురుః॥పు॥, గీష్పతి=బృహస్పతికిని, పిత్రాద్యౌ=తండ్రి మొదలైనపూజ్యులకును, భారవస్తువునకును. Jupiter ; a parent or other venerable relative.

ద్వాపరౌ (యుగసంశయౌ)॥ The third age. | ద్వాపరః॥ పు॥, యుగ = మూఁడవ యుగమునకును,సంశయౌ=సంశయమునకును పేరు. Doubt.

ప్రకారౌ (భేద సాదృశ్యే) | ప్రకారః॥పు॥ఇది, భేద=భేదమునకును, సాదృశ్యే=పోలికకును పేరు. Difference; similitude.

ఆకారౌ(ఇఙ్గితాౕకృతీ) । Hint; expression of the face; form. | ఆకారః ॥పు॥ ఇది,ఇఙ్గిత = అభిప్రాయసూచకమయినచేష్టకును, ఆకృతీ = అభిప్రాయసూచకమయిన ముఖరాగాది వికారమునకును పేరు.

కింశారూ (ధాన్యశూకేషూ) An arrow. | కింశారుః ॥పు॥ ఇది, ధాన్యశూక= వరిముంటికిని, ఇషూ=బాణమునకును పేరు. Beard of corn.

మరూ (ధన్వ ధరాధరౌ) ॥ A mountain. | మరుః॥పు॥ ఇది. ధన్వ=నిర్జలభూమికిని,ధరాధరౌ=పర్వతమునకును పేరు. A country void of water.

అద్రయో (ద్రుమశైలార్కాః) | అద్రిః॥పు॥ఇది, ద్రుమ= వృక్షమునకును, శైల=పర్వతమునకును, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు. A tree ; a mountain; the sun.

(స్త్రీ స్తనాబ్దౌ) పయోధరౌ। A cloud.

పయోధరః ॥పు॥, స్త్రీ_స్తన = స్త్రీ_స్తనమునకును, అబ్దా=మేఘమునకును పేరు. A woman's breast.

(ధ్వాన్తారిదానవా) వృత్రా Darkness.

వృత్రః॥పు॥, ధ్వాన్త=చీకటికిని, అరి=శత్రువునకును, దానవాః=వృత్రాసురునికిని పేరు. A foe; a demon.

(బలి హస్తాంశవః) కరాః॥ Ray of light.

కరః ॥పు॥, బలి = అప్పనమునకును, హస్త = చేతికిని, అంశవః=కిరణమునకును పేరు. Hand; tax.

ప్రదరా (భఙ్గ నారీరుగ్బాణా) Excess of menstruation.

ప్రదరః॥పు॥ఇది, భఙ్గ=విఱుచుటకును, నారీరుక్= స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధికిని, బాణాః= అమ్మునకును పేరు. Splitting; an arrow.

అస్రాః (కచాఅపి)। Hair; a tear; blood.

అస్రః[స్రా]అస్రః॥పు॥ఇది, కచాః = వెండ్రుకలకును, (అపి) ॥ స ॥ నెత్తురునకును, కన్నీళ్లకును.

(అజాతశృఙ్గో గౌః కాలేఽప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః॥ ౩_౨౦॥

తూబరః॥పు॥ఇది, కాలే=కాలమునందు, అజాతశృఙ్గః=కొమ్ములురాని, గౌః=ఎద్దునకును, అశ్మశ్రుః=గడ్డముమీసమురాని పురుషునికిని పేరు. A hornless bull; a beardless man.

(స్వర్ణేఽపి) రాః property.

రాః॥ఐ,పు॥ ఇది, స్వర్ణే=బంగారునకును, (అపి) పదార్థమునకును పేరు. Gold; wealth.

పరికరః (పర్యఙ్క పరివారయోః)। A bed.

పరికరః॥పు॥, పర్యఙ్క=మంచమునకును, పరివారయోః= పరివారమునకును. A dependent.

(ముక్తాశుద్ధౌ చ) తారః స్యాత్ A star.

తారః॥పు॥, ముక్తాశుద్ధౌ = ముత్యాలశుద్ధికిని, (చ) ॥స్త్రీ॥ నక్షత్రమునకును, కనుగ్రుడ్డునకును,॥త్రి॥గొప్పధ్వనికిని పేరు. Elegance of a pearl; the pupil of the eye; a high note.

శారో (వాయౌ నతు త్రిషు ॥ ౩_౨౧ ॥ కర్బురే)

శారః॥ ఇది, వాయౌ=వాయువునకు పేరయినపుడు॥పు॥, కర్బురే=నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥ Air; variegated.

(ధ ప్రతిజ్ఞాఽఽజి సంవిదాపత్సు) సఙ్గరః। Bargain; calamity.

సఙ్గరః॥పు॥ ఇది, ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞకును, ఆజిః=యుద్ధమునకును, సంవిత్ = క్రియానిశ్చయమునకును, ఆపత్సు=ఆపదకును పేరు. Promise; war.

(వేదభేదే గుప్తవాదే) మన్త్రః

Secret consultation.

మన్త్రః॥పు॥ ఇది, వేదభేదే=గాయత్ర్యాదివేద మంత్రములకును, గుప్తవాదే= రహస్యాలోచనమునకును పేరు. Prayers of the vedas.

మిత్రో (రవావపి)॥ ౩_౨౨॥

మిత్రః॥పు॥, రవౌ= సూర్యునికిని, (అపి)॥ న॥ చెలికానికినిపేరు. The sun; a friend.

(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు

A piece of sacrificial post.

స్వరుః॥పు॥ఇది, మఖ=యజ్ఞమునకును, ఇషు= బాణమునకును, యూపఖణ్డే= యూపస్తంభము యొక్కతునుకకును, (అపి) వజ్రాయుధమునకును పేరు. A sacrifice; an arrow; thunderbolt.

(గుహ్యే)ప్యవస్కరః।

Excrement;sweepings.

అవస్కరః॥పు॥ఇది, గుహ్యే=స్త్రీపురుషులగుహ్యప్రదేశమునకును, (అపి)మలమునకును, కడవయడుగు అంట్లకును పేరు. Privy part.

ఆడమ్బర(స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాంచగర్జితే)॥ ౩_౨౩॥

Making a show.

ఆడమ్బరః॥పు॥ఇది, తూర్యరవే = వాద్యధ్వనికిని, గజేన్ద్రాణామ్ = ఏనుఁగులయొక్క, గర్జితే= గర్జించుటకును, (చ) సంరంభమునకును పేరు. Noise of trumpets ; roaring of large elephants.

అభిహారో (ఽభియోగే చ చౌర్యే సన్నహనేఽపి చ)।

Taking arms.

అభిహారః॥పు॥ఇది, అభియోగే= అపకారము చేయుటకొఱకు నెదిరించి యాక్రమించుటకును, చౌర్యే=దొంగిలించుటకును, సన్నహనే=ఆయత్తపడుటకును పేరు. A brisk assault; robbery.

(స్యాజ్జఙ్గమే)పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)॥

An attendant.

పరీవారః॥పు॥ఇది, జఙ్గమే= తిరుగుప్రాణికిని, ఖడ్గకోశే=కత్తియొఱకును, పరిచ్ఛదే=పరిజనమునకును పేరు. A scabbard; the insignia of dignity.

విష్టరో(విటపీదర్భముష్టిః పీఠాద్యమాసనమ్)।

A tree; a stool;

విష్టరః॥పు॥,విటపీ=వృక్షమునకును,దర్భముష్టిః = దర్భపిడికిలికిని, పీఠాద్యం ఆసనమ్=పీఁటమొదలైనయాసనములకును.A handful of sacred grass.

(ద్వారి ద్వాఃస్థే) ప్రతీహారః (ప్రతీహార్యప్యనన్తరే)॥ ౩_౨౪॥

ప్రతీహారః॥పు॥ఇది, ద్వారి=వాకిలికిని, ద్వాఃస్థే=వాకిటికావలివానికిని పేరు. ప్రతిహారీ॥న్॥-అను రూపమును గలదు, A door; a porter. వాకిలిగా

చు స్త్రీకి ప్రతిహారీ॥సీ॥అని పేరు. A female porter.

(విపులేనకులే విష్ణౌ)బభ్రు (ర్నా పిఙ్గలే త్రిషు)।

బభ్రుః॥పు॥,విపులేనకులే=గొప్పముంగిసకును, విష్ణౌ=విష్ణువునకును, ॥త్రి॥ పిఙ్గలే=పచ్చనిదానికిని పేరు. A large ichneumon; Vishnu; tawny.

సారో (బలే స్థిరాంశే చ న్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిషు)॥ ౩౨౬॥

Marrow.

సారః॥పు॥,బలే=సత్తువకును, స్థిరాంశే=స్థిరాంశమునకును, ॥న॥న్యాయ్యే=యుక్తమునకును, (చ) మెదడుకును, ॥త్రి॥ వరే = శ్రేష్ఠమునకును పేరు. Strength; essence; propriety; excellent.

దురోదరో (ద్యూతకారే పణే ద్యూతే దురోదరమ్)।

దురోదరః॥పు॥, ద్యూతకారే = జూదమాడువానికిని, ॥న॥పణే=పందెమునకును,ద్యూతే=జూదమునకును పేరు. A gamester; gaming; a stake.

(మహారణ్యే దుర్గపథే)కాన్తారం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౩౨౭॥

కాన్తారమ్॥పు॥న॥ఇది, మహారణ్యే=దొడ్డయడవికిని, దుర్గపథే=పోవశక్యముకాని త్రోవకును పేరు. A forest; a difficult road.

మత్సరో (ఽన్యశుభద్వేషే తద్వత్కృపణయోస్త్రిషు)।

మత్సరః॥పు॥, అన్యశుభద్వేషే = పరులమేలు చూడఁజాలమికిని, ॥త్రి॥ మత్సరముగలవానికిని, కృపణునికిని పేరు. Envy; niggardly; envious.

(దేవాద్వృతే) వర (శ్శ్రేష్ఠే త్రిషు క్లీబే మనాక్ప్రియే)॥ ౩౨౮॥

A little approved.

వరః॥పు॥, దేవాత్ వృతే=దేవతలవలనఁబొందఁబడినయభీష్టమునకును, ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠవస్తువునకును,మనాక్ప్రియే=ఇంచుకంతప్రియమయినదానికినిపేరు, అపుడు॥అవ్య॥ A boon; excellent.

(వంశాఙ్కురే)కరీరో (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటే చ నా)।

కరీరః॥పు॥న॥,వంశాఙ్కురే= వెదురుకొమ్మకును, ॥పు॥తరుభేదే= వెణుతురుచెట్టునకును, ఘటే=కడవకును పేరు. Shoot of a bambu; a jar.

(నా చమూజఘనే హస్తసూత్రే)ప్రతిసరో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౩౨౯॥

ప్రతిసరః॥పు॥, చమూజఘనే=సేన వెనుకదిక్కునకును,॥పు॥న॥హస్తసూత్రే = పెండ్లిలోఁగట్టుకంకణదారమునకును పేరు.Rear-guard; a string worn on the wrist at nuptials.

(యమానిలేన్ద్ర చ

హరిః॥పు॥,యమే=యమునికిని, అనిలే=వాయు

ద్రాన్ర్కవిష్ణుసింహాంశు వాజిషు। శుకాహికపిభేకేషు) హరి (ర్నా కపిలే త్రిషు॥ Yama ; wind ; Indra; the moon; the sun; Vishnu; a lion; a parrot; a serpent.

పునకును, ఇన్ద్రే=ఇంద్రునికిని, చన్ద్రే= చంద్రునికిని, అర్క=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును,సింహ=సింహమునకును,అంశు=కిరణమునకును,వాజిషు=గుఱ్ఱమునకును, శుక=చిలుకకును, అహి=పామునకును, కపి=కోఁతికిని, భేకేషు= కప్పకును, ॥త్రి॥ కపిలే=బంగారుచాయ గలదానికిని పేరు. A ray of light; a horse; an ape; a frog; tawny.

శర్కరా(కర్పరాంశేఽపి) Gravel.

శర్కరా ॥సీ॥ ఇది,కర్పరాంశే= పెంచునకును, (అపి) మొరపనేలకును, పంచదారకును పేరు. Soil abounding in stony nodules;candied sugar.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)। Livelihood.

యాత్రా॥సీ॥, యాపనే=భోజనము మొదలైన వర్తనలకును, గతౌ = గమనమునకును. Travelling.

ఇరా(భూ వాక్సురా ఽప్సుస్యాత్) Water.

ఇరా॥సీ॥ఇది, భూ=భూమికిని, వాక్=వాక్కునకును, సురా=మద్యమునకును, అప్సు = నీళ్లకును పేరు. The earth; speech; ardent spirit.

తన్ద్రీ (నిద్రాప్రమీలయోః)॥ Lassitude.

తన్ద్రీ [పా] తన్ద్రా॥సీ॥, నిద్రా=నిద్రకును, ప్రమీలయోః = ఒడలెఱుంగకుండుటకును, Drowsiness.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపిక్షితి ర ప్యామలక్యపి)।

ధాత్రీ॥సీ॥ఇది, ఉపమాతా=దాదికిని, క్షితిః=భూమికిని, ఆమలకీ = ఉసిరికచెట్టునకును పేరు. A nurse; the earth; an emblic myrobalan.

క్షుద్రా (వ్యఙ్గానటీవేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా॥33_౨॥ త్రిషు క్రూరేఽధమేఽల్పే ఽపి) క్షుద్రం Low; trifling; miserly.

క్షుద్రా ॥సీ॥ వ్యఙ్గా = అంగహీనురాలికిని, నటీ=నాట్యమాడుస్త్రీకిని, వేశ్యా=వేశ్యకును; సరఘా=తేనెటీఁగకును, కణ్టకారికా=వాకుడు చెట్టునకును, ॥త్రి॥ క్రూరే=క్రూరునికిని, అధమే = అధమునికిని, అల్పే=కొంచెమైనదానికిని, (అపి) కృపణునికిని పేరు. A crippled woman; a dancing girl; a whore; a bee; an egg-plant; cruel.

మాత్రా(పరిచ్ఛదే।అల్పే చ పరిమాణేచ)మా

మాత్రా ॥సీ॥,పరిచ్ఛదే = పరివారమునకును, అల్పే=కొంచెమునకును, పరిమాణే = కొలఁదికిని,

త్రం (కార్త్స్న్యే౽వధారణే)॥ 333॥
Half a short syllable.

(చ) అక్షరావయవమునకును, ॥న॥ కార్త్స్న్యే= సకలమునకును, అవధారణే= నిశ్చయమునకును.
Requisites; a little; quantity; the whole; only.

(ఆలేఖ్యాశ్చర్యయోః) శ్చిత్రం wonder.

చిత్రమ్॥న॥, ఆలేఖ్య=చిత్తరువునకును, ఆశ్చర్యయోః=అద్భుతమునకును పేరు. Painting.

కలత్రం (శ్రోణిభార్యయోః)। a wife.

కలత్రమ్॥న॥, శ్రోణి = పిఱుఁదునకును, భార్యయోః= పెండ్లమునకును పేరు. The hip and loins.

(యోగ్యభాజనయోః) పాత్రం
the channel of a river.

పాత్రమ్॥న॥, యోగ్య=యోగ్యునికిని, భాజనయోః=భోజనపాత్రమునకును పేరు. స్రుద్వాదుల రెండుదరులనడిమికిని పేరు. Capable; a vessel.

పత్త్రం (వాహనపక్షయోః)॥ 334॥

పత్త్రమ్॥న॥ఇది, వాహన=వాహనమునకును, పక్షయోః=ఱెక్కకును పేరు. A vehicle; a wing.

(నిదేశగ్రన్థయోః) శ్శాస్త్రం

శాస్త్రమ్॥న॥ఇది, నిదేశ = ఆజ్ఞకును, గ్రన్థయోః = వ్యాకరణాది గ్రంథములకును పేరు.
Command; institutes of a science.

శస్త్ర (మాయుధలోహయోః)। iron.

శస్త్రమ్॥న॥ఇది, ఆయుధ=ఆయుధమునకును, లోహయోః=లోహమునకును పేరు. A weapon.

(స్యాజ్జటాంశుకయోః) ర్నేత్రం
An eye.

నేత్రమ్॥న॥ఇది, జటా = చెట్టువేరునకును, అంశుకయోః=తెలిపట్టు చీరకును పేరు. ఇదిగాక కవ్వపుత్రాటికిని, కంటికిని పేరు. Root of a tree; the rope of a churn; wove silk bleached.

క్షేత్రం (పత్నీశరీరయోః)॥ 335॥
A field; a holy spot.

క్షేత్రమ్॥న॥ఇది, పత్నీ = పెండ్లమునకును, శరీరయోః= దేహమునకును పేరు. ఇదిగాక మడికిని, సిద్ధస్థానమునకును పేరు. A wife; body.

(ముఖాగ్రే క్రోడహలయోః) పోత్రం

పోత్రమ్ ॥న॥ ఇది, క్రోడహలయోః ముఖాగ్రే= పందిమూతికిని నాఁగేటికొనకును పేరు. Snout of a hog; fore-part of a plough.

గోత్రం (తు నామ్ని చ)।

గోత్రమ్॥న॥, నామ్ని = నామధేయమునకును, (చ)కులమునకును, ద్రవ్యమునకును,॥ పు॥ పర్వత

Mountain; the earth; a herd of kine.

మునకును, ॥స్త్రీ॥ భూమికిని, గోసమూహామునకును పేరు. Name; family, race; wealth.

సత్త్రమాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదాదానే వనేఽపి చ॥ Scrifice; liberality; a forest; fraud.

సత్త్రమ్॥న॥ఇది, ఆచ్ఛాదనే = గృహామునకును, యజ్ఞే = యజ్ఞవిశేషమునకును, సదాదానే = ఎడతెగని యీవికిని, వనే చ=వనమునకును,(అపి) డంభమునకును పేరు. A house; covering.

అజిరం(విషయే కాయే ప్య

Wind.

అజిరమ్॥న॥, విషయే=శబ్దాదివిషయములకును, కాయే=శరీరమునకును,(అపి)ముంగిలికిని, వాయువుకును.Object of perception;body; a court-yard.

మ్బరం(వ్యోమ్ని వాససి)। Apparel.

అమ్బరమ్॥న॥ ఇది, వ్యోమ్ని=ఆకాశమునకును, వాససి=వస్త్రమునకును పేరు. The sky.

చక్రం (రాష్ట్రే ఽప్యశ్రి)

A potter's wheel; a sharp discus; a ruddy goose; multitude.

చక్రమ్॥న॥,రాష్ట్రే = దేశమునకును, (అపి) సైన్యమునకును, బండికంటికిని, సుడిగుండమునకును, కుమ్మరసానకును, అయుధవిశేషమునకును, ॥పు॥ చక్రవాకపక్షికిని, సమూహామునకును పేరు. Realm; an army; wheel; whirlpool.

క్షరం (తు మోక్షేఽపి)

a letter.

అక్షరమ్॥న॥ఇది, మోక్షే=మోక్షమునకును, (అపి) అకారాది వర్ణములకును, పరబ్రహ్మకును పేరు. The final beatitude; the supreme soul.

క్షీర(మప్సు చ)॥332॥

క్షీరమ్॥న॥ ఇది, అప్సు=నీళ్లకును, (చ) పాలకును పేరు. Water; milk.

(స్వర్ణేఽపి) భూరి చన్ద్రౌ (ద్వౌ)

camphor; water.

భూరి॥న॥,స్వర్ణే=బంగారమునకును,(అపి)॥త్రి॥ బహుళమునకుపేరు. Gold; numerous. చన్ద్రః॥పు॥, బంగారమునకును, (అపి) చంద్రునికిని,కర్పూరమునకును, జలమునకును పేరు. Gold; moon.

(ద్వారమాత్రే ఽపి) గోపురమ్।

Cyperus grass.

గోపురమ్॥న॥ఇది, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్రమునకును, (అపి) పట్టణపువాకిటికిని, తుంగముస్తలకును పేరు. Door; a town gate.

(గుహాదమ్భౌ) గహ్వ

గహ్వరమ్॥న॥, గుహా = గుహకును, దమ్భౌ=

రే ద్వే | కపటమునకును పేరు. A cavern; pride, fraud.

(రహో౽న్తికముప
హ్వరే॥ 33౯॥ Near.

ఉపహ్వరమ్॥న॥ ఇది, రహః=ఏకాంతమునకు
ను, అన్తికమ్=సమీపమునకును పేరు. Solitude.

(పురో౽ధిక ముప)
ర్యగ్రా
Extremity; chief; four
mouthfuls; much.

అగ్రమ్॥ఇది, పురః=ముందరికిని, అధికమ్=అ
ధికమునకును, ఉపరి=మీఁదికిని పేరు. ఇదిగాక ॥త్రి॥
ప్రధానమునకును, ॥న॥ గ్రాసచతుష్టయ ప్రమాణ
మయినభిక్షకును, కొనకును పేరు. Front; top.

(గృహాగారే నగరే) పు
రమ్। మన్దిరంచా

పురమ్-మన్దిరమ్॥ న॥ ఈ రెండును, అగారే=ఇం
టికిని, పట్టణమునకును పేరు. A house; a town.

రాష్ట్రో (౽స్త్రీ విష
యే స్యాదుపద్రవే)॥

రాష్ట్రః॥ పు॥ఇది, విషయే=దేశమునకును, ఉ
పద్రవే=ఉపద్రవమునకును పేరు. Country; calamity.

దరో (౽స్త్రీ యాంభ
యే శ్వభ్రే)
A little.

దరః॥ పు॥ఇది, భయే=భయమునకును, శ్వభ్రే=
గుంటకును పేరు. ఇదిగాక కొంచెమనెడు అర్థ
మునందు॥అ॥. Fear; a hole in the ground.

వజ్రో (౽స్త్రీ హీరకే
పవౌ)॥ Thunderbolt.

వజ్రః॥ పు॥ హీరకే=వజ్రమనురత్నమునకును,
పవౌ=వజ్రాయుధమునకును. Diamond.

తన్త్రం (ప్రధానే సి
ద్ధాన్తే సూత్రవాయే పరి
చ్ఛదే)॥ 3౪0॥
Dependants.

తన్త్రమ్॥న॥ఇది, ప్రధానే=ప్రధానమునకిని, సిద్ధా
న్తే=సిద్ధాంతమునకును, సూత్రవాయే=నేయుట
కును, పరిచ్ఛదే = పరివారమునకును పేరు.
Chief; right conclusion; a weaver's batten.

ఔశీర (శ్చామరే దణ్డే)
౽ప్యౌశీరం (శయనా
సనే)।
Fragrant root of grass;
a fan.

ఔశీరః॥పు॥, చామరే=చామరమునకును, ద
ణ్డే = యష్టికిని,॥ న॥ శయన = శయనమునకును,
ఆసనే=పీఠమునకును, శయనమునుఁగా నిప్రియని
కొందఱు. (అపి)॥ త్రి॥ వట్టివేళ్ల సంబంధమగుదానికి
ని పేరు. The handle of a fan; a bed; a stool.

పుష్కరం (కరిహస్తా
గ్రే వాద్యభాణ్డముఖే జ
లే॥3౪౧॥ వ్యోమ్ని ఖడ్గ
ఫలే పద్మే తీర్థౌషధివిశే

పుష్కరమ్॥న॥ ఇది, కరిహస్తాగ్రే=ఏనుఁగుతొం
డముకొనకును, వాద్యభాణ్డముఖే = మద్దెల మొద
లైన వాద్యములముఖమునకును, జలే=నీళ్లకును,
వ్యోమ్ని=ఆకాశమునకును, ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర

షయోః)।

Head of a drum; edge of a scimitar.

కును, పద్మ=కమలమునకును, తీర్థ=తీర్థవిశేషమునకును, ఓషధివిశేషయోః = ఓషధివిశేషమునకును పేరు. Tip of an elephant's trunk; a lotus; a drug; name of a continent; water; sky.

అన్తర (మవకాశావధి పరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే॥ ౨౮౨॥ ఛిద్రాత్మీయ వినా బహిరవసర మధ్యేఽన్తరాత్మని చ।

Difference; sake; a hole; own; except; outside; opportune time; midst; supreme soul;

అన్తరమ్॥న॥ఇది, అవకాశ=ఎడమునకును, అవధి=మర్యాదకును, పరిధాన = కట్టుకోకకును, అన్తర్ధి=వ్యవధానమునకును, భేద=విశేషమునకును, తాదర్థ్యే=దానికొఱకిదియను నర్థమునకును, ఛిద్ర=రంధ్రమునకును, ఆత్మీయ=తనసంబంధమైన దానికిని, వినా=అది వెలిగానను వినార్థమునకును, బహిః=వెలుపలికిని, అవసర=అవసరమునకును, మధ్యే=మధ్యప్రదేశమునకును, అన్తరాత్మని = పరమాత్మకును, (చ) అన్యమైన దానికిని పేరు. Interval; period; clothing; another; inside.

(ముస్తేఽపి)పిఠరం

పిఠరమ్॥న॥ఇది, ముస్తే= తుంగముస్తలకును, (అపి)కుండకును,కవ్వపుకోలకును పేరు. A churning stick; a vessel; Cyperus rotundus.

(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్॥ ౨౮౩॥

Belonging to a city.

నాగరమ్॥న॥ఇది,రాజకశేరుణి=భద్రముస్తలకును,(అపి)సొంటికిని, నగరసంబంధమయిన దానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥. Cyperus pertenuis; ginger.

శార్వరం(త్వన్ధతమసే ఘాతుకే భేద్యలిఙ్గకమ్)।

Destructive.

శార్వరమ్॥ఇది, అన్ధతమసే=ఘనమయిన చీకటికి పేరయినపుడు॥న॥,ఘాతుకే=చంపుస్వభావము గలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥. Very dark.

గౌరోఽ (రుణే సితే పీతే)

గౌరః॥త్రి॥ఇది, అరుణే=ఎఱుపువస్తువునకును, సితే=తెలుపువస్తువునకును, పీతే=పచ్చనివస్తువునకును పేరు. Pale red; white; yellow.

(వ్రణకార్యప్య)రుష్కరః॥ ౨౮౪॥

Corrosive.

అరుష్కరః॥త్రి॥ఇది, వ్రణకార=వ్రణమును చేయుదాని పేరు. అపిశబ్దమువలన జీడిచెట్టునకు పేరయినపుడు॥పు॥. Semicarpus Anacardium.

జఠరః(కఠినేఽపిస్యాత్) The belly.	జఠరః॥త్రి॥ఇది,కఠినే=కఠినమయినవస్తువునకు పేరు. (అపి) కడుపునకు పేరైనప్పుడు॥పు॥. Hard.
(దధస్తాదపి) చాధరః॥ Worse ; the lip.	అధరః॥,అధస్తాత్=దిగువనుండెడు వస్తువునకును,(అపి)॥త్రి॥హీనునికిని,॥పు॥పెదవికిని. Inferior; low.
(అనాకులేఽపి) చైకాగ్ర్యో Attentive.	ఏకాగ్రః॥త్రి॥,అనాకులే=కలతలేని వానికిని,(అపి)సావధానుడైయున్న వానికిని.Unperplexed.
వ్యగ్రో (వ్యాసక్త ఆకులే)॥ ౩౭౫॥ Eagerly occupied.	వ్యగ్రః॥త్రి॥ ఇది, వ్యాసక్తే=ఒకదానియందు మనస్సు తగిలినవానికిని,ఆకులే=వేగిరపడువానికిని పేరు. Distracted, perplexed; frightened.
(ఉపర్యుదీచ్య శ్రేష్ఠే. ష్వ)ప్యుత్తర (స్స్యాత్) Excellent; an answer.	ఉత్తరః॥త్రి॥,ఉపరి=మీఁదికిని,ఉదీచ్య=ఉత్తరపు దిక్కునందుండు దానికిని,శ్రేష్ఠేషు=శ్రేష్ఠునికి(అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును. Superior, high; northern.
దనుత్తరః॥(ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే) Excellent; silent, unable to answer.	అనుత్తరః॥త్రి॥, ఏషామ్=వీనిగుఱించి,విపర్యయే=వ్యత్యాసమునందు అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని,ఉత్తరపు దిక్కునందుండని దానికిని, శ్రేష్ఠముగాని దానికిని, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని; ప్రత్యుత్తరము లేని దానికిని పేరు. Inferior; southern; worse.
(దూరానాత్మోత్తమాః) పరాః॥ ౩౭౬॥ Pre-eminent.	పరః॥త్రి॥, దూరే = దవ్వైయున్న దానికిని, అనాత్మ=తనకు కానిదైయున్న దానికిని, ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠుఁడయిన దానికిని పేరు. Distant; other.
(స్వాదుప్రియయోః) మధురౌ Pleasing.	మధురః॥త్రి॥,స్వాదు = తియ్యనైన వస్తువునకును ప్రియయోః=ఇష్టమయిన వస్తువునకును పేరు. Sweet.
క్రూరౌ (కఠిననిర్దయౌ)। Pitiless.	క్రూరః॥త్రి॥ఇది, కఠినః=కఠినమయిన దానికిని, నిర్దయః=దయలేనివానికిని పేరు. Hard; cruel.
ఉదారో (దాతృమహతోః) Great.	ఉదారః॥త్రి॥ఇది, దాతృ=దానము చేయువానికిని, మహతోః=దొడ్డవానికిని పేరు. Generous.
ఇతర (స్త్వన్యనీచయోః)॥ ౩౭౭॥	ఇతరః॥త్రి॥ఇది, అన్య=పరునికిని, నీచయోః=నీచునికిని పేరు. Other; low, vile.
(మన్దస్వచ్ఛన్దయోః)	స్వైరః॥త్రి॥,మన్ద=అలసునకును,స్వచ్ఛన్దయోః=

స్వైర Independent. | స్వతంత్రునకును పేరు. Indolent; uncontrolled.

శుభ్ర (ముద్దీప్తశుక్లయోః) Splendid; white. | శుభ్రమ్॥త్రి॥ ఇది, ఉద్దీప్త = మిక్కిలి ప్రకాశించు దానికిని, శుక్లయోః = తెల్లనివస్తువునకును పేరు.

→ ఇతిరాన్తాః. ← | రాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(చూడా కిరీటం కేశాశ్చ సంయతా) మౌలయ (స్త్రయః) ॥౨౮౮॥ | మౌలిః॥స్త్రీ॥, చూడా = శిఖకును, కిరీటమ్ = కిరీటమునకును, సంయతాః = ముడిచిన, కేశాశ్చ = వెంట్రుకలకును పేరు. Lock of hair on the head; a diadem; hair tied on the head.

ద్రుమప్రభేదే మాతఙ్గ కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః। arrow; flower. | పీలుః॥పు॥ఇది, ద్రుమప్రభేద = గోగుచెట్టునకును, మాతఙ్గ = ఏనుగునకును, కాణ్డ = బాణమునకును, పుష్పాణి = పుష్పమునకును పేరు. An elephant.

(కృతాన్తానేహసోః) కాల | కాలః॥పు॥ఇది, కృతాన్త = యమునికిని, అనేహసోః = కాలమునకును పేరు. Time; Yama.

(శ్చతుర్థేఽపి యుగే) కలిః॥ The fourth age. | కలిః॥పు॥ఇది, చతుర్థేయుగే = నాలవయుగమునకును, (అపి) కలహమునకును పేరు. Quarrel.

(స్యాత్కురఙ్గేఽపి) కమలః Lotus; water; | కమలః॥పు॥, కురఙ్గే = ఇఱ్ఱికిని, (అపి)॥న॥ తామరపుష్పమునకును, నీళ్లకును, ॥స్త్రీ॥లక్ష్మీకిని పేరు. Deer.

(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బలః। Chief of serpents. | కమ్బలః॥పు॥ ఇది, ప్రావారే = ఉత్తరీయమునకును, (అపి) కంబళికిని, గంగడోలునకును, సర్పవిశేషమునకును పేరు. A blanket; dewlap.

(కరోపహారయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్)॥ ౨౮౦॥ A wrinkle; a giant. | బలిః॥పు॥ కర = అప్పనమునకును, ఉపహారయోః = పూజోపకరణమునకును, ॥స్త్రీ॥ప్రాణ్యఙ్గజే = జంతువులయవయవములవలనఁబుట్టినట్టిదానికిని అనఁగా నెడలితములకును పేరు. బలిచక్రవర్తికిని పేరు. Tax; an oblation.

(స్థౌల్య సామర్థ్య సైన్యేషు) బలం (నా కాక సీరిణోః)। Balarama. | బలమ్॥న॥ స్థౌల్య = బలియుటకును, సామర్థ్య = సత్తువకును, సైన్యేషు = సేనకును, ॥పు॥ కాక = కాకికిని, సీరిణోః = బలభద్రునికిని పేరు. Bulkiness; strength; army; a crow.

వాతూలః (పుంసివాత్యాయా మపివాతాసహేత్రిషు॥ Insane.

వాతూలః॥పు॥ వాత్యాయామ్=వాయుసమూహమునకును, ॥త్రి॥ వాతాసహే=గాలిసహింపని వానికిని: ఉన్మత్తునికిని పేరు. Whirl wind, gouty.

(భేద్యలిఙ్గశ్శఠే) వ్యాలః(పుంసి శ్వాపదసర్పయోః)॥

వ్యాలః॥ఇది, శఠే=దుర్జనునికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥, శ్వాపదే=పులికిని, సర్పయోః=పామునకును పేరయినపుడు॥పు॥. Wicked; a tiger; a serpent.

మలో౽(స్త్రీ పాప విట్కిట్టాన్య) Filth; excretion; dregs; rust.

మలః॥పు॥, పాపే=పాపమునకును, విట్=విష్ఠకును, కిట్టాని=వసాశుక్లాది ద్వాదశ విధములయిన దేహమలములకును, చిట్టమునకును పేరు. Sin.

(స్త్రీ) శూలం (రుగాయుధయోః)॥ A weapon.

శూలమ్॥పు॥ఇది, రుక్= శూలరోగమునకును, ఆయుధమ్=ఆయుధమునకును పేరు. Colic.

(శఙ్కావపిద్వయోః)కీలః A blow with the elbow.

కీలః॥పు॥, శఙ్కౌ=మేకునకును, (అపి)అగ్నిజ్వాలకును, ॥స్త్రీ॥మోచేతిపోట్లకును. A wedge; a flame.

(పాలిః(స్త్ర్యశ్ర్యఙ్కపఙ్క్తిషు)॥ A woman with a beard; a measure of capacity.

పాలిః॥స్త్రీ॥ ఇది, అశ్రిః=అంచునకును, అఙ్కః=చిహ్నమునకును [ప]ప్రదేశమునకును, పఙ్క్తిషు=పంక్తికిని, ఇదిగాక మీసాలుగల స్త్రీకని, ప్రస్థమునకును పేరు. Edge; a mark; a row; the hip.

కలా(శిల్పే కాలభేదే౽ప్యౄ) A measure of time; a digit of the moon; skill; Interest on capital.

కలా॥స్త్రీ॥,శిల్పే=చిత్తరువు మొదలయిన పనులయందలి నేర్పునకును, కాలభేదే=ముప్పది కాష్ఠలు గల కాలమునకు, (అపి) చంద్రునిలో పదియాఱవపాలికిని, విద్యకును,నక్షత్రకని,॥త్రి॥అవ్యక్తమధురధ్వనికిని. A mechanical art; a low and inarticulate tone.

లి (స్సఖ్యావలీఅపి)॥ A row; a bridge.

ఆలిః(ప)ఆలీ॥స్త్రీ॥, సఖీ=చెలికత్తెకును, ఆవలీ=పంక్తికిని,(అపి) కట్టకును పేరు. A companion.

(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ)వేలా(కాలమర్యాదయో రపి)॥ seashore; easy and sudden death.

వేలా॥స్త్రీ॥ఇది, అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్రజలవికారమందుఅనఁగా సముద్రము పొంగుటకును, కాల=కార్యోచితకాలమునకును,మర్యాదయోః=మర్యాదకును, (అపి) చెలియలికట్టకును, అనాయాసమరణమునకును పేరు. Tide; time; limit.

బహులాఃశి (కృత్తికా గావ్గా) బహులే (గ్నౌ శితౌ త్రిషు)॥ ౩౹౮॥ black; fire;	బహులాః॥సీ,బ॥ ఇది, కృత్తికాః = కృత్తికానక్షత్రమునకును, ॥సీ॥ గావః=గోవులకును, (చ) ఏలకులకును, ॥త్రి॥ నల్లనివస్తువునకును, ॥పు॥ అగ్నికిని, కృష్ణపక్షమునకును పేరు. The pleiades, cardamom; the dark fortnight; a cow.
లీలా (విలాస క్రియయోః)	లీలా॥సీ॥ఇది,విలాస=స్త్రీలశృంగార చేష్టకును, క్రియయోః=క్రియకును పేరు. Sport; gesture.
ఉపలా (శర్కరారా పిచ)।	ఉపలా॥ సీ॥ శర్కరా చ = మొరపమంటికిని, చక్కెరకును, (అపి) ॥పు॥ రత్నమునకును, రాతికిని పేరు. Stony nodule; sugar; a gem; a stone.
(శోణితేఽమ్బుని) కీలాలం	కీలాలమ్॥న॥ఇది, శోణితే=నెత్తుటికిని, అమ్భసి=నీళ్లకును పేరు. Blood; water.
మూలం (మాద్యే శిఫా భయోః)॥ ౩౹౹॥	మూలమ్॥న॥ఇది, ఆద్యే=మొదటికిని,శిఫా=ఊడకును, భయోః=మూలనక్షత్రమునకును పేరు. Origin; root; an asterism.
జాలం (సమూహ ఆనాయో గవాక్ష క్షారకానపి)। Trichosanthes dioica; magic.	జాలమ్॥న॥, సమూహః=సమూహమునకును, ఆనాయః=వలకును, గవాక్షః= కిటికీకిని, క్షారకః=పసరుమొగ్గకును,(అపి)గారడివిద్యకును, డమ్భమునకును, జాలీ॥ సీ॥పొట్లచెట్టునకును. A multitude; a net; a window; an unblown flower; pride.
శీలం (స్వభావే సద్వృత్తే) Good conduct.	శీలమ్॥న॥,స్వభావే=స్వభావమునకును,సద్వృత్తే = మంచినడతకును పేరు. Disposition.
(సస్యే హేతుకృతే)ఫలమ్॥ ౩౹౬॥ Edge of a weapon.	ఫలమ్॥న॥ఇది, సస్యే = పైరునకును, హేతుకృతే=ప్రయోజనమునకును; బాణాగ్రమునకును, డాలునకును పేరు. Fruit; result; shield.
(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీబం సమూహే) పటలం (నస్)। Roof;	పటలమ్॥న॥ఛదిః=ఇంటికప్పునకును, నేత్రరుజోః=నేత్రరోగమునక్ను,॥స్న॥సమూహే=సమూహమునకును. Film over the eye; multitude.
(అధ స్స్వరూపయో	తలమ్॥స్న॥, అధః=క్రిందికిని,స్వరూపయోః=

ర స్త్రీ) తలం
Essential character.

స్వరూపమునకును, ఇదిగాక హస్తకవచమునకు ను, అఱచేతికొట్టునకును పేరు. Bottom; a slap with the hand; leathern fence for the arm.

(స్యాచ్చామిషే) పలమ్॥ ౩౫౭॥ a weight.

పలమ్॥న॥ఇది,ఆమిషే=మాంసమునకును,(చ) ౩_౨౦ గురిగింజలయెత్తునకును పేరు. Flesh.

(ఔర్వానలేఽపి) పాతాలం infernal regions.

పాతాలమ్॥న॥, ఔర్వానలే = బడబాగ్నికిని, (అపి) నాగలోకమునకును పేరు. Submarine fire.

చేలం (వస్త్రేఽధమే త్రిషు)॥ Inferior.

చేలమ్॥న॥, వస్త్రే=వస్త్రమునకును, ॥త్రి॥ అధమే=అధమమైన వానికిని పేరు. Clothes.

కుకూలం (శఙ్కుభిః కీర్ణే శ్వభ్రే, నా తుతుషానలే)॥ ౩౫౮॥
A fire made of chaff.

కుకూలమ్॥న॥, శఙ్కుభిః=మేకులచేత, కీర్ణే=నాటంబడిన, శ్వభ్రే=పల్లమునకు, అనఁగాఁ బసులనిమిత్తము మేకులునాటిన గుంటకును, ॥పు॥ కుమ్మునకును పేరు. A hole filled with stakes.

నిర్ణీతే) కేవల (మితి త్రిలిఙ్గం త్వేక కృత్స్నయోః)।

కేవలమ్॥న॥,నిర్ణీతే=నిర్ణయింపబడిన వానికిని, (ఇతి) మాంతముగు నవ్యయమని కొందఱు. ॥పు॥ ఏక=ఒకటికిని, కృత్స్నయోః=అంతటికిని పేరు. Absolute; alone; entire, all.

పర్యాప్తి క్షేమ పుణ్యేషు) కుశలం (శిక్షితే త్రిషు)॥ ౩౫౯॥

కుశలమ్॥న॥, పర్యాప్తిః=సామర్థ్యమునకును, క్షేమ=శుభమునకును,పుణ్యేషు=పుణ్యమునకును, ॥త్రి॥ శిక్షితే = శిక్షింపఁబడిన వానికిని పేరు. Adequacy; welfare; virtue; well-versed.

ప్రవాల(మఙ్కురేఽప్యస్త్రీ)
Neck of a lute.

ప్రవాలమ్॥ప్న॥, అఙ్కురే = మొలకకును, (అపి) చిగురునకును, వీణాదండమునకును, పగడమునకును పేరు. A shoot; tender leaf; coral.

(త్రిషు) స్థూలం (జడేఽపి చ)।

స్థూలమ్॥త్రి॥, జడేచ=మందబుద్ధిగలవానికిని, (అపి) బలిసినవానికిని పేరు. Stupid; bulky.

కరాలో (దన్తురే తుఙ్గే)
Uneven; having projecting teeth; terrible.

కరాలః॥త్రి॥, దన్తురే=ఒత్తుబుట్టుకును[ప]మిట్టపండ్లవానికిని, తుఙ్గే = పొడవైనవానికిని, వెఱపుఁబుట్టించువానికిని పేరు. High.

(చారౌ దక్షేచ) పేశలః॥ 3౽౦॥ Soft.

పేశలః॥త్రి॥,చారౌ=మనోహరమయిన దానికిని, దక్షే=నేర్పరికిని పేరు. Beautiful; expert.

మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల(స్స్యాత్)

Tail; young; hair.

బాలః॥త్రి॥, మూర్ఖే=మూర్ఖునికిని, అర్భకే=పిన్నవానికిని, (అపి) ॥న॥ కురువేరునకును, ॥పు॥ పుచ్ఛమునకును, కేశమునకును పేరు. Ignorant. Andropogon Schoenanthœus.

లోల (శ్చల సతృష్ణయోః)। Eager for.

లోలః॥త్రి॥ఇది, చల=కదలుదానికిని, సతృష్ణయోః=ఆశగలదానికిని పేరు. Tremulous.

ఇతిలాన్తాః.

లాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

దవదావౌ(వనారణ్యవహ్నీ) Forest.

దవః-దావః॥పు॥_అను,వన= అడవికిని, అరణ్యవహ్నీ=కారుచిచ్చునకును. Forest conflagration.

(జన్మహరౌ) భవౌ॥ 3౽౧॥ Worldly life.

భవః॥పు॥,జన్మ=పుట్టుకకును, హరౌ=శివునికిని, మరియు సంసారమునకును పేరు. Birth; Siva.

(మన్త్రిసహాయ)స్సచివౌ A companion.

సచివః॥పు॥ఇది, మన్త్రి=మంత్రికిని,సహాయః=తోడై యుండువానికిని పేరు. A counsellor.

(పతి శాఖి నరా) ధవాః।

Lythrum fruticosum.

ధవః॥పు॥ఇది, పతి=పెనిమిటికిని [ప] ఏలువానికిని, శాఖి=చంద్ర చెట్టునకును,నరాః=మనుష్యునికిని పేరు. A husband; a master; a man.

అవయః (శైల మేషార్కా) A sheep.

అవిః॥పు॥, శైల=పర్వతమునకును, మేష=గొఱ్ఱెకును,అర్కాః=సూర్యునికిని.A mountain; the sun.

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వానాధ్వరా) హవాః॥ 3౽౨॥

హవః॥పు॥ఇది, ఆజ్ఞా=ఆజ్ఞకును, ఆహ్వాన= పిలుచుటకును, అధ్వరాః=యజ్ఞమునకును పేరు. Command; call; sacrifice.

భావ (స్సత్తా స్వభావాభిప్రాయ చేష్టాఽఽత్మ జన్మసు)।

Birth; emotion; purport; abstract idea; soul.

భావః॥పు॥,సత్తా= ద్రవ్యాదులకలిమికిని, స్వభావ=స్వభావమునకును, అభిప్రాయ = అభిప్రాయమునకును, చేష్టా=ధాతువాచ్యక్రియకును,ఆత్మ=ఆత్మకును, జన్మ=పుట్టుకకును,మరియు మనోవికారమునకును, శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమునకును పేరు. State of being; disposition; intention; gesture.

(స్యాదుత్పాదేఫలేపుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే)॥ blossom;

ప్రసవః॥పు॥,ఉత్పాదే=పుట్టుకకును, ఫలే=ఫలమునకును, పుష్పే=పుష్పమునకును, గర్భమోచనే=ప్రసూతికిని. Production; fruit; bringing forth.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవేఽపి నికృతావపి)నిహ్నవః।

నిహ్నవః॥పు॥ ఇది, అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసమునకును, అపహ్నవే=దాఁచుటకును, నికృతౌ=తిరస్కరించుటకును, (అపి) కపటమునకును పేరు. Distrust; concealment; denial; wickedness.

(ఉత్సేకామర్షయో రిచ్ఛాప్రసవే మహే) ఉత్సవః॥ ౩౬౪॥

ఉత్సవః॥పు॥ఇది, ఉత్సేక=ఉప్పొంగుటకును, అమర్షయోః=కోపమునకును, ఇచ్ఛాప్రసవే=ఇచ్ఛపుట్టుటకును, మహః = పండుగకును పేరు. Elevation; impatience;rising of a wish; festival.

అనుభావః(ప్రభావే చ సతాంచ మతినిశ్చయే)। Firm opinion; indication.

అనుభావః॥పు॥ ఇది, ప్రభావే=ప్రభావమునకును, సతాం=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయమునకును, (చ) సాత్త్వికాదిభావమునుగుఱించిన భ్రూవిక్షేపాదులకును పేరు. Dignity.

(స్యాజ్జన్మహేతుః)ప్రభవః(స్థానంచాఽద్యోపలబ్ధయే)॥ ౩౬౫॥

ప్రభవః॥పు॥,జన్మహేతుః=జననమునకు కారణమయినదానికిని, ఆద్యోపలబ్ధయే = మొదట ఎఱుంగుటకు, స్థానంచ = స్థానమయినదానికిని, (చ) పరాక్రమమునకును పేరు.Generative cause. origin; place where a thing is first perceived; Source; strength.

(శూద్రాయాం విప్రతనయే శస్త్రే) పారశవః(పుమాన్)॥

పారశవః॥పు॥ఇది, శూద్రాయాంవిప్రతనయే=శూద్రస్త్రీయందుబ్రాహ్మణునివలనఁబుట్టినకుమారునికిని, శస్త్రే=ఆయుధమునకును పేరు. A son born in adultery; battle-axe.

ధ్రువో (భభేదే క్లీబే తు నిశ్చితే శాశ్వతేత్రిషు) ।

ధ్రువః॥పు॥,భభేదే=ధ్రువనక్షత్రమునకును,॥న॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినదానికిని, ॥త్రి॥శాశ్వతే=నిత్యమయినదానికిని పేరు. The polar star; certainty; perpetual; immovable.

స్వో (జ్ఞాతావాత్మని

స్వః॥పు॥,జ్ఞాతౌ=జ్ఞాతికిని,॥న॥ఆత్మని=ఆత్మకును,

స్వం త్రిష్వాత్మీయే స్వో ఽ స్త్రియాం ధనే)॥	॥త్రి॥ఆత్మీయే=తనసంబంధమైనదానికిని,॥పు॥ధనమునకును. A kinsman; the soul; own; wealth.
(స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధేఽపి) నీవీ (పరిపణేఽపిచ)। The knot of a woman's wearing garment.	నీవీ॥స్త్రీ॥, ఇది, స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధే=స్త్రీలకటిప్రదేశమందలి పోఁకముడికిని, పరిపణేచ= మొదటి సొమ్మునకును, (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యమునకును పేరు. A stake at play; principal.
శివా (గౌరీఫేరవయోః) A jackal; Siva; myrobalan; auspiciousness.	శివా॥స్త్రీ॥ఇది, గౌరీ=గౌరీదేవికిని, ఫేరవయోః=నక్కకును పేరు. మరియు కరక చెట్టునకును,ఉసిరిక చెట్టునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥, శివునికి పేరయినపుడు॥పు॥,శుభమునకుపేరయినపుడు॥న॥.Gauri.
ద్వన్ద్వం (కలహాయుగ్మయోః)॥ కిఽ౭॥ Union of the sexes.	ద్వన్ద్వమ్॥న॥ ఇది, కలహ= యుద్ధమునకును, యుగ్మయోః=రెంటికిని పేరు. మరియు మిథునమునకును, రహస్యమునకును పేరు. Quarrel; a pair.
(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు)సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు)।	సత్త్వమ్॥న॥, ద్రవ్య=పృథివ్యాదిద్రవ్యములకును, అసు=ప్రాణమునకును, వ్యవసాయేషు = ఉద్యోగమునకును, ॥పు॥జన్తుషు = జంతువునకును పేరు. Substance; breath; an animal; vigour.
క్లీబం(నపుంసకంషణ్ఢే వాచ్యలిఙ్గమవిక్రమే) ॥ ౩ఽ౮॥	క్లీబమ్॥ఇది, షణ్ఢే=నపుంసకునికి పేరయినపుడు॥న॥, అవిక్రమే=పరాక్రమహీనునికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥. A eunuch; weak; neuter gender.
⫸ఇతివాన్తాః.⫷	వాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(ద్వౌ) విశౌ వైశ్యమనుజౌ) A man.	విట్॥శ్,పు॥,వైశ్య=వైశ్యునికిని,మనుజౌ=మనుష్యునికిని. A man of the commercial tribe.
(ద్వౌచారాభిమరౌ) స్పశౌ। Conflict with a dangerous animal.	స్పశః॥పు॥,చార=వేగులవానికిని, అభిమరౌ=యుద్ధమునకును, [ప] పులితోఁగానిఏనుఁగుతోఁగాని పోట్లాడువానికిని పేరు. A spy; war.
(ద్వౌ)రాశీ (పుఞ్జమేషాద్యౌ) A heap.	రాశిః॥పు॥,పుఞ్జ=ప్రోగునకును. మేషాద్యౌ=మేషాదిరాసులకును పేరు. A sign of the zodiac.
(ద్వౌ) వంశౌ (కులమ	వంశః॥ పు॥, కుల=కులమునకును, మస్కరౌ=

స్కు-రౌ)॥ ౩౬౯॥
(రహఃప్రకాశౌ) వీకాశౌ Display.
నిర్వేశో (భృతిభోగయోః)।
(కృతాన్తేపుంసి) కీనాశః (క్షుద్రకర్షకయోస్త్రిషు) ॥ ౩౭౦॥
(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఉపదేశ A butt; a cause; fame; pretext.
(స్యాత్) కుశ(మప్సు చ)।
దశా(ఽవస్థాఽనేకవిధాఽప్యా) Edge of cloth; age; wick.
శా(తృష్ణాఽపిచాయతా)॥౩౭౧॥ quarter.
వశా(స్త్రీకరిణీవన్ధ్యా) A barren cow; dependent.
దృగ్ (జ్ఞానేజ్ఞాతరి త్రిషు)।
An eye; sight.
(స్యా)త్క-ర్క-శ(సాహసికః కఠోరామసృణావపి) ॥ ౩౭౨॥

వెదురునకును పేరు. Family; a bamboo.

వీకాశః॥పు॥, రహః = ఏకాంతస్థలమునకును, ప్రకాశౌ=స్ఫుటమైనదానికిని పేరు. Solitude.

నిర్వేశః॥పు॥, భృతి=కూలికిని, భోగయోః = భోగమునకును పేరు. Wages; enjoyment..

కీనాశః॥పు॥, కృతాన్తే=యమునికిని, ॥త్రి॥క్షుద్ర=దరిద్రునికిని, కర్షకయోః=దున్నువానికిని పేరు. Yama; niggardly; cultivator.

అపదేశః॥పు॥, పదే=స్థానమునకును, లక్ష్యే=వ్యాజమునకును [ప] గుఱికిని, నిమిత్తే=నిమిత్తమునకును, మరియుప్రసిద్ధికిని పేరు. A place.

కుశమ్॥న॥ ఇది, అప్సు = నీళ్ళకు పేరు. (చ) దర్భకును పేరు. Water; sacrificial grass.

దశా॥స్త్రీ॥, అనేకవిధా = అనేకవిధములయిన, అవస్థా=అవస్థలు అనఁగా బాల్యము మొదలయిన యవస్థలకును, (అపి) వత్తికిని, కోకబద్దెకును పేరు.

ఆశా॥స్త్రీ॥, ఆయతా=అధికమయిన, తృష్ణా= అపేక్షకును, (అపి) దిక్కు-నకును పేరు. Desire.

వశా॥స్త్రీ॥, స్త్రీ=స్త్రీకిని,కరిణీ=ఆఁడుఏనుఁగునకును, వన్ధ్యా = గొడ్డుటావునకును, ॥త్రి॥ అధీనమైనదానికిని పేరు. A woman; a female elephant.

దృక్॥శ్,స్త్రీ॥,జ్ఞానే=జ్ఞానమునకును,॥త్రి॥జ్ఞాతరి=ఎఱుఁగువానికిని, మఱియు నేత్రమునకును, చూపునకును పేరై నపుడు॥స్త్రీ॥,చూచువానికి పేరై నపుడు॥త్రి॥.Knowledge; one who knows or sees;

కర్క-శః॥త్రి॥, సాహసికః=సాహసముగలవానికిని, కఠోర=గట్టియైనదానికిని,అమసృణౌ=పరుసనిదానికిని, (అపి) దయలేనివానికిని పేరు. Violent; hard; intangible; unmerciful.

ప్రకాశో(ఽతిప్రసిద్ధే ఽపి) Light.
(శిశావజ్ఞేఽపి) బాలిశః। Ignorant.
(నృశంసఖడ్గౌ)నిస్త్రింశౌ
పాశో (బన్ధన శస్త్ర యోః)॥ 323॥
కోశో(ఽస్త్రీకుడ్మలే ఖడ్గపిధానేఽర్థౌఘదివ్య యోః)॥ Ordeal; lexicon; an oath.

→॥ఇతి శాన్తాః॥←

(సురమత్స్యా)వనిమిషౌ
పురుషా(వాత్మమానవౌ)।
(కాకమత్స్యాత్ఖగౌ) ధ్వాఙ్క్షౌ
కక్షౌ(చతృణవీరుధౌ)॥ The arm-pit; a forest of dead trees;sin.324॥
అభీషుః (ప్రగ్రహే రశ్మౌ)
ప్రైషః (ప్రేషణ మర్దనే)। paining.
పక్ష(స్సహాయేఽప్యథ)

ప్రకాశః॥త్రి,॥ అతిప్రసిద్ధే= మిక్కిలి ప్రసిద్ధమ యినదానికిని,(అపి)॥పు॥ ఎండకును పేరు. Famous.

బాలిశః॥త్రి॥,శిశౌ=పిన్నవానికిని, అజ్ఞే= ఎఱుక లేనివానికిని, (అపి)మూర్ఖునికిని పేరు. Young.

నిస్త్రింశః॥త్రి॥, నృశంస = హింసించువానికిని, ॥పు॥ ఖడ్గౌ=కత్తికిని పేరు. Cruel; a sword.

పాశః॥పు॥, బంధన=త్రాటికిని, శస్త్రయోః=ఆ యుధమునకును పేరు. A rope; a weapon.

కోశః॥ ప్న॥, కుడ్మలే= మొగ్గకును, ఖడ్గపిధానే =కత్తియొఱకును, అర్థౌఘ=ధనముయొక్కసమూ హమునకును, దివ్యయోః= దివ్యప్రమాణభేదము నకును పేరు. A bud; scabbard; treasure.

శాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అనిమిషః॥పు॥, సుర= దేవతలకును,మత్స్య= మత్స్యమునకును పేరు, A god; a fish.

పురుషః॥పు॥, ఆత్మ=ఆత్మకును, మానవౌ=మ నుష్యునికిని పేరు. The soul; a man.

ధ్వాఙ్క్షః॥పు॥, కాక = కాకికిని, మత్స్యాత్= మత్స్యములనుదిను,ఖగౌ=కొక్కెరపక్షికిని పేరు. A crow; any bird which preys on fish.

కక్షః॥పు॥, తృణ=కసవునకును, వీరుధౌ=తీఁగె పొదకును, (చ) చంకకును,ఎండినయడవికిని, ॥న॥ పాపమునకును పేరు. Grass; a climbing plant.

అభీషుః ॥పు॥, ప్రగ్రహే=పగ్గమునకును,రశ్మౌ= కిరణమునకును పేరు. A rein; a ray of light.

ప్రైషః॥పు॥, ప్రేషణ=అంపుటకును, మర్దనే= పీడించుటకును పేరు. Despatch; fatigue.

పక్షః॥పు॥,సహాయే=సహాయమునకును,(అపి) శుక్లకృష్ణపక్షములకును, ఱెక్కకును, పార్శ్వము

నకును పేరు. Partisan; fortnight; wing; side.

ష్ణీష (శ్శిరోవేష్ట కిరీట యోః)॥ ౩౨౫॥

ఉష్ణీషః॥పు॥, శిరోవేష్ట=తలకుచుట్టెడు పాగా మొదలయినవానికిని, కిరీటయోః=కిరీటమునకును పేరు. A turban; a diadem.

శుక్రలే మూషికే శ్రేష్ఠే సుకృతే వృష భే)వృషః। A bull.

వృషః॥పు॥, శుక్రలే = వీర్యవృద్ధిగలవానికిని, మూషికే=ఎలుకకును, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని, సుకృతే=పుణ్యమునకును, వృషభే = వృషభమునకును పేరు. Lustful; a rat; pre-eminent; virtue.

(ద్యూతేఽక్షే శారిఫ లకేఽ)ప్యాకర్షోఽ

ఆకర్షః॥పు॥, ద్యూతే=జూదమునకును, అక్షే=పాచికలకును, శారిఫలకే=జూదమాడు పలకకును, (అపి) ఆకర్షించుటకును పేరు. Gaming with dice; a die; a board for playing; attraction.

థాక్షు (మిన్ద్రియే) ॥ ౩౨౬॥ (నా ద్యూతాఙ్గే కర్ష చక్రే వ్యవహారే కలిద్రుమే)। The belleric myrobalan.

అక్షమ్॥న॥, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియమునకును, ॥పు॥ ద్యూతాఙ్గే=పాచికలకును, కర్షే=ఎనుబదిగురిగింజలయెత్తుగలదానికిని, చక్రే=బండికంటికిని, వ్యవహారే= వ్యవహారమునకును, కలిద్రుమే=తాండ్ర చెట్టునకును పేరు. An organ of sense; a die; a measure; a wheel; a lawsuit.

కర్షూ (ర్వార్తాకరీషా గ్నిః)కర్షూః(కుల్యాభిధా యినీ)॥ ౩౨౭॥

కర్షూః॥పు॥, వార్తా=కృషికిని, కరీషాగ్నిః=పిడకనిప్పునకును, ॥స్త్రీ॥ కుల్యాభిధాయినీ=పదికని పేరు. Agriculture; fire with cowdung; a river.

(పుంభావేతత్క్రియా యాంచ) పౌరుషం

పౌరుషమ్॥న॥, పుంభావే=మగతనమునకును, తత్క్రియాయామ్=పురుషుండు చేయుపనికిని, (చ) మానిసిచే యెత్తుపొడవునకును పేరు. Virility; manly act; the height of a man's stature.

విష (మప్సుచ)।

విషమ్॥న॥, అప్సు=నీళ్లకును, చకారమువలన విషమునకును పేరు. Water; poison.

(ఉపదానే) ఽప్యామి షం (స్త్యా) Offering.

ఆమిషమ్॥స్త్ర॥, ఉపదానే=కానుకకును,(అపి) మాంసమునకును పేరు. A bribe; flesh.

(దపరాధేఽపి) కిల్బిష
మ్॥ 32౮॥

కిల్బిషమ్॥న॥, అపరాధే=అపరాధమునకును, (అపి) పాపమునకును పేరు. An offence; sin.

(స్యాద్వృష్టౌ లోకధా
త్వంశే వత్సరే) వర్ష
(మస్త్రియామ్)।
Rain;a country;a year.

వర్షమ్॥ప్న॥, వృష్టౌ=వానకును, లోకధాత్వంశే=భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండములకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. 'లోకధాత్వంశే' అను పాఠమునను నిదియ యర్థము.

ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణం
ప్రజ్ఞా)Dancing; view.

ప్రేక్షా॥సీ॥,నృత్త=నాట్యమునకును, ఈక్షణ=చూచుటకును, ప్రజ్ఞా=బుద్ధికిని పేరు. Intellect.

భిక్షా (సేవాఽర్థనా
భృతిః)॥ Begging.

భిక్షా॥సీ॥,సేవా=సేవించుటకును,అర్థనా=అడుగుటకును, భృతిః=కూలికిని పేరు. Service; wages.

త్విట్ (ట్శోభాఽపి)

త్విట్॥ష్,సీ॥ఇది, శోభా=కాంతికిని, (అపి) దీప్తికిని పేరు. Splendour; a ray of light.

(త్రిష్వపరే)

తక్కినషాంతములన్నియు॥త్రి॥

న్యక్షం (కార్త్స్న్యే
నికృష్టయోః)।

న్యక్షమ్॥త్రి॥,కార్త్స్న్యే=అంతయుననుటకును, నికృష్టయోః=అధమునకును. Entire; inferior.

(ప్రత్యక్షే ఽధికృతే
ఽ) ధ్యక్షో
Superintendent.

అధ్యక్షః॥త్రి॥, ప్రత్యక్షే = సాక్షాత్తుగా నెఱుంగంబడుదానికిని, అధికృతే= గ్రామాదులకు నధికారియైన వానికిని పేరు. Preceptible.

రూక్ష (స్త్వప్రేమ్ణ్య
చిక్కణే)॥3౮౦॥ rough

రూక్షః॥త్రి॥, అప్రేమ్ణి = ప్రేమలేనిదానికిని, అచిక్కణే=పసనని దానికిని పేరు. Unfriendly.

→॥ఇతిషాన్తాః॥←

షాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(రవి శ్వేతచ్ఛదౌ హం
సౌ One free from malice; Vishnu; the soul; an ascetic; an unambitious king.

హంసః॥పు॥, రవి=సూర్యునికిని, శ్వేతచ్ఛదౌ=హంసకును పేరు. మఱియులోభములేని రాజునకును, విష్ణువునకును, అంతరాత్మకును,మత్సరములేనివానికిని, ఉత్తమసన్న్యాసికిని, ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠునికిని పేరు. The sun; swan.

(సూర్యవహ్నీ) విభా
వసూ।

విభావసుః॥పు॥,సూర్య=సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు. The sun; fire.

వత్సౌ (తర్ణక వర్షౌ

వత్సః॥పు॥, తర్ణక=దూడకును, వర్షౌ=సంవత్స

ద్వా) | రమునకును పేరు. A calf; a year.

(సారఙ్గాశ్చ) దివౌకసః॥ a god; a bird.

దివౌకాః॥స్, పు॥, సారఙ్గాః = చాతకపక్షులకును, (చ)దేవతలకును, పక్షికిని పేరు. Cuculus.

(శృఙ్గారాదౌవిషే వీర్యే గుణే రాగేద్రవే) రసః। Poison ; water ; virility ; quicksilver ; zeal;liquid; sentiment.

రసః॥ పు॥, శృఙ్గారాదౌ=శృంగారాదిరసములకును, విషే=విషమునకును, నీళ్లకును, వీర్యే = బలమునకును, పాదరసమునకును, గుణే = మధురాదిషడ్రసములకును, రాగే=అనురాగమునకును, ద్రవే=ఆర్ద్రమైనదానికిని,పుల్లనీళ్లకును పేరు.Taste;

(పుంస్యు)త్తంసావతంసౌ (వాకర్ణపూరేఽపి శేఖరే)॥ 30_2॥

ఉత్తంసః - అవతంసః॥ప్న॥ ఈ_౨ను. కర్ణపూరే = చెవులంబెట్టుపువ్వులు సొమ్ములు మొదలయినవానికిని, శేఖరే = కిరీటాది శిరోభూషణమునకును పేరు. An ear-ring; a crest.

(దేవభేదేఽనలేరశ్మౌ) వసూ(రత్నేధనే) వసు। Wealth.

వసుః ॥ పు ॥, దేవభేదే = అష్టవసువులకును, అనలే = అగ్నికిని, రశ్మౌ = కిరణమునకును, ॥న॥ రత్నే=రత్నమునకును, ధనే=ధనమునకును పేరు. A class of deities; fire; a ray of light; a gem;

(విష్ణౌచ) వేధాః Brahma; intelligent.

వేధాః॥స్, పు॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకును,(చ) బ్రహ్మకును, విద్వాంసునికిని పేరు. Vishnu.

(స్త్రీ) త్వాశీ (ర్హితాఽశంసా ఽహిదంష్ట్రయోః)॥ Benediction.

ఆశీః॥ స్, స్త్రీ॥ ఇది, హితాఽశంసా = హితమయినవస్తువు కావలెననుటకును,అహిదంష్ట్రయోః= పాముకోఱకును పేరు. Fang of a serpent.

లాలసే (ప్రార్థనౌత్సుక్యే) Eagerness. Taking pleasure in.

లాలసః ॥ ప్న॥, ప్రార్థన = వేడుకోలునకును, ఔత్సుక్యే = ఇష్టవస్తువెప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషమునకును,॥త్రి॥విషయాసక్తునికిని,Request.

హింసా (చౌర్యాదికర్మచ)। slaughter.

హింసా॥స్త్రీ॥ఇది, చౌర్యాదికర్మ=దొంగతనము కొట్టుట కట్టుట మొదలయినదానికిని, (చ) చంపుటకును పేరు. Mischief, as robbery &c.

ప్రసూ (రశ్వాపి) A mother.

ప్రసూః॥ స్త్రీ॥ ఇది, అశ్వా = ఆడుగుఱ్ఱమునకును, అపిశబ్దమువలన తల్లికిని పేరు. A mare.

(భూద్యావా) రోదస్యౌ
రోదస్యౌ చ తే)॥ ३౮౮॥

రోదసీ॥ సీ॥ ఇది, భూ = భూమికిని, ద్యావా = ఆకాశమునకును పేరు. The earth; the sky.

రోదః॥న్,న॥ ఇది, తే=ఆభూమికిని, ఆయాకాశమునకును పేరు. The earth and sky.

(జ్వాలాభాసోర్న పుం) స్యర్చి

అర్చిః॥న్, స్త్రీ॥ ఇది, జ్వాలా=మంటకును, భాసః=కాంతికిని పేరు. Flame; light.

ర్జ్యోతి(ర్భ ద్యోత దృష్టిషు)। A star; light; pupil of the eye.

జ్యోతిః॥న్, న॥ ఇది, భ = నక్షత్రమునకును, ద్యోత = తేజస్సునకును, దృష్టిషు = దృష్టికిని పేరు. ॥పు॥సూర్యునికిని, అగ్నికిని పేరు. The sun; fire.

(పాపాపరాధయోః) రాగః Sin.

ఆగః॥న్,న॥ఇది, పాప=పాపమునకును, అపరాధయోః=అపరాధమునకును పేరు. An offence.

(ఖగబాల్యాదినో) ర్వయః॥ ३౮౯॥ A bird.

వయః॥న్,న॥, ఖగ=పక్షికిని, బాల్యాదినోః=బాల్య యౌవనాది వయస్సులకును పేరు. Age.

(తేజఃపురీషయోః) ర్వర్చః

వర్చః॥న్,న॥, తేజః = తేజస్సునకును, పురీషయోః=పిష్ఠకును పేరు. Splendour; ordure.

మహః (స్తూత్సవ తేజసోః)।

మహః॥న్,న॥,ఉత్సవ=పండుగకును, తేజసోః=తేజస్సునకును పేరు. Festival; light.

రజో (గుణేఽపి స్త్రీపుష్పే)

Dust; pollen.

రజః॥న్,న॥, గుణే = రజోగుణమునకును, స్త్రీపుష్పే=స్త్రీలముట్టురక్తమునకును, (అపి) ధూళికిని పేరు. Quality of passion; woman's menses.

రాహౌ ధ్వాన్తే గుణే) తమః॥ ३౯०॥

తమః॥న్, న॥, రాహౌ=రాహువునకును, ధ్వాన్తే=చీకటికిని, గుణే=తమోగుణమునకును పేరు. Moon's ascending node; darkness; illusion.

ఛన్దః (పద్యేఽభిలాషే చ)

Desire; uncontrolled conduct; the Veda.

ఛన్దః॥న్,న॥, పద్యే= గాయత్రి మొదలయిన ఛందస్సులకును, అభిలాషే = ఇచ్ఛకును, (చ) వేదమునకును పేరు. ఇచ్ఛకు పేరయినపుడు అకారాంత పుంలింగముంగలదు. Poetical metre.

తపః (కృచ్ఛ్రాది కర్మ చ)। the cold season;

తపః॥న్,న॥, కృచ్ఛ్రాది=కృచ్ఛ్రము మొదలుగాంగల, కర్మ=చాంద్రాయణము మొదలయిన

name of a month; austerity; virtue.

తపస్సునకును, (చ) ధర్మమునకును, ॥పు॥ శిశిర ఋతువునకును, మాఘ మాసమునకును పేరు.

సహో(బలం) సహా (మార్గో) winter.

సహః॥స్,న॥, బలమ్=బలిమికిని,॥పు॥ మార్గః= మార్గశీర్ష మాసమునకును పేరు. Strength.

నభః(ఖం శ్రావణో) నభాః॥౩౮౭॥ a month.

నభః॥స,న॥, ఖమ్=ఆకాశమునకును, ॥పు॥శ్రావణః=శ్రావణ మాసమునకును పేరు. The sky;

ఓకః (సద్మాఽఽశ్రయ శ్చౌ) కాః A bird.

ఓకః॥స్,న॥[ప]॥అ,పు॥ సద్మ= ఇంటికిని,ఆశ్రయః= తావునకును, (న)పక్షికిని. A house; an asylum.

పయః (క్షీరం పయో ఽమ్బుచ)।

పయః॥స్,న॥, క్షీరమ్= పాలకును, అమ్బుచ= నీళ్లకును పేరు. Milk; water.

ఓజో (దీప్తౌ బలే)

ఓజః॥స్, న॥, దీప్తౌ= తేజస్సునకును, బలే=బలిమికిని పేరు. Splendour; strength.

స్రోత (ఇన్ద్రియేఽపి నిమ్న గారయే)॥ ౩౮౮॥

స్రోతః॥స్,న॥, ఇన్ద్రియే= శ్రోత్రాదీంద్రియములకును, నిమ్నగారయే = నదీ వేగమునకును పేరు. Stream of a river; organ of sense.

తేజః(ప్రభావే దీప్తౌ చ బలే శుక్రేఽప్యథ) Semen virile.

తేజః॥స్,న॥, ప్రభావే= ప్రభావమునకును, దీప్తౌ చ= కాంతికిని, బలే=బలిమికిని, శుక్రే= రేతస్సునకును, (అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుటకును పేరు. Dignity; splendour; strength; strength of character, not bearing insult with impunity.

(త్రిస్త్రిషు)॥

ఇది మొదలు సాంతములన్నియు॥ త్రి॥ స్త్రీలింగవిషయమందు బీభత్స శబ్దముతప్ప కడమ శబ్దములు ఆకారాంతములౌను.

విద్వా(న్విదంశ్చ) learned.

విద్వాన్॥స్,త్రి॥, విదన్= ఎఱుకగల వానికిని, (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని,విద్వాంసునికిని పేరు. Intelligent; having a true knowledge of the soul.

బీభత్సో (హింస్రోఽప్య) Envious; Arjuna. (తిశయేత్వమీ)॥

బీభత్సః॥త్రి॥,హింస్రః=చంపు స్వభావముగలవానికిని, (అపి)రోతగలదానికిని,అర్జునునికిని. Cruel;

ముందరఁ జెప్పంబడు జ్యాయశ్శబ్దము మొదల

లైనవి రను స్వార్థాతిశయమునందువర్తించును.

(వృద్ధ ప్రశస్యయోః) జ్యాయాన్

జ్యాయాన్॥స్,త్రి॥,వృద్ధ=మిక్కిలి వృద్ధునికిని, ప్రశస్యయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠునికిని పేరు. Very old; very excellent.

కనీయాంస్తు (యువాల్పయోః)।

కనీయాన్॥స్,త్రి॥, యువా=మిక్కిలిప్రాయపువానికిని, అల్పయోః=మిక్కిలి యల్పునికినిపేరు. Very young; very small.

వరీయాం (స్త్రూరువరయోః) Very excellent.

వరీయాన్॥స్, త్రి॥, ఉరు=మిక్కిలి ఘనునికిని, వరయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠునికిని పేరు. Very great.

సాధీయాన్ (సాధుబాఢయోః)॥ ౩౯౦॥

సాధీయాన్॥స్, త్రి॥, ఇది, సాధు = మిక్కిలి మంచివానికిని, బాఢయోః = మిక్కిలిదృఢమైనవానికినిపేరు, Very right; very firm.

ఇతి సాన్తాః

సాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దలేఽపి) బర్హం

A peacock's tail.

బర్హమ్॥న॥, దలే=ఆకునకును, (అపి)పరివారమునకును, నెమిలిపురికిని పేరు. A leaf; retinue.

(నిర్బన్ధోపరాగార్కాదయో) గ్రహాః।

గ్రహాః॥పు॥, నిర్బన్ధ = ఆగ్రహమునకును, ఉపరాగ = చంద్రసూర్యగ్రహణములకును, అర్కాదయః = సూర్యుఁడు మొదలుగాఁగల నవగ్రహములకును పేరు. Seizure; an eclipse; a planet.

(ద్వార్యాపీడే క్వాథరసే) నిర్యూహో (నాగదన్తకే)॥ ౩౯౧॥

Extracted juice; a chaplet.

నిర్యూహః॥పు॥, ద్వారి=వాకిటికిని, ఆపీడే=సిగనుజుట్టిన పూలదండకును, క్వాథరసే = కషాయమునకును, నాగదన్తకే=కొంకికకు నాధారముగా గోడను నాటినకొయ్యకును, [ప] చిలుకుకొయ్యకును పేరు. A door; wood jutting out of a wall.

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మౌ) ప్రగ్రాహః ప్రగ్రహో(ఽపి చ)।

ప్రగ్రాహః-ప్రగ్రహః॥పు॥ ఈ-రెండును, తులాసూత్రే=త్రాసుకోల మొదలైనవానిత్రాటికిని, అశ్వాదిరశ్మౌ=గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగలవాని గట్టు పగ్గము మొదలయినవానికిని పేళ్లు. The string suspending a balance; halter for horses.

(పత్నీ పరిజనాదాన మూలశాపాః) పరిగ్రహాః॥ Acceptance; origin; root.

పరిగ్రహాః॥పు॥, పత్నీ = పెండ్లము నకును, పరిజన=పరివారమునకును. ఆదాన = పుచ్చుకొనుటకును, మూల=మొదటికిని, శాపాః = శపథమునకును పేరు. A wife; family, dependent; oath.

(దారేష్వపి) గృహాః

గృహాః॥ పు, నిత్యబ॥, దారేషు = పెండ్లము నకును,(అపి)॥స॥ ఇంటికిని పేరు. Wife; a house.

(శ్రోణ్యారోహ మహ్యా)రోహా(వర స్త్రియాః)। Ascent; rider of an elephant;length;height

ఆరోహాః॥పు॥, వరస్త్రియాః = ఉత్తమ స్త్రీ యొక్క, శ్రోణ్యారోహః = పిఱుదు నకును, (అపి) ఏనుగు మావటివానికిని, ఎక్కుటకును, నిడుపునకును, పొడవునకును పేరు. A woman's waist.

వ్యూహాః (బృన్దే ష్వ) Array of troops.

వ్యూహాః॥పు॥, బృన్దే=సమూహమునకును, (అపి) సేనబారు తీర్చుటకును,మిక్కిలిఊహకును, రచనకును పేరు. Multitude; fabrication; reasoning.

హి (ర్వృత్రే, ప్య)

అహిః॥పు॥, వృత్రే = వృత్రాసురునికిని, (అపి) పాము నకును పేరు. A demon; A serpent.

గ్నీన్ద్వర్కాః) స్తమో ఉపహాః॥ ౨౮౩॥

తమోఉపహాః ॥పు॥, అగ్ని=అగ్నికిని, ఇన్దు = చంద్రునికిని, అర్కః = సూర్యునికిని పేరు. Fire; the moon; the sun.

(పరిచ్ఛదే నృపార్హేర్థే) పరిబర్హో Insignia of royalty.

పరిబర్హః॥పు॥, పరిచ్ఛదే = పరివారము నకును, నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే=ఛత్త్ర చామరాదివస్తువునకును పేరు. Retinue.

✲ఇతి హాన్తాః.✲

హాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(ఉవ్యయాఃపరే)। The following are indeclinable.

ఇదిమొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గ మనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు మున్దుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.

ఇతి నానార్థవర్గః.

{ అనేకములైన యర్థములుగల పద సమూహము ముగిసెను. }

ఆఙ్ (ఈషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ 3-౮॥

టీ.-ఆఙ్॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్ఛవీనామ్; అభివ్యాప్తౌ=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు దానితోఁ గూడ ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ఆకుమారంయశఃపాణినేః; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు అందాఁక అనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఓడకాన్తం ప్రియంపాన్థమనువ్రజేత్; ధాతుయోగజే=క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు అనఁగా క్రియాయోగమువలనఁ బుట్టిన క్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆహరతి. A little; up to; including; down to.

మూ॥ ఆ(ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యే౽)

టీ.-ఆ॥అ॥ ఇది,స్మృతౌ=తలంపునందును,॥ఉ॥ఆఏవంకిలతత్ ;వాక్యే=వాక్యపూరణమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆఏవంనుమన్యసే;ఆఅద్యస్వాద్విష్టభోజనం లబ్ధమితి; ప్రగృహ్యః=దీనికిప్రగృహ్యమన్నందున సంధిలేదు. Oh (remembering); expletive.

స్యాః(కోపేతాప పీడయోః) ।

టీ.-ఆః॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును,॥ఉ॥ఆఃరతుస్త్వి; తాప=తాపమునందును,॥ఉ॥ ఆఃక్వాసిప్రియే; పీడయోః=పీడయందును వర్తించును, ఉ॥ విద్యాంమాతరమాఃప్రదర్శ్యశృపశూన్ భక్షుస్వ; ఆఃకష్టంపర్తన్తే. Alas (sorrowfully, angrily, painfully).

(పాప కుత్సేషదర్థే) కు

టీ.=కు॥అ॥ఇది, పాప=పాపమునందును,॥ఉ॥ త్యజేత్కుజనసంగతిమ్;కుత్సా=నిందయందును,॥ఉ॥కుభోజనమ్; ఈషదర్థే=ఇంచుకయనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ కవోష్ణమ్; కోష్ణమ్. Sinful; bad; a little.

ధిక్(నిర్భర్త్సన నిన్దయోః)॥ 3-౫॥

టీ.-ధిక్॥అ॥ ఇది, నిర్భర్త్సన=అదలించుటయందును,॥ఉ॥ ధిక్గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్;నిన్దయోః=నిందయందునువర్తించును, ॥ఉ॥ధిగిమాందేహభృతామసారతామ్. Fy! (menacingly, reproachfully.)

మూ॥చా (న్వాచయ సమాహార కేతరేతర సముచ్చయే) ।

టీ. చ॥అ॥ఇది,అన్వాచయ = రెండుక్రియలలోనొకటిప్రధానమైయొ

కటియు ప్రధానమైయుండుటయును అన్వాచయమునందును,॥ఉ॥భిక్షామట గాంచానయ; సమాహారే=ఒకక్రియతో సవయవవస్తువులకు ప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుటయగు సమాహారమునందును,॥ఉ॥ఛత్త్రోపానహమ్; అశ్వబలీవర్దమ్; ఇతరేతరే=పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుట యను నితరేతరయోగమునందును, ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యామిదంకార్యమ్; సముచ్చయే=పరస్పరనిరపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుటయును సముచ్చయమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ రాజ్ఞో గౌరశ్వః పురుషశ్చ. పాదపూరణపక్షాంతరహేతునిశ్చయములయందును వర్తించును. Moreover; and; mutually; also.

స్వస్త్యా (శీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ.-స్వస్తి॥అ॥ఇది, ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును, ॥ఉ॥స్వస్తి తేఽస్తు లతయా సహావృక్ష; క్షేమ=నిరుపద్రవమునందును,॥ఉ॥స్వస్తి ప్రజాభ్యః; భూతానుకమ్పాతవ చేదియంగా లేకాథ నేత్స్వస్తిమతీత్వదస్తే; పుణ్య = పుణ్యమునందును, ॥ఉ॥ స్వస్తిమాన్ స్వర్గమశ్నుతే; ఆదిశబ్దమువలన శుభాదులయందును వర్తించును,॥ఉ॥ప్రాస్థానికంస్వస్త్యయనం ప్రయుజ్య. Well (a benediction;); safe; right; auspicious.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) ప్యతి॥ ౩౯-౬॥

టీ.-అతి॥అ॥ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియనునర్థమునందును,॥ఉ॥అతివృద్ధః; అతిశేతే; లఙ్ఘనే=దాఁటుటయందును,॥ఉ॥అతీతకాల స్త్వహామభుస్యతిః; అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును. Very; past; surpassing; excellent.

మూ॥స్వి(త్ప్ర)శ్నే చ వితర్కే చ)

టీ.-స్విత్॥అ॥ఇది, ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కస్స్విదేకాకీ చరతి; వితర్కే చ=వితర్కమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అధస్స్విదాసీదుపరిస్విదాసీత్. What (interrogative); what (doubtingly)

తు(స్యా ద్భేదేఽవధారణే।

టీ.=తు॥అ॥ఇది, భేదే=భేదమునందును, ॥ఉ॥ పూజ్యాగౌరి కపిలాతు పూజ్యతరా; అవధారణే=నిశ్చయమందును వర్తించును,॥ఉ॥ వేదాస్తుప్ర

మానమ్. But (indicating difference); indeed.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ.-సకృత్ ॥అ॥ ఇది,సహ=తోడననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ దేవదత్తయ జ్ఞదత్తౌ సకృద్భుఙ్క్తాతే; ఏకవారే= ఒకసారియనునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా. Together; once.

ఆరా (ద్దూర సమీపయోః)॥

టీ.-ఆరాత్ ॥అ॥ ఇది, దూర=దూరమునందును,॥ఉ॥ ఆరాద్గతో దృష్టిపథంవ్యతీతః; సమీపయోః=సమీపమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ తమర్చ్య స్థమారా దభివర్తమానమ్. Far; near.

మూ॥ (ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ.- పశ్చాత్ ॥అ॥ఇది,ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును,॥ఉ॥ పశ్చాదస్తంగతో రవిః; చరమే= వెనుకదిక్కునందును వర్తించును,॥ఉ॥ పశ్చాద్యాతి; శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం గీయతాం పశ్చాదితరేభ్యః. Westward; afterwards; lastly; behind.

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) ।

టీ.-ఉత॥అ॥ఇది,అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును,॥ఉ॥ ఉతభిన్నాచ్ఛిరసాశిలోచ్చయమ్: ఉతదణ్డఃపతిష్యతి; వికల్పయోః=ఇటో అటో అనువికల్పార్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ఉతపర్వతో భిద్యేత;ఉతతృప్యేద్వ్రజీ. అప్యర్థమనఁగా గృహార్థమును ప్రశ్నయును. Also; what (doubtingly); either.

(పున స్సదార్థయో)శ్శశ్వత్

టీ.-శశ్వత్ ॥అ॥ఇది,పునః=మరియు ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ శశ్వత్పశ్యతశశ్వన్నాద్ధిలహానీ విద్యోల్బణమ్; సదార్థయోః= ఎల్లపుడు ననునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ శాశ్వతంవైరమ్. Again; constantly; for ever.

సాక్షా(త్ప్రత్యక్షతుల్యయోః) ॥౩౬౮॥

టీ.-సాక్షాత్ ॥అ॥ఇది, ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షమునందును, ॥ఉ॥ సాక్షాద్ద్రష్టోఽసి; తుల్యయోః=సమానమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ ఏషాసాక్షాల్లక్ష్మీః. Actually; like; in person.

మూ॥(ఖే దానుకమ్పాసన్తోష విస్మయామన్త్రణే) బత ।

టీ.- బత॥అ॥ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును, ॥ఉ॥ అహోబత మహత్క

ష్టమ్; అనుకమ్పా=దయయందును,॥ఉ॥హాహా కీదృశ్యత్ర త్వమ్, సన్తోష=సంతోషమునందును, ॥ఉ॥బతయాస్యాః సుకల్పనాత్; విస్మయ=ఆశ్చర్యనందును, ॥ఉ॥అహో బతాసిస్పృహణీయవీర్యః; ఆమన్త్రణే=పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏహి బత. Alas! (expressing sorrow, pity, joy, surprise); oh! (calling).

హన్త (హర్షేఽనుకమ్పాయాం వాక్యారమ్భవిషాదయోః)॥

టీ.-హన్త॥అ॥ఇది,హర్షే=సంతోషమునందును,॥ఉ॥ హన్త సుఖినో జాతాః స్మః; అనుకమ్పాయామ్=దయయందును, ॥ఉ॥హన్త దీనాః స్మ పుత్రక; వాక్యారమ్భ = వాక్యారంభమునందును, ॥ఉ ॥ హన్త తే కథయిష్యామః; విషాదయోః=దుఃఖించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ హన్త హతోఽస్మి కథితోహి నృపః. Oh (expressing joy, compassion, grief); certainly.

మూ॥ ప్రతి(ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ.-ప్రతి॥అ॥ఇది, ప్రతినిధౌ=సదృశార్థమునందును,॥ఉ॥ అభిమన్యుర్గదస్థానాత్ప్రతి; వీప్సా=గుణక్రియల చేత సకలవస్తువులను ప్రత్యేకముగా వ్యాపింపనిచ్ఛయించుట యనువీప్సయందును, ॥ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతిసిఞ్చతి;లక్షణ=చిహ్నమునందును, ॥ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతివిద్యోతతే విద్యుత్; ఆదౌ = మొదలగునదానియందును, ఆదిపదముచేత నొక ప్రకారమును బొందినవానిఁగాఁ జేయుట యనునిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, ॥ఉ॥ సాధుర్మాతరం ప్రతి; ప్రయోగతః=ఒకటినిచ్చి మరియొకటిపుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును,॥ఉ॥ తిలేభ్యో మాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి;భాగమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ యదత్ర మాం ప్రతి స్యాత్తద్దీయతామ్. Instead; each; towards; for; belonging to (as a portion); in exchange.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిషు)॥ ౪౦౦

టీ.-ఇతి॥అ॥ఇది, హేతు=కారణమునందును, ॥ఉ॥హన్తీతి పలాయతే; ప్రకరణ=ప్రకరణమునందును,॥ఉ॥ గౌరశ్వోహస్తీతి జాతిః; ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును,॥ఉ॥ఇతిప్రాణినః;ఆది=మొదలనుపర్థమునందును,॥ఉ॥ పేలాటీ పేత్యభిహవాః;సమాప్తిషు=ముగియుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ఇతి ప్రథమస్సర్గః. Therefore; thus; well known as such; Etcœtera; finis.

మూ॥ (ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్రథమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి)।

టీ.-పురస్తాత్ ॥అ॥ఇది, ప్రాచ్యామ్=తూర్పుదిక్కునందును,॥ఉ॥పురస్తాదుదేతిసూర్యః;ప్రథమే=మొదలనునర్థమునందును,॥ఉ॥పురస్తాత్క్రియతే కర్మ పశ్చాత్సిధ్యతి తత్ఫలమ్;పురార్థే=తొల్లి యనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ పురస్తాద్రామోఽభూత్ ;అగ్రతఇత్యపి=ముందర అనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥పురస్తాత్సేనానిర్యాతి.Eastward; first; formerly; in front.

యావత్తావచ్చ సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే॥౨౦౧॥

టీ.-యావత్-తావత్ ॥అ॥ఈ రెండును, సాకల్యే=అంతయు ననునర్థమునందును,॥ఉ॥యావత్కార్యం తావత్కురు;అవధౌ=మేరయందును,॥ఉ॥యావత్ససస్యం క్షేత్రంతావత్కణ్టకైర్వృతైః పరివృతమ్;మానే=పరిమాణమునందును,॥ఉ॥యావద్దత్తం తావద్భుక్తమ్;అవధారణే=పరిమాణనిశ్చయమునందును వర్తించును,॥ఉ॥యావదమత్రంతావద్బ్రాహ్మణానామన్త్రయస్వ. As much as (the whole); until; as many as (number); so much (affirmative).

మా॥ (మఙ్గలానన్తరారమ్భప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథ।

టీ-అథో- అథ॥అ॥ ఈ రెండును,మఙ్గల=మంగళార్థమునందును, ॥ఉ॥అథ వర్ణసమామ్నాయః; అనన్తర=తర్వాత ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥అథప్రజానామధిపఃప్రభాతే; ఆరమ్భ=దొరకొనుటయందును, ॥ఉ॥ అథేదానీమేతన్నిరూప్యతే; ప్రశ్న=అడుగుటయందును, ॥ఉ॥ అథైకధేనోరపరాధచణ్డాద్గురోః కృశానుప్రతిమాద్బిభేషి;కార్త్స్న్యేషు=అంతయు ననునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే. Auspicious particle; after; now; what?; all (comprehensively).

వృథా(నిరర్థకావిధ్యోః)

టీ.-వృథా॥ అ॥ ఇది, నిరర్థక=వ్యర్థమనుటయందును, ॥ఉ॥ ప్రాసాదశృఙ్గాణివృథాఽధ్యరుక్షన్; అవిధ్యోః=విధిలేక చేయుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥ప్రపచ్యతే స నరకే యో వృథాఽలభతే పశుమ్. In vain; improperly.

నానా (అనేకోభయార్థయోః) ॥౨౦౨॥

టీ;-నానా॥అ॥ఇది,అనేక=బహుప్రకారమునందును,॥ఉ॥నానాచేష్టైర్జలదలలితైః క్రీడితంతంసగేన్ద్రైః; ఉభయార్థయోః = రెంటియందును

వర్తించును, ॥ఉ॥ నానాత్మానం సమీక్షంతే. Many; both.

మూ॥ ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పే చ)

టీ. ను॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కోనుధావతి; వికల్పే చ = వికల్పమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ భీమోను ఫల్గునోను యోద్ధా. What ?; or.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయోః) అను ।

టీ.-అను॥అ॥ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అనుటయందును,॥ఉ॥ తమనుధావతి; సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును. మాతరమనుకరోతి; మరియు లక్షణేత్థం భూతాఖ్యానభాగవీప్సలయందును వర్తించును. After; like; near; severally; in regard to; a share; inferior to.

(ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామంత్రణే) నను॥ ౪౦౩॥

టీ.-నను॥అ॥ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥ననుభోజీ; అవధారణ=నిశ్చయమునందును,॥ఉ॥ననుగచ్ఛామః; అనుజ్ఞా=అనుమతియందును, ॥ఉ॥నన్వాదిశ; అనునయ=ఊఱడించుటయందును,॥ఉ॥ననుచ ప్రసీదమే; ఆమంత్రణే = సంబోధనమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ నను దేవదత్త. What ?; certainly; indicating assent; a consolatory and kind expression; vocative particle.

మూ॥(గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శంకా సంభావనా) స్వపి।

టీ.-అపి॥అ॥ఇది, గర్హా=నిందయందును,॥ఉ॥అపిసిఞ్చేత్పలాణ్డుమ్; సముచ్చయ = సముచ్చయమునందును, ॥ఉ॥భీమోఽప్యర్జునోఽపి; ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥అపి క్రియాసిద్ధిం సులభం సమిత్కుశమ్; శంకా-అనిష్టమునూహించుటయందును, ॥ఉ॥అప్యాగచ్ఛేచ్చోరః; సంభావనా=ఇది యిటువలె సంభవించు ననుసంభావనయందును వర్తించును,॥ఉ॥అపి ద్రుమపిలఙ్ఘయేత్. Reprehensive particle; and; earnest inquiry; doubt or suspicion; possibility and likelihood; even.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ.-వా॥అ॥ఇది, ఉపమాయామ్=పోలికయందును, ॥ఉ॥ఆశీవిషో వా సంక్రుద్ధః; వికల్పే=వికల్పమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ యన్తు సోమాహిరా భిర్వా యజేత. Like; or, either.

నామి (త్వర్ధే జుగుప్సనే)॥ ౪౦౪॥

టీ.-నామి॥అ॥ ఇది, అర్ధే=సగమను స్థ్హమునందును,॥ఉ॥నామినిమీలితాక్షీ; జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును,॥ఉ॥నామ్యధ్యయనమనధ్యాయే. Half; blamably.

మూ॥ అమా (సహ సమీపేచ)

టీ.-అమా॥అ॥ఇది,సహ=కూడననుస్థ్హమునందును,॥ఉ॥అమావాస్యా; సమీపేచ=సమీపమునందును వర్తించును,॥ఉ॥అమాత్యః.With; near.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ)।

టీ.-కమ్॥అ॥ఇది, వారిణి=నీళ్లయందును,॥ఉ॥కంజం పద్మమ్;మూర్ధ్ని చ=శిరస్సునందును, ॥ఉ॥కన్ధరా; చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥కస్వర్గః. Water; head; pleasure; ease.

(ఇవేత్థమర్థయోః) ఏవం

టీ.-ఏవమ్॥అ॥ఇది, ఇవ=పోలికయందును,॥ఉ॥భానురేవంమునిర్భాతి; ఇత్థమర్థయోః=ఈప్రకారమనుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥ఏవంవాదినిదేవర్షౌ. Like, as; thus.

నూనం (తర్కేఽర్థనిశ్చయే) ॥౪౦౫॥

టీ.-నూనమ్॥అ॥ ఇది, తర్కే=ఊహయందును,॥ఉ॥నూనమున్నమతియజ్వనాంపతిః; అర్థనిశ్చయే=అర్థనిశ్చయమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ క్షుద్రేఽపి నూనం శరణం ప్రపన్నే; ఉత్ప్రేక్షకు ॥ఉ॥ మదనస్యైవ ప్రూనూనం యువతీనాం దృశశ్శితాః. Perhaps; certainly; indicating recollection.

మూ॥(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ.-జోషమ్॥అ॥ఇది,తూష్ణీమర్థే=మౌనమునందును,॥ఉ॥ఇతిజోషమవస్థితేమునౌ; సుఖే=సుఖమునందును వర్తించును,॥ఉ॥జోషమాసీతవర్షాసు. Silently; at ease.

కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)।

టీ.-కిమ్॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కింగతోఽసి; జుగుప్సనే= నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కింరాజా యో న రక్షతి. What?; bad.

నామ(ప్రాకాశ్య సంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే)॥ ౪౭౬॥

టీ.-నామ॥అ॥ఇది, ప్రాకాశ్య=ప్రకాశింపఁదగిన యర్థమునందును, ॥ఉ॥ హిమాలయోనామనగాధిరాజః; సంభావ్య=ఇట్టువలెసంభవించు ననునర్థమునందును,॥ఉ॥అకీహాసీతానామసంభవిష్యతి;క్రోధ=కోపమునందును ॥ఉ॥ఆశికంనస్యభయం నాను గోపాన్నాహసురగ్యేషః,ఉపగమ=అంగీకారమునందును, ॥ఉ॥ అస్తునామఫేనించింకుాతి;[ప]కోపముచేతనంగీకరించుటయందును, కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కోనామాయంప్రలపతివిఘ్నోర్న ర్విశజాం సభాయామ్. Evidently;possibly;wrath; indignant consent; reproach.

మూ॥అలం(భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్)।

టీ.-అలమ్॥అ॥ఇది, భూషణ=భూషణమునందును;॥ఉ॥అలంచకారాస్యనఘూరిహారః; పర్యాప్తి=పర్యాప్తిమనునర్థమునందును,॥ఉ॥తస్యాలమేషాక్షుధితస్యతృప్త్యై; శక్తి=సమర్థుఁడను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ అలం దశాస్యస్యవధాయరాఘవః; వారణవాచకమ్=చాలింపుమను నర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥అలంవివాదేనయథాశ్రుతంత్వయా. Enough; able; prohibition; ornament.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ.-హుమ్॥అ॥ఇది, వితర్కే=ఊహయందును,॥ఉ॥ హుంజలంమ్మృగతృష్ణా; పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥హుం దేవదత్తోఽఽ ఉదయమ్;కోపము నందును,॥ఉ॥ హుంనిహాన్నిపహానాయుధిశత్రూన్ ; భర్త్సనంచుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥హుంనిర్లజ్జ. Indicative of doubt and reflection; what (indicating anger, fear, dislike or reproach.)

సమయా(అన్తికా మధ్యయోః)॥

టీ.-సమయా॥అ॥ఇది,అన్తికే=సమీపమునందును,॥ఉ॥గఙ్గాసమయావారాణసీ; మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును,॥ఉ॥ సమయాశైలయోర్నదీ. Near; within, midst.

మూ॥ పునర (రప్రథమే భేదే)

టీ.-పునర్॥అ॥ఇది, అప్రథమే=మరియును అను నర్థమునందును,॥ఉ॥పునర్భాషేతురిగస్యరిణీ తా; భేదే = విశేషమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥

భ్రాతృషు పునర్దీర్ఘో భవాన్. Again; but on the contrary.

నిర్నిశ్చయ నిషేధయోః) ।

టీ.-నిర్॥అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును,॥ఉ॥నిర్ణయః; నిషేధయోః=నిషేధమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ నిర్ధనః. Certainly; negation.

(స్యాత్ప్రబన్ధేచిరాతీతే నికటాऽఽగామికే)పురా॥ ౪౦౮॥

టీ.- పురా॥అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును,॥ఉ॥ పురాణమ్; చిర=దీర్ఘకాలమునందును, ॥ఉ॥ పురాతనమ్; అతీతే = పోయిన కాలమునందును, ॥ఉ॥ పురాగతః;నికట=సమీపమునందును, ॥ఉ॥పురాగచ్ఛతి; ఆగామికే=రాఁగలదానియందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆలోకే తేనిపతతిపురాసాऽబలావ్యాకులావా;మఱియు నెడతెగనిపాతమునందును,॥ఉ॥ఉపాధ్యాయేనపురాऽధీయతేస్మ; పూర్వమను కాలము పోయిన దానియందును,॥ఉ॥ పురాతనంత్వాం పురుషంపురావిదః; ఆసన్న భవిష్యదర్థమందున్నను,॥ఉ॥గచ్ఛశీఘ్రంపురాదేవ్యైవర్షతి. Ancient story; old; past; near; future;long since past; proximate future.

మూ॥ ఊరర్యూరీచోరరీ (చవిస్తారేऽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ.-ఊరరీ-ఉరీ[సా]ఊరీ-ఉరరీ॥అ॥ ఈమూడును, విస్తారే=విస్తారమునందును, ॥ఉ॥ అర్థిషునస్వయమురీకృతకామ్యః; అఙ్గీకృతౌ = ఈయకోనుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అజ్ఞామురరీకృత్యయాతి. Expansion; assent.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ.- స్వర్॥అ॥ఇది,స్వర్గే=స్వర్గమునందును,॥ఉ॥స్వర్నద్యాంస్నాతినారదః; పరలోకే=పరలోకమునందును, చకారమువలన జన్మాంతరమునందును, ॥ఉ॥ స్వర్గితస్యక్రియాఃకుర్యాత్పుత్రఃపరమభక్తితః; స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రస్యపత్నీతద్భాగమర్హతి; సుఖమునందును, ఆకాశమునందును వర్తించును. Heaven; the next world; the sky.

(వార్తా సంభావ్యయోః) కిల॥౪౦౯॥

టీ.-కిల॥అ॥ఇది, వార్తా=లోకవాడుకయందును,॥ఉ॥ జఘానకంసంకిలవాసుదేవః;సంభావ్యయోః=ఇది సంభవించునను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ అర్జునఃకిలవిజేష్యతేకురూన్;మరియు, అసత్యమందును వర్తించును,॥ఉ॥ గోత్రస్ఖలితంకిలాऽశ్రితమ్.News;probably; falsely indicating displeasure.

మూ॥ (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసానునయే)ఖలు।

టీ.- ఖలు॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, ॥ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థే లేఖ్యసఖలు [illegible] వాచికమ్; వాక్యాలంకార = వాక్యాలంకారమునందును,॥ఉ॥అథఖలుభగవాన; జిజ్ఞాసా = ఎఱుఁగగోరుటయందును,॥ఉ॥కింఖల్వనీతేపుత్త్రః, అనునయ = [illegible]యందును వర్తించును, ॥ఉ॥ సఖలుసఖలు మూర్ఖే సాహసం [illegible]. Prohibition; expletive; indicating enquiry; a conciliatory expression.

(సమీపే భయతశ్శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే)ఽభితః॥ ౨౦౦॥

టీ.- అభితః॥అ॥ఇది, సమీపే = సమీపమునందును, ॥ఉ॥ వారాణసీమభితో భాగీరథీ; ఉభయతః = ఇరుపార్శ్వములయందును, ॥ఉ॥ [illegible] ఽభితః పాతుకసిద్ధసిద్ధో; శీఘ్ర = శీఘ్రమునందును, ॥ఉ॥ [illegible]; సాకల్య = అంతయుననుసర్థమునందును,॥ఉ॥ [illegible]; అభిముఖే = ఎదురుగా ననుసర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ [illegible] మామేసపరిధావతి. Near; on both sides; quickly; entirely; in front.

మూ॥ (నామప్రాకాశ్యయోః)ప్రాదుః

టీ.-ప్రాదుః॥అ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునందును, ॥ఉ॥ [illegible] ప్రాదుర్భావాః; [వ] సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః = ప్రకాశించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ప్రాదురాసీద్వసుంధరా; "జన్మ ప్రాకాశ్య యోః ప్రాదుః" అనిపాఠముగలదు. Name; appearance.

మిథో(ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ.-మిథః॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్ = తమలోఁదాననుసర్థమునందును, ॥ఉ॥ [illegible]; రహస్య = ఏకాంతమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ [illegible] కృతే మన్మథ [illegible]. Mutually; in private.

తిరో (ఽన్తర్ధౌ తిర్యగర్థే)

టీ.-తిరస్॥అ॥ఇది, అన్తర్ధౌ = కప్పుటయందును,॥ఉ॥ [illegible] తిరోదధే; తిర్యగర్థే = అడ్డముగా ననుసర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ గతంతిరశ్చీనమనూరుసారథేః. Concealment; awry.

హా (విషాద శుగర్తిషు)॥౨౦౧॥

టీ,-హా॥అ॥ ఇది, విషాద=వ్యథపడుటయందును,॥ఉ॥పుణ్యాస్తనిపుర మేవహాప్రవిశతి క్రుద్ధో మునిర్వ్యాభ్రదవః; శుక్=శోకమునందును,॥ఉ॥హాప్రియే జనకరాజపుత్త్రి;ఆర్తిషు=పీడయందునువర్తించును,॥ఉ॥హాహాతోఽస్మి. Alas!; regret.

మూ॥అహ(హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ.-అహహ[ప]అహహా॥అ॥ఇది,అద్భుతే=ఆశ్చర్యమునందును,॥ఉ॥అహహమహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః; ఖేదే = వ్యసనపడుటయందునువర్తించును,॥ఉ॥అహహకష్టమపణ్డితతావిధేః,॥ఉ॥అహహా భిక్షమాణోఽసి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః. Indication of wonder, of pain or fatigue.　　హి (హేతా వవధారణే)।

టీ,-హి॥అ॥ఇది, హేతౌ=కారణమునందును, ॥ఉ॥జానామ్యగ్నిరిహాస్తీతి మహాన్ధూమో హి దృశ్యతే; అవధారణే=నిశ్చయమునందునువర్తించును,॥ఉ॥చన్ద్రో హి శీతః; పరుషోక్తిరికథంతస్మిన్ బ్రూహిత్వం హితపోధన. Because; indeed; what.

{ ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః=అనేకార్థములుగల అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను. }

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాద్యా (శ్చిరార్థకాః) ॥ ౧౮౧ ॥

టీ॥ చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య॥అ॥ఈ 3 ను ఆద్యశబ్దముచేత,చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్,అను నవ్యయములును, చిర=బహుకాలమను,అర్థకాః=అర్థమునందువర్తించును,తవనుట,॥ఉ॥చిరాయసంతర్ప్యసమిద్భిరగ్నిమ్; చిరరాత్రాయసంచితమ్; చిరస్యదృష్టేవ మృతోత్థితేవ; చిరం ససహతేసాతుంపగేభ్యోభీసశఙ్కయా; చిరేణ నాభింప్రథమోదబన్ధవః; చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాంయయౌ. Long time.

మూ॥ ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ.- ముహుః-పునఃపునః-శశ్వత్-అభీక్ష్ణమ్-అసకృత్॥అ॥ఈ 5 ను, సమాః=సమానార్థకములు,అనఁగా మాటిమాటికి అను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥అనేకుమానాం మహతీంముహుర్ముహుః;పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్; సస్యస్సృష్టిరిమాంశశ్వత్;అభీక్ష్ణమాస్ఫాలయతీవకుమ్భమ్; అసకృదసనగీతం గీతమాకర్ణయన్తః.Again and again;frequently.

స్రాగ్ఝటిత్యఞ్జసాఽహ్నాయ ద్రాఙ్మఙ్క్షుసపది (ద్రుతే) ॥౪౧౩॥

టీ - స్రాక్-ఝటితి [సా] ఝటితి-అఞ్జసా-అహ్నాయ-ద్రాక్-మఙ్క్షు-సపది॥ అ॥ ఈ౭ను, ద్రుతే=శీఘ్రమను నర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ స్రాగ్వ్యోమ యాతి దేహినామ్; సుతశతమత్య స్తదుర్భరం ఝటితి; అఞ్జసాయాతితురగః; అహ్నాయ తాన దగుణేన తమూనాని స్థమ్; ద్రాగ్వివృత్తి సుఖంతవప్రియే; మఙ్క్షుదసాగపరితతిపటుల్లైగనేనామ్; వచన స్తస్యసపది క్రియా కేవల ముత్తరమ్. Soon; instantly.

మూ॥ బలవత్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చనిర్భరే)।

టీ.-బలవత్-సుష్ఠు-కిముత-సు-అతి-అతీవ ॥అ॥ ఈ౭ను, నిర్భరే= మిక్కిలియను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పునర్వాశిత్వా బలవన్నిగృహ్య; సుష్ఠుపీతం మయాఘృతమ్; కిముతాద్యక్రృతంకార్యమ్; సువృష్టిస్సస్యవర్ధసీ; అతివృష్టి రనావృష్టిః; అతీవ శోభతేరాజా. Much; very.

పృథగ్వినాఽన్తరేణ ర్తేహిరుఙ్నానా (చవర్జనే)॥ ౪౧౪॥

టీ.-పృథక్-వినా-అన్తరేణ-ఋతే-హిరుక్-నానా ॥అ॥ ఈ ౭ ను, వర్జనే=అది తప్పించియనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కించిద్దత్వా పృథక్క్రియామ్; తృణమప్యుత్సహతే సమాంవినా; అన్తరేణ మతంనాస్తి సుఖం సంసారిణాం భువి; ఋతేరనేః శోభయుతం త్విమేత కః; హిరుక్కర్మనమోక్షుస్యాత్; నానానిష్ణుం మునిర్దోనాస్తిచేనః. Without; except.

మూ॥ యత్తద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ.-యత్-తత్-యతః-తతః ॥అ॥ ఈ౭ను, కారణమునందు వర్తించును,॥ఉ॥యద్విద్యాసు ప్రగల్భోఽసి తత్త్వంకైరపి పూజ్యసే; యతో గఙ్గాఽమ్భసిస్నాత స్తతోనిమ్మల్యతోనగః. Because; therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన।

టీ.-చిత్-చన ॥అ॥ ఈ౭ను, అసాకల్యే=కొంచెమును నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥కరోతి కించదభ్యాసాత్, అ ... పురుషైర్యం నకించన ధనం నచా. కించిత్=Some; కశ్చన=Somebody.

కదాచి జ్జాతు

టీ.-కదాచిత్-జాతు ॥అ॥ ఈ౭ను, ఒకానొకప్పుడు అను నర్థము

నంచు వర్తించును,॥ఉ॥కదాచి దాసన్న సఖీముఖేనసా; నజాతు కామఃకామానా ముపభోగేన శామ్యతి. Sometimes.

సార్ధం(తు) సాకం సత్రా సమం సహ॥ ౨౧౫ ॥

టీ.-సార్ధమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ॥అ॥ ఈ౫ను, తోడ నను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥సార్ధముద్ధవసీరిభ్యామ్; సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవాద్భవానీపతేః;సత్రాకలత్రేణ సుఖంసమశ్నుతే;సమంవధూభిర్వ్యలభీష్యవానః; నిఃశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః.Together with.

మూ॥ (ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ.-ప్రాధ్వమ్॥అ॥ ౧, ఆనుకూల్యే=అనుకూలతయందు, అర్థకమ్=అర్థముగలది అనఁగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ సవ్యేతరం ప్రాధ్వ మితఃప్రయుఙ్క్తే. Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముధా।

టీ.-వృథా-ముధా॥ ఈ౨ను, వ్యర్థకే=వ్యర్థమనునర్థమందు వర్తించును,॥ఉ॥ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృథా స్యాత్; తత్ర భ్రమత్యేవ ముధాషడఙ్ఘ్రిః. In vain.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కిముత చ॥౨౧౬॥

టీ.-ఆహో [హా] అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ౬ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ స్థాణు రయమాహోపురుషః; ఉతాహోస్విద్భవ్యో రాజా నలఃపరపురంజయః; కిముత త్వం శివో బ్రహ్మా; స్థాణురయం కింపురుషః; కిము తే కార్యముతాన్యదీయకార్యమ్. Either, or (indicating deliberation.)

మూ॥ తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ.-తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ౬ను, పాదపూరణే=పాదపూరణమునందు వర్తించును,॥ఉ॥రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ; అహంహియాస్యే నగరమ్; సచప్రాహచరాజానమ్; మయాస్మభుక్తం నహసా; రామం హప్రాహలక్ష్మణః; తేనవై రాక్షసో హతః. Epletives.

(పూజనే) స్వతి।

టీ.-సు-అతి ॥అ॥ ఈ౨ను, పూజనే=పూజార్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుపన్థా అతిపన్థాశ్చ. Particles of praise and reverence.

దివాఽ(హ్నీత్య)

టీ.-దివా॥అ॥౧,అహ్నీతి=పగటియందు ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కేచిద్దివా తథారాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః. By day.

(థ) దోషా(చ) నక్తం(చ రజనా విత్రి)॥ ౪౧౭॥

టీ.-దోషా-నక్తమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ను, రజనావితి=రాత్రియందు ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ చోరా దోషా యాయుఃకి పథి; నక్తంపూవాన భూమిష్ఠు. By night.

మూ॥ (తిర్యగర్థే) సాచి తిరో(ఽప్య) Crooked, bent; awry.

టీ.-సాచి-తిరః ॥అ॥ ఈ ౨ను, తిర్యక్=అడ్డముగాననునర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ సాచిలోచనయుగం నమయ స్త్రీ; తిరోఽఞ్చతి.

(థ సంబోధ నార్థకాః।

స్యుః) ప్యాడ్పా డజ్గ హే హై భోః

టీ.-ప్యాట్-పాట్ [పా] ఫాట్ - అజ్గ-హే-హై-భోః [పా] భో॥అ॥ ఈ ౬ను, సంబోధనార్థకాః=సంబోధనార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్యాట్ పుత్ర పఠసర్వదా; పాట్ప్రియే హ్యేహిమన్దిరమ్; ఫాట్సఖేఫలితశ్చాతః; శ్రూయతామజ్గవామపి; హే నటోత్తిష్ఠ మామాహార; హైవృకకింకమ్పసే; భోస్సు ప్రద్విపవర్గనోరాజానస్స్వేతయధ్వమ్; భోరావణో త్తిష్ఠ మమాగ్రతోయుధి. Vocative particles.

స్సమయా నికషా హిరుక్॥

టీ.-సమయా - నికషా-హిరుక్ ॥అ॥ ఈ ౩ను, సమీపార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సమయా పర్వతం నదీ; విలఙ్ఘ్యలఙ్కాం నికషా హనిష్యతి ; పర్వతస్య హిరుఙ్నదీ ; సమయా-నికషా-ఈ ౨ను, మధ్యమునందు వర్తించునని కొందఱు. Near ; midst.

మూ॥ (అతర్కితే తు) సహసా

టీ.-సహసా॥అ॥౧,అతర్కితే=విచారింపక యనునర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సహసా విదధీత న క్రియామ్. Inconsiderately; suddenly.

(స్యాత్)పురః పురతో౽గ్రతః।

టీ.-పురః-పురతః-అగ్రతః ॥అ॥ ఈ౩ను, ముందర ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పురస్సఖీనా మమిమీత లోచనే; నాసీరధూలి ధవ

లాగి పురతః ప్రయాన్తి; ప్రత్యర్థినో౽గ్రతోలేఖ్యమ్. Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌషట్ వౌషట్ వషట్ స్వధా॥౮౯॥

టీ.-స్వాహా-శ్రౌషట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా ॥అ॥ ఈ౫ను, దేవ=దేవతలకు, హవిః=హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥అగ్నయే స్వాహా; అస్తు శ్రౌషట్; శిఖాయై వౌషట్; వషట్కరోతి; స్వధా పితృభ్యః. Invocations with the offerings made to the gods or manes.

మూ॥ కించి దీషన్మనా (గల్పే)

టీ.-కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ౩ను, అల్పే=ఇంచుకంతయనుటయందు వర్తించును, కొంచెమనుట. ॥ఉ॥ కించిత్కుఞ్చితమూర్ధజః; ఈషదుష్ణం పయసి పిబ, మనాక్ విహస్య సన్తుష్టః. A little.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)।

టీ.-ప్రేత్య-అముత్ర ॥అ॥ ఈ౨ను, భవాన్తరే=జన్మాంతరమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గేమహీయతే; ఇహ చాముత్ర చ ఫలం. In the next life.

వ ద్వా యథా తథే వై వం (సామ్యే)

టీ.-వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥అ॥ఈ౬ను, సామ్యే=పోలికియందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సోమవత్ప్రియదర్శనః; పుష్పేషు క్షిప్తవిలోచనః; తస్యార్థస్య యథౌషధమ్; యథా చైత్రస్తథా మైత్రః; ఇన్దుః క్షీరనిధావివ; అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కార్యాదవమానితః. As; like.

అహో హీ (చ విస్మయే)॥౨౦॥

టీ.-అహో-హీ॥అ॥ ఈ౨ను, విస్మయే=ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమ చ భవభూతేశ్చ ఫణితౌ; హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రో విపాకః. Ah! (indicating surprise.)

మూ॥ (మౌనేతు) తూష్ణీమ్ తూష్ణీకాం

టీ.-తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్॥అ॥ఈ౨ను, మౌనే=మౌనమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మునిస్తూష్ణీమాస్తే; జపన్నాస్తే మునిస్త్రీం తూష్ణీకాం జలమధ్యగః. Silently.

సద్యస్సపది(తత్క్షణే)।

టీ.-సద్యః-సపది॥అ॥ ఈ_రెను, తత్క్షణే=అప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సద్యశ్శిపతతిమాంసేన; సపది ప్రదహా త్యసేత్కి తోగ్నిః. Instantly.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానన్దే)

టీ.-దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ॥అ॥ ఈ_రెను, ఆనన్దే=సంతోషమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దిష్ట్యా త్వ మసి మేధావీ; సముపజోషం భవాన్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్-అని మూడుపేళ్లుగాఁజెప్పిరి, ॥ఉ॥ శమ్-కర్మంకరోతుసః; ఉపజోష మిహాస్యతే. Indication of joy.

ఉపాం స్వరేఽ_స్తరా॥౮ ౧౧॥

మూ॥ అ న్తరేణ (చ మధ్యే న్యుభే)

టీ.-అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈ౩ను, మధ్యే=నడుమనుటయందు, న్యుః = వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆనయోర న్తరేజాతాః; అన్తరా త్వాంచమాంచకమణ్డలుః; మృణాలసూత్రామల మన్తరేణస్థితశ్చలచ్చామరయోర్ద్వయంసః; Between; amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్)।

టీ.-ప్రసహ్య॥అ॥ ౧, హఠార్థకమ్=బలాత్కారమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః. Forcibily; violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే Properly.

టీ.-సాంప్రతమ్-స్థానే॥అ॥, ద్వే = ఈ రెండును, యుక్తే = యుక్తమను నర్థమునందు వర్తించును,తగుననుట.॥ఉ॥స్వయంఛేత్తు మసాంప్రతమ్;సంప్రత్యసాంప్రతంవక్తుముక్తేముసలపాణినా;స్థానేభవానేకనరాధిపస్సన్.

ఽభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే)॥౮_౨_౨॥

టీ.-అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్ ॥అ॥ ఈ_రెను, అనారతే =ఎల్లప్పుడును నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అభీక్ష్ణముష్ణైరపి తస్య సోష్మణః; శశ్వద్భాతి. Continually. Perpetually.

మూ॥ (అభావే) న హ్యా నో నా(ఽపి)

టీ.-నహి-అ-నో-న॥ ఈ౪ అవ్యయములును అపిశబ్దమువలన, అన-అనునదియు, అభావే = లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వర్తించు

ను, ॥ఉ॥ నహి స్వాత్మారామం విషయమృగతృష్ణా భ్రమయతి; అవిప్ర ఇభాషసే; నోచక్రికింకులాలః; నమే కించన దహ్యతే. No; not.

Negative and prohibitive. మాస్మ మా ఽలం (చవారణే)।

టీ.-మాస్మ-మా-అలమ్॥అ॥ ఈ3ను, వారణే=వద్దనుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥ సాధ్వోత్సజ్జప్రణయవిముఖో మాస్మభూ రుజ్జయిన్యాః ; మాభూదాశ్రమపీడేతి ; అలం మహీపాల తవ శ్రమేణ.

(పక్షాన్తరే) చే ద్యది చ

టీ.-చేత్-యది॥అ॥ ఈ 2ను, పక్షాన్తరే=పక్షాంతరమునందు వర్తించును. ఇట్టువలెనైననునుట, ॥ఉ॥సత్యంచేత్తపనాచకిమ్;శుచిమనోయద్యస్తితీర్థేనకిమ్. If.

(తత్త్వే) త్వద్ధాఽఞ్జసా (ద్వయమ్) ॥

టీ.-అద్ధా-అఞ్జసా॥అ॥, ద్వయమ్ = ఈ రెండును, తత్త్వే= సత్యమనునర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ఆరాధితోఽద్ధామనురప్సరోభిః ; అఞ్జసేతి గురుడాగి కచగ్రహైః. Truly.

మూ॥ (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యాత్)

టీ.-ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ 2ను, ప్రకాశే = అగపడుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా; ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూథమ్. Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ.-ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్॥అ॥ ఈ3ను, మతే=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఓమిత్యుక్తవతోఽథశార్ఙ్గిణఇతి ; ఏవంయదాత్థభగవన్ ; తతగి పరమ మిత్యుక్త్వా. Yes.

సమన్తత (స్తు)పరితః స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి) ॥ 4-24॥

టీ.-సమన్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ4ను, ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్-అనునదియు అంతటను అనుసర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥సమన్తతోవర్షతి మేఘసఙ్ఘః ; ఆయాన్తిపరితఃశ్రియః ; స్వంసర్వతోగామిచ సాధకంచ; విష్వక్తటేషు పతతి స్ఫుట మస్తరితమ్. All around. Every way.

మూ॥ (అకామానుమతౌ) కామమ్

టీ.-కామమ్॥అ॥ ౧, అకామ=మనసురాక, అనుమతౌ = అంగీకరించుటయందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ కామం సృపా స్సన్తు సహస్రశోఽన్యే. Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'అకామానుమతౌ' అనుపాఠముసంగీకరించిమిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వ ర్తించు ననిరి. Willing compliance.

(అసూయోపగమే)ఽ స్తు(చ)।

టీ.-అస్తు-చకారమువలన-భవతు॥అ॥ ఈ_రెను, అసూయా=ఓర్వమిచేత, ఉపగమే=పొందుటయందు, అనఁగాఁ గోపముచే సంగీకరించుటయందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ధావ స్వైవ దశాననశిప్రహారతే మత్ప్రియసీమ స్తువా; భవతు భవ త్వసుహృజ్జనస్యకామః. Be it so (implying regret in the acquiescence.)

నను చ (స్యాద్విరోధోక్తౌ) Indicating contradiction.

టీ.-ననుచ॥అ॥౧.విరోధ=ఒకఁడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా,ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వ ర్తించును,॥ఉ॥ననుచాత్ర సుగాగమనిక ఫంభవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)॥ర_౨౫॥

టీ.-కచ్చిత్॥అ॥౧, కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే=తెలియఁజేయుటయందు. అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నయందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ కచ్చిజ్జీవతి మే మాతా. I hope.

మా॥ నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే) Improperly; unseasonably.

టీ.-నిష్షమమ్-దుష్షమమ్॥అ॥ఈ_రెను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదానియందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ నిష్షమంవ క్తమూర్ఖః, దుష్షమంవ ర్తతేవధూః.

As thereto appertaining. యథాస్వం(తు)యథాయథమ్ ।

టీ.-యథాస్వమ్-యథాయథమ్॥అ॥ఈ_రెను, తమతమవస్తువు లనునర్థమునందును తాము తామనునర్థమునందునువ ర్తించును,॥ఉ॥యథాస్వ మాశ్రమై శ్చక్రే; యథాయథం పలాయ స్త.

మృషా మిథ్యా (చవితథే)

టీ.-మృషా-మిథ్యా॥అ॥ఈ_రెను, వితథే=అసత్యమునందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఉచ్చారియసాస్తర్యగుణామృషోద్యాః; మిథ్యావాదిని దూతి బాంధవజనస్య జ్ఞాతపీడాగమే. Falsely.

Properly, Suitably. యథార్థం(తు)యథాతథమ్॥౨౧౬॥

టీ.-యథార్థమ్-యథాతథమ్॥అ॥ ఈ౨ను, సత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥యథార్థముక్తవాన్నాన్యత్; గురుర్వక్తియథాతథమ్.

మూ॥ (స్యు) రేవం తు పునర్వై వేత్ (త్యవధారణవాచకాః)।

టీ.-ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥అ॥ ఈ౫ను, అవధారణవాచకాః=ఇది యయనునియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ఏవమేతద్యథాప్రాహ విష్ణుస్తుజగతాంపతిః; రావణంతుపురాత్మానమ్; భవభిర్రాఘవశ్చ పునః; వ్యాసోవాసర్వధర్మజ్ఞః; త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇత్యతిః; ఇచట "స్యు రేవంతుపునర్వైవేత్యవధారణవాచకాః"అనుపాఠముగలదు.Indeed.

ప్రా (గతీతార్థకం)

టీ.-ప్రాక్॥అ॥౧, అతీత=జరగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్ = అర్థము గలది, అనఁగా పోయినకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ప్రవేదితేప్రాక్తనజన్మనివిద్యాః. Before; anterior.

నూనమవశ్యం(నిశ్చయే ద్వయమ్)॥౨౨౭॥

టీ.-నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ద్వయమ్=ఈరెంటును,నిశ్చయే=నిశ్చయార్థమునందువర్తించును,॥ఉ॥నూనంహన్తాస్మి రావణమ్.అవశ్యంయాతారశ్చిరతరముషిత్వాపివిషయాః. Certainly; necessarily.

మూ॥ సంవ(ద్వర్షే)

టీ.-సంవత్॥అ॥౧,వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును,॥ఉ॥రామశ్చపఞ్చదశేసంవదయోధ్యాంప్రవివేశహ. A year.

(ఉనరేత్వ)ర్వాక్

టీ.-అర్వాక్॥అ॥౧, అవరే=మేరగాఁజెప్పినవస్తువునకుఁగ్రిందటిదైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ యామాదర్వాఙ్నభుఞ్జీత; గ్రామాదర్వాఙ్నదీ. Former; prior.

ఆమేవం।

టీ.- ఆమ్-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ౨ను, ఒకఁడుచెప్పినదాని నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః. Assent, consent, promise.

స్వయ(మాత్మనా)।

టీ.-స్వయమ్ ॥అ॥ ౧, ఆత్మనా= తన చేతననుసర్థమునందు వర్తించును,॥ ఉ॥ స్వయాంకృతప్రసాదస్య. Self; of himself.

(అల్పే)నీచై

టీ.-నీచైః॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందువర్తించును,॥ఉ॥ తథాపినీచైర్వినయాదదృశ్యత. Little; low.

(మహ)త్యుచ్చైః

టీ.-ఉచ్చైః॥నీ॥ ౧, మహతి=అధికమందు వర్తించును,॥ఉ॥ శృఙ్గమచ్చైర్గిరేరిదమ్. Great; high.

ప్రాయో(భూమ్ని)

టీ.-ప్రాయః॥అ॥౧, భూమ్ని-విశేషముగా ననుసర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాయోనవవధూఃకిం స్థమ్. Frequently; generally.

(మన్దే)శనైః॥

టీ.- శనైః॥అ॥౧, అమన్దే=మెల్లగాననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిజ్గతిశనైశ్శనైః. Slowly.

మూ॥ సనా (నిత్యే) Perpetually, ever.

టీ.-సనా॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సనాతనః.

బహిః (ర్బాహ్యే)

టీ.-బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే=వెలుపలననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాసీకుమ్భంబహిర్గ్రామాత్. External; out.

స్మ (తీతే)

టీ.-స్మ॥అ॥౧, అతీతే=కడచెననునర్థమునందువర్తించును,॥ఉ॥ సేనతేస్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ. Formerly.

౽స్త(మదర్శనే)

టీ.-అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే=కానరాకుండుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ అస్తంగతోరావణః, అస్తంగతోభాస్కరఇతి. Disappearance.

అస్తి(సత్త్వే)

టీ.-అస్తి॥అ॥ ౧, సత్త్వే=కలదనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తిక్షీరా గౌః. Present; now.

(రుషోక్తా) వు

టీ.- ఉ॥అ॥౧,రుషా=కోపము చేత,ఉక్తౌ=పలుకుటయందున వర్తించును.
ఉ॥ ఉఆగతశ్శత్రుః.రుషోక్తావుమ్,అనియుపాఠము,॥ఉ॥వృద్ధా స్తేనవిచా
రణీయచరితా స్తిష్ఠన్తుహుంవర్తతామ్. Interjection expressing wrath.

ఊం(ప్రశ్నే)

(జీ)- ఊమ్॥అ॥౧, ప్రశ్నయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రురూమ్.

(అనునయే)త్వయి॥

టీ.-అయి॥అ॥౧, అనునయే=ఊరడించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥
అయిమూర్ఖే. Encouraging vocative.

నూ॥ (తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ.-నూ॥అ॥౧, తర్కే=ఊహాయందువర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తంగతాగహా
సంనా నిపస్యాన్నావివేశ జలధింను మహీంను. తర్కేతుస్యాత్,అనుపాఠ
ముసంది స్యాత్ -అనునదియూహాయందువర్తించునని యర్థము, ॥ఉ॥
స్యాత్కిం-క్ష్వినోన్న పపద్యతే. Indicating reflection.

ఉషా(రాత్రేరవసానే) Break of day.

టీ.-ఉషా॥అ॥౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు
అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ఉషాజనాః ప్రబుద్ధ్యన్తే;
ఉషాతనోవాయురుపైతిమన్దమ్. close of the night; morn.

నమో(నతౌ)।

టీ.-నమః॥అ॥౧, నతౌ=నమస్కారమునందువర్తించును,॥ఉ॥నమో
విష్ణవే. Hail; salutation; bow.

(పునరర్థే)అఙ్గ

టీ. అఙ్గ॥అ॥౧,పునః=మరియునను, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును,
॥ఉ॥ మూర్ఖస్తు నానమస్త్వస్యకి కి మఙ్గ విద్వాన్. Again. Rather.

(నిన్దాయాం) దుష్ఠు

టీ.-దుష్ఠు॥అ॥౧, నిన్దాయామ్=చెడ్డదియనునర్థమునందు వర్తించును,
॥ఉ॥ దుష్ఠుస్మృతిర్గుర్జనస్యాస్యాత్. Ill.

సుష్ఠు(ప్రశంసనే)॥ ౪౩౦॥

టీ.-సుష్ఠు॥అ॥౧, ప్రశంసనే=మంచిదియనుటయందు వర్తించును,॥ఉ॥
సుష్ఠుభుక్తంమయాగృహే. Well.

మూ॥ [ఆమా(నుగుణ్యే) Oh, yes.

టీ.-ఆమ్॥అ॥౧,ఆనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ ఆమ్ జ్ఞాతమ్. Oh, I see it now.

(స్మరణే) ఉ_యే

టీ.-అయే॥అ॥౧, స్మరణే=స్మరణమునందును_ర్తించును, ॥ఉ॥అయేపూ ర్వంకృతంమయా. Ah (showing recollection).

ఫ(డ్విఘ్న నిరాకృతౌ)।

టీ. ఫట్॥అ॥౧,విఘ్న=విఘ్నముయొక్క,నిరాకృతౌ=పోగొట్టుటయం దు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ అస్త్రాయఫట్.A word used in uttering spells to ward off evil.

(అఙ్గీకృతౌ స్యా) దథకిం

టీ.-అథకిమ్॥అ॥౧, అఙ్గీకృతౌ=అంగీకారమునందు, స్యాత్=వ_ర్తించు ను, ॥ఉ॥ దేవద_త్తకింభోక్ష్యసి; అథకిమ్. What else; quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే]॥ ౪౩౧॥

టీ.-రే॥అ॥౧, హీన=హీనునియొక్క, సంబోధనే=పిలుచుటయందువ _ర్తించును,॥ఉ॥ రేరేపాపమమా_స్తికాదపసర.‹ఆమానుగుణ్యే'అన్నదిమొ ద లిదినఅరకు బ్రక్షి_ప్తమని కొందఱు. (Used in addressing menials.)

మూ॥ సాయం(సాయే)

టీ.-సాయమ్॥అ॥౧, సాయే=సాయంకాలమునందువ_ర్తించును,॥ఉ॥ సాయంతనమల్లికాను. Evening.

ప్రగేప్రాతః(ప్రభాతే) Morning.

టీ.-ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥-ఈ_రెను,ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందు వ_ర్తించు ను, ॥ఉ॥ ప్రగే నృపాణాం మథతోరణాన్యహిః; ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత.

నికషా(ఉ_న్తికే)।

టీ. నికషా॥అ॥ ౧, అ_న్తికే=సమీపమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ విల ఙ్ఘ్య లఙ్కాం నికషా హనిష్యతి. Near.

పరుత్పరార్యైషమో(ఽబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ.-పరుత్-పరారి-ఐషమః॥అ॥ఈ3ను వరుసగా, పూర్వేఅబ్దే = పో యినయేటియందును, last year; పూర్వతరేఅబ్దే= అంతకుమున్నేటియం

డును, year before the last; యతి=నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, current year. ॥ఉ॥ పరారిసఞ్చితం విత్తం పర్యున్నష్టమభోగతః, ఐషమ శ్చీయతే యత్నా త్తాసికిం వా భవిష్యతి.

మూ॥ అద్యా(త్రాహ్ని)

టీ.-అద్య॥అ॥౧,అత్ర అహ్ని=నడచుచున్న పగటియందు వర్తించును, ॥ఉ॥నరలోకేఽద్య దుర్లభః. To-day.

(థపూర్వేఽహ్నిత్యాదాపూర్వోత్తరాపరాత్।

తథాఽధరాన్యాన్యతరేతరా) త్పూర్వేద్యు(రాదయః)॥౭౩॥

టీ.-పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్=పూర్వఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అను శబ్దములవలనఁబుట్టిన,పూర్వేద్యు రాదయః,పూర్వేద్యుః=నిన్న, yesterday;ఉత్తరేద్యుః=రేపు, to-morrow; అపరేద్యుః=ఎల్లుండి, the day after to-morrow;అధరేద్యుః=మొన్న, the day before yesterday; అన్యేద్యుః-ఇతరేద్యుః=మఱియొకనాఁడు,another day; అన్యతరేద్యుః=రెండుదినములలో నొకనాఁడు, one of two days, అనునర్థములయందు వర్తించును,॥ఉ॥నిమన్త్రయతి పూర్వేద్యుః; నాన్దీ ముఖాదుత్తరేద్యు ర్వివాహాగ్ని పరిక్రితః; ఆగతానపరేద్యుస్తాన్; అధ రేద్యుస్సమాగతాః; అన్యేద్యురాత్మానుచరస్యభావమ్; పఞ్చమీషష్ఠ్యో రన్యతరేద్యుః పితరం ద్రక్ష్యసి; కష్టదినాదితరేద్యుః ప్రియోద్రష్టవ్యః.

మూ॥ ఉభయద్యు శ్చోభయేద్యుః Both days.

టీ.-ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః॥అ॥ఈ రెండును-రెండుదినములనునర్థము నందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఉభయద్యురుత్సవః; ఉభయేద్యురుత్సవః.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి।

టీ.-పరేద్యవి॥అ॥౧,పరేత్వహ్ని=మఱునాఁటియందు వర్తించును,॥ఉ॥ ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్. Next day.

హ్యో(గతే)

టీ.-హ్యః॥అ॥౧, గతే=పోయిన, అహ్ని=దినమందు అనఁగా నిన్నయ నునర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్. Yesterday.

(ఽనుసాగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ.-శ్వః॥అ॥౧,అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు అనఁగా రేపను

నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శ్వఃకార్యమద్యకుర్వీత. To-morrow.

The day after to-morrow. పరశ్వ (స్తత్పరేఽహాని)॥

టీ.- పరశ్వః ॥అ॥ ౧, తత్పరే-అహని, అహాని-దినమునందు అనఁగా ఎల్లుండి యనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పరశ్వో వా గమిష్యతి.

మూ॥ తదా తదానీం

టీ.- తదా-తదానీమ్॥అ॥ ఈ రెండును, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ తదా చక్షుష్మతాం ప్రీతిః; యదా స్యాత్ప్రియయోగస్సఙ్గః తదానీమేవ మేసుఖమ్. Then, at that time.

యుగప దేకదా At once; at the same time.

టీ.- యుగపత్-ఏకదా॥అ॥ ఈ రెండును, ఒక్కకాలమందనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యుగపద్వ్యసనోదిశః; ఏకదా మిళితాః ద్విజాః.

సర్వదా సదా। At all times.

టీ.- సర్వదా-సదా ॥అ॥ ఈ రెండును, ఎల్లప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి; యాచతే యాచకస్సదా. Always.

ఏతర్హి సంప్రతీదానీ మధునా సాంప్రతం (తథా)॥ ౨౫౩॥

టీ.= ఏతర్హి-సంప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సాంప్రతమ్॥అ॥ ఈ ఐదును, ఇప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ధనస్య మూలమేతర్హి నాసస్వర్గస్య హేతవే; సంప్రత్యసాంప్రతంన క్షమ్; ఇదానీ మస్మిన్సంప్రత్యాః; బాలానపాద ధునా పిపూర్వవత్; కోస్యస్మిన్ సాంప్రతం లోకే. Now; at this time.

మూ॥ (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః।

టీ.- ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః=ప్రాగుదక్ప్రత్యగాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే=దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్॥అ॥- ఇదిపూర్వదిక్కునకును, east, పూర్వదేశమునకును, eastern, పూర్వకాలమునకును, prior time, పేరు. ॥ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నానిభుఞ్జీత; ప్రాగ్భాగతః పతితపాద మేదనముపత్యకాసు; ప్రాక్సంస్మృతేన లాత్మనే. ఉదక్॥అ॥-ఇదిఉత్తరదిక్కునకును, north, ఉత్తరదేశమునకును; northern, ఉత్తరకాలమునకును, subsequent, పేరు. ప్రత్యక్॥అ॥- ఇది పడమటిదిక్కునకును, west, పడమటిదేశమునకును, western, పేరు. ఆదిశబ్దముచేత అవాక్=south, southern, or former; ఇత్యాదులు-

క్షిణాతః-దక్షిణేన=Southward; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ=Northward; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధస్తాత్ = Underneath; పురస్తాత్=before; ఉపరి-ఉపరిష్టాత్-above; అధస్తాత్ = Behind, మొదలయినవి గ్రహింపబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః=అవ్యయములయొక్క సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణముచ్యతే వర్గైర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞచొప్పున లింగములతోడ నామముల ననుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాఁడు.

సలిఙ్గశాస్త్రైః సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః ॥ ౪౩౬.

మూ॥ అనుక్తైః సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సంకీర్ణవదిహోన్నయేత్ ।

టీ.- ఇహసఙ్గ్రహే=ఈలింగాదిసంగ్రహవర్గయందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః=పాణిని వరరుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయినవాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః= సనాద్యంతధాతువులమీఁది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను కేవలధాతువుల మీఁది కృత్ప్రత్యయములవలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను సమాసములవలనను బుట్టిన, అనుక్తైః=పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడని, 'స్త్రీ భావాదావని క్తిన్' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, 'తెల్బ్రన్దేయేని కడ్యచ్ త్రా' ఇవి మొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడినవాక్యములచేతను, 'అదన్తైర్ద్విగురేకార్థః' ఇవి మొదలయినసమాసములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపుంనపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్=తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుఁగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్=సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈ వర్గయందుఁ జెప్పునట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధమువచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించును సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషై ర్యద్యబాధితః ॥ ౮౩౭॥

టీ.- లిఙ్గశేషవిధిః = ఈవర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః=ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది=బాధింపఁబడనిదైన, వ్యాపీ = తాను ప్రవర్తించునదియగును. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పులింగలక్షణము పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమ దిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన నీవర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములౌను అనువిధి "ద్యోదివౌద్వేస్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తింపదు.

మూ ॥ స్త్రియామ్

టీ.- స్త్రియాం అనుపదము 'పుంస్త్వసభేదానుచరాః' అను పుంలింగాధికార పర్యంతము మనుసర్గించి వచ్చును, కాఁబట్టి నదుపలకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈదూద్విరామైకాచ్

టీ.- ఏకాచ్=ఒకయచ్చుకలిగిన, ఈదూద్విరామ= ఈకారాంత ఊకారాంతశబ్దములు ॥సీ॥, ॥ఉ॥ శ్రీః; ధీః; భూః; భ్రూః.

సయోనిప్రాణినామచ।

టీ.-యోనికలిగిన ప్రాణులకుఁ జేరియినశబ్దములు స్త్రీలింగములందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతా; యోషిత్ ; సురభిః ; కరేణుః.

నామ విద్యు న్నిశా వల్లీ వీణా దిగ్భూ నదీ హ్రియామ్॥ ౮౩౮॥

టీ.- విద్యుత్ =మెఱపు, నిశా=రాత్రి, వల్లీ=తీఁగె, వీణా=వీణె, దిక్= దిక్కు, భూ=భూమి, నదీ=నది, హ్రీ=సిగ్గు॥ ఈలాన స్తువులయొక్క,నామ= పేళ్లు, విశేషవిధి బాధలేనివి॥సీ॥, ఇచట వీణాపర్యాయములకును స్త్రీపర్యాయములకును, 'జాబూజ స్త్రమ్-ఈదూద్విరామైకాచ్, అనువిధుల చేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పెను. కొందఱు 'వాణీదిగ్భ్వానదీధియామ్' అని పాఠముగలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధకలవి గనుక నక్కడ నీ విధిలేదు.

మూ ॥ అద న్తై ర్ద్విగు రేకార్థో

టీ.- అదన్తైః=అకారాన్తములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడు కొనియున్న, ఏకార్థో ద్విగుః=సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము॥స్త్రీ॥, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ॥ ఉ ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః=పఞ్చమూలీ; దశమూలీ; త్రిలోకీ.

న స పాత్ర్యుగాదిభిః।

టీ.- పాత్ర్యుగాదిభిః=ఉత్తరపదములయిన పాత్ర్యుగాది శబ్దములతోఁ గూడియున్న , సః=ఆద్విగుసమాసము, న= స్త్రీలింగము కాదు,॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; చతుర్యుగమ్; త్రిభువనమ్.

తల్

టీ.-భావార్థమునందును సమూహార్థమునందును స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥భావార్థమున,పురుషస్య భావః పురుషతా; అశ్వతా;సమూహార్థమున, గ్రామాణాం సమూహః గ్రామతా; జనతా;బన్ధుతా; సహాయతా; స్వార్థమున, దేవ ఏవ దేవతా.

బృన్దే యేనికడ్యచ్ త్రా

టీ.-బృన్దే=సమూహార్థమునందు విధింపఁబడిన య,ఇని,కడ్యచ్ [పా] కట్యచ్, త్ర, అను ప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥. ॥ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాంసమూహః పాశ్యా;ఈలాగే ఇని ప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ; కడ్యచ్ ప్రత్యయాంతమునకు, రథకడ్యా [పా] రథకట్యా; త్ర ప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైర మైథుని కాది వున్ ॥౪౩౯॥

టీ.-వైర= విరోధమునందును, మైథునిక= వివాహమునందును, ఆది శబ్దము చేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందునువిధింపఁబడిన వున్ అను ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥విరోధమున, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహమున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః అత్రిభరద్వాజికా; వసిష్ఠకుశికికా, వీప్సయందు, ద్వౌపాదౌదదాతి ద్విపదికాందదాతి; ద్విశతికాందదాతి; దండమునందు, ద్వౌపాదౌదణ్డితః ద్విపదికాందణ్డితః; ద్విశతికాందణ్డితః; దానమునందు, ద్వౌపాదౌవ్యవసృజతి ద్విపదికాంవ్యవసృజతి; ద్విశతి

కాంవ్యవసృజతి. వున్ ప్రత్యయము వుఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణ
ము గనుక వుఞ్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్నిచోటుల స్త్రీలింగముతా
ను, ॥ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయోర్భావః శైష్యోపాధ్యాయికా; ఇత్యాదులు.

మూ॥ స్త్రీభావాదావనిక్తిణ్వుల్ణ్వుచ్క్యప్యుజిఞ్ణశాః॥

టీ.-స్త్రీభావాదౌ=స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు వి
ధింపఁబడిన అని-క్తిన్-ణ్వుల్-ణచ్-ణ్వుచ్-క్యప్-యుచ్-అఙ్-ఇఞ్-
ని-శ అను ప్రత్యయములు అంతములుగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥,॥ఉ॥ అజననిః; అ
కరణిః ఇచ్చట నాక్రోశమునందని ప్రత్యయము. కృతిః; భృతిః భావార్థము
నందు క్తిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా ఇచట రోగాఖ్యయందు
ణ్వుల్. కారికా; జీవికా ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వుల్. వ్యావక్రోశీ, ప
రస్పరము తిట్టుకొనుట; వ్యావహాసీ, పరస్పరము నవ్వుకొనుట,
ఇచట కర్మవ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతః శాయికా; భవత ఆసికా,
ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికాం; న
యకపాయికాం, ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికాం మేధార
యసి; ఓదనభక్షికాం, ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికా
మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా ఇచట నుత్పత్తియందలి ణ్వుచ్. వ్రజ్యా; ఇ
జ్యా, ఇచట భావార్థమునందలి క్యప్. సమజ్యా; నిషద్యా, ఇచట సం
జ్ఞయందలి క్యప్. మన్దురా; ఆసనా, ఇచట భావార్థమునందలి యుచ్.
పచా; భిదా; మృజా, ఇచట భావార్థమునందలి అఙ్. చికీర్షా; జిహీ
ర్షా, ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము.
కాంకారిమకార్షీః; ఇమాం కారిమకార్షీః, ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములు
యందు ఇఞ్. జ్యానిః; గ్లానిః, ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము.
శ ప్రత్యయాంతమునకు, క్రియా; ఇచ్ఛా, ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూ నీశ్చ

టీ.-ఉణాదులయందలి నిః ఊః ఈః అను నీమూఁడు ప్రత్యయములు అం
తములుగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగములు౦డు నఁడు వుంటాను, ॥ఉ॥ నిప్రత్యయ
మునకు, శ్రేణిః; శ్రోణిః. ఊప్రత్యయమునకు, ఖర్జూః; కర్కంధూః, చమూః. ఈ
ప్రత్యయమునకు, తన్త్రీః; లక్ష్మీః ఇత్యాదులు. అగ్ని వహ్ని యోని పార్ష్ణి శబ్ద
ములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములని శేషవిధియున్నది.

జ్యాబ్యూఙ స్తం చలం స్థిరమ్ ॥౪౪౦॥

టీ.-జీ-అనగా, జీప్-జీష్-జీన్, అను ప్రత్యయములు. ఆప్-అనఁగా టాప్-డాప్-చాప్, అను ప్రత్యయములు.ఈ మూఁటిని ఊఙ్ అను ప్రత్యయమును సంతేముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిఘ్నములు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు ॥సీ॥,॥ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు, పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ; ఉపగోరియమ్ ఔపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతములకు,కరిణీ; కర్త్రీ, ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ; గౌరీ, ఇచట జీష్. శార్ఙ్గరవీ; బైదీ, ఇచట జీన్. అజా ఏడకా నమా, ఇచట టాప్. సురాజా, బహుసీమా,ఇచట డాప్.కారీషగన్ధ్యా;వారాహ్యా,ఇచట చాప్.రమ్భోరూః,కరభోరూః,ఇచట ఊఙ్ ఇత్యాదులు.

మూ॥ తత్క్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌష్టా పాల్లవా ణదిక్ ।

టీ.-తత్=ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్=ఈ క్రీడయందు, ప్రహరణంచేత్=ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు విధింపఁబడిన ణప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ముష్టిఃప్రహరణమస్యాం క్రీడాయామ్ మౌష్టా. ఈలాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

ఘఙోఞ్ ఇః స్యాత్క్రియాఽస్యాంచే ద్దాణ్డపాతాహి ఫాల్గునీ॥

మూ॥ శ్యైనంపాతాహిమృగయా తైలంపాతాస్వధేతి దిక్ ।

టీ.-సాక్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్=ఈ ఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆయర్థమునందు, ఘఙః=ఘఙంతముమీఁద విధింపఁబడిన, ఇః=ఇ ప్రత్యయాంతము॥సీ॥,॥ఉ॥ దణ్డపాతోఽస్యాంఫాల్గున్యామితిదాణ్డపాతా ఫాల్గునీ; శ్యేనపాతోఽస్యాం మృగయాయామితి శ్యైనం పాతామృగయా; తిలపాతోఽస్యాంస్వధాయామితి తైలంపాతాస్వధా; దిక్ఛబ్దమువలన మౌసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యాత్కాచిన్మృణాల్యాది ర్వివక్షాపచయే యది॥

టీ.-అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాలీశబ్దము మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములౌను. ॥ఉ॥ అల్పంమృణాలమ్ మృణాలీ; ఆల్పోఘటః ఘటీ; ఇట్లే, శస్త్రీ; విషాణీ; పీఠీ; ఖర్జూరీ; అనునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్నియన్నందున అల్పోవృక్షః వృక్ష

కః; ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములుకావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాల్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగములందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును జెప్పి యిఁకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ లఙ్కా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ।
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచి కోల్కా పిపీలికా॥ ౪౪౩॥
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గిః సురఙ్గా సూచి మాఢయః।
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్యశ్చూర్ణి శ్శాణీ ద్రుణీ దరత్॥ ౪౪౪॥
సాతిః కన్థా కథాఽఽసన్దీ నాభీ రాజసభాఽపి చ।
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వా చ సిధ్మలా॥ ౪౪౫॥
లాక్షా లిక్షా చ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ।

టీ.-లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దములకర్థము, లఙ్కా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా=వావిలి, టీకా=విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాతకీ=ఆరెచెట్టు, పఞ్జికా=నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆఢకీ=తుసరిమన్ను, సిధ్రకా=భిల్లుచెట్టు, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్కా=వెక్కిళ్లు, ప్రాచికా=అడవియీఁగ, ఉల్కా=కొఱవి, పిపీలికా=చీమ, తిన్దుకీ=తుమ్మికిచెట్టు, కణికా=పరమాణువు, వ్రీహిభేదమును, గోధుమపిండియనికొందఱు, భఙ్గిః=రచనాప్రకారము, సురఙ్గా=కన్నము, సూచిః=సూది, మాఢిః=చిగురాకు, వీచియనికొందఱు, పిచ్ఛా=గంజియు, బూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనము లేనివాదము, కాకిణీ=కస్తమెత్తులోనాలవపాలు, పలములోనాలవపాలని కొందఱు, చూర్ణిః=గద్యభేదము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁడుపాముపాము, తాఁబేలనికొందఱు, దరత్=మ్లేచ్ఛజాతి, చఱియయనికొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదనయనికొందఱు, కన్థా=బొంత, కథా=చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహనమని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్చరీ=నృత్తవిశేషము, పారీ=ఏనుగుకాలిగొలుసు, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా=ఊరఁబిచ్చిక, సిధ్మలా=పూతిమత్స్యశోషము,సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా=లత్తుక, లిక్షా=పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డూషా=పుక్కిలించుట,గృధ్రసీ=గొంతిలోనివాత

వ్యాధి, చమసీ=సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

→ ఇతి స్త్రీలిఙ్గసంగ్రహః. ←

పుంస్త్వే

టీ.-ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁజెప్పఁబడు శబ్దములు పుంలింగ ముందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః॥ ౪౪౬॥

టీ.-సపర్యాయాః=అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను దైత్య దైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః= సురశబ్దమును అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః=తమతమలో విశేష ములయిన యింద్రాగ్న్యాది దేవతలపేళ్లతోను నముచిశంబరరావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను తమతమయనుచరులయిన హాహాహూహూ మా ఠరపింగళాదులపేళ్లతోను చండముండప్రహస్తాదులపేళ్లతోను పుంలిం గములౌను. ఈశబ్దములలోవిశేషవిధిగల శబ్దములందీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్వర్గ యాగాద్రి మే ఘాబ్ధి ద్రు కాలాసి శ రారయః।
కర గ ణ్డోష్ఠ దో ర్ద న్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః॥ ౪౪౭॥

టీ.-స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ=యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘ=మే ఘము, అబ్ధి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల=కాలము, అసి=ఖడ్గము, శర = బాణము, అరి=శత్రువు, కర=హస్తమును, అప్పనమును, కిరణము ను, గణ్డ=కపోలము, ఓష్ఠ=అధరము, దోః=బాహువు, దన్త=దంతములు, కణ్ఠ=కంఠము, కేశ= కేశములు. నఖ=గోళ్లు, స్తన= స్తనములు, ఈ యా వస్తువులపేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషములపేళ్లును॥ పు॥.వీనిలో దేనికి విశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధిప్రవర్తింపదు. అది యేలాగన, స్వర్గవాచకములయిన ద్యోదివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకము లయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేష వాచకములయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచ కములయిన దీధిత్యాదులును, ఓష్ఠవాచకమయిన దశనవాసశ్శబ్దమును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేష వాచకము లయిన దంష్ట్రాశిర్విషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకములయిన జటా సటాశబ్దములును నఖవాచకములయిన నఖనఖరిశబ్దములును విశేష

విధి కలిగియున్నవి గనుక నక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ అహ్నాహాన్తాః

టీ.-అహ్నాంతములయినపూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాది శబ్దములును, అహాంతములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాది శబ్దములును॥పు॥, అత్యహ్నాభోజనమ్-నిరహ్నావేళా; అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగములేయని కొందఱు.

క్ష్వేడభేదాః

టీ.-విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రికశౌల్కికేయాదిశబ్దములు॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధియున్నందున నచ్చట నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః ।

టీ.-ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః= రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాదిశబ్దములు॥పు॥, రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అనికలదు. అతిరాత్రః అనుదిక్కున నన్యపదార్థము భిన్నలింగమయినను॥ పు॥ అనికొందఱు. సఙ్ఖ్యాపూర్వపదమయినపుడు, గణరాత్రమ్-పఞ్చరాత్రమ్, అని॥న॥.

శ్రీవేష్టా(ద్యాశ్చ) నిర్యాసాః

టీ.-శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరలద్రవ, అనునవి మొదలయిన, నిర్యాసాః= మ్రానిబంక పేళ్లు॥పు॥.

అస న్నన్తా అబాధితాః॥ ౭౭౮॥

టీ.-అబాధితాః=విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్నన్తాః=అఙ్గిరస్ పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సుపర్వన్ ప్లీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును॥పు॥, అబాధితాః-అన్నందున 'యశస్ పయస్ నామన్' అనుదిక్కుల నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తు రు విరామకాః ।

టీ.-కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తు అనుశబ్దములను, హిత్వా= విడిచి, తురువిరామకాః=తు అనువర్ణము నంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁగల చరు గురు

మొదలైన శబ్దములును॥పు॥, కశేరుజతువస్తుశబ్దములు॥ న॥, ఇది యుప లక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును॥న॥.

కషణభమరోపాన్తాయద్య దన్తా అమీ అథ॥ ౨౮౯॥

మూ॥ పథసయసటోపాన్తా

టీ.-క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-స-య-స-ట-ఈ ౧౨-వర్ణములు ను పాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగినశబ్దములు॥పు॥వరుసగా ॥ఉ॥ అర్కః; స్ఫటికః; వృషః; నికషః; గణః; గుణః; కుమ్భః; కలభః; వ్యామః; గ్రామః; హారః; సారః; యూపః; స్తూపః; అర్థః; శపథః; స్తనః; జనః; కులాయః, తన్తువాయః; రసః; దాసః; ఘటః; పటః; ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చరణాఽహ్వాయాః।

టీ.-గార్గ్యః-వాసిష్ఠః-అనునవి మొదలైనగోత్రాపత్యమును జెప్పువే ళ్లును, కఠః-బహ్వృచః-ఛన్దోగః, అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యే తపేళ్లును॥పు॥.

నామ్న్యకర్తరి భావేచ ఘఞజబ్నఙ్ణఘాథుచః॥ ౨౯౦

టీ.-నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి = కర్త్రువ్యతిరిక్తకారకము నందును, భావేచ= ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపఁబడిన ఘఞ్ అచ్ అప్ నఙ్ ణ ఘ అథుచ్ అను నీయేడు ప్రత్యయ ము లంతముగాఁ గలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట॥పు॥,॥ఉ॥సంజ్ఞయందు ఘఞ్ఞునకుపాదః, రోగః, వేశః; కర్త్రువ్యతిరిక్తకారకనందు ఘఞ్ఞునకుప్ర క్రియతఇతి ప్రాకారః; ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితిప్రాసాదః; రజ్యతేఅనేనేతిరాగః; భావార్థమునందు ఘఞ్ఞునకు త్యాగః,భోగః; అచ్ప్రత్యయమునకు నయః; జయః; చయః; అప్ప్రత్యయమునకు కరః; గరః;లవః; నఙ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః,యత్నః; ణప్రత్యయమునకు న్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఉరచ్ఛ దః, దన్తచ్ఛదః; అథుచ్ప్రత్యయమునకు వమథుః, వేపథుః; ఇత్యాదులు.

మూ॥ ల్యుః కర్తరి

టీ.-కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాం తములైన,నన్దనః-రమణః-దహనః-అనునవి మొదలయిన శబ్దములు॥పు॥.

ఇమని జ్భావే

టీ.-భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమనిచ్ప్రత్య

యాంతములయినప్రథిమన్-గరిమన్, అనునివి మొదలయినశబ్దములు॥పు॥

కో ఘోఽకి కిః ప్రాది తోఽన్యతః।

టీ.-కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన క ప్రత్యయాంతము లయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఖూత్థః-శ్యేనోత్థః, అనునవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః=ప్ర-పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః = వేరయిన సుబంతమును కర్మపదముగాఁగల, ఘోః=ఘుసంజ్ఞక ధాతువు మీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన, కిః=కి ప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః, అనునివి మొదలయిన శబ్దములు॥పు॥.

ద్వన్ద్వేఽశ్వవడవా వశ్వవడవౌ నసమాహృతే॥ ౨౧॥

టీ.-సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వవడవా అనుద్వంద్వ సమాస రూపమయినశబ్దము॥పు॥, ఇచట "పూర్వవదశ్వవడవౌ" అనుసూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితముగాదని తెలియఁజేయుటకై అశ్వవడవాః అనిబహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు॥న॥.

మూ॥ కాన్తః సూర్యేన్దుపర్యాయ పూర్వోఽయఃపూర్వకోఽపి చ।

టీ.-సూర్యపర్యాయ శబ్దములును చంద్రపర్యాయ శబ్దములును అయశ్శబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము॥పు॥, ॥ఉ॥ సూర్యకాన్తః; రవికాన్తః; ఇన్దుకాన్తః; చన్ద్రకాన్తః; అయస్కాన్తః; అపిచ అన్నందున లోహకాన్తశబ్దమును॥పు॥ అని కొందఱు.

వటకశ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః॥ ౨౨॥

మూ॥ పుఙ్ఖో న్యూఙ్ఖ స్సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః।

కోట్టాఽరఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోష్ఠ పచిణ్డవత్॥ ౨౩॥

గడుః కరణ్డో లగుడో వరణ్డశ్చ కణో ఘుణః।

దృతి సీమన్త హరితో రోమన్థో ద్గీథ బుద్బుదాః॥ ౨౪॥

కాసమర్దోఽర్బుదః కుస్దః ఫేన స్తూపౌ సయూపకౌ।

ఆతపః కృత్త్రి మే నాభిః కణప క్షుర కేదరాః॥ ౨౫॥

పూర క్షురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హిఙ్గుల పుద్గలాః।

వేతాల మల్ల భల్లాశ్చ పురోడాశోఽపి పట్టిసః॥ ౨౬॥

కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహాః పతద్గ్రహః।

టీ.-పటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహ శబ్దపర్యంతములయిన శ

బ్దములన్నియు॥పు॥, ఈశబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము, కుడఙ్గకః=పొద, న్యూఙ్ఖః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యోఙు ఓంకారములు, ధటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోట్టః=దుర్గవిశేషము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి,హట్టః=అంగడివీథి, గోష్ఠః=దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేదప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవానిదిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్షవిశేషము, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోలః=వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్త్రుఁడును,హిఙ్గులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు,పరమాణువును,కుల్మాషః=అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధూమాదులు, రభసః=త్వర, కటాహః=బహుద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాదిభాండ విశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మపడిగ, తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యంబులు.

>>ఇతి పుల్లిఙ్గశేషః<<

నపుంసకేఽన్యత్

టీ.-అన్యత్=స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయిన ముందుచెప్పు, నపుంసకే=శబ్దరూపమంతయు నపుంసకమున వర్తించును,ద్విహీనేఽన్యచ్చ అనుపాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్ర హిమోదకమ్॥ ౭౫౭॥

మూ॥ శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్।
ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖశుభాశుభమ్॥ ౭౫౮॥

మూ॥ జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్।

టీ.-ఖ=ఆకాశమును,ఇంద్రియమును, తక్కినశబ్దములయర్థమును బోధ్యము. ఈయాకాశాదివస్తువులపేళ్లను సంభవించినదిక్కున వీని విశేషములపేళ్లను విశేషవిధిబాధితములుకానివి॥ న॥.

[భయామృత శకృత్త్వస్త్ర చాపాభరణ లాఞ్ఛనమ్॥ ౭౫౯॥

మూ॥ దార్వ్యోషధమృధాపత్య హ్రద యోదర కాకుదమ్।
పత్తనాజిర శృఙ్గార్మ ద్వారబర్హోడు మానసమ్॥ ౭౬౦॥

మూ॥ ధ్వాన్తంచా

టీ.-ఈ త్రిశ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందుకర్థము భయము మొదలైన అకె వస్తువులపేళ్లు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥న॥.

అవ్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రయుజ్యతే ||

టీ.-అవ్యక్తలిఙ్గస్య=స్త్రీయనిగాని పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ=చెప్పుటయందు, యత్ప్రయుజ్యతే=ఏశబ్దము ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదో యది॥న॥,ఇందుకు "స్త్రీ వా పుమాన్వా కిం తస్య జాతం తద్వ్యాహియన్తీత" అని ॥ఉ॥.

కోట్యాశ్శతాదిసఙ్ఖ్యాన్యా

టీ.-కోట్యాః=కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా=వేఱైన, శతాదిసఙ్ఖ్యా=శతసహస్రాది సంఖ్యావాచకములు॥న॥, కోటిశబ్దము॥స్త్రీ॥.

వా లక్షా నియుతం చ తత్॥

టీ.-లక్షా=లక్షశబ్దము,వా=వికల్పముగా॥న॥పక్షమునందు॥స్త్రీ॥,తత్=ఆలక్షయే, నియుతమ్=నియుత మనిపించుకొనును.

మూ॥ ద్వ్యచ్క మసిసుసన్నన్తం

టీ.-ద్వ్యచ్కమ్=రెండచ్చులు గలిగిన, అసిసుసన్నన్తమ్=అస్-ఇస్-ఉస్-అన్,అనునివి యంతములుగాఁగల శబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥అసంతమునకు, యశః; పయః. ఇసంతమునకు,సర్పిః;హవిః.ఉసంతమునకు,వపుః;ధనుః. అన్నంతమునకు, నామ; రోమ. ఇత్యాదులు.

యదనాన్త మకర్తరి।

టీ.-అకర్తరి=కర్త్రర్థవ్యతిరిక్తములయిన కరణాధికరణభావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్=అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు॥న॥,కరణార్థమునందు,సాధ్యతేఅనే నేతి సాధనమ్; అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతేఅస్మిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ.-త్రాన్తమ్=త్ర అను నక్షరముఅంతముగాఁగల పత్త్ర గాత్ర కళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్=లకారోపధములైన కుల స్థల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్=విశేషవిధిబాధితములుగానివి॥న॥,కొందఱు సలోపధమను

దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును ననియర్థము చెప్పి యవస బిసాదులును॥న॥అందురు.కొందఱు 'త్రాన్తంసనోపధం' అనిపాఠము చెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్రకలత్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన ఆస్త్ర తన్త్రాదులును॥న॥ అందురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్॥

టీ.-సఙ్ఖ్యయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచకమయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్=రాత్రిశబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥ గణరాత్రమ్; త్రిరాత్రమ్; ఇత్యాదులు.

మూ॥ పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః।

టీ.-పాత్రాద్యదన్తైః = పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై,ఏకార్థః=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన,ద్విగుః=ద్విగుసమాసము,లక్ష్యానుసారతః=ప్రయోగానుసారమువలన॥న॥,॥ఉ॥పఞ్చపాత్రమ్;త్రిభువనమ్;చతుర్యుగమ్, ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వావ్యయీభావౌ

టీ.-ద్వన్ద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ=అవ్యయీభావసమాసమును॥న॥, ॥ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్; అశ్వబలీవర్దమ్; అవ్యయీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్; యథావిధి.

పథ స్సఙ్ఖ్యావ్యయా త్పరః॥౭౬ ౨॥

టీ.-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యను జెప్పుశబ్దములు, అవ్యయాత్ = అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః=పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితముగానిది॥న॥,॥ఉ॥సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్; చతుష్పథమ్; అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్; సుపథమ్.

మూ॥ షష్ఠ్యాశ్ఛాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ.-షష్ఠ్యాః అనునీపదము 'కన్థోశీనరనామసు'అనుపర్యంత మనువర్తించును. షష్ఠ్యాః=షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా=ఛాయాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము, బహూనాంచేత్ = ఆఛాయబ

హువస్తువుల సంబంధిన్యైన॥ ఉ॥, విచ్ఛాయమ్-అనునదియుదాహరణము. పీనాన్ పక్షిణాంచ్ఛాయా విచ్ఛాయమ్, అనివిగ్రహము.

సంహతౌ సభా ।

శాలార్థాఽపి పరా రాజా మనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥౭౬౩॥

మూ॥ దాసీసభం నృపసభం రక్షస్సభ ఇమాం దిశః।

టీ.-షష్ఠ్యంతమునకంటెఁబరమగుచున్న, సంహతౌ = సమూహార్థమునం దువర్తించిన, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగలతత్పురుషసమాసము॥ న॥, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్షఃపిశాచాది వాచకముల కంటెను, పరా=పరమై, శాలార్థాఽపి=శాలార్థకమున్నను, సభా=సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము॥ న॥, దాసీసభ మనునది మొద లు 3 ను, క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాం దిశః అన్నందున నీ లాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తశ్చ తదాదిత్వప్రకాశనే ॥ ౭౬౪॥

మూ॥ కోసజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ.-ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః=ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నెఱుఁగఁబడిన వస్తువుఉపజ్ఞా అనఁబడును, ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువుఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములు గాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలుతోఁచునపుడు॥ న॥, ॥ఉ॥ కోసజ్ఞమ్; కోపక్రమమ్; ఇచట కస్యఉపజ్ఞా; కోపజ్ఞమ్; కస్యఉపక్రమః; కోపక్రమమ్, అనివిగ్రహములు, ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినదియనియు, తనచేతనే నొకరుచెప్పకయే మొదట నా రంభింపఁబడినది యనియునర్థము. ఆ రెంటికిని నరుసగా వేదమును సర్గ మును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేతఁ ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్ ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్థోశీనర నామసు ।

టీ.-ఉశీనర=ఉశీనర దేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయములైనపు డు, కన్థా=కంథాశబ్దమంతముగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము॥ న॥, సౌ.

శమీనాంకర్మా సౌశమికర్మ ఆహ్వరకర్మ మిత్యాదులు దాహరణములు.

భావే న ణక చిద్భ్యోఽన్యే సమూహే భావకర్మణోః॥

మూ॥ అదన్తప్రత్యయాః

టీ.-నణక చిద్భ్యః=న ప్రత్యయణ ప్రత్యయక ప్రత్యయ చకారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే=ఇతరములైన, భావే=ధాత్వర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములును,సమూహే=సమూహార్థమునందును,భావకర్మణోః=భావకర్మార్థములయందును విధింపఁబడిన, అదన్తప్రత్యయాః=అకారాంత తద్ధిత ప్రత్యయములును నంతములగుఁగిలశబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందు వస్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము. జేయమ్, ఇచట యత్; బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్; సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట ఇనుణ్; అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షూణాం సమూహోభైక్షమ్; గార్భిణమ్; యౌవతిమ్, ఇచట అణ్; భావకర్మార్థములయందు శుక్లస్య భావఃకర్మవా శౌక్ల్యమ్; బ్రాహ్మణ్యమ్, ఇచట ష్యఞ్; యత్నః; న్యాదః; ఆఖూత్థః; జయః; ఇవి మొదలయిన నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు॥పు॥.

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహాః పరః।

టీ.-పుణ్యసుదినాభ్యామ్=పుణ్యసుదనశబ్దములకంటె, పరః = పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః=అహాశ్శబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥పుణ్యాహమ్; సుదినాహమ్; ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్రవాచకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకాన్యేకత్వే

టీ.-క్రియాఽవ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని=విశేషణములయినశబ్దములు॥న॥, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును,॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి; మృదుపచతి; అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్; శ్వోరమణీయమ్.

ఇఁకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉప్యక్తతోటకే॥౪౬౭॥

మూ॥ చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మయోజనమ్।
రాజసూయం వాజపేయం గద్య పద్యే కవేః కృతౌ॥౪౬౮॥
మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్।

లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లికమ్॥ ౨౬౯॥

టీ.-ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥న॥, ఏనిలోం గొన్ని టీకస్థములు. ఉక్థమ్=సామవిశేషము, ఘోటకమ్=వృత్తివిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, తిరీటమ్=పెట్టుట, లోకాయతమ్=చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్=దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవానిబేడలని కొందఱు, స్థాలమ్=భోజనపాత్రము.

✤ ఇతి నపుంసకలిఙ్గ శేషః. ✤

మూ॥ పున్నపుంసకయోః శేషో

టీ.-ఇది స్త్రీపుంసాధికారము వఱకనువర్తించును, శేషః=పున్నపుంసకవివరణములయందుం జెప్పంబడని అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥పున్న॥.

ఽర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్టకాః।
మోదక స్తణ్డక ష్టఙ్క శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః॥ ౨౭౦॥

మూ॥ పాతకోద్యోగ చరక తమా లామలకా నడః।
కుష్ఠం ముణ్డం శీధు బుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్॥
సఙ్గమం శతమానా ర్ధర్చ శమ్బ లావ్యయ తాణ్డవమ్।
కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౨౭౧॥
పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే।

టీ.-ఇందులోం గొన్ని టీకస్థములు, అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, తణ్డకః=భూషణము [పా] దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశతమధ్యమునందునుండు ప్రధానగ్రామము[వ]ఉపగ్రామము [వ]కంటకాన్వృతగ్రామము[పా]కర్పటః=చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంథము, పుస్తమ్=పూయుట మొదలయిన క్రియ, పుస్తకమును [పా]బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్=పలమెడు వెండి, తూమెడుధాన్యము మొదలయినది యనికొందఱు, అర్శ=నేత్రరోగము, సకారాంతము, అకారాంతమనికొందఱు, శమ్బలమ్=సంబళము, అవ్యయమ్ = అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ [పా]కవియమ్[పా]కవీయమ్=కళ్లెము, యుగన్ధరమ్=రథము నొగలు, పర్వతవిశేషమనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, మదన చేటుల నికొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలగువానికట్టు, చమసమ్=యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవపాడులపిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాం పుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్॥
మూ॥ తన్నోక్తమిహ లోకేఽపి తచ్చేదస్త్యస్తు శేషవత్।

టీ.-అర్ధర్చాదౌ=అర్ధర్చాది గణమునందు, ఘృతాదీనామ్=ఘృతక్షీరాది శబ్దములకు,యత్ పుంస్త్వమ్=ఏ పుంలింగము చెప్పఁబడెనో అది, ధ్రువమ్ = నిశ్చయముగా, వైదికమ్ = వేదసిద్ధము, తత్ =కనుక, ఇహ= ఇక్కడ, నోక్తమ్=చెప్పఁబడ లేదు, లోకేఽపి=లోకమునందును,తత్ =ఆ పుంలింగ ప్రయోగము, అస్తిచేత్ =కలిగినయెడ, శేషవదస్తు=శేషమువలెనగును. అనఁగా‘ శేషంతుజ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః’అని ముందు చెప్పుచున్నాఁడు. అక్కడ శేషమనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ దానుజెప్పని నామలింగ నిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలన దెలియఁదగిన వ్యాగాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

→॥ ఇతి పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః. ॥←

స్త్రీపుంసయోః

టీ.- ఇది స్త్రీసపుంసకాధికారము వఱకనువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ.-అపత్య=అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః=అంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥ఔపగవః,ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్పదోరగాః॥౪౭౪॥

మూ॥ జాతిభేదాః

టీ.- ద్విచతుష్షట్పద=ద్విచతుష్షట్పద జాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః= సర్పవాచకశబ్దములును॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి పురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ; చతుష్పదజాతికి మృగః, మృగీ; షట్పదజాతికి భ్రమరః, భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు ఉరగః, ఉరగీ; ద్విపదజాతులుపలక్షణము కనుక మత్స్యః, మత్సీ; ఇత్యాదులును॥స్త్రీ॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైస్సహ

టీ.- పుమాఖ్యాః= పురుషవాచకములయిన ప్రష్ఠగోపాల గణకాది శబ్దములు; స్త్రీయోగైస్సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలనుజెప్పు ప్రష్ఠీగోపాలీ గణకీ ఇత్యాది శబ్దములతోడ॥స్త్రీ॥, ఇచట మఱియొక వ్యా

ఖ్యానము, స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః=పురుషసంబంధముల చేత, పుమాఖ్యాః=ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను గొందురని, ఈ రెండు వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగములౌననుట; రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు, 'సహ' అను పదము ముందటి మల్లక పదముతో జేరుచున్నది.

మల్లకః।

యోని ర్వరాటక స్స్వాతి ర్వర్ణకో ఘాంటికో మనుః॥౨౭॥

మూ॥ మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్యష్టి శ్చాటికటీ కుటీ।

టీ.-మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతములగునవి శబ్దములు॥ప్స్॥, ఇందులో గొన్నికటికి స్థగము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=సీలి మొదలయిన వన్నెలు, [సా]పల్లకః=పీకు, ఘాంటికః=మానికి ఘంటాపుత్రు, మనుః=మనువు సంజ్ఞాము [సా]ఇయంగనుసి=తిపస్వోసు,సృపాటీ-పగమాన విశేషము, సనీవిశేషమును, కుటీ=గుడిసె.

—॥ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గశేషః॥—

స్త్రీ సపుంక యోః

టీ.-ఈపదము త్రిలింగాధికారసూచకముగా గ్రహింపను.

భావ క్రియయో ర్ష్యఞ్ష్వ్ ణ్ క్వచి చ్చ వుఞ్ ॥

మూ॥ ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగనుపూర్వాది।

టీ.-భావక్రియయోః-భావార్థక కర్మార్థములయందు విహితములైనవి,ష్యఞ్=ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములును,క్వచిత్=ఒకానొక దిక్కున॥స్న॥, ష్యఞ్ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణము ఔచిత్యమ్,ఔచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ;అని ఇదిదిక్ప్రదర్శనమాత్రమనక, వైదగ్ధ్యమ్,వైదగ్ధీ;ఆనుపూర్వ్యమ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలగునవి తెలియవలెను. క్వచిచ్చ అన్నందున బ్రాహ్మణ్యమ్;దార్ఢ్యమ్;శౌక్ల్యమ్; మొదలయినవి నపుంసకము లేను, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాక్=ముందు, అనంగా మనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతిః=చెప్పఁబడియున్నవి. అది యెట్లన చోరికా ఆహో పురుషికా వార్ధకమ్ అని, క్వచిచ్చ అన్నందు నవుఞ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని నపుంసకలింగము

తే కొన్ని రెండులింగములును కాఁబట్టి ప్రయోగములవలన తెలిసికొనఁ దగినది,

షష్ఠ్యన్తప్రాక్పదాః సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః॥ ౪౭౭॥
ఉదా॥ స్యాద్వా నృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచ దిక్।

టీ.- షష్ఠ్యన్తపూర్వపదములుగాఁగల సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశా శబ్దములు॥న్న॥, స్యుః=ఔను, నృసేనమిత్యాదులుదాహరణములు. ఇతరే చ అన్యములును= నృకచ్ఛాయమ్-యవసురమ్ అనునవియుం దెలియవలెను. ఇచటను అన్యములను నృసేనా-నృకచ్ఛాయా- గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా-అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చలుప్॥౪౭౮
ఉదా॥ త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్ష్యపి।

టీ.- ఆబన్నన్తః=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః=ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చలుప్=అనఁగా అన్నంతశబ్దములకు లోపమువచ్చుననియర్థము. ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్; త్రిఖట్వీ మొదలైనవి.

→ ఇతి స్త్రీనపుంసకశేషః. ←

త్రిషు పాత్రీ పుటీ పేటీ వాటీ కువలదాడిమౌ॥ ॥౪౭౯॥

టీ.- పాత్రీశబ్దము మొదలగు ఆఱుశబ్దములు మూఁడులింగములయందు వర్తించును. ఇతి త్రిలింగశేషః.

పరలిఙ్గం స్వప్రధానేద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపిచ।

టీ.- స్వప్రధానేద్వన్ద్వే=ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును, తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుషసమాసమునందును, పరలిఙ్గమ్=పరపదముయొక్క లింగమువచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునకు కుక్కుటమయూర్యౌ; మయూరీకుక్కుటౌ; తత్పురుషమునకు అర్ధపిప్పలీ; కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిఙ్గశేషః.

అర్థాన్తాః ప్రాద్యలంప్రాప్తాపన్నపూర్వాః పరోపగాః॥౪౮౦॥

టీ.- అర్థాన్తాః=అర్థశబ్దమంతముగాఁగలసమాసములును, ప్రాద్యలంప్రాప్తాపన్నపూర్వాః=ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును

ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగలసమాసములును, అలంపూర్వకములును, పరోపగాః=విశేష్యలింగములుగలవి, అర్థాంతములకు ॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్ బ్రాహ్మణార్థస్సూపః; బ్రాహ్మణార్థా యవాగూః; బ్రాహ్మణార్థం పయః; ప్రాదులకు అతిక్రాన్తః ఖట్వామ్ అతిఖట్వః పుమాన్; అతిఖట్వా స్త్రీ; అతిఖట్వం కులమ్, ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై; అలంజీవికః; అలంజీవికా; అలంజీవికమ్. ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః; ఆపన్నజీవికః, అనునవియు.

మూ॥ తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ.-తద్ధితార్థే=తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము విశేష్యలింగముగలది, ॥ఉ॥ పఞ్చసు కపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోడాశః, పఞ్చకపాలా యవాగూః; పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః॥

టీ.-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దములును, తదన్తకాః=అవియంతముగాఁగలశబ్దములును విశేషణములైనచో విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు ఏకః పుమాన్; ఏకా స్త్రీ; ఏకం కులమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు సర్వః; సర్వా; సర్వమ్, ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు పరమైకః; పరమైకా; పరమైకమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు పరమసర్వః; పరమసర్వా; పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిఙ్నామ్నామున్నేయం తదుదాహృతమ్।

టీ.- అదిఙ్నామ్నామ్=దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱగుశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలది యౌను తదుదాహృతమ్=దానికిని యుదాహరణము, ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁదగినది, ఎట్లనఁగా చిత్రాః పటాః యస్య చిత్రపటః పుమాన్; చిత్రపటా స్త్రీ; చిత్రపటం కులమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ గుణ ద్రవ్యక్రియా యోగోపాధయః పరగామినః॥

టీ.-గుణ=గుణమును, ద్రవ్య = ద్రవ్యమును, క్రియా = క్రియయును, యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తములుగాఁగల శబ్దములు, పరగామినః=విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ గుణోపాధులకు, శుక్లశ్శాటకః; శుక్లా పటీ; శు

క్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు, దణ్డీపురుషః; దణ్డినీస్త్రీ; దణ్డికులమ్; క్రియోపాధులకు, పాచకఃపురుషః; పాచికాస్త్రీ; పాచకంకులమ్; ఇత్యాదులు.

కృతః కర్త్ర్యసంజ్ఞాయాం

టీ.-అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ కర్తా; కర్త్రీ; కర్తృ; కుమ్భకారః; కుమ్భకారీ; కుమ్భకారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞయందు, సింహః; వ్యాఘ్రః, అని॥పు॥

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥ ౪౮-౨॥

టీ.- కర్తరి=కర్త్రర్థమునందును, కర్మణి=కర్మార్థమునందును విధింపఁబడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవి, ॥ఉ॥ కర్త్రర్థమునందు, భవ్యస్తరుః; భవ్యాలతా; భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు, వక్తవ్యః; వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు, స్థాతవ్యమ్, అని॥న॥

మూ॥ అణాద్యన్తాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ.- తేనరక్తాద్యర్థే=దానిచేత నిదిచాయవేయఁబడినది అనునిది మొదలైనయర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యన్తాః = అణ్ప్రత్యయము మొదలైన తద్ధిత ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు, నానార్థభేదకాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగముగలవియౌను, ॥ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః, కౌసుమ్భఃపటః; కౌసుమ్భీశాటీ; కౌసుమ్భంవస్త్రమ్;ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య, ఐన్ద్రఃపురోడాశః; ఐన్ద్రీఋక్; ఐన్ద్రంహవిః; కొందఱు "నానార్థభేదకాః" అనునది ప్రత్యేకము చేసి నానార్థవాచకములైనశబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవియౌనని యర్థము చెప్పి యందుకు నుదాహరణములు, శివోరుద్రః-శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్-అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిఙ్గ శేషః.

షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిఙవ్యయమ్॥౪౦-౩॥

టీ.-షట్సంజ్ఞకాః=షట్సంజ్ఞశబ్దములును, యుష్మత్=యుష్మచ్ఛబ్దమును, అస్మత్=అస్మచ్ఛబ్దమును, తిఙ్=తిఙంతములును, అవ్యయమ్=అవ్య

యమును, త్రిషుసమాః=మూఁడులింగములయందు నేకరూపములై యుండును, షట్సంజ్ఞకములనఁగా షకారాంత సకారాంత సంఖ్యావాచకములును కతి శబ్దమును, ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు, షడినే; షడిపురాః; షడిమాని; నకారాన్తసంఖ్యకు, పఞ్చబ్రాహ్మణాః; పఞ్చస్త్రియః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః;కతిస్త్రియః; కతికులాని;యుష్మచ్ఛబ్దమునకు, త్వంపుమాన్ ; త్వంస్త్రీ; త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు, అహంపుమాన్; అహంస్త్రీ; అహంనపుంసకమ్; తిజన్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతిస్త్రీ పచతినపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః; ఉచ్చైశ్శాలా; ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇత్యలిఙ్గప్రకరణమ్.

మూ॥ పరం విరోధే

టీ.-విరోధే=విరోధమనఁగా నన్యత్ర చరితార్థములైన రెండులక్షణము లొకయుదాహరణమునందు ప్రాప్తించుట, అట్టి విరోధము లింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించిన దిక్కున, పరమ్=పరమగులక్షణముచేత విధింపఁబడులింగమే నిశ్చయింపఁదగినది. అదియెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగములని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పినలక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము, అసంతములు నపుంసకములని నపుంసకలింగశేషమునఁ జెప్పినలక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థము. ఈరెండు లక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములాయెగనుక నిచట పరత్వాద్వ్యవస్థ నాసంతనపుంసకలక్షణముచే విధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిశ్చయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక్కడ నూహించునది.

శేషంలోకాజ్జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః॥

టీ.- శేషమ్=ఈశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడని నామములును లింగములును, శిష్టప్రయోగతః=మహాకవిప్రయోగములవలన, జ్ఞేయమ్=తెలియఁదగినది.

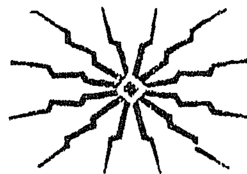
ఇతి లిఙ్గాదిసంగ్రహవర్గః.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
తృతీయకాణ్డస్సామాన్యస్సాఙ్గఏవసమర్థితః॥

టీ.- ఇతి= ఈపూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలింగానుశాసనమును, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహునియొక్క గ్రంథమునందు, తృతీయః=మూఁడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పఁబడియెను.

నామలింగానుశాసనమునందు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

ఆనంద ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితములై
వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సుచే
విక్రయింపఁబడు గ్రంథములు.

		ప్రతి 1కి వెల రూ.	అ.	పై.
శ్రీమదాంధ్రభాగవతము - కత్తానుబైండు గ్లేజు కాగితములు	,,	3	0	0
డిటో కాలికోబైండు గిల్టుపేరు దళసరి కాగితములు	,,	4	0	0
డిటో డిటో రెండు సంపుటములు	,,	4	12	0
డిటో మిక్కిలి దళసరి కాగితములు రెండుసంపుటములు	,,	5	8	0
మనుచరిత్రము - కాలికోబైండు	,,	1	8	0
డిటో గిల్టుపేరు మిక్కిలి దళసరి కాగితములు	,,	2	8	0
శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణము - సాధారణ కాగితములు	,,	1	8	0
డిటో దళసరికాగితములది	,,	4	4	0
డిటో డిటో రెండుసంపుటములది	,,	4	12	0
శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము - మూడు సంపుటములుగా కత్తానుబైండు	,,	8	8	0
డిటో గిల్టుపేరుమిక్కిలిదళసరికాగితములు	,,	11	8	0
భాస్కరరామాయణము-కత్తానుబైండు	,,	2	8	0
డిటో కాలికోబైండు గిల్టుపేరు మిక్కిలిదళసరికాగితములు	,,	3	8	0
నిర్వచనోత్తరరామాయణము-అట్టబైండు	,,	0	12	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరికాగితములు	,,	1	2	0

అమరకోశము సటీకము యింగ్లీషు అర్థములతో అట్టబైండు	,,	0	14	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరి కాగితములు	,,	1	4	0
విక్రమార్క చరిత్రము పద్యకావ్యము-అట్టబైండు	,,	0	14	0
సీలాసుందరీ పరిణయము, సర్పపురమాహాత్మ్యమును-అట్టబైండు	,,	0	8	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరి కాగితములు	,,	0	12	0
శ్రీసహస్రనామస్తబకము-కత్తానుబైండు	,,	0	10	0
డిటో పట్టుబైండు	,,	0	12	0
సంగీతవిద్యాదర్పణము-కాలికోబైండు	,,	3	0	0
మణిత్రయి (శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము, శ్రీగోవింద ద్వాదశమంజరికాస్తోత్రము, శ్రీగోవింద చతుర్దశమంజరికాస్తోత్రము) ఆంధ్రటీకా పద్య సహితము కత్తానుబైండుచేసిన దళసరి కాగితముల ప్రతి 1కి	,,	0	8	0
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటిపాపరాజప్రణీతము-సాధారణకాగితములు	,,	1	0	0
దళసరి గ్లేజు కాగితములు కాలికోబైండు	,,	1	8	0
డిటో మిక్కిలి దళసరి కాగితములు గిల్టుపేజి	,,	2	8	0
తత్త్వత్రయము మణిప్రవాళవ్యాఖ్యానముతోను, తెనుగుతాత్పర్యముతోను, కత్తానుబైండు	,,	1	8	0
శ్రీభగవద్గీతా - తెనుగు టీకాతాత్పర్య సహితము కాలికోబైండు	,,	1	4	0

గ్రంథముల కన్నిటికిని చిత్రాను అంచులుగా గలవు.

పైగ్రంథములు వలయువారు మదరాసు ఆంధ్రప్రెస్ వీధి నెం. 56 ఇంటిలో

వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అందు వారికి వ్రాసికొనవలయును.

ఈ పాలాభిరుచులు గ్రంథములు కొనువారే పట్టుకొనవలయును.

[illegible]

[illegible] 1-25 - [illegible]

[illegible]

[illegible] 16-33 [illegible]

[illegible] 40

[illegible] 40-44 - [illegible]

[illegible] 44-50

[illegible] 50

[illegible] 51-60

[illegible] 60

[illegible] 60-62

[illegible] 62-63

[illegible] 63-74

[illegible] - Eng equivalents 75-78

[illegible]

[illegible]	79-84
[illegible]	84-90
[illegible]	90-92
[illegible]	92-124
[illegible]	124-135
[illegible]	135-170
[illegible]	170-186
[illegible]	187-216
[illegible]	217-244
[illegible]	245-251

[illegible] - Eng equivalents

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 3?6

[illegible] 1 391

[illegible] 3 [illegible]

[illegible]